

THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
University of Toronto

p
za
p

Polska Akademia Umiejętności.
Komisya Językowa

MATERYAŁY I PRACE

KOMISYI JĘZYKOWEJ

AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE

TOM I.

THE ROYAL CANADIAN INSTITUTE

W KRAKOWIE

NAKŁADEM AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI

SKŁAD GŁÓWNY W KSIĘGARNI SPÓŁKI WYDAWNICZEJ POLSKIEJ

1904

61111
4.7.55

Błędy drukarskie.

str.	wiersz	ma być	zamiast
3	2 od góry	<i>pajšěyzna</i>	<i>pajscyzna</i>
20	11 " "	<i>laŕidźić</i>	tak samo
109	16 " "	(= <i>krwawy</i>),	(= <i>krwawy</i> ,
"	17 " "	<i>potrkuŕ</i>	<i>potrkuŕ</i>
112	13 " "	ž	.ž
163	12 od dołu	i z innych	iz nnych
176	5 " "	и	и
"	4 " "	чешкаго	чешкаго
178	3 " "	Poradnika	Przewodnika
179	19 " "	(= <i>bowiem</i>)	(= <i>bo wiem</i>)
180	12 od góry	kilkunastu	kilkunastuu
185	155	<i>W pocztach</i>	<i>W pocztach</i>
192	358	<i>wŕeleŕe</i>	<i>wŕzeleŕe</i>
199	q 3	<i>ŕvyathofcz</i>	<i>ŕvyathofcz</i>
"	v 1	<i>Vjrezaŕyju</i>	<i>Vjrezaŕa</i>
"	5 od dołu	³⁾ po	²⁾ po
212	4 " "	(może	może
222	5 " "	<i>Běločě</i>	<i>Belôčě</i>
224	8 od góry	(<i>d'</i>)	(<i>d</i>)
229	14 od dołu	<i>čauī</i>	<i>čauī</i>
243	7 od góry	<i>čelœu</i>	<i>čelœu</i>
"	8 " "	<i>d'žěvicu</i>	<i>d'žěvicu</i>
246	1 od dołu	<i>šćŕžu i šćŕš</i>	<i>scŕžu i scŕš</i>
279	18 " "	<i>krufčelnyx</i>	<i>krufčelnyx</i>
283	12 od góry	<i>xuragangroži</i>	<i>xuragan groži</i>
286	16 od dołu	dźwięk	dźwięk
287	1 od góry	η + ě	η ě

str.	wiersz	ma być	zamiast
288	18 od góry	braż	braś
296	4 od dolu	ż	ź
"	3 " "	<i>przeżęgnacz</i>	<i>przeżegnacz</i>
317	14 od góry	Nr 31	Nr 37
"	16 " "	rocznik III (1845)	rocznik III
363	7 " "	Masseidel [-pohl]	Masseide [-pohl]
370	22 " "	Boieke.	Boiekl
383	18 " "	<i>Beucáina</i>	<i>Beucáina</i>
389	13 " "	Nr 72	Nr 69.
392	27 " "	Mojmysła	Mojmysła
397	33 " "	<i>Rëpkái</i>	<i>Rëbkái</i>
400	33 " "	Zema	Sema
402	10 i 11 " "	<i>Djöra Djörsku</i>	<i>Tjöra i Tjörsku</i>
405	34 " "	<i>Čarnomir</i>	<i>Čarnomir</i>
414	6 " "	<i>pekny</i>	<i>peknái</i>
422	34 " "	<i>kórc</i>	<i>kórac</i>
451	14 " "	pol.	pol.
457	27 " "	deleatur!	pochodzenie
460	17 " "	<i>kubet</i>	<i>kubel</i>
467	29 " "	<i>médzé</i>	<i>mídzé</i>
471	22 " "	<i>mžec</i>	<i>mžec</i>
496	27 " "	auf	af
"	30 " "	Nr 187, 2.	Nr 186, 2
515	1 " "	<i>zorük(a)táina</i>	<i>zorükýtáina</i>

TREŚĆ.

	str
1. JAN WITEK: Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze z północno-wschodniej okolicy Tarnowa	1
2. TOMASZ GAWIN: Teksty w gwarze zaczarnieńskiej	37
3. WOJCIECH JANCZY: Gwara Stomowiec Wyżnich	51
4. JAN ROZWADOWSKI: Objąsnienia do mapy języka litewskiego w gubernii Wileńskiej	89
5. JAN ROZWADOWSKI: Szkice wymowy (fonetyki) polskiej	95
6. JAN BAUDOUIN DE COURTENAY: Wskazówki dla zapisujących materjały gwarowe na obszarze językowym polskim.	115
7. Z. CELICHOWSKI: Polskie glosy botaniczne w Mogunckim Zielniku z r. 1484	147
8. WŁADYSŁAW NEHRING: Pierwsze sprawozdanie z prac nadesłanych na konkurs im. Lindego	155
9. HOLGER PEDERSEN: Przyczynki do gramatyki porównawczej języków słowiańskich	165
10. JAN ROZWADOWSKI: De morte prologus i żale konającego	177
11. JAN ROZWADOWSKI: Uwagi o dyftongach <i>ię, uę</i> w półdniowo-zachodniem narzeczu białoruskiem	207
12. KAZIMIERZ NITSCH: Studya kaszubskie: Gwara luzińska	221
13. TYTUS BENNI: Z dziedziny akomodacyi międzywyrazowej	275
14. TYTUS BENNI: O samogłoskach nosowych w wyrazach obcych	285
15. JAN ROZWADOWSKI: Język rękopiśmiennej reguły żeńskich klasztorów ordinis Praemonstratensis z r. 1540	291
16. KAROL ERNEST MUKA: Szczaćki języka połabskiego Wendów Lüneburskich	313

UWAGA. Prace 1—8 wydane zostały jako zeszyt 1. w roku 1901; prace 9—15 jako zeszyt 2. w r. 1903.

Jan Witek.

Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze z północno - wschodniej
okolicy Tarnowa.

Uwaga 1.

Materyały, które zebrał p. Jan Witek, jako pracę w seminarjum ś. p. Lucyana Malinowskiego w r. 1896, drukuje Komisya w przeróbce swego sekretarza J. Rozwadowskiego.

Uwaga 2.

Umieszczone poniżej teksty przeszedłem z p. Witkiem i przepisałem je fonetycznie, tak, że przynajmniej co do wybitnych cech tej gwary można na nich polegać. P. Witek pochodzi sam ze Śmigna, wioski położonej o milę od Tarnowa w kierunku północnym, i prócz dzieciństwa spędza tam rok rocznie czas jakiś. Jednakowoż o zupełnie ścisłym, fonetycznym opisaniu gwary li tylko na podstawie wymowy p. Witka nie może być mowy, bo trudno wiedzieć, jaki wpływ wywarł na niego język ogólnopolski klas wykształconych. Jestto więc tylko pierwsza próba przedstawienia jednej z niezmiernie ciekawych gwar, jakie są na północnym wschodzie Tarnowa.

Z tekstów Śmignieńskich umieściłem tylko te, które zostały spisane z ust Macieja Witka, gospodarza w Śmignie. wyrzuciłem zaś literackie opowiadanie p. t. Najduch i kilka pieśni.

Objaśnienie znaków fonetycznych:

- uo* dyftong, którego pierwszym składnikiem jest niezgłoskotwórcze, pół-otwarte *u*, drugim bardzo otwarte i słabo labjalizowane *o*; dyftong, niedosyć wyraźnie zlokalizowany, okazuje tendencję ku *ue* (a w pewnych razach ku *uo*).
- a* jestto znak dla tak zwanego, pochylonego *a*, oznaczający niskie i otwarte *o*. Może być jednak, że w gwarze śmigienieńskiej wymawia się zwykle *o* mimo przeciwnych zapewnień p. Witka. Wnoszę z tego, że p. Witek kilka wyrazów, których formy nie śmigienieńskiej nie znal. napisał przez *o*, i na odwrót (*a* pochylone zamiast historycznego *o*).
- ü* dźwięk ten, przez p. Witka niezauważony i pisany przez *u*, jest albo zwykłym pół-otwartym *ü*, albo też zaokrąglonym, tylnym *y*.
- é* jest, bardzo być może, identyczne z *y*. Samogłoska *y* jest w zachodniej Galicyi niskiem, otwartym, nienapiętem *i*, i gwarowo zbliża się albo ku *i*, albo ku *e*. Znak *é* ma oznaczać zwężone, średnie *e*.

Co do nosówek, to — sądząc po wymowie p. Witka — wymawiają się jak w języku piśmiennym Galicyi zachodniej (t. zn. *eu, éu, en, em; ou, óu, ov, om; e, o* przed spirantami; *e, o* na końcu wyrazu). Ale zdaje się, że istnieje tendencya w kierunku *e, o + u, ú, v, m*, a na końcu wyrazu w kierunku nietylko *e*, ale i *o*. Tylko przed spirantami pozostają *e, o*.

- j* oznacza niezgłoskotwórcze *i*.
- u* oznacza niezgłoskotwórcze *u*, wymawiane bez szczególnego wysuwania i zaokrąglania warg.
- ch* bezdźwięczny, tylnojęzykowy spirant (zwężenie dosyć luźne).
Oдносна дźwięчна = *γ*.
- dz, dź, dż* dźwięczne affricatae, odpowiadające bezdźwięcznym *c, č, č*. Woląłem pozostawić te zwykle znaki, niż wymyślać nowe, a nieznam innych, odpowiednich. NB. *džž* i t. p. = affricata *dž + ž*, albo jeżeli kto woli, po zawarciu języka dla artykulacji *d*, następuje długi spirant *ž*.

Osobne własne uwagi i dodatki zaznaczam literami *J. R.*

Jan Rozwadowski.

A. Teksty ze Śmigna.

1. Pajscyżna ji rok štěrldźejsty sasty.

Dacni buja biła, teras stará baba myože uopstadź na-gronéc. Auo, bu¹⁾ grond vyńesny, u paj²⁾ske ćelje, ni-niay s-cegno zaśać, cem zuorać, vuolau puścić, iż-na suźbe, a sám pán šay, byo niq²⁾ ne-ćhćay³⁾. A trařyno se to kńećom, co nieli ćo⁴⁾guc pajske⁴⁾. Ni-ma uo-cem puóćedźeć, uot⁵⁾, u nostre⁶⁾gi⁶⁾. Terás řšcy guospudźuv i-ne kep-skich⁷⁾, a jak-se z-matkom žo⁸⁾džu⁸⁾, to jedna buja kreva i kuojn, a-na ćesne sšćeche uobdźirałi, byo ne buje co dać, byo ludze uonki zbirałi, chuoć to štěrldźejšći myorguf.

1) participia na -u ≡ -ut (-ył, ił) pisze p. Witek -ut, -uy, -u. Pisownia -uy polega bezwątpienia na złudzeniu akustycznym, wywołanem pisownią literacką -t; może być zresztą, że takie -u różni się iloczasem od zwykłego u. — J. R. 2) albo niich (niy). 3) albo ne-ćhćay. 4) albo pajskie. 5) albo uot. 6) Ostrega, nazwisko gospodarza. 7) albo kepskich. 8) podczas gdy wymowę wyrazów siła, piła, miłosierny, miły, zrobiła i t. d. zanotowałem jako śiła, piła, miłosoerny, niuiy, zrebliła, to w wypadkach takich jak rzadzit, strażył i t. d. nie jest mi jasnym, czy są wymawiane z tynsamym dźwiękiem, czy z czystym u. Może być bowiem, że obok wyraźnego wpływu następującego u, które wywołało przejście i ≡ ũ, czynnym był także wpływ poprzedzającej spółgłoski. To znaczy między wargowemi głoskami i przeszło w ũ; po niewargowej, ale przed wargową jest może wahanie: mam przynajmniej zanotowane siła, rapuoliue se (rapolić się, chodzić na czworakach), tulmaciua, (tulmacyć, pielęgnować) obok wyraźnie zaznaczonego u w kawenciua (kawęczyć). W participia, które w gwarze kończą się na u, bardzo być może, że ũ wymawia się tylko po labjalnej, a po innych u: mam przynajmniej raz zanotowane wyraźnie biū = bił. — J. R.

Zagrednikom nacf'i buyc: *vyšet s-sárpem i uódrébuq. Ale jak-to pšyšuc na-Chyšuc gnaé, na dva čšy dñi...! Buo f-šmignie rebil'i pmatknušéclañc. A casem uotsyual'i z-jedynqno de drugiqno deynru cñoknake¹⁾. Ne zrebñúeš sfuóšjyqno, vyžuel'i éi 20—40 Kijav na-uaé f-Pávencze, jino éi trom-tra-dru zabé^mbiñ'i na kuójuca, chyóé casem ledre ñejden dychañ. A éelu puo areštach sedžauc?! Dobže še ta stajc panom!*

Buycm ježče chyopákem²⁾, nacet puortek — pañctom — ñi ma-ucm, ino ducko³⁾ zgyžebno kuóšul'ine puoza kuolaua. Puo cháupach pustki, ino džévi na-šecach puakauy. Baby puakauy i zbirauy še puó cháupach kupamy, chyopy kupauy puóšl'i na-puola, s-cem chto⁴⁾ náa, zebý jich pancé ze-sebo ñe-zabral'i na-cysaža. Buo ji cuzby buyc? Buaby cysaž fšygstkuo vyprañ dr-názji i džiž buaby, ino!⁵⁾ džiž buaby pajšcyzna. A tak, jak še to puotem rušauc... no ji zrebil'i sfuóje. Vypral'i uoni panuf, a cysaž dáu puotem chyopom fšyčke gronta v-darebížne. I puo pajšcyžne! — Pañctom, jak f-karcñe Pišagurski⁶⁾ jich tam zegleva⁷⁾ i, bil'i, myordeval'i, ñech soud byóski broñi. Puotem pakuóval'i na-fury i de Tárneva uodecuóžil'i.

2. Cygany.

Džauc še-to puo Védji Nédel'i f-puóndžauc. Ano ubráu še chyep v-uachy, uokrenéu še f-puóvrusa, zrebñ⁸⁾ se cepy tés-take s-puóvrusa, debre. Jeden na-babe še ubráu, vžon⁹⁾ se kuóšycek, vžon se Staša jeknyqno, džeckuó take ze suemy, i na-to přešil'i¹⁰⁾. Jak pšyšl'i kej de chtury¹¹⁾ cháupy, destal'i co; v-drugi, jak še pšyšadžil'i, eležl'i na-gure, vžel'i koncfke¹²⁾ ryody i šeñ zaucžyl'i s-Cyganamy i zlal'i jich na puožondek, juze kapauc z-ñich. To-še jem ta ino casem pšytráfñe, kajúckej, kajtu duzo buyc dživek. Ano — uoblečau cajo éeš i vuzbirau tam, myóže še mu vartauc na ryj-ski¹³⁾, myóže na putera¹⁴⁾ casem to látañc. Eš — džžévi to buyc,

1) = *v okótke*. 2) zdaje się z tylko zaokrąglonem o. — J. R.
3) *ducki* 'długi, podłużny'. 4) albo *kto*. 5) = *ajakże!* 6) *Lisiagóra*, wieś granicząca ze Śmignem. 7) *zeglawać*, 1. Sg. *zegluję* 'walić, bić siłnic'. 8) por. uwagę ósmą na str. 3. 9) *vžon se* || *vžou*; *at* = *ou* ze słabym resonansem nosowym. 10) = z tego tytułu. 11) albo *ktury*. 12) albo *kuoncfke*. 13) albo *ryjjski*. 14) = półtora.

nawet de-kšendza śfi, puo deyorach, ale teras, to-toby ćelji śtrāj bu, zebny to zrebu. Auo juśćidź depirow¹⁾ puotem puośli jeden z-dru-giem de karemy, myože zaraz je pšćipil'i. Ii, to to take nie debrygno.

3. Gătki uo panu Jezusa.

a) Ras pan Jezus chyodźu s-Potrem²⁾ i Vicu³⁾, fšćidźe ludźi Vicu. I mel'i žyda, co-jem chlib i syr f-terbe nośu⁴⁾ i chyodźu⁵⁾ na-kuońcu i syr jat. Ale pan Jezus za fšće-guo zagadaj, a "uu vyplu. I tak eany syr zjad i vyplu". I pšćyl'i de jakišik žyki, ale chyoc pan J. uo syr se guo pytaŭ, "uu-se nie-pšćyzaŭt. Auo pan J. s-Potrem pšćyl'i puo ěišču⁶⁾, a žyd muśaj v-vuode pakuoraoc. Depirowk, kajta jido i jido, pšćyl'i puod-gure. Pan J. s-Potrem śli jag-na ruciuńe, a žyt-se uokrepie zmachaj. Puośli v-las i v-lejše piuodze zna-leźl'i⁶⁾. Pan J. rezdźclu na-čšy kupki, a jedna buya naj'ćenkšā i pedžaj: „Naj'ćenkšā la-teguo, co syr zjat“. Depirow žyt-se vyvraŭ: „A-to ja-zjat“.

b) Chyodźil'i s-Potrem pan J. puo-fšći i ludźi rachuoca'i. Takta pšćyl'i do jedny chaupy, a-tam vesele buye. Jaktto jez vycajue, vğšl'i puo-niech z grańem. Depirowk, jak se juz vychulal'i i puojedl'i se, puośli na-pec spać. A škućiska⁷⁾, jak škućiska, dal'ize pšćońgac patykamy tych na-pecu. Potr bu s-kraja i najpivry uoberaŭ i gadā de pana J.: „Pańe, bardzo me bijo, pšćjide-se uot-pecu“. I pšćlynk se⁸⁾. Jas-tu škutny znovu se gadajo: „Ten uot pecu ješće nie destaj“. I dal'ize guo zeglewać, a pan J. nie nie destaj.

c) Pan J. s-šfentem Potrem sedźcl'i se v-lejše, a tu uespuo-dźāńkem bonk uchaj⁹⁾ pana J. f-coŭe. Pan J. chyoc guo za-rapki i jino pšćepońećdžaj: „Z myguo coua bedže pšćońa kree myojo sana, bedže Buogu chfaua“, puścu i puoćeana pšćońu.

d) Gătka uo ěilku.

Jakišig Judāš pšćyhyodźi de pana Jezusa i puoćada mu, ze fšćystkuo jez, ino ěilka ješće ni-ma. Pan J. kazaj mu guo zrebić, a jag guo zrebi, zebny na-kuońcu puoćećdžaj: „Djable depomudz my“. uOn vyvraŭ z žemūi kupe jowu¹⁰⁾ i ućesaj uogromne bydle. Ale se

1) albo depirowk. 2) jako imię powszechnie Potr. 3) = leczył. 4) = nosił. 5) albo ěišču, zdaje się mi nawet, że tylko ta forma jest właściwie gwarowa. J. R. 6) albo zna-leźl'i. 7) od szkut, znanego w Galicyi = mały chłopak, bęben. 8) = przełożył się, zmienił miejsce. 9) uchaj 'ngryżć, ukąsić'. 10) ju' (jäu), gen. jowu 'if.

pšemyła, jay mu pan J. puøředžau i kedy guo de-gury za uogon čonguon, zebj fstaŭ i chuoďžu, pedžau: „Buože, depomudz my!“ i éily ňe-fstaŭ. Pan J. mu drugi rás puøředžau, jay má rebič, ale chuoďp se bâu i vyláz na uolšecke i za puøvrucyž vílka za uogou de-gury čonguo¹⁾. Vílk skuoču i pčente mu puocharatáu. Kref puo-pujnou²⁾, a uol-ŭi uolša f-šretku cereoná. Ano, puošed éilk de-pana J., zebj mu co zjež dau. Najpšud mu kázau zjež éelicke na uoguože³⁾, puotem krece z-dzconkem s-pasterháka, puotem kuoňa; éily zjat, ŭo se uolšizau, ale ŭilz ňe cu, buo bu uochmetny⁴⁾. Pan J. éidži, ze ŭilz ňe skurá z vílkem, kázau guo Judaševí umniejšyč. Judáš včog⁵⁾ šekiry, česau, a z-džžazy i uapaj vrony, gavrory i křakí puolčany; dláteguo to jiy ŭesa jež ŭi-muožná. Ano éily bu⁶⁾ juz mŭejšy, i bu⁷⁾ jus syty, ŭo zacháue se mu teras čučy-guo ŭesa. Pedžau mu pan J., ze guoške ŭeso, ale éilk se uapar, a pan J. puoředžau: „Idze puot-ten las i cekej! Bedče šed najpšud džat — puž guo; pudže baba, puž jo; puojado na fuže, ŭemuv jem ŭie. A puotem pujdže kuoďvál, teguo z(j)ic“.

Vílk šad i cekau. Ano šed džat, pušeu guo; šua baba, puo-jechal'i ludže; idži i kuoďvál, a éily de-ŭiguo. A kuoďvál lity⁸⁾ bes-kura, gadá mu: „Cobys ta ŭie jat! Já takí bžytki⁹⁾, zbazgrany, muše se pšudy umnyč“. I umu¹⁰⁾ se ŭiby, a ukreju¹¹⁾ se puožou-ngguo palcáka. Kuoďvál poďváu de-éilka: „No, terázem cysty, ŭo se učšyč f-co ŭi-mam, dej-my uogona“. Víly-mu dau, a kuoďvál ŭbčičonou guo se debže koe gašči¹²⁾, i dal'i-ze uochnykuoďvál¹³⁾ ŭuojiguo éilka palcákem. Víly éidži ŭepč¹⁴⁾, vrváu se, ale uogon v-gášči u kuoďvála zuostau. Ano, tak puoturany éilk puošed de-pana J. na-skarge. „Ano, právdes puoďváu, zece, guoške to ŭeso“, i pšyžnuj se i skaržu se, že mu to pan J. na-despet de-kuoďvála, a ňe kuođu ŭčšyguo¹⁵⁾ brač se kázau. Depirol: pan J. se uluteváu¹⁶⁾, i ješče ŭadnějšy mu uogou pšypraču, ale de-džičiu (sic) debže ŭem maj-

¹⁾ = popłynęła. Por. ješczce *ujsa* = łysa, *kujsač* = kołysać. Czy tu jednak czyste *u*, nie ręczę: owszem, o ile polegać można na wymowie p. Witka i o ile ją pamiętam, to był tu tensam dźwięk, co w *uŭia* (miła) i t. d. — *J. R.* ²⁾ = ngorze. ³⁾ *uochmetny*, albo *uochmetny* 'ogromny'. ⁴⁾ albo *bita*. ⁵⁾ tak; *bžytki* rzadziej. ⁶⁾ = umył. ⁷⁾ = ukroił. ⁸⁾ *uas*, *gašči* 'garsć'. ⁹⁾ 'okładać'. ¹⁰⁾ = że niema rady. ¹¹⁾ tak: zanotowałem *uťšyguo*. *J. R.* ¹²⁾ albo *u'iteváu*.

dauž hi-mužce, jak pēs na-ten pšykuat; ino cykreca šc cary, byo učesany het-šekiry z-gl'iny¹⁾ pšes-teguo Judasa, ktarcnu i čilka na-šfeće šc zukéau, a hi-mauo co. To-téz zaedy mau pēte puodarto i pevne hi-mug debže chyodžić. Skārau guo pān J. za-to.

5. Strachy.

a) Ano Vavžek tam puojchau²⁾ s-temy kuoinny paž na-tem kuoiničisku³⁾. Buje kavayeg juz éccur, tag ja-se myśle, čša de-ii-guo is; tagem šc zebrau i jide, a vžyem se byl'iny⁴⁾ f-puocruz i jide chet tam de-ii-guo. Pšyšedem jak tam yonka naša šc kuoincy, a tam což rombe kšaki: puk, puk! puk, puk!, a to vyražić. A ja se myśle, kuomuš čšeba buje kšakue i rombe jakiši zuodžić⁵⁾. Ušedem tam ješče, jak šc zacynajo yonki pajūske, a tam rombe, furd i furd rombe, a zafse presto⁶⁾ nuie. uOn s-pcnošćo teguo chéau, zeby ja guo puošet šukać, gžće yon rombe, zdaje-še, ale ja puotem puoinar-kuovau, ze-to ne vyečeg rombe, takem guo ne šukau, ino šet. Zaušedem tam de Vafška: yon spau, rezvalu šc tam na zagoie, a kuoinie chyodžūy. Ano zbudžūnem guo, puotem my zapal'il'i byl'ine i pā-l'il'iny. Puošel Vavžek tam na Marčincece⁷⁾ žimaki, nakypau s-pu-čferci, buja byl'ina na-kape, nabrau, pāl'il'iny de sama rana, jas šfitye. Jak punecck ba⁸⁾, tagmy šc najed'i tyž žimakuj, zachéau nam šc pīc, a fteky buje bardzo suchuo. A f-punecck bardzo nemūue šc zrebiūue, tak mužce čšy kfadrausy, yokrepic. Jagmy puošl'i got teguo uogua, de douka vudoly šc napić — tam — idževa se, a tu takī pēs šedžī pšy tem uogau jak čele, jag črubē recue, uogromny, buy. My de ii-guo idževa, juz-my nedalekuo byl'i, a mau káždy⁹⁾ e-gašći pāue: yon ūdz, ino puššy na nās, tag vy-vāla šfīpe, jas strach. Ja puoėadam de Vafška: „cafinca šc, nun se tu puotem uodydžić“. Ale my se to puomyšlel'i, devy nas, co guo

¹⁾ albo *jouu*. ²⁾ albo *puojchau*. Czy to nie złudzenie p. Witka, który wogóle dźwięk, przezemie pisany *uo*, pisał *uc* (*uo*) albo *uō*, i który w naszym wypadku n. p. podawał *puojchāt* albo *puojchāt*? Myśle, że ta chwiejność polega poprostu na niedosyć określonej lokalizacji tego dyftongu. — *J. R.* ³⁾ rzadziej *kuoinicykšo* 'koniczysko'. ⁴⁾ 'suche badyle z ziemniaków'. ⁵⁾ = złodziej. ⁶⁾ = prosto. ⁷⁾ ale *Märzin*. ⁸⁾ = północek był. ⁹⁾ w tekście napisał p. Witek *kuždy*; w uwadze zanotowałem: *koždy, kuždy*. — *J. R.*

se budź bedźeva. Depiro jag-my bl'isko byl'i, zabrãu se pumalušku¹⁾ i puošet, tam na Boučeki, co to puošadal'i, ze strašauce. Muože my-se uobejzreč'i chf'ílke, puošyva, uima nie. I juz-my se de samyguo rana spukaujue sedzeč'i, uil'i se puo šf'ee zrebūue, psy zavouy ščekač²⁾, a f-punecck tuj jag zaukuouy šfat.

b) Druži rãs, pauetam, pilneval'izva ja i Juzek, ten z-Jabornika³⁾ vížby v-necy. Ja-se zasuoq v-budže, jaz me tu tyrpe cošik. Suchom, a Juzecy my gadã, zebym fstaū, buo mu se zdaje, ze cošik chudži dekoua. Vuášne načšet punecck. Čšeba v'edžedž, jaki bu Juzek. Ne-čen gdžebý č'i puošed v-necy sám, naved na smentaš, chudžby tam perony bāuy. A pšće tak se mu uo puneccku f-cy-stem puolu uijakuo zrebūue, ze sám uimuy juz v'čšymac.

c) Gošur kuřu na Kuovalufce uošyue na grudzo⁴⁾ i rombãu. Navet to ve-dnie buue. Jas-tu pšychudži de jednyguo kšãka i v'edži zajouca. Sedži se, a jino pyzy na-hūguo rezdãbu. Puotem mu zafarraye v-ušach, jagby chamera⁵⁾ pšelečaua puo uošyuce i tag guo zebraye, ze uúik, zmyvãu de-fši z-gurki, ino se za-šem kužue.

d) Abuš co inšyguo. N'evidog buue, jas strach, dyš⁶⁾ uokrepny, lãuo jak s-cebra; dal'i my ta pučenie⁷⁾, zvdžãuem na-gueve i le-čãuem ta chet. Pšychudze pšet kšãk, a tu me cošik šepe za pučenie, a v'edži mi se, ze las i duy i ze de douka vuaže. A ja ino koukem pukãu i šet, šet napšut, a ne uoglundãu se. Pšychudze na kuocouevu⁸⁾, a tam stūua pustu⁹⁾ chuupa Šudeva¹⁰⁾, a tam s-šeni vychudži de-mie bāuy pes. Šet de-mie, ja mãu koueg v-ga-šei — umu nie, ino de-mie presto val'i. Acha, myšle se, tošto ty, roz-my chãu pučenie zdjone z-guevy! Ja guo juz ne napašteva¹¹⁾, minou, a ne uoglundãu se, jaze pšet kšyzem. Pašse za-chf'ile, a uima nie.

e) Mruz bu¹²⁾, jas pišcaue. Šedem z-lasa i v'ecareg juz me zadybãu, zaišymãuem se-ta f'-Paltasińskẽm¹²⁾, buo uãuem pãre piňakuo¹³⁾ vylubač, a nazajuč chãuem to zabradž razem s-kupko

1) albo puomalušku. 2) tak. 3) = Jawornika. 4) gródzã = grodenie: ale vuolã, vela. Podesas gdy u. p. koło Myšlenie takže volã, valã (albo raczẽj rãta, vãta). J. R. 5) 'wiatr gwałtowny'.

6) tak. 7) plócienua = plócianka, górnica. 8) se. pole. W uwadze zanotowałem kuocouevu. J. R. 9) = pusta. 10) Šuda, nazwi-sko. 11) tak. 12) = las Baltasińskiego. 13) = pniaków.

gawozi. Na Kabylfée¹⁾ u Moška jas-se śf'ic'iuje. Minoem dza-
dejsko sešiuine, ydže se to chuep uobéca, a-ta eychuodzi jes krasny²⁾,
jak éle. Mysle se, debže, ze se ta ežom, beńdže my śniełi. Me uon
na-múe, ja se koxem na úiguo; uun kele³⁾ na mie eycatu. Ocho!
mysle ja se, éle! I šet tak ze-mno pšes pšestawku, ja na jedny, uun
na drugi kwoleji. Staje ja, staje ji uun; zejde ja na jedne, uun
puđe na drugo kwoł'ij, a zašše razem ze mno⁴⁾. I tag uotpreca-
džu mie⁵⁾ jaze de Chrebakow na-gurke. Kawuoccy ino cošy za-
pačšauem se na chaupy; uogłoudam ja se nágle, pačše psu —
úma nie.

6. Mériuk.

Giadej ta kto chce, a ja ežasnyma uocamy úcraz na-to pač-
šau i nie dam nikomu éary, ktoby jinacy pedau, huoto prawda.
Chuočas ta kšondz inacy s-chambony co hédzela pšykaruže, a ja
sfuojo drugo⁶⁾ puot chajrem⁷⁾ ve fšystke práwdy i kondycyje éče,
a sfuojo f-cárnych kšezníkuf, tepelcuf, puuetníkuf, mériukuf — jušči
ne v-žadne bapske gusna i eymysuy rezmajite. Ne éežy, kto nie éi-
dži, a ji kšondz-by uéču, zeby ujšrau. Jakešig uogniki se zapalajo⁸⁾;
gádaúe! Danby uon éi uofeńuški, zebyé nu tag na-bruźdže abuo
na úéndzy⁹⁾ ležau, a uun ée pšylybáu. Starygno Vuojtku, jak se
rás puo-žnié na uweréu¹⁰⁾ zasnoú, to jay guo śf'isnoú¹¹⁾, to jaz
na éšči zagon se pšekwojprtuou i jino negamy se nakru¹²⁾.

Abuo rás, jade ja se z-uoorguf, a juzem se zamreou. Ziźdzám
ze-Sakufki, a tu kóce zagonuf, kacáuocck pšet kwoimny leci: na
duckuoš¹³⁾ chueh debry, gwevy úi-má, ino na raúneńuch puo śf'icce,
a sadzi, ino se úigá; casem se staué i zuou wal'i, puostéji¹⁴⁾ se
moment spuory, a puotem jak chujúe¹⁵⁾, tak puolecáu, chet puole-
cáu de-fši, a ja se puojchau. Stažy gadajo, ze to te úižijery, co-
za žyca uošukané¹⁶⁾ úižal'i, teraz mušo puo-šmerci puopraćac

1) nazwa karczmy. 2) = pstry. 3) *Kele*, *Kelce* plur. tan-
tum 'kły, zęby'. 4) albo może *mno* ze słabym resonansem noso-
wym. 5) raczej zdaje się *nie*. 6) albo *sfuojem drugim*. 7) znane
zakłęcie: pod chajrem. 8) zarzut księdza i ludzi wykształconych.
9) tak: *úéndza*. 10) = uwrocie. 11) słychać słaby resonans nosowy.
12) = nakrył. 13) *duckuoš* tj. długość = długość. 14) = postoi.
15) albo *chujúe* 'skoczy': oczywiście pomieszanie wyrazu *chujúe*
(= *chybnóe*) i *chajdué* 'silnie kołysać'. *J. R.* 16) adverbium.

*i z-pajńucuchany latać; lã-tegto ñepšespecie ulac se¹⁾ v-ucvy na-ñen-
dzy, abyò v-bruźdže, abyò gãže na-grańicy.*

Drobiazgi językowe ze Śmigna.

1. *Jus cujće, śńerdzi vãm dupa smentãžem?* 'myślicie umie-
rać?'

2. *Abyò tam na Bağenicy, śfęto, ñelźela, chłep — zgźebnã
kñošula, zgźebne puory, ñma parady, a smyok gyošpuodãš;* 'Albo
(n. p.) tam w Bağienicy, czy święto czy niedziela, chłop ma za-
wsze zgrzebną koszulę, chociaż z niego tęgi gospodarz'.

3. *Byš-se lepí ñe ucucy, tag-jak uojński rok, bedže debže;*
'jeżeli się nie będziesz lepiej uczyć niż zeszłego roku, będzie źle
z tobą'.

4. *Ja-se ruźne myśle, jak-to, paje de Dombrevy, jak-to, ej
ñe;* '...raz ...raz...'

5. *Strejuja se, de fasy chėñ²⁾, a-tu ñe de fasy čša buje;*
'stroila się, żeby ładnie wyglądać, a tu nie tego trzeba było'.

6. *Trafuñeby, mãu puo-co, to ješče džiž ide, ñech se ta fšy-
kno;* 'gdyby się trafiło, i miałbym po co iść, to idę jeszcze dziś;
niech sobie tam wszystko będzie jak chce'.

7. *u'paluwa se čfãre, gãlãm ji, a ta ščekã: dož zãkalec,
ješče ščekajo;* 'ukroiła sobie pajdę (dużą kromkę chleba), mówię
jej, a ta wymyśla: niedosyć że chleb z zakalcem, to jeszcze wy-
myślają (se. gdy sobie go ukraję)'.

8. *Kto gupi, to guo lida gupi. Ñe na-rãš čša psu uogona.*

9. Nazwy krów: *Buocula, Buorufka, Bžezina, Čfãrtecha,
Gĩadã, Krasã, Kfãta, Łujšã, Łujšula, Mal'ina, Pęntecha, Puo-
džomka, Smuotava, Sobuocha, Srekata, Vėucula, Vėuecha.*

1) = położyć się. 2) = chciała.

B. Zachowanie się samogłoski *o* w gwarze Śmignieńskiej.

Uw. Jestto wyciąg (z pewnemi zmianami) z rozprawki p. Witka.

I. *o* pozostaje jako takie:

1. w środku wyrazu (zgłoska otwarta lub zamknięta) przed *m* (*ń*), *n* (*ń*), *u*: dat. plur. -*om* (*kńécóm*), *domu*, *dom*, *skomléć*; *brona*, *uogou*, *ikroń*, *brońić*; *pšćoua*, *ćouki* 'woły'.

Uw. Jednak *depomur* || *depuomur*, *zavouaoua* || *zavuouaoua*, *konefka* || *kunonefka*, *cervony* || *cervouony*, *ńikomu* = *ńikuomu* i t. p. Zawsze *kuń*, *guń*, *buń*. To znaczy zatem: po *p b m v f u*, *k g ch* jest tendeneya do *uo*, nawet przed *m*, *n*, *u*. Porównaj niżej IV., i pochyłanie gwarowe *ó* (*á*, *é*).

2. na końcu wyrazu z wyjątkiem po wargowych i *k g ch*: *ino*, *to*, *co*, *myokro*, *ńenšo* (*ńenšo*), voc. *choucto* i t. d. Ale voc. *s(u)uguo* 'slugo', *v(u)ukuo* 'włoko', *uupuo* 'lupo', -*guo* (n. p. *drujíguo*), *puo*, *coue* 'czoło', *koue* 'kolo'.

II. *o* ≅ *e*:

Po wszystkich przedniojęzykowych i średniojęzykowych: *t d*, *s z*, *ś ź*, *š ž*, *c dz*, *é dź*, *č dž*, *n ń*, *l r*; po *u*¹⁾ *j* z uwzględnieniem powyższych reguł pod I.

N. p. *steji*, *de*²⁾, *destau*; *sebon* 'sobą', *f Pavenzeće* 'w Pawęzowie'; *Judašćei* (ale *Vnejtkući*); *pšćyc* 'psioczyć'; *Mawćenćece* (se. pole), *cofńiva še* || *cofńiva še* 'cofńijmy się'³⁾; *zuevu* (|| *zuou*), *neže* 'noże', *paneve*; *krevu*; *zafuolevać* 'zafolować = zawałać'; *syemu* 'słoma', *chųep* 'chłop'; *varjevau*.

Uw. W każdym razie po *t d n r* bez wyjątku. Młode pokolenie śmieje się już z wymawiania: *uega*, *grch* 'groch', *rek* i t. d.

III. *o* ≅ *uo*:

1. na początku wyrazu: *uogou*, *uot* 'od', *uokuo* 'oko'. „Przed wargowemi i *n ń* nachyla się niekiedy ku *uo* n. p.

¹⁾ tu raczej *o*: przynajmniej zanotowałem wyraz *myedeš* 'młodość' z uwagą: w pierwszej zgłosce *o*, w drugiej *e*. — *J. R.*

²⁾ widocznie wyjątek ten z pod I., tłumaczy się tem, że samodzielnie wyraz *do* nie występuje. Tak samo zaimek *to* waha się: zwykle *to*, ale także *tu*. — *J. R.* ³⁾ ale *cofńiva* może = *cofńiva* — *J. R.*

uōbara, uōbluk, uōmrek, uōn, uōna, uōński, uōt!“ Witek. — Pochodzi to poprostu z niewyraźnej lokalizacyi dyftongu i daje się zauważyć i w innych pozyceyach. Zresztą porównaj I. 1. — *J. R.*

2. po *p b r f m, k g ch*: *puole, puo, buo, buoski, cūoda, tūoje, muōrdecać; kuolano, guo, chūodzu* ‘chodzil’. Porównaj I. 1 i 2.

IV. *o = u.*

Przez tychsamych wypadków. eo i w ogólnopolskiem: *puwalaśka, puuo* || *puono* ‘pono’, *depuumic* || *deponuc* || *depuumic* ‘dopomóc’, *quuo* || *quono* || *quuo* || *quuo* ‘ono’; *uon* || *uan* ‘on’. Cf. I. 1.

Uw. 1. ale zawsze *eroua* i t. p.; natomiast *druga* ‘droga’, jak przeważnie w Galicyi. Wymowa *dechur* ‘doktor’, *gośur* i t. p. właściwa i klasom wykształconym: *doktór, gasiór*.

Uw. 2. *coūno* = ezólno stoi w związku z faktem, że ogólnopolskie *teft* przeszło w gwarze śmignieńskiej w *tout*: *poūno, koubasa, boutać* ‘bełtać’, *kukouka* ‘kukielka’. (*J. R.*)

Uw. 3. wyraz *it* brzmi *juu* (*iüu?* *J. R.*), gen. *joūu*; *pochwatony* = *puochfalony*.

Uwaga ogólna.

Zachowanie się samogłoski *o*¹⁾ w naszej gwarze można tak sformułować. Widzimy dwie tendeney:

1) do dyftongizacyi, która przy okolicznościach niesprzyjających, to jest po przednio- i średniojęzykowych spółgłoskach, znikła zupełnie; natomiast przy sprzyjających okolicznościach, to jest po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych doprowadziła do wyraźnego dyftongu. Można zresztą rzecz odwrócić i powiedzieć, że dyftongizacya powstała z labjalizacyi spółgłosek wargowych i tylnojęzykowych przed *o*²⁾, czego w innych wypadkach nie było,

1) odpowiadającej ogólnopolskiemu i prapolskiemu *ō*; natomiast prapolskie *ō* dało i w tej gwarze, tak jak wszędzie, zwężone *o* albo *u*.

2) labjalizacya taka istniała z pewnością kiedyś także przed *u*, ale z biegiem czasu, przerodziwszy się w dyftongizacyę samogłoski *u* w *uu*, znikła tak samo jak obecnie w bardzo wielu gwarach polskich nowopowstałe *uu* po spółgłoskach przechodzi w *u* n. p. *guūpi* (głupi) = *gupi* i t. d.

więc też i *o* w tych wypadkach nie uległo dyftongizacji. To zjawisko jest bardzo powszechne w gwarach polskich.

2) Druga tendeneya dół przesuwania *o* ku przodowi jamy ustnej doprowadziła przy okolicznościach sprzyjających albo obojętnych (to znaczy po spółgłoskach przednio- i średniojęzykowych)¹⁾ do *e*; poza tem zaś tylko do niewyraźnie zlokalizowanego *o*. — Ciekawej paraleli dostarcza kaszubskie.

Oprócz tego widzimy dwa wpływy:

1) wpływ następujących *m*, *n*, *ŋ* w tym kierunku, że wstrzymał tendeneyę przesuwania się samogłoski *o* ku przodowi, i to: a) zupełnie po przednio- i średnio-językowych spółgłoskach, gdzie też pozostało *o*; b) niezupełnie po wargowych i tylnojęzykowych, gdzie mamy *o* || *uo*.

W tej pozycyi (po wargowych i tylnojęzykowych a przed *m*, *n*, *ŋ*) krzyżuje się zresztą tendeneya *o* ≡ *uo* i tendeneya utrzymania *o* bez zmiany z tendeneyą, bardzo powszechną w gwarach polskich, a mianowicie zwięzaniem czyli t. z. pochylaniem samogłosek *a*, *o*, *e* w *ä* (*o*), *ö* (*u*), *ë* (*i*). Nie dziwnego, że tendeneyę tę, stojącą w bezpośrednim związku z kombinatorycznym wpływem następujących *m*, *n*, *ŋ*, i w naszej gwarze spotykamy.

2) Drugi wpływ polega na miejscu, jakie samogłoska zajmuje w wyrazie. Mianowicie wpływ końca wyrazu wstrzymał tendeneyę posuwania się samogłoski *o* ku przodowi: a) zupełnie po spółgłoskach przednio- i średniojęzykowych; b) nie zupełnie po wargowych i tylnojęzykowych. — *J. R.*

C. Słowniczek gwary śmignieńskiej.

Uwaga.

Słowniczek p. Witka uległ zupełnej przeróbce. Ponieważ wyrazy rozpowszechnione powinno się dawać tylko wtedy,

¹⁾ zatem przy nieobecności *ŋ*.

jeżeli się przedstawia pełny słownik danego narzecza, a o tem tu mowy nie było, więc wiele wyrazów wyrzucilem, zostawiając jednak wszystko zasługujące na uwagę nie tylko z punktu widzenia leksykalno-etymologicznego ale i czysto fonetycznego. Wyciągnąłem także z tekstów (i tych, których się nie drukuje) to, czego w słowniku p. Witka nie było. Następnie uporządkowałem cały materiał, kładąc na czele rzeczywistą lub teoretyczną formę ogólnopolską. Oczywiście w wielu wypadkach niema to żadnej wartości. — *J. R.*

Porządek alfabetyczny (trochę odmienny od zwykłego):
a (*á*, *ǎ*), *b*, *ǃ*, *c*, *ch*, *ch'*, *ć*, *cz*, *d*, *dz*, *dź*, *dź'*, *e* (*é*, *ǽ*), *f*, *f'*, *g*, *ǧ*, *h*,
i, *j*, *k*, *k'*, *ł*, *l*, *u*, *ú*, *u*, *ú*, *o* (*ó*), *p*, *p'*, *r*, *rz*, *s*, *ś*, *sz*, *t*, *u*, *w*,
ó, *y*, *z*, *ź*, *ż*.

Uwaga: ciato = ćato szukać pod ć i t. p.

A.

agrest: *angrys*, *changrys*.
 aino: *ajino*, *ajno* 'tak jest, jakżeby nie'.
 alkieryz: *alkiś*, *chalkiś* (druga izba, mniejsza).
 antychryst: *janeykrys*, *chaneykrys*.

B.

babrak: *babrak* =
 babron: *babron* 'lubiący się walać (n. p. dziecko)'.
 badziach: *badźach*, *badźachy* 'drobne gałązki, trzaski i t. p. do palenia'.
 bajeczarz: *bajecáš*.
 bajdyga: *bajdyga* 'człowiek plotący głupstwa.

balaski: *balaski*, *balasy*, oznacza specjalnie przegródkę oddzielającą prezbiterium od nawy.

balować (się): *bálwac* *śe*.

Baśka: *baśka* 'taká, co v-mé-śće suży'.

bękać: *bękać*, *bęknąc* 'uderzyć w plecy'.

belkotać: *bołkutać*.

beltać: *bołtać*.

berbesić: *zberbesić* = *zmęteśić*.

bereźnik: *beresnik* 'drobny handlarz nierogacizny'.

bestya i t. d.: *bestyjá*, *berdyjá*, *beskura*, *beskurejja*.

beštefranty: *beštefranty* 'żarty', *beštyfránt* 'żartowniś'.

bląd: *buont* 'obłąd'.

bliski: *bl'iski* 'powinowaty'.
 bluszczeć: *vybluščyt'* 'wyłu-
 pić (oczy)'.
 blusnąć: *blusnoć* n. p. oczami, także = plusnąć. bryznąć. n. p. krew.
 bochniak: *byochniak* 'uderzenie w plecy'.
 boćiek: *byoćek*, żartobliwie. zwykle zaś *byoćok* (-gu).
 boczula, boczoń: *byocula*, *byocooń* 'patrzyący z podoba'.
 boginki: *byojinki* 'panny z miasta'.
 boisko: *byojskuo*.
 bojączka: *byojoncka* 'tehórz'.
 bolak: *byotak* 'wrzód'.
 bonować: *bonevat' se* 'włóczyć się, zwłaszcza nocą, hulać po noccy'.
 boruczeć: *byoruceć* 'plakać lkając'.
 brany: *brany* 'plenny, o zbożu'.
 „Brodsaek“: *brucak*, *bureak* 'torba'.
 bucak: *bucak* 'ezworak' (moneta). Witek napisał *bucok*.
 buchać, nabuchać się: tak samo, 'jeść; walić'.
 buńczuczny: *bujecny*.
 burdać, poburdać: tak samo, 'porozrzucać, przewracać'.
 bylina: *byl'ina* 'suche badyle z ziemniaków' (coll., ale i plur.)

B.

biesiadny: *besadny* 'lubiący zabawy'.

C.

całki: *całki* 'całkowity'.
 cęda: *ceda* 'skapieć'.
 celtować: *celtovat'* 'zasadzać się na kogo'.
 eklić: *el'ic: el'ita i' el'i* 'kawęczy'.
 codzić: *codzić, codźedźneco* = *ńecoşik, coşik, coşik* 'nieco, byle co'.
 eudność: *eudnes*, pl. *eudnesci* 'dziwy'.
 eudować: *eudevat'* 'wydziwiać, broić (o dzieciach)'.
 cygan: *cygan* 'piec kuchenny'.

Ch.

chaber: *chaber* 'blawatek'.
 chachrać: *chachrać se* = *chamrać se*.
 chałupa: *chajupa*.
 chamera: *chamera* 'wiatr gwałtowny'.
 chamrać: *chamrać se* 'guzdrać się; chować się kiepsko'; *uot~* 'odehować się'.
 chapać: *chapat'* 'chwytać; jeść'.
 charnasić (?): *charnośc (se)* 'wyprawiać krzyki, awantury'.
 cheieć: *zakéaje se*.
 chełpa: *cheypa* 'pyszałkowatość'.

chleptać: *chueptać*, *chl'iptać*,
chleptać 'także o konającym,
gdy chwytą powietrze'.

chloptaś: *chueptaś* 'mały chlo-
pak. chlop'.

chlać: *uchlać* 'ugryść, ukąsić.
(o koniu, człowieku)'.

chlastoń: *chlastoń* 'nie miar-
kujący języka'.

chlebotać: *chlebotać* = chwie-
rutać.

chlistak: *chl'istak* 'chlystek'.

chluptać: *chluptać* 'chlupo-
tać'.

chochół: *chochu* 'wierzchni
snopek, wysoko związany,
dołem roztrzepany, nakrywa-
jący kopę'.

choć że: *chuojdze* 'choćby i =
naprzykład, albo i'.

choina: *chuojina* 'gałęzie do
palenia, nie tylko drzew szpil-
kowych'.

choroba: *chuořeba*.

chorować: *chuořewać*, *chuo-
ruje*.

dochrapać: *dechrapać* 'dospać
chrapiąc'.

chrasnąć: *chrasnoń* 'trzasnąć.
intr. i trans'.

chudobnie: *chuděnie* 'ubo-
go'.

chwierutać: *křerutać*.

chwytąć: *chytać*.

chybać: *chybać* 'kolysać'; *chy-
bej* 'ruszaj, marsz!'

chynać: *chynoně se*, *pše~* 'prze-

chylić się'; *chujne*, *chujnie*
'skoezy'.

chytrzeć: *chyřec*.

chyżo: *chyžok*, *chyškyno* 'szyb-
ko, żwawo'.

Ch'

chichrać: *ch'ichrać se* = *ch'i-
chyotać se*.

Ć.

ciapa: *ćapa* 'rozlazła dziewczka'.

ciapać: *ćapać* 'uderzać lekko',
~se 'chlapać się'.

ciarstwo: *ćarajstfuo* 'dro-
biazg' (n. p o ziemniakach).

ciekać: *ćikać* 'dbać', *ńidz nie
ćikã* 'nie nie dba'.

ciekawyy: *ćikawy*.

ciemrawa: *ćemrawa*, *ćemrawa*
'balwan, idyota, ciemiega'.

cierpota: *ćirpota* 'cierpienie,
boleść'.

ćkać: *ćkać* 'objadać się, jeść
żarłocznie'.

ćios: *ćes*.

ćućmak: *ćućmak* 'niedolega'.

ćiunać: *ćiunoně* 'mało dać'.

ćwiara: *ćf'ara* 'pajda, duża
kromka chleba'.

Cz.

czarnoksiężnik: *ćarny kře-
žnik*.

czasowy: *ćasevy* 'mający wol-
ny czas'.

czaszka: *ćaska*.

czczy: *na-čščo* (to znaczy *tšštšo*).

czekać, do-, zaczekać: *de-ckać, decekać, zackać*.

czeladź: *celâc*.

czeppek: *cypek* 'ubranie mężatek, które na głowie wiążą białą chustę'.

czkać: *čkać se: čkâ-mu se* 'ma czkawkę'.

czółno: *coyno*.

cztery: *štjry*.

D.

dapka: *dapka = duca*.

daremnik: *darennik* 'próżniak, darmożjad'.

darń: *dârńa*.

datka: *dâtka* 'człowiek hojny'.

datny: *dâtny* 'hojny'.

z dawien dawna: *dâven zdâ-ena*, albo *zdâven dâvna*.

denko: *dykno, devkno* 'przykrywka'.

deputat: *depukât* 'pan, dumny człowiek, pańskich manier, dobrej tuszy' (przezwiśko).

djabel: *djabou*.

docinek: *činkać, dočinkać, de-činkuovać* 'robić docinki'.

do istna (cna): *de istna, de izna* 'do cna, zupełnie'.

dokazowisko: *dekazeviska* 'figle, sztuczki'.

dłubać: *dubâc*.

długi: *ducki, duckes* 'długi, podłużny, długość'.

długo: *dugno, d^uugno*.

dla: *lâ*.

dola: tak samo. widocznie książkowe.

doma: *v doma* 'w domu'.

dopiero: *depiro, -ok*.

dość: *deš*.

dośmieć: *dešmeć* 'śmieć, móc, podolać'.

dranki: *drânki, dranki* 'wąskie deszczułki, płaskie paliki (do płotów...)'.

druchna: *druchna*.

droga: *druga*.

dubelt: *dubel* 'smaczna potrawa lub napój'.

duca (ducza): *ducâ, duca* 'wyżłobienie w żarnach na ziarno'.

duchem: *ducheckem* 'prędko'.

duchy: *duca mâ duchy* 'o człowieku, mówiącym do siebie'.

dudrać się: tak samo, 'guzdrać się'. Obok tego formy: *totrać se, tudrać se, tutrać se*.

duszenie: *dušne* 'z duszy'.

duś, duś!: *duše* 'gołębie': *duš, duš* 'wołanie na gołębie'.

dwadzieścia: *dvajśca*.

dwoić: *dyvojît* 'mówić do kogo przez „wy”'.

dybać: tak samo, 'usilnie starać się o coś'.

dychota: *dychota* 'kaszel: człowiek dychawiczny, stary'.

dyrygować: *derjguovać*.

Dż.

- dziadoch: *dźadoch* 'kiść ogona wolego'. Pleśna.
 dziadoch: *dźadech, dźadercha* 'zubożały, biedak'.
 dziadocha: *dźadocha* 'obręcz żelazna do zczepiania pługa z kółkami'.
 dziegciarz: *dźechcâš* 'rozwożący po wsiach maź do smarowania wozów'.
 dziegieć: *dźejeć* = *mâš* (maź).
 dzieńgi: *dźęngle* 'picinądze (żartobl.); dać komu *dźęnglu* 'zalać sadła za skórę'.
 dzierzak: *dźirzâk* 'dłuższa część cepów'.
 dziewczyno: *dźiŕstfjũ* 'dziewiectwo' (pogardliwie).
 dżgąć: *dźgąć* 'bić powoli, ale ciągle i niemilosiernie; jeść długo i żarłocznie'.
 dzikać się (ciekać się): *dźi-kać se* 'hulać po nocy (o parobkach)'.
 dziubryś: *dźubrys* 'człowiek ospowaty'.
 dziunąć: *dźuugić* 'uderzyć; także = *ćuugić*'.

Dż. Drz.

- drzazga: *dźżazga*.
 drzewiej: *dźżebi* 'dawniej'.
 drzwi: *dźbi*.

E.

- „eisenbahn“: *ajzybân* 'pociąg kolejowy'.
 elementarz: *lamentâš*.

F.

- facka: *facka* 'policzek'.
 falandysy: *falandysy, -se* 'wymyśle w strojach; *falandysić* 'stroić się, grymasić'.
 „fesch“: *feschjũ* 'tego'.
 „fest“: *kfest, fest* 'silnie, tego'.
 flaczarz: *flacâš* 'przezwisko miejskich ludzi'.
 flajdać: *flajdać se* = *flundrać*.
 flundrać się: *flundrać se* lub *es* 'suknie dołem zawałać, chodząc po błocie i t. p.'.
 folować: *zafjũlewać* 'zabrukać'.
 foluszyć: *fjũluścić* 'brudzić'.
 „vorspann“: *fjũšmân* 'podwoda'.
 frunąć: *furtać, furguć, furg-nić, furnuć, furtuć, furtuć* 'o locie ptaka'.
 fuk: *to my fšgćkũo fuk* 'to mi wszystko jedno'.
 furecząć: *zafjũrewać* 'zafureczało'.
 furjat: *fuzjâk* 'człowiek zapaleczywy, lekkoduch, warjat'.
 fyrtać się: *fyrtać, fyrtać se*.

F.

- fifrak: *f'ijâk, f'ijfrâk* 'człowiek dowcipny, rezolutny, podstępny'.

fijołek: *f'ijouek*, (*f'ijounek*), *sf'ijouek*, *z'ejouek*.

G.

gabnąć: *gabnouć* 'lecko uderzyć; *zagabnouć* 'zamachnąć ręką lub nogą, żeby coś dostać'.

galusz: *gouuš*, *gouuch* = *rejvach* 'halas'.

galuszyć: *gouušyć*, *gouušić* = *gouuch zrcbić*; *zagouušić*, *-šyć* (*še*) 'zagadać (się)'.

galant: *gouuš* = *galant* 'elegancki, młody i ładny'.

gamosić: *gamoušić* 'robić niedbale; uciskać, dusić, przyniatać'.

gaworzyć: *gawoužyć* 'gawędzić o starych ludziach i przez nich używane'.

gdakać: *gdakuć*, *grdakuć*.

głytnąć: *goujtuć* 'lyknąć'.

gniewnik; *gnivnik* 'mający gniew na kogo'.

godować: *godouać* 'ucztować'.

gorąco: *gorouć* 'upał'.

gówniarz: *gouuš* 'krówka (Copris lunaris), żuk (Geotrapes stercorarius)'.

grodza: *grudzâ* 'grodzenie (np. płotu)'.

gródzka: *grucka*, *puogrucka*, *puogrutka* 'przyzba'.

grądziel: *groudšel*, 'drzewce pługa, opierające się na kolcach'.

grzechy. grzesi: *cy gžeši nuda'i*, *cy co?*

grzeszyć: *gžyšyć*, *gžyšić*.

gunia: *guika*, *guuika* 'kabat płócienny'.

gura¹⁾: *g'enkša gura za povouanie* 'większa kara (sądowa) za przezywanie'.

Ġ.

gizak: *gizak*, *gizâ* 'człowiek wysoki a szczupły'.

H.

hak (?): *chok*, *choki* 'cent, pięniądze'.

halka: *cholka* 'kwarta blaszana do czerpania wody'.

handel: *chougel*.

hańba: *gouba* 'ganieńie'.

haw i t. d.: *chaf*, *chavok* 'tu'; *chajnok*, *chajnou'i* 'tam'.

hepać: *chepać* 'targać, szarpać; *-še* 'porywać się na kogo; *chepâ mu še* 'odbija mu się (po jedzeniu)'.

herbata: *arbata*, *charbata*.

herny: *cherny* 'dumny'.

herszt: *chešteuć* 'przodować przy żniwie'; *cheštuica*.

„hone m”: *chyonem* 'zaraz, nagle, naraz'.

(h)rymnąć: *remnouć* 'runąć. upaść; także trans. uderzyć'.

¹⁾ porówn. *polcurać*.

hukać się: *chukać se: šf'ita se chukã.*

hycel: *chejcel, chyjcel, chyeel.*

I.

ikrzak: *ikšãk, ikron.*

il: *juu, gen. joou.*

inędy: *inędy* 'kiedyndziej'.

inszy: *inš(š)a* 'inna' || *inšã.*

inżynier: *inžijer, inžinjer, inžinier.*

istyk (styk): *istyk* 'łopatka na krótkim drążku do zgarnywania ziemi z blachy pługa'.

J.

jaey. adv.: *jaey* 'tylko'.

jądka: *jątka* 'mówi się ironicznie o małym jedzącym'.

jamorek: *jamurek* 'bęben, także o małych psach, kotach'.

jarzy: *jarzi* 'czerstwy, zdrowy'; *jarza pszenica.*

jata: *jata* 'szopa, chałupa'.

jego: *iguo, acc. fem. jo, uo uo* = o nią.

jedź-że: *jejdze.*

(judzié): *judzié, vyjudzié* 'łudzić, wyludzić'.

jużci: *jisći, juści(é)* 'tak, tak jest'.

jużyna: *južyna* 'podwieczorek'.

K.

kacabaja: *kacabaja, -jka* 'kaf-tan, guńka, czapka barania' (żartobliwie).

kaj: *kej* 'gdzie'; *kajucej* 'czasem'.

kajać się: *kajać se* 'narzekać'.

kaleta: *kal'ita, kal'itka* 'sakiewka skórzana, zapinana na guzik'.

kalić się: *kal'ić se* 'walać się błotem' (kalać się).

kapac: *kapac, skapac* 'zejść na psy'.

karmia: *karnã* 'pascua, cibus'.

kędracz: *keudrãc* 'człowiek z krętymi włosami'.

klekotać: *klekotãnem kuolannam* (ze strachu).

kleryk: *gloryk.*

kleszcze: instr. *kliščamy.*

klupać: *resklupc* 'rozbić'.

kołysać: *kojujsauu.*

kończanki: *kuõcãnkã* 'dziewki z końca wsi' = *kuõcãnkã s kuõca.*

końcem: *kuõjucem* 'koniecznie'.

kopiarz: *kuõpãš* 'kopacz (ziemiaków)'.

korejka(?): *kuõrãjka* 'drzewo z rodziny lipowatych, owoc czarny z pestką, jadalny'.

koreczak: *kuõrãk* 'stare, powykrzywiane buty'.

koreczak: *kuõrãk* 'komórki woskowe trzmiela, osy, szerszenia...'

korzec (korek): *kuõžec* 'owad skorek, (forficula auricularia)'.

kostnica: *kuõšũca.*

k o l e c (kółka): *kuleceta, kolce*
'kółka. przednia część. do któ-
rej przyezepiony pług.

k r a s y: *krasy* 'pstry'.

k r a ż a ć: *króżyć* masło = *robić*
(*króżyć*); kapustę = *śatkować*.

k r o m o c z y: *kromocy* 'w oczy,
w obecności'.

k r u s z e c e ć: *kruścić*: kura *kru-*
šy, gdy ma jaja złożyć'.

k r z y p o t a: *kšypota* = *dy-*
chyota.

k r z y w o: *skšyva* 'z pańska'.

k r z y ż o w a t k a: taksamo. 'lama-
nie w krzyżach u bydła'.

k u k i e ł k a: *kokouka, kuklica,*
kukolica.

k u n i e r o w a ć: *kuonerevać* = *pše-*
cyć.

k u s z a ć: *kušej* 'jedz'.

K.

k i e c a: *keca* 'dolna szezeka,
broda (żartobl)'.

k i e l b a s a: *Koubasa*.

k i l k a: *Kele, Kela* 'kilka. ile'.

k i e l c o w a ć: *kelewać się* 'śmiać
się tak, że zęby wszystkie
widać'.

k i e l c e. k ł y: *Kele, Kelce* 'zęby
(konia. psa)'.

k i e r c o w a ć: *kercewać* 'kręcić,
rządzić (n. p. kimś)'.

k i e r n o z: *Kernes* 'knur'.

k i e a ć: *Kicać, Kicać* 'lechać'.

k i k l a ć: *za-, pno-, s-kiklać* 'po-
motać, pokręcić'.

Ł.

ł a ę z k a: *uoncecka*.

ł g a ć: *vyungać* 'wyludzić'.

ł o k t u s z a (Laekentuch): *uok-*
tuša 'grube prześcieradło'.

Także: *uochtuša*.

ł u n a: *uuna* 'płomień, luna'.

L.

l a b a ć: *labuć, labunić* 'bić pla-
ską ręką'.

l a b i e d z i ć: tak samo; wykrzyk:
lā budy.

l e c h a: *Ficha* 'kawał pola ornego'.

l e j k o w a ć: *lejkuwać (się)* 'baki
zbijać'.

l e l a t a ć: *lelatać* 'laksować. o
krowie po młodej trawie'.

l e l u m p o l e l u m: *lelom puole-*
lom 'o rozlazłym chodzie'.

l ę t n a ć: *lentnić* 'upaść niespo-
dzianie a ciężko'.

l e t k i e w i e z: *lentkeć*.

l i b, l i b: *Fiby, Fibuše* 'gęsi'.

l i t o ś ć: *luteš, Fiteš*. Tak w teks-
tach, ustnie oświadczył p. Wi-
tek, że formy *luteš* niema.

l u b o ś ć: *lubności* 'affectus'.

„luft“: *luchto* 'zasuwka od ko-
mina'.

M.

m a j e h l o w a ć: *šmajchlewać,*
šm~ 'cyganić'.

m a l i, a d v.: *možli, možli* 'prę-
dzej. duchem'.

- mamłoń: *mamloń* 'przezvisko, stosowane w różnych okazyach'.
 mamona: *mamona* odmienia i porywa dzieci.
 mamrać: *mamrać, mamlać* 'mówić niewyraźnie, ślinić (się), guzdrać się' 3. Sg. - *á*.
 mamrotać: taksamo, *mamrecyć*; subst. *mamrúk*.
 mańkut: *mąjkuť*.
 marmolić: *marmyõl'ic se = marmyõtać* 'robić powoli'.
 maśnik: *maśnik* 'ostrzy w języku'. (Por. maścić komu).
 maśtyklasy: *maśtyklasy* 'przysmaki'.
 męcherz: *męchyś, mecheżyna* 'pęcherz'.
 medal: *mendel*.
 „mere“ (malor.): *merem* 'koniecznie n. p. zacheić się'.
 mękal: *mękal* 'placek zrobiony na przędce; człowiek niedowarzony'.
 młyń: *młujno*.
 mokwa: *mųõkfa, mųõkšyca* 'ziemia mokra po deszczu'.
 momot: *mámot'icy* 'jąkała'.
 P. Witek pisze *a* pochylone prawdopodobnie tylko z powodu nieznamomości staropol.
 momotać: *zamyõmnyõtać* 'oczarować, pozbawić zdrowych zmysłów'.
 moskał: *mųõskál* 'żarłok - samolub'.
 można: *mųõżná*.
 morasić: *zmyõrašic* 'zjeść kawał suchego chleba, zmordować kogo'.
 mroczka: *mročka, mrečka* 'mrówka'.
 mrok, omrok: *mrek, yõmrek, pųõ yõmrečku = pųõ yõmácku*.
 „mudiu“: *mudžu* 'chamie'.
 murdoń: *murdoń, murdzuś* 'brudas'.
 murek: *murek* 'człowiek ponury'.

• M.

- miazga: *de mázgi* 'zupełnie'.
 miedza: *mędzã, mędzã*.
 miedzuch: *mędzuch, mędzuch* 'przeźrenie między domem a stodołą lub stajnią (służy za wychodek)'.
 mierzwa: *mizwa*, verb. *mizóć*.
 miesić: *misić*.
 migiem: *migusem* 'szybko'.
 miły: *mųy (mųy)*.
 miś: *míš, mišek* 'człowiek chuderlawy, szczupły na twarzy i podstępny'.

N.

- nadać: *nadać kyõgųõ cem* 'nadać, obdarzyć'.
 nadolek: *nadolek* 'dolna część koszuli kobiecej'.
 nadoleć: *nadlecć*.
 nadraeh: *nadrach* 'obdarte dziecko'.

na dziewać się: *nadživac še*
'spodziewać się'.

(z)najduch: *najduch* 'przezwi-
sko nieślubnego dziecka'.
Ztąd przezwisko: *najduše*
šćirvo.

namięta: *naměnta* 'namiętność';
człowiek namiętny'.

napastować: *napaštěvac*.

naprawa: *nāprava* 'statek, np.
ale tyšto mā lā kyōūi nāprave
(uprząż i t. d.)'.

naprzeciw: *jak napšćěif* 'jak
na złość'.

narastać: *narāstac* 'przyra-
stać'.

naręczko: *nārončyø* n. p.
drwa.

naśmiewca: *našmēfca*.

naśmiewstwo: *našmēfstvø*.

nasz: *našějšy*.

noclegarz: *nocl'igāš* = *nocnikūš*
'nocujący człowiek'.

noceńnik: *nocnik* 'noceleg'.

nuże, (no): *nol'i, nol'ize* 'dalej,
nuże przedźj'. Por. mali.

Ń.

niełopie: *niełope* 'rzadko, nie-
prędko'. *niełapie* (Witek).

niesrogi: *nieśreji* 'nieduży
(chlopak)'.

niesrożki: *nieśreški* 'nie bar-
dzo wielki'.

niepęc: *niepęc* 'niema rady,
żartów. na nie sprawa, n. p.
bidži niepęc'.

niezdylbaczkiem: *niezdylbor-
kem* 'niespodzianie'. Także
niezdeborcem (*o=ā*).

niezgodny: *niezgodny* 'nie-
poskromiony'.

(w)niezem: *niezfem*.

nizacz: *niezac* = za nie n. p.
niezudz mā cęcěka.

O.

obaczenie: *obacěie* 'przyj-
ście do zdrowia'.

obal: *obal* 'dragal' = *oblak*.
Witek pisze *obol*.

obara: *obara* 'gruba baba'.

obeonąć (?): *obconąć* 'oto-
czyć nagle a szczelnie'.

obejście: *obějście* (gospodar-
skie).

obesrąlek: *obesrālek* 'za-
sraniec'.

obrańbek: *obrānbek* 'sanie
z pudłem osadzonem'.

obroczny: *obrceny* (koń) 'do-
brze żywiony'.

ocharuzyc: *ocharuzyc* 'odziać,
ubrać', ~śe; *ocharuzony* 'wy-
świeżony, wyelegantowany'.

ochmętny: *ochmętny* 'ogromny'.

odeznac: *odeznuć* 'rozeznąć'.

odziubać: *odziubany* 'odzioba-
ny' (się).

odmienie: *odmēniec* 'wyro-
dek'.

odwernać się: *odcyrnąć*
śe 'odwrócić się (szybko)'.

odwieczerz: *na odvěczš*.

- odziomek: *uððzomek* 'dolna część drzewa'.
 ofiara: *uðkʹfura*. Także *uðch-fura*.
 ogróзка: *uðgroška* 'febra'.
 ojcowisty: *uðjcečisty* (córka).
 okazały: *uðokažny* 'pokaźny'.
 oko: *uðkʹuð*, *v uðcak* 'w oczach'.
 w oocemgnieniu (okamgnienie): *v uðcegnieñu*.
 oktawa: *uðchtaby* (Bożego Ciała).
 oniemieć: *uðmieć*.
 ordynarya: *uðornaryja*.
 ordynarny: *uðordynalny*.
 ostreżyny (= jeżyny): *uðstrežyny*.
 osiedlisko: *uðsedlʹiskʹuð* 'siedziba, siedlisko'.
 ożralee: *uðžralee* 'obżartuch'.

P.

- pacieпно: *paćepno* 'bloto, chlapawica'.
 poczesny: *paćešny*: plótno~ 'lłiane plótno', mniej grube niż zgrzebne; *paćešnũ* (*kuðšutina*), 'ze zgrzebnego plótna'.
 pakarz: *pakaš* 'przezvisko małego dziecka (i zwierzęcia), pędrak' (= багаż).
 pałeczarz: *pałečiš* = bereśnik.
 pał: *pāl* 'drzewo na opał'.
 palamęter: *palamęter* mniej-więcej = *ganię* (goniacz).
 palecak: *pālcak*: 'gruby kij, laga'.
 pańskie: *pajske* 'robota we dworze'.
 pańszczak: *pajscāk* 'duży garnek, demin. *pajscāšek* 'garnuszek' (Witek: -o-).
 parobczyýe: *parepejýe* 'służyć za parobka'.
 parobek: *parebek*, plur. *parepki*.
 pas: *pas*. (G. *pasa*, sie!).
 paskud-: *spaskudrany* 'spaskudzony'.
 pasternik: *pasternik* 'pastwisko'.
 patok(a): *pateki* 'wielka głębia (w rzece)'.
 pawąz: *pavos*, gen. *pavova* 'draż na wierzchu wozu z sianiem i t. p.'.
 pazera: *pazgra* 'dokuczliwy, kłótniwy człowiek'.
 pełno: *poyno*.
 pelentać: *pelentać se* 'być zawieszonym i chwiać się; kiepsko żyć'.
 penetrować: *penetrevać*, *penetrevać*.
 pęd: *pout*, pl. *pędy* 'kawał dalekiej drogi'.
 pławieć: *puāvić*.
 płoskunki: *puškonki* 'konopie nienasienne'.
 plusnąć: patrz blyśnąć.
 pniak: *piñak*, gen. *piñaka*.
 poeiosok: *pućeosok* 'kociuba'.
 pochyba: *bes pućchyby* 'niechybnie'.

- poczystne: *pūocestne*, *pūōcēnsue* 'poczystunek'.
- podchleba: *pūōtchliba* 'pochleba'.
- pod ezas: *pūōtčas*, *pūōtčasem* 'czasem, niekiedy'.
- podlizywać się: *pūōdl'izevać še*.
- podufały: *pūōdufały* 'przy-sadkowaty, opasły'.
- pogadliwy: *pūōgād'iviy* 'ludzki, rozmowny'.
- pokładać: *pūōkładać* (pierwsza orka).
- pokrywka: *pūōkryfka*, także 'udawanie, pozór'.
- pokurać(?): *pūōkurać kūōgyō* 'wygrać na kim proces'.
- polecać: *pūōlecevać*.
- pomylić się: *pūōmyglnić še*.
- pomienić: *pūōmēnić* 'wymienić, wylizywać, wskazać'.
- pono: *pūōno*, *puno*.
- poniewierać: *pūōniebirać*.
- popśnić się: *pūōpśnić še* 'pogorszyć się n. p. *pūōpśniūye še ji*'.
- portczęta: *pūōrcęta*.
- porubnik: *pūōrubnik* 'zły człowiek'.
- poruszka: *pūōruška* = *rebel'ija*.
- porządny: *pūōżōnyy*.
- post: *žyvy pust* 'prawdziwy post'.
- postny: *pūōsny*, *pusny*, *pustny* = *jaucy*.
- postrzał: *pūōsčšāy*, *kūōsčšāy* 'Bidens tripartita'.
- posiadać: *spūōsadaŋ* 'zjadł nieswoje'.
- poturać: *pūōturać* = *pūōniebirać*.
- powaska: *povōsku* 'szmatka lniana do precedzania mleka'.
- powołanka: *pūōvōvānka*, *-vōvānie* 'przezywanie, przezwiska'.
- powiedzieć: *pednōić*.
- pozornie: *pūōžuric*.
- pozór: *pūōžur* 'dozór, uwaga'.
- półskrzynek: *puskšynek* 'skrzynka na odświętne ubranie'.
- prawda: *prāvda* 'nasada, zamykająca maśnicę, aby śmietana nie bryzgala'.
- pręży się: *pręży ći*, *pręży še* 'spiesz się'.
- prośnisko: *prēsūiskūō* 'pole po prosie'.
- pry (przeć): *pry* 'wysycha do słońca, przypieka, grzeje'.
- pryca: *pryćā*, *pryć*, *pryće*, *pryćeće* = *vyrkūō*.
- przebaczycie: *pšebācnyu se* 'zapomniała'.
- przeć tam: *pšēc ta* 'gdzieś tam'.
- przechera: *pšechyra* 'łgarz, przechwalec'.
- przefyrtać: *pšēfirtać* 'majątek, stracić lekkomyślnie'.

przekłaśnik: *pšeklašnik*, *-nica*,
-ny 'wybredny, strojniś, -nisią'.

przekoszerować: *pšekyšić*
recać se 'przelecieć się po złej
drodze'.

przełąc, 3. Sg. -lęże: *pšelunc*
še, *pšeluncy* (wym. *-k*)*še*, 'prze-
łożyć się'.

przepomagać: *pšepunagać*
še s kem 'rywalizować'.

przestworny: *bestforny* 'prze-
strosny'.

przesyłać: *pšesyłać* 'oświad-
czać się o rękę dziewczyny
przez ludzi'.

przepowiadka: *pšepuóvá-
stka* = *gátka*.

przezorny: *pšezurny*.

przycieś: *pšycieś* 'gruba, dolna
belka chałupy'.

przyczak, przyczka: *pšy-
cka* 'ukośny skrawek zagonu'.

przygarstnie: *pšygašnie* 'peł-
na garść czego'; *pšygašny*,
-nem 'hojnie, obficie'.

przynuka: *pšynuka* 'zachęta'.

przysiężenie: *pšyšeženie* 'przy-
sięga'.

przyrodzenie: *pšyredzenie*,
pšyredneš 'członek męski'.

psioczyć: *pšocyć*, *pšecyć*.

pucha, puca: *pucha*, *pucha*
'nabrzmiała gęba'.

pugilares, zwykle wymawia-
ne *pulares*: *fularus*.

пусты: *пустny*.

puha(?): *puva* 'grubsza część
biczyska; dziewczucha przysad-
kowata'.

Ā.

piękny: *pekny*.

pierwiastka: *pivastka* 'kro-
wa po pierwszym cielęciu'.

pieski: *peski* 'psi = zły, zgry-
źliwy'.

pistolet: *pišcefít*.

pizda: *pižda*, *pyrda*, *fyrda*,
finda, *finda*, *fiuka* 'przezwi-
sko dziewczyny'.

pizda: (*kužū*) *pižda* 'owoc
krzewu z rodziny rdestowa-
tych'.

piorun: *peron*.

R.

rabacya: *rabacyjá* 'rok 46'.

raczej: *račy*.

radość: *radeš*.

ramota: *ramuota*, *ie zdać* ~
'nie móc się wyznać, niezro-
zumieć polecenia i nie umieć
go powtórzyć'.

rankor: *čankur*, *awkur*, *čan-
kurny*, *-nik*.

rapy, rapki: *rapki* 'nóżki (o-
wadu)'; *rapy*, *rapče* 'ręce'.

rapolić się: *rapuol'ić se* 'cho-
dzić na czworaku (o dziecku)'.

rażka: *raucecka*.

rdzeń: *džžen* (w zwykłej orto-
grafii: *držen*).

robaetwo: *robajstfjuø* || *chrobäk*.
 robota: *rebyøta*.
 ronić: *zaronić (še)* 'zgubić (się)'.
 wyręchtować: *vgrychtevať*
 (kogo) 'urządzić'.
 rykać: *rykać, rygać* 'trzaskać
 (z bata)'.
 wrypać, wrypać (parę ki-
 jów): tak samo.

Rz.

rzcęz: *bez žęcy* 'bez gadania
 = niema co gadać, niewąt-
 pliwie'.
 rzezak: *žezäk* 'szeroki nóż do
 krajania sieczki'.

S.

samojednik: *samųøjednük* =
myøskäl (t. j. samolub).
 sąsieć: *sošek* = zapole.
 sfarnukac: *sfarnukać, sfar-
 nukac* 'napędzać do roboty,
 łąjąc, gderać'.
 skar-: *skarantucś*, gen. -*ści* 'ka-
 ra, upomnienie rodziców'.
 skład: *skųüt*, orać na składy
 = pokładać.
 sklamrzyć: *sklamųžę*.
 skowyczeć: *skųøvcyrccć*.
 skrabaczka: taksamo, 'stara
 miotła używana w stajni'.
 skróś: *skrucć, krucć* 'gwoli, dla'.
 skróda: *skrudu* 'kupa, dużo,
 n. p. ~galezi'.
 skrzek: *skšek* 'szczeżują wiel-
 ka (anodonta cygnea)'.

słuchać: *sucham*.
 służba: *sužba*.
 slych: ani slychu dychu: *ani
 suchu duchu* (się).
 słyszeć: *puøsušųgem* 'posły-
 szałem'.
 sople: *seple*.
 sól: *sul*, gen. *sel'i*.
 spęd: *spont, spēndu* 'dostęp do
 kogo, śmiałość'.
 spodniara: *spųødniara* 'spod-
 niczyna obdarta'.
 spółkować: *spųųkųøvať še
 s kem* 'mocować się'.
 srogić: *sređi* 'duży, wielki', *ne-
 sređi* 'mały'.
 starość: *stareś*.
 stawisko: *stačiskųø* 'wyschnię-
 ty staw'.
 stępor: *stempur, stepur, ste-
 puøųžyskųø*.
 stryk (stryj): *stryk* 'stary
 dziad'.
 swak: *sfak* 'szwagier'.

Ś.

siara: *šara*.
 ściarać: *šćaracć, puøćaracć*.
 ściwiara: *šćiwaųžę* 'grymasię.
 wydziwiać: *šćivara*.
 siedzba: *šedzba* = 'osiedlisko'.
 siepać: *šępe* 'targa, tarmosi'.
 sierota: *šireta*.
 siła: *šųga* (Witek *siuła*).
 śleptać: *uš'iptacć*, 3. Sg. -*šl'iptu*,
 i -*šl'ipce* 'ciężko zapracować'.
 śniad: *šųät*, pl. -*dy* 'siniak'.

śr(z)ez: *srjš, sreš (-žy)* 'kra na wodzie, cienki lód na rzece'.
 śratać: *puširatać se* 'pożegnać, przywitać się'.
 siudać: *sudać* 'seigać, gnać'; *vysudać* 'wygnać'; *sudej* 'wyność się'.
 świdrak: *šf'úvrák, šf'idrác* 'zewzowaty'. (Witek: -ok, -oc).

Sz.

szaragi (szraga): *sreji* 'nogi pod stół, na krzyż zbite'.
 szarga: *šarġa* 'rosa (poranna) na trawie'.
 szaszyna: *sašġua* 'tatarak'.
 szatny: *šátny* 'dbały o suknie'; Witek: *šotny*.
 szeplać: *seple, šeple* 'szepłeni'.
 szeptak: *septák, šepták* 'zegarek' (żart).
 szerz: *š' šyž i duš* 'w szerz i wzdłuż'.
 szkartny: *skartny, šk~* 'mało jadający'.
 szkodzić: *škyóžec* 'poszkodowany'.
 szkut: *škut, škućina, škućiskyo* 'pędrak, bęben'.
 szparować: *šparevać* 'oszczędzać'.
 szpilować: *špilevać, ne špiluje mu* 'nie idzie, nie wypada'.
 szuma: w zielonyj *szumiel?*, sie, w wierszu; strój *jakiś?* czy *šuma* = las?

T.

tądrać: *tędrać* 'mruzczyć pod nosem, gderać'.
 tchórz: *tfuš*.
 telbuch: *stelbuch* 'brzuch; małe dziecko (brzuchate)'.
 teracz: *tyroň, tyrák* = tryźniciel. (Witek: *tyrok*).
 trusia: *truše* 'króliki'.
 tryźnić: *tryžnić, tryžnićel* 'marnotrawić, -trawca', *stryžniu* 'stracił'.
 trzepot, trzepotka: *čšepuot, -tka* 'klapacz, klapaczka'.
 trzęsawica: *čšesavica* 'silne dreszcze ze strachu'.
 trzop, trzopek: *čšopek, čšepok* 'garnek niewielki = *pajscák*.
 trzynny: *čšyuy* 'trociny, pokruszona słoma'.
 tulmacyć 'pielegnować (dziecko), chować'.
 tybetka: *tybytku* 'chustka tybetowa'.

U.¹⁾

• ubrdać: *uburdać se* 'wymyślić sobie coś nieistniejącego i wierzyć w to'.
 ugadany: *ugádany, puogádany* 'rozmowny, gadatliwy'.
 ukradkiem: *ukrátkamy* 'ukradkiem'.

¹⁾ Co do *u* zostawiona pisownia p. Witka.

ułać: *ułać se* 'położyć się'.
 umrzyk: *umžyk* 'trup, nieboszezyk'.
 upodoba: *upuodeba* 'upodobanie, skłonność. Także *puodeba*.
 urok: *určki: na psa ~, ale pěknie se béro te prešákki* (prosiaki).
 ustanowić: *ustancčić se* 'zatrzymać się, stanąć'.
 ustrychnąć się: *ustryšyc se, ustrychnuč se* 'przyczepić się, uwiesić się n. p. *na vužze* (gdy mało miejsca).
 uświadczyć: *uśfacyć* 'znałeść, napotkać, uśfatecubys'.
 uwrocie: *uwróće*.
 użydowie: *užydebić* 'rozbić, zatłuc, zamordować'.

W.

wagować się: *vagovať se* (także *važyc se*) 'odważyć się; wahać się'.
 war: *var* 'wrzenie wody, upał, gorąco'.
 warować: *varevać uot veguø* 'odstąpić od czego'.
 warsta: *vášta* 'warstwa zboża'.
 Witek: *vošta*.
 waszeć: *zavašća* 'z pańska (pogardliwie)'.
 wdowa: *vdeva, gdeva*.
 wnęter: *vnęter* 'powsinoga, zbijak'.
 wnątrze: *vnučče* (= serce, piersi).

wola: *vuola*.
 woźnica: *vužnica* 'wiozący muzykę, druchny i družbów (czwórka)'.
 wól: *vu^u* (raczej *vū*), pl. *vouy*; pr. *vu^u* (*vū*) 'wyl'.
 wrażać się: *vražac se* 'miejszać się w co, wtykać się'.
 wroniarz: *vronáš* 'ten, co chodzi za wronieni gniazdami'.
 wrzeszeć: 3. Sg. *vžesey*.
 wspomóc się: *spanuc se* 'zdożyć się na co'.
 wstęga: *stęga* 'wstęga'.
 wsioski (wiejski): *fšeski, fšák* 'z tej samej wsi pochodzący'.
 wujek: *užek* 'wuj'.
 wydraby: *vydraby* (Witek pisze *wydraby*) 'włóczenie się po nocach, lampartka'; *na vydraby* 'zaraz, prędko'.
 wydrychały: *vydrychouy* 'żarty, zabawy wyuzdane' = wydraby. Pr. *vydrychoty*, także *vydrychoty* 'wydatki na dobro ogólne, podatki'.
 wygniotek: *vygnetek* 'ostatnie dziecko'.
 wyst(op)arczyć: *vysteparey, -stepurey* 'wystarczy' (żartobliwie).
 wystoparczyć: *vystepureyć*.
 wystwić: *vyštřac* 'wygnać szturkając'.
 wytrząsać: *vyčšac se* 'natrząsać się, wyśmiewać'.
 wzdrygnąć się: *zdręgnuč se*.

wziąść się na jedno: 'połączyć się z kim przeciw drugiemu'.

Ź.

wieczór: *ku večerēvi*.

wiechetki: ~de bučikůw nowe wesláem (poezya). Zachowana pisownia oryginału.

wiedzieć: *vědžec de kyóguš* 'znać kogo'. n. p. *ie věm to de báp!*

(wiek) odwieczny: *věkųodvěcny* 'odwieczny'.

wielki: *větji, vělgušerny*.

wietrzyca: *věčšyca* 'wichura'.

wisieluch: taksamo, 'wisielec'.

wiszatka: *bišatki* 'półka u powały, zawieszona na czterech sznurkach.

Z.

zabaczyć: *zabáčyc (se)* 'zapomnieć'. Witek pisze -o-.

zaboczyć się: *zabųccyc se* 'zapatrzeć się w jedno miejsce'.

zachamęcić (w tej formie znane mi od dziecka. *J. R.*): *zachamędzic* 'zarzucić coś, zgubić'.

zachowanie: *zachuovanie* 'poważanie'.

zaduch: *zāduch* 'ciężba'.

zadybać: *věcurey juz nie zadybajú* (wieczorek ~).

zadziergnięty: *zadžirgųnty* 'zaczepiony'.

zadzierzysty: *zādžizysty; kšúki~*.

zadziermać: *zadžirmać* 'pomotać, pokręcić'.

zagacie: *zágacē* 'zagony daleko w polu położone'.

zagłówek: *záguvek = puđduška, -dušcyca*.

zagównie (-ł-?): *záguvnie* 'wspólna droga kilku gospodarzy'. Czy nie nomen proprium? *J. R.*

zagrodnik: *zágrednik*.

zaniechać: *zaniechųc* 'zaniebzać'.

zaspą: *zāspa*.

zatakkiem: *zătajkem* 'pod dostatkiem'.

zatulek: *zătulek* 'część dachu'.

zawsie: *záfše* 'grunta leżące już na samej granicy wsi.

zadzrosny: *zādřešny*.

zeglęvac, 1. Sg. -*luje*, 'bić silnie, walić'. (Nie znam pochodzenia. *J. R.*)

zetalęk: *zettųek* 'chorowity człowiek'.

złożyć: *sųcžyc*.

zmarzniałek: *zmarznųek = zmarzluch*.

zmyślny: *smysųy, smyšák* 'zgrabny'.

zmieścić: *smešcic*.

zeznojono (koszulkę) 'spocną' (w wierszach).

znouu: *znou*.

zwijać się: *sf'ijac' se*.
zwijalek: p. fijolek.

Ż.

ziąbić: *žombi* 'mróz chwyta'.
zipać: *žipac'* 'ostatni dech wciągać (o umierającym)'.
żrebię: *žrube*, pr. ogół. *žróbek*.

Ż.

żadny: *žadny* 'brzydzący się

jeść po kim, tą samą łyżką i t. p. (obrzydliwy)'.
żadzić się: *žadzić se* 'brzydzić się'.

żandarm: *šandar*.
żądnny: *žomny* n. p. *ie žomnym jes teguø*.

żmuda: *žmenda*, *žmuda* 'naprzykrzony, gderliwy'.
żul: *žul* 'obrzmienie wymienia'.

żyła (particip.): *žyła*.

D. Teksty z Sanoki¹⁾.

Uwaga. Teksty, niżej podane, drukuje się z zachowaniem pisowni p. Witka, ponieważ nie było dostatecznej rękojmi należącego do tego sprawdzenia wymowy. *J. R.*

1. *Nima či to nima jakto mulazykom,
Ido jem pinnadze, keby vnodu zykom.
Nima či to nima jak mulazom pauom,
Pye šcentem Michale bijo vsy za ščanom.*
2. *A džešené já džešené kavaliróv máya,
Kóždemu z ňosobna pŕedaronek daŕa:
A jednemum daŕa ňeznošno byelonce,
A drugemum daŕa frybre i gŕeronce,
A tšecemum daŕa jeleŕnove roŕŕi,
Zeby duren pŕes tsy lata ňe chŕedžu na nogi.
A cšartemum daŕa, co ňo tem ňečedžu,
Pŕes džešené ňešency ňu dektera šedžu.
A pŕotemum daŕa ňutrŕpŕone kuŕlki,
Zeby duren ečedžu, jakto kuŕečac Puelki.
A sŕstemum daŕa pŕenicy stajaŕe,
Na ňocy zŕčeny, na zemby zgytaŕe.
A šŕdmemum daŕa sŕj z renki pŕšecŕeŕec,*

¹⁾ wioska na zachód od Šmigna nad Dunajcem.

A ósmemum daŋa swój rućany véńec,
 Džéčontemum daŋa mu miłošé taskavom,
 Džéšontemum daŋa svujžo roncke pravom.
 Skučencuŋo še i džurka w noše.

3. Byŋo dwóch braćo¹⁾, měli pŋe kroće; jak ŋoralí, jeden był gupi: ten gupi pŋogaińńy, a moudry ŋoráń. Jak ludže śli, gupi vouńy: Hou, ŋŋeja i toueja! A ten moudry mu móvi tak: Skŋoro tak máš gádać, to se eež i spsedej te krove. Ten gupi gueni te krove. Zagaiń pueł ksyž, na ksyžu tuta taká, chŋeromégov i zavse škertutá. A ŋen mysláń, ze še gŋe pytá, četa za krove. A ta znou škertutnoŋa. Ten gupi gáda: tsydžešči. Jesce škertutnoŋa, ŋen mysláń, ze ŋuóonzać pŋy ksyžu. No i ŋuóonzań. I škertutnoŋa, ze džišá ŋe dostaŋe pińendzy, ino kej kedy indži. Pŋysed na drugi džéń, ŋe byŋe éatru i ksyž nie ŋe móva. A ten še ŋozgnieńńy, ŋozcaluŋ ksyž i ksyž še přečvóču i pińondze še vysuŋy z plevamy. Pŋesed de cháŋpy, brať še gŋe pytá: Psyńóžeš? — ŋe psyńóžem, bye z plevamy. — Ano, to idze do šekŋa pŋe ŋech, to plevy vydnućhás. Ten pŋesed. Vězo ŋmzyka. Pŋeskućcuŋ pŋyŋŋepe i móvi: zdech, zdech! bye se zabácuŋ, ze ŋúń móvić: ŋech, ŋech! A ŋoni na niŋŋe: Jak vězo ŋmzyka, to še móvi „věcne ŋodpŋocycvaŋe“. Ten idže dali, a chŋep sráŋ (drek provadžu), a ŋon móvi: Věcne ŋodpŋocycvaŋe! A chŋep věžáŋ kańeńa: tahu²⁾! vilka za góre, ŋech še z dupom skryje! — zeby tak vouńy na niŋŋe. I idže gupi dali. Robi baba masŋo na progŋ, a ŋon věžáŋ kańeńa, zerzŋou v mašni-cke i gáda: tahu vilka za góre, ŋech še z dupom skryje! Vytleńńy chŋep i zbuŋ gupigŋe, pŋečedžáŋ mu, jak má gádać: jak baba masŋo robi, to máš gádać „dej byeže scenšće“. Idže dali. Bižo še na gŋešćeńeu pińáki dŋeŋech. A ŋon lvi i gáda: Dej byeže scenšće! Pińáki še ŋozleńńy i zbuŋŋy gupigŋe. Jak še kto biže: Braća, dejće se spŋekój, ŋe biže še. Idže dali. Ano zrom še psy znou dea. Vláz jušci se gupi pŋomendzy nich, depiro gáda: Braća, dejće se spŋekój. Psy jak še řučuŋy, zazavŋy gŋe. I tak byŋ gupi.

4. Jak še náće kumŋešu? — A ŋese kuoguta v kŋešu.

Zdrová vasa zŋona? — To kuogut, ŋe vroma.

¹⁾ to znaczy nomin. braćá, porówn. niżej pińáki dŋeŋech. — J. R.
²⁾ Widocznie: ŋa, hu! (= huzia). — J. R.

Zdrove vase dźeci? — Má skřydla zčonzane, to ne vyleci.

Coš ty chyepe gupi? — Kupi kto, to kupi.

Co ty chyepe pleces? — Kuesauki, uopauki.

5. Já tu taki. Takigie nima nigdže jak já Jagoły, ne ino v Sanoce. Charu, charu, a chucé na maum kavagecku, bygu dženka, ne brakne zytku, ne brakne psenicki, ino jesce novegu še doceká v kumjeze. I chudeba jes tu. Ano psydže vřoda velgá, naneše patyków, to še tu i uzubirá, ne trá kupcevač. Ino pášy to ni máva. To še tu do rešty uzlouco¹⁾ pje kepach, co kej kedy jes. Dunajecek ne vyleje, bye má váuki sroje. Ino to jedno bida cyóve-kuovi, jak ne zna tegue, co cáriv na báum vybijá.

E. Uwagi o „mazurowaniu“.

Odmienne od ludu w Śmiglinie, Pawężowie, Lisiagórze mówią w Sanoce: *zyto, kuesycek, kusa, jesce, pšysua, pšysua, tyska, tóskuo, uóz* i t. d. Wyjątek: rz po spółgłosce n. p. *dobže, pšysua, bžyg, pšeskuencyé*. Chwiejne: *kšyz || ksyz, pšez || psez, pšy || psy, tša || tsa, skšydua || sksydua, pášá || pásá, zryé || žryé, žyka || zyka* itd.

We wsiach na północ i północny wschód od Tarnowa położonych mazurowanie ogranicza się do nielicznych wypadków: 2. Sg. *más, dás...*, *cas, cépec, cvórka, cvártek, coyno, cérčec, cerešná, cy, cem* i wogóle *č*; *šlochač, špitál, špeg, šlachtetny, šabas...*, gdzie *š* = ogólnopol. *š*. Rzadki wyjątek *syski* = *szyski*.

Natomiast w gwarach naddunajeckich, na zachód i północny zwłaszcza zachód od Tarnowa mazurzenie objawia się daleko silniej: *š, č, ž* prawie zawsze = *s, c, z*, rzadziej *ř* ≅ *z*.

Uw. Podalem te niedokładne uwagi, tak jak je spisał p. Witek. Kilka notatek o sakaniu (wprowadzam ten termin zamiast „mazurzenia“) znajduje się także w następnym ustępie. Wypadki, jak *šlochač* bezpośrednio nic z tem nie mają wspólnego. — *J. B.*

1) Widocznie 3. Sg. na *-á*, ale = ? — *J. B.*

F. O zachowywaniu się samogłosek *o, ó (e, u)*.

Gwara sanocka zachowuje się pod tym względem ogółem biorąc jak śmigienieńska. Różnice:

A. *o* pozostaje.

1. Po *r*: *krawa, troski* 'trochę'. *roście, proso*. Czasem przed *r*: *torbecka, kuciorok* 'snopek zboża użęty i związany'.
2. W *po-* przed *t*: *pożezyc', pożemać*¹⁾, *pożazić, pożitać*.
3. Po *t*: *syoma, syota*.

B. *o* \cong *uo*:

1. Przed *d*: *gnespodáz, vnoła, svobjoda, pęcjoła*.
2. Po *v*: *svobjoda, vnojazyć*.

Ogólnopolskie *e* w gwarze sanockiej \cong *o*: *Jajoła* 'Jagiello' (nazwisko wieśniaka), *kukoua, 'kukielka'*²⁾.

Brak nosowego resonansu: *sedżes* 'siedzisz'. *uápredzy || nej-predzy, cesto* 'często'.

Gwara we wsi **Likowicach** po przeciwnej stronie Dunajca niezem się nie różni od gwary sanockiej.

We wsi **Łęgu** na wschód od Dunajca silne mazurzenie (*ř* \cong *z*), z refleksów ogólnopol. *o* rzadziej występuje *ue, e*.

W **Łukowej**, wiosce na północny wschód od Łęgu, a północny zachód od Śmignia położonej, mazurowanie jak w Łęgu; z refleksów ogólnopol. *o* najczęstszy *e, ue*, przyczem to *e (ö)* wymawiają długo a wąsko, podczas gdy w Śmignie więcej do zwykłego *e* zbliżone³⁾.

W **Kobierzynie** na wschód od Łukowej: *š* \cong *s*, rzadziej *š* \cong *z* *zaba*, ale *łóška* 'łyżka'; refleks *e* za ogólnopol. *o* występuje nawet na końcu wyrazu: *ajue, 'a ino', ee 'eo, byete 'bloto', depire 'dopiero'. Ur. Debrevá = Dąbrowa (miasto).*

W **Smygorzowie** i **Lipinach**, na północny wschód od Kobierzyna: *e (ö)* \cong *o* wymawiane jak w Łukowej i daleko częstsze niż w Śmignie: *skalene* 'powalane', *vine* 'wino', *nega, greh*.

¹⁾ \cong 'połamać', nie 'połamać'. — *J. R.* ²⁾ Pr. str. 12., IV uw. 2. — *J. R.* ³⁾ Niestety na podstawie tego opisu nie można mieć pojęcia o właściwej fonetycznej wartości tych dźwięków. — *J. R.*

Ogólnopol. *ó* występuje jako *y*: *nyż*, *puweryzek* 'powrózek', *żarugoka* 'żarnówka', *pytne* 'plótno', *łyżka* 'łyżka' powstało jednak z *tóžka*, formy powszechnej w całej okolicy. Po *p*, *v*, *m*, *k*, *y* występuje *uy*: *vuyz* 'wóz', *vuyr* 'wór', *vuyčas* 'wówczas'. *vuyka* 'włóka'. *vuy-cyć* 'włóczyć', *vuyseń* 'włósić'. *vuyčas*, *vuytewać* 'wonitować', *muywić*, *uclmuyca* 'obmówca'. *pujść*, *pujde* 'pójść'. *pyki* 'póki', *pyty*, *pyżno*, *muyzg* 'mózg'. *kuycyk* 'kóleczyk', *kuyzdy* 'kóždy = każdy', *guyra* 'góra', *guyrał*. Tak samo zachowuje się ogólnopol. *u*: *snur* 'sznur', *Hanus* 'Hanusia', *Vucjtyś* 'Wojtuś', *nyz*, *nyze* 'nuż, nuże!', *but*, *funt*, *duygi*, *duyg* 'dług'. *duyzy* 'dłużej', *guyka* 'gunia', *kuypec* 'kupiec', *kus* 'kurz i kus = kęs n. p. drogi, chleba', *muyść*, *muyśać* 'musiać'. *puzdro* 'puzdro', *puzderka*.

W **Pawężowie**, na południe od Śmigna, nie występują wybitnie refleksy *uo*, *ue*, a wcale niema *e* ($\equiv o$). Jeszcze więcej do języka ogólnego zbliżona gwara w **Krzyżu**, wsi najbliższej Tarnowa, tudzież gwara wsi **Lisiagóra**, położonej na wschód od Śmigna.

G. Spis nazwisk (i przezwisk)¹⁾.

a) Nazwiska gospodarzy w Śmignie:

Armatys. Bąk, Flis, Gašior, Jarmuła, Józ, Kaziród, Kielbasa, Klęk, Kocoł, Kozdrój, Koziol, Kuta, Kurek, Marciniac, Maziarz, Motyka, Mitera, Mróz, Pinas, Ostregga, Radoń. Rękal, Schab, Sroka, Szezurek, Starzyk, Tabor, Wajda, Wielguz, Wapiennik, Wiatr, Wijas, Witek, Sak, Taraszka, Wójeik.

b) Przezwisea gospodarzy w Śmignie:

Beskura, Bululn, Copa, Cysársz, Inklus, Jasieniek, Kacorz, Kasper (Kasprzyk), Knaga, Kucorek, Kuczuleniek, Las trzasnol, Lenniszek, Minister, Paluszek, Pinijer, Pułák,

¹⁾ Wszystkie nazwy podaje w pisowni p. Witka. — J. R.

Przysiatka, Pyta, Paniczki, Pyczka, Redzina, Sebek (Sobek), Syrek, Szczyrbaty, Siła, Szczypiász.

c) Nazwiska (i przezwiska) w Pawężowie:

Bańbór, Bogacz, Bogdanowicz, Bryła, Cecot, Drewko, Filipowski, Foszt, Grabczyński, Janas, Klimek, Kornalás, Lisiagórski, Marek, Moskał, Mucha, Pękala, Podstawa, Sęk, Sielicki, Smoleń. Tryt. Wałaszek.

d) w Łukowej:

Barwacz. Bąba. Baszcz, Bej, Bęzak, Bodzioch, Bujak, Burda, Czarnik, Czosnyka, Dębosz, Fnącek(?), Golec, Jéz. Jucha, Kolodziej. Kolpa. Kowalski, Kolażyk. Król, Koważyk, Kukła, Łobno. Malinowski. Mostek. Nawój, Olszuwka, Pasek, Potępa. Ptasznik, Skorupa, Wawżon, Wieja, Wilk, Wanot, Załucha. Zajac, Zeszutko¹⁾, Żaba.

e) w Łęgu. Partyniu. Lisiagórze. Kobierzynie. Rudnie. Bobrownikach. Krzyżu:

Anielezyk. Bil. Bystrowski, Bednarczyk, Brzychtry, Bogós. Baron. Boryczka, Broda, Chrobak, Cholewa, Cwik, Ciochoń. Drwał. Dusza. Dąbrowski, Gąsawski. Jachym. Janiszewski. Jagiello. Kajecki, Kuca, Kulma, Kunięga, Kobieszki. Koróz. Kusiór. Kotopka. Konieczny, Kieć, Lewicki, Luszowski, Libera, Maruszczyk, Mietelski. Mąka, Morydz, Mikula. Matyra. Niebieski, Przeklasa, Piątek, Pabijan, PaPaluch, Pyrek, Psząda, Przybyszewski, Pikul, Panek, Rybieński. Rzepka, Srebro, Sypuła. Sikorski, Stadnicki. Szatko, Starzec, Świca, Serafin, Sereda. Skrabacz, Ślić, Węgiel, Wardzala, Wilczek. Zaręba. Zaraza. *Uw.* imię Ruman = Roman.

H. Tajny język. używany wyłącznie przez młodzież, polega na wstawianiu zgłosek *dy, sy, ly, ry, my, ny, yy* albo na przestawianiu zgłosek celem „odmęnić” *myŕvy*“ n. p. *syjã sybu syta sym* 'ja był tam' albo *dżespu śóokuŕ nade?* 'pójdiesz do kościoła?'

¹⁾ oczywiście: Rzeszótka. — *J. R.*

Tomasz Gawin.

Teksty w gwarze zaczarnieńskiej.

Uwaga.

Teksty, zebrane przez p. Gawina w Zaczarniu, wsi położonej na północny wschód od Tarnowa w odległości jednej mili, podajemy tak jak zostały zapisane, tylko z pewnemi zmianami ortograficznemi. Biorąc w rachubę fonetyczno-ortograficzne tło ogólnopolskiego języka w zachodniej Galicyi można mieć na podstawie tych tekstów niezły obraz gwary zaczarnieńskiej. Ponieważ nadto przedstawiają dyalekt ciekawy, niejako dalszy ciąg materyalów p. Witka, więc Komisya zdecydowała się je ogłosić. — Znak (!) znaczy zawsze, tu i indziej, tyle co „sic!”.

A. Proza.

1. Ksōże Roman.

Pevny ksōże byu bardzo byogaty i nuy żonc ksōżnicke, s ktorą żyly bardzo puo byożemu. uObyoje smućily še bardzo, byo ni nely ani jednéggo dżeczka. Ksōże puoşed raz na puolocanie i tak se umyşluş, ze vşyşcy ludze maju dżeci, a nacet i zřizęta i ptaki. Gdy pŕyşed do chāupy, tak gādāu do scyoji baby: Dotychcās żyjeva z Byoǒgem, a ni māva za to řādnyę dżeczka, uoltychcās muşiva żyć inacy. I żyly puotem znovu puo djābelsku. Za ŕednyęgu zyuostaju uşna şubā i vnet slegu. V caşe pouogu bardzo churo-

euaa, tak, že ji našely kšezza přyvvožič i dóktera. Ale jakučšik
 narodžny se chyopák. Jak gye kšéily, křesuomatke kucpãu nogamy,
 a kšezza nodpychãu rekamy. Gdy máu teu chyopák rok, to puety
 přeskakuovau. Máu šes lãt, zapísãu gye uóec do škouy. V škole
 prau všyčké džeči, níkuogye ne chéãu snuchač, éve školníkí nazvauy
 gye djãbucem. Gdy gye pau nancyčel chéeli¹⁾ za co ukãrač, to se
 do nígne stačãu, a navet ráz zabu(u) pana i juž nodtychẽs do
 škouy ne chyodžu(u). Máu lãt deudžesća, noddaly gye do vuojska.
 Zdãu se do nuãuov. Jak šãd Romãu (buø gye tak ukšéily) na
 kuoãa, to teu kuoã misãu puotem zdechnoč, buø gye zapãlu(u);
 a gdy chtóry uøf'icur chéãu gye upomínoc, albø nauucýc, to gye
 Romãu zaraz zabu(u). Ten Romãu Djãbuu učik navesće uod vuojs-
 sku i puošed do jeduygue lasa, gdje se vystãbuu jate, v który se-
 džãu. Tam se nasprovãdzãu jinšyk do šebe i všyšcy razem ludži
 v tem lejše zabijaly; a jak se jem która džeuvcha spuodobaãa, to
 ji ne zabijaly, íno misãuãa s úemy úiškač. Temcasem uo Romãie
 Djãble ešedy puozapomínaly. Zabíjãu se het, het! ludži v tem lã-
 sku, a nícht uo tem ne védzãu. Ráz napãd uou puoci zákouuúíkóv,
 których zuãu uod mauegue i zabu u jich. Či zákouuúiecy zualy gye
 též uod džecka i namãrãly gye, žeby se navrócu(u), že to přece
 s famílyji kšozecy. Jemu se žal všyčkígue zrobuue, ale jem žyčã
 ne darovãu, tylkuo se jem kãzãu za soby muodlič. Vkrótee puotem
 šãd Romãu na kuoãa i puojechãu do uojevovskígue devora. Gdy
 éozãu kuoãa uu bramy, všyšcy v paucãu přelékly se bardzo ukro-
 pne i křyecly: djãbuu jedže i chyovãli se, gdje muogly. Navet i ma-
 tka jigye schuocãu se, buø se bãuãa, žeby ji ne zabu. V tem caše
 uóec juž ne žu. Puo duúgem šakãm znalãz naš Romãu svo mat-
 ke, ale ji ne bu, tylkuo ji upud do uóg, přeprósuu za všyčkúø
 i spytãu se matki, čto temu víuen, že uou take provãdži žyčc.
 Gdy mu zaš matka upuovédzãu uod maãu do véta, uošãdcu u ji,
 íže puojedže do Řymu, aby se tam vyspuovãduc, i ze žyčc uodtud
 uodmẽu. Jak puovédzãu, tak též i zrobuu. Došãd napuovrót spu-
 jégu kuoãa i uodjechãu. Gdy přyjechãu do Řymu i zšãd s kuoãa,
 kuoã zúik, a uou uulãu se nãpřódy duo kuosóouãa, v którem sãm
 uóec sřety uodpračãu mše sřeto, ale všyšcy ludže, co tam byly,

1) Prawdopodobnie chéely. — J. R.

s knoščou p(α)ουάεκυly, co še gye tak baly, byθ buy uokropie strašny. Jak uOéec šéty cyšel s knoščou, cyšel za ňem i Roman i puošed prošétkye tam, gylže uOéec šéty míškajom. Dopíro ctedy přyznáy še uo všyčkich sevojích spruckach i proša uOjca šéty-gye, ižeby gye vyspuóvadán. uOéec šéty vyspuóvadán gye, ale mu ňe zadán žádný puokaty, le kazán mu na úo cekat do dña nastpyggye. V uocy uobjučny Pan Bóg uOjca šétemu, aby temu strašnému gřýšníkynoči kazán jš do tgyθ samygar (!) lasa, gylže zabíjáj, i žeby mu kazán puošukaé pustelník, który tam šedži v tym lšsku, a non mu uadú puokate, imo žeby mu uo všyčkem uopóredžáj. Gdy na druží zaraz džen uopedžán uOéec šéty Romanoči, co má zrobité, aby máy všyčké gřéchy darovane, puošed zaraz do lasa i znalaz pustelníka. Ten še gye na puóčotku přelok. Ale gdy mu tenže uo všyčkem uopedžán, že ňe přýšed zabít gye, ale puokate přýšed, uocknou še ze strachu pustelník i za puokate uadú mu: „Bedžes chudž(u) šedem lät puo šéve, a ňi-máš ňie jš, tylkno to, coj psy“. Roman puodžekynoey pustelníkynoči i šed let uede vši de vši, ued másta de másta. Gdy šed přez másta i zbirán puo ulicach knošči, których psy jšše ňe zjudny, aby še tem puožyčé, džen lečány za ňem, řucány kaucúamy i móřny: gupi! gupi! A non ňe buy gupi. Mau i spac tam, gylže psy. Raz přýšed uou do takigy másta, gylže míškaj król. Puomay přýšed do paucy i puoznáy še cuct ze psamy i razem z ňemy spay v budže i jád to, coj uony. Gdy psy jš přestany, zjádán Roman uostatki. Dany cas šedžán non s temy psamy, až raz vypadna vuójna. Všyšy panoe puojechaly s królem na vuójne. Juž naši úely přegrac. Vtem epúd jakis rycér na knouu i tak šik ňpřýjáceli jak tráve. Vuet zúémúe še všyčkno, naši vygraly, a ten vuójak zúik i ňich uo ňem ňe ředžán, gylže še puodžán. uOcem rycérem buy ten, co ze psamy lžán. Zauím król do domu z vuójny přýjchán, uopóvem vām, co non máy pekno bardzo córke, ale tu córku buy ňmgyou. Gdy éec król eróč(u) z vuójny, puokazocana na tgye, co spáj ze psamy, ale król s tgye ňie ňe ředžán. Puo jakensik caše buy vuójna s tem samem ňpřýjácem, byθ chéay non přeé na svojem puostúé, že non vygrac puóvínen. I znovu naši úely přegrac, ale ten sam vuójnenik znovu epúd na pekúšníkem knouu z éelgem úecem i všyčkich ňpřýjácól puozabíjáj, tak, iže mayo

chto qućik. Ale i teraz niecht nie bedźaŭ, gdje se ten dobry cuobek puodźaŭ, a córka królevska znou puokazywaua uoju tegue, co spau ze psamy, a uoćer niecht nie bedźaŭ. Za uednujŭ cas chćau nepřyjaćel ješće rāz sprubhuuac¹⁾ soęue šćešćā i znou přyšuo do uoju, ale król přykāzaua všyćkim panom, izeby, jezeli j (!) se ješće ten swawny rycěr na uoju puokāže, žeby gue zatřymaly všyšcy, buo wārtā jakŭ nādgrody. Juž puo skuoŭconych přšyjk dwoch uojuach nawet puo gazytach uo ņem pisaly, a nie muogly se doćedžeć, gdje ņun sedzi, gdje ma jakę puośedziskue, aby mu puodźeknuuac. Teraz, jak bua třećā uoju, takže juž ņelcy nepřyjaćele wygrać, ale na uobronę přyjechāu takže i tensām uojuak: na tem samem kuoŭu i ukropecie robāu nepřyjaćela i to tak, že juž jęgue kuoŭu w pādāu ņedzy trupy, co gue juž maŭo buo řidac i naši musely wygrać. Ale i našem nie dāu se chycić, buo gue chćely zatřymac i zapytać se uo nuzěiskuo, jmo se tak broŭny, co jaž strach. Gdy wyđijāu paŭašem, jakyšik šturnou se v noęe i ten paŭaš uotomāu se v potōrce. Jedna potōrka zŭostaua v uolze, a drugom zabijāu. Narěšće qućik s puola, přyjechāu do paŭacu, stanou v uogrodze tak jak zawše, kuoŭu zūik, a ņon wycoęuou z uoĭi kawāu šabli, puoskuuāu uoba kawāki, puodnōs kamēŭ ukropecny přy studŭi i schyowāu paŭaš, a sām puošel do budy. V ty budze sedźaŭ, a psy lizauy mu noęe, buo se z ņi krew walaua. Na to všyćkuo patřaua córka krōla i bardzo se tem češaua. Zarāz, jak tylkuo król z uoju wrōcu(u), wskazuaua mu i teraz córka na tegue, co v budze, puokāzaua jęgue noęe, ale tēž z ćelĭ qućechy přšy rāz přegāduaua: „Tatušu! tatušu! ten, co ze psamy ligā, bua takže na uoju, ņedārno přyjechāu na kuoŭu, ma noęe skalycono, wbu(u) se na uoju v ņo šable i teraz gue buoli. Šable suowāu (!) ten cuobek puod kamēŭ přy studŭi, a kuoŭu se gdješik puodźaŭ. Król se bardzo ņućešaua tem, že córka mōēi, ale tēž, gdy se překonāu, že ņona nie kuāŭe, kazuu bidyęue Romana do puokuoju zawoŭac. A že juž sedem lāt přešuo, jak ņon puokute cyŭu(u), v nādgrade dāu mu król te córke, co muoec uodzyskaua, chycōc uod dźecka ņe mōēuaua, za žone i uod dāu mu cuęe krōlestęo. Na tem weslu i ja buęem, jādem i pŭęem, všyćkigue buo maŭo, ćec puo bradze kapauo.

¹⁾ takže sprubhuuac.

„Odtychcás žyje Romãu bardzo dobrze ze swojom babom, stary król česý še bardzo, baři i kouujse vučki i eučki, a co dali bedže, ne vem.

Ažbyšće še znovu ne mirtěily, co še stauo z temy zbójamy, co to z Romanem v lejše šedžely i zabijaly, to vám uopočem, jagem svyššau, že, jak še Romãu máu naverócić, pušed do jaty i zapytãu še všykých kãmrátov, cy który še ne chce z nem naverócić. Všyšcy še smály s tegu, a tylku jedna dzeceyna, co jo tam měly, buš buya bardzo uadna, řnuu mu še na žyje, šciskaua i cauovaua Romana i prošaua, aby še naverócu i uue vypušen. Vtedy Romãu zguvãu še bardzo: „Tacyšće vy to kãmraty, cošće do pěkãu navet ze mnom šlubuevaly jíš?“ I všykých pozabijãu, a dzeceyne žyce i vuolnoš darovãu.

Děe džurki v noše,
Leděe skuočeuo še!

2). Matka, córka i pašrbica.

Buãa jedna matka bardzo buogata, a máuãa též pašrbice. Zavdy do kãždy robuoty jo vysyãuãu, a svoji córki nikdy uiceguo robić ne ucuãu. Raz še ty córce zachéãuš jaguód i vysyãuãa matka pašrbice na jaguody, a to buš v styenũ puo puodach. Tu pašrbica juž še uic ne uodmáãuãa i puošãu. Jak puošãu e jeden džen, to ne přysãu jak na druži džen rano i jaguód přgnesãu pouny puodouek. Zavãz na druži džen vysãuãu jo puo jabka i tych jabek přgnesãu. Na třeci džen kazauãu ty córce senoji, izeby přgnesãu jabek, ale přódy vyptãuãu še ty pašrbice, kto ji dáu tych jabek i škod vzoãu. Pašrbica ji uopedžãuãa, že buãa v jednom lejše i nalazãu dcunastu panóv i pytaly še ji, cege uona chce. „Ona všykãuš uopuočedžãuãa, jak jo nãrocha vyãuãuãa, že muši přgñiš jabek. I pytaly še ji, chtóry nauãuãešy pãu, a uona pedžãuãa, že všyšcy uadni panóv, a ten nãstaršy pãu kazãuãu temu, co ve šrodku šedžãu, izeby jy dáu jabek. Ten pušed pãu na las i nalãz jabuonke i nãvãuãu jabek i dáu ty pašrbicy i kazãuãu jy iš do chãpny i nãstaršy pãu kazãuãu přgš na druži džen ty samy panie. Na třeci džen puošãuãa sama córka, het šãu lasem i nalazãuãu tych panóv. Panóv še jy pytãuãu, puo co přgšãu. „Ona móruãuãa, že puo jabka i pytaly še jy, cy še jy zachéãuãu tych jabek, a uona puóv-

džana, že se me ne pytejće, jyno my dejće jabnek. Ten nāstaršy pān se jy pytān, chtōry nāquadicjšy, a ŋona pŋoedžana, že nānadicjšy ten pōty, co skraja sedži, a ŋoni se jy pytaly, cy ěi se žāden ne pŋodobā, jyno jeden, a ŋona wedpedžana, iže jyno jeden. Pŋotem se jy pytaly, chtōry nāstaršy. ŋOna ŋodpedžana, že nāstaršy ten, co sedži zarūz skraja, bŋo juž šivy. Tak jy ten nāstaršy kāzān jīs daly v lus na te jabka. Tak ŋona pošna na te jabka ješće daly. Tak vtedy padna začerncha i ŋumařna.

Či panoče to byly ŋešće. Stycen buŋ nāstaršy a māj nātdicjšy.

3). Pastušek.

V jednom dnyoře sužny pastuch i pāsān krevy, a gānān je daleko na pāšo, a pŋy tem pašvīsku buŋ kŋyž z ěizeronkem i ŋon tam lubān se zavdy ŋyodlic pŋod tem kŋyžem. Jednēgŋo razu gŋān bydnŋo na pāšo, a šed vedrovny i mōbnān mu tak: „Co ŋi dāš, to ěi dām tako pīščāŋke, co jak na ŋi zapīščyš, to ěe bedže sŋuchač bydnŋo i všyšcy ludže na šecēe.“ A ŋon mōvi tak, že ŋimā ŋic, ŋno dŋe krōv, to jak chce, to ŋech se vezŋe. Ale ŋon krōv ŋe vzoŋ i ŋic mu ŋe dān, tylkŋo mu ty pīščāŋki pŋožycu. Ten pastuch vzoŋ te pīščāŋke i zapīščān na ŋi na pašvīsku, a bydnŋo, chtōre ŋusŋyšānŋo, všyčko do ŋēgŋo pŋyšŋo i nod radošci skākaŋo i bŋodyŋo se, a ludže, co žucly i fury, co jechany gŋoščincem, to ludže všyšcy tāncyly, pŋokalycyly se širpamy i pŋokuly se, co skākaly pŋo kŋolūkach. Na druđi džen zapīščān též na ty pīščāŋce. Bydnŋo tak samo skākaŋo i navet se pŋozabuodaŋo, a ludže tāncyly, dopōki mōg chtōry stāc na nogach. Ale ŋon vīdži, že bedže ěle z bydnem, zabrān se i pošed ve švat, i jak gdže ludzie robily, to pīščān na ty pīščāŋce. To ludže tak tāncyly, že navet ŋichtōry zŋostāly kalykamy. Tak ŋon vīdžān, že bedže ěle z to pīščāŋkom i vŋōcŋy se nazōd do tegŋe dnyōra i spŋotkān se z tem samem pŋodrōžnem i ŋoddān mu te pīščāŋke nazād i pŋošed pŋod ten kŋyž i pŋeprōšān Pana Boga, že ŋon tak ěle robān, a Pān Jezus z kŋyža pŋemōbnā do ŋēgŋe, že mu dā ŋny talent do žyčā, s ktōrem možeš žyč bespēčne. Vēz to pōro, co māš za kapelušem, co chceš zrobit z ŋēgŋe, a jak na tem pōře zapīščyš, to se všyšcy bedo ěšcy i sŋuchač. ŋOn pōdžkŋocān Panu Boga i pošed v švat dalekŋo. Jak se mu chēāŋŋo

jeś abno pic, to to póro uobejřau i vřygkno muu, cege mu řra buo, a jak na nem zapíšćau, to ne buo muzyki nad jćge póro. Król jeden dovedźau se no nem, že gon tak unni grać i kazau gac zavonać do šebe i davau mu za to póro, co jina bedže chćau, aby mu to póro zustořau. A non nopoředźau na to vřygkno, nod kno- guo dostau, buo i řyć ni muože bez tegne póro. Król gac chćau zustořić daly přy solle, žeby móy řyć z nem, buo ješće nod nuro- dzeuá ne móu taki uněchy, jak z jćge nuzykau, ale non úe ne chćau, tylkno iš daly. Król mu nopoředźau no sceoji cõrce, žeby móy mu nopoředźeć albuo ćedźeć, co nona robí v noci, co puotraří džešće pãr zedřeć třeríkõc za noc, buo tegno úk ni móy mu nopoředźeć. Tak non se puodjou, že za řry dñi to muší ćedźeć, co nona robí. Król nakazau mu v temsamem pokoju spać, gđže i nona sama, ale nona ne přystaua na to, a król jy puoředźau, že ježely ne přystaješ na to, to temu cuořekoři zaraz zetiuj gnoce. Ale nona puoředźaua, že mu řyćá ne dacaua, to mu uodbiruć ne bedže. I puořau, ale mu puoředźaua tak temu cuořekoři, že tu bedo taey, co će zaliujáć ne bedo, ale će vezimo navet ceuego. Na noc spau non v tem samem puokõju, co i krõleena. Skuro kole pãnoey přyřed chtořik i puoředźau jy: juž chyodź, bo juž cas, ale nona puoředźaua puo ćichu: ne křyc tak, buo tu jes taki, co ne cartuje. A non puoředźau, že ni kuoguo ne znam, tylkno ćebe, ale puocekj, to ja mu tu dam na spaue, co non se tu ne uobudži. Tak dñu jy cořik ve flašeece, a ten chyopãk tak zadau, že řpi. Tak krõleena přy- tknoa mu flašeece do geby i vlaya mu, a ten chyopãk vtencas za- cõu zebý i ne pušćaua mu do garau, jino řrymãu za vargamy. Ten chtořik vtencas s to krõlevnom vyřed, a ten chyopãk vtencas vy- pluu to i vyřed za nemy dřeamy. Ale noni nobydeuõje byly juž daleko, že juž uokem ni móy jieh dojřeć i juž ne puořed za nemy. Na druji dzeu rano, gby vřtãu król, pytau se gac, co řidźau, a non puoředźau, že úie. Król mu na to puoředźau, že jak za řry dñi ne bedže ćedźau pecnoři i vřygkõge, co nona robí, to bedže řmerco kãrany. A non v tem raže na to přystau. Ano, tak i druji noci spau tak samo s to pannu. Kõno pãnocka přychuodži jakišich třech i dali ty krõleevne flašeece s temsamem picem, žeby mu daya na spaue. A ten chyopãk vřygkno to suřau, buo nudavau, že řpi. Ale ležau do gõry plecany, tak mu ni mogua ćlãć s ty flašeeki.

V tem rače či všyščy še zabraly i pošly, a ŋona z ŋemŋy pŋošŋa. Chŋopāk sam zŋostāŋ spač. Jak ŋušli kavāŋek, tak še jeden vró-čū(ŋ) i pŋopatŋrū(ŋ), cy ŋon špi, ale ŋon ŋudāŋ, že špi. Jak se ten vróčūŋ, tak ŋon v tem rače stanoŋ na noŋi i pŋošed za ŋimŋy byo-ken, a ŋoni šly górom i móbily do ŋij, že ené žyvo duše. Tak še jeden vróčūŋ tomsamom drógom, ale ŋic ŋe vidžāŋ i pŋesly daly. Ty królevny še pytaly, cy jš ŋižy, cy vyžy uad las, a ŋona pŋobe-džāŋa, že vyžy lepī i tak šly daly, a ten chŋopāk šed furt za ŋemy bez vŋody i bez lasy. Tak ŋoni nadešly nad jeden las, co tam graŋa muzyka. I tak jo všyščy braly do tāŋca. Co še chŋtóry vykŋrčēŋy třy ruzy, to juž třevíkóv na jī nogach ŋe buŋø. I tak ŋobuŋaŋa co trocha. I tak hulali přes caŋo ŋuodžine, a chŋopāk všyčkŋø vídžāŋ. Zu te ŋuodžine pŋotraŋāŋa ta królevna zedŋýč džešec pāv třevíkóv i čery. Pŋo ty ŋukŋoŋceŋy muzyce vybiraly še do domu. Tak ten chŋopāk vyšed napŋréd i šed róvno z čatrem, žeby mój přódy zajíšē ŋiž ŋoni i zašed i ŋudāŋ še špocy. A či s tom królevnom vlezly do ty jizby i patŋø, cy ŋon špi, a ŋon spāŋ, juŋby přes duše. I mó-čily, že ŋon ŋi ŋo cem ŋe či. I móčily se, že jak přýdo na třeco noc, to jych přýdže šedūi i veznom gŋe. Tak ŋon na druŋi džeč króloči to všyčkŋø ŋopedžāŋ, jak šly, co robily i gdže byly. Król cōrki zarāz zavonāŋ i to jy všyčkŋø ŋopŋovādo, a ŋona ŋod stru-chu scārŋāŋa jak māž i padŋa ŋežyŋā na žēŋe, a chŋopāk co z ŋom spāŋ, pŋošed zvoen v šŋat daly.

4) ŋO šedūŋch cōrkach.

Jeden ŋoče ŋūŋy šedem cōrek, a s tych šedūi nastarša buŋa strašŋe zuā i mŋorūā tak, že še jy všyščy baly, byø jak zŋapŋūa dvočl chŋopóø albŋø třech, to jych pŋočiskā na žēŋe jeduom rēkom. I bāŋ še z ŋom kuždy ŋoženíc. Te šes mŋodšyŋ še vyduŋø, ŋony ŋich ŋe chēāŋ, byø še jy kuždy bāŋ. Ŋe kuždy, byø buŋ jeden. Je-dnēŋŋe ŋoŋca syn přýšed ŋod vŋojska i chēāŋ še kŋoŋceŋe žēŋic, a ŋoŋoče mu radžily, že mŋøžes še ŋoženíc uavet s tom nājŋŋoršom z caŋy vši i nājŋŋočnejšom z caŋy vši, byø mā kavāŋek pŋola, byø jy ŋoče daje caŋy pōrolek pŋola i caŋe zabudovāŋe. Tak ŋon tak zrobuŋ i pŋošed še jy zalycāč. Jy ŋoŋoče na všyčkŋø přystaly, ale ŋon še bāŋ ty ŋelobry dživki, a narešē še z ŋo ŋoženīŋy i zarāz še tam do ŋi sprovadžūŋ na caŋe ŋŋospolāŋtvø. ŋOŋoče vídzo,

že to bedže źle s tem všyćkem, zabraly se i puojechaly do najmłodšy córki, którã buya vydano na byok, a uoni zůstaly uobwoje na tem groncě. uOna zrazu gye iic iie suchaŷa. Jak buo gđže vesele, to jak puoŷa e jeden dzei, to iie pŷyŷa, jaź na druđi dzei. Tak puoŷa rãz do druđi vŷi na vesele, to jak puoŷa v jeden dzei, to iie pŷyŷa, jaź na druđi dzei v noey. A uon se unmyslaŷ tak, že jak pŷyđze do chũpny v noey, to jo iie puŷci i všyćkem saugom zakãzãŷ, žeby guoŷpuoŷe iie puŷčaly, byo jak chťore puŷci, to uod dźiŷednia iie bedže maŷo suźby u iieguo. Jak pŷyŷa, tak uoni se boly i ŷãdnã suga jy iie puŷcũa, byo se boly guoŷpuođãra. Tak uona pŷyŷa kouo pãnocka i puka do uokna prosto, a uon ani jy iie puŷcũu ani se do ni uodezvãŷ. Tak uona puoŷa do celãđzi, žeby jo puŷciŷy, ale celãđz jy iie puŷcũu, tak pŷyŷa nazãd do uokna i gãdã bez uokno do iiegu: „Jak iie puŷciŷ, to jak vlez, to će zabije“. I tak se stauo uodvrotie. Tak uareŷce puŷcũu jo i pyta se jy, gđžeŷ ty chũođzũa dotycheãs puo noey, a uona uodpovedzãŷa mu, že se my tak puodobã chũođzić, to co my zrobiŷ za to. I tak se uozebraŷa i puoŷa spac, a uon se jy dopiro zacyã uopytovac i vyjou puovroz namuocony z vuody z cebrũka i boŷe se do ni, do bićã, a uona gye zuapãŷa v jedne reke i ŷčelũu gye uo źemie. A uon se vteđy rozgũivãŷ, jak zacie jo tem puovrozem bić, cesãc, to jaź zemlaŷa. Jak zemlaŷa, tak jo srućũŷ z uoźka na źemie i kŷyŷi jo. Jak jo uokŷyŷũŷ, tak smaruje na novo tem puovrozem namuoconem. Tak uona vtencãŷ vũđzi jėgu muoc na iom i pŷyŷogã se pŷed iem, že juź ve všyćkem bedže gye suchaŷa i bedže mu ẽerno. Tak vyŷed duđi cãŷ i byũ uodpust tam v ty vŷi, gđze ta nãjmuođŷã cõrka z uojcamy miŷkã. Tak uona gye straŷie proŷũu, žeby jechaly na ten uodpust, žeby uodvũđzić i uojca i matke. Tak uon na druđi dzei kazãŷ zapŷeguoć parobkovi kũoie i puojechaly na ten uodpust. Tak unjechaly kavãŷ drõji i gualy kupcy geŷi guoŷceũcem, a uona mõvũu, že tam iie pŷejedzeãa tem guoŷceũcem, bo vėlka vuoda, a uon mõvũu, že to iie vuoda, iuo geŷi. Tak uona se pŷezbyvãŷa z iem za dužo. Tak uon jy pŷypomiãŷ, že iie pametãŷ to, jãges my puodpŷyŷegũa i juź se ze mnomy pŷezbyvãŷ. Tak kãzãŷ parobkovi navroćic kũoie i jechać nazãd do domu. A uona vtencãŷ bardzo gye pŷeprãŷãŷa, že to pevũe muŷo być geŷi. Tak jechaly duly. Pus pastuch same barany. Tak uona guźraŷa i mõvũu:

co to geši se paše, a non móénu, co to ne geši ino barany. Tak nona móénu, že nepracde móvíš, že to som geši, ale puostřegua, že gue znou zghira i zaraz gue přeprašaua. I v tym raže juž zajechaly do tych uojcóc. Po uodpušéc všyšcy se posuodžily (!) žécóe i te jy šostry. Tak po uobécé (!) zacely všyšcy razem žécóe z uojcem gádać, a te córki z matkom gadany uosobno. Tak uoécé buy čikawy, chtóra též bedže nalepša i najposlušnejša tych žécóo žóna. Tak kážau tem žécóm za pořódkem vouac po jedny, chtóra nápródy přydže. Tak ten žéc, chtóry máu córke námuodšo, zavouáú jy: „Kasu, chyodžino haf, cošik či počem“. uOna mu uodpoédžaua: „Taka uod čébe dróga do mne, jakuoj uode mne do čébe“ i ne přyšua. Tak zavouáú druží žéc, a ta jégué mu uodpoédžaua, že úi má casu. I tak žádná ne přyšua. Tak na uostatku zavouáú ten žéc, co máu najstaršo córke: „Maryš, chyodžino haf, cošik či puo-čém“, a nona v ty kéili lečaua prádko, ješče móénu: zaráz! zaráz!

A ja tam buy i to všýékym sušáú. Dopírogem přyšed, ješče neji mám plaské, a vsy uod stropacyje jaže my puošívauy, a takim zmecony, že úi muoge v chápé uavet žuru puozuac.

5). a) Powitanie dwóch gospodarzy:

A) Pokwałony...!

B) Na écki.

A) Jak se máce kumuosu? Cóż ta u uas suchac? zdrečišće všyšcy? Džeci čam ta ne chyórujo?

B) Tak ta, Buogu džekoać, stara bida, křepiva se ta, jak muoževa.

b) Powitanie i urywek rozmowy w odwiedzinach:

A) Pòkwálony¹⁾...!

B) Na écki.

A) Co tu suchac kogu uas? zdrečišće my též tu všyšcy debře?

B) Tak ta, Buogu džekoać! Šodžće se! uOpuoóidžće co na šébe! Cóżta? Jakže se též stano uonno s tem vašem grontem?

A) uó! jušćik! jakžeby! Puórezliualy džeci i ja zuostau přý uicem. I tak puo dupe!

¹⁾ akcent na pierwszej zgłosce.

c) Zimóviny na wesele:

A) Maćuš?

M) Cóż?

A) Chyłodźca na wesele!

M) Kej?

A) A e tamten kucónc!

M) ĩ ..., kej ũi mam byatóc ...

A) Ale chyłodź! Kaška za družke, a Vuđjtek strykón za švuta! (!) Bedže hula!

M) ĩ, eja (!) éem? Muđže i tak zrobě, imo zagvizelej na mne puotem, jak bedžeš šed i puoreckej ũe, byđ mušiva přódy jíš do Janka. Ty éiš puoro?

A) A pytáš še ješče?

Kaška na pęc, Maćuš za nom,

Vyvatyly uoljy z bauom!

d) podobne:

A) Jeca! Chyłodź na uđgráving!

J) Ej což, kej my mamša ũe dadzom!

A) Ale chyłodź, byđ tam bedže Janek, ten, co přyšed uđ vuđjska!

J) Ej? bedže? Žeby ja še muđgu jukuo vyrvać! Jak póde spać do stajne, to se cozne buntj i chustke, a jak přydže puo éebe Janek, to zavouej na mne!

A) Inoby jak!

e) przy žniwach:

A) A což ty pša vyuo Marguđškjo! Ty bedžeš přódy žnoua?

M) A jageš ty myšlau?

A) No, no, vsype ja éi!

M) No! byđje éi še! spališ my sucho řepe na góře!

f) przy napitku:

Zdreć eša (!?) kumjoša!

Píjje i dujno žyjje!

Ej ty stary píjaku (žona do meža), a do mne še ũe napiješ?

Ty juž maš doš, byđ dávno píješ!

Ha! Cóż vóbić?

Póki žyjeca, to píjca, byđ tam uo guořauke bedže trudno!

Ej kumé, mój kumé!
 Pokumalymy še,
 Wlazym ściana v marchoo,
 Puchniwalymy še!
 Ihū! Ihū! Iīī!

B. Poezya.

- 1) uOd Kalysa dō Kalysa,
 Buty ze psa, cāpka z lysa!
- Ješče nie matuša za pasem nošuua,
 Juž še my šabelka nu buoku šóciūua.
- Ješče ja maluski, ješče ja nie gurus,
 Ješčeby ja ješče šabelki nie uūnós.
- Myslanaš dzevcyno, že ja uo ce šalūu,
 A ja uo kuoūika, buō my uokulačūu.
- uOženiūem ci še, uoženiū, uoženiū,
 Aj na bide, na bide, Buōže mój, Buōže mój!
- uOženiūem ci še na bide, na bide,
 Muōže ja ce Marguōš uodyde, uodyde.
- uUōzau kuoūiša v lejše u jabuora, (!)
 Pūošed še zalycac dzevcyniv dō dvuōra.
- uUōzau kuoūiša v lejše nu patyka,
 Pūošed še zalycac dzevcynie nu stryka.
- 2) Žeby nie ja, žeby nie ty,
 Ne buūoby ty uālepy!
 Ale my se dopómuūgly,
 Stulyglymy, jagmy muōgly.
- Vuōjūk ci ja vuōjūk,
 Buom se chleba puōjūd,

Bede wuójne tocu
Z dźiwkami na pecu.

Widźaćem ci żyda.
Jak se śadãu na psa,
Zapãluu cygara,
Wypruu sobe śnapsa.

Švatem¹⁾ ci ja švatem
Na weselu na tem,
Na jinšem nie bede,
Buš se ženiuu bede.

Zalycãu ci se
Štéry lata wdoće,
uOna uod radości
Chyódźniua na guóće.

Žeby nie ta wuóda,
Nie to jezoreckuš,
Bywãuby ja bywãu
uU će kyochaneckuš.

Ja se chyšpãk gjpki,
Nie bušje se bitki,
Kto se bitki bušji,
Ten za dźóamy stojy.

Jak ci ja zapřege psa i kuotke kuduato,
To ci ja pušjade puš žone bušgato.

Zalycãu se Maćek Maryne,
Póki widźãu kluchy v komiine,
A jak zechliu kluchy s komiina,
Całujže nie v dupe Maryna.

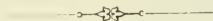
Aj kuine, mój kuine,
Pamiętejže uo miie,

¹⁾ = swat - em.

*Jã bede ȳo tobe,
Přókí ne zapomne.*

*Jã se chřopãk ze vsi, nazyvãm se Macus,
Nři řekřy ni mnejřy jak nebuřšyk tatuř.*

*Jã se chřopãk gřospřodařki,
Chřoc ne řelki, ale dařki (sic!).*

Wojciech Janczy.

Gwara Sromowiec Wyżnich.

Uwaga. Praca p. Janczego składa się z systematycznego przedstawienia gwary i słowniczka. Wszystkie wątpliwe, albo niedokładnie przedstawione szczegóły (zwłaszcza z zakresu fonetyki) sprawdzałem z p. Janczym, który sam pochodzi ze Sromowiec i gwarę tamtejszą zna dobrze. Praca uległa znacznej przeróbce i daje, o ile sądzić mogę, weale wierny obraz dyalektu. W każdym razie opis fonetyczny mógł wypaść dokładniej, niż opis gwary Śmigieńskiej. — *J. R.*

Wieś Sromowce, dzieląca się na Wyżnie (Górne), Średnie i Niżnie (Dolne), leży w powiecie nowotarskim nad Dunajcem na granicy węgierskiej. Na zachód leży Czorsztyń, naprzeciw Sromowiec po stronie węgierskiej Niedzica. W dokumentach wieś nosi nazwę Sramowie (r. 1334. KDM III 14). Szramowie (Długosz).

Fonetyka.

Uwaga. Gdzie nie jest zaznaczono, rozumie się powszechna wymowa zachodnio-galiczyjska, przedstawiona w „Szkicu”. Formułowanie zjawisk fonetycznych pochodzi przeważnie odemnie. — *J. R.*

Samogłoski.

§ 1. *a* na początku wyrazu: 1) *ani, abo, ale; abecadno, amen, agzamín*; 2) *ias = aż. iaze = aże; iańou, iaumuzna, iadom =*

Adam. *iąntek, iągůńska, iąguscen* = Augustyn, *iąptyka, iądócent, iącej-kryst* = antychryst; 3) *hanka, hereść, harendoś, hameryka*.

a na końcu wyrazu znikło w: *potrȳp* = potrzeba, *potyl* i *połyl* || *potla, polla*.

Isolowane *bodej* ≡ bóg daj || *daż* lub = -oż innych czasowników (*gnoż, dboż...*).

§ 2. *i* na początku wyrazu „przybiera zawsze przydźwięk *j*: *jiguac, jimbyr, jiskra, jigła* i t. d.“ (Janczy). Jednakowoż przy sprawdzaniu tego szczegółu okazało się, że o *ii-* albo *yi-* niema mowy, tylko chodzi o sposób rozpoczęcia samogłoski, czyli o t. z. przez niemieckich fonetyków „Vocaleinsatz“. Podczas gdy w powszechnej wymowie klas wykształconych samogłoskę *i* (jak i inne) poprzedza zwarecie krtani (t. z. „fester Einsatz“), to w gwarze Sromowieckiej (jak i w wielu innych) mamy poprostu tylko brak zwarecia (t. z. „leiser Einsatz“), i prawdopodobnie wcześniejsze ustawienie jamy ustnej¹⁾. Jednak chcąc mieć pewność absolutną, trzeba by rzecz zbadać na miejscu, a przynajmniej na osobnikach, które nie ulegały wpływowi języka klas wykształconych.

Wbrew zwyczajowi, wprowadzonemu w różnych fonetykach (także u Sieversa), najlepiej by było oznaczać samogłoski z wstępnym zwareciem kropką, n. p. *'i*; bez zwarecia wstępnego znakiem spiritus lenis, n. p. *i* (a wstępne przydechy zgodnie ze zwyczajem znakiem *'*). Zatem tutaj mielibyśmy: *'iguac, 'iskra* itd.

W jednym tylko wyrazie ogólnopolskiemu *i-* odpowiada w gwarze Srom. *iy-*, a mianowicie w formie zaimkowej *iyf* = ich, która bez wątpienia powstała drogą analogii na wzór formy *uyf* = nich. A mianowicie:

§ 3. *i* po spółgłoskach zachowuje się ogółem biorąc jak w powszechnej wymowie zachodnio-galicyskiej, zatem: *šivy, šiny, čichy, pity, šiii* i t. d. (*i* = *i²* Sieversa). Ale przed *f, y, r* obniża się to *i* i przechodzi w *y* (albo luźne wazkie *č*): 1) *uyf* = nich, *telyf* = tylich, *vyšuyf* = wyżnich i t. d. w G. L. plur. pni zaimkowych i przymiotnikowych; 2) *fyranka* = ogół. *f'i-*

¹⁾ właściwie tylko języka, podczas gdy w wymowie klas wykształconych ostateczne nastawienie języka następuje dopiero po przezwaniu zwarecia krtani. Tak przynajmniej u mnie. — J. R.

ranka, *uõiský-rok*¹⁾ (ale samo *uõiskí*), *ýrtel'ík* = niem. Viertel. Wyrazy: *þýrsy*, *þýreyi*, *éyex*, *šyxp*, *šfýřbéc*, *éyřba*, *éyřpéc*, *úyřca*, *džyřgac*, *Kyřpéc*, *škfýřk*; *šyřota*, *rozdžyřac*, *zabyřac* i t. d. zawierają wprawdzie. biorąc rzecz ze stanowiska pisowni. *e* (pochylone), ale w zachodniej Galicyi wymawiamy je jeszcze powszechnie: *þýřsy*, *þýrey(i)*²⁾, *éišx*, *éižba*, *čyřpéc* (obok *čyřpéc*, *čyřpéc*), *mižba*, *džyřgac*, *škfýřk*; *šyřota*, *-džyřac* i t. d. a zresztą zawierają (z wyjątkiem iterat.) historyczne *i*³⁾. Tak samo wyrazy zapożyczone: srom. *'imbyř*, *'indžimýř* = inżynier. *papyř*; 3) przed *u*: *šyua* = siła (nasze zwykle *šyua*), *šmyuuvac še* = zmiłować się. *nyuy*, *pyua* (i rzeczownik i participium). *modlyua še*, *hodžyuo* i t. d. Natomiast w masc. tychsamych imiesłowów mamy wąskie *ó*: *zrobóu*, *róu* = pil. *lylóu* = bielil (ale fem. *lylyua*), *cyřbóu* i t. d. Jeżeli uwzględnimy wypadki takie jak gen. plur. *sił* = *šyua*, *pił* = *pyua* i t. d., *piłka* = *pyuka* i t. p., widzimy, że raeyi dla *ó* w partie. masc. *róu* i t. d. nie można szukać w zamknięciu zgłoski, a dalej, że tutaj nie mamy do czynienia z **i* (jak to przedstawił p. Janczy). bo forma *bił* musiałaby brzmieć w gwarze srom. *lyu*. Tu, w masc. imiesłowów przeszłych, trzeba niewątpliwie wychodzić od form na *-uł* (*biuł* i t. d.), form, które powstały rozumie się drogą analogii i w różnych stronach terytorium polskiego występują. Że forma na *-uł* usadowiła się w masc., a w fem. i neutr. pozostało *-iła*, *-iło* (\cong *-yua*, *-yuo*), zależy chyba od tego, czy *u* było tauto- czy heterosylabiczne. Faktem jest, że formy *-yua*, *-yuo* nie rozwinęły się z *-uła*, *-uło*, bo w gwarze srom. każde *u* przed *u* \cong *ó*, o czem patrz niżej §. 9.

§ 4. Wyrazy *leł'ijo*, *leń'ijo*, *"orjón'ijo* = lil(i)ja, lin(i)ja, gieorgin(i)ja wykazują, zdaje się, jednolite prawo dyssymilacyi. Te same wyrazy są przykładem zachowania końcówki *-ija*; porównaj jeszcze: *vahel'ijo* = ewangelija, *litun'ijo* i t. d. Zanotować wypada osobno wyraz *rozmaicé* = rozmaicie.

§ 5. *y* (identyczne z ogólnem, zachodnio-galicyjskiem *y*):
1) przed *r*: *štyry* = cztery, *syr*, *cyřnić*, *cyřniutki*, *štyřcéc* (jak

¹⁾ nazalizacya trwa także podczas artykulacyi *i*. ²⁾ słyszy się także *þýreyy*. ³⁾ ale nie chcę przez to powiedzieć, że tu należy wychodzić bezpośrednio z *-ir-*.

w *pyrsy* i t. d.) i t. d.; 2) w masc. imiesłowów przeszłych na *-yt* \cong **-it* występuje *o*, które należy taksamo objaśniać jak wyżej w § 3.: *skocou*, *zabocou*, *otfořou* i t. d.

§ 6. *e* na początku wyrazu: *ieva* = Ewa. Tylko ten przykład. Analogiczne wprowadzenie *e* zamiast *o*, jak wszędzie prawie: *Petr* (*r* bezdźwięczne). *iesna*, *bedra*, *peron*, *řemeslo*, *zeňaty*; *zaničtja*, *vedna*, *přigiesna* i t. d.; taksamo w 1. sg. i 3. pl.: *iesę*, *pletę* i t. d.

Natomiast odwrotnie mamy *o* na miejsce ogólnego, regularnego *e* w dwu wypadkach: *solova* i *plova*; sądzę, że mamy tu do czynienia z morfologicznym upodobnieniem wyrazu *cholewa* do licznych form przymiotnikowych na *-ova*. Co się zaś tyczy formy *plova*, to wyznaję, że to objaśnienie nie wydaje mi się prawdopodobnym. Ostatecznie może mamy przed sobą podobne wykojenie fonetyczne (pod wpływem innych alternacji fonetycznych, skojarzonych z pewnemi formami), jak n. p. w ogólnem *piosnka* zamiast rzadkiego staropol. *piasnka* i t. p. W każdym razie o jakimś samodzielnem oddziaływaniu spółgłoski *v* niema mowy, bo zresztą — prócz tych dwóch wyrazów — wszędzie pozostaje *e* (*lewy* i t. d.).

§ 7. *o* na początku wyrazu (t. z. w absolutnym nagłosie) = *“o*, to znaczy artykulację samogłoski *o* poprzedza zaokrąglenie i wysunięcie warg. Nie jest to zatem ani *o*, wymówione z równoczesnym wysunięciem i zaokrągleniem warg, ani też dyftong *uo*. Stoi to bezwątpienia w związku z brakiem zwarecia krtani przed artykulacją samogłoski.

§ 8. „*u* na początku wyrazu ma przydźwięk wargowy *u“*, pisze p. Janczy. Rzecz ma się zupełnie taksamo jak przy samogłosce *i*: w związku z brakiem wstępnego zwarecia krtani i wezwnem nastawieniem języka wychodzi samogłoska, inna trochę niż nasze zwykłe *u* i robiąca wrażenie, jakgdyby ją poprzedzał osobny element samogłoskowy.

§ 9. *u* przed *u*, *r* \cong *ó*: *suor*, *suorka* = sznurka 'wstążka', *pazdor* = pazur. pl. *pazdory*, *rmora*, *džora*, *f'igora*, *dyktora* = dektura (tektura), *škryptora* i t. d.; *mou* = muł. *skatouka*, *bouka*, *roua* = ruła 'rura', *-ou* w imiesłowach przeszłych (p. §§ 3. 5.) i t. d. Osobno stoi *ižena* = jużyna.

Izolowane objawy: *maupa* = małpa, *konumýř* = kołnierz; naodwrot *haupa* = chałupa || *haupa*.

Uc. Może być, że także przed *n*, *m* przeszło *u* najpierw w *ó* albo *o*, a dopiero potem w *om*, *on* (p. niżej § 19): że zatem obecna forma *peru* rozwinęła się z *peron* lub *peron*, a ta dopiero z *perun* i t. d.

Samogłoski zwężone (pochylone).

§ 10. *a* zwężone brzmi zupełnie = *o*: *poćyř*, *pńok*, *bińok*, *godać* i t. d. Ogółem biorąc występuje to sromowieckie *o* zgodnie z językiem polskim, wziętym jako całość: patrz słownik. Tu zanotujemy tylko kilka ciekawszych wypadków:

vocać = wymiotować || *vracać* = oddawać, iść z powrotem; *dař* || *doř* tylko w zwrotach *doř boze sęc^ńśće*, *doř boze doř* (*godoř*, *śadoř* || *krař*, *mař*); *seforty* = czwarty || *puscfarta* = pół czwarta.

§ 11. *o* zwężone pozostało takim. wyraźnie różnym od *u*. Oznaczamy je przez *ó*; wartość fonetyczna: zwykle wąskie *ó*, leżące mniej więcej między naszym *o* a *u*.

Różnice między gwara srom. a językiem ogólnym co do stanu *ó*:

vólo = wola (ale *rolo*); *vúódzo* = władza¹⁾, *dróga*, *vúóśeń* (język ogólny waha się między *włósień* a *włósień*); *śkrófte* = szkrofle (używane w zach. Galicji obok *śkrofuły*); *trópek* (*tróp*), *potócek* i prawdopodobnie (jak p. Janczy sądzi) pod wpływem tego wyrazu także *potók* (rzadziej używane niż *potócek*); *dřábóu*, *řanóu*.

§ 12. srom. otwarte *o* obok ogólnego *ó*:

noska = nóżka, *řtos* = któż, *řtory* (*dźeftory*) = który, *kozdy* = dyjał. kóždy, *poć* i *poće* obok *póć*, *póće*, = pójdź, pójdźcie.

§ 13. Ogólnemu *ó* odpowiada nie *ó*, jak zwykle, tylko *u*, t. z. fonetycznie ten sam rezultat. jaki jest w języku ogólnym, w następujących wyrazach:

¹⁾ w staropol. pochYLENIE, jak wiadomo, nieoznaczane, a niewiadomo, czyby stare *włódza*, gdyby się zachowało, brzmiało dziś *włódza* czy *włódza*.

skubel, jakup, śudmy, 'usmy, susty, sustka, ruscka, dźubos 'dziób'.

Z wyrazów tych, zanotowanych przez p. Janczego, wyłączyć należy przedewszystkiem *jakup* i *dźubos* (= *dziubās*): pierwszy brzmi tak już w starej polszczyźnie i tak (t. z. przez *u*) często pisany, chociaż w innych wyrazach niema jeszcze śladu oznaczania pochylonego *o*; drugi ma *u* regularne (*deŭb- ≡ dźub-*), a formy z *ó* powstały pod wpływem wyrazu *zobać*, niemającego żadnego etymologicznego związku z *dźub-*. Wyrazy *skubel* i *sustka* możnaby od biedy uważać za wzięte z języka klas wykształconych. w którym jak wiadomo *ó* = *u*; ale *susty, śudmy, 'usmy, ruscka* są mi zupełnie niejasne.

Uw. 1. Osobno należy wymienić: *pudę* || imper. *póć* lub *poć*.

Uw. 2. *koruna, mamuna* 'boginka'. *humont* = chomaćo mają także niejasne *u*, zamiast *o* (*korona* i t. d. p. § 19).

Uw. 3. Wreszcie izolowane stanowisko zajmuje *du* w zwrocie *du domu* = do domu: wszędzie gdzieindziej *do*.

§ 14. Zwężone *e* (*é*) = *y*, względnie *i* i występuje, ogółem biorąc, w tychsamych wypadkach, co i w języku klas wykształconych zachodniej Galicyi. Poniżej wymieniamy wyrazy i formy, które w języku og. nie mają *é*, albo się wahają. albo których w języku og. niema.

- a) *rycyř*, jak *skalpyř* = szkapłérz i t. d.; *myć* = miedź, *pośyl*, *dańyl* = Daniel. *kurdźyl* 'włósię w mięśniach', *kurpył*, *bryg* (gen. *medzi... břega...*).
- b) *dřyfko* = drzewko. *břyzek* = brzeżek. *cyfka* = cówka, *polyfka*.
- c) infin. *střyc* = strzec (ale w złożeniach -strzée n. p. ustrzée), jak *dřyc*, *'umřyc* i t. d. Ale *uméc*, *gřméc*, *mlec*, *méc*, *vřéc*.
- d) *dźyře* = dźwierze (drzwi), *paźdźyře* (jak *pyře* = piérze).
- e) *byłić*, *myścić*; *myrać*, "oczydzać, poćyrać, "ogrybać *še*, *śybać* i t. d.
- f) *lycha* 'szmat łąki, polany', *mlyko*, *kolyba* (taksamo *-ly-* w *hlyb*, gen. *hleba* i t. d., ale *kł'ij*. compar. *mil'ij* i t. d.). W wyrazach obcych: *kfatyra*, *dyktóra*, *gazyta*, *karyta*, *zaptyka*, *puanyta*, *palyto*, *hybel*.

W *kryda, lyce, lytra* stoi *y* może w związku z dawną samogłoską niemiecką.

Uw. 1. W gen. sg. fem. *-yj* słychać *-j* (t. j. *ī*) wyraźnie: *dobryj* i t. d., obok formy bez *-j* w zwrocie *póu pŕ^mty sustki*.

Uw. 2. Zatem jak *i* brzmi zwężone *e* (*é*) tylko w końcówce compar. *barzⁿi, lepiⁿi, miłⁿi* i t. d.; w wyrazie *klⁿi*; i przed spalatalizowanymi spółgłoskami: *piⁿoⁿc, sikiⁿgra...*

Izolowane: *małibry* (może *małibry*) = manewry.

Samogłoski nosowe.

§ 15. Zarówno co do wymowy jak występowania (z małemi wyjątkami) są prawie identyczne z ogólnopolskimi.

§ 16. *o, ę* z poprzedzającą niepalatalną spółgłoską:

compar. ma przed *-sy* stale *o*: *gorⁿesy, nogorⁿesy, gorⁿéiⁿi*; iter. *skroⁿcać, wykroⁿcać, zapoⁿdzać*; poszczególne wyrazy: *voⁿtré; skⁿoⁿpstfo, paioⁿcena, sméⁿtek, kⁿemⁿpko* 'klebek'.

Uw. 1. Na końcu wyrazu w końcówce 3. plur. występuje obok zwykłego *-o* także (ale przeważnie tylko w pieśniach) *-om*: *śpyvajom, tońcom* i t. d.

Uw. 2. Imperat. *peⁿć* ale *zapⁿć* = pędz. zapędz.

§ 17. *o, ę* z poprzedzającą palatalną spółgłoską:

iter. *pośfⁿcać* (*pośfⁿcany* || *pośfⁿcony*), *zapⁿgać, śoⁿgać*; part. (właściwie gerundiva) mają stale *-eⁿcy*: *lecⁿcy, lezeⁿcy, sto-żⁿcy, myślⁿcy, nie-fszⁿcy* = nie chcący, *hodzeⁿcy* i t. d.; tylko *ksⁿoska modloⁿco* = do modlenia.

Uw. Imperat. *trⁿś* od *trⁿść* (ale *strⁿśiⁿi* i t. d.).

§ 18. Zanik nazalizaeyi: w odmianie słowa *bęć*; acc. zaminków *me, ce, se; nⁿyso* (*nⁿysopust*) = mięso; w *pykny, myśić, nⁿysać, nⁿyskać, cestować, pasreka* zachowane czyste samogłoski. W part. praet. czasowników. zakończonych w inf. na *-oⁿć* mamy *-on, -ena, -eno, -niⁿi, -eny*, to znaczy właściwie *-on, -ena* i t. d. z zanikiem starych nosówek, a rozwinięciem nowych (p. niżej) n. p. *vⁿon, vⁿena, zaćⁿi* i t. d. W part. praet. czasowników. zakończonych w inf. na *-oⁿć* mamy *-uon, -nyua, -nyuo*: *zⁿinon, zⁿinyua, stanyuo* i t. d.

Uw. 1. *nⁿędzy* || *nⁿedza* jak w ogólnopol.

Uw. 2. *-e* (n. p. w 1. sing.) nie zatracaa nazalizaeyi.

§ 19. Drugorzędnie rozwinięte nosówki. Każde *o* (\cong *o* lub *ô*), *ó*, *u* przed *m*, *m̃*, *n*, *ń* \cong *o*; każde *e*, *y* (\cong *y* lub *é*) \cong *e*: *zõna* = żona, *suõma*, *dõm* = dam. *strõna* = 1) strona; 2) struna, *kõn*, *põn* = pan i t. d.; *skřẽnia* = skrzynia, *seu* = 1) sen; 2) syn, *peřena*, *dobřẽni* i t. d.

Na końcu wyrazu powstają także czyste nosówki:

a) I. sg. *dõ*, *mõ*, *õř*, *õř* = jem i t. d. obok *dõm* i t. d., zwłaszcza jeżeli wyraz nie stoi w absolutnym wygłosie. n. p. *õe dõ cõ tego*, *jo õi-mõ kõi* i t. d.

b) D. pl. *nõ*, *võ*, *zõřõřõ*, *hõpõ* obok *nõm* i t. d.

c) I. sg. *casõ*, *kõřõ*, *hlebõ*, *kõõõ*, *potõ* i t. d. obok *casõm* i t. d.

Z tych zestawionych przez p. Janczego wypadków wypada: 1) że dzieje się to tylko przed *-m*; 2) tylko w formach izolowanych, obok których niema form z *-m* + samogłoska, ochraniających wygłosowe *-m* odnośnej formy (jak n. p. w nom. sing. rzeczowników).

Uw. 1. Także *se-mnõ* = ze mną, *õjõc-nas* = ojeze-nasz, *põ-õřõř* = po nich, *nõ-õř* = no nie? i t. p.

õř-õřõõ i t. d. można porównać z ogól. i srom. *õřõřõ*. Tak samo *õř* w odpowiedzi i na końcu zdania.

Uw. 2. Nie uległy zatem tej drugorzędnej nazalizacyi tylko *a*, *i*.

Wpływ słowacki.

§ 20. Wpływ słowackiego ogranicza się do przejścia poszczególnych wyrazów i zwrotów n. p. *hruby*, *putnik* = pątnik, *zuby* w zwrocie *dař tu zuby* (woła się na konia zakładając wędzidło), *hoõõõ* 'bydlę', *zõhrada* = zagroda. *hroõõõ*, *kõd* = kiedy, *na mõjõ dõõu* = na moją duszę. *na mõjõ řõřõõõ*, *scyrnadel* = trznadel i t. p.

Prawdopodobnie(?) słowacki wpływ mamy także w zwrocie *õe řõõõõõ* = nie chcący: jestto dziwna kontaminacya zwykłego srom. *řõõõ* i słowackiego dyjalektycznego *õe scõm* 'nie chcę'.

Spółgłoski.

§ 21. *k*, *y*, *h*, *x* (= *ch*).

kk: *lekřy*, *õõõkkřy* = lekki. miękki.

kt: *f*to, *úif*to, *f*tošik, *f*tořy obok *dořtór*. Zdaje się, że *kt* ≡ *f*t-, a *-kt-* ≡ *-xt-*.

tk: *trno*^úć, *vytrno*^úć (n. p. rękę). *dotrno*^úć i t. d.

§ 22. Spirant *x* (= *ch*) występuje tylko kombinatorycznie przed lub po bezdźwięcznych zwartych. Zresztą wszędzie jest *h*, identyczne z niemieckim *h*, zastępujące zarówno ortograficzne *ch* (o ile nie uległo innym zmianom) jak *h*.

§ 23. *-ch* sufiksalne ≡ *-f*: loc. pl. *f* *huopaf*, *kyňaf*, *džćaf*, *uawaf* i t. d.; gen. loc. zaimków: *úyf*, *š-úyf*; partykula *űef*, *űefta*!; 1. sg. praet. *jo byf*, *zrobóubyf* i t. d.

Uw. Zachowanie *-ch* niesufiksального n. p. *ořer*, *brůr*, *řar* *tur* i t. d. objaśnia się wpływem casus obliqui.

xv: *faua bogu* || *kfoa*, *pokfołouy*, *křila*, *zuka* = żuchwa. Prócz we *faua bogu* występuje *f* jeszcze w *marři* = marchwi.

xu ≡ *ku*: *uskno*^úć = uschnąć; podobnie *xl* ≡ *kl*: *špılıkř*.

xr ≡ *kr*: *křystus*; taksamo *xř*: *křoře* = chrząszcz. *křest*, *křon*, *křěć*; *křosta* zawiera stare *kr-* (może i *křest*).

xt ≡ *řt*: *puřta*.

xc ≡ *řc*: *ře*, *řeć*, *zafćeć se*.

§ 24. *š*, *ž*, *ć*, *dž*:

*š*łok, *šlezak*, *šlawće*...; *šs* (*žs*) ≡ *šs*: *vej se* = *vež se*.

Izolowane: imperat. *zapuoć* obok formuły *bóg zapuar* z *c* zamiast *ć*.

će ≡ *če*: *hojće* ≡ *choć co* 'co bądź.

nobaržni, *ožavigaruo* = rozdziawi-gardło 'gap'.

W formie *vyřni* = wyżni mamy, zdaje się, zachowane pierwotne *š*, podczas gdy w zwykłym *uřžni* mamy *ž* pod wpływem *nižni* (= srom. *úžni*).

§ 25. *ú*: *us* + cons. ≡ *šs* + cons.: *uřški* 'łoński', *uřški*, *uřški* i t. d.; natomiast obok *kuřdek* 'trochę' także *kuřdek*.

Uw. Nazalizacja trwa także w czasie artykulowania *š*.

§ 26. *š* *ž* *ć* (*šć*) *dž* ≡ srom. *s* *z* *c* (*sc*) *dz*, jestto zatem gwara sakająca ¹⁾.

šl ≡ *šl* (*šl*): *pořli*, gen. *dyřla*, *řežřli* = chcesz li:

¹⁾ wprowadzam ten termin zamiast 'mazurujący'. (*J. R.*)

šh ≡ *śh*: *sušno* = susznia, *strašie*;

šp ≡ *śp*: *špílka*, *špég*, *špas*, *špítol*... || *spuloř*, *spulać*;

št ≡ *śt*: *štarkno^uć*, *halštuk*, *herešt*, *štyblety*;

šk ≡ *śk*: *škvo*, *kašket*, *šktonka*, *škrójtě* || *skalpyř*.

Uw. W wyrazach obcych, zapożyczonych w ostatniej dobie, zastępuje się *š* taksamo przez *ś*, jak i w starych: *mašina*, *šiber*, *šelki*, *mašyr*...

Izolowany objaw: w *přehica*, *křtaučíc* mamy *ř* (rozumie się bezdźwięczne) zamiast *š*. Wykolejenie fonetyczne.

Podobnie: *papěř* zamiast *papěž*.

ž: zostało w *žaba*, *žěza*; w *žobro* występuje *č*.

zl ≡ *žl*: "ožlou 'rozlał', gen. *hartažla* (nom. *hartazel*)...

§ 27. *ř* wymawia się wyraźnie jak spirantyczne, końcowojęzykowe *r*; bezdźwięcznym jest w tychsanych wypadkach, co w ogólnopolskiem.

Izolowane objawy: *piškor* = piskorz; *ř* występuje w casus obliqui od *Pětrek*, *Jeⁿtrek*: *Pětrka*, *Jeⁿtrka* i t. d.; w *třfauy* = trwały, *křtoun* = krtau (używane zwykle w plur. *křtoine*); *šněřć*, *křřř* = krwią (ale *ěyřř* i t. d.). Najwidoczniej stoi to w związku z bezdźwięcznością, która prowadzi za sobą wzmocnienie elementu spirantycznego (pr. *wiatr* || *wiatru*), i przypomina analogiczny, konsekwentnie przeprowadzony objaw dolno-łużyckiego.

§ 28. *ł* wymawia się wedle p. Janczego jak *u*, jednak jego wymowa, identyczna n. p. z *moją*, zadaje kłam temu twierdzeniu. Głoska, jaką w niewymuszonej wymowie artykułuję i jaką wymawia większość osób z t. z. inteligencyi w Galicyi zachodniej, nie jest ani *ł* ani *u*, tylko niesonantyczna samogłoska z obojętnym układem języka, zależnym od następującej głoski, a silnie zaokrąglonemi i cofniętymi wargami. Zostawiam jednak znak *u*.

Grupy spółgłoskowe (izolowane) na początku wyrazu.

§ 29. *šěřoro*, **czworo* a właściwie **čworo*, *šěřorty* || *čřorty* = czwarty, *štyřy*.

škofka = (sz)czkawka.

pščoⁿa: wyjątek pod względem sakania (*dyse*...).

šbluska = bluzka; *zgyřva* = grzywa.

křardy = twardy, ale *třoróg* = twaróg...

pu = pchła, względnie **ptcha*.

śr-, *źr-* jak w ogólnopol.: *śrybno* 'srebro', *śretno^ć śe* 'spotkać', *źrauy*...

Grupy spółgłoskowe w środku wyrazu.

§ 30. *rs*, *rś* ≅ *ř*: w końcówce przymiotników: *mořki*, *cy-sařki*, *ve^ogerki* i t. d.; *nopařtek* = naparstek, *lykařtjo*, *pyřccé* ≅ **pěrszczé* 'pryskać' (objaśnienie p. Janczego), *čořten* = Czorsztyń. *zmořcaé śe* 'marszezyć się'; *potpeřnik* = podpierśnik. *śeřé* = sierśé. Taksamo *meřki* 'mierzki', *bař* ≅ barz. Ten sam objaw spotyka się w kaszubskim i innych gwarach polskich.

§ 31. *te*, *ce*, *ts* ≅ *cs*: dat. *ćocse*, *macse*, *iedl'icse* = ciotce, jedliczee. *macseu* = matczyn; *mucosy*, *śucosy* = młodszy, śłod-szy; *přys'facsyć* = przyświadczyć...; taksamo *spockouki* = z pod skalki...

Dyssymilacja dwóch *r*.

§ 32. *śrybno*, *lubryka* (także ogólnie używane); *marmun*, *de-zenter* 'dezenter'.

Assymilacye zgłoskowe.

§ 33. *memy*, *meńec* = niemy, niemiec.

Skracania w szybkim tempie mowy.

§ 34. *bēs* = *bedżes* n. p. *dże bēs spoj*; *duaśó* (stałe tak) = dwadzieścia. *óś* ≅ *vidżis*...

Fonetyka międzywyrazowa.

§ 35. Jak w języku ogólniepolskim. stąd 1. sg. praet. *tugef*, *pógef*, *tagef* z *rołóu*... = tłułem¹⁾ (wymawiane *tugem*), piekłem (t. j. *pügem*)...

§ 36. *śe muo* = ze mną, *siou* = zdjął. *smysny* = zmyślny, *ś uyi* = z niej. *śuyuni śe* i t. d. Rzecz znana z całej zachodniej Galicyi i z inąd.

¹⁾ rozumie się, że formy srom. nie są identyczne z naszymi na -em, tylko ≅ -ech.

Uwagi z zakresu odmiany.

§ 37. Rzeczowniki:

Neutra typu *ramię* \cong masc.: *ramięń, śmień, bramięń*... G. sg. m. *-a* częściej zachowany niż w ogólnopol.: *lasa, ze dwora* (ale *do dworn*), *pokoźa, dysca*...

G. sg. f. na dawne *-iā, -iīa* kończy się stale na *-e*: *duse, źenie, proce, wole, wūdze, sukne, eil'ije*... Tylko *třešni* i *Maryjyĭ*. Ta końcówka *-e* dostała się także do innych kategorii: *kose* od *kosa* (wyjątkowo); *donie, iabuŋie, pościele, równe*... (ale *ceśei* = *ezei*...); *křfě* = *krwi*. *koně* || *krokf'i, marf'i, konōi*; *mać* ma gen. *maćery*.

L. sg. m.: *f kapeluśe, kermuśe, kośe* 'koszu'; podobnie *f seje*.

A. sg. f.: *becerŋ, tel'iĭo, Maryjŋ*... || *staiŋe, kalenice, kuźne*...

V. sg. m.: *kśeⁿdzu; Jozuś, Maćuś*, fem. *Maryś, Katruś*...

I. sg. m. n.: *-em* obok *-e* p. wyżej.

§ 38. N. pl.: *graicary; kśeⁿdzoće, bratoće; ramieŋa, bręmieŋa*... (tak!); *braćo, kśeⁿdzo, wójćo, komraćo, juhaśo, studanćo*...

G. pl. *graicary; ramieŋi*... jak *paley, przyŋoćel'i, wیدهcy*...; *Sromoćanŋf, Novotarzanŋf*...

fem.: *staiŋi, yuŋoni, kuhni, becerŋ, gruŋi*... || 'urhie, kul...; taksamo *równi, pościeł'i; krokf'i*...; sporadycznie: *pcŋf* 'pehef'.

I. pl. *dźećami, piŋŋⁿdzami, konami*... || *styrna konmi*; izolowane: *skolmi* do *skana* (właściwie plur. *skāle*).

L. pl. *-af*.

Uw. Poza tem odmiana rzeczowników w gwarze srom. nie przedstawia nic szczególnego.

§ 39. Zaimki i przymiotniki:

Osobowe: L. sg. *v mē* || *ve mīe*;

Rodzajowe:

Sg. m. n. *-ego f. -yĭ* Pl. *-yf*

-emu „ *-ym*

-em „ *-mi*

I. L. sing. identyczne; *-yf*

Obok *ten, ta, to* jest *toten, tota, toto*...

Form krótszych *meŋo, myĭ*... niema.

hoćfto, hoćca \cong *hoćco* 'ktobądź'; *zoden* 'nikt' || *zodny* 'zaden'.

Ki (Kis), Keŋo... obok *Kigo (Kigos)*.

Przymiotniki mają taksamo *-ego*... (nie *-ygo*).

I. pl. f. *dobma*, "oboma jak w masc.: w nom. masc. używa się tylko form *dva*, "oba.

třy, třóf, třom, třoma, třóf; *štiry* obok formy osobowej *štýře, štýřóf, štýřom, štýřma* || *štýřoma*.

pečé, pečéi || *pečóf, pečéi* || *pečóm, pečéi* || *pečé, pečóma, pečéi* || *pečóf*.

čednošće, -stóf, -stóm, -stóma, -stóf.

§ 40. Czasowniki:

Gerundivum równoczesności zawsze na *-eⁿcy*: *úeseⁿcy, špyvaⁿcy, graⁿcy, lezeⁿcy, myslⁿcy, hodzeⁿcy, úe-fščeⁿcy* 'nie chcący'. To są mniej więcej wszystkie używane. Obok tego tylko: *ksoska modloⁿco* i *vřoⁿco voda*. Na *-oⁿc* jest tylko jedna forma: *úe přynúřařoⁿc*.

Particip. na *-szy* istnieje tylko jedno: *byřsy*, w zwrotach jak *byřsy tobě*.

W particip. praet. na *-t* utrzymuje się *-u* po samogłoskach, po spółgłoskach znika n. p. *dbou^t, úós*; końcówka I. sg. m. jest *-ef*: *dbou^{ef}, úóze^f*; fem. *dba^{uaf}, úesu^{af}*; obok tych form występuje także *-vef*: *dbou^{vef}, úesu^{avef}*; *tage^f zrobo^u* i t. d.

Partic. pass. na *-ty* urabia się czasem zamiast ogólnopol. na *-ny*: *umarty, zgro^{ty} 'zgrzany', zloty 'zlany'*.

§ 41. I. sg. ma stale *-e*; I. pl. idzie zawsze ręka w rękę z I. sg. stąd: *úesemy, pletemy*...

§ 42. Klasa I. (Leskiena):

a) I. pl. *úesemy, čezemy, pletemy, gúetemy, bodemy*.

Imperat. ma stale *-y* n. p. *úyř, úyřće*..., tylko *úe plec* (bez negacyi: *plyč*).

Praet. *úóze^f, úesta^f*; *úóze^f, plóde^f, gúóde^f, búde^f*...

Úc. set || *se^u* 'szedł', taksamo w złożeniach.

b) I. pl. *mogemy, strýgemy, pčkemy*. Obok I. sg. *peče, pečó*; *túuce*...

Imperat. *móc, móće, pčc*...

Praet. *móge^f, mog^{uaf}*; *póge^f, pčku^{af}*...

c) *grebč, pleč, plečes*...

Imperat. *gřyp gřypče, pleč plečče*.

Praet. *gřybe^f gřeb^{uaf}, pleče^f pleču^{af}*.

Inf. *plešćé*.

- d) *drę* || *dřę* i t. d. we wszystkich osobach (*dřes* || *dres...*), *třę* 3 pl. *třo*; *vře vřes vře* || *vře vřemy vřeće vřeću*.

Imperat. *dřyi...*

Praet. *daref, taref, vřouef*.

- e) *perę peres...* *berę beres...*, *zeuę zeńes zeńemy*; *tardzę tardzes...* (inf. *targać*). Obok *jadę jedżes...* jest *iehõm iehos...* (= *jecham*).

Imperat.: *per, ber, zeń, tarc*.

§ 43. Klasa II.

1. pl. *dźviguemy, leguemy, skokuemy...*

Imperat. *dźvigiü...*

Praet. *dźviguõef dźviguaf dźvigiüi...*; obok tych form krótszych w fem. neutr. i pl. używane są formy z zachowanym sufiksem na *-ygu* i t. d.. chociaż nie od wszystkich czasowników używa się obydwóch. Także w masc. *poæ* 'pachnął' (fem. *poħu*).

§ 44. Klasa III.

- a) *mocę mocos...* 'maczam'. *dybę* || *dybõm, dybęs* || *dybos...*, *vorce vances...* = *vortõm...* 'wartam'.

šretõm šretos... 'spotykam'.

- b) *malęę...*; obok *zemdleię...* są formy *zemdle zemdles...* Czasowniki na *-uę -ouac* brzmią w gwarze srom. *-uę -uac*: *maluac* i t. d.

§ 45. Klasa IV.

- a) *kvolę kvol'is kvolęmy...*

Praet. *kvolõuf, fem. kvolyu...*

- b) *vidzę vidżis vidżemy...*

§ 46. Klasa V.

- a) *iędę* Praet. *byuf* lub *byufef, iõ-vef byü*

iędeš *byuēs* lub *byuēs, ty-zeš byü*

ięs(t) *byü*

my so *byüimy, częściej my byüi*

iędešće, vyšće *byüišće*

so *byüi*

Fut. *bedę bedżes bedęmy...*

Imperat. *byę byćće*.

Potent. *byf byš by bymy...*

- b) *iem* lub *ję* *ięmy*
iyś *iyće*
iyf *iedzo*

Praet. *iodej*

Gerund. *iedzeⁿcy*

- c) *ém* lub *éé*, *éys* i t. d.

- d) *dom dos...* (praes. jest naturalnie *daie*).

Imperat. *daí*, a w formule: *doí boze.. (daí)*.

Słownik.

Uruga.

Do słowniczka, umieszczonego przez p. Janczego na końcu pracy, wciągnięto wszystkie uwagi godne wyrazy, rozsiane w rozprawie, zwłaszcza w ustępie o tematach¹⁾, a nie znajdujące się w samym słowniku.

Z powodu znacznej ilości wyrazów, nieznanych ani w języku literackim, ani w potocznej mowie klas wykształconych zachodniej Galicyi, odstąpiono tu od zasady kładzenia na czele form języka piśmiennego i cały materiał leksykalny został uporządkowany alfabetycznie, wyłącznie na podstawie fonetycznego systemu gwary sromowieckiej.

P. Janezy podał przy jakich trzydziestu wyrazach objaśnienie ich pochodzenia: o ile to były rzeczy ogólnie znane, albo czasem i fałszywe, zostały pominięte. Kilka trafnych objaśnień zatrzymałem — ale sam z zasady nie wdaję się przy tych gwarowych słowniczkach w żadne etymologie, ani uwagi.

Wartość znaków fonetycznych wynika wprawdzie z poprzedzającego przedstawienia, ale dla przeglądu zestawiamy tutaj, przy sposobności wyliczania wszystkich liter w porządku alfabetycznym, co potrzeba dla zrozumienia pisowni.

¹⁾ ten ustęp i parę innych opuściłem w powyższem przedstawieniu, bo zawierały właściwie tylko przygodne uwagi. Za to wszystko zostało wciągnięte do słownika.

Porządek alfabetyczny:

*a b b̄ c c̄ d dz d̄ e ē f f̄ g ḡ x h h' i (i) ĩ ĩ̄ ĩ̇ k k̄ l l' m n̄
n ñ o ("o) ó ō p p̄ r r̄ s s̄ š t u (u) ů v ó y z ž.*

Objaśnienia fonetyczne:

- x* = zwyklemu, zachodnio-galicyjskiemu *ch*.
- h*: przedstawia spirant, niższy trochę od *ch* i z jeszcze luźniej zwartą cieśniną; stąd brzmi on jeszcze słabiej niż nasze zwykłe *ch*, ale nie jest identyczny ani z niemieckim, ani czeskiem *h*. Tylko przed *r*, *l* jest — może być — czysto krtaniowy.
- i*, *u*: oznaczają samogłoski bez wstępnego zwarcia krtani i — zdaje się — o dłuższem trwaniu.
- ĩ*: wobec wysokiego, przedniego, zwartego *i* przedstawia *ĩ* osłabienie tych wszystkich momentów; mniejwięcej = *i*² Siewersa (które nawiasem mówiąc, różni się nie tylko luźnością od jego *i*). Leży między *i* a *y*.
- ĩ̇*: zbliża się czasem do wąskiego *é*.
- "o*: *o* z poprzedzającym jego artykulację zaokrągleniem warg.
- ó*: wąskie *o*.
- r̄*: *s* lub *š* z poprzedzającym drgnięciem, = czeskiemu *ř*.
- ů*: pamiętać należy, że *ů* nie przedstawia ani w gwarze srom., ani w normalnej wymowie klas wykształconych zach. Galicyi zwykłego niezgłoskotwórczego *u* (w rodzaju n. p. angielskiego *u*). Jestto wąskie, niezgłoskotwórcze *o*, przy którym wargi są zaokrąglone, ale zarazem ściągnięte w tył. Wymowę *ů* = angielskiemu *u* spotyka się indywidualnie często. Zresztą odsyłam do „Szkicu“.
- y*: zwykle polskie *y*.
- r*, *r̄*, *l*, (*m*, *n*) przedstawiają w tychsamych, kombinatorycznych warunkach, co w ogólnopol., odmiany bezdźwięczne. Spółgłoski dźwięczne zmieniają się w danych warunkach — o ile mi się zdaje — nie w bezdźwięczne fortes (czyli według zwykłej terminologii „tenués“), tylko w bezdźwięczne lenes. Tak n. p. w *ćógs̄* obok *ćófi* stanowezo mamy nie *ćóks̄* (ani *ćógs̄* ze zwykłym *y*) tylko bezdźwięczną lenis. Skrócenie ts. = tosamo (znaczenie). — *J. Rozwadowski*.

A.

agzamîn: egzamin.

ajzybon: kolej żelazna.

B.

ba!: wyraża niechęć, niezgodę.

baba: żona.

baboř: wysiadujący przy babaf, dzieciuch.

bago: sok, zostający w fajcie.

bahiatka: agrest.

bandór: tyle co *f'ulan*.

baia, *baicuga*: tyle co *boiur*.

baidšov: uparte, niecznośne dziecko. NB. Palatalizacya *š* dosyć słaba. — *J. R.*

bardo: rodzaj gęstej drabinki z trzeinek; przyrząd tkacki.

barnula: nazwa krowy.

bariaty: brudno szary (o maści krów).

baruók, *baruozyc*: śmiecieć.

bař: bardzo.

baⁿus: wąs... NB. Może tylko *baⁿus*. — *J. R.*

bebuać: paplać.

becéć: beczeć, plakać.

bekac: człowiek opryskliwy, fukający głośno.

bekać: gromić; subst. verb. *be-kaie*. P. Janczy przypomina starop. *bakać*.

bernudęn: bernardyn.

bes: 1) bez; 2) przez.

bes, gen. *besu*: bez, bzu.

bešpecny: bezpieczny.

blot: część warsztatu tkackiego, w którą osadzone jest *bardo*.

blyskac še: tlić się słabo.

bocoi: bocian.

bocyc še: robić groźną minę; *voŭ še bocy*: nadstawia rogi.

bořⁿcka: człowiek bojaźliwy.

bolok, *bolⁿcka*: wyrzut na skórze.

borsuk, gen. *borsuga*: ts.

bošor: bat.

boŭda: zbita, kulista masa (n. p. papieru i t. p.).

bozer: owoc, zwany chlebem św. Jana.

bóty: buty.

boŭka: bułka.

bońor: głębsze miejsce w strumyku.

bračka: kobieta, zbierająca len z pola.

brehać: szczekać; także o ludziach: *ie brehoj-ze juz nie!*

brěńdza: bryndza.

brona: brama.

brońik: bronny gwóźdź.

*brudiok*i**: brudy, t. j. brudna bielizna.

bryć: 1) brzydak; 2) plaksa (o dziecku).

bryja: rodzaj polewki z mąki i wody.

brytfanka: służy do pieczenia „bab“.

břⁿk: gaduła.

břyzek: pochyłość, stok.

břyzus: brzeżek (spadziłość).

bucéc: buzeć. plakać.
buckać, bucnó^ńć: uderzać głową
 (rogami). Pr. *burcu buc!*
buda: śpichrz.
bugar: duża mucha.
buhac: 1) jeść; 2) bić.
buńkoś: duży kij.
burnus: duży płaszcz do drogi.
bywać: mieszkać.

B.

bedra, fem.: biodra.
biłaiś: żelazko do prasowania.
biżok: krótsza część cepów.
bitarńo: witarnia (gruszka).
biżgout: 1) duży nóż; 2) nie-
 zgrabny człowiek.
byłńica: biedna kobieta.
byłńic: bielić.
byłńis, byłńisek: topola srebrzysta.
byłńawy: niebieski.

C.

cećorać śe: zwlekać, dawać się
 prosić.
ceć co, ceć ě co: Bóg wie co.
cehrać śe: drapać się ocierając.
 n. p. *koiń cehro śe* „o ścauę.
cedudnik: parobek. sługa gospo-
 darski.
cepok: tyle co *biżok*.
ceper: czepiec. ubranie głowy
 mężatek. Ztąd verb. *cepić*.
cepińi: rączki od pluga.
cepińy: oczepiny.
cestować: częstować wódką.
ceś, gen. *ceśi*: cześć.

cećoua: gałęzie świerkowe, dro-
 bno pocięte na podściółkę.
ceńpéc: siedzieć kucem. Wła-
 ściwie: *ceńpéc*. — *J. R.*
ceńt: cetnar.
ceńk: choroba; *ceńkovuy*: cho-
 roblivy.
ceńkować: szwankować.
ceńtaha: nazwa krowy (czwar-
 tocha).
ceńforty, seńforty: czwartny; ale *pou-
 ceńarta*.
ceńwo: tęskno, przykro.
ceńwy: ekliwy, łaskotliwy.
*co: ěi moće ta tyĵi śikryy, coĵ to
 vo ěo ěora pĵyńoś?*; *to tu ěes
 tu dźōra, co to koiń vus spot.*
cos: cóż.
cosnek, gen. *cosku*: czosnek.
cośi, cośik: coś.
cońko: czólenko. którym się
 przerzucą niei przy robieniu
 sukna.
cońnek: czólenko.
cońdrać śe: zamoczyć się, zaszar-
 gać. Także subst. *cońdra*.
cupkać: tupać.
cupéc: siedzieć „kucem“.
curak!: w tył! (do koni, także
step!)
cyrōń: pieszczoeh.
cyńruwać: 1) sukmanę wzorzysto
 obszywać; 2) zgrabnie tańczyć.
cyrńawy: czarniawy.
cyrōvuy „ogōnek”: kowalik (ptak).
cysarka: gościniec (cesarski).
cysarńki: cesarski.

Ć.

čabruć se: chlapać się w wodzie.
čaćang: cacany.
čapać: ~ *łapka*, ts.
čapča: kapusta (dziecinnie).
čarac se: zamieniać się (z kim czem).
často: makaron.
čelur: człowiek ociężały, nieskory do roboty.
čerevo: wielka masa, kupa czego.
česl'ica: siekiera.
čemrok: ciemność wieczorna; za *čemroka*, po ~ku: po ciemku.
čisočec: nazwa góry.
čit: cyt; ~być.
čma: ciemność.
čmyl: trzmiel.
čocšen: cioteczyn.
čortęn: Czorsztyn.
čosk, *čosek*: łopatka do wygar-
 nywania węgla z pieca chle-
 bowego.
čogs, *čógi!*: okrzyk. poganiający
 cielęta. NB. -g- w *čogs* jest
 głucha lenis.
čorkęm: eurkiem
čpać: jeść (chciwie).
čupać: n. p. *četęne*, *dřevo*.

D.

daněl: Daniel (imię).
darmo: próżno, n. p. wóz jedzie ~.
derektör: dyrektor.
dečki: zgrabny.
despetuwać: robić „na despet“.

destament: testament.
dezenter: dezertier.
djaból: djabel.
dobro noc: noc zaręczynowa
 przed weselem.
dojyř: dopiero.
dor: jedzenie, które *komotroře*
 po chrzcinach noszą do ro-
 dziców dziecka.
doras: odrazu. NB. Ale *zaros*.
dořpéc: zdołać coś wykonać
 w oznaczonym terminie.
dozvolčęⁿstfo: pozwolenie.
doⁿga: dęga, część składowa
 cebrzyka i t. d.
dońicka: 1) doniczka; 2) garnek,
 w który się zlewa mleko.
drawka: cienka, wązka i ostro
 zakończona deska do ogro-
 dzeń.
drōga: droga.
druji, ale *drujy ros*: ts.
druřtok: durszłag.
dřemota: 1) ts.; 2) śpioch; 3)
 zmylenie się przy nawijaniu
 nici na *hospel*.
dřyc, 1. sg. *dry* || *dřyc*: drzecé.
duhota: kaszel.
durknoⁿć: 1) strzelić; 2) ude-
 rzyć.
duřa, na *mōi* ~: na mą duszę
 (zakłęcie).
dva: dwaj; taksamo „oba”.
dwadčesty: dwudziesty.
dwunasty: dwunasty.
dřesta obok *dřesće*.
dyć: ~ *čiho być*: bądźże cicho!

dyktóra: tektura; w Galicyi: dęktura.
dyl, dyle: deski, stanowiące podłogę w stajni.

Dż.

dżady: bielizna, ubranie.
dże: gdzie.
dżedżina: okolica.
dżeftory: ten i ów.
dżekⁿdy: gdzieniegdzie.
dżeśi-cośi: coś gdzieś.
dżⁿka: dzięki.
dżiś, dżiśok: ts. — Formy na -j niema.
dżopa: dziewucha.
dżóra: dziura.
dżubos: dziub (dziób).
dżóyře: drzwi; demin. *dżóyrecka*.
dżyřka: córka.
dżyřgać: 1) płaćć (niei); 2) za-
 dłużyć się.
dżyřzok: dzierzak.

F.

falfa: duża szpulka (do zwijania niei).
falfonica: przyrząd do zawieszania falf.
falstyn: Falsztyn, wieś węgierska.
fajecny: fałszywy.
fecę: wezas, zawczasu.
fcora: wczoraj. Forma z -j nie-
 używana.
fjeć, fęc: eheieć.
fćornosey: przekleństwo.

fluder: ruchoma zastawa do przepuszczania wody w młynówce.
fnet: wnet.
fořpon: odwiezienie urzędnika (z rozkazu wójta).
fořt, fořty: deski, stanowiące podłogę w domu.
fořner: leśniczy węgierski.
funt: funt.
fryřko: szybko.
fryřno: tyle co *fryřko*.
fryřnica: dziewczyna szybko biegnąca.
fse: zawsze. Forma *zafse* także używana.
fsel'ijaki: wszelaki.
fto, ftoś, ftořik: kto, ktoś.
ftory: który.
fuccć: na kogo, gromić, ofuknąć.
furgać, furgnoć: o ptakach.
futraś: obrok dla koni w drodze.
futro: podszewka.

F.

f'ılanc: „financwach“. strażnik skarbowy (węgierski).
f'iskal'is: adwokat węgierski.
f'izon: fasola.
f'yr: „zugsführer“ (podoficer).
gagnoć: stęknąć, głucho się ozwać. n. p. *tag vo* (= wam) *go vyřnoř, řaz mu džeřik f ple-cav gagnygo*.
gany, gony: *fto suřno pode*

- ścany, ten wysuho sfoje gany.*
 P. Janczy uważa za plur. (?)
garńec: ts.
garwo: gardło.
gąuska: kluska.
gaza: welon, gaza.
gęśle: skrzypec.
glamastyka, gl'imastyka: gumelastyka.
gl'ivać: żuć. gryść powoli z przy-musem.
godać: na kogo. ganić.
gody: Boże Narodzenie.
godny: duży, znaczny.
golembary: „Kahlenberg“ (wieś węgierska).
golembardzon: mieszkaniec Golembargu.
goruek, goreuś, gornuś: garnek i t. d.
got: wąż, gad.
górol: góral.
grabno^uć: 1) uderzyć; 2) chwycić nagle palcami.
gracki: przyrząd do przędzenia lnu niewyczesanego.
gradovník: *v ~a!* okrzyk. wzywający do chwytania przedmiotów (n. p. owoców). rzucanych w większej ilości. Zabawa polega na tem. że dzieci chwytają na wyścigi.
grę^mpluwać: gremplować, czesać wełnę i układać w plastry zapomocą grępli.
grobać: grzebać.
grostux: grube, kwadratowe płótno, ze sznurkami na rogach.
gródzo, grócka: miejsce zagrodzone w stajni dla cielęcica.
gróf: graf (hrabia).
grom'icka: gromnica.
groⁿdol: grądal.
grout: grunt.
gróńik: pagórek.
grux, zgrux: nagły hałas.
grula: ziemniak.
gruzua: stwardniała ziemia na roli w bryłkach.
gryx: djabel.
gubónka: kawał starego sukna, używanego na gunie.
guzdrać še: ts.
guzwać: mierzwić n. p. włosy, przewracać rzeczy, miąć np. ubranie.
guoskać: głaskać.
guosno^uć: uderzyć.
- Ć.**
- ćiglać*: poruszać płońcami trzaskami.
ćydać: łaskotać, eliwić. — NB.
ći zwykle = *ći*.
- H.**
- habina*: ts.
haf: tu (= łac. hic. hue). Także *havok*.
haǰduk: dozorca roboty.
haǰtas: czerwone sukno przy chomącie.

- halštuk*: chustka na szyję. szal.
hańbie: bardzo. wielec.
harbata: herbata.
harecć: chrapać.
harhaqa: słaby, kaszlący. *dyha-
 Źieny* człowiek.
hartazel, gen. -*źła*: łańcuch łą-
 czący chomaćo z dyszlem.
hasen: dochód. zysk.
hankać: szczeakać.
heba: chyba.
hej!: tak jest (w odpowiedzi).
hejs!: okrzyk poganiający kro-
 wy.
hejs, hejca!: na prawo! (do by-
 dla rogatego).
herešt: areszt.
heń: tam.
heńten, -ta, -to; pl. *tamci, heńte*:
 tyle co *tamten*.
hlyptać: pić. o psach lub pro-
 siętach.
hlyptać se: przetwierać się (zwła-
 szcza w zimie).
hmōra: chmura.
hock: haczyk.
hoć, hoćōv: źrebię, źrebiec.
hoćfto: ktobaźdź; neutr. *hoćco*.
hodiik: ścieżka.
hodok: chłopak.
hojnie: ~ *żyć*, wystawnie żyć.
holova: cholewa.
hore!: do góry!
horkać: kaszleć.
horlok: cherlak.
horosć: choroba.
hortlova: Harkłowa (wieś).
- hospel*: motowidło (ale nie małe,
 ręczne, tylko duża maszyna).
hoćediik: przewisko.
hoćedo: bydłę. zwykle jako
 przewisko; pierwotne zna-
 czenie ginie.
honorny: dumny.
hrobać, fem. coll.: robactwo.
hrobok: robak.
hroźnie: bardzo. n. p. ~ *żyć*.
hruby: gruby.
hudobny: biedny.
hudok: grajek. W tym znacze-
 niu rzadko używane.
huknoć: 1) uderzyć; 2) za-
 brzmieć; 3) zapłonąć (o ogniu).
humont: chomaćo.
huskać: szczeuć okrzykiem *hus*,
hus!
huźać: huśtać. Od tego *huźawka*,
 huśtawka.
huźawka: huśtawka.
hyboj: chodź (tu). Innych form
 się nie używa.
hybić, hyboć: brakować.
hyj: *ehyj* z *ojsa!* wykrzyk.
 którym się wygania bydło ze
 szkody.
hyjt!: na prawo! (do koni).
hytać: chwytąć.
hytry: szybko biegający.

H.

- h'ipkuć*: skakać. NB. Zwracam
 uwagę, że tu nie mamy *śi*.
 — J. R.

I.

- 'incydny, kedy* ~: kiedy indziej.
'indźinnyr: inżynier.
'inksy: inszy.
'istyk: rodzaj dłuta do zeszkrobywania błota z podłogi.

J.

- ĵacy*: tylko.
ĵagnica: żeńskie jagnię.
ĵaćśnica: jajecznicza.
ĵancykryst: antychryst.
ĵandęent: adwent.
ĵanioŭ: anioł.
ĵapęonka: zupa jableczana.
ĵarmak: 1) ts.; 2) hałas.
ĵaŕec: jęczmień.
ĵastřę^mp, gen. *ĵastřę^mba*: ts.
ĵaśęn: jesion.
ĵaŭoóosek: jałowiec mały.
ĵe! ĵedyć hej!: tyle co *ba*.
ĵedboŭny: jedwabny.
ĵedl'icka: jodła.
ĵednorou: jeneral.
ĵhać, praes. *ĵchym* -*hos* i t. d. obok *ĵadę* i t. d.
ĵe!: ej!
ĵę^mdrek, gen. *ĵę^mtrka*: Jędrek.
ĵęno: tylko.
ĵięćć: stękać z bólu.
ĵóżęna: jużyna (podwieczorek).
ĵóźicek: faszczka (drewniana) na masło lub bryndzę.
ĵuha: kwas z kapusty.
ĵuhus, pl. -*śi*, obok -*sy*; coll. -*šo*: ts.

K.

- kahyt, kaĵet*: zeszyt.
kateĵezmus: katechizmus.
kaleńica: ts.
kańćęec: część łożyska, która przy zwykłym stanie wody jest sucha, zawałona kamieniami.
kanařoska: spodnica czerwono biała, z materyi bawelnianej.
kandžox: brzuch. Właściwie -*ń* ze słabą palatalizacją. — *J. R.*
kannu: kanona, t. j. armata.
kapęux: kapelusz.
karema: karczma
kasta: pudło wozu na ziemniaki lub wapno.
katana: ts.
kę^mpa: 1) kupa kamieni; 2) droga, idąca pod górę, a następnie na dół.
křak: karpień.
křandrac: kwadrans.
křardy: twardy.
křę^mceć: stękać.
křol'ic: chwalić.
křorta: kwarta (naczynie blaszane).
křoŭa: chwala; ale *řoŭa bogu!*
křivol, pl. *křivole*: kwiczol.
křostor: klasztor.
křuc śe: wykluwać się.
křiniec: gwóźdź od podkowy (hufnal).
křyřlica: 1) do rżnięcia drze-

- wa; 2) do rozbijania lodu przed filarami mostu.
- kobyłka*: haftka.
- kocki*: przyrząd do przędzenia niewyczesanego lnu.
- kočis*: woźnica.
- kogutek*: kurek (przy strzelbie).
- kox*: komin.
- kokoska*: 1) kura; 2) stokrótka.
- kolco*: jedno kółko *kolec* od pługa.
- kolera*: cholera.
- kolyi*: ślad kół.
- kopowy*: ~ *pes*, do polowania.
- koreyjé*: karczować.
- korunik*: karmny wieprz.
- koruna*: korona.
- kosy*: konstelacya gwiazd.
- kośać*: klaskać (dziecinne).
- košnica*: kostnica (trupiarnia).
- košyuka*: pętelka.
- kotulki*: rodzaj bloku przy krosnach.
- kouunýř*: kołnierz.
- kozaniica*: kazalnica.
- kozdy*: każdy.
- kožorka*: patyk z drzewa świerkowego.
- kojdek, kojdek*: trochę, mała ilość. NB. *-i-* także nazalizowane; *-ú-* słabo spalatalizowane.
- koj'nduš, koj'ndeczek*: troszeczkę.
- komoruwać, komoro stoć*: podnajmować sobie mieszkanie.
- komoša*: kumosia.
- kymoter*: kumoter.
- kompadorka*: kompaturka (okładka).
- komposcele*: astry.
- komračo*: towarzysze, koledzy.
- komín*: piec.
- komínnek*: panewka (u strzelby).
- komúsoř*: komisarz.
- komúsyřo*: komisya.
- komeruvać*: lżyć.
- konioř*: koniucha.
- košek*: kawałek, n. p. płótna.
- krašaty*: srokaty, pstry.
- křef*, gen. *křěfě*: krew.
- křepke*: placuszki pszenne. smażone i cukrowane.
- křezel*: górna część kądzieli.
- křokorać*: gdać; gadać.
- křosna*: warsztat tkacki.
- křota*: krata.
- křurki*: kruchy.
- křuhonki*: truskawki.
- křasno*: 1) krzesło; 2) część plotu; 3) skrzyżowane drągi, trzymające strzechę.
- křest*: chrzest.
- křěcěć*: gadać, pleść bajki.
- křěpk*: gaduła.
- křěšć*: chrześć.
- křon*: chrzan.
- křosc*: chrząszcz.
- křta, ani křty*: ts.
- křtohc*, pl.: krtań.
- křyccć*: ganić.
- křědzo*: księża.
- kula, kulka*: prosta laska, palić.
- kula*: kawałek drzewa z po-

kręcaniem gałązkami bez kory, służy do zwoływania rady gminnej.

kulhać: kuleć.

kułik: kolek (z płotu).

kurdziel: włosień (w mięśniach).

kurńawa: śnieżyca, zawierucha.

kuřyć: 1) palić tytoń; 2) o śniegu: padać.

kuska: drewniane naczynie z wodą na oselkę (do kosy).

kuśnyř: kuśnierz.

kuřa: leniwa, nieporządna gospodyni.

kuzdra: dziewczyna z rozczochranymi włosami.

kuzdruć: mierzwić włosy.

kuak: trochę czegoś (słomy, siana), wiązka.

kuaki: niewyczesany len.

kuapac: grzechotka, używana w W. Sobotę zamiast dzwonka przy mszy.

kuę^mpko: kłębek.

kuopéc: zatyczka.

kuozać śe: tarzać się.

kuońca: ts.

K.

Keby: gdyby.

Kedyşik: onegdaj (przedwczoraj).

Keleyk: wydatek (pieniężny).

Kelko, Keloro: kilka.

Keltuwać: wydawać, tracić pieniądze.

Kel'i: quantus; *Kelo*: ile.

Kel'ix, Kelusek: kieliszek.

Kerunńio: kwiat geranium.

Keres: nieporządek (w domu).

Kerendać śe: chwiać się.

Kernos: ts.

Kerńicka: maślniczka.

Kesonek: kieszonka.

Ket: kiedy, skoro (conj.).

Keyski: śliski, oślizgły (droga, ścieżka).

Keuzać: pośliznąć się.

Kidać: przelewać.

Kidnoⁿć śe: poruszyć się.

Kiioń: pałka drewniana, używana przy rąbaniu drzewa.

Kisasonka: panna.

Kistki: frędzelki.

Kyrdel, demin. *kerdoęek*: gromada, stado.

Kyrpéc: kierpiec.

L.

labydzić: ts.

ladac: ladaco.

ladacy: ladajaki, zły.

lax: Lachami nazywają Sromowianie górali z okolicy Jordanowa i Suchy.

lajbik: kaftan bez rękawów z guziczkami ozdobnymi.

lajstok: „lad(e)stock“.

lalu: obcy człowiek (dziecinne).

lamentoř: elementarz.

lampas: 1) ts.; 2) latarnia.

landok: tyle co „oseńka“.

laptać: paplać, nie utrzymać języka za zębami.

latoska: owca z tego lata.

lekxy: lekki.
le'ijō: lilia.
leñijō: linia.
lezysko: 1) legowisko; 2) spanie.
lembarg: nazwa pola.
lo: dla.
lofer: läufer. ehłopak biegający
niepotrzebnie.
lola: koszula (dziecinne).
loter: lotr. urwisz.
łożny: luźny.
łójnik: gwóźdź w osi zewnątrz
koła.
lusof: ceber do mycia naczyń
kuchennych.
lutryjō (-teryjō): loterya.
lydaczy: tyle co *ladacy*.
lyre: lejce (licie).
lydaciñik: niepoñ.
lyha: płat łąki, polany.
lykařtfo: lekarstwo.
lyska: leszczyna.
lytra, lyterka: drabina u wozu.

Ĺ.

Pistovaćina: roślina z wielkimi
liśćmi.
Pitkup: ts.
Pivu, Pivu!: wołanie na gęsi.

M.

macsęu: macezyn.
mac, gen. *macery* i t. d
mahařęua: pęcherz.
mařket: mankiet.
mamuna: mamona (boginka).
maras: błoto.

marasić: błocić.
marmun: 1) marmur; 2) lupek
nadbrzeźny.
maskara: maska.
mařina: maszyna.
mařlyř: płaksa.
mařlie še: ts. (= płakać).
mařyr: marsz.
mařym być: urodzić się.
mez, gen. *mehu*: mech.
mersęua: przezwisko. drab.
męhyr: tyle co *mahařęua*.
męⁿtel: motyl.
męⁿtořik: medalik.
męⁿtryka: metryka.
mleć, part. praet. *mleę*: ts.
mocydno: sadzawka. dołek do
moczenia lnu i t. p.
morćin: Marcin.
mordęga: ts.
mořki: morski.
motořitko: przyrząd do motania
przędzy (ręczny).
mōřić: tylko o modlitwie (~ *po-
ęyř* i t. d.).
mōřdel: mędel (16 sztuk). NB.
Zwykle = 15 sztuk.— *J. R.*
mōndōr: mundur.
mōⁿřęica: mątewka, rogalka;
także do guicenia ziemnia-
ków.
mraęęcć: miauczeć
mso: msza.
mulać: jeść powoli.
musorka: muchomor.
myaka: bagno; woda rozlana
na podłodze.

myrhać se: opóźniać się, guzdrać się.

mysel, mysl'inek (masc.), *mysl'inki*: myśl, myśli.

mzyć: mżyć (o drobnym deszczu).

M.

médzur: miedzuch.

měrkki: nieprzyjemny, obmierzły.

měscou: mieszczanin.

měsoⁿcek: księżyc.

měny: niemy.

měmec: niemiec.

měⁿdl'ic: trzecí len (pierwszy raz) na międlicy.

měⁿkray: miękki.

mětrⁿzyć: ts.

mějⁿva, mějⁿru: zboże pozostałe w polu po sprzątnięciu „ma-dli“.

N.

něrkomu: rzekomo.

něrepac: narzucać, naklaść.

nex, nex!: zwolywanie koni.

no- (*nolepsy* i t. d.): naj-.

nodgroda: nagroda.

nojytⁿek, masc.: to samo co *no-
jytka*: roślina (z żółtym kwia-
tem). NB. *-jy-*!

nolepa: miejsce ogniska.

nopařtek: naparstek.

nopařnik: napastnik.

norta: wierzch stopy (podbicie).

nosot: nasada (część wozu).

nowotarzon: nowotarżanin.

unkac: zmuszać.

N̄.

nědžygon: mieszkanię Niedzicy.

něfstyda: ts. (masc.).

něfšěⁿcy: niechcący.

němorešny: nieporządny.

něpěc: *ěulze* ~, że niema żartów.

něsforny: niezgrabny.

něsuony: niezdarny.

něčasta: synowa.

nězdara: ts.

něčelūice: rodzaj drabinki z nici w warsztacie tkackim.

nějto, nēc: nikt, nie.

nějnki: żaden.

něžni: niżni (dolny).

něhuć: wachać.

^uO.

^u*obol*: próżniak.

^u*oboru*: podwórze.

^u*obořanek*: obarzanek.

^u*obrořic*: n. p. len, kłos, gałąź; obedrzeć (z główek, ziarna, liści).

^u*obřiony*: zaczynający kwaśnieć (o mleku).

^u*obuřek*: szew, przez który prze-
ciąga się pasek.

^u*objrtac*: obracać.

^u*oěpka*: ts. (snopek wymłóco-
nej słomy).

^u*odborka*: tyle co *uěutyřka*.

"odioska: tamka na rzece, robiona przy połowie ryb.

"o dusę: usilnie.

"ogodać: zganić, strofować.

"ogrębać się: nie chcieć przyjąć czego. — P. Janczy słusznie przypomina cerk. **огрѣвати сѧ**.

"ojce: teściowie.

"oicyzna: ojeowizna.

"okfara: ofiara.

"okřesuvac: toporek.

"okumun: ekonom.

"onacyć: onaczyć; może zastąpić każdy czasownik.

"opouać: oczyścić ziarno potrząsając je na przetaku.

"opovedzi: zapowiedzi.

"opsyfski: mankiety.

"orǰeńiio: gieorginia.

"osćapryć: rozezapierzyć (ręce, skrzydła).

"osedzany: pokryty szronem.

"ospušny: rozpuszny.

"ospitfać: wypatroszyć.

"ostać: zostać.

"ostrefka: drzewko (świerk) z pozostawionemi do pół gałęziami; służy do ustawiania koppek siana i koniczyny.

"ostrye: ts. = wziąć do wojska.

"osnu, *"oseyka*: ts. (także do tluczenia soli).

"osųona: gnojnica (boczna deska przy wozie).

"ošedle: część wsi.

"ošnik: duży nóż, zastępujący hebel.

"oz-, *"os-*: roz-.

"ozbulang: rozbuchany.

"ozerva: rezerwa (wojskowa).

"ozmamany: rozmamany (z rozpiętą koszulą).

"ozmraźnicyć: rozgnieść.

"oźabigaryo: gap.

"oźłóć: rozlać.

"oñi: Pan (jako 2. osoba).

P.

paccsny: gruby (lniane płótno).

pahonek: chłopiec.

palyto: palto.

pal'ica, *pal'icka*: laska.

pampusek: pączek.

pany: obrazki.

papuc: pantofel sukieny.

papuca: niezdara, ociężały.

papyrek: ts. (= reński).

papyrus: papieros.

paradoś: pyszny człowiek.

paradzić się: pysznić się.

paroba: masc.

parobas: ts.

parobek: dorosły syn.

parto!: następ! na bok! (do koni).

paryjo: wędół, parów.

pařo"tka: 1) szczypiórek; 2) zapalczywy człowiek.

pařfisko: pastwisko. NB. -s-!

pasmo: pewna ilość nici na motowidle.

paść: łapka na myszy.
patryjō: przedmiot dużych rozmiarów. P. Janczy sędzi. że ≡ baterya.
patyka, fem. obok *patyk*.
pawos, gen. -*ve^mza*: ts.
pazdór, pl. *pazdory*: paznokieć.
pazdravy: lubiący drapać
pe^mcak: ts. (jęczmień, gotowany jako kasza).
pe^mcyć śe: wydymać się.
penzel: pendzel.
pe^mdźaunek: poniedziałek.
pea: pchła.
placosek: placuszek.
plaski: płaski. Od tego *splascyc*.
pleść, 1. sg. *pleć*, praet. *plef*, *plevga*: plewić.
plekać: karmić (dziecko) = dawać piersi.
plewarka: 1) kobieta plewiająca len; 2) trawa wyrwana przy tem.
plōjster: plast(e)r.
plōva: plewa.
pluca: płuca.
plugoc: plugacz.
pluta: ts. (deszcz ciągły), ztąd *pluć*.
poćorki: koraliki.
poćyrać: trzeć len.
poćyř: pacierz.
poćyře: różaniec.
podnozaję: pedały przy warsztacie tkackim.
podoba: *niema v ię podoby* =

on do niezego niezdatny; *niema ani podoby*: niema podobieństwa, to niemożliwe.
podoleć: podolać, potrafić.
podorękać śe: wpraszać się z czem.
podouek: część sukni kobiecej od pasa do kolan.
poduoga: gałęzie leszczynowe, narzucane na boisku w stodołę.
podyma: służy do podnoszenia dyszla.
podźeć: umyślnie coś zgubić.
pojutru: pojutrze.
pokorpać: mówi się o przymocowaniu kierpeów do nogi. ściąganiu tobołów sznurem i t. d.
pokos: ts. (zwykle pl.).
pokrońcer: koc.
pokyadać: ts. (pierwsza orka).
pokyl, *pokla*: pokąd.
pońezus: Pan Jezus.
popańaty: ubrany potrochu z pańska.
popraćiny: ts.
poprōźińcy, na~: nadarmino.
popśnić śe: popsuć się, nie udać skutkiem uroków.
porać: drzeć (*pyře*); 1. sg. *porom*.
pořomny: porządny.
poskrōbek: chleb zrobiony z resztek ciasta.
pospřye, na~: w poprzek.
postava: nici, nawinięte na nawój (przy robieniu sukna).
postřygać śe: mieć się na baczności.

pošlyl: łóżko.
pošeu: poseł.
pošno^uć: uderzyć (laską, rze-
 mieniem).—NB. Jedyne przy-
 kład š.
potkulek: ts.
potkuot: ts. (pod chomątem).
potócek, (*potók*): potok.
potócossek: potoczek.
potpěrník: podpieraśnik (w uprę-
 ży końskie).
potpínka: tyle co *potpěrník*.
potřyp: potrzeba.
potyl, *potla*: potąd.
pouedie: południe.
počovník: jęczmień z owsem.
pouu, w zwrocie *do šrót ~*: do
 (mniej więcej) 11-tej przed
 południem.
powóika: powój.
powoska: szmatka do cedzenia
 mleka.
pomstřuvać: pomstować = prze-
 klinać.
po^uknou^uć se: pomknąć się.
prasc: żelazko do prasowa-
 nia.
prasnou^uć: 1) uderzyć; 2) upaść.
profesor: profesor.
proeda: pokrywa od maślnicy.
próžny: próżny.
próžňokí: zabawki.
pryce: łóżko w stajni.
pře: ~ *panoř*, dla, ze względu
 na; ~ *boga zhyego*.
prebrat se roboty, impers.: być
 mało do roboty.

přečívno býć: sprawiać niemile
 wrażenie.
překazuvać se: pokazywać coś
 przechwalając się.
přeor: przeor.
přepytuvać: przepraszać; stały
 zwrot: *přepytuię pykie*.
přezrotko: lusterko.
přodzyř: pędzej.
přyřocel: krewniak.
přyřominii: przynajmniej.
přytrařunek: ts.
přyžerabozat se: przysięgać się
 (mówiąc: *žera bože!*).
psota: ts. (o deszczu); verb.
psocit.
pšoua: ts.
publikuvać: zelżyć publicznie.
puknou^uć: 1) uderzyć; 2) pęknąć.
pulos: indyk; fem. *pulka*.
pulstěn: nazwa góry.
puřcoha: pończocha.
pustać: pustkowie.
putia: ts.
putnik: pątnik.
putora: półtora.—NB. Ale *pou-
 kosek*.
puřta: plachta = prześcieradło.
puřnyřnik: człowiek, który cią-
 gnąć chmury, siedząc na nich;
 poczem wraca do siebie. Do-
 staje się na chmury zapomocą
 osobnych obłoków; lunatyk.
puřseya: pluskwa.
puřóvka: brew.
pyřcet: pryskać.
pyřat: prosić.

pytańe: po ~iu *hodzić* = zebrać.

P.

pečonka: pieczeń.

pečnoty: pościel (poduszka i pierzyna).

pečon: piorun.

pečekki: psi; *pečo pečeko* (kłątwa).

pečtr, *pečter*: Piotr.

pečtrek, gen. *pečtrka*: Piotrek.

pečtro: strych.

pečkeko, *pečkeuko*: piekielko.

pečać še: nazywać się.

pečakać: gwizdać (na piszczałce).

pečkór: piskorz.

pečłok: gwizdek (z gliny, cyny..).

pečtół, *pečtolec*, gen. *-tolca*: pistolet.

pečtrać: robić coś niezgrabnie (*pečfać*).

pečrko: bukiecik (z kwiatów).

peč, 1. sg. *pečę* || *pečę*: piec.

R.

radzić: raczej.

ramoty: chróst.

rańeisy: ranniejszy (=poranny).

razyć: w połączeniu *dwa~*, *trzy~*: dwa razy, trzy~.

rećica: duży przetak z wielkimi okami.

rećna: Regina.

rećać: ts. (o świni).

reć: katar.

rećidzić: kochać.

rećrola: rola.

ropstę: nazwa góry (Rabsztyn).

ros kela cos: od czasu do czasu.

rosponka: przyrząd do rozpinnania płótna.

równio: równina.

ro^mbańica: duża, ciężka siekiera.

ruska: Rusinka.

rusnok: Rusin.

rycyşpou: kwiat jakiś.

rył: rydel.

rys-kasa: ryż.

Ř.

řegotać še: śmiać się serdecznie (o dzieciach).

řemeslo: rzemiosło.

řesótka: rzeszótka (mały, gęsty przetak).

řodźina: rzadkie płótno.

řomny: duży, tęgi.

S.

s, *se* n. p. *ś ućm*, *sę mno*. Tak samo *ś uć*.

saha!: na lewo! (do bydła rogatego).

saića: polano, drewno.

sak: sieć w kształcie worka.

saratać: szarpać.

saty: bogata suknia.

sceć: rodzaj szczotki drucianej do czesania lnu.

scovńicqn: Szczawniczanie.

scuǵel: szczudło.

scypać: drzewo, szczepać (na trzaski).

scymadel: trznadel.

- scyry*: szczodry.
sepčtlavy: szepleniący.
setny, setnie: duży, wielki, dużo.
sfok: szwagier. mąż ciotki; także przyjacielskie nazwanie obcych. NB. gen. *sfoka*.
siǰ^uć, siǰ^uty: zdjąć, zdjęty. Praet. *siǰon*.
skalpyř: szkaplerz.
skaya: kamień.
skfašić: ~ siano, zgrabić chociaż nie całkiem suche; stąd wogóle: coś bez ładu zmieszać.
sklupić še: ts. (o cieczach n. p. mleku).
skouka: góra, duża skala.
skrabačka: zużyta miotła; na Sobótki oblewają je smołą.
skródlíc: ts. (bronować).
skróš, skrony: z powodu, przez.
skřěⁿtny: płaksiwý (o dziecku).
skřyzol, gen. *-zale*, fem.: kawał lodu, płynący rzeką na wiosnę.
skubl'ica: na ~ zachodzi *skubel*.
skuceć: skucezić.
smandrać: tratować wysoką trawę.
směⁿtek: urwisz.
směⁿtoř: ementarz.
směⁿdžigona: suche gałęzie świerkowe do podpalania w piecu.
smolec: smalec (szmale).
smyrac: 1) wydawać szmer; 2) biegać.
smyšnyj: zmyślny.
- smýjuuǰ še*: zmiluj się.
snórka: wstążka.
sofa: szafa.
solanka: solniczka.
sopkać: lkać.
sosro^mp, gen. *-srě^mbu*: belka podtrzymująca tragarze.
soudra: szynka.
sošizrou: sowizdrzał.
soⁿdžić še: sprzeczać się.
sošada: sąsiadka.
splotka: wstążeczka do warkocza.
spomněc se: przypomnieć sobie.
spróguvac: spróbować.
spřěⁿčka: 1) sprzączka; 2) „kielż“ (owad).
spulac: nawijać przędzę na cewki (szpulki).
spuloř: przyrząd do nawijania przędzy.
spýrvotku: z początku (czasowo).
sroga, zwykle plur. *sroji*: połączenie nóg stołowych w kształcie krzyża.
sromošon: Sromowianin.
stac, kelo to stoi?: kosztować.
stamtela: ztamtąd.
statek: bydło; także plur. *statki* = krowy.
statkuvac: prowadzić się porządnie (n. p. w służbie).
step!: okrzyk wzywający konie lub bydło do cofnięcia się.
stepno^uć še: cofnąć się, przystanąć ze strachu.

stol'ik: szuflada w stole.
stouek: ławeczka, zydelek.
strona: 1) struna; 2) strona.
stryk: stryj.
stryzok: siennik.
strýga, strýgón: ts. (upiór, duch).
strýlaka: 1) strzelanina; 2) kijek, rozszepiony na końcu, do rzucania kamyków.
stucany: mięsny.
stuka: mięso.
sucka: zapora w krosnach, wstrzymująca zębate koło nawoju od odwinięcia się.
sulka: kluska, kulka z chleba; z krochmalu (na bieliznie, źle wyprasowanej).
surgut: surdut.
sust: wosk, pozostały po wyciśnięciu miodu z plastrów.
sušio: miejsce wybrane w ziemi do suszenia owoców.
suuhać: słuchać spowiedzi.
suuhać še: spowiadać się.
suuhalúica: konfesyonał.
syghuo: słyhać.
syxta: stos polupanego drzewa, ułożony pod ścianą.
syhetka: demin. do *syxta*.
syrsón: szerszeń.
syřehec: szeroka sieć na ryby, przymocowana na dwóch skrzyżowanych prętach.
sytek, sytko, syćko, pl. *syscy, syćke* || *sytkę*; o osobach pl. *mase, syćka*: wszystek.

Ś.

šara: oweże mleko
šćfōro: czworo.
šćybać: 1) szyć; 2) nawdziewać paciorki na nitkę.
šćybuo: źdźbło.
šedlaka: szufla do wiania zboża.
šedno^ńć || *šadno^ńć*: sięść.
šepać: gwałtownie szarpać.
šerdžeh: ts. (sworzeń), tj. gwóźdź, łączący tylny półwówek z przednim.
šerć: sierść.
šfabl'ik: zapalka.
šfarny: piękny (tylko o ludziach).
šf'indryga: świnia (przezwiseko).
šfō^ńtki: Zielone Świąta.
šiber: zasuwka.
šipka: chrypka.
škf'yrcćć: świergotać.
škf'yrk: świerszcz.
šklónka: flaszka.
škrótle: szkrofuły.
š.ryptōra: zeszyt.
šlajš: hamulec.
šlepe: oczy.
šlypkac: szukać po ciemku.
šlypec: mucha końska, bąk.
šlyšć: zleść.
šl'is: ts. (ryba).
šmerć: śmierć.
šmigać: 1) ts.; 2) biegać szybko.
šóće, gen. *šóco*: sianie.
šócc: fartuch (kucharzy).

šogga: sag(a).
šparhet: piec z ogniskiem na nalepie.
špínka: spinka.
šrót: śrut.
šretác, šretno^šé še: spotkać się.
šrybno: srebro.
študant, pl. coll. *študanco*: student.
štuhać, stuhać: 1) popychać; 2) tłuc ziemniaki; 3) rozkładać len w polu dla wysuszenia.
šturhać, šturkać: szturkać.
štyblety: trzewiki.
štyry, forma osobowa masc. *štyře* n. p. *šyčka štyře*: wszyscy czterej.
šubel'ijo: szubienica.
šumny: piękny, zgrabny.
šust!: szust!
šyryp: ts.

T.

taš taš!: ts. (nawoływanie kaczek).
telki: tyli; *telko*: tyle.
tel'i, telo, tele: tyli.
tforé: rzecz twarda.
tforók: twaróg.
tfi, tfi: tfu!
tocko: 1) walek do nawijania bielizny przy magłowaniu; 2) walek do ciasta.
tocmo: zboże, zsypany raz do roku proboszczowi.
tocponka: to samo co *žóžicek*.
toporka: trzonek w maślnicze.

tořen, -ta, -to, pl. *toći, tote*: ten (tu, ~ oto).
to^očka: wierciecka, kręcicka (dziejewyzna).
tragoř: helka podtrzymująca sufit.
trarčoř: prowadzący tratwę.
trarta: tratwa.
trož^očka: przyrząd do tarcia lnu, podobny do międlicy.
troki: sznurki plecione z nici, na czterech rogach „grostuchu“.
tróm: grube, ścięte drzewo.
tručina: trucizna.
tře: trzej, n. p. *či* ~.
třepótka: blaszka mosiężna, w kształcie kółeczka. Służą do wyszywania czepeców.
třfayy: trwały.
třyc, 1. sg. tře: trzeć.
turkać, turceć: turkotać.
turoh: ts. (znana figura).
tutok: tutaj.
tųuc, 1. sg. tųukę || tųuce: tłuc.
tydžeh, gen. tyžna, dat. tyžnobi i t. d.
tyrceć: turkotać.
tyrku^oé: trącić czemś.
tyrpac: ts., zaczepiać.

'U.

'uher: węgier.
'uino: wujenka.
'uinin: wujenczyn.
'uiek: wuj.
'umarty: trup.

'*untoř*: oltarz.
 'unyc^{ka}: onuczka (do *kyrpea*).
 'urnica: ugór.
 'urok, bez-uroku: okrzyk zadziwienia.
 'ušfacyć: spostrzec.
 'utrëmañe, ñi mo ~no: nie mogę się powstrzymać.
 'uvoga: uwaga; verb. 'uvozać.

U.

uacny: głodny, nienasycony.
 ucp, gen. ucpy, fem.: łeb.
 uoda: lada, ręczna sieczkarnia.
 uo^zski: łoński.
 uupsor: nazwa góry.
 uysta: lądka.

V.

vagacyje: wakacje.
 valny: ts. (wielki, znaczny).
 vandruwać: wędrować.
 vahel'ijo: ewangelija.
 varcéć, vyrcéć: warezéć, wyrzeczéć.
 varmus: szpinak.
 varuwać še: wzbraniać się.
 vatra: ogień rozłożony w polu.
 vatrys^{ko}: miejsce, gdzie była watra.
 v doma: w domu, doma.
 vereda, masc.: obrzydliwiec.
 večórka: wiewiórka. NB. ve-!
 vēzi: węży (adj.).
 vēžigova: ważka (owad).
 vuctki: wnet.
 vnuka: wewnątrz; do nuka: do wewnątrz.

vojtosek: roślina jakaś.
 vortac, vorę || vortqm: wartać.
 vožanka: kawał drzewa, na którym się chłopcy spuszczają z góry.
 vóico: wójtowie.
 vólo: wola.
 voⁿjelek: węgielek.
 vrocać: wymiotować || vracać: isć z powrotem, oddawać.
 vuócki: na nich się wlecze pług w pole.
 vuódo: wodze, trenzla.
 vuóki: sanice.
 vyderny: zgrabny.
 vyfl'inkać: wypoliczkować.
 vykroⁿčka: wykręt, wybieg.
 vymydl'ic: przen. uciec.
 vyrek: tyle co pryće.
 vysuc: wysypać.
 vysni: wyżni (górnny).

V.

vatér: wiatr.
 véheć: garść słomy na podpałkę.
 vélyi: wielki.
 véra: zapewne; véra bože! zakłęcie się.
 vérycku, na mój ~: zakłęcie się.
 vésna: wiosna.
 véžo: wieża.
 véžnuwać: winszować.
 vincek, ale bicenty: Wicek.
 vinovaty: winien, winny.
 víšta!: na lewo! (do koni).
 vokać: popędzać konie wołaniem: wio!

óyrbł'ik: ołowiane kółko do obciążania wrzeciona.
óyrtel'ik: ówieré (miara).
óyřeka: przyrząd z prętów do łapania ryb.

Z.

za: ~ *dvanošće dñi* = przez.
zafcorę: zawczoraj.
zafćauy: komu się zachciewa czego.
zafćéc śe: zaslabnąć z powodu niezaspokojenia chęci.
zaguobié: sklepać cieńszy koniec w białego na wylot gwoździa.
zajq^{nc}: oznacza także królika.
zakyl, zakla: zanim.
zaskorlaé: zachodzić w koło, by coś dostać, n. p. *śes zaskorlo*.
zastřygac śe: zaczajać się.
zastřpuq^{nc}: zachrypnąć.
zatokanié: zawieruszyć, zapodzieć.
zavdy: zawsze.
zbaqamućic śe: upić się.
zbluska: bluzka.
zbluzok: nożyk do skrobania kartofli.
zbqon: dzban.
zbqucek: dzbanuszek.
zbyrcé: dzwonić (pieniędzmi lub małym dzwonkiem, przy zbieraniu na kościół).
zbyrk: odgłos „zbyrczenia“.
zbytkuwać, zbytnik: ts.
zbor'ki: żniwa.

zdovna dovnošci: zdawien dawna.
zdo^{nc} śe: wzdąć się (o chorem bydło).
zdrófkac: przepijać do kogo;
pozdrófkac przy kiełnięciu.
zdyhno^{nc}: westchnąć.
zepřauy: uschnięty (o kwiatach).
zemdlec, praes. *zemdleję* || *zemdle*.
zěnaty, zěniacka: żonaty, żeniaczka.
zgrřyva: grzywa.
zgurp: zmarszczka na sukniach.
 verb. *zgurbaé śe*.
zguoba: nudziarz.
zmařlux: zmar-zluch.
zmořcaé śe: marszezyć się.
zmuda: 1) cukierek, przysmak;
 2) lakotniś, -sia (o dziecku).
zmetaé: poronić (o zwierzętach).
zñedoboeka: znienacka.
zoćórka: zacierka.
zoden: nikt; *zodny*: żaden.
zodžyrñica: zanokeica.
zofćouka: chcący mieć zaraz wszystko, co zobaczy.
zogata: na zimę robi się pod ścianą domu (przed oknami) rodzaj ścianki z desek, a przestrzeń próżną wypełnia paździerzami, liścami i t. p. Powstaje stąd rodzaj ławki.
zoguřof, gen. *-guova*; *zoguovek*: poduszka.
zohrada: ogród pański lub księży.
zopóstka: zarękawek (nosi się na ręce za dłońią).

zovahnice: zapalenie gruczołów
w gardle.

zuby: zęby, w zwrocie: *daŕ tu ~*
(do konia).

zukfa: żuchwa, szczęka.

zukfaŕy: zuchwały.

zuoza: zołzy.

zvoŕtno^ńe se: zdarzyć się (o czymś
przyjemnem).

zvoŕać: złaŕać, sprzezywać.

zvon: dzwon.

zvyk: przyzwyczajenie, zwy-
czaj.

zvysyć se: pozostać w reszcie,
zbywać.

zygać: ruszać kogo drażniąc.

zyzac: tyle co *zygać*.

Ź.

žandar, šandar: żandarm.

žavigaruo: gap.

žimnica: febra.

žobro: żebro.

žraŕy: dojrzały.

žrôbek: ts.

žôŕk: dźwięk.

Jan Rozwadowski.

Objaśnienia do mapy języka litewskiego w gubernii Wileńskiej.

1. Uwagi ogólne.

§ 1. Mapę ułożyłem głównie na podstawie pracy p. t.: „Obszar języka litewskiego w gub. wileńskiej skreślił Anonim“ (Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne wydawane staraniem komisji antropologicznej Akademii Umiejętności w Krakowie, T. III 1898, Dział II. str. 1—72), która podaje wyniki spisu ludności, zarządzonego w r. 1890 przez Adama Platera, marszałka szlachty gub. Wileńskiej. Ten spis, chociaż mu daleko do bezwzględnej dokładności statystycznej, jest ogółem biorąc weale niezły i dla celów etnograficzno-językowych wystarczający. Wiarygodność jego wynika z porównania go z wiadomościami o ludności i języku litewskim w różnych stronach gub. wileńskiej, które podał Wolter na podstawie osobistych informacyj w *Mitteilungen der Litauischen Litterarischen Gesellschaft* ¹⁾ i indziej ²⁾. Tylko dla kilku okolic spis Platera jest zbyt ogólnikowy, co niżej w szczegółowych uwagach zaznaczę.

§ 2. Ale wykreślenie kartograficzne szczegółów, zawartych w wymienionej pracy, przedstawiało dosyć trudności z powodu masy błędów w setkach nazw miejscowości; błędów, które nie wiem, czy są winą Anonima, czy też korekty. Sprawdzanie miej-

¹⁾ w kilku miejscach. ²⁾ we wstępie do wyd. katechizmu Daukszy i w „Отчетъ о поѣздкѣ по Литвѣ и Жмудн 1887 г.“

scowości w tych stronach jest i bez tego rzeczą, wymagającą wielkiej ostrożności, bo tasama wieś posiada zwykle trzy nazwy, litewską, polską i urzędową rosyjską; a bardzo często nawet cztery, a mianowicie prócz wymienionych jeszcze i białoruską. Podawaną zaś bywa tylko jedna nazwa, taksamo jak i na mapach wojskowych. Tylko Wolter stanowi chlubny wyjątek, przytaczając zawsze prócz rosyjskiej albo białoruskiej także litewską. W Słowniku geograficznym nie przeprowadzono konsekwentnie zasady uwzględnienia wszystkich form jednej nazwy.

§ 3. Używałem stale wojskowej mapy niemieckiej 1:200,000 (opartej, rozumiem się, na źródłach rosyjskich), posługując się prócz tego rosyjską mapą wojskową 1:420,000 i austriacką 1:300,000; prócz tego radziłem się zawsze Słownika geograficznego. Kosztowało mnie to wszystko tyle pracy, że chociaż początkowo robiłem mapę tylko dla siebie, zdecydowałem się ją ogłosić w tej myśli, że koledzy zawodowi powitają z przyjemnością oszczędzenie im żmudnej i niewdzięcznej, a jednak potrzebnej pracy¹⁾.

§ 4. Mapę wykreśliłem w skali 1:600,000, bo ten rozmiar łączy przejrzystość z dostatecznością miejsca dla szczegółów topograficznych. Przyjmując sześć stopni procentowych ludności, a właściwie języka litewskiego, t. j. 1) nul, czyli ludność i język polski lub białoruski; 2) 1—10% Litwinów; 3) 10—25% L.; 4) 25—50% L.; 5) 60—75% L.; 6) 75—100% L., wykreśliłem mapę w ten sposób, że wszystkie te stopnie uwydatniłem w nazwach miejscowości. Natomiast nie mogłem się zdecydować na zwykły sposób, polegający na pociągnięciu granic i oznaczaniu każdego terytorium jednolitą farbą, dlatego że, po pierwsze: ten sposób jest z natury rzeczy powierzchowniejszy (że wymienię tu tylko jeden moment: na terytorium mieszanem albo pogranicznym są n. p. wielkie lasy, błota, nieraz pokrywające ogromną przestrzeń, jeziora i t. p. Otóż zamalowanie takiej przestrzeni tą lub ową farbą jest zawsze właściwie fałszem), a powtóre: mój

¹⁾ mając kartę litewskiego języka w gub. wileńskiej łatwo już ułożyć ogólną mapę tego języka, dokładniejszą od mapki Tetznera (i rozumiem się Kurszata).

sposób, zgodniejszy z rzeczywistym stanem rzeczy weale nie ustępuje tamtemu pod względem przejrzystości.

Dla przejrzystości usunąłem z mapy wszystkie niepotrzebne szczegóły geograficzne, jak dokładną sieć wód, sieć dróg i t. d.

2. Uwagi szczegółowe.

§ 5. Ludność żydowska, nie zmieniająca właściwie stosunków językowo-etnograficznych między ludnością litewską a słowiańską, nie została weale uwzględniona, gdyż inaczej stosunek procentowy albo by musiał wypadać stale na niekorzyść języka litewskiego, albo by wymagał niepotrzebnej komplikacji w przedstawieniu.

§ 6. Ludności polskiej i białoruskiej nie wyróżniałem, raz że niezawsze są po temu dokładne dane. powtóre, że mi tutaj o to nie chodziło. Zatem obszar języka polskiego i białoruskiego (potrochu i rosyjskiego) jest przedstawiony razem, jako jednolity słowiański.

§ 7. Cały materiał topograficzny, zaznaczany na mapie kółeczkami, nie przedstawia poszczególnych miejscowości (miasteczek, wsi, zaścianków, folwarków), tylko tak zwane włości i gminy¹⁾, to jest jednostki administracyjno-policyjne oficjalnego systemu rządowego. Otóż pamiętać należy, że gmina obejmuje kilka lub kilkanaście poszczególnych miejscowości, a znowu na włość składa się zwykle kilka gmin. Włości zostały wyróżnione podkreśleniem nazwy.

Natomiast, gdzie zachodziła potrzeba dokładniejszego zaznaczenia stosunków językowych i gdzie to było możliwem, zaznaczałem także poszczególne miejscowości zapomocą jednolitych krążków, czyli kółek wypełnionych odnośną farbą. Nazwy nie wszędzie zostały dopisane, głównie z braku miejsca, albo dla przejrzystości.

§ 8. W rzadkich wypadkach, gdzie spis Platera zaznaczał, że w danej miejscowości pokolenie starsze mówi po litewsku, a młodsze przeważnie po białorusku (lub polsku), obliczałem stosunek języka pól na pól.

¹⁾ wedle nomenklatury Słownika geogr.: gminy (=włości) i okręgi (=gminy).

§ 9. Powiat wileński.

Włość Szyrwinty: W gminie Szyrwinty 18% Litwinów bez miasteczka.

Włość Malaty: W gminie Malaty I. 85% Litwinów bez miasteczka.

Włość Worniany: W gminie Sokołojcie tylko 2% ludności litewskiej, rozrzuconej w kilku wsiach.

Włość Rzesza. Tu spotykamy różnicę między wiadomością podaną przez Woltera, że w tej włości jeszcze częściowo panuje język litewski i że granicą między nim a białoruskim jest wieś Gęglewka (którą umyślnie wpisałem), a między spisem Platera, w którym nie odnotowano wogóle Litwinów w całej włości Rzeszańskiej. Wedle spisu Platera litewski język w tych stronach nie sięga dalej na południe jak trochę na południowy-zachód od Podbrzezia w zaznaczonych na mapie, mieszanych wsiach polskolitewskich, i w kilku wsiach litewskich na południe od Padziun.

§ 10. Powiat trocki.

Włość Butrymańce: Gmina Ginejkańce: mapy mają Gerejkańce.

Włość Hanuszyszki: Gminy Jaczańce (spisu Platera) nie znalazłem. Nie wpływa to na obraz językowy.

Włość Merecz: Gmina Niecicze alias Nieciesy. Gmina Rzezańce alias Rajcieniki.

Włość Żośle: Gmina Żośle ma 85% Litwinów bez miasteczka, gdzie ich mały procent.

Włość Międzyrzecz: W gminach Angleniki, Rudniki, Cierlany (spis: Cierniany) i Międzyrzecz procent z powodu niedokładności spisu oznaczony tylko przypuszczalnie: p. pracę Anonima. Również nie można było zaznaczyć poszczególnych miejscowości wedle języka.

§ 11. Powiat święciański.

Włość Łyngmiany: Gminy „Petkuniszki“ (95% L.) nie zaznaczyłem na mapie, bo jej nie mogłem odkryć. Na obraz językowy to nie wpływa, bo tam jest zbite terytoryum litewskie.

Włość Kukuciszki: do gminy „Purwieniszki“ (100% L.) odnosi się to samo, co powiedziałem o „Petkuniszkach“.

Włość Twerez: Gmina Orweta alias Erźwetas.

Włość Michałów: sama włość niezaznaczona, ale gminy są wszystkie ¹⁾).

§ 12. Powiat oszmiański.

Włość Ługomowicze: w gminach Łazduny i Gudzienieta wymienia spis Platera wsie lit. Łazduny, Jaśkiewicze, Bobrowicze i „Bezemeze“, które na mapach nazywają się Beżemce, a u Woltera Beżaney. Wolter prócz tych czterech wsi wymienia jako lit. jeszcze: Gudzienieta, Woldziki i Doniewicz. Woldziki może są identyczne z wsią „Wolkowy“ Platerowskiego spisu, wymienionej jako lit. we włości Bakszty, a której niema ani Wolter, ani mapy. Gudzieniät, Woldzików i Doniewicz nie wpisałem na mapie, pierwszych dwóch z powodu braku miejsca (Gudzienieta leżą między Zubowiczami a Dziewiergami i Bobrowiczami; Woldziki między Bobrowiczami a Jaśkiewiczami); trzecich nie znalazłem.

Włość Bakszty: w gminach Grabów i Dziewiergi nie wpisałem wsi lit. Żydewicz (na wschód od Zubowicz), Jancewicz (między Zubowiczami a Dziewiergami), Posiel (Słownik: Posiele, Wolter: Posseli, Anonim fałszywie: Pasiaki, mapy: Possoly — między Zamoszem, Dziewiergami i Woldzikami); a wsi, którą Wolter pisze: Osigieri, Anonim: Ożgiry, a Słownik: Osigiery al. Osigiry na mapach nie znalazłem.

§ 13. Powiat wilejski.

W spisie Platera zaznaczono 23 Litwinów w gminie Łotygal (włości Wiazyń): prawdopodobnie napływowej ludności.

§ 14. Powiat dzisieński.

Oprócz gminy Domasze (Domaszewo) mającej 61% Litwinów i trochę Łotyszów, zanotowano w spisie Platera 22 Litwinów w gminie Sebastyanowo (włości Ihumenowo), ale nie wiadomo jakiej ludności, napływowej (służby), czy tubylczej.

Uwaga. Na zbitym terytorium słowiańskim zaznaczyłem tylko włości.

¹⁾ Dostyć często powtarzający się fakt, że gminy lub włości nie można było na mapie odnaleźć, pochodzi stąd, że zarządy gminne i włościąnskie są często umieszczone nie we wsi i t. d., tylko w osobnej osadzie.

wice

sw Be

Jan Rozwadowski.

Szkic wymowy (fonetyki) polskiej.

WSTĘP.

Profesor Baudouin de Courtenay, któremu, zgodnie zarówno z wewnętrznym regulaminem Komisji językowej jak i własnym życzeniem, przelałem rękopis do przejścia, postawił w dosyć licznych miejscach na marginesie pytań i znak NB., a w kilku wypadkach wypisał krótkie uwagi lub pytania. Rozumie się, że przed oddaniem rękopisu do druku zwróciłem baczną uwagę na odnośne ustępy, rozważając pilnie, czy pytania są — w moim pojmowaniu rzeczy — uzasadnione. Otóż wprawdzie po odesłaniu rękopisu przez profesora B. de C. zmieniłem i dodałem w nim niejedno, bo pierwotny wygląd tego szkicu był miejscami chorośliwie szczupły, ale przeważnej części pytań profesora B. de C. nie mogłem uwzględnić. Wydawało mi się mianowicie i wydaje, że mam w tych wypadkach słuszość ze swego punktu widzenia. Oczywiście ten punkt widzenia zależy bezpośrednio od ogólnego uzdolnienia i przygotowania fonetycznego, które u mnie nie są zbyt wielkie, i ztąd może w niejednym wypadku moje subiektywne przekonanie, że mam rację, jest — obiektywnie rzecz biorąc — błędem. Ale na różnicę zajmowanego przez nas stanowiska wobec tego lub owego faktu fonetycznego wpływa także niewątpliwie okoliczność, że pochodzimy z różnych stron terytorium polskiego. W języku ojczystym jest się bardzo wra-

żliwym na zachowywanie ogólnej podstawy artykulacyjnej, na rytmikę zdaniową i t. d.; natomiast drobne, partyjnie artykulacyjne różnice poszczególnych głosek nie dochodzą łatwo do świadomości. Doskonale wzajemne rozumienie się wywołuje u słuchającego natychmiastowo i automatycznie odnośne szeregi fonetyczne i wyobrażeniowe, a skutkiem tego jest, że nie słyszymy się wzajemnie dokładnie, to jest nie uświadamiamy sobie wcale drobnych różnic, zwłaszcza w zakresie artykulacji poszczególnych głosek.

Jednolitość fonetyczna języka polskiego, mówionego przez klasy wykształcone, przynajmniej na rdzenie polskiem terytorium, jest rzeczywiście bardzo znaczna, a wskutek poruszonego wyżej momentu wydaje się często ludziom, pochodzącym z wcale różnych stron, że mówią wprost jednakowo. Dopiero skupienie uwagi i dokładna analiza wykazują różnice, nieraz nawet dosyć znaczne. Ja na przykład perecypuję spółgłoskowe *ł*, o ile nie zwracam uwagi na wymowę, stale jako swoje samogłoskowe *ł*, podczas gdy wyraźne *u*, jakie się słyszy z ust wielu Wielkopolan, już zbyt odbiega od obrazu fonetycznego mego *ł*, ażeby go mogło automatycznie i natychmiastowo wywołać, wskutek czego „wpada mi w ucho“, — mimo, że gienetycznie to *ł* (= *u*) jest bliższe mego, niż tamto. Ale są także takie różnice w artykulacji, dla których świadomego uchwycenia nie wystarcza ogólnikowe zwracanie uwagi na wymawianie danego osobnika, tak jak znowu odwrotnie bywają różnice, przerywające gwałtownie automatyczne wywoływanie odnośnych szeregów psychiczno-fonetycznych, czyli jak się wyrażamy pospolicie — „rażące“ nasze ucho.

Z różnych powodów postanowiłem w tym „szkieu“ mówić tylko o wymowie klas wykształconych zachodniej Galicyi, opierając się przytem przedewszystkiem na swoim własnym wymawianiu. Otóż myślę, że może nieraz profesor B. de C. sprawdzając moje określenia na swej własnej wymowie, albo też krytykując je wedle swego sposobu pojmowania, ustalonego oddawna, ale ostatecznie pochodzącego z tego samego źródła, zapomniał o tem, że określam właściwie tylko swoją wymowę, i że według wszelkiego prawdopodobieństwa wymowa jego i moja są tylko w tym

sensie identyczne, że wzajemne wywoływanie szeregów fonetycznych odbywało się gładko.

Bylbym w interesie nauki, a także osobiście bardzo rad, gdyby przekonanie, że w wielu punktach nie mam racyi, skłoniło profesora Baudouina de Courtenay nie tylko do napisania krytyki. Literatura językoznawcza Słowian nie posiada wśród wielu innych braków — ani jednego porządnego podręcznika fonetyki, a dzieła obce nie uwzględniają prawie zupełnie języków słowiańskich. Wskutek tego student Słowianin bierze do rąk książkę Sieversa, Sweeta, Vietora lub inną i studyując n. p. systemy wokaliczne oparte na samogłoskach niemieckich, francuskich i angielskich, ma sobie zdać sprawę z systemu wokalicznego swego ojczystego języka — czyli do zrozumienia rzeczy znanej dąży zapomocą uświadamiania sobie rzeczy, mniej lub więcej obcej. Nie dziwnego, że rezultatem takiej metody jest niesłychanie małe rozpowszechnienie wiedzy fonetycznej między nami. Profesor Baudouin de Courtenay wykladał już nieraz kurs fonetyki i przypuszczam, że ogłoszenie tych wykładów nie powinno by kosztować zbyt wiele pracy. Otóż gdyby poruszona wyżej okoliczność i tych parę słów zdołały skłonić znakomitego uczonego, który mnie zaszczyca swą przyjaźnią, do wypełnienia tej dotkliwej luki, uważalbym, że to jest najlepszy, a nieproporcjonalnie wielki rezultat mego „Szkicu“.

Ten krótki, a o ile możności ścisły opis fonetycznego systemu polskiego ma dwojakie zadanie.

Po pierwsze ma on sławistom, nieobeznanym dokładnie z polską fonetyką, ułatwiać należyte pojmowanie tekstów dyalektycznych, które — jak dotąd — wszystkie są zapisywane na tle zwykłej polskiej pisowni. Rozumie się, że o tekstach, zapisanych zupełnie niedbale, przez ludzi nie zwracających wogóle uwagi na stronę fonetyczną, albo nie będących w stanie dokładnie zapisywać, — wcale nie mówię. Chodzi mi tylko o teksty, spisane przez ludzi, mających dobre ucho i tyle zamięłowania obiektywnej prawdy, że piszą tak dokładnie, jak tylko ich stać na to,

ale którzy nie będąc fachowcami, nie podają ścisłego opisu właściwych danej gwarze dźwięków i przyzwyczajęń fonetycznych i używają nadto zwykłej naszej ortografii. I taki tekst, co prawda, nie może zadowolnić ścisłych, naukowych wymagań; może jednak dać niezły obraz wybitniejszych cech fonetycznych danej gwary. Ale chcąc uzyskać na podstawie podobnego opisu lub tekstu mniej lub więcej dokładny obraz gwary, trzeba koniecznie wiedzieć, jakie są zasadnicze cechy naszego systemu fonetycznego i jaką wartość fonetyczną przedstawia zwykła ortografia polska. I wtedy jeszcze nie można często dać sobie rady, ale bez znajomości ogólnopolskiej fonetyki nie wie się już po prostu nic wcale.

Powtórę mam nadzieję, że ten szkic przyda się zapisywaczom gwar, rozjaśniając im różne punkta wymowy polskiej. a przez to pomagając także do wniknięcia w właściwości fonetyczne danej gwary. Ztąd też pochodzi kilka uwag, zbytecznych dla fachowców i przeznaczonych tylko dla ludzi, którzy się nie zajmowali bliżej fonetyką. Muszę jednak z naciskiem zaznaczyć, że przyswojenie sobie treści tego szkicu żadną miarą nie może zastąpić ogólnych studyów fonetycznych i może je tylko na pozętek ułatwić.

§ 1. Opisuję język klas wykształconych zachodniej Galicyi, opierając się przytem głównie na swem własnem wymawianiu. Z powodu dosyć znacznej jednolitości polskiej fonetyki wiele z poniższych określeń można zastosować do języka polskiego wogóle (na niektóre różnice zwracam uwagę w odnośnych ustępkach), ale ostatecznie pisząc ten „Szkic“ nie myślałem o języku ogólnopolskim i dlatego wszystkie moje opisy i twierdzenia odnoszą się przedewszystkiem albo wyłącznie do języka i wymowy zachodnio-galicyskiej (krakowskiej).

§ 2. Ogólna charakterystyka artykulacyi: szczęka dolna trzyma się w równej linii z górną i obniża swobodnie; krtań leży w czasie mówienia wcale wysoko, ztąd głos jest jasny i pełny; język unika bardzo niskich, a zwłaszcza tylnych pozycyij, poza tem artykulacya jego jest wyraźna i energiczna; czynność warg

również wyraźna i zdecydowana, ale umiarkowana: ani wysuwania i zaokrąglania, ani cofania lub ściągania niema.

Akcent wyrazowy, wydechowy jest bardzo słaby, natomiast silnie rozwinięte muzyczne ustosunkowanie zgłosek i akcent retoryczny: stosunek jego do akcentu wyrazowego jest bardzo podobny do analogicznego stosunku w języku francuskim.

Pełnogłoski.

§ 3. Pełnogłoski (samogłoski).

Nazwa „samogłoska“ jest niewłaściwa i nasuwa fałszywe wyobrażenia. Określając „samogłoski“ ze względu na pełnię głosu, jaka je odznacza, otwarcie jamy ustnej i t. d. byłoby najwłaściwiej nazywać je pełnogłoskami; określając je natomiast ze względu na rolę, jaką odgrywają w zgłosce, najlepiej jest przyjąć utartą już w językoznawstwie nazwę „sonanty“. Chodzi tu o fakt, że nie wszystkie głoski się nadają do tego, aby na nich spoczywało maximum przycisku, wypadającego na zgłoskę, albo też maximum przycisku, wypadającego na cały wyraz. Prawda, że najczęściej grają tę rolę „samogłoski“ (*ták, tén, tým, tó, ót...*) z powodu wielkiej pełni dźwięku, ale bardzo często i „spółgłoski“ grają tę rolę, czyli są „samogłoskami“. Najczęściej *r, l, m, n*, które także odznaczają się znaczną pełnią głosu: w języku polskim w tej roli spotyka się je wprawdzie tylko wyjątkowo, np. w interjekcyach *pr!*, *br!* w których „samogłoską“ jest *r* (często długie: *pr̄, br̄*); ale w wielu innych językach n. p. czeskim, słowackim, serbskim występują *r, l* stale nietylko jako „spółgłoski“, ale także jako „samogłoski“ (*krk, chrt...*). Taksamo *m, n* w innych znowu językach. W naszych wykrzyknicach *pst!* albo *bz!* „samogłoskami“ są „spółgłoski“ *s, z*.

Wprost odwrotnie zaś nasze „samogłoski“ są często ze względu na swą rolę w zgłosce „spółgłoskami“: w *hej* n. p. to, co piszemy przez *j*, nie jest niczem innym jak zwykłym *i*, które tylko nie skupia na sobie maximum przycisku. To samo bywa zawsze, ile razy dwie lub więcej „samogłosek“ jest połączonych w jedną zgłoskę, czyli w tak zwanych dyftongach (tryftongach).

Z tego wynika zatem, że nazwy „samogłoska“ i „spółgło-

ska“ nie określają wcale istoty odnośnych głosek, tylko ich rolę w zgłosce, i że używanie ich w zwykłym sensie jest fałszywe, zwłaszcza w odniesieniu do pełnogłosek, które tak często (w dyftongach) występują w roli spółgłosek. Ztąd też przyjęto ogólnie łacińską nazwę *vocales* dla oznaczania „samogłosek“ ze względu na wyróżniające je, istotne właściwości. przezelem nie myśli się wcale o roli, jaką mogą odgrywać w zgłosce; natomiast dla wyrażenia, że jakaś głoska nosi akcent zgłoskowy lub wyrazowy, przyjęto nazwę „sonant“. Termin zaś „consonans“ używanym bywa w dwojakim znaczeniu. A zatem obie głoski dyftongu *äu* (n. p. w niem. Haus) są ze względu na swą istotę pełnogłoskami (*vocales*), natomiast ze względu na rolę w zgłosce tylko pierwsza jest sonantem (zgłoskotwórczą), natomiast druga ma rolę konsonantyczną czyli spółgłoskową (albo niezgłoskotwórczą).

§ 4. Przegląd polskich pełnogłosek.

Znak alfabetu.	Opis fonetyczny	Transkrypcya.
<i>i, é¹⁾</i>	wysokie - przednie - napięte (high - front - narrow)	<i>i</i>
<i>i, é¹⁾</i>	wysokie - przednie - luźne (high - front - wide)	<i>ĩ</i>
<i>y, é¹⁾</i>	wysokie - środkowe - luźne ²⁾ (high - mixed - wide)	<i>y</i>
<i>e</i>	średnie - środkowe - luźne (mid - mixed - wide)	<i>e</i>
<i>a</i>	niskie - środkowe - luźne ³⁾ (low - mixed - wide)	<i>a</i>
<i>o</i>	średnie - tylne - luźne - okrągłe (mid - back - wide - round)	<i>o</i>
<i>u, ó</i>	wysokie - tylne - luźne - okrągłe (high - back - wide - round)	<i>u</i>

§ 5. Objasnienie opisu fonetycznego.

Znaczenie użytych tu terminów angielskiej fonetyki, przy-

¹⁾ w obecnej pisowni zarzucono *é* i pisze się *e*. ²⁾ p. jednak § 8.
³⁾ p. jednak § 9.

jętych powszechnie przez językoznawców, wynika z następującego rozpatrzenia.

Na akustyczną jakość i wzajemną różnicę pełnoglósok wpływają: 1) pozycja języka. to jest okoliczność, naprzeciw której części podniebienia i którą swą częścią język artykułuje. a niemniej jaki ma przytem kształt. Od tych momentów zależy bezpośrednio rozmiar i kształt jamy ustnej, która jest resonatorem dla dźwięcznego prądu powietrza, wypychanego z płuc; 2) stopień napięcia mięśni w języku. bo zależnie od tego, przy takim samym ogólnym układzie języka. część jego artykułująca zmienia swój wygląd; 3) udział i czynność warg: mogą one mianowicie zachowywać się obojętnie, biernie, albo zaokrąglać, rozciągać i wysuwać naprzód, albo wreszcie ściągać ku wnętrzu.

Jeżeli wymawiamy polskie *i*, to zauważymy, że język zbliża się przednią częścią swego korpusu (grzbietu) do twardego podniebienia, przyczem koniec jego przylega do dolnych zębów. Wyżej podnieść, ani dalej naprzód posunąć go nie można. A zatem artykulacja odbywa się przednią częścią w górze: *i* jest wysokie (high) i przednie (front). Jeżeli wymówimy po sobie *i* i *y*, zauważymy oprócz tego, że przy *y* zbliża się środek korpusu języka do podniebienia (także wysoko), także jeszcze i tę różnicę, że w czasie artykulacji *i* język jest napięty. podczas gdy przy *y* zachowuje się luźnie. A zatem *i* jest: wysokie-przednie-napięte (narrow), podczas gdy *y* jest: wysokie-środkowe (mixed) -luźne (wide). Tylko napięciem różni się prawdopodobnie zwykle *i* od *ï* n. p. w *šiny* (= *šiny*).

Wymawiając *a* (zwłaszcza głosem zdziwionym lub oburzym) zauważymy, że język zajmuje bardzo niską pozycję (wskutek czego usta szeroko otwarte), dalej, że artykułuje środkową częścią swego korpusu i że nie czuć w nim napięcia; *a* jest zatem niskie (low) -środkowe (mixed) -luźne (wide). Wymawiając *u* zauważymy, że jest wysokie (high) -tylne (back) i luźne (albo słabo napięte), a nadto, że wargi są zaokrąglone. zatem, że jest okrągłe (round).

A więc rozróżniamy w zasadzie ze względu na artykułującą część języka trzy pionowe i trzy poziome pozycje, przy-

czem w każdej pozycji może: 1) być lub nie być napięcie muszkułów; 2) być lub nie być zaokrąglenie warg. Jeżeli n. p. artykułując zwykłe polskie *i* zaokrągliły jeszcze wargi, to otrzymamy jako rezultat francuskie lub niemieckie *ü* i t. p.

Oczywiście każda pionowa i pozioma pozycja języka stanowi nie jeden, dokładnie zlokalizowany punkt, tylko pewną przestrzeń i dlatego prócz zasadniczo przyjętych, trzech pionowych i trzech poziomych pozycji, należy w razie potrzeby rozróżniać jeszcze stopnie pośrednie. Jeżeli samogłoska nie jest zupełnie wysoka, ale także nie średnia, i bliższa wysokiej niż średniej, to określamy ją jako obniżoną wysoką (lowered high); jeżeli jest bliższa średniej niż wysokiej, to nazywamy ją podniesioną średnią (raised mid) i t. d. Ze względu zaś na poziome pozycje rozróżniamy także jeszcze dwa stopnie pośrednie: jeżeli samogłoska nie jest zupełnie przednia, ale także nie środkowa, i bliższa przedniej niż środkowej, to określa się ją jako wewnętrzną przednią (inner front); a jeżeli jest bliższą środkowej niż przedniej, to się ją nazywa zewnętrzną środkową (outer mixed) i t. d.

§ 6. Szczegółowe uwagi do § 4.

Przykłady na fonetyczne *i* = alfabetycznemu *é* (względnie w zwykłej pisowni *e*): *wierzch* (*wierzch*) = *višx*, *śnieg* (*śnieg*) = *šnik*, *śfiziścić* = *šwiežbić*.

Fonetyczne *ĩ*: tak brzmią stale alfabetyczne *i* i *é* (*e*) po *ć*, *dź*, *ś*, *ź* przed następującymi niepalatalnymi spółgłoskami n. p. *cicho* = *čixo*, *zaczynać* = *začynać*, *cis* = *čis*, *uciszać* = *učišać*, ale *ci* (Nom. plur.) = *či*, *cisi* = *čiši*; *dziwo* = *dživo*, *dziewka* (*dziewka*) = *džyfka*, ale *dziwić* = *dživić*, *dzień* (*dzién* w zwrocie *dzień dobry*) = *džin*; *šinny* = *šiny*, *pasierb* (*pasierb*) = *paširp*, *šinny* = *šöy*, *šinny* = *šilny*, ale *šiniec* = *šinec*, *silić* = *šil'ić*; *zima* = *žima*, *spozierać* (*-ziérać*) = *spožirać*, ale *w zimie* = *v-žime*, *ziemiak* = *žimnak*. Warto zauważyć, że w nieakcentowanej pozycji to *ĩ* jest nawet przedniem wewnętrznym i zbliża się w ten sposób do *y* n. p. w *cisšinny*, *dątbym-či* i t. p. Indywidualnie i lokalnie *ĩ* wogóle (i w akcentowanej pozycji) jest przedniem wewnętrznym.

Natomiast po innych spółgłoskach (*ř, b, v, f, m; n, l; k, g*). brzmia alfabetyczne *i, é* — przynajmniej w mowie starannej — stale jak fonetyczne *i*, bez względu na palatalność lub niepalatalność następującej zgłoski n. p. *řisać, řišć, zařinać, řivo, řika; řity, řida*, (= *bieda*), *řizon, zařirać* (= *zabierać*); *řino, řidzć, řitać, řišć* (= *wierzch*), *zařirać* (= *zawierać*); *řiga, řřita* (= *řwita*), *řřica* (= *řwieca*); *řiska, řřina, řřitra, řřigać, umřirać; řřitka, řřiva, řřiby, řřisko; řřipa, řřin, řřizać, mřiko* (lub *mřiko*)¹); *řivać, řita, řirać; řřine, řřibać*.

Ale trzeba z naciskiem podnieść, że w szybkim tempie mowy. przy artykulacji niebardzo starannej, i tutaj przed niepalatalnymi spółgłoskami słychać *ř*, może być wyraźniejsze przed wargowemi i tyłojęzykowemi niż przed przedniojęzykowemi.

Co się zaś tyczy konstatowania *ř* wogóle, to istnienie jego w wymawianiu zachodnio-galicyskim nie ulega żadnej wątpliwości. Obserwowałem je nie tylko na sobie, ale także na swojej rodzinie, studentach i t. d. Oczywiście są wahania, jeżeli będziemy uwzględniać całe terytorjum: czasem występuje *ř*, leżące między *i* a *y*, czasem znowu u indywidualów, pochodzących z wschodnich okolic różnica między *ř* a *i* jest bardzo słaba, jeszcze wyłącznie w kombinatorycznym związku.

§ 7. Przed *ř* (= *y*) brzmi fonetyczne *ř* (a alfabetyczne *i*) prawie jak okrągłe *ü* w niem. *schützen* z powodu wczesnego zaokrąglenia warg, potrzebnego do wymówienia *ř*, n. p. w wyrazach *řřya* (*sita*), *řřy* (*pit*), *řřya* (*piła*), *řř* (*it*), tak, że właściwie możnaby te wyrazy pisać fonetycznie *řřya* i t. d. Ale po *k, ř* pozostaje *i* (nie *ř*, ani *ü*) n. p. *křya* (*kita*).

§ 8. Alfabetyczne *y, é* (= fonetycznemu *y*: *ser, sera* (*sér, séra*) = *syr, syra*; *cztery* (*czřery*) = *řtyry*, tak jak *syn, syna* i t. d.

W wymowie zachodnio-galicyskiej jest *y* samogłoską. wyraźnie różniącą się od *i*: określiłem je powyżej jako wysokie-środkowe-luźne, czy jednak wymowa niższa wysoka, zewnętrznie-środkowa nie jest bardziej rozpowszechnioną? Bardzo wy-

¹) trudno rozstrzygnąć, która wymowa jest bardziej rozpowszechnioną.

rażnie występuje taka artykulacya w mowie klas niższych, zwłaszcza przy głośnem wykrzykiwaniu i t. p.

§ 9. *a* określiłem powyżej jako niskie i środkowe, bo rzeczywiście w naszym systemie wokalicznym jest najniższe, a w porównaniu z *u* nie jest tylne. Ale określenie to nie jest dokładne, i wymaga w obu kierunkach ściślejszego zaznaczenia miejsca: *a* jest obniżone średnie, wewnętrzne środkowe.

§ 10. Zresztą trzeba jeszcze zauważyć, że *u* może nie jest całkiem luźne.

Porównując nasze samogłoski z francuskimi i niemieckimi, można uważać za mniej więcej identyczne: *i* z *i* w franc. *fini*, niem. *ihn*, *ī* z północno-niem. *i* w *Fisch*; *o* z niem. *o* w *Stock*; *u* z niem. *u* w *und*.

§ 11. Samogłoski nosowe.

Mamy dwie samogłoski, wymawiane w ten sposób, że w czasie artykulacyi otwiera się wejście do kanału nosowego: *o* (alfabetyczne *a*) i *e* (przyczem *e* jest trochę niższe od czystego. nienosowego *e*). Wymawiają się tak, bez dodatku mniej lub więcej wyraźnie artykułowanej spółgłoski nosowej: 1) przed *s*, *ś*, *š* (= alfab. *sz*), *x* (= alfab. *ch*), n. p. *vos* = *was*, *vosy* = *wasy*, *kosać* = *kaśać*, *ukościć* = *ukasić*, *węx* = *węch*, *węšyć* = *weszyć*. Natomiast przed *z*, *ź*, *ž* (= alfab. *ż*) slychać jeszcze słabe *n*, *ń*, *n*, n. p. *węⁿzy* = *więzy*, *węⁿzić* = *więzić*, *węⁿża* = *węża*. Zdaje mi się przynajmniej, że się nie mylę, konstatując tę różnicę (w swojej wymowie); 2) *o* na końcu wyrazu n. p. *matko*, *rolko* (= *robią*). Natomiast *e* na końcu wyrazu (wszystko jedno czy przed pauzą, czy w związku zdania) wymawia się bez tonu nosowego, jak czyste *e*: *matke*, *rolke*, (= *rolę*). Tylko w mowie uroczystej, bardzo starannej wymawia się i tutaj *e*.

W środku wyrazu przed wszystkimi innymi spółgłoskami (niż *s*, *ś*, *š*, *x* = *ch*) wymawia się po *o*, *e* jeszcze weale wyraźnie artykułowane spółgłoski nosowe: *n*, *ń*, *m*, *n* zależnie od rodzaju następującej spółgłoski, n. p. *penⁿa*, *penⁿdzić*, *penⁿdy*, *penⁿčina* (tak! nie *penⁿčina*), *monⁿka*, *wenⁿgel*, *menⁿcyć*, *ponⁿček*, *demⁿby*, *demⁿlina* (nie *demⁿlina*), *kompⁿać*.

Przed *i* (= *j*) nosówki się wogóle nie pojawiają; przed *ł* ginie w zwykłej mowie resonans nosowy zupełnie. n. p. *zaⁿczⁿł*

= zaczął, *coy* = *ciąt*, *ceya* = *cięta*, *začęya* = *zaczęta*; taksamo *čel'i* = *cięli*, *začel'i* = *zaczęli* i t. d. Tutaj nawet w starannej mowie nie słyhać nosówek: gdy się kto sili na wymowę, zgodną z pisownią, wymówi raczej *začoy* z długiem *u*, albo coś podobnego, niż *o*: w zgłosce otwartej (*zaczęli*, *zaczęłem* i t. d.) przy bardzo starannej wymowie da się jeszcze słyseć słaby resonans nosowy, ale nie jest to wymowa naturalna (przynajmniej w zachodniej Galicyi).

Tu i owdzie, pod wpływem kombinatorycznych czynników ¹⁾, ginie nazalizacya, n. p. *šetnašće*, *džévetnašće*, *šetnasty*, *džévetnasty*: wymawianie *šetnašće* i t. d. razi nas jako sztuczne.

Prócz *o* i *e* pojawiają się: 1) *ï*, ale rzadko, n. p. *pyündžesont*, *džévyündžesont*; 2) w obcych wyrazach także *u* n. p. *angliä* = *Anglia*, *bank* = *bank*, ale wymawiają także *angliä*, *bank* i t. d.

Wreszcie trzeba zauważyć, że u wielu osób istnieje tendencya do nosowego wymawiania czystych pełnogłosek, jeżeli stoją przed spółgłoskami nosowemi, n. p. *ten* = *ten*. Dyjalektycznie jest ten objaw często przeprowadzony wyraźnie i konsekwentnie: w normalnej, panującej wymowie klas wykształconych jeszcze go niema.

§ 12. Sposób rozpoczynania artykulacyi pełnogłosek.

Rozpoczęcie wymawiania pełnogłoski, stojącej po pauzie, czyli z przodu izolowanej, odbywa się u nas w ten sposób, że struny głosowe najpierw się szczelnie zwierają, następnie gdy się ma rozpocząć wydech, rozrywają się i z krtani dobywa się dźwięczny głos (ton), który przechodząc następnie przez ustawioną w stosowny sposób jamę ustną tworzy daną pełnogłoskę. A zatem właściwą artykulacyę pełnogłoski poprzedza bezdźwięczna (głucha) krtaniowa wybuchowa spółgłoska, którą bardzo wyraźnie słyhać, jeżeli się wymawia pełnogłoskę szeptem. Tę krtaniową wybuchową spółgłoskę, nie występującą samodzielnie, nazywam wstępnem zwarciem krtani (u Sieversa „der feste Einsatz“) i oznaczam — wbrew dotychczasowemu zwyczajowi, który zresztą nie jest jednolity — przez *·*, a zatem n. p. nasze partykuły *a*, *i* wymawiane po pauzie, są właściwie *·a* *·i*; tak-

¹⁾ pozycyi bezprzyciskowej.

samo zaczyna się każda samogłoska po pauzie, n. p. 'adam, 'o*ić* (= ojciec), 'uxo (= ucho) i t. d.

Natomiast nie w pauzie, zatem w środku wyrazu (na początku zgłoski) albo w związku jednego zdania (albo raczej taktu zdaniowego), niema zazwyczaj tego wstępnego zwarcia krtani: określam to poprostu jako nieobecność (brak) wstępnego zwarcia, a oznaczam przez ' n. p. nauka = (zwykle) na'uka, ja a ty = ja 'a ty i t. d. Ztąd często w szybkim tempie powstaje *iąty* i t. d.

Tak jest w normalnej wymowie klas wykształconych, a w związku z tem stoi nieobecność tak zwanych „przydechów“ przed samogłoskami, które występują zato prawie stale w narzeczach, a i w mowie klas wykształconych innych okolic. Wskazuje to na brak wstępnego zwarcia, w związku z czem łatwo rozwija się przed pełnogłoską *h* lub *ź*. Pamiętać należy: 1) że już samo wymawianie pełnogłoski bez wstępnego zwarcia, 'a, 'i, robi na nas wrażenie, jakgdyby przed *a*, *i* był jeszcze jakiś element, ulotny i trudny do określenia; 2) że prócz wymienianych sposobów zaczynania izolowanej od przodu pełnogłoski jest możliwy także trzeci, polegający na tem, że wydech się rozpoczyna już, zanim struny głosowe zostaną zbliżone do siebie dla wytworzenia dźwięcznego głosu. Wtedy pojawiają się przed pełnogłoską krtaniowe przydechy rozmaitej siły i jakości: do takich przydechów należy n. p. po części niemieckie *h*, które prawdopodobnie i w niejednym polskim dyalekcie się pojawia; oznaczyć najlepiej przez małe *h*, *x*, lub ' n. p. ^ha, ^ɛa i t. p., wreszcie 3) mogą się rozwinąć już pełne spiranty krtaniowe albo niezgłoskotwórcze pełnogłoski, bezdźwięczne lub też dźwięczne: *ha*, *xa*, *ja*, *uo*, *ji* (*ji*);¹⁾ i t. d. Wtedy już się nie mówi o sposobie zaczynania pełnogłoski, tylko o osobnych gloskach.

Uwaga. Rozumie się, że między n. p. 'o a wyraźnym dyftongicznym *uo* z dźwięcznym *u*, jest miejsce na różne stopnie pośrednie n. p. ^oo z bardzo krótkim i osłabionym *u* i t. p.

§ 13. Pełnogłoski w roli niezgłoskotwórczej (w dyftongach).

W języku, o którym mowa, występują w tej roli:

¹⁾ w ten sposób wymawia wiele osób z Królestwa *i*: poprzedza je palatalny spirant.

1) *i*, które wtedy oznaczają się znakiem *ĩ*, a w zwykłej pisowni literą *j*. Mamy tedy dyftongiczne grupy *ai*, *eĩ*, *ii*, *yĩ*, *oi*, *ui*, albo z *ĩ* na pierwszym miejscu: *ia*, *ie*, *ii*, *iu*, *io*, a wreszcie tryftongiczne połączenia: *iaĩ*, *ioĩ*, *ieĩ*, *iiĩ* lub *iiĩ*. N. p. *ai!* *eĩ!* *pii*, *zyi*, *oi!* *oica*, *voĩna*, *vuĩ*, *taĩdak* . . . ; *ia*, *ian*, *iego*, *kaĩet*, *sto-ĩi*, *ĩutro*, *po-ĩuĩe* (= *po-jutrze*), *ĩuxa*, *ĩi-ĩo* . . . ; *ioĩ!* *ioĩeĩ*, *ieĩ!* *iaĩko*, *moĩĩ* albo *moĩeĩ* (= *moĩi*) . . .

Dodać trzeba, że *ii* na początku wyrazu nie ma, natomiast w środku wyrazu pojawia się często i w zwykłej pisowni oddaje zapomocą samego *i* n. p. *stoi*, *twoi* i t. d.

2) *ĩ* występuje kombinatorycznie, n. p. *dĩabel*, *bryĩa*, *boĩgn-čka* (= *bojaczka*) i t. p. W zwykłym, potocznym tempie mowy wiele z powyżej (pod 1)) wymienionych połączeń, wymawia się taksamo, n. p. *yĩ*, *aĩ*; jednak przed spółgłoskami, a zwłaszcza przedniojęzykowymi, stale występuje *ĩ*: *oĩca*, *haĩduk* i t. p.

3) *u*: jednak o tem patrz niżej § 19.

§ 14. Poczasy pełnogłosek.

Stałego rozróżniania krótkich i długich pełnogłosek w języku polskim, jak wiadomo, nie ma. Wszystkie one są pod względem trwania krótkie, albo raczej średnie, przyczem różnica między akcentowaną a nieakcentowaną jest bardzo mała. Wzdłużenie występuje tylko okolicznościowo w związku z intonacją retoryczną. W Krakowskim jest zdaje się tendencya przedłużania końcowej zgłoski, ale w mowie klas wykształconych objawia się w słabym stopniu.

Spółgłoski.

§ 15. objaśnienie terminu *fortis* i *lenis*.

Wymawiając spółgłoskę *t*, a potem *d*; *p*, a potem *b*; *k*, a potem *g*, zauważymy, że różnią się od siebie przedewszystkiem „dźwiękiem“. Przy wymawianiu spółgłosek *d*, *b*, *g* zbliżone do siebie struny (wiązadła) głosowe krtani drgają i słyszmy głos muzyczny, dźwięczny; natomiast w czasie artykulacji spółgłosek *t*, *p*, *k* krtan zachowuje się spokojnie i słyszmy tylko szmer. Tę różnicę oznaczamy terminami *dźwięczny*, *bezdźwięczny* (*głuchy*).

Ale wymawiając (w sposób naturalny) wymienione wyżej pary spółgłoskowe zauważymy jeszcze inne różnice, a mianowicie:

a) że przy *p, t, k* zwarcie jest trochę silniejsze, energiczniejsze niż przy *b, d, g*; b) że przy *p, t, k* przerwanie zwarcia (wybuch) jest momentalne, raptowne, podczas gdy przy *b, d, g* przerwanie zwarcia odbywa się w sposób łagodny. Różnica, zaznaczona pod b) jest ważniejsza niż różnica pod a), ale obie są skombinowane i jak sądzę w bezpośrednim związku, to jest różnica b) wzrasta progresywnie w zależności od wzrostu różnicy a). Dla spółgłosek z silnem zwarcie wprowadzono nazwę *fortis*, a dla spółgłosek z słabem zwarcie nazwę *lenis*. W języku polskim (przynajmniej w zachodniej Galicyi) różnica siły zwarcia między szeregami *p, t, k, c, s...* || *b, d, g, dz, z...* nie jest zbyt wielka i tylko tę różnicę mając na oku możeby nie było odpowiednią rzeczą pierwszy szereg nazwać mocnym (*fortis*), a drugi łagodnym (*lenis*) — ale ponieważ z tą różnicą kombinuje się różnica co do sposobu przerywania zwarcia, która już jest bardzo wyraźna, przeto z tem rozszerzeniem możemy nasze bezdźwięczne (głuche) spółgłoski nazywać „*fortes*“, a dźwięczne „*lenes*“. Widzimy zatem, że w artykulacyi naszych spółgłosek kombinują się zawsze: a) bezdźwięczność, nieobecność muzycznego dźwięku z energią zwarcia i raptownem jego przerywaniem; b) dźwięczność z pewną luźnością zwarcia i łagodnem jego przerywaniem. Tak jest w języku polskim, ale tak wcale być nie musi. Można także artykułować bezdźwięczną spółgłoskę w ten sposób, że zwarcie będzie słabe: tego rodzaju bezdźwięczne *lenes* spotykamy n. p. w języku niemieckim (w środkowych i południowych Niemczech), gdzie w ten sposób wymawiają *b, d, g*, a często także *p, t, k* i *t. d.*

Dawniejsze terminy „*tenuis*“ i „*mediae*“ wychodzą w nauce z użycia z powodu swej nieokreśloności: wprawdzie używano ich zawsze (albo przynajmniej zwykle) w ten sposób, że przez *tenuis* rozumiano bezdźwięczną *fortis*, a przez *media* dźwięczną *lenis*, ale ponieważ wtedy trzeba by wymyślić nowe, jednolite nazwy dla bezdźwięcznych *lenes* i dla dźwięcznych *fortes*, przeto zastępuje się je obecnie w wyłożony sposób.

§ 16. Wszystkie nasze zwarte (wybuchowe) spółgłoski są nieaspirowane, to jest między spółgłoską a następującą po niej pełnogłoską (n. p. *ta, to, po, da, ku...*) nie słycać żadnego

przydechu, bo natychmiast (w tej chwili) po przerwaniu zwarcia dobywa się z krtani dźwięczny głos. artykułujący samogłoskę. Natomiast w języku n. p. niemieckim między jednym a drugim momentem jest pewna, oczywiście króciutka przerwa, wskutek czego powstaje przydech: *t'a t'o, k'a...*, który rozumie się może być rozmaity co do siły i trwania, aż ewentualnie z aspirowanej spółgłoski (aspiraty) może się rozwinąć spółgłoska z następującym po niej osobnym, już indywidualnym i uświadomionym spirantem. Aspirowane spółgłoski (w rodzaju niemieckich) spotyka się w języku polskim tylko dyalektycznie.

§ 17. „Liquidae“ *r, ł, l*.

r jest końcowo-językowe i silnie drgające („alveolares gerolltes Zungenspitzen-*r*“), przytem, jako psychiczno-fonetyczne wyobrażenie. zawsze dźwięczne. W wymowie jednak w pewnych kombinatorycznych warunkach wymawiamy je de facto bezdźwięcznie, n. p. *vaťr* (= *wiatr*) obok *vaťru*, *krjawy* (= *krwawy*, *potrkuř* (= *Piotrków*) i t. p.

§ 18. Znak *l* ma przedewszystkiem dwojakie znaczenie w tym samym sensie, co znak *r*. To jest: *l* jest zazwyczaj dźwięczne i takim też jest obraz tej głoski, jaki tkwi w naszym wyobrażeniu; ale w kombinatorycznych warunkach występuje ono bezdźwięcznie, odznaczając się podobnie jak *r* silnym szmerem, n. p. *myśl* obok *myślomy*, *plfać* obok *pluie*.

Prócz tego znak *l* ma dwojakie znaczenie jeszcze w innym sensie. a mianowicie: a) przed *i* oznacza wybitnie palatalne *l'* n. p. *l'ixy, l'is, pal'ica...*; b) średnie, także dosyć palatalne *l* w innych wypadkach: *lak, pole...*

§ 19. *ł*. Temu znakowi nie odpowiada w panującej wymowie zachodnio-galicyskiej spółgłoska z kategorii *l*-dźwięków, tylko niezgłoskotwórcza pełnogłoska. Zazwyczaj określają ją jako niezgłoskotwórcze *u*, które się oznacza znakiem *u*, ale to określenie, przynajmniej o ile chodzi o wymowę klas wykształconych zachodniej Galicyi, nie jest dokładne, a nawet wprost fałszywe.

Nasze zwykłe *ł* charakteryzuje się następnymi momentami artykulacyjnymi: 1) wargi są silnie zaokrąglone, ale 2) wysuwania ich przytem nietylko niema, lecz przeciwnie — zwłaszcza na początku wyrazu — ściągają się lekko ku wnętrzu; 3) po-

zycyja języka nie jest zawsze ta sama, czyli głoska ta nie jest jednolicie zlokalizowana w jamie ustnej, a mianowicie: a) na końcu zgłoski (lub wyrazu) i przed spółgłoską język zajmuje pozycyęę potrzebną do artykułowania *u* albo może wąskiego *ó*; b) przed pełnogłoskami (samogłoskami) pozycyja jego modyfikuje się zależnie od jakości następującej pełnogłoski.

W tych kombinatorycznych warunkach, w których oczekujemy bezdźwięcznego *ł*, mamy właściwie fonetyczne zero z mniej lub więcej wyraźnie zachowaniem (przeprowadzonym) nastawieniem jamy ustnej (głównie warg), jak gdyby *ł* rzeczywiście miało być wymówionem, n. p. *umys(ł)*; ale i to nie zawsze: *jabłko* = wprost *iapko*; *szedł* = *šet* i t. d.; *ptci*, *ptciowy* może rzeczywiście zawierać bezdźwięczne *ł*: przy bardzo starannej wymowie słyszałem nieraz prawie *pući*, *pućowy*; ale w potocznym tempie najprawdopodobniej między *p* a *ć* jest tylko pauza.

Zresztą trzeba zaznaczyć, że i w zachodniej Galicyi spotyka się jeszcze często czysto spółgłoskowe *ł*, tak jak z drugiej strony spotyka się także często wyraźne *u*, w rodzaju angielskiego *w*. Ale charakterystyczna rzecz: podczas gdy spółgłoskowe *ł* nie wpada nam wcale w ucho, jako coś zasadniczo różnego od naszego zwykłego *ł*, to wyraźne *u* razi nas stanowczo (mówię. rozumie się, o nieświadomej obserwacji) i zazwyczaj starają się takiej artykulaeyi dzieci „oduczyć“.

§ 20. Spółgłoski nosowe.

Obok dźwięcznego (bilabjalnego) *m* występuje w rzadkich wypadkach odmiana bezdźwięczna, n. p. w gen. plur. *pasm*, gdzie po *pas-* następuje bilabjalne zwarecie warg, przyczem prąd powietrza wypływa z otwartej krtani przez kanał nosowy. Obok tego spotyka się formę *pasem*.

Znak *n* oznacza dwie spółgłoski: 1) przednio-językowe dorzalne *n*; 2) tylnó-językowe *n* n. p. *ganku* = *ganku*, *pankiem* = *pankem*, *kinga* = *kinga*, podobnie *męka* = *męnka* (p. § 11). Nie mogę twierdzić, że przed spółgłoskami *k*, *g*, *x* (= *ch*), *š*, *ž*, *č*, *dž* ta wymowa *n* jest wyłącznie panującą w zachodniej Galicyi, bo u kilku osób obserwowałem *n*: *ganku* i t. d., ale w każdym razie jest zwyczajna.

O *m*, *n* patrz §§ 26., 27.

§ 21. Spółgłoski zwarte (wybuehowe).

O zwartych spółgłoskach *t, d; p, b; k, g*, po uwagach w §§ 15., 16, niema właściwie nic do powiedzenia.

§ 22. Spiranty.

Wargowo-zębowe *f, v* (= alfab. *w*); po bezdźwięcznych traci *v* dźwięczność i wymawia się jak *f*: *swój* = *sfuǫ* (albo *sfuǫ*), *plwać* = *plfać*, *kwakać* = *kfakać*, *krwawy* = *krfavy*.

§ 23. Dorzalno-alveolarne *s, z*; to znaczy artykułuje się je grzbietem końca języka naprzeciw łożyska górnych zębów.

Średnio-językowe palatalne *ś, ź*¹⁾; *ś* jest zbliżone do niemieckiego „*ich-Laut*“, ale jednak różni się od niego wyraźnie. Biorąc za punkt wyjścia artykulację wysokiego *i*, konstatujemy przy wymawianiu *ś*, że język się energicznie rozplaszcza i ściągą, przysuwając się do twardego podniebienia (palatum) już w tylnej jego części.

Predorzalno-alveolarne *š, ž* (alfab. *sz, ź*) i alfabetyczne *rz* = fonetyczne *ř, ř*: artykułuje się je przednią częścią grzbietu końca języka, podniesionego przytem trochę w górę. W porównaniu ze spirantami *s, z* zdaje mi się nadto, że dolna warga jest troszkę odchylona.

NB. *brzmi* = *bźmi*, *grzmieć* = *gźmi*, *tworzy* = *tfoży...*, ale *przy* = *pšy*, *krzak* = *kšak*, *tehórz* = *txuš...*

§ 24. Tylno-językowy bezdźwięczny spirant *x* (alfabetyczny znak *ch*), ma w porównaniu z niemieckim „*ach-Laut*“ cieśninę szerszą, wskutek czego brzmi słabiej. Co się tyczy miejsca tworzenia cieśniny, to na końcu zgłoski lub wyrazu i przed spółgłoską tworzy się ona w okolicy pełnogłoski *u* n. p. *xmura*, *xce*, *dax...*, a przed pełnogłoskami zależy właśnie od umiejscowienia pełnogłoski: w *xy-* tuż za twardem podniebieniem, w *xa-* całkiem nisko i t. d. W rzadkich wypadkach spotyka się palatalne *č* n. p. *činy* = *činy*, *čimera...*, nie identyczne jednak z niemieckim „*ieh-Laut*“.

W kombinatorycznych warunkach (w środku wyrazu zresztą bardzo rzadko) występuje dźwięczny tylnojęzykowy spirant, który oznaczam przez *ɣ* n. p. *Bohdan* = *boydan*.

1) alfabetycznie także *si, zi* n. p. *siano, ziarno...*

Znak alfabetyczny *h* ma w języku polskim, o którym mowa, tęsamą wartość fonetyczną co *ch*.

§ 25. Afrykaty.

Alfabetyczne znaki *c, dz; ć* (albo *ci*), *dź* (albo *dzi*); *cz, dż* przedstawiają ściśle połączenia spółgłosek zwartych *t, d* ze spirantami *s, z; ś, ź; ś, ź*, wymawiane w ten sposób, że artykulacja zwartych *t, d* nie jest kompletna, bo niema nagłego odrywania języka czyli zupełnego przerwania zwarcia, tylko język się odchyła (a nie odrywa zupełnie) tworząc zaraz szczelinę, potrzebną do artykulacji homorganicznego spirantu. Tego rodzaju połączenia zwartych spółgłosek z homorganicznymi spirantami nazywają się afrykatami (*affricatae*).

A zatem *c, dz = t's, d'z; ć, dź = t's, d'z; ċ, dż = t's, d'z* (tutaj *t, d* są predorzalno-alveolarne, podczas gdy zwykle *t, d* są dorzalno-dentalne).

§ 26. Spalatalizowane (t. z. miękkie) spółgłoski.

Spółgłoski *ć, b, v, f', m, n, k, j* (alfabetyczne *pi, bi, wi, fi, mi, ki, gi* przed *a, e, o, u; p, b, w, f, m, k, g* przed *i; n* przed *i; ni* przed innymi samogłoskami) wymawiają się w ten sposób, że w czasie odnośnej artykulacji środek języka zbliża się do twardego podniebienia. Przytem należy zauważyć, że nie słychać po nich żadnego spirantu. Przy spółgłoskach *ć, b, v, f', m* może się to wydawać dziwnem, a nawet nieprawdopodobnem: bo *n, k, j* (podobnie *ś, ź*) są w porównaniu z *n, k, g* (*s, z*) właściwie całkiem inaczej artykułowane, ale przy *ć, b, v, f', m* pozostaje ta sama specyficzna bilabjalna lub labjo-dentalna artykulacja, co i przy *p, b, v, f, m*. Niemniej jest tak rzeczywiście, a o możliwości jednolitych *ć, b...* różnych od *p, b...* łatwo się przekonać, wymawiając szeptem *p...*, raz ustawivszy język w pozycji palatalnej (jak do wymówienia *i*), drugi raz trzymając go w położeniu obojętnem: mimo tej samej artykulacji wargowej i przy minimum wydechu oba *p* będą zupełnie różne. Zresztą prawdopodobnie i artykulacja warg nie jest zupełnie identyczna.

Uwaga 1. W *objad* i t. d. niema *b*: *objiat*, nie *obāt*, ani *objiat*; może być, że wymowa *objiat* spotyka się lokalnie lub indywidualnie.

Uwaga 2. Na końcu wyrazu i zgłoski spotyka się tylko

ń; *ń*; *ń*, *ń*, *ń*, *ń* niema, ztąd dziś zarzucono i w pisowni formy *karnń*, *karpń*, *pań* i t. p. Spółgłosek *k*, *ń* w takiej pozycyi nie było wogóle nigdy.

§ 27. Palatalne *ń* przed *s* w zgłosce zamkniętej ulega modyfikacyi; mianowicie zwężenie palatalne następuje już przed artykulaacyą samego *ń*, wskutek czego powstaje mniej lub więcej wyraźne *ź*, łączące się dyftongicznie z poprzedzającą samogłoską. Przytem *ź*, a często i poprzedzająca samogłoska są słabo nazalizowane, *ń* zaś ulega redukeyi, zwłaszcza co do dźwięczności. n. p. *pański* = mniej więcej *pa^źski*. Ztąd krok tylko do gwarowej wymowy *pa^źski* i *pa^źski*, wymowy, do której się wszyscy zbliżamy mówiąc szeptem.

Podobną tendencyę można skonstatować i przed innymi bezdźwięcznymi spółgłoskami, n. p. *Bończa*, *opończa*.

Uwaga 1. Zauważyć wypada, że *ń(+s)* po *y*, *i* ulega bardzo małej redukeyi, albo żadnej: *ś^ński*, *ć^ński*...

Uwaga 2. Przed *k*, *ń* niema jakiegoś palatalnego *n*, tylko *ń*: *mańka*, *ćńki*. W wyrazie *ćńki* zresztą wymowa się waha: z jednej strony słyhać *ćńki*, *ćńka*..., z drugiej nietylko *ćńki*, ale także *ćńku*...

§ 28. Podwójne spółgłoski. Granica zgłoskowa.

Znaki alfabetyczne *mm*, *kk*, *ss* i t. d. oznaczają długie spółgłoski. Określenie to jest zupełnie wystarczającym, o ile chodzi o spiranty *ss*, *zz* i t. p.: *ss* ma się tak do *s*, jak *ā* do *a*, n. p. *wyssać* = *wyśać*, taksamo na początku *ssać* = *śać*. Natomiast co się tyczy zwartych (explosivae) n. p. *tt*, to trzeba wyraźnie zaznaczyć, że są to pojedyncze spółgłoski z dłuższą wytrzymałością zwarcia (zamknięciem) organów mownych, a zatem także długie n. p. *lekkko* = *leko*. Ale prócz długości trwania cieżniny (przy spirantach) lub zwarcia (przy explosivae) różnią się te długie spółgłoski od pojedynczych czyli krótkich jeszcze jednym momentem. W wyrazie n. p. *mleko* granica zgłoskowa pada przed *k*: *mle/ko*, natomiast w wyrazie *lekki* pada ona w środku *k*, i stąd pochodzi wrażenie podwójnej spółgłoski. Zaznaczyć wypada, że to samo odnosi się do wszystkich pojedynczych (krótkich) i długich spółgłosek. Wprawdzie przy pojedynczych spirantach spotyka się często przełożenie granicy zgłoskowej w środek spi-

rantu (*laśu*), ale zwyczajną jest granica zgłoskowa przed spiran-tem (*la/su*).

Na początku wyrazu występują 1) długie spiranty bez żadnych ograniczeń (n. p. *ssać*); natomiast 2) długie zwarte, wogóle rzadkie, tylko jeżeli poprzedza wyraz, kończący się na samogłoskę i wymawiający się jednym tempem z następującym n. p. *na czezo*. Ale jeżeli wyraz taki znajduje się na początku zdania (po pauzie), to wtedy wymawia się nie długą spółgłoskę, tylko rzeczywistą podwójną, z przerwaniem zwarcia w środku n. p. *czczy* po pauzie = *č-čy*, a właściwie *čščy*, co jest bardzo zrozumiałe.

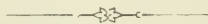
§ 29. Wszystkie spółgłoski dźwięczne wymawia się na końcu wyrazu i zdania bezdźwięcznie; ale może są to bezdźwięczne lenes, bo zresztą i wygłosowe tenues są zredukowane.

§ 30. Fonetyka międzywyrazowa (*sandhi*).

Najważniejszym zjawiskiem na tem polu jest *assymilacya* pod względem dźwięczności. Mianowicie: jeżeli w zdaniu jeden wyraz zaczyna się od samogłoski, to zwarta bezdźwięczna końcowa spółgłoska poprzedzającego wyrazu staje się dźwięczną¹⁾, a końcowa dźwięczna zachowuje swą dźwięczność n. p. *brat i siostra* = *brad - i - sóstra*, *chłop odrzekł* = *ryob - ódžžik*²⁾. Spiranty się wahają: *nos i ušy* = *noz - i - úšy* || *nos - i - úšy*; może być, że przeważa pierwsza wymowa.

Przed spółgłoską następującego wyrazu końcowa poprzedzającego *assymiluje* się do pierwszej: *czyś był* = *čyś - blyu*, *raz szedł* = *ras šet* i t. d.

¹⁾ rozumie się, o ile niema pauzy. ²⁾ jeszcze słówko a propos transskrypcyi *odžžik*. Przy zbiegu *t*, *d + s*, *z*, *ś*, *ź*, *š*, *ž* (= alfab. *ž* albo *rz*) otrzymujemy w potocznej wymowie połączenia *cs*, *dzz*, *čš*, *džž*, *čš*, *džž* n. p. *odsunąć* = *ocsunonć*, *odszedł* = *očšet*, *trzymać* = *čšymać*, *drze* = *džžē*, *pod siebie* = *počšēbe*, *nad-zięrać* = *na-džžirać* i t. d. Zatem n. p. *trzy* ≡ **tri*, i *trzos* = *czrzos* (tak pisanego w staropolskiem) wymawiamy jednakowo: *čšy*, *čšos*.

Jan Baudouin de Courtenay.

Wskazówki dla zapisujących materiały gwarowe na obszarze językowym polskim ¹⁾.

Prof. Rozwadowski ²⁾ rozpatruje wymawianie polskie w sposób nowy, dotychczas przez fonetyków polskich nie zastosowywany, chociaż już od dość dawna przyjęty przez fonetyków angielskich i skandynawskich, a następnie niemieckich. Z tego stanowiska daje on oryginalne określenia niektórych odcieni głosek polskich. Pozostaje teraz rozpatrzeć, o ile określenia te trafiają w istotę rzeczy. Ja ze swej strony, przynajmniej co do niektórych z nich, pozwoliłbym sobie wyrazić pewne wątpliwości. Odkładając jednak uwagi krytyczne o szkicu prof. R-go na później, a mianowicie do czasu, kiedy ukaże się on w druku, pozwolę sobie natomiast podać tu własne „Wskazówki dla zapisujących materiały gwarowe“, które niespełna rok temu stanowiły w skróceniu przedmiot referatu na posiedzeniu filji krakowskiej Towarzystwa ludoznawczego. Wskazówki te sprowadzają się mniej więcej do następujących punktów.

¹⁾ Pisownia autora zachowana.

²⁾ W powyżej wydrukowanej pracy: »Szkice wymowy polskiej«.

§ 1. Każdy zbieracz bądź to objawów ludowej twórczości słownej¹⁾, bądź też charakterystycznych dla danej miejscowości wyrażeń powinien sobie z góry zdać jasno sprawę z tego, czy chce materiały swoje zapisywać dokładnie także pod względem wymawiania, t. j. czy chce dać w nich podstawę faktyczną do badań dyjalektologicznych. Jeżeli nie ma podobnego zamiaru, to niech je sobie zapisuje w sposób dowolny, pisownią zwykłą i językiem ogólnie-literackim. Jeżeli jednak chciałby przynieść pożytek także gwaroznawstwu czyli dyjalektologii, w takim razie musi się wdrożyć do ścisłego myślenia w dziedzinie skojarzeń czyli asocjacji graficzno-fonetycznych.

§ 2. Tak język wymawiany, jako też pismo istnieją w swojej ciągłości tylko psychicznie, t. j. tylko jako szeregi wyobrażeń, z jednej strony, fonacyjno-akustycznych (wymawianiowo-głosowych), z drugiej zaś strony, graficznych (kształtów pisanych lub w inny sposób odtwarzanych i widzianych). Wyobrażenia jednostek fonetycznych możemy nazwać dla krótkości fonemami, wyobrażenia zaś jednostek graficznych — grafemami. Związek wymawiania językowego z pismem sprowadza się do skojarzeń czyli asocjacji wyobrażeń fonetycznych z wyobrażeniami graficznymi, t. j. fonem oraz ich części i połączeń z grafemami oraz ich częściami i połączeniami.

Dokładność oddawania na piśmie głosek wymawianych i wogóle strony fonetycznej języka zależy od stopnia paralelizmu czyli równoległości między skojarzonymi szeregami wyobrażeń fonetycznych a szeregami wyobrażeń graficznych. Im bardziej odpowiadają sobie pojedyncze elementa i ogniwa obu szeregów, tym doskonalszą i prostszą jest grafika, jako sztuka wywoływania wyobrażeń i wrażeń fonetycznych za pomocą wrażeń i wyobrażeń graficznych i odwrotnie.

§ 3. Nie wszystko jednak, co się wykonywa podczas wymawiania, znajduje odbicie w świecie psychicznym. Wiele sub-

¹⁾ Używam wyrażenia »twórczość słowna«, a nie »twórczość literacka«, gdyż koniecznym warunkiem tej ostatniej jest pismo, gdy tymczasem utwory ludowe przechowują się tradycyjnie, bez pomocy pisma. Doskonale pojęcie to oddaje termin rosyjski: народная словесность.

telnych odcieni głosek, wiele momentów przejściowych od jednej głoski do drugiej istnieje tylko chwilowo, tylko w każdorazowym wymawianiu, nie sprawia jednak wrażenia ani na uczucie muskularne wymawiającego, ani na ucho słuchacza; jeżeli zaś nie sprawia wrażenia, to tym mniej może posiadać stały ekwiwalent czyli równoważnik wyobrażeniowy w świecie fonem.

Tak n. p., o ile istnieją rzeczywiście owe różne odcienie samogłoski *i*, o których wspomina prof. Rozwadowski w swoim „Szkicu“ (§ 6), mogą one istnieć tylko w wykonaniu, bez rozróżniania obiektywnie-psychicznego. To samo stosuje się do różnego wymawiania „spółgłoski *j*“, jako drugiego składnika połączeń *ij*, *yj*, *ej*, *oj*, *aj* i t. p., do różnej siły wykonania spółgłosek *p*, *k*, *t* i t. p., z jednej strony na początku zgłoski przed samogłoską, z drugiej zaś strony na końcu zgłoski (*popa* | *pop*, *raka* | *rak*, *brata* | *brat*...), do różnych przejść od spółgłoski np. *d*, z jednej strony przed samogłoską, z drugiej zaś przed spółgłoską nosową, bądź to tego samego umiejscowienia przedniojęzykowego, bądź też umiejscowienia wargowego (*da*, *do*, *de*... | *d̄n* | *d̄m*...), do różnych zakończeń spółgłosek tylnojęzykowych *g*, *k* przed *ł*, *l*, przed *m*, *n*, przed samogłoskami i t. d. Co więcej, nawet tak znaczne różnice, jak między zwykłymi dźwięcznymi *r*, *l*, *m*, *ń*... a odpowiadającymi im i tylko w pewnych połączeniach spotykanymi głuchymi *r*, *l*, *m*, *ń*... (*wiatr* | *wiatr*, *myśli* | *myśl*, *jabłęk* | *jabłko*, *niosła* | *niósł*¹⁾), *pasm*, *pasm*, *pieśni* | *pieśń*...) zostały odkryte jedynie dzięki natężeniu spostrzegalności i badawczości ściśle naukowej, stojącej poza bezpośrednim związkiem psychofizjologicznym danego subiekta z wykonywanymi przezeń czynnościami.

Wszystkie te i tym podobne różnice wymawiania zjawiają się tylko antropofonicznie, nie istnieją zaś psychofonetycznie. Mogą one być odkryte drogą obserwacji naukowej, ale o prostym uświadamianiu wyobrażeń, powstałych obiektywnie drogą kumulacji czyli nagromadzenia śladów psychicznych od stale

¹⁾ O takim zróżniczkowaniu spółgłoski *ł* może być mowa tylko w tych gwarach polskich, w których istnieje *ł* czysto spółgłoskowe, podobne do ruskiego lub litewskiego; gwary z *u* zam. *ł*, które bierze za podstawę prof. Rozwadowski, muszą być z tego wyłączone.

powtarzających się wrażń czuciowych i słuchowych, mowy tu być nie może.

§ 4. Rzecz prosta, iż w zwykłych pisowniach, stosowanych do oznaczania głosek języków literackich, może mieć miejsce jedynie odróżnianie takich odcieni głosowych, które dają się dostrzegać bez wielkich trudności, t. j. które sprawiają całkiem określone wrażenie i przechowują się w skarbnicy myślowej jako osobne fonemy. Co innego są przytym różnice ortograficzne, zależne nie od różnic wymawiania, ale od pokrewieństwa i pochodzenia wyrazów i ich części znaczeniowych (n. p. w pisowni polskiej *ó* | *u*, końcowe *-t*, *-p*, *-k*, *-s*, *-f*... | *-d*, *-b*, *-g*, *-z*, *-w*...).

Przy oznaczaniu jednak wymawiania gwarowego nie dość jest uwzględniać różnice wybitne i istniejące psychofonetycznie. Tutaj chodzić powinno o schwytnie drogą obserwacji naukowej wszelkich choćby najdrobniejszych odcieni głosowych natury wyłącznie antropofonicznej, t. j. jedynie wymawianiowej, bez odbicia w centrum psychicznym. Chodzić zaś o to powinno z następujących powodów:

Przedewszystkim materiał faktyczny każdej nauki powinien być określany z jak największą ścisłością i dokładnością, z dokładnością, nie znającą granic i powiększającą wielkości nieskończenie małe za pomocą mikroskopów i innych t. p. przyrządów;

powtórne owe różnice minimalne, różnice zarodkowe stają się z czasem różnicami łatwo dostrzegalnymi;

nareszcie częstokroć właśnie w owych różnicach, znikających dla zwykłego spostrzegania, kryją się podstawy charakterystyki gwar pojedynczych lub też całych obszarów językowych.

§ 5. Powinniśmy pamiętać, że ani litery, ani żadne inne znaki pisma zwykłego, choćby nawet jak najbardziej udoskonalonego, nie mogą nigdy oddać wszystkich odcieni wymawiania i zależnych od niego skutków słyszanych, t. j. głosek. Dla tego też niezbędnym warunkiem zrozumienia strony wymawianiowej, czy to języka indywidualnego, czy też języka gwarowego, będącego abstrakcją z całego szeregu języków indywidualnych, jest opis szczegółowy charakteru ogólnego fonetyki tego języka, w rodzaju tych, jakie na samym wstępie swego „Szkicu“ podaje

prof. Rozwadowski. Należy więc wyłuszczyć dokładnie, gdzie mianowicie i w jaki sposób wykonywają się bądź to całe szeregi fonem, n. p. fonemy spółgłoskowe przedniojęzykowe (*t, d, n, s, z...*), fonemy tylnojęzykowe (*k, g, x = ch...*), dyftongi spółgłoskowe (*e, ě, dz, dž...*), fonemy samogłoskowe zwężenia wargowego (*u, o...*), fonemy samogłoskowe krańcowego zwężenia (*u, i...*) i t. p., bądź też choćby tylko fonemy pojedyncze, n. p. *ł, l, r, a* i t. p. Takie uwagi ogólne, dotyczące mechanizmu wymawiania danej gwary, grają mniej więcej taką rolę, jak w muzyce klucz wiolinowy lub basowy, albo też określanie tonu zapomocą krzyżyków i bemolów, wystawianych na początku każdego wiersza nutowego.

Nie każdy może z jednakową łatwością uczynić zadość temu wymaganiu wystawiania klucza fonetycznego przed alfabetem, użytym do notowania głosek pewnej gwary. Różni badacze mają w różnym stopniu rozwinięty zmysł do podobnych spostrzeżeń i uogólnień. Jeżeli badacz sam jest dzieckiem okolicy badanej, ułatwia mu to niezmiernie spełnienie postawionego tu zadania.

§ 6. Wybór alfabetu powinien być zostawiony do woli zbieracza czyli zapisywacza materiału gwarowego. Komu trudno przyzwyczajać się do nowych znaków, może zadawalniać się zwykłym alfabetem polskim i zwykłą grafiką polską, byleby tylko ściśle określił, w jakim znaczeniu używa pojedynczych liter i ich połączeń. Ze względu jednak na wyższość formalną zupełnego paralelizmu szeregu wyobrażeń fonetycznych z szeregiem wyobrażeń graficznych pożądaną jest rzeczą używanie alfabetu „naukowego“, t. j. zastąpienie połączeń liter, oznaczających głoski pojedyncze, literami również pojedynczemi (n. p. *š, č, ř* zam. *sz, cz, rz...*), wprowadzenie jednakowych, stale stosowanych znaków dla jednakowych modyfikacji wymawiania we wszelkich wypadkach (n. p. ' na oznaczenie „miękkości“ czyli średniojęzykowości przy spółgłoskach: nie tylko *dać, koń, łoś...*, ale także *braća, końa, łośa, buźa...*, *gołęba, dropa, namaća, trařa, zemia...*, *braćom, końom, łośom, buźom...*, *gołębom, dropom, móvono, trařony, zemo...*, *braća, lańa, sąść, buźa...*, *glęba, tropa, móvą, trařą, zemia...*, *źęću, końu, łośu, Jóću...*, *gołębu, gařu, novu, ř'uřu, v Radomiu...*, *braće, końe, ůedźwędze, łośe, zemia...*, *v ůelbe, kope, rve, łame...*, *jez. kedy...*,

ć. *kołi*, *prośi*, *śima*..., *bić*. *pić*. *f'iga*, *ćino*, *mimo*..., *kiva*, *jińe*...; nietylko *ś*, *ź*, *ć*, *dź*, *ń*, *ń*, *ń*, *b*, *f'*, *ó*, *ń*, *k*, *g*..., ale także *l*: *lis*. *liho*, *boł'i*...) i t. d.

Najzupelniej są tu uprawnione wszelkie próby indywidualne alfabetu naukowego, przyjmowanego do oznaczania głosek pewnej gwary lub pewnego obszaru językowego. Tak n. p. za użycie w „Słowniku języka pomorskiego czyli kaszubskiego“ (w Krakowie 1893) oraz w innych dziełach, dotyczących kaszubszczyzny, całkiem samoistnego alfabetu ze ściśle określoną wartością fonetyczną pojedynczych liter należała się Stefanowi Ramułtowi jedynie chyba tylko wdzięczność ze strony badaczy, podobnie jak za użycie innego rodzaju alfabetu naukowego w książeczce „Podania białoruskie, zebrane przez Władysława Weryhę, poprzedzone wstępem przez Jana Karłowicza“ (Lwów 1889) należała się również wdzięczność tak zbieraczowi (panu Weryho), jako też wydawcy i uczonemu komentatorowi (panu Karłowiczowi). Tymczasem, o ile praca panów Weryhy i Karłowicza spotkała się z uznaniem lub co najmniej z pełnym szacunku milezieniem, o tyle znowu próba p. Ramułta napelnila zgrozą serca różnych „stróżów pamiątek narodowego kościoła“, którzy z oburzenia rwali sobie włosy i rozdzielali szaty, a zdemoralizowana pomyjami dziennikarskimi publiczność poczęła uważać p. Ramułta nieomal że za zdrajcę „sprawy narodowej“. Dla każdego zresztą, wtajemniczonego w zakulisową stronę tej sprawy, nie-tajną jest rzeczą, że nie chodziło przytym ani o dobro nauki, ani o sprawiedliwą krytykę.

Kto chce istotnie poznać właściwości pewnej gwary czy też pewnego obszaru językowego, do którego zastosowano nowy alfabet, rażący swoją nowością i obrażający uczucia konserwatywne, ten z pewnością bez wielkich trudności przyswoi sobie ten alfabet, podobnie jak wszyscy ludzie, uczący się nowego języka literackiego, muszą się zaznajomić z właściwym mu alfabetem i wogóle z właściwymi mu asocjacjami czyli skojarzeniami graficzno-fonetycznymi. Nie zapominajmy, że każdy ukształcony Chorwat zna alfabet serbski, a każdy ukształcony Serb — alfabet chorwaeki. Nam zaś nie wypada naśladować tyle skąd inąd zasłużonego Józefa Szujskiego, który, uznając całą ważność lite-

ratury historycznej rosyjskiej dla historyka polskiego, nie chciał jednak — jak to wyznawał otwarcie — zapoznać się z językiem rosyjskim... z powodu „grażdanki“!

§ 7. Jakikolwiek alfabet obierze sobie dany zbieracz do zapisywania materiałów gwarowych, powinien stosować go ściśle fonetycznie, t. j. oddawać na piśmie przedewszystkim wymawianie ze wszystkimi jego subtelnościami. Pamiętać się przy tym ciągle powinno, że wymawiamy nie tylko nie pojedyncze głoski, nie tylko nie pojedyncze zgłoski czyli sylaby, ale nawet nie pojedyncze wyrazy. Nierozdzielną całość fonetyczną stanowią całe zdania, a w spójeniach międzywyrazowych, t. j. przy zetknięciu się dwóch bez przerwy wymawianych wyrazów, miewają miejsce inne akomodacje fonetyczne, aniżeli w środku wyrazów.

Tak n. p. w wymawianiu czysto polskim, podobnie jak w języku sanskryckim, każdy dźwięczny początek wyrazu następującego wpływa upodabniająco na koniec spółgłoskowy wyrazu poprzedzającego, gdy tymczasem w środku wyrazów tę siłę upodabniającą posiadają tylko spółgłoski pod tym względem samoistnie parzyste: *t / d, k / g, p / b, s / z, f / v...* W środku wyrazów mamy wprawdzie

łaarka (= *łařka*), *wóřka* (= *wóřka*), *owca* (= *owca*, *stopić*, *spuścić*, *skazać...*), *wpisać* (= *fřpisać*), *wřkładać* (= *fřkładać*), *wřiskać* (= *fřiskać*), *wřłoczyć* (= *fřłoczyć*)..., *wřbieć* (= *vřbee*), *w góřze* (= *v góře*), *w domu*, *óřdzie* (= *óřře*), *odbierać*, *odzywać się*, *prořba* (= *prořba*)...,

ale, z jednej strony.

brat, *drogi*, *blask*, *gřina*, *bloto*, *dřawić*, *gřowa*, *zřty*, *gmerać*, *dmie*, *zmora*, *duo*, *gniew*, *bat*, *dać*, *dřb*, *zaraz*, *góra*, *dusza*, *bez*, *we...*, *dobra*, *odrobić*, *ogrom*, *oblewać*, *nagle*, *węgle*, *obřawa*, *puřto*, *ogřuszyć*, *okrągły*, *kořta*, *zagmentwać*, *odmiana*, *krzyřmo*, *godna*, *nagniotek*, *obawa*, *gadać*, *idę*, *koza*, *rogu*, *oduczyć*, *rąbek*, *nawet*, *objadać...*

z drugiej zaś.

prawy, *trořka*, *plama*, *křim*, *plody*, *třo*, *křos*, *sřoma*, *křmieć*, *chmura*, *czmychać*, *řmola*, *třie*, *křieja*, *pada*, *ta*, *tędy*, *sama*, *kora*, *tusza*, *pewny*, *pies*, *fře...*, *kopru*, *otręby*, *okropny*, *popłamić*. w Na-

kle. przemokły, supty, miotta, osta, zachmurzyć, pasmo. kotna. opasać, ukarać. płoty, kosa, roku. utuczyć, skąpy, oficer, kopja...

Tymczasem w spojeniach międzywyrazowych, przy spotkaniu się dwóch wyrazów, jeżeli wyraz następujący zaczyna się od jednej ze spółgłosek *r, l, ł, m, n, Ń, j*, albo też od samogłoski, na końcu wyrazu poprzedzającego, o ile on do następującego ściśle fonetycznie przylega, niemożliwą jest spółgłoska głucha, a miejsce jej zajmuje odpowiednia dźwięczna. W wyrazach osobno wymawianych, z jednej strony,

brat, płot, zup. łup. kop, buk, jak, jęk, zamek, łuf, traf, głos, pas, nasz, sojusz, nie, szlachcic, panicz, płacz, ich, węż, kożuch, słodkich...,

z drugiej zaś,

rad, nad, pod, naród, rób, gołąb, bóg, róg, stonóg, rów, krew, zaraz, mróz, wąż, jeź, rydz, drobnowidz...

spółgłoski końcowe mogą brzmieć tylko jako głuche osłabione: *-t, -p, -k, -f, -s, -š, -c, -č, -ch*. Jeżeli zaś wyrazy te łączą się w jedną całość fonetyczną z następującymi po nich wyrazami w wyrażeniach nietylko takich, jak

nad głową, pod ziemię, rób dobrze, gołąb grucha, gołąb wyleciał, bóg daje, róg byka, rów głęboki, krew gorąca, zaraz wyjdę, mróz doskwiera, wąż duży, rydz gnije..., brat Barbary, płot żywy, kop dziesięć, jak żmija, jęk ziemi, zamek Dąbrówki, łuf dwadzieścia, traf dziwny, traf rzadki, głos daleki, pas wielki, nasz gospodarz, sojusz zawarto, nie go nie obchodzi, szlachcic dumny, panicz zawołał, płacz brata, ich dzieci, w ich domu, węż doskonały, kożuch gospodarza, słodkich rzeczy...,

ale także takich, jak

rad jestem, rad mu jestem. rad naszych. rad rozumnych, rad ojca. nad rowem, nad lasem, nad łąką, nad murem, pod miedzą, nad nami, pod nosem, pod oknem. pod językiem, naród ruski, naród mądry, naród nasz, naród jęczy, naród izraelski, naród umiera, rób razem, rób lepiej, gołąb łaskawy, gołąb nasz, gołąb jęczy, gołąb odleciał. bóg ratuje, bóg ludzi, bóg łaskawy, stonóg łązi, bóg miłości, bóg nadziei, bóg nigdy. bóg Jakubów, róg jeden, bóg Abrahama, bóg ojciec, rów równy, krew liżą, rów ładny, krew matki, krew nie woda, rów jęgo, krew ojca. rów An-

toniego, zaraz rozpędzę, mróz lichy, zaraz łamie, mróz mi doku-
cza, zaraz nie mogę, zaraz jadę, mróz albo słota, zaraz uderzy,
wąż runął, wąż leży, jeź łązi, wąż moeny, wąż jasny, jeź od-
biega, rydz lichy, rydz mały, rydz jadalny, rydz-em znalazł,
drobnowidz ukryty....,

brat rabina, płot lichy, brat lubi, płot łamie, brat mój, brat
Mikołaja, brat Natalji, płot niezeptsuty, brat Jakóba, brat Anny,
płot upada, zup rakowych, łup leśny, łup mój, zup migdałowych.
łup nasz, kop nierówna ilość, kop jedenaście, łup ukryty, jak
razem wyjdziemy, jęk łitości, jak łatwo, zamek łupiezey, jęk ma-
tki, jak miną lata, jak nad nim, jak nas zaproszą, zamek nie-
zdobyty, jak jedzie, jęk okropny, jak umarł, jak-em go spotkał.
traf niepojęty, łuf armatnich. głos radosny, pas lity, głos ludu.
głos ładny, pas Marji, głos mój, głos miły, głos narodu, pas ne-
utralny, głos Niemca, głos jego, pas odpięty, głos ojca. tam się
głos odzywa, nasz rodak, nasz Ludwik, sojusz łanią. nasz mróz,
nasz Michał, sojusz narodów. sojusz Niemców, nasz Jakób. nasz
ojciec, sojusz Amerykanów, nie-em nie widział. szlachcie-em do-
bry, płacz radosny, panicz rad, płacz ludzki, panicz łaskaw, płacz
matki, panicz mizerny, płacz nasz, panicz uiecnota, płacz Jerozo-
limy, panicz jedzie, płacz albo śmiech, panicz odjechał, płacz ur-
wany, ich rozum, węż rabusia, węż łisa, kożuch lichy, ich ła-
ska, węż łasicy, ich matka, słodkich marzeń. słodkich miódów.
węż najlepszy, ich niebios. ich jezioro, kożuch jakiś, ich ojciec,
węż ostry, kożuch Adama, słodkich uniesień...

końcowe spółgłoski wszystkich tych wyrazów poprzedzają-
cych w wymawianiu typowo-polskim mogą być jedynie dźwię-
czne: *-d, -b, -g, -v, -z, -ż, -dz, -dź, -h* (γ , dźwięczne *ch*), chociaż
psychicznie nie tak wybitne, a w wykonaniu nie tak silne, jak
odpowiadające im spółgłoski dźwięczne w połączeniu z samogło-
skami tych samych wyrazów.

Jestto jedyny wypadek, w którym na całym obszarze ję-
zykowym polskim występuje spirant tylnojęzykowy dźwięczny,
odpowiadający głuchemu *ch*; bo zresztą tylko niewielu Polaków,
w niektórych gwarach pogranicznych lub też żyjących na tym
samym gruncie z gwarami ruskimi, rozróżnia samoistne, psy-
chicznie odosobnione *h* dźwięczne (γ), w przeciwstawieniu do

ch (*x*) głuchego, gdy tymczasem u znakomitej większości Polaków rozróżnianiu graficznemu odpowiada tożsamość fonetyczna.

• To także objaśnia nam wymawianie *jezdem*, *jezdeś*, *jezdeśmy*, *jezdeście*, obok *jest*, wymawianie, będące właściwym wymawianiem polskim. Polacy, ulegli silnemu wpływowi pisowni i nauki szkolnej lub też innych języków słowiańskich, bez podobnej akomodacji spółgłosek w spojeniach międzywyrazowych, przedewszystkim języka rosyjskiego, wymawiają *jestem*, *jestes*, *jestesmy*, *jestescie* i wogóle tylko rzadko i w słabym stopniu objawiają w swym wymawianiu skutki wyżej wskazanej akomodacji spółgłosek końcowych wyrazów poprzedzających do głosek początkowych wyrazów następujących¹⁾.

Otóż przy zapisywaniu materiałów językowych w pewnej okolicy lub też od pewnego osobnika należy zwracać pilną uwagę na poruszoną tu właściwość typowego wymawiania polskiego. Chodzi o to, czy właściwość ta jeszcze się zachowuje, czy też już nie. Da to materiał do dyjalektologii tak ze stanowiska geograficznego, według części pojedynczych całego obszaru językowego polskiego, jako też ze stanowiska społecznego, według warstw społecznych czyli klas, posiadających do pewnego stopnia rozmaite gwary.

§ 8. I pod wszelkimi innymi względami należy się trzymać fonetyki, nie wprowadzając do grafiki i pisowni gwaroznawczej pewnych tradycyjnych niekonsekwencji, stanowiących ustępstwo przyzwyczajeniom i kaprysom „sfer miarodajnych“. Tak n. p. żaden zbieracz materiałów gwaroznawczych nie może stosować uświęconej pisowni przez *-ya*, *-ia* takich wyrazów, jak *komedya*, *Francya*, *oracya*, *poezya*, *dyabeł*, *linia*, *kopia*, *akademia*, *lilia* i t. p., gdyż we wszystkich bez wyjątku gwarach polskich, w ustach wszystkich bez wyjątku Polaków, na całym długim i szerokim obszarze językowym polskim, od wschodu do zachodu, od południa ku północy, może spotkać albo *komedja*, *Francja*,

¹⁾ Por. J. Baudouin de Courtenay: Z fonetyki międzywyrazowej (äussere Sandhi-) sanskrytu i języka polskiego. (Sprawozdania z posiedzeń Wydziału filolog. Akad. Umiej. w Krakowie. 1894. 12 Marca, str. 10—12).

oracja, poezja, djabeł, linja, kopja, akademja, lilja i t. p. albo też *komedyja, Francyyja, oracyja, poezyyja, linija, kopijja, akademiija, lilija* i t. p. Powinien też zapisywać dokładnie, tak jak usłyszy. Dzisiejsza pisownia z *-ya, -ia* harmonizuje doskonale z naturą ludzi chwiejnych, z naturą ludzi letnich, ani ciepłych, ani zimnych, nie mogących się zdecydować ani na prawo, ani na lewo, ale do oznaczania wymawiania gwarowego w sposób ściśle naukowy w żaden sposób się nie nadaje. W nauce musi panować ścisłość, dokładność i bezwzględna określoność, nie dopuszczająca żadnych wątpliwości.

Zwykła pisownia angielska jest nadzwyczaj chwiejna i niedokładna. W transkrypcji jednak naukowej, dla oznaczania wymawiania czy to ogólnie angielskiego, czy też gwarowego, uczeni angielscy zerwali najzupełniej z tą zwykłą pisownią i, podobnie jak i uczeni skandynawscy, używają alfabetu i grafiki, przedstawiającej możliwie dokładny paralelizm grafem z fonemami, t. j. szeregów wyobrażeń graficznych z szeregami wyobrażeń fonetycznych.

§ 9. Przejdę teraz do szczegółowego rozpatrzenia pojedynczych szeregów lub grup głosek polskich, ze stanowiska gwarowego.

Zacznijmy od spółgłosek tak zwanych „miękkich“, inaczej „podniebiennych“ (palatalnych), a jeszcze dokładniej średniojęzykowych, t. j. wymawianych ze zbliżeniem średniej części języka do podniebienia.

Mamy ich kilka szeregów:

szereg wargowy, t. j. szereg spółgłosek wargowo-średniojęzykowych: *ǰ, ǧ, ǫ, ǫ́, ǫ̇*;

szereg tylnojęzykowy („gardłowy“), t. j. szereg spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych: *k, ǰ, ǫ (ch'), [ǰ (h')]*;

szereg przedniojęzykowy, t. j. szereg spółgłosek przedniośredniojęzykowych: *ś, ź, ć, ź (dź)*;

spółgłoskę przedniojęzykową nosową (z otwarciem nosa i z rezonanssem nosowym) z jednoczesnym zbliżeniem średniojęzykowym: *ń*;

spółgłoskę przedniojęzykową z otworami po bokach języka (lateralis) i również ze zbliżeniem średniojęzykowym: *l'*.

§ 10. Szereg pierwszy. szereg wargowo-średniojęzykowy, jest gwarowo chwiejnym. Tylko u mniejszości Polaków są to spółgłoski co do czasu jednolite, t. j. wymawiane pojedynczo, przy jednoczesnym działaniu warg i średniej części języka:

ǰ, ǰ', ǰ'', ǰ', ǰ''.

Posuwając się stopniowo mniej więcej ku północy obszaru językowego polskiego, spotykamy najprzód dyftongi spółgłoskowe, które możnaby oznaczyć za pomocą *ǰǰ, ǰǰ', ǰǰ'', ǰǰ', ǰǰ''*, przy czym, w połączeniach z głuchemi *ǰ, ǰ''*, drugi składnik, *ǰ*, wymawia się również głucho, na podobieństwo niemieckiego *ch* w *ich*. Możliwym jednak jest także powstanie w tych połączeniach *ǰ* niezgłoskotwórczego czyli niesylabowego, tworzącego z następującymi samogłoskami dyftongi samogłoskowe; a więc n. p. *ǰiasek, ǰiały, ǰiadomo, ǰięso...* Dalej na północy druga część dyftongów spółgłoskowych *ǰǰ, ǰǰ', ǰǰ'', ǰǰ'* upodobniła się do pewnego stopnia do pierwszej. stała się spirantem lub spółgłoską nosową. i w ten sposób rozwinęły się *pś, bź, vź, mń* (*pśasek, pśivo. bśały, bśalka, kobźita. vśilk, mńęso...*), a połączenia *vź, mń* skróciły się nareszcie w *ź, ń*: *źilk, ńęso...*

Rzeczą uważnego i sumiennego zbieracza materiałów gwaroznawczych jest zwracanie uwagi na ten szczegół wymawiania. Powinien on dokładnie określić, jak w danej okolicy „wymawiają“ spółgłoski wargowe „miękkie“. t. j. jakie głoski lub też połączenia głosek danej gwary odpowiadają spółgłoskom wargowym „miękkim“ ogólnego języka polskiego.

§ 11. Szereg spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych przedstawia również pewną chwiejność gwarową, t. j. słabsze lub silniejsze „zmiękczenie“ czyli ześredniojęzykowanie. Na gruncie właściwie polskim chwiejność ta porusza się w ciasnych granicach. Natomiast u Kaszubów spotykamy zamiast tych spółgłosek tylnojęzykowych spółgłoski przedniojęzykowe albo też prawie wyłącznie średniojęzykowe (w rodzaju madziarskich *ky, gy*, lub też zachodnich serbo-chorwackich *h = tj, ǰ = dj*). Ramuła oznacza tę chwiejność kaszubską w przybliżeniu za pomocą następujących znaków: *kj, gj — tj, dj — tś, dź — ć, ź — ǰj, ǰj — ǰ, ǰ*;

a głoski te wchodzą w skład wyrazów kaszubskich w rodzaju: *ćij* (kij), *ćile* (kilka), *są ćivac* (kiwać się), *pałsći* (polski), *ćedė* (kiedy), *matći* (matki), *żibći* (gibki), *nażibac* (naginać), *muożi* (mnogi), *wubarżi* (ubogi), *nożi* (nogi).

Wobec kwestji spornej co do stopnia odrębności obszaru językowego kaszubskiego, pożądaną byłoby rzeczą zwracanie pilnej uwagi pod tym właśnie względem na gwary niezaprzeczenie polskie, t. j. odpowiedź na pytanie, czy w gwarach tych spotykają się podobne zamiany spółgłosek tylnojęzykowo-średniojęzykowych („gardłowych miękkich“).

Należy też określać, w jakich wypadkach w danej gwarze spółgłoska *x* (*ch*) występuje jako średniojęzykowa, a w jakich znowu jako wyłącznie tylnojęzykowa: czy *řitry* (*chitry*), *řiba* (*chiba*)..., czy *řitry* (*chytry*), *řiba* (*chyba*)...? czy *muři* (*muchi*), *suři* (*suchi*).... czy *muři* (*muchy*), *suři* (*suchy*)...? czy *marřev* (*marchew*), *řeřeć* (*wiechieć*)..., czy *marrev* (*marchew*), *řećeć* (*wieheć*)...?

§ 12. W trzech ostatnich szeregach spółgłosek „miękkich“ czyli średniojęzykowych,

ś, ź, ć, ż (*dź*),

ń,

ł,

przeważa właściwie element średniojęzykowy, a stąd ich częste alternacje z fonemą *j* i przejścia historyczne w tę fonemę *j* (wiejski, ojca, ogrójca, Zamojski..., pajski, błogosławieństwo...).

Wszystkie te trzy szeregi są również chwiejne pod względem gwarowym:

Szereg *ś, ź, ć, ż* (*dź*) chwieje się między *ś, ź, ć, ż* (*dź*), wymawianemi prawie jak odpowiednie „twarde“ czyli nie-średniojęzykowe *s, z, c, ż* (*dż*) ze słabym ześredniojęzykowieniem, modyfikującym cokolwiek wrażenie akustyczne, a między *š* (*sz*), *ž* (*ż*), *č* (*cz*), *ž* (*dž*). Po środku stoją *ś, ź, ć, dź* z silną przewagą po stronie szumu średniojęzykowego, co może być uważane za typowe wymawianie polskie, powtarzające się na obszarze językowym białoruskim, oraz w niektórych gwarach ściśle wielkoruskich. Pojedyncze stadja tej chwiejności gwarowej można u-symbolizować za pomocą

$s^i, z^i, c^i, ʒ^i$ — $ś, ź, ć, ʒ$ — $sz, ż, cz, ʒ$ — $ś, ź, ć, ʒ$.

Ponieważ w gwarach kaszubskich zamiast $ś, ź, ć, ʒ$ spotykamy $s, z, c, ʒ$ (*dz*) (*dzece* zam. *dzieci*, *séta*, *zéma* zam. *sita*, *zima* i t. p.), więc rzeczą dyjalektologa polskiego jest staranne poszukiwanie, czy w jakiej gwarze bezsprzecznie polskiej nie powtórzy się to samo zjawisko.

Co do h i l , to chwieją się one gwarowo między u a j i między l (bez zbliżenia średniojęzykowego) a j . Zbieracz materiałów gwaroznawczych powinien określić dokładnie, o ile w danej gwarze występuje ta lub owa modyfikacja chwiejnej fonemy i w jakich mianowicie wypadkach i połączeniach.

§ 13. Szereg spółgłosek wargowych (labiales) stanowią na obszarze językowym polskim

p, b, m, f, v (w),

tak „twarde“ (bez ześredniojęzykowania), jako też „miękkie“ (czyli średniojęzykowe), o których mówiliśmy w § 10. Trzy pierwsze fonemy, p, b, m , nie przedstawiają nic szczególnego i. o ile są „twardymi“ (nie-średniojęzykowymi), powtarzają się bez zmiany na całym obszarze językowym polskim.

Fonemy f i v (w) mogą być albo zębowo-wargowymi (denti-labiales), t. j. wymawianymi za pomocą zbliżenia dolnej wargi do górnych zębów, jak to ma miejsce w języku normalnym polskim i w przeważnej liczbie gwar polskich, albo też dwuwargowymi (bi-labiales),¹⁾ wymawianymi za pomocą zbliżenia obu warg. Jeżeli w pewnej gwarze panuje wyłącznie bądź to jedno, bądź też drugie wymawianie, wystarczy zrobić o tym ogólną uwagę, nie uciekając się do osobnych znaków. Gdyby jednak, co jest o wiele prawdopodobniejsze, dwuwargowość występowała jedynie w pewnych połączeniach obok zwykleszej zębówargowości lub odwrotnie, w takim razie konieczną jest rzeczą używanie osobnych znaków. Zgodnie z panującym zwyczajem, proponowałbym

f, v na oznaczanie zębówargowości,

φ, w na oznaczanie dwuwargowości.

Do rzędu spółgłosek wargowych należą także: u , zjawiające się w niektórych gwarach przed samogłoskami o i u i stanowiące ze samogłoską o dyftong samogłoskowy uo (*uoće*, *uojeń*, *uośem*,

choźi = *chodzi*, *buoga*, *umnem*, *uzda*...), oraz *ł* w wymawianiu większości Polaków.

u zlewa się częstokroć z *w* dwuwargowym, a w takim razie wystarczy dla nich obojga jeden znak, ze względów technicznych lepiej *w*. Gdyby jednak była choćby najniższa różnica między *u* a *w*, należy stosować oba te znaki.

O *ł* wargowym (= *u*) mówi szczegółowo prof. Rozwadowski w swoim Szkicu. Ze swej strony dodam,

1) że takiego wymawiania *ł* nie można dotychczas uważać za typowo-polskie, ale trzeba przynajmniej na równi z nim postawić *ł* przedniojęzykowe (takie jak w rosyjskim i litewskim), właściwe północno-wschodowi obszaru językowego polskiego i znacznej liczbie tak zwanej klasy „inteligientnej“ w Królestwie Polskim;

2) że i owo zredukowane i zesamogłoskowane *ł* bywa albo takie, jak je opisuje prof. Rozwadowski, albo też stanowczo wargowe, albo też nareszcie tylnojęzykowe, wytwarzane w tych okolicach języka, w których mniej więcej powstają *k*, *g*, *x* (*ch*), *γ* (*h*), tylne *a*, zbliżenie tylnojęzykowe samogłoski *u* i t. d.

Tak *u*, rozwinięte przed samogłoskami *o* i *u*, jako też *ł* zredukowane, należą pewną swoją stroną do spółgłosek, inną zaś stroną do samogłosek.

W każdym jednak razie fonemy, oznaczane literami *v*, *w*, *u*, *ł* (w wymawianiu wielu Polaków), stanowią osobną grupę.

§ 14. Oznaczając dyftongi spółgłoskowe głuche czyli niegłośnie, przedstawiające zlanie się w jedno wrażenie i w jedno wyobrażenie spółgłosek *t* i *s*, oraz spółgłosek *ł* (*t* nieco wyżej wykonywanego) i *š* i spółgłosek *ł'* i *š'*, literami pojedynczemi *c*, *č* (*cz*), *ć*, powinniśmy dla konsekwencji oznaczać w ten sam sposób odpowiednie dyftongi dźwięczne czyli głośnie, nie zapomocą połączeń liter *dz*, *dź*, *dż*, ale za pomocą liter pojedynczych, np. *z*, *ž*, *ž'*. Byłoby to pożądane chociażby dla odróżnienia od takich wypadków, kiedy *d* i *z* (respective *ž*, *ž'*) wymawiają się osobno, z pauzą międzygłoskową, wywołując dwa wrażenia fonetyczne i odpowiadając dwum wyobrażeniom fonetycznym czyli dwum fonemom. Gdyby jednak konsekwencję tę uważał kto za

zbyteczną, mógłby pozostać przy sposobie, przyjętym w zwykłej grafice polskiej, określiwszy jedynie wypadki, w których *d* i *z*, *d'* i *z'* nie łączą się w dyftong spółgłoskowy, ale stanowią dwie osobne spółgłoski: *od-zywać się*, *od-żywiać się*, *pod-ziemny* i t. p.

§ 15. Podobny взгляд ma miejsce także przy *rz*, które rzadko oznacza dwie osobne fonemy,

marznąć, mirza, Korzon....,

zwykle zaś pojedynczą spółgłoskę, *ž* lub *š*, a w niektórych gwarach i w wymawianiu niektórych osób dyftong spółgłoskowy, którego drugą część stanowi wyraźne *ž* lub *š*, a pierwszą osłabione, zredukowane *r*, bądź to dźwięczne, przy *ž*, bądź też głuche, przy *š*. Rzeczą gustu i nawyknień każdego ze zbieraczy jest przyjąć ten lub ów sposób oznaczania; jabym jednak sądził, że najwłaściwiej byłoby, zachowując *rz* na oznaczenie dwóch osobnych fonem (*marznąć* i t. p.), spółgłoskę *rz*, zlewającą się w wymawianiu z *ž* lub *š* (*sz*), oznaczać za pomocą liter, właściwych tym fonemom, t. j. za pomocą *ž* (*ž*) i *š* (*sz*), a dla gwar i dla wymawiania indywidualnego, zachowującego osobny dyftong spółgłoskowy w dwóch modyfikacjach, *řž* i *řš*, przyjąć właśnie połączenia liter *řž* i *řš*. Używanie jednego tylko *ř*, podobnie jak i jednego tylko *rz*, jest z tego względu nieodpowiednie, że wyłącza możność oznaczania dwóch wymienionych modyfikacji tej spółgłoski, modyfikacji dźwięcznej, prawie równobrzmiącej z *ž*, i modyfikacji głuchej, prawie równobrzmiącej z *š* (*sz*).

§ 16. Samo przez się się rozumie, że zamiast *sz*, *ž*, *cz*, *dž* zwykłej grafiki polskiej proponowałbym konsekwentnie przeprowadzony szereg liter:

š, ž, č, řž (dž).

Odpowiadający temu szeregowi liter szereg fonem przedstawia chwiejność dyjalektyczną czyli gwarową, a chwiejność ta służy za podstawę do ugrupowania gwar polskich, tak geograficznego, jako też społecznego czyli klasowego. Jedni z Polaków lingwistycznych zachowują ten szereg w odrębności od obu szeregów,

tak *s, z, c, řž (dz),*
jak i *š, ž, č, řž (dž);*

inni (bardzo nieliczni) zmieszali go z szeregiem

ś, ź, ć, ź,

inni nareszcie (bardzo liczni, najliczniejsi) nie odróżniają go od szeregu

s, z, c, ʒ,

na korzyść tego ostatniego¹⁾.

Ponieważ szereg ś, ź, ć, ź rozwinał się, przynajmniej w wyrazach, a raczej morfemach (t. j. częściach znaczeniowych wyrazu), pochodzenia słowiańskiego, z dawnych „zmiękczonych“ czyli spalatalizowanych, dokładniej ześredniojęzykowionych spółgłosek (ś, ź; ź, ʒ; t', k, d', ʒ), więc możliwą jest rzeczą, że dotychczas przechowują się w nim ślady „miękkości“, „palatalności“, średniojęzykowości. Za jeden z takich śladów uważam wymawianie ś, ź, ć, ź zam. š, ž, č, ž, spotykane w niektórych gwarach śląskich i mazurskich. Wogóle zaś możliwe są następujące wybitne modyfikacje tego szeregu:

š, ž, č, ž — ś, ź, ć, ź — ś, ź, ć, ź — s, z, c, ʒ.

Rzeczą zbieracza materjału gwarowego jest określenie: w jakiej postaci występuje w danej gwarze ten szereg? czy nie występuje on w dwóch postaciach, n. p. ś, ź, ć, ź obok s, z, c, ʒ lub nawet š, ž, č, ž obok s, z, c, ʒ, zależnie od warunków fonetycznych i połączeń.

W związku z chwiejnością gwarową szeregu ś, ź, ć, ź pozostaje także chwiejność gwarowa spółgłoski ř (rz), która może występować albo jako řž, řš obok ś, ź, ć, ź, albo jako řž, řš obok ś, ź, ć, ź, albo jako řž, řš obok s, z, c, ʒ, albo jako ř, š obok ś, ź, ć, ź i t. p., albo nareszcie jako z, s obok s, z, c, ʒ.

§ 17. Spółgłoska r jest, o ile wiadomo, we wszystkich gwarach polskich przedniojęzykową. Ponieważ jednak u niektórych dysfatyków polskich spotykamy jej surogat tylnojęzykowy, r uvulare lub też r gutturale, więc możliwą jest rzeczą, że podobne wymawianie rozprzestrzeniło się tu i owdzie na wię-

¹⁾ Por. Stanisław Dobrzycki: O tak zwanem mazurowaniu w języku polskim. W Krakowie. 1900. (Os. odb. z t. XXXII. Rozpraw Wydz. filol. Akad. Umiej. w Krakowie).

kszą grupę ludzi, t. j. stało się poniekąd zjawiskiem gwarowym czyli dyjalektycznym.

Należy też zwracać pilną uwagę na to, czy niema w jakej gwarze polskiej *r* „miękkiego“ czyli średniojęzykowego, *r*.

§ 18. W zakresie spirantów tylnojęzykowych mamy dwojakie ugrupowanie gwar polskich:

Z jednej strony gwary, w których obok *x* (*ch*) psychicznie samoistnego żyje również γ (*h*) psychicznie samoistne, przeciwstawiamy gwarom, nierównie liczniejszym, bez podobnego różnicowania;

z drugiej zaś strony obok gwar, w których, jak to wyłożyłem w § 7-ym, z psychicznie samoistnym *x* (*ch*) alternuje w pewnych warunkach fonetycznych (na końcu wyrazu przed dźwięcznymi głoskami wyrazu następującego) dźwięczne γ (*h*), mogą istnieć gwary bez podobnej alternacji.

Wiadomo też, że w Karpatach polskich i na Podkarpaciu mamy szereg odmian spółgłoski *x* (*ch*), która tam przeszła zwykle albo w γ (*ch*), albo też w *k*, prawdopodobnie pod wpływem mieszaniny etnograficznej z jakimś innym plemieniem nie-słowiańskim.

Zbieracz materiałów gwaroznawczych powinien dokładnie oznaczać wszelkie modyfikacje spółgłosek powiewnych (spirantnych) tylnojęzykowych w badanej przez siebie gwarze.

Oczywiście można się tu posługiwać znakami, przyjętymi w zwykłym alfabecie polskim i w zwykłej grafice polskiej, t. j. znakiem *h* dla spiranta dźwięcznego, a połączeniem znaków *ch* dla spiranta głuchego. Ze względu jednak na to, że rola graficzno-fonetyczna litery *h* jest dosyć nieokreślona (raz wyraża ona przydech czyli aspirację — u Niemców, Anglików i t. d., drugi raz spirant dźwięczny — u Czechów, Słowaków i t. d., to znowu spirant głuchy — u Chorwatów i Słowinców, i t. p.), ze względu dalej na to, że znak złożony, *ch*, jest nieodpowiedni dla głoski tak niezaprzeczenie prostej i jednolitej, jak spirant tylnojęzykowy, — uważałbym za właściwsze używanie n. p. znaku γ dla spiranta dźwięcznego, a znaku *x* lub χ dla spiranta głuchego tylnojęzykowego. Niektórzy uczeni niemieccy wprowadzili zmodyfikowane *h*, t. j. \mathfrak{h} lub \mathfrak{h} , zamiast zwykle używanego *ch*.

§ 19. W zakresie spółgłosek powinno się jeszcze zwracać między innymi, uwagę na następujące szeregoly:

na możliwość istnienia w pewnej gwarze dwojakiego *j*, jednego silniejszego, bardziej „spółgłoskowego“, *j*, i drugiego słabszego, bardziej „samogłoskowego“, *ĵ*;

na różne stopnie „zmiękczenia“ czyli ześredniojęzykowania spółgłoski *n*, *ń* (możnaby tu używać liter złożonych, *ń*, *n̄*, albo też osobnej litery *ŋ*);

na dokładne oznaczanie *n* tylnojęzykowego, *n*, o ile ono istotnie spotyka się w danej gwarze;

na odróżnianie spółgłosek osłabionych i zredukowanych, *ł*, *p*, *k*, *s*, *ś* i t. d. od odpowiednich im mocnych i psychicznie wyodrębnionych, oraz na dokładne określanie warunków fonetycznych, w których miewa miejsce owa redukcja czyli osłabienie;

na staranne oznaczanie wszystkich wypadków, w których w danej gwarze zjawiają się głuche, nie-głośnie *r*, *ł*, *l*, *m*, *n*, *ń*;

na grupy spółgłoskowe *kv-*, *tv-*, *sv-*, *xv-* (*chw-*)..., mogące być albo jednolitemi co do działalności więzów głosowych krtani, t. j. właściwie grupami *kf-*, *tf-*, *sf-*, *xf-*..., jak to ma miejsce w wymawianiu znakomitej większości Polaków, albo też grupami z dokonywającym się podczas ich wymawiania przejściem od bezdźwięczności czyli niegłośności do dźwięczności czyli głośności krtaniowej. jak to można słyszeć z ust Polaków, urodzonych i wychowanych w okolicach językowo-mieszanych, polsko-mańuskich, polsko-białoruskich lub polsko-litewskich;

na różne odcienie w wymawianiu grup spółgłoskowych, z jednej strony, *br-* (*brz-*), *gr-*, *dr-*, *mr-*, *vr-* (*wrz-*)..., z drugiej zaś, *pr-*, *kr-*, *tr-*, *vr-* (*chrz-*)...

§ 20. W dziedzinie samogłosek wiadomo przedewszystkim, jak ważną rolę w gwaroznawstwie czyli dyjalektologii polskiej grają samogłoski tak zwane „pochylone“, t. j. po prostu zwężone, oznaczane zwykle za pomocą *á*, *ó*, *é*. Otóż zbieracz materiałów gwaroznawczych powinien dać nam odpowiedź, między innymi, na następujące pytania:

czy w danej gwarze istnieje osobne *a* wargowo zwężone czyli „pochylone“ i w jakich wyrazach się spotyka?

jeżeli tak, to w jaki sposób i w jakim stopniu różni się ono od samogłoski *o*?

czy istnieje w danej gwarze osobne *é* „pochylone“ czyli zwężone. a jeżeli tak, to czy stanowi ono osobną fonemę, różną od *i* (*y*), czy też zlało się z tym ostatnim w jedno wyobrażenie fonetyczne?

czy *o* zwężone czyli „pochylone“ nie różni się w wymawianiu od *u*, czy też stanowi osobną samogłoskę, różną tak od *o*, jako też od *u*? czy rozróżniają się w wymawianiu samogłoski wyrazów, z jednej strony, *mur, buk, brud, grud, ul, krup, bruk...*, z drugiej zaś, *mór, bóg, bród, gród, mól, grób, bróg...*?

Zamiast znaków samogłoskowych *a, o, e* z kreską („*accentus acutus*“), *á, ó, é*, wołałbym osobne litery proste: *ω* (= *á*) dla szerokiego *o* czyli *a* „pochylonego“, *ο* (= *ó*) dla *o* wąskiego czyli *o* „pochylonego“, *e* (= *é*) dla *e* wąskiego czyli „pochylnego“, a także *æ* dla *e* szerokiego.

Oczywiście tam, gdzie *á* brzmi jak *o*, *ó* jak *u*, *é* jak *i* (*y*), nie potrzeba osobnych znaków, a wystarczy pisać wszędzie, zgodnie z wymawianiem: *o, u, i* (*y*).

§ 21. Przy zapisywaniu materjałów gwarowych niewłaściwym jest stosowanie liter *i* i *y* według asocjacji czyli skojarzeń graficzno-fonetycznych, ustalonych w zwykłej grafice polskiej, a polegających na tym, że grafema czyli jednolite wyobrażenie graficzne litery *i* wiąże się jedynie z wyobrażeniem fonetycznym obecności jakiejś samogłoski w danej zgłosce, oraz z wyobrażeniem fonetycznym „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski poprzedzającej, gdy tymczasem grafemie czyli jednolitemu wyobrażeniu graficznemu litery *y* właściwym jest skojarzenie z fonemą czyli wyobrażeniem fonetycznym takiej samej psychicznie samogłoski, jaką może oznaczać także litera *i*, ale bez wyobrażenia „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski poprzedzającej¹⁾. Wyobrażenie „miękkości“ czyli średniojęzykowości spółgłoski powinna wzbudzać sama litera, spółgłoskę tę ozna-

¹⁾ Zob. J. Baudouin de Courtenay: Jedna z kwestji spornych pisowni polskiej. (Prace filologiczne. Warszawa. III., str. 792 — 797 == w os. odb. str. 8—13).

czająca, a litera samogłoskowa powinna oznaczać jedynie samogłoskę i nie więcej. Powinno się więc w transkrypcji dyjalektycznej czyli gwarowej pisać:

pi, bi, fi, vi, mi, si, zi, ci, dzi, ni, li, ki, gi, hi, xi, yi, a nie *pi, bi, fi, wi, mi, si, zi, ci, dzi, ni, li, ki, gi, chi, hi*;

pa po pu pe pe pu, ba, fa, va, na, sa, za, ca, za, na, ka, ja, a nie *pia pio pu pie pie pu, bia, fia, uia, mia, sia, zia, cia, dzia, nia, kia, gia*;

pi, bi, fi, vi, mi, si, zi, ci, zi, si, zi, ci, zi, ni, ki, gi, xi, yi, a nie *py, by, fy, wy, my, sy, zy, cy, dzy, szy, ży, czy, dży, ny, ty, ky, gy, chy, hy*.

Zresztą, gdyby komu było trudno zapisywać w ten sposób, może trzymać się zwykłej grafiki i pisowni, byle tylko objaśnić, jakie znaczenie nadaje pojedynczym literom i ich połączeniom.

Prof. Rozwadowski wskazuje w swoim „Szkicu“ na rozmaite odcienie samogłoski *i* (oznaczonej w alfabecie polskim literami *i* i *y*). Bez wątpienia te i tym podobne odcienie istnieją w wymawianiu polskim, t. j. istnieją antropofonicznie, ale psychofonetycznie, jako wyodrębnione wyobrażenie fonetyczne, mamy w języku polskim i na całym obszarze językowym polskim jedną tylko fonemę *i*, której różnolite wykonanie zależy od połączeń z innymi głoskami i wogóle od rozmaitych warunków antropofonicznych.

Między innymi lokalizacja czyli umiejscowienie zwięzienia jamy ustnej między językiem a podniebieniem zmienia się stosownie do tego, czy *i* łączy się z poprzedzającą spółgłoską „miękką“ czyli średniojęzykową, czyli też z poprzedzającą spółgłoską „twardą“ czyli nie-średniojęzykową: w *pi, si, ci, ni, ki*... umiejscowienie to jest bardziej przednim, w *pi (py)* zaś, *si (sy), ti (ty), ni (ny), zi (zy)*... wogóle bardziej tylnym. Prócz tego na charakter samogłoski *i* po spółgłoskach „twardych“, a przede wszystkim na jej umiejscowienie w wykonaniu fonacyjnym wpływa także umiejscowienie poprzedzających ją spółgłosek: po wargowych wymawia się ona cokolwiek głębiej, aniżeli po spółgłoskach przedniojęzykowych.

Odległość między miejscami zbliżenia języka do podniebienia podczas wymawiania dwóch głównych odcieni samogłoski *i* przed-

stawia zjawisko gwarowo chwiejne: na południo-wschodzie obszaru językowego polskiego odległość ta jest równą prawie zeru, t. j. właściwe fonemie *i* zwężenie jamy ustnej w połączeniu tak z poprzedzającymi spółgłoskami średniojęzykowymi, jako też z poprzedzającymi spółgłoskami nie-średniojęzykowymi, wykonywa się prawie w tym samym miejscu (w *ryba, syn, ty...* *i* jest tam prawie identyczne, a może i całkiem identyczne, z *i* wyrazów *zima, siny, ci...*). W innych częściach terytorjum językowego polskiego odległość ta jest większa, tak, że możemy tam konstatować dwa wyraźne *i*: *i*₁ i *i*₂.

Rzeczą zbieracza materiału gwarowego jest pilne zwracanie uwagi także na te różne odcienie samogłoski *i*, oraz na stopień odległości między umiejscowieniami zwężeń, właściwy gwarze opisywanej i badanej.

Dla oznaczania dwóch głównych odcieni samogłoski *i* można przy zapisywaniu tekstów użytkować właściwą alfabecie polskiemu różnicę liter *i* a *y*, chociaż i jeden znak *i* mógłby wystarczyć, byleby tylko w uwagach przedwstępnych objaśniono, w jakich mianowicie połączeniach występuje ten lub ów odcień tej samogłoski.

Podobnie jak *i*, również i samogłoska *e* posiada, o ile mi się zdaje, przedewszystkim dwa umiejscowienia, *e*₁ i *e*₂, stosownie do tego, czy łączy się z poprzedzającą spółgłoską średniojęzykową, czy też z poprzedzającą spółgłoską nie-średniojęzykową lub też z brakiem wszelkiej spółgłoski: Z jednej strony *je, me, ze, ée, le...*, z drugiej zaś *pe, me, ze, te, te, ze...*, *e*₂ (n. p. *Ewa*). Zbieracz materiałów gwarowych powinien skonstatować, czy w opisywanej przez niego gwarze spotykają się istotnie te dwa umiejscowienia samogłoski *e*, w zależności od połączeń.

§ 22. Jako znak nosowości samogłoski, t. j. otwarcia nosa i wytwarzania rezonansu nosowego podczas wymawiania samogłoski, może służyć właściwy alfabecie polskiemu ogonek pod znakiem samogłoski. Dla konsekwencji jednak, t. j. dla dokładności i ścisłości skojarzeń, tak częściowych, jak i złożonych, należałoby używać i przy samogłosce nosowej tej samej litery, której wyobrażenie kojarzy się z wyobrażeniem odpowiedniej samogłoski nie-nosowej, czysto-ustnej; a więc przedewszystkim

należy zastąpić literę *a* literą *o*. Wogóle zaś możemy *a priori* przypuścić możliwość następujących samogłosek nosowych:

ɛ, o (o nosowe), a (a nosowe), u (u nosowe), i (i nosowe), ą (e szerokie nosowe), ę (e wąskie nosowe), ɔ (o szerokie nosowe), ɔ̃ (o wąskie nosowe);

a rzeczą zbieraczy materiału gwarowego jest konstatawanie, które z tych samogłosek nosowych i w jakich połączeniach spotykają się w danej gwarze.

Prof. Rozwadowski wskazuje w swoim „Szkicu“ (§ 11) na znany zresztą fakt, że wymawianie samogłosek nosowych zmienia się stosownie do połączeń z następującymi spółgłoskami albo też z brakiem wszelkiej spółgłoski następującej, t. j. kiedy samogłoska nosowa znajduje się na końcu wyrazu. Co do niektórych szczegółów nie zgadzam się z prof. R., a umotywowanie swoich wątpliwości odkładam na później.

Zadaniem zbieracza materiału gwarowego jest dokładne określenie, kiedy w danej gwarze występują czyste samogłoski nosowe, kiedy połączenia samogłosek nosowych z następującymi spółgłoskami nosowymi (*om, em, am; on, en, an; oń, eń, ań; ɔn, ɛn, an*, i t. p.) albo też połączenia samogłosek nie-nosowych ze spółgłoskami nosowymi (*om, em, am; on, en, an; oń, eń, ań; ɔn, en, an* i t. p.), a kiedy po prostu zwykle samogłoski nie-nosowe.

§ 23. Nareszcie każdy zbieracz materiału gwarowego powinien pilną zwracać uwagę na wszelkie głoski niezwykle, nie spotykane w ogólnym języku polskim, a charakterystyczne dla danej gwary, określając przytym dokładnie, w jakich połączeniach i w jakich warunkach fonetycznych występują te głoski niezwykle. Najprostszym sposobem zadosyćczynienia temu zadaniu, jako też wszelkim innym żądaniom dyjalektologicznym, jest dokładne zapisywanie tekstów, t. j. opowiadań, przysłów, pieśni, rozmów i t. d. Tak starannie zapisywane teksty, jako też zbiory wyrazów, należących do danej gwary, powinny dać odpowiedź, między innymi, na następujące pytania:

Czy w danej gwarze nie ma czasem osobnych samogłosek nosowych, samogłosek „wtórnych“ (sekundarnych), powstałych z samogłosek nie-nosowych pod wpływem sąsiedztwa ze spółgło-

skami nosowemi (n. p. nosowe \tilde{e} zam. a w matka, nasza, kamień, sama i t. p.)?

Czy czasem pod wpływem sąsiedztwa ze spółgłoskami nosowemi nie powstały osobliwe samogłoski nie-nosowe, n. p. wążkie a , t. j. samogłoska, pozostająca w takim stosunku do a , w jakim u pozostaje do o a i do e ? Takie wążkie a możnaby oznaczać n. p. za pomocą α (e przewrócone do góry nogami).

Czy nie rozwinęły się samogłoski wtórne w pewnych grupach spółgłoskowych, n. p. między m i x (ch) grupy mx (mch) lub między m i u grupy mu wyrazów $mchui$, $mchem$, $mnóstwo$ i t. p.?

Czy niema w danej gwarze samogłosek \ddot{o} , \ddot{u} (t. j. samogłosek zwężenia wargowego z jednoczesnym zwężeniem nie tylnojęzykowym, ale średnio-językowym)? Na takie \ddot{u} w wymawianiu ogólnie polskim wskazuje prof. Rozwadowski w swoim „Szkicu“ (§ 7).

Czy niema w danej gwarze dyftongów samogłoskowych, zastępujących prostą samogłoskę o , w rodzaju oe , ue , uo , $\ddot{u}\ddot{o}$ itp.?

§ 24. Nareszcie zadaniem zbieracza materiału gwarowego jest staranne zwracanie uwagi:

1) na akcent wyrazów i zdań, o ile on odstępuje od przeciętnego akcentu polskiego;

2) na ilość czasową spółgłosek i samogłosek, t. j. na możliwą różnicę między spółgłoskami i samogłoskami długimi i krótkimi;

3) na pauzy międzywyrazowe, t. j. na sposób rozdzielania fonetycznego wyrazów, następujących po sobie w mowie bieżącej.

§ 25. Wogóle należy pamiętać, że — jak to już wyżej (§ 5) zaznaczyłem — zwykle nasze litery, chociażby jak najbardziej udoskonalone, nie mogą nigdy oddać wszystkich odcieni wymawiania. Technika zaś badań antropofonicznych nie doszła jeszcze do tego, ażebyśmy mogli stosować aparaty czyli przyrządy fizyczne, zapisujące bądź to poruszenia organów mównych, bądź też drgania powietrza, wywołane przez te poruszenia, równie szybko, jak same te poruszenia się odbywają. Fonograf jest dla naszych celów narzędziem, dotychczas tylko jednostronnie spełniającym swe zadanie, bo jedynie powtarzającym wrażenia

akustyczne bez analizy prac fizjologicznych, wrażenia te wywołujących. Inne zaś przyrządy, jak n. p. przyrządy znakomitego fonetyka francuskiego, księdza Rousselot, są zbyt skomplikowane i wymagają znacznej wprawy, dającej się zdobyć tylko po pewnym czasie, a prócz tego nie dają się jeszcze stosować do zapisywania procesu fonacyjnego czyli wymawianiowego, trwającego nieco dłużej, niż wyrazy i zdania pojedyncze.

Wobec tego każdy z zapisywaczów materiału gwarowego może wybrać sobie dowolny alfabet i dowolną grafikę, byle tylko określił dokładnie rolę pojedynczych znaków i ich połączeń, byle tylko podał dokładną charakterystykę wymawiania, czy to pojedynczych głosek, czy też całych szeregów, o ile ono odstępuje od powszechnie znanego sposobu wymawiania, i byle tylko nie zapomniał zwrócić uwagi na wszelkie właściwości i osobliwości danej gwary.

Dla postępu badań na polu gwaroznawstwa polskiego czyli dyjalektologii polskiej konieczną jest rzeczą, najprzód, dokonanie syntezy tego wszystkiego, co dotychczas na tym polu zrobiono, t. j. ułożenie przeglądu właściwości wszystkich gwar polskich, o ile je dotychczas zbadano, powtóre zaś ułożenie programu badań dyjalektologicznych, t. j. pytajnika, obejmującego pytania co do wszystkich właściwości, spotykanych dotychczas w gwarach polskich, jako też mogących się jeszcze napotkać.

W związku z temi mojemi „Wskazówkami“ pozostaje ogłoszona jednocześnie „Próba korzystania dla wniosków dyjalektologicznych z listów i wogóle z utworów piśmiennych ludzi, niedostatecznie w piśmie wywieszonych“.

J. Baudouin de Courtenay.

Petersburg, luty 1901.

Próba korzystania dla wniosków dyjalektologicznych z listów i wogóle z utworów piśmiennych ludzi, niedostatecznie w piśmie wyćwiczonych.

W notatkach swych mam dość bogaty materiał, tutaj się odnoszący. Tymczasem zaś zużytkuję tylko dwie grupy listów z Galicji zachodniej: jedna grupa pochodzi od dziewczyn wiejskich ze Skawiec (stacji kolei Transwersalnej) w Beskidach, druga zaś od osoby, urodzonej i wychowanej we wsi Uszew (zza Bochni, zpod Brzeska), ale nie umiejącej pisać i dyktującej swoje listy, w danym razie w Zakopanem, tak że odzwierciedlają się w nich właściwości raczej zakopiańskie, aniżeli podbrzeskie. Obie grupy listów rozbierać będą razem, gdyż właściwości ich niewiele od siebie odbiegają; oznaczać je zaś będą następującymi skróceniami:

Sk. H. — listy jednej z dziewczyn skawieckich;

Sk. M. — listy drugiej z dziewczyn skawieckich;

Usz.-Z. — listy, pisane w Zakopanem, a dyktowane przez osobę z Uzwi.

Wnioski, wyciągnięte z rozpatrzenia tych listów, dzielę na następujące oddziały.

I. Osobliwości pisma odzwierciedlają właściwości fonetyczne ogólnopolskie i ogólnopolskie asocjacje graficzno-fonetyczne.

1. *Czysie* wan nie przykrzy przez Krakowa *czysie* są zrowi wszysey. (*Sk. H.*)

Z literą *y* autorka listu łączy wyobrażenie samogłoski *i* bez zmiękczenia spółgłoski poprzedzającej. Ponieważ jednak spółgłoska *č* (*cz*) występuje pod tym względem nie parzysto, więc obok *czy* mamy też *cz*. Zresztą w samej gwarze miejscowej zam. *č* wymawiają *c*.

2. Jak ja sie wrocila z koleji, ... z koleji,
do siostry Moji (*Uisz.-Z.*).

Wymawiają *ji*, podobnie jak w języku ogólnie-polskim.

3. a) nie choć tam (*Sk. M.*) (= nie chodź tam),
wotkę (*Uisz.-Z.*) (= wódkę).

b) *om* mowi (= on mówi)..., *om* mi mowi..., *Tem* moj kawaler (= Ten mój...)... | a *on* mowi... (*Uisz.-Z.*).

c) przysed zawsze (*Uisz.-Z.*).

d) wtenczasz Jagescie Pannsto wyjezdźdźali (*Uisz.-Z.*),
dlaczego nie przyszed na kolej (*Uisz.-Z.*).

e) posłizmy... pilizmy... i posłizmy do pokoju (*Uisz.-Z.*)
(= poszliśmy, piliśmy).

f) *Wiedem* dzień (*Uisz.-Z.*) (= w jeden dzień).

Upodobnienia, właściwe wymawianiu ogólnie polskiemu (zob. moje „Wskazówki“, § 7.).

4. Więcy ci nie mam co ciekawego pisać..., więcy ci nie piszę (*Sk. M.*), Wiency ci ninam co pisać (*Sk. H.*),

puzni (= później)... apuzni (*Uisz.-Z.*), do siostry Moji (*Uisz.-Z.*),

ja naji (= na jej) weselu nie była (*Uisz.-Z.*),

tylko Anieleie roiezka boli spuchła *i* (= jej) cała i bardzo jo boli (*Sk. H.*),

o ty godzinie (*Uisz.-Z.*) (= o tej)....

Odzwierciedła to zwykle wymawianie polskie.

5. do krawieczyzny (*Uisz.-Z.*),

to tam mnie odadzą (*Uisz.-Z.*) (= oddadzą),

a omni nowi (*Uisz.-Z.*) (= a on mnie mówi).

W zwykłym wymawianiu polskim zachodzą podobne skrócenia fonetyczne.

II. Osobliwości fonetyczne, właściwe przeważającej liczbie gwar polskich.

1. *Maryja* (*Uisz.-Z.*), nie posłałam fotografije..., swojego braciszka fotografiją (*Acc. s.*) (*Uisz.-Z.*).

Dwuzgłoskowość ta, *-yja, -ija* i t. p., właściwą jest wogóle językowi ludowemu polskiemu.

2. po niezliczone razy (*Sk. H.*),
wniem sie zokonyło (*Uisz.-Z.*);
odesła..., posłam..., przysed zawsze..., przysłam ja do
domu..., zebym przysła..., odeszła iposła (*Uisz.-Z.*);
ze nie posłałam..., pozegnoł..., włozie do ksiioski (*Uisz.-Z.*);
pisał..., japiszła..., Pani ma czasz..., miejsczej (= miej-
sce)..., ulica karmeliczka (*Uisz.-Z.*);
wtenczas..., grzecznie..., bozeczywiście..., do krawieczy-
zny (*Uisz.-Z.*);

Na pocztzie (*Uisz.-Z.*);
jak zajdziesz do izby nie czyn im ta cizby (*Sk. M.*);
wtenczasz Jagescie Pannsto wyjezdźzali posłam wprost do
Karolki... z wielkiem ach zwielkiem zalem Karolka się zemnie
smieje imowi czusty płaczsz (*Uisz.-Z.*).

Z tych wypisów widać, że gwary odnośne należą do „ma-
zurujących“, t. j. do mięszających *š, ž, č, ř* z *s, z, c, ž*.

3. najprzud (*Sk. M.*);
pisařza..., wierzyć..., we wrześniu..., grzecznie..., przy-
sed..., przyjechał..., trzeci (*Uisz.-Z.*);
twasz podobna do mojej (*Sk. M.*);
listoniosz..., listoniaż (*Uisz.-Z.*) (= listoniarz = listonosz);
uzadzili (= urządzili)..., bozeczywiście (= bo rzeczywi-
ście) (*Uisz.-Z.*).

Z większości wypadków możnaby wnosić, że w gwarach
tych *ř* zachowuje odrębne brzmienie, w różnicy od *z, s* (= *ž, š*);
napisanie *twasz* i *listoniaż*, *listoniosz* każe przypuszczać, że
ř brzmi tu jak *ž* i *š*; a nareszcie na podstawie *uzadzili* i *boze-
czywiście* należałoby zaliczyć gwarę Pod-brzeską czy też Zako-
piańską do gwar, w których i *ř* uległo „mazurowaniu“, t. j. usta-
piło miejsca spółgłosce *z*, respective *s*.

4. pozegnoł..., przyjechał (*Uisz.-Z.*);
nieroz..., listoniosz (*Uisz.-Z.*);
Moja kochana drogo Panno Jozefo..., Moja kochano idrogo
Panno jozefo (*Uisz.-Z.*);
w zokopanem... | dozakopanego. (*Uisz.-Z.*);

wniem sie zokoneyło (*Uisz.-Z.*);

tylko was pozrowiam (*Sk. H.*) (= pozdrawiam).

Napisania te wskazują na „a pochyłone“, tj. na a zwężone.

5. Szłam koło lasu czarnego..., z błota..., poktoń się..., odebrała..., pisałam..., zapomniałam. (*Sk. M.*);

w półudnie.... włoozyc..., długo niemogłam (*Uisz.-Z.*);

łzy (poprawione ze „zzy“) mnie ciekły jak... (*Sk. M.*);

Do stou (= stołu) siadam papier Roskładam (*Sk. M.*);

bobys mi się łupil (= upił) (*Sk. M.*);

ja donij zapłu godziny (= przez pół godziny) słowa przemowie niemogę (*Uisz.-Z.*);

szkłoda tej błony (= szkoda tej bony, t. j. służącej)...

nachłodzi godzina dwunasta, przychłodzi listonosz.... wychłodzi

zamoż.... przychłodził..., spiedzichłowa (= z Pędzichowa) (*Uisz.-Z.*).

Przykłady te dowodzą najoczywiściej, że w gwarach tych istnieje ł wargowe, t. j. *u*.

6. a) ezesto (= często) (*Sk. M.*);

wychłodzi zamoż (= za mąż).... włoozic do ksiioski (= do książki) (*Uisz.-Z.*);

Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus (*Sk. H.*);

to będzie od piętnastego listopada..., spiedzichłowa (= z Pędzichowa) (*Uisz.-Z.*);

pięknie (*Sk. H., Sk. M.*), My dzięki Bogu jesteśmy zrowi (*Sk. H.*), Paniekom (D. pl.) (*Uisz.-Z.*)... | pięknie (*Sk. M.*);

nawegrach (= na Wegrach) (*Uisz.-Z.*);

prosił mie opamięć (*Uisz.-Z.*);

wiene (*Uisz.-Z.*);

onto wszystko fondował (*Uisz.-Z.*).

Na podstawie tych wypisów można robić wnioski o samogłoskach nosowych i ich substytucjach.

III. Osobliwości fonetyczne, właściwe tylko pewnym grupom gwar polskich.

1. zapłu godziny (= przez pół godziny) (*Uisz.-Z.*);

bobys mi się łupil (= upił) (*Sk. M.*);

szkłoda tej błony..., nadechłodzi, przychłodzi, wychłodzi, przychłodził, spedziłowa (*Uisz.-Z.*).

Przykłady te, już raz wyliczone z powodu spółgłoski ł (II. 5, str. 143), a tu znowu powtórzone, wykazują istnienie połączeń *uu*, *uo* zamiast *u*, *o*.

W *uupil* (= *upil*) gwary Skawieckiej mamy *uu* z *u* na początku wyrazu.

Dyftong *uo* z *o* w gwarze Podbrzeskiej występuje tu w zgłoskach akcentowanych i po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych: *buoony*, *škuoda*, *naduoży*, *prichoży*, *vyuoży*, *prichożyu*, *s Pežoova*.

Czy dyftong ten ogranicza się tylko do tych połączeń i do tych warunków fonetycznych, trudno na pewno powiedzieć z powodu szczupłości materiału.

Ciekawe jest napisanie *plu godziny*, świadczące o wymawianiu: *puu gożiny*.

2. za pióro *hwytam* Z wami pannami sie witam (*Sk. M.*);

Teras koehana Ceziu piszeci zem była wzaksak (= pisze ci, zem była w Zaksach, t. j. w Saksach, w Niemczech) na robotę (*Sk. H.*);

cherbatę..., *chelę* (= *Helę*)..., *wyjechala*..., *wychłodzi*... (*Uisz.-Z.*).

Wypisy te potwierdzają znaną skądinąd właściwość gwar tatrzańskich i beskidowych co do zamiany spółgłoski *x* (*ch*) przez *γ* (*h*) i *k*, oraz zlanie się *γ* (*h*) i *x* (*ch*) w jednym *x* (*ch*) w gwarze podbrzeskiej, na podobieństwo znakomitej większości gwar polskich.

3. Maryja *Szrzygiel* (= *Szezygiel*) (*Uisz.-Z.*).

Pokazuje to, że to, co w pisowni polskiej rozróżnia się jako *szez* i *strz*, w grupie gwar, do której należy gwara Podbrzeska czy też Zakopiańska, wymawia się jednakowo. Odwrotnie na szyldach krakowskich można czytać:

„*oszczenie* nożów i brzytew“ (= *ostrzenie*...).

4. czyscie są *zrowi* wszysey..., My dzięki Bogu jesteśmy *zrowi*..., Maniusia czy jest *zrowa*..., tylko was *pozrowiam*..., Teracie moje siostry *zrawiaju* całuju i twoje siostry..., *pozrawioj* ja cie *barzo*... | *pozdrawiają*..., *pozdrawiam* (*Sk. H.*).

Należałoby rozstrzygnąć, o ile to *zr* zam. *zdr* jest właściwością gwarową, a o ile może tylko indywidualną.

5. Błogosławiejswa Bożego..., pozdrawiam całe rodzejstwo (Sk. M.);

zostaj z bogiem (= zostań z Bogiem) (Sk. M.).

roiczka (= rączka) (Sk. H.);

| u państwo (Sk. H.);

Pannsto (= państwo)..., do Państwa..., odpaństwa Bojwidow (Usz.-Z.).

Z tych zestawień moglibyśmy wnioskować, że w gwarze skawieckiej zamiast grupy *ńst, ńz* wymawiają *jst, jz*, a że w gwarze podbrzeskiej czy też zakopiańskiej *ń* w takich połączeniach pozostaje bez zmiany.

Co do *zostaj*, to można je objaśniać nie fonetycznie, ale morfologicznie, jako tryb rozkazujący do czasu teraźn. *zostaje*... Por. *stój, całuj, łaj, lej*... obok *stoję, całuję, łaję, leję*...

6. pan *jeszczej* z koleji nie wrócił..., to *jeszczej* sama niewiem...,

anaswoje *miejszej* dała chełę (Usz.-Z.).

Zasługuje na uwagę *j* w końcu wyrazów *ješčej* (= jeszcze), *miejszej* (= miejsce).

IV. Z zakresu morfologii.

1. nie posłałam fotografije..., dla Jozefy Borowskie (Usz.-Z.).

2. Ac. s. fotografiją (Usz.-Z.),

przy jednoczesnym istnieniu *a* zwężonego („pochylonego”) (zob. II. 4, str. 142 ss.).

3. wzokopanem (Usz.-Z.);

z wielkiem ach zwielkiem żalem..., i przysed ze swoim kolegą stem wysokiem..., w całym świecie..., wniem (= w nim) (Usz.-Z.);

D. pl. wszystkim Paniekom (Usz.-Z.).

4. My... jesteśmy zrowi (Sk. H.).

5. ja nadругi dzień pojechała do zakopanego..., japisła doniego kartkę (Usz.-Z.).

V. Asymilacja morfologiczna i semazjologiczna
(„analogja“ i „słoworód ludowy“).

1. listoniaż (5 razy), listoniosz (1 raz) (*Uisz.-Z.*).

Wyraz więc ten pojęto tu nie jako *compositum* „list-o-nosz“ (= Brief-träger), ale jako *derivatum* od *list*, „listoniarz“, niby na wzór *kominiarz*, *kataryniarz*, *pieczeniarsz*, *kamieniarz*...

2. do państwa Bujwidow...,

ale

Pani Bojwid..., z Panią³Bojwidową..., od państwa Bojwidow (*Uisz.-Z.*).

Podprowadzono więc tu nazwisko *Bujwid* o składzie, w pierwszej swojej części, *buj-*, dla piszącego niezrozumiałym, pod rdzeń (pierwiastek) zrozmiały, *boj-* (*boi się*, *bój boju* i t. p.), a napisanie to ułatwiało istnienie w alfabecie polskim dwóch liter, *u* i *ó*, na oznaczenie tej samej samogłoski, *u*.

3. Leć listeczku żelazną koleją a nie choć tam gdzie gorzałkę, leją bobyś mi się lupił i do mojej Kochanej Zosi nie *trawił* (*Sk. M.*).

Tutaj *trawił* podprowadzono, przynajmniej na piśmie, pod częstsze *traw-a*, *traw-ić*.

VI. Drobiazgi słownikowe.

1. *zapłu* godziny słowa przemówić nie mogę...,

zate parę dni wieczor i w południe oty godzinie przychłodził (*Uisz.-Z.*).

Tutaj *za* ma oczywiście znaczenie ogólnie-polskiego *przez*.

2. Bardzo przepraszam... ze nie poslałam fotografii *bez* Pana (*Uisz.-Z.*).

Tu znowu widzimy *bez* w znaczeniu *przez*, jak w bardzo wielu gwarach polskich.

3. Mysmy sobie *tamok* wielką pijatyke uzadzili,

tamoj nawsi (*Uisz.-Z.*).

Jan Baudouin de Courtenay.

Petersburg, luty 1901.

Z. Celichowski.

Polskie glosy botaniczne w Mogunckim Zielniku z r. 1484.

Biblioteka Kórnicka posiada konwolut druków z XV wieku we współczesnej oprawie, w którym na początku mieści się:

Herbarius. Ma | guntie impressus. | Anno etc. LXXXIII.

Pod powyższym tytułem czerwoną farbą wytłoczone godło drukarni Piotra Schoeffera.

Zgodnie z opisem Haina w Repertorium bibliographicum pod liczbą 8444 jestto druk in 4-to gockiem literami odbity, — na początku 4 karty włącznie tytułowej nie liczbowane, — następnie kart liczbowanych 150, z których każda na górnej połowie pierwszej strony ma kolorowany drzeworyt, przedstawiający roślinę, a poniżej i na odwrotnej stronie opis tejże rośliny i jej własności lecznicze. Rośliny następują po sobie w porządku alfabetycznym, jakkolwiek w obrębie poszczególnych liter następstwo alfabetyczne nie jest ściśle zachowane.

Po właściwym Zielniku dodanych jest 20 kart z napisem: Particula secunda de simplicibus laxatiuis etc. Hain pisze, że drugiej karty z owych 20 braknie. Była ona snąc w jego egzemplarzu wycięta, niezawodnie przez introligatora; z egzemplarza kórnickiego okazuje się, że karta ta była czysta, niezadrukowana. Nadmienię tylko jeszcze, że Hain w głównym tytule przytacza mylnie Moguntie zam. Maguntie.

Egzemplarz kórnicki, jak się to okazuje z zapiski charakterem XVII wieku na pierwszej karcie tekstu umieszczonej, był niegdyś własnością księcia Panny Maryi Zakonu Cystersów

w Koronowie; na górnym brzegu czytamy bowiem: Liber B. Mariae de Corona, na dolnym: Corononiensis Marij; pochodzi więc z Wielkopolski.

W Zielniku Mogunekim pod każdą ryciną, przedstawiającą roślinę, umieszczona jest po lewej stronie łacińska, po prawej niemiecka jej nazwa; między niemi, a częściowo ponad niemi, umieścił w kórnickim egzemplarzu glosator — niezawodnie zakonnik wielkopolski z Koronowa, polskie nazwy. Nadmieniam jeszcze, że w głosach tych znać dwojaki charakter pisma. Różnica czasu nie może być znaczna; tam, gdzie roślina ma więcej nazw, kładę naprzód starszą. Z charakteru pisma jakoteż z niektórych właściwości ortograficznych wnoszę, iż glosy pochodzą z początku XVI wieku. Odpowiadają one w przeważnej części nazwom zachodzącym w Zielniku Falimirza, nie przynosi więc słowniczek nasz wiele językowych zdobyczy. Sądzę jednakże, iż glosy te zasługują na ogłoszenie już to dla tego, iż są starsze od najstarszego drukowanego zielnika, już też dla tego, iż są dowodem, że nazwy nawet zagranicznych roślin były już na początku XVI w. powszechnie w kraju przyjęte, skąd dalszy wniosek, że i rośliny same w Polsce już wówczas oddawna znane były. Zaaklimatyzowali je niezawodnie zakonnicy, już to cudzoziemcy przybywający do Polski, już to krajowcy wracający do kraju po odbyciu nauk lub nowicyatu za granicą.

W egzemplarzu kórnickim Mogunckiego zielnika znajdują się jeszcze obok rycin notatki pismem XVII w. i to po lewej stronie opisane jest miejsce, gdzie odnośna roślina się znachodzi, po prawej zaś nazwa rośliny. Gdzie te nazwy różnią się od naszych glos, tam przytaczam je w nawiasie, sądząc, iż to dla botaników naszych może być w niektórych przypadkach rzeczą pożyteczną i pożądaną¹⁾.

Absintheum -- *pyolun*.

Abrotanum -- *Bozedrzewko* (Boże drzewko. Proszczak).

Altea — *vyelkj szlusz*.

¹⁾ Znak (!), pochodzący od redakeyi, = sic!; (sic) pochodzi od wydawcy.

- Acorus — *cosaczycz* (tatarskie ziele).
 Aetosa — *szaur*.
 Agrimonia — *rzepijk*.
 Alleum — *czosznk*.
 Alkagenge — (pęcherzyca, psie wiśnie).
 Ameos — *wroticz*.
 Anetum — *swroyszkj kopr*.
 Apium — *opych*.
 Arthimesia — *bylicza*.
 Aristologia longa — *szwyathego pyothra zyelye, podroznik, kokorzek* (kokornak).
 Aristologia rotunda — *kokorzek*.
 Asarum — *copjtnik*.
 Atriplex — *loboda*.
 Aaron — (obrazki ziele, Aronowa broda).
 Auricula muris — *nyedospjalek* (niedospialek, mysze uszka).
 Arnoglossa — (babka, języczki).
 Ambrosiana — (krwawnik, Bożybyt zowią).
 Affodillus — *złothogłow*.
 Borago — *borak*.
 Buglossa — *voleve ijasjnczkj*. (!)
 Betonica — *bukwycza*.
 Branca ursina — *nyedzwjedzynj, barszcz*.
 Bleta — *ewikla*.
 Bursa pastoris (*Taschelkraut*) — *krwawnik, sporysz* (tobolki, kaletka).
 Berberus — (kozia broda).
 Baselicon — *czerwonja barwnycza*.
 Brionia — *przestamp*.
 Cieorea — *podroznik*.
 Calamentum — *byala lycbyothka, cobyła mijantka*.
 Centaurea — *czetherzya*.
 Cartanus (!) — *crokosz*.
 Cinoglossa — *pszy iazyk*.
 Camomilla — *rumnek*.
 Camepitheos — *vjelka oszanka, smygłowki, camedreos mala osanka*.

- Capillus veneris — *nyewyesczye wloszy. mathkyboze wloschj.*
 Cepe — *czebulya.*
 Coriandrum — (koryander abo kolendra, polski pieprz).
 Custuta (!) — *kanya przodza* (kania przędza, wylup).
 Cyperus (niem. *wildgalien*) — *polny galgan.*
 Celidonia — *yaschkolye zyelye, zlotnyk.*
 Cathapucia (niem. *Sprinckwocz*) — *skoczek, trlęcz.*
 Cucumer — *bogurek. (!)*
 Canapus — *konop.*
 Daucus creticus — *marchew polna, marchew domowa, gnyasdo ptasche, szwynak.*
 Diptamus — *gadowe zyelye, yadowe korzenye, thrzomdala.*
 Esula minor — *szoszuka.*
 Endivia — *mlyecz, szwijnj mlyecz.*
 Eupatorium — *schadzecz.*
 Enula — *homan.*
 Epatica — *dzyewyaczyennyk, watrobne zyelye, majownijk.*
 Elleborus albus — *czemjierzycza.*
 Elleborus niger — *olesznik.*
 Ebulus — *chebdzje.*
 Edera terrestris (niem. *gunderebe*) — *(kunrad) bluszcz.*
 Edera arborea — *bluszcz.*
 Fumus terre — *polna rutha.*
 Feniculus — *kopr wloskj.*
 Fragaria — *smnycze, maljnj.*
 Grana solis (niem. *steynbrech*) — *łomy kamyen, wroblye prosszo.*
 Galletritum (niem. *Scharlach*) — *silvia* (sic) („ta krzewinka jest naszym krajom niezajoma“ przypisek z XVII w. w egzemplarzu kórnickim Mog. Zielnika).
 Garioffilata — *Benedicta* (Benedykta kazilik) (!).
 Genciana — *goryczka.*
 Genesta — *slotowlosch, Janovjeczj.*
 Hermodattulus — *banja.*
 Iusquiamus — *byelon, byelyon.*
 Isopus — *yszop.*
 Ireos vel yris (*swertelwortzel*) — *kosacz, mjeczjkovje czyrwony.*
 Iuniperus — *yalovycz.*

- Iringus — *sthoglowryecz, mykologijek, osth.*
 Lilium — *lylja.*
 Lupulus — *chmyel.*
 Lappacium acutum — *cobyli szaur, sed rotundum dicitur*
podbyal.
 Lactuca — *loziga. (!)*
 Leuisticus — *lupszek.*
 Lauendula — *czyśczyecz.*
 Laureola — *vyleze lyka.*
 Melissa (*Muderkrut*) — *myodvuka, royownijk, macyerza du-*
schka (pszczelnik).
 Millefolium — *krwawnijk.*
 Malua — *szlyaz.*
 Menta — *mijanthka.*
 Mellilotum — *myodvuka, nostrzeg albo conijk.*
 Matricaria — *maruna, marzana.*
 Maiorana — *wyelgje zyelye, maruna.*
 Marubium — *marchwa (!) pokrzywa, schanijatha.*
 Mora celsi — *yeschynij.*
 Mercurialis — *czyśczech.*
 Mandragora — *poczyk, pokrzyk.*
 Nasturcium ortulanum — *rzeszucha, rzerzucha.*
 Nigella — *njeza (!), zayaczy mak.*
 Nenufar — *wodna lylja, grzybyenije.*
 Origanum — *czyrwona lebyotka.*
 Piretrum — *..... (zębowe ziele).*
 Pionia — *pywonia.*
 Petrosilinum — *pyotruszka.*
 Polipodium — *paprothka.*
 Paritaria (*nacht und dug*) — *nocz y dzien* (pościenat. pomurne
 ziele).
 Portulaca — *wloska capusta, kurzu stopa.*
 Porrum (*Lauch*) — *luk.*
 Pentaffilon — *paczij palczow.*
 Pipinella — *bijedrzenijecz.*
 Papaner — *mack.*

- Populus — *topola*.
 Pastinaca domestica — *pasternak*.
 Ruffanus — *rzothkijew*.
 Radix — *chrzan*.
 Ros marinus — *bagno borowe*.
 Rapa — *rzepa*.
 Rubea tinctorum — *marzana*.
 Solatrum — *pszynki*.
 Spinachia — *spynak*.
 Siler montanum — *włoszky kopr* (przekreślone).
 Sinapis — *gorczyca*.
 Squinantum — *pleszyna* (rayska trawka).
 Serpentaria — *wazownijk*.
 Satirion — *serdecznijk*, *kozylly* (sic) *ijajka* (kozielki to iesth
 lisie iajka i t. d.).
 Scicados citrinum — *kocenkij*.
 Semperuiua — *szymzelon*, *wyelgy roszechodujk*.
 Sambucus — *bysz*.
 Salix — *wyrba*.
 Saxifraga — *lomij kamien*.
 Scelopendria (*hirzczunge*) — *gelyenij yaszuk* (gąsienica).
 Scabiosa — *dryakyew*, *polna dryakew*.
 Spica celtica — (wroniec).
 Serpillum — *maczyerzaduszka* (macierzanka).
 Taxus barbatus — *dzevana*.
 Tormentilla — *prerwypp*, *przerwypap*, *dabrowka* (kurze
 ziele).
 Virga pastoris — *szotki*.
 Vrtica — *poczryjwa*.
 Valeriana — *koszlek*.
 Vsnea — *mech*.

Dla uzupełnienia powyższych glos nadmieniam, iż prócz
 powyższych 150 roślin, zawartych w drukowanym tekście Ziel-
 nika, zawiera tenże jeszcze kilka, dopisanych również ręką z po-
 czątku XVI w., — i tak:

na karcie tytułowej:

cerifolium — *thrzebuła*.

citonia — *gdulce*.

cicuta — *swynia wesch*.

cotula — *pszij rwnijen*.

cimum — *kmyn*.

cauda equi — *przaszka*.

na karcie LX:

balsamita — *kobyła mjanthka*.

na karcie CIII:

purisago — *czysezyecz*.

Władysław Nehring.

Pierwsze sprawozdanie z prac nadesłanych na konkurs im. Lindego.

Słownik języka polskiego ułożony pod redakcją Jana Karłowicza, Adama Kryńskiego i Władysł. Niedźwiedzkiego, od r. 1898 aż dotąd (r. 1901) 8 zeszytów. Pierwsze 6 zeszytów stanowią tom I.

Przedsięwzięcie to, przed kilku laty rozpoczęte, jest niewątpliwie trudne, już dla tego, że niema monografii i systematycznych prac przygotowawczych, autorowie więc sami z gruntu wszystko tworzą; dawniejsze słowniki Mączyńskiego, Knapskiego, Mrongowiusa, Lindego i inne mogły być tylko niewystarczającym źródłem; niema staropolskiego w całości i w częściach, niema słownika z biblii Szarospatackiej i następnych, niema słownika Reja, Kaspra Miaskowskiego, Hieronima Morsztyna, Samuela ze Skrzypny Twardowskiego, Wespazyana Kochowskiego i innych. Pomijając drobniejsze prace, jak słownik do Psalterza Floryańskiego, istnieją prawdopodobnie tylko trzy prace przygotowawcze: Miklosicza słownik etymologiczny i słownik tureckich wyrazów w językach słowiańskich, podobna praca Karłowicza, prace słownikarskie L. Malinowskiego, rozprawa o wyrazach złożonych w języku Klonowicza i o języku Wacława Potockiego. Tyle do historyi dawniejszego języka polskiego, do systematycznego zaś zarejestrowania zasobów z nowszych czasów nie ma w ogóle prac przygotowawczych.

Z tych powodów możnaby przedewszystkiem najprzód pragnąć poszczególnych słowników (monograficznych prac), a dopiero potem wygłądać nowego słownika ogólnego. Kto dzisiaj zabiera się do ułożenia słownika większych rozmiarów, powinien stworzyć coś lepszego od Lindego przynajmniej w pewnych względach: etymologia u Lindego jest niewystarczająca albo nie wytrzymuje krytyki; cytaty sięgają tylko do początku XIX wieku, a ze staropolskiego języka weale ich niema, bo za czasów Lindego nikt się nim nie zajmował; porównania też z innymi językami zbyt często są bez wartości. W tych i w innych względach słownik Karłowicza, Kryńskiego, Niedźwiedzkiego odpowiada poważnym wymaganiom.

Przejrzałem, o ile czas wolny od obowiązków pozwalał, dobrze połowę materiału w nadesłanych 8 zeszytach; kilka liter studyowałem z gruntu; przeglądałem przedewszystkiem obce i rzadkie wyrazy i w bardzo wielu razach poddawałem dokładnemu egzaminowi wyrazy, czy i jak zostały uwzględnione. Z tego zakresu wypisuję następujące uwagi.

Sąd utrudniony przez to, że objaśnienia do tego lub owego wyrazu mają być dane dopiero później, kiedy wyraz ten przytoczony będzie w innej formie pod inną literą; tak dopiero później dowiemy się, jak powstało *a wej*, kiedy przyjdzie kolej na *wej*. Na objaśnienie pierwiastków też jeszcze długo mamy czekać, bo na końcu całego dzieła dopiero będzie umieszczone.

Nie zawsze do cytatu podane źródło, z którego wyraz wzięty. Pomijając wiele przypadków obojętnych, przytaczam z zesz. I cytat pod wyr. *abrys*: „Mieć w głowie abrys szczęścia a pustki w kieszeni“; autor nie podany. Nie każdy sobie przypomni, że to dowcipne dictum wzięte jest z niebardzo znanej, ale bardzo uwagi godnej komedyi Jana Drozdowskiego „Literat z biedy“ r. 1786. Imię Drozdowskiego nie podane też weale w spisie autorów, dopiero w jednym z późniejszych zeszytów; wykaz autorów z dopełnieniami uważać też należy za tymczasowy. Przy wyrazach ludowych, powiatowszczyznach i t. p. wiele razy nie podano ojczyzny wyrazu, a choć niektóre z nich zapewne są w użyciu w wielu okolicach, to bywają też i takie, które są przywiązane do pewnej ziemi: *jarzynek* = Häring jest

tylko szląskie słowo; braknie w słowniku zresztą wyrazów górnośląskich jak *jarzag* = także utworzone z niem. Häring, *jata* = chata (podane przez J. S. Bandtkego w Mrówce poznańskiej. 2 tomy, 1821 i 1822). Kapelusze tam na Szląsku nazywają *ktobukiem* albo *czapką*, czapkę *mycką* (Mütze): *haruy* znaczy tam i gdzieindziej (n. p. w Galicyi) = ładny. jak także zapisał J. S. Bandtke w Mrówce; czy inne szląskie opuszczone? pokaże się dopiero później. Natomiast wielkopolskie są wyrazy *gamza* = niezdarzy (nie ma), *kikutek* = koniuszerek, *końdek* = kąsek, *froufest* i inne, na które jeszcze kolej nie przyszła.

Braknie też czasem cytatu przy podanym wyrazie; obok *karmia* podane *karma*, ale przykładu na to, czego czytelnik chciwie wygląda, niema; może to błąd zamiast *karń*. Nie zawsze znaczenia wyrazów poszczególnych wyczerpnięte: przy wyrazie *dziubka* braknie znaczenia = kura; przy *bekuta* braknie znaczenia drugiego tyle co beksa; *kichać* ma znaczyć tylko cacare, zapomniane znaczenie sternutare; *bydlić* jest, ale braknie staropolskie *bydlić* = przebywać z ps. Pul.; *bęben* = dzieciak wprawdzie jest, ale braknie znaczenia siódmego = dziecię. dzieciątko i braknie wyrazu oryginalnego, z którego powstał. t. j. włoskie *bambino* dzieciątko, tyle razy używane u włoskich malarzy „Maria con bambino“. Inne opuszczenia zobacz niżej.

Źródłostów, „pień“ oznaczają autorowie znakiem < >. Źródłostów, pierwiastek, choć jest tylko naukowym preparatem, powinien być zrozumiałym i dającym się wymówić. Niema więc zgody na <k> przy wyrazach *gdz* i *gdzie*; czemu nie *kz*? ale autorowie nie posługują się samogłoskami głuchemi *z* i *z*; przy *dbać* podane jest <db>, czemu nie *dba*? do *dzierka* etc. i do *dziki* podany jest pierwiastek <dziw>. to drugie widocznie przez wzgląd na *dziwoki*, na który to wyraz powinna być przy *dziki* wskazówka. Ale podanie jednego pierwiastka do dwu familii wyrazów jest bałanutne; czemu nie *dziw* I i *dziw* II? Przy wyrazie *kara* podane <kor>, ale bez odsyłacza do *koruy*, *korzyć się* i t. d.; przy wyrazie *Kaszuba* (braknie *Kaszeba*) nie ma też wcale wytłumaczenia < >. Przy wyrazach *czczy*, *cknić się*, podane są jako źródłostów, pierwiastek lub „pień“ także „niewymówne“ <tsk>, również przy wyrażeniu *do cna*, w tym zaś

przypadku, choćby z głuchą samogłoską, etymologia wątpliwej trafności; *do cna* = do enego ze znaczeniem pierwotnem. nie dzisiejszem; więc pierwiastek <čbs>. Do wyrazów zaczynających się od *f* przytaczam następujące uwagi:

firleje wytłumaczone należyście z staro-francuskiego i staroniemieckiego, to objaśnienie potwierdził w ostatnim zeszytcie Ludu VII, i Dr. Kr.; *frant* wytłumaczone z niem. freund. zapewne dobrze przez wzgląd na *besztefrant* = beste freund, ale czemu niema odsyłacza? przy *fabryka* braknie znaczenia ósmego = ogół prac w gospodarstwie rolnem, wiejskiem z wyłączeniem robót w polu; *facet* w znaczeniu osobnika pewnie wywieść należy od faciata, facies, a nie od facetus, porównaj *facjata* pod nr. 4; *facka* „z czeskiego“, ale pierwotnie pewnie z łacińskiego facies; por. Matzenauer „Cizi slova“, z którego autorowie wogóle nie dosyć korzystali; *fafół* „może w związku z fawor, faforek“? ale bliżej nasuwa się porównanie z czeskiem fafulek = floeke; *fagola* = człowiek przebiegły ma mieć związek z Vogel albo fegen? zapewne pochodzi od fagas; *fajt* (ludowe) powstało z starodolnoniemieckiego fallt, porównaj *rym!* z niemieckiego rüm = (he)rum; *fasag* albo *wasag* pochodzi z niemieckiego Fassung, a nie z francuskiego façon; *fedrować* „z niemieckiego fordern“, ma być fördern, przeciwieź dobrze objaśnione *fołdrować*; przy *fidyrganc* braknie formy *świdrygans*; *fontaż* znaczy nietylko karkarda, ale i lekka tiulowa materya; *firanka* nie z dawnego niemieckiego Fürhang, tylko z górnioniemieckiego Fürhang zamiast Vorhang; przyimek *vor* jak w Vortuch (fartuch) jest dolnoniemiecki; *freybiter*, pl. *freybiterowie* pochodzi z niem. Freibenter (wysłani przez Zygmunta Augusta na morze bałtyckie, zobacz Kronikę J. Bielskiego); *fagas* wywiedzione z łacińskiego vagus, co jest wątpliwe przez wzgląd na uwagi Matzenauera; *fetysz* nie jest bóstwo rękoma ludzkimi zrobione, tylko utwór natury; *firyk* pochodzi zapewne z rosyjskiego фертикъ = dzisiejszy gigerl. Braknie wyrazów *faramuszk* żartobliwie w znaczeniu gry karcianej faraon; dalej brakuje *fignać* („igła — kominem wyfigła“, przysłowie), brak *fiutak* = służący przebiegły, *figulus* = figlarz, *foryś* = Voraus: „mieć forysia w głowie“ przysl.; *foza* u Kochowskiego w znaczeniu model nie objaśnione.

Oдноśnie do litery *h*. We wstępnej uwadze można było dodać, że zamiast *hańba* w psalterzu Flor. jest *gańba* i że jeszcze Naruszewicz używał *gotota* zamiast *hołota*. Przy wyrazie *herb* należało się przypomnieć górnoszląskie *mutterne herby* = cząstka przypadająca po *matee*; *heroj* pochodzi niezawodnie z greckiego, ale bezpośrednio z rosyjskiego репой, *heroína* z pewnością z francuskiego; *hucuł* niedostatecznie objaśnione, właściwie *huc* (= *uz*) + *ul*; *Uzowie* było nazwą Kumanów, *ul* jest artykułem w rumuńskim języku jak n. p. *lupul* z łacińskiego *lupus*; więc *hucułowie* = potomkowie *Uzów* zromanizowanych, a następnie zruszczonych; *hultaj* objaśnione z ukraińskiego *hultaj*, ale należyte objaśnienie zaczyna się od ruskiego гулять *spatiari* i *vagari*; *taj* jest suffiksem jak n. p. w *rataj*; *holować* ma jeszcze znaczenie czwarte = ciągnąć za sobą, n. p. większy statek albo parowiec *holuje* mniejszą łódź, sztukę z ładunkiem; *henna* podane bez znaczenia; *hulaspas* u Kochowskiego i innych nie może być z ukraińskiego *halapas* = darmojad wytłumaczone; *hajer* górnoszląskie z niemieckiego Häuer nie Hauer; *hujtnąć* ma wsunięte *j*, jak *sujnać*, *szajstać* i inne. więc *hutnać*, *hucnąć*, *hocnąć*; *haj* oznaczone jako staropolskie, ale bez przytoczonego przykładu; *hajba* obok *hańbu* bez przykładu; *hajać* z odniesieniem do *chajać*, ale czy z niemieckiego *hegen*? *hajta* etc. = na spacer! ale to samo co *halu*, *haniu*, brak odnośnika; *hajtman* nie wprost z niemieckiego Hauptmann, ale bezpośrednio z czeskiego *hejptman*, *hejptman*; *hak* nie z niemieckiego Hacke. ale z niemieckiego Haken; *hajer* nie objaśnione; *hala* ma pochodzić z czeskiego *hola* = *goła*, ale to zdaje się być rumuński wyraz; *hadki* („rzech hadka“) nie dostatecznie objaśnione; *hajdawery* „może z czeskiego *hajdy veri*“, co to ma znaczyć? takich wyrazów w czeskim nie ma. Braknie *hotta* (okrzyk na leniwe konie). braknie ludowego *hojna* = *choinka*, *drzewko*. Do *hele-pele* dodają *heciepecie*: jeżeli to ma stać w słowniku, to należało przytoczyć całą tę zabawkę dla dzieci = *Hecie-pecie*. gdzie jedziecie? *hędry-pędry* na *oładry*; *hoco-poco*? *hele-pele*, na wesele! — z odsyłaczami.

Uwagi одноśnie do innych liter.

ać 1 = *niech*, wytłumaczone z czeskiego *at'*, nie przytoczono zaś przykładu ze staropolskiego; w *Nehringa Altpolnische Sprach-*

denkmäler zachodzi w czterech miejscach; *agrest* wprowadzie z podaniem wszystkich form ludowych, ale bez <>, zapewne z łacińskiego *agrestis*, niema też znaczenia = Stachelbeere; *ano* wytlomaczono z *a + no*, czemu nie z *a + ono*? przy *biusthalter* braknie znaku +; przy *bakać* braknie cytatu z psalterza Puławskiego; braknie *berbelucha* licha, mętna wódka, wogóle mętny plyn; braknie *bezednowy* z Ps. Flor.; do *buezyć się* i do *buklerz* seutum braknie także cytatu z Ps. Flor.; również *bydło* = possessio; obok *cieciora* braknie również *ciecierza* z cytatem z Ps. Flor.; item braknie *gabać* vexare, *giący*, *gorać*, *gorający* z Ps. Flor.; przy *chrust* braknie z Ps. Flor. formy *chrast*; *dobyteżę* jest, ale brak cytatu z Ps. Puł.; niema starej formy *czakać*; cały artykuł *apleucha* jest niejasny i bałamutny, co n. p. ma znaczyć skrócenie Rs, którego niema w wykazie? *gzło* ma pewnie ten sam początek, co koszula, t. j. z łacińskiego *casula*; braknie *gula* wydętość na gardle, używane także w listach Krasieckiego; braknie też *gallareda* u Kochowskiego = *gala + Rede*? przy *dziać* braknie znaczenia mówić, używane tylko w praes. 3. os. sg. *dzie* = inquit w Kaz. Gnieź.; przy *kam* braknie formy *kamo*, z której *kam* przez utratę ostatniej samogłoski powstało, jak *tam* z *tamo*; *kam lapis* zapewne nie zachodzi, zaś *kamień* ma wprowadzie pierwiastek *ka*, ale suffiks nie m. tylko *men*; *kapcan*, *kapsonić* i t. d. pochodzą rzeczywiście z żydowszczyzny, ale artykuł jest niezupełny, por. Dr. Zivier „Studien zum Suprasler Codex“, mianowicie tezę pierwszą; *karczmu* „<zap. od *charez*>“, ale bez odsyłacza do *charez*, *charez* zaś z arabskiego *ḫardż* i t. d.; Miklosicz Et. W. nie uznaje tego wyvodu pod wyrazem *karczma*, należało się opinią lepiej uzasadnić; przy *ciężebnik* jest cytat, ale bez wymienienia źródła; braknie formy *bazan* przy *bażant* z liczbą mnogą *bazani* u Hier. Morsztyna w Banialuca.

Ostatnie uwagi. Słownik nie jest bez szecerb i różnych uchybień, jak pokazują powyższe uwagi, które dałyby się jeszcze pomnożyć. Jednakże są wielkie zalety, a te przeważają bardzo znacznie. Z małemi wyjątkami Słownik zawiera cały zasób wyrazów używanych w mowie piśmiennej i ustnej; nie braknie nawet takich słów, jak zapomniane już dziś *kalospinthechromokrene*, nie braknie nawet wyrazów ludowych, jak *heruś* z niemieckiego

heraus. jak widać z akcentu. Definicje i wyjaśnienia wyrazów są wystarczające. trafne i zrozumiałe. Jeżeli Miklosiewiczowi poczytywano za dobre, że wyrazy słowiańskie tłumaczył przez równoznaczne łacińskie, niemieckie, francuskie i t. d., to na bezwzględne uznanie zasługuje metoda autorów tłumaczenia wyrazów, w szczególności obcych, w definicyach polskich wyczerpujących i zrozumiałych. Wiele takich definicyi wyrazów technicznych z zakresu nauk przyrodzonych, filozofii, muzyki i t. d. jest pożądaną skarbniczką wiadomości i drogowskazem do nieznanych albo mało znanych zakresów nauki. Słabą stroną są etymologiczne objaśnienia zamknięte w nawias <>, ale spodziewać się należy, że przy końcu dzieła będą dodane uzupełniające objaśnienia. Przez wzgląd na wymienione zalety i przez wzgląd na konieczność poparcia tak ważnego przedsięwzięcia, jeżeli Akademia nie jest zasadniczo przeciwko premiowaniu prac niewykończonych, głosuję chętnie za przyznaniem nagrody.

Pisałem w Wrocławiu w lutym 1901.

Wł. Nehring.

2) J. Karłowicz, **Słownik gwar polskich**, Tom pierwszy A do E. 1900, str. 455, 8-e.

Autor rozpoczął dzieło ważne i niemałej zasługi, zebrał w jedno rozproszone w różnych zapiskach zasoby wyrazów i wyrażeń ludowych, uzupełniając ten zbiór własnymi i z różnych stron odebranymi zapiskami; i choć to jest pierwsza w tym kierunku praca skierowana ku całkowitemu wyczerpnięciu, to od razu okazuje znaczne zalety; widać sumienną 30-letnią pracę.

Przeczytałem z uwagą i zajęciem cały tom. Spozrzegłem przytem następujące uchybienia: a) ważniejsze. Przy wielu wyrazach ludowych nie wykazane pochodzenie ich od obcych, n. p. *cicia* = kot, który to wyraz prawdopodobnie pochodzi z niemieckiego *Kitsche*; *bałwan* nie objaśnione dostatecznie; jest odsyłacz do Prac filologicznych IV, 798, ale tam stoi tylko:

balwan = balwan; wyraz zaś ten ma trzy znaczenia: posąg idolum, głupiec i fala (Welle), to ostatnie znaczenie jest pewnie ogólnopolskie; pod wyrazem *baran* braknie wyrażenia „wziąć na barany“ = wziąć na bary, na ramiona; pod wyrazem *Barłtomiej* braknie z Kazań Gnieźnieńskich żartobliwej formy *Barłtodziej*; braknie wyrazu *bemben* w znaczeniu dziecko, z włoskiego bambino; niema wyrazu *bejama* = najniższa szkoła z łacińskiego beanus; niema *brukiew*, którą na Szląsku nazywają *kłaki*; nie ma *ciupa* w znaczeniu więzienie, koza, nie ma także *ciupka* = ciasna izdebka; *czereпча* jest wyraz ruski, jako taki nie oznaczony, polski brzmi *trzemcha*, porównaj Trzemeszno; pod wyrazem *czyzyca* niema *tszczyca* z psalt. Flor.; braknie *cichocie bądźcie*; *dardanelski* (osioł) nie objaśnione, na Wielkopolsce *dardański*; braknie *derda* (*derdem*) = wołnym kłusem, braknie też dla porównania *truchtem* tegoż znaczenia; braknie *dziubka* zdrobniale = kura; przy *dukać* jest odsyłacz do dukwieć, ale tego wyrazu niema, a szkoda, bo byłaby okazya do wytłumaczenia, że to wykoszlawione tkwieć; osobno tylko jest *dulczyk*, ale bez związku; przy wyrazie *doonaczyć* nie ma wzmianki, że w Ostrzeszowskiem lud obywa się w wielu przypadkach słowem *onaczyć* (zonać, przeonaczyć, wyonaczyć i t. d. = inaczyć?) b) mniej ważnie. *Baszoj* zdaje się być z rosyjskiego пошесть! zapomniane *baška* = kwiecie wierzby i topoli, jest tylko *bazie* (plur.); pod *belno* stoi nazwa wsi Belno, ale nie słusznie, bo Belno oznacza miejsce, gdzie obficie rośnie *był*, *bel*; braknie żartobliwego frazesu *widzieć księdzu bez (przez) głowy w kościele*; braknie *banã* zamiast *będę* na Szląsku; przy *bęwał* brakuje *bandziwól*; braknie *brdyś* = ogier; *cienkusz* (nie *cieńkusz*) znany też w Gnieźnieńskiem = liche, młode piwo; *bzduraznaczy* też człowiek, który plecie *ladaco* = niezdara; *alkierz* jest, ale niema pochodzenia od Erker; *chandra* i *darmy* pewnie nie są ludowe; nie ma *byś!* w znaczeniu *heiss!* (podszezuwanie psa); *chomąto* nie wytłumaczone, z cytatów znaczenie nie wynika; przy *chwierut* brakuje *firlu*; *ciadrach* nie objaśnione; *ćpać* nie *cpać*; nie ma też *ćpić* z formą *ćpiuł*; *comber* nie objaśnione; obok *cera* przytoczono też *decra*, ale bez cytatu; *cygan*, *cyganie* znaczy także kłamec. Igać; *donia*,

czemu nie z donna? zapewne zasłyszane przy dworze; nie wytłumaczone *do ena*; braknie *ciutać*.

Gdyby wolno było żądać wydobycia ludowych wyrażań z takich pisarzy, jak Mik. Rej, Kasp. Miaskowski, Hieronim Morsztyn, Samuel ze Skrzypny Twardowski i inni (język W. Potockiego jest teraz opracowany), i gdyby ten gwarowy materiał znalazł był miejsce w Słowniku Karłowicza, to słownik ten byłby jeszcze obfitszy i więcej miał wartości jak obecnie. W Baniałuce H. Morsztyna jest jedno długie miejsce, któreby powinno być wyzyskane w słowniku gwarowym. Królewicz szuka Baniałuki i w swojej biedzie idzie na pewną górę do starca, który króluje nad zwierzętami, dalej na inną do mędrca, który panuje nad ptakami, wreszcie na trzecią, gdzie przebywa władca wiatrów. Ptaki spytane, czy nie widziały Baniałuki, odpowiadały każdy swoim językiem: ciecioraki krakały, kuligi prześwistują, chrościele strzykały i t. d. To jeden przykład, możnaby znaleźć więcej takich przyczynków.

Mógłbym zapewne więcej opuszczeń wytknąć, gdyby słownik był dalej doprowadzony, jak do litery E.¹⁾ Mam w znacznej części zebrane wyrazy ludowe, jakich używali w Klecku i okolicy za moich lat chłopięcych prości ludzie; już teraz z tych zapisków widzę, że u Karłowicza nie ma niejednego wyrazu. Możliwy także wytknąć niedostatki z nadesłanego do konkursu słownika Vinulusa iz nnych źródeł zapomnianych, jak n. p. Mrówka Poznańska z r. 1821. Zresztą wyrazy gwarowe nie są jeszcze wcale obficie zebrane, bo prac dyalektologicznych jest zaledwie dwadzieścia. Ale trudno wymagać, żeby Karłowicz czekał, aż wszystkie gwary polskie będą opracowane; jeżeli z nimi tak leniwo pójdzie, jak dotąd, to kto wie, kiedy materiał całkowity będzie zebrany.

Jak już na wstępie było powiedziano, słownik Karłowicza ma znaczne zalety, ale jest to praca faktycznie tylko zaczęta i daleko jej do wykończenia. Do nagrody ma więcej prawa wielki słownik Karłowicza, Kryńskiego i Niedźwiedzkiego jako

¹⁾ Tymczasem, w maju 1901, wyszedł drugi tom. — Przyp. red.

ważniejszy, mający większą doniosłość i większą wartość bezwzględną; więcej też odpowiada wymaganiu statutu, że praca konkursowa im. Lindego ma stanowić zaokrągloną i skończoną całość, bo przedstawia $\frac{1}{3}$ część całości, słownik gwarowy zaś zaledwie $\frac{1}{4}$ część całości. Innemu też wymaganiu odpowiada wielki słownik więcej, a mianowicie odznacza się „metodą ściśle naukową“, gdy tymczasem słownik gwarowy nie wszędzie i nie zawsze dosyć trafnie rejestruje te formy i wyrazy swojskie lub obce, z których ludowe powstały.

Pisałem w Wrocławiu na początku marca 1901.

Wł. Nehring.

105

Holger Pedersen.

Przyczynki do gramatyki porównawczej
języków słowiańskich.

I. St. bułg. *gąba* ,spongia'. p. *gąbka*.

§. 1. Sl. *gąba* = lit. *guńbas*; lit. *guńbas* ad sanser. *gabhá-s*
non pertinere.

St. bułg. *gąba* zwykle porównują z lit. *guńbas* ,choroba macicy, macica, narośl drzewna' (Mieżinis) ,eine Erhöhung, ein Gewächs an einem organischen Körper — auch wohl am Stein; Kolik, Magenkrampf' (Kurschat), lot. *gumba* ,Geschwulst; der Fieberkuchen', *gumpis* ,Kolik, Magenkrampf'. Zob. Miklosich Et. Wtb. 71. Ta etymologja jest z pewnością conajmniej możliwa. Rozwój znaczeń zupełnie zrozumiały: 1) ,gąbka' 2) ,nabrzemie, puehlina' 3) ,choroba z powodu nabrzmienia'.

Więc nie trzeba szukać dla litewskiego wyrazu innego objaśnienia: n. p. nie trzeba kombinować *guńbas* ze st. ind. *gabhá-s* ,vulva', goe. *wamba*, st. skand. *vomb* ,brzech, żywot' (o tych wyrazach por. BB. XX 238). Rozwój znaczeń byłby wprawdzie i tak zrozumiały: 1) ,brzech' 2a) ,choroba brzucha' 2b) ,narośl' Por. (jako przykład rozwoju: ,brzech' ⇒ ,choroba brzucha') małor. *dna* ,macica', słowiń. *dna* ,kolika'. st. bułg. *dna* ,jakaś choroba', cz. *dna* ,reumatyzm, podagra', p. *dna*. Tu znaczeniem pierwotnem jest ,macica'; bo *dna* należy do st. bułg. *dno* ,dno'. por. gr. $\pi\upsilon\theta\mu\acute{\gamma}\nu \cdot \tau\eta\varsigma \mu\acute{\eta}\tau\epsilon\tau\omicron\varsigma \tau\omicron \acute{\alpha}\nu\omega \mu\acute{\epsilon}\rho\omicron\varsigma$, łac. *fundulus* ,Blinddarm', szweck. dyjal. *botten*, *bottning* ,Blinddarm der wiederkäuenden Thiere' (zob. Bugge C. St. IV 344; z początku te wyrazy zna-

czyły „dno”. Tutaj należy prawdopodobnie i now. bułg. *dznjak* „Leerdarm”, łuż. *deno* „Buchmagen”; ale dlaczego głoskę *z* tu zachowano, nie wiem (Miklosich myśli, że znikła spółgłoska przed *n*; ale to nieprawdopodobne). Ale nie mamy prawa przyjmować, że by *guñbas* znaczyło z początku „brzech”.

§. 2. Accentum vocabuli slavonici differre a vocabulo lituanico: lit. *guñbas* — serb. *güba*.

Jednak dla kombinacji *gąba*: *guñbas* istnieje wielka trudność. Bo akcent wyrazu słowiańskiego nie zgadza się z akcentem litewskim; *gąba* brzmi po serbsku *güba*, po słowińsku *góba*. Ale litewskiemu \sim odpowiada u Serbów i Słowińców \sim , n. p. lit. *žaiñbas* „Balkenkante”: serb. *žāb* „ząb”, słowiń. *zōb*. Serbski zaś akcent \sim odpowiada litewskiemu \acute , n. p. serb. *vřāna* „wrona” (r. *vorōna* cz. *vřāna*): lit. *vārna*. A słowiński akcent \acute odpowiada 1) litewskiemu \acute , serbskiemu \sim , n. p. słwiń. *vřāna* „wrona”; 2) serbskiemu \acute i \grave , t. j. pierwotnemu akcentowi zgłoski następującej, n. p. słwiń. *dūša*, serb. *dūša*, r. *dušā*, cz. *duše*; słwiń. *bólha*, serb. *būcha*, r. *blochá*, lit. *blusā*. Ostatnie objaśnienie nie może stosować się do wyrazu *góba*; por. r. *güba* (cz. *houba*); rosyjski akcent *gubá* zapewne młodszy niż *güba* (prawdopodobnie należał ten akcent z początku do wyrazu *gubá* „gęba, warga” cz. *huba*; ale to trudna kwestja). Ale różnica akcentu nie przeszkadza etymologii; zob. §. 5.

§. 3. Legem Lorentz'ii *uñ uñ*, *iñ iñ* \Rightarrow sl. *a*, ξ
falsam esse.

Mylił się Lorentz w Arch. f. sl. Phil. 18, 86—106, twierdząc, że pierwotne *uñ uñ* przeszło w słowiańskie *a*. On zgoda nie zwracał uwagi na serbski akcent. Ani st. bułg. *nažda* „nędza”, serb. *nūžda* (—*žd*— nie czystoserbskie; ale co do akcentu por. *nūđiti* „anbieten”, słwiń. *nōja*, cz. *nouze*, r. *nūža* (*muždí*) — ani st. bułg. *bađa* „będę”, serb. *būđ*, *būđi* „choć”, ani st. bułg. *gąba*, serb. *güba* nie miały akcentu \sim . Jest rzeczą wielce prawdopodobną, że sl. *a* nigdy nie może reprezentować pierwotnego *un*, *um*. Prawda, że *nažda* należy do st. pruskiego *nautin*, goe. *naups* i, jak mi się zdaje, także do r. *nyt* „Schmerz empfinden”, cz.

nŷti, p. *nyć*; cz. *unaviti* ‚ermüden‘, łot. *nāhve* ‚śmierć‘, *nāhveht* ‚zabić‘; st. bułg. *navb* ‚vezpŏt‘; goc. *naus*. st. skand. *nār* (ale gr. *νευευκένυι* · *νεθυηκένυι* Hoffmann BB. 25, 107 należy do *νεύω* ‚schylić się‘; por. *οί* *αυθόντες*). Ale *nažda* może reprezentować pierwotne **nyŷdŷā*. Podobnie *bađa* należy do *byti* ‚być‘, ale może reprezentować pierwotne **bhŷndām*. Tak samo lit. *dūmti*, st. bułg. *daťi* ‚dać‘; st. ind. *dhŷmāmi* należy do gr. *θύω*, *θυλάς*; st. ind. *dhŷāsāmi* i reprezentuje indeur. **dhŷm-* z warjantem **dhŷm-*. O wyrazach *tapz*, *nedagz* zob. Brugmann Grundriss II 1006. Wyraz *grubz* ‚gruby‘ (Vondrák Altkirchenslav. Gramm. 70) należy wprawdzie do lit. *grumbū* *grubaū* *grūbti* ‚holperig werden; hart oder fühllos werden‘, *grubūs* ‚holperig; hart, fühllos‘; ale *grubaū* *grubūs* może być analogicznym przekształtowaniem pierwotnego **grumbaū* **grumbūs*, por. łot. *grūmbt* ‚Runzeln bekommen‘ *grūmbulains* ‚holperig‘.

Mylił się także Lorentz, gdy twierdził, że pierwotne *iñ* przeszło w słowiańskie *ę*. St. bułg. *žđati* ‚żądać‘ należy do lit. *pasigendū* *pasigedaū* ‚vermissen‘; *gedēti* ‚trauern‘; gr. *πρόθω*; *πρόθῆ* *θέσσησθῆ*; ir. *guidiu* ‚proszę‘; więc mamy indoeuropejską alternację **g^hhedh-* || **g^hheidh-*; st. bułg. *žđati* ‚czekać‘; st. pr. *gēide* ‚czekają‘; lit. *geidžiu* *geisti* ‚żądać‘; natomiast goc. *gaidw* ‚Mangel‘; st. górń. niem. *gīt*, *gitsen*. now. niem. *geizen* nie nie mają do czynienia z tymi wyrazami; bo *gaidw* należy do gr. *γῆτος* ‚Mangel‘; st. ind. *jāhūmi* ‚porzucam‘ (Hirt Der idg. Ablaut 34). Mamy też indoeuropejską alternację **sqed-* (gr. *σκαδέννυμι*, n. pers. *šikastan* ‚rozłamać‘) || **squid-* (łac. *scindō*). Więc st. bułg. *čęstŷ* ‚część‘; serb. *čest* mogłoby reprezentować **qndti-*, a nie **qindti-*, choćby rzeczywiście należało do łac. *scindō*, jak myśli Miklosich; ale Baudouin de Courtenay O ogólnych przyczynach zmian językowych p. 8. i Solmsen KZ. 34, 547 kombinują *čęstŷ* z lit. *kāndu* *kāsti* ‚kaśać‘ (choć to nie zgadza się z teorjami Hirt’a, Der indogerm. Ablaut 91, 93). Pozostałe przykłady Lorentz’a są całkiem blahe. O *seknati*, lit. *senkū* *sekaū* por. Joh. Schmidt Kritik der Sonantentheorie 62—65; *reŷnati* ‚os distortuere‘; *ragati* ‚illudere‘ należy do st. angl. *wrencan* ‚to twist, to turn‘. O 3. osobie liczby mn. *chvaletz* zob. Brugmann Grundriss II 1006. chociaż Brugmann sam Grundriss I² 390—391

odwołał to objaśnienie i pochwalil prawo głosowe Lorentz'a. także nie troszcząc się o serbski akcent.

§. 4. Sl. *gaba* = germ. *swamb*; *possitne ex indeur.*

**sg^uhombho-* ortum esse germ. *swamb.*

Słowiańskiemu *gaba* etymologicznie odpowiada st. górn. niem. *swamb* (z fonetycznym warjantem st. skand. *svoppr*, duńsk. *svamp* i z warjantem. powstałym drogą analogji czyli słoworodu ludowego, goc. *swamms*). Kluge porównuje *swamb* z gr. *συμφός* ‚schwammig, porös‘ (n. p. *σζρζ; φωνή συμφή* ‚dumpfe Stimme‘). Ale to bardzo nieprawdopodobne; gr. *σ* nie odpowiada indeur. *s*; więc przynajmniej trzeba byłoby sponować *ks-*.

Prawdopodobnie *swamb* mogłoby reprezentować indeur. **sg^uhombho-s*. Indeur. *g^uho* dało gierm. *wa*, jak w wyrazie goc. *warms*: łac. *formus* (zob. KZ. 36,320). Brugmann Grundriss I² 611 wprawdzie sądzi, że pierwotnemu *g^uho* odpowiada gierm. *ga*, ale jego przykłady (st. skand. *gandr* ‚kij‘: *φόνος*; st. skand. *geð* ‚umysł, serce‘: gr. *πόθος*) są zbyt niepewne; Wadstein IF. V 30 kombinuje *gandr* ‚kij‘ ze st. skand. *vondr* ‚kij‘ (**ga-wand-*) a *geð* może należeć do st. skand. *góðr* ‚dobry‘, niem. *gatte* (por. Kluge), angl. *to gather*; pamiętać przytem należy, że *geð* nie znaczy właściwie ‚Leidenschaft‘ (przeciwnie to znaczenie drugorzędne); por. n. p. wiersz z *Hávamál*: *fara veit, es fleira drekkur, síns til geðs gumi* ‚im więcej pije człowiek, tym mniej wie o sobie‘. A związek wyrazów *góðr* i t. d. z gr. *πόθος* jest bardzo wątpliwy.

Wedle zdania większości językoznawców indeur. *s* w połączeniu ze spółgłoskami dźwięcznymi *g(h)* *d(h)* *b(h)* było głoską dźwięczną (*z*). Ale mnie się zdaje, że to zapatrywanie niesłuszne; bo istnieje wiele przykładów dowodzących, że w indoeuropejskim prajęzyku spółgłoski dźwięczne i głuche mogły współlistnieć bez upodobnienia (zob. KZ. 36,107). Ale jeżeli nawet głoska *s* w owych połączeniach rzeczywiście była dźwięczną, to ta dźwięczność zapewne była jednym z tych subtelnych odcieni głosek, które, jak powiada Baudouin de Courtenay (powyżej str. 117), nie sprawiają wrażenia ani na czucie muskularne wymawiającego, ani na ucho słuchacza; *z* nie było psychicznie sa-

moistną fonemą. To wykazuje i lit. *smāgenės* 'mózg', który to wyraz powstał drogą metatezy z pierwotnego **mosg(h)*-; tu mamy po metatezie *s* głuche (zgodnie zresztą z faktem, że żaden wyraz litewski nie zaczyna się od *zm-*). Tak samo nie dziwnego, że w gierm. *swamb* po zniknięciu głoski *g(h)* mamy głuche *s* przed *w* (zgodnie z faktem, że żaden wyraz giermański nie zaczyna się od *zw-*).

W językach zaś bałtyckich i słowiańskich spółgłoska *s* w grupie *sg* na początku wyrazu powinna zaniknąć; por. st. bułg. *gasiŭ* 'gasić', lit. *gesyti*; gr. $\sigma\zeta\acute{\epsilon}\nu\upsilon\mu\iota$ (zob. IF. V 47). Więc z pierwotnego **sg^uhōmbhū* powstało by sł. *gāba*.

§. 5. De alternatione vocalium (*om*: *ōm*: *u*; *swamb*:
gāba: *guñbas*).

Giermańską formę *swamb* równie dobrze można objaśniać z pierwotnego **sg^uhombho-* jak z pierwotnego **sg^uhōmbho-*. Ale jeżeli litewskie *guñbas* rzeczywiście tu należy, to trzeba przyjąć **sg^uhombho-* jako formę pierwotną. Więc *gāba* reprezentuje wydłużenie („Dehnstufe“); por. **uōrnū* 'wrona' (r. *voróna*, cz. *vrána*, serb. *vrāna*, lit. *várna*) obok **uoruo-* 'kruk' (r. *vóron*, cz. *vrán*, serb. *vrân*, lit. *vařnas*). A lit. *guñbas* reprezentuje redukcję („Schwundstufe“, *sg^uhmbho-*); ta sama redukcja istnieje i w niem. *sumpf* (ale angl. *swamp*; zob. Kluge). Oczekiwalibyśmy wprawdzie **swumpf* \Leftarrow **swumbo-* \Leftarrow **sg^uhmbho-*; ale możemy przyjąć przekształcenie analogiczne na wzór innych wypadków z alternacją *ua*: *u*.

§. 6. Melius fortasse conjiciendum esse, germ. *swamb*
ex **sg^uombho-* ortum esse.

Kto nie przyjmuje objaśnienia danego w §. 4., ten może przypuścić jako formę pierwotną **sg^uombho-* (**sg^uōmbhū*; **sg^umbho-*) z *g* bez przydechowości w połączeniu z samoistną spółgłoską *u*. To dałoby giermańskie *skw* \Rightarrow *sw*. W ten sam sposób objaśnia Zupitza st. gór. niem. *swerban* (**skw-*) obok *hwerban* (**kw-*), zob. jego rozprawę Die germanischen gutturale 57. Por. Brugmann Grundriss I² 703 o *skl* \Rightarrow *sl*, *skn* \Rightarrow *sn*. W takim razie trzeba przyjąć, że sł. *gāba* albo straciło spółgłoskę *u* na

gruncie bałtycko-słowiańskim, albo też reprezentuje indeur. warjant bez *u*; o takich warjantach por. Thumb IF. Anz. XI 24.

§. 7. Vocabulum germ. *swamb*, si ex **sguombho-* ortum sit. ejusdem originis ac gr. σφόγγος; esse posse; lit. *dvigubas*: δῖπτυγος.

Przy objaśnieniu danem w §. 6. można kombinować *gaba*: *swamb* z gr. σφόγγος, σπόγγος, łac. *fungus*. Wyrazy grecki i łaciński oczywiście powstały z pierwotnej formy, zaczynającej się od *sph-*. Tu należy i ormiańskie *sunk sung* 'gąbka, korkowe drzewo, pumeks' (Bugge, Beiträge zur etymologischen Erläuterung der armenischen Sprache str. 22.); ale orm. *s* może reprezentować tylko indeur. *sp*, a nie *sph*, bo indeur. *ph* daje orm. *p*; więc mamy tu indeur. alternację *ph* || *p*. Ale zamiast **sphongo-*, **spongo-* można również suponować **sphuongo-*, **spuongo-*. Bo *u* zginęło w językach greckim i łacińskim po spółgłoskach wargowych¹⁾ (zob. Brugmann Grundr. I² 311 i 323); a w ormiańskim języku *u* zginęło po wszystkich spółgłoskach nieplynnych i nienosowych, jak wykazałem gdzieindziej. Z pierwotnego **sphuongo-* mogło powstać **sguompho-*, a także **sguombho-*; bo alternacja *ph* || *bh* niezrządka po spółgłoskach nosowych (Brugmann Grundriss I² 632).

Co do metatezy (przekładni) spółgłosek należy porównać lit. *kepù* 'piekę' obok st. bułg. *peka*, lit. *kùmsťe* 'pięść' (**q^umpst-*) obok st. bułg. *pestb*, st. górń. niem. *füst*, now. niem. *faust* (**pvq^ust-*); serb. *gòmila* obok st. bułg. *mogyla* 'tumulus', białor. *hamazéja* obok r. *magazín* (Brugmann Grundriss I² 875). Dodaję nowy przykład takiej metatezy. St. bułg. *gnuati*, *gybati* 'movere'. r. *gnut* 'giąć', *zagibat* 'zaginać', łot. *gubt* 'sich bücken', lit. *dvigubas* 'podwójny', st. prusk. *dwigubbus*, st. bułg. *dvogubs* należy zestawiać z gr. πτόσσω, πτυγή, δῖπτυγος, st. skand. *bjúga*, st. górń. niem. *biogan* 'giąć'. st. ind. *bhujami* (por. Meillet IF. Anz. VIII 196).

¹⁾ Wiadomo, że *u* znikło w tem samym położeniu i w językach słowiańskich. Więc można objaśniać st. bułg. *obiděti*, r. *obidět* jako **ob-viděti*; por. łac. *invidia*, *invisus*, *invidere*; r. *zabidět* powstało drogą analogji; *obiděti* nie ma do czynienia z *běda*, jak myśli Miklosich.

Z gr. $\alpha\sigma\phi\omicron\varsigma$ (Meillet IF. V 333) te wyrazy nie mają żadnego związku.

§. 8. Non mirum esse, metathesim communem linguis slavonicis eum germanicis esse, quum etiam in aliis hae linguae inter se consentiant (sl. *inijb*: germ. *is*; sl. *ščeku*: skand. *skegg*; sl. *sporz*: germ. *spar*).

Mamy więc w *gąba*: *guñbus*: *swamb* metatezę wspólną językom bałtycko-słowiańskim i germańskim. Ale w tem niema nic dziwnego. Twierdzi wprawdzie Hirt *Zeitschrift für deutsche Phil.* XXIX 289, że między językami bałtycko-słowiańskimi i germańskimi niema jakiegóś szczególnego związku. Ale już gdzieindziej wykazałem słabość argumentacji Hirt'a (KZ. 36, 294—298). Do licznych wyrazów wspólnych obu grupom języków dodam tu trzy nowe przykłady. 1) St. bułg. *inijo*, r. *inej*, cz. *jiní* ‚szron‘ powstało z pierwotnego **isnijo*- i należy do niem. *eis*, st. skand. *iss*. S między *i* (*u*, *r*) i *n* powinno zniknąć, por. st. bułg. *luna* ‚księżyc‘ obok st. prusk. *lauznos*, st. bułg. *črznz* ‚czarny‘ obok st. prusk. *kirsnan*, zob. IF. V 66—67. Lit. *ynis* jest zapożyczone z rosyjskiego języka; akcent ' u Kursehat'a nie może być pewny, bo Kursehat zna ten wyraz tylko ze słownika Nesselmann'a. Trudno objaśnić formy słowińskie *imje* i *ivje*, ale one są prawdopodobnie rezultatem późnej zmiany na gruncie słowińskim. Co do kategorii znaczeniowej trzeba brać na uwagę, że st. skand. *hjarn* ‚zmarzły śnieg‘ odpowiada polskiemu *szron*, a st. skand. *hrím* ‚szron‘ litewskiemu *szarmà* ‚szron‘ z alternacją *i* || zero, którą mamy także w st. bułg. *griva* ‚grzywa‘, st. ind. *grivā* || gr. $\delta\acute{\epsilon}\rho\eta$; st. ind. *kaçikā* || lit. *szėszkas* ‚tehörz‘; st. ind. *pūrišam* || st. bułg. *prachz* ‚proch‘; gr. $\sigma\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\omicron\varsigma$ || gr. $\acute{\alpha}\zeta\epsilon\iota\omicron\varsigma$; gr. $\acute{\epsilon}\zeta\acute{\epsilon}\iota\zeta\eta$, ir. *fróich* || st. bułg. *vrěsz* ‚wrzos‘; st. ind. *plihán-*, lać. *lien* || ir. *selg*, st. bułg. *slězena* ‚śledziona‘ (indeur. **pselīgh-en-*, **pselgh-[en]-*; ale trudno objaśnić gr. $\sigma\pi\acute{\alpha}\lambda\gamma$, $\sigma\pi\lambda\acute{\alpha}\gamma\gamma\upsilon\zeta$). 2) Rosyjsk. *ščeka*, p. *szczeka* ‚Kinnbaeken‘ można łączyć ze st. skand. *skegg* ‚broda‘. Kombinacja *skegg*: gr. $\sigma\omega\acute{\omicron}\varsigma$ (Brugmann Grundriss I² 283. jest fałszywa; bo tu należy także angl. *shag* ‚das zottige Haar‘, *shagged dog* ‚Pudel‘, st. angl. *secarga* ‚coma‘; ale *gg* \Leftarrow *ij* mamy tylko na gruncie skandynawskim, a nie na gruncie an-

gielskim. Zresztą giern. *gg* i tu (jak wszędzie) trudne do objaśnienia; trudno też wyjaśnić formę polską *szczełka*¹⁾; ale to nie przeszkadza wcale etymologii. Rozwój znaczeń zupełnie zrozumiały: 1) *„szczełka“*. 2) *„broda“*, 3) *„włosy podobne do brody“*. Por. gr. *γέννη* *„szczełka“*: *γέννησον* *„broda“*, a może i gr. *γυμψία*, *γυμψηλαί* *„szczełka“*. r. *gúba*, *gubá* *„warga“*. serb. *gübica* *„der Theil des Thiergesichtes, an dem die Nase und der Mund befindlich“*, *gübac*, *„extrema pars prorae“*. słwn. *gôbec* *„Schnauze, Maul“*, p. *gęba*, cz. *huba* || st. skand. *kanpr* *„Schnurrbart“* (zob. KZ. 36, 334, Zupitza Die germanischen Gutturale 147); jednak związek wyrazu *kanpr* z *γυμψία* i t. d. podlega wielkiej wątpliwości. Rozwój *„broda“* ⇒ *„włosy kudlate“* mamy w orm. *cameli* *„mascella, ganascia, tempia, boeca“* *camem* *„masticare“* || *cam* *„chioma, capello inanellato“*, por. Bugge KZ. 32, 11 (ale ormiańskie wyrazy nie mogą należeć do *γυμψία* i t. d., raczej do st. bułg. *zábъ* *záb’*, chociaż i to niezupełnie pewne). 3) St. bułg. *sporъ*, r. *sporyj* (por. przysłowie *čto skoro, to ne sporo*, po niemiecku *„was schnell kommt, dauert nicht lange“*), p. *spory*. cz. *sporj*, por. *sporiti* *„sparen“*, należy do st. górń. niem. *spar* *„sparsam“*, który to wyraz z greckiem *σπαρνός* i łacińskiem *parcus* nie niema wspólnego; gr. *σπαρνός* prawdopodobnie powstało ze *σπαρνός* drogą słoworodu ludowego. Prawda, że sl. *sporъ*, giern. *spar* mają jeszcze dalsze pokrewieństwo: st. ind. *sphirás* *„tłusty, wielki“*, a może i łac. *pro-sper*; ale osobny rozwój znaczenia jest wspólny tylko językom słowiańskim i giermańskim.

§. 9. De sonis *m^u*, *n^u*, *r^u*, *l^u*; quomodo dignoscantur *lⁱ* et *l^u* in linguis Bohemica et Polonica.

Powiedzieliśmy w §§. 5—6, że litewskie *guñbas* powstało ze **sgm̃bho-s*. a w §. 3., że w *bada*, *nažda*, *dati*, *grabъ* głoska *a* reprezentuje pierwotne *y*, *ŋ*. Chodzi tu o sonanty nosowe z labjalizacją. Wiadomo, że się sonanty płynne spotykają w słowiańskich językach także często w postaci labjalizowanej. O po-

¹⁾ Zapewne wpływ wyrazów *szczek*, *szczekać* (por. *szczekać zębami* || *szczeki latają komuś ze wzruszenia*). J. R.

chodzeniu tej labjalizacji nie śmiem nie twierdzić; trzeba przedewszystkiem zebrać materiał.

Łatwo rozróżnić pierwotne r^u i r^i : r^u daje r. *or.* p. *ar.* n. p. st. bułg. *grъzъ*, r. *gorb.* p. *garb*; st. bułg. *trъgъ*, r. *torg.* p. *targ*; st. bułg. *grъstъ*, r. *gorst'*, p. *garść*. Zaś r^i daje r. *er*, p. *ier*; tylko w położeniu przed twardą spółgłoską zębową zlało się r^i w polskim języku z r^u (p. *sierp*, *wierzch*, *śmierć*; *martwy*, ale r. *mjortvyj*). Por. Baudouin de Courtenay w Encykl. Powsz. Ilustr. T. XXII str. 803.1.

Ale trudniej rozeznawać l^u i l^i . W większości wypadków l^i w oddzielnych słowiańskich językach przeszło w l^u , które to przejście stoi w związku z ogólną dążnością głoski *l* do labjalizacji.

Pod wpływem owej dążności połączenie tautosylabiczne *el* w środku wyrazów w rosyjskim języku w wielu wypadkach przeszło w *ol* \Rightarrow *olo* niezależnie od spółgłosek sąsiednich, ale, jak mi się zdaje, w zależności od akcentu. Spotykamy *olo* w tych wypadkach, w których mamy w serbskim akcent *ijě*, a w litewskim akcent *'*, a *ele* w tych wypadkach, w których mamy serbski akcent *ije* czyli *˘*, a litewski *˘*. Więc mamy: *polóva* ,plewa'. serb. *pljěva*; *molót'* ,mleć'; serb. *mljěti* (a drogą analogji także *s-mólot* ,melty'); *volóč'* ,wlec' (a drogą analogji *volokú* ,wlekę'), *tolóč'* ,tłuc'; *molóziwo* ,młodziwo', *Biestmilch* ,por. lit. *mélzu* *milžti* ,doić' (serb. *müsti* ,doić'. ale *mlâz* ,soviel auf einmal hervor-schießt, wenn man melkt'; pod wpływem tego wyrazu mamy prawdopodobnie ten sam akcent i ten sam rozwój fonetyczny w wyrazie wziętym z germańskich języków *molokó* ,mleko'; *polón* ,plon' (rosyjski akcent nie zgadza się tu ze serb. *plijen*, lit. *peñnas*); *šélóm* ,helm'; der obere Dachsparren' (w tym wyrazie prawdopodobnie zlały się st. bułg. *šlěmъ* ,helm' i st. bułg. *slěmę* ,szlemię', serb. *šljěme*; lit. *szalma* ,langer Balken', *szálmas* ,Helm'). Z drugiej zaś strony mamy: *mélen* ,mlon'; *mélevo* ,mlewo', serb. *mlivo*; *belená* ,blekot', serb. *bûn*; *sélezeń* ,kaczor', *selezjónka* ,śledziona' (tu należy oprócz wyrazów wymienionych w §. 8., także lit. *blužnîs* z *lu* \Leftarrow l^u ; akcent pierwotnie był raczej *˘* niż *'*); *železá* ,żoźła' l. m. *žélezy*; *pelená* ,pielucha' (ale i st. bułg. *pelena*). Zupełnie zrozumiałą jest rzeczą, że akcent odpowiadający litewskiemu *'* i towarzyszący w słowiańskich językach ostatniej części

złoski (por. rosyjsk. *oró*, serb. *ijë*) mógł sprzyjać dążności głoski *l* do labjalizacji. Z tem prawidłem jednak nie zgadza się *žólob* .žłób; serb. *žlijeb*; czy to zależy od wpływu l. m. *želób'ja* nie wiem.

Zgodnie z rozwojem połączenia *el* przeszło także zgłoskotwórcze *lⁱ* w *l^u* ⇒ ros. *ol*, n. p. r. *žóltij* .žółty; *volk* .wilk;. To samo przejście odbyło się też w językach słowińskim i serbskim: słwń. *vôlk* serb. *vâk* .wilk;. słwń. *žôlt* serb. *žât* .žółty;. U Bułgarów i Słowaków zwały się *lⁱ* i *l^u* w *l*. Jedyne ślad pierwotnej różnicy między *l^u* i *lⁱ* we wszystkich tych językach to zmiękczenie albo też zachowanie tylnojęzykowych spółgłosek, n. p. ros. *golk* .zgielk;: *žolë'* .žółé'.

Ale w językach polskim i czeskim rzecz się ma lepiej. Rozwój zgłoskotwórczego *lⁱ* i tu paralelny z rozwojem tautosylabicznego połączenia *el* w środku wyrazów. To połączenie zachowano po poprzedzających spółgłoskach wargowych:

st. bułg. <i>plěva</i>	serb. <i>pljěva</i>	p. <i>pleva</i>	cz. <i>plěva</i>	r. <i>polóva</i>
„ <i>plěnz</i>	„ <i>pljěn</i>	„ <i>plon</i>	„ <i>plen</i>	„ <i>polón</i>
„ <i>młeti</i>	„ <i>mljěti</i>	„ <i>mleć</i>	„ <i>mlíti</i>	„ <i>molót'</i>
„ <i>młeko</i>	„ <i>mljěko</i>	„ <i>mleko</i>	„ <i>młeko</i>	„ <i>molokó</i>
		[<i>młodziwo</i> , ros.]	„ <i>mlezivo</i>	„ <i>molóživo</i>
„ <i>vłěšti</i>		„ <i>vlec</i>	„ <i>vłěci</i>	„ <i>volóc'</i>
„ <i>pelena</i> , <i>plěna</i>			„ <i>plěna</i>	„ <i>pelená</i>
			„ <i>blín</i>	„ <i>belená</i>
		„ <i>mlon</i>		„ <i>mélen</i>
	„ <i>młivo</i>	„ <i>mlewo</i>	„ [<i>mlivo</i>]	„ <i>mélevo</i>

Jak p. *młodziwo* tak i *młokos* przejęte z rosyjskiego języka (*molokosós*). Połączenie *el* zachowano jeszcze po *s*:

st. bułg. <i>slěme</i>	serb. <i>šljěme</i>	p. <i>szlemię</i>	cz. <i>slěmč</i>
„ <i>slězena</i>		p. <i>šledziona</i>	„ <i>slězina</i> r. <i>selezjónka</i>

Ale we wszystkich innych wypadkach (t. j. po *č* *ž* *š* *t* *d*) połączenie *el* przeszło w *ol* ⇒ p. *ło*, cz. *la*:

st. bułg. <i>žlěbz</i>	serb. <i>žlijeb</i>	p. <i>žłób</i>	cz. <i>žlab</i> (i <i>žleb</i>)	r. <i>žólob</i>
„ <i>člěnz</i>	„ <i>člěn</i>	„ <i>człon</i>	„ <i>član</i> (i <i>člen</i>)	
„ <i>žlědica</i>		„ <i>žłód</i>		
„ <i>žlěza</i>	„ <i>žlijězda</i>	„ [<i>zółza</i>]	„ <i>žláza</i> (i <i>hlíza</i>)	„ <i>žclezá</i>
	„ <i>dljěto</i>	„ <i>dłóto</i>	„ <i>dlúto</i>	„ <i>dolotó</i>
				l. m. <i>dolóta</i> .

O pochodzeniu staro-cerkiewno-słowiańskich form takich jak *dlato žlasti* nie tu nie twierdzę.

Zgodnie z zachowaniem grupy *el* w czeskim języku zachowano i *lʹi* po poprzedzających spółgłoskach wargowych. Po *š ž č t d* zaś przeszło w *lʹu*. To *lʹu* dało cz. *lu*; *lʹi* utrzymało się jako *l* zgłoskotwórcze¹⁾. W polskim języku *lʹi* także utrzymało się po poprzedzających spółgłoskach wargowych, a przeszło w *lʹu* po *č ž š t d*; ale oprócz tego *lʹi* po spółgłoskach wargowych znalazło się z *lʹu* przed twardymi spółgłoskami zębowymi. Utrzymane *lʹi* dało p. *il*, a *lʹu* dało *eł ół tu* (*ty* w *dłżyć, to, o, ó*) według warunków spółgłoskowych i akcentowych (por. Mikkoła Betonung und Quantität in den westslavischen Sprachen 20--21).

Najlepszym przykładem różnicy między *lʹu* i *lʹi* są dwa wyrazy zapożyczone z germańskich języków, w których podstawiono *lʹu* zamiast germ. *ol*, a *lʹi* zamiast germ. *il*:

st. bułg. *plkz* p. *pótk*, *Świętopétk* cz. *pluk* niem. *volk*
ale „ *plchz* „ *pilch* „ *plch* „ *bilch*.

Mamy *lʹu* w

st. bułg. *mlzva* r. *molvá* p. *mowa* (z *mołwa*) cz. *mluva*
„ *mlzvití* „ *mólvit'* „ *mówić* (z *mołwić*) „ *mluviti*.

Mamy zaś *lʹi* w następujących wyrazach:

st. bułg.	<i>vlkz</i>	r. <i>volk</i>	p. <i>wilk</i>	cz. <i>vlk</i>
„	<i>vlga</i>	„ <i>ivolga</i>	„ <i>wilga, wywielga</i>	„ <i>vlha</i>
„		„ <i>vólgnut'</i>	„ <i>wilgnąć</i>	„ <i>vlhnouti</i>
„	<i>mlžcati</i>	„ <i>molčát'</i>	„ <i>milczeć</i>	„ <i>mlčeti</i>
„	<i>plstb</i>	„ <i>pólost'</i>	„ <i>piść</i>	„ <i>plst'</i>
„	<i>plznz</i>	„ <i>pólon, pólnyj</i>	„ <i>pełny</i>	„ <i>plnij</i>
„	<i>vlzna</i>	„ <i>volná</i>	„ <i>wetna</i>	„ <i>vlna, unda</i>
„	<i>vlzna</i>	„ <i>vólna</i>	„ <i>wetna</i>	„ <i>vlna, lana</i>

¹⁾ Wedle mniemania większości językoznawców indeur. *r l* dało prasłowiań. *ir il*, a *ir il* znowu przeszło w *r l*. Ale ja zgadzam się z Baudouinem de Courtenay, który widzi w słowiańskim *r l* kontynuację praindoeuropejskiego *r l* (Enc. Powsz. Ilustr. T. XXII 799). Nielabjalizowane *r l* brzmiało w prasłowiańskim języku jako *rʹi lʹi*, co objaśnia zmiękczenie tylnojęzykowych spółgłosek w st. bułg. *črznz člznz mrzcati tlzcati*; por. Baudouin de Courtenay IF. IV 46—50.

Ponieważ różnica między *ol* i *el* utrzymała się po s. prawdopodobnie i różnica między l^u i l^i zachowała się w tem samym położeniu. Trzeba więc przyjąć prasłowiańskie l^u w

st. bułg. *słъnce* r. *solnce* p. *stońce* cz. *slunce*.

Ale ponieważ l^u i l^i zwały się w l^u po *t* i *d*, nie możemy rozstrzygnąć, czy mamy prasłowiańskie l^u czy l^i w następujących wyrazach:

st. bułg.	<i>dlъgъ</i>	r. <i>dolg</i>	p. <i>dług</i>	cz. <i>dluh</i>
"	<i>dlъgъ</i>	" <i>dólog, dólgij</i>	" <i>długi</i>	" <i>dłouhýj</i>
"	<i>dlъbsti</i>	" <i>dolbít'</i>	" <i>dłubać</i>	" <i>dłoubati</i>
"	<i>tlъstъ</i>	" <i>tólstyj</i>	" <i>tłusty</i>	" <i>tlustýj</i>
"	<i>tlъknąti</i>	" <i>tolkú</i>	" <i>tłuc, tłok</i>	" <i>tlouci, tluk</i>
"	<i>stlъpъ</i>	" <i>stolp</i>	" <i>słup</i>	" <i>sloup</i>

Po *k g ch* mamy zawsze cz. *lu* i odpowiednie grupy polskie, n. p.:

st. bułg.	<i>gъlkъ</i>	r. <i>golk</i>	p. <i>giełk</i>	cz. <i>hluk</i>
"	<i>chlъmъ</i>	" <i>cholm</i>	" <i>Chełm</i>	" <i>chlum</i>
"		" <i>cholst</i>	" <i>chusta (?)</i>	
"	<i>kъlbasa</i>	" <i>kolbasá</i>	" <i>kiełbasa</i>	" <i>kłobása</i>

Ale i po *č ž š* mamy zawsze p. i cz. l^u zamiast prasłowiańskiego l^i :

st. bułg.	<i>člъnъ</i>	r. <i>čoln</i>	p. <i>czólno</i>	cz. <i>člun</i>
"	<i>žlъtъ</i>	" <i>žóltij</i>	" <i>żółty</i>	" <i>żlutýj</i>
"	<i>žlъna</i>	" <i>želná</i>	" <i>żołna</i>	" <i>żluna</i>
"	<i>žlъčъ</i>	" <i>žolč'</i>	" <i>żółcé</i>	" <i>żluč</i>

Rzecz prosta, że w cz. *zelva*, p. *zełw*, *żółwica*, serb. *zäova*, r. *zólva zolóvka* mamy prasłowiańską grupę *zlъ*, a nie l^i . W cz. *kluk klk. kluzký klzký* mamy grupę *lъ* (a w *klzký* grupa *lъ* prawdopodobnie powstała drogą asymilacji z *lъ*); por. Miklosich Et. Wtb. 121 i 300. Trudno objaśnić *u*, ale por. prepozycję p. cz. *ku, k*. Nie mogę także objaśnić cz. *mlno, mluno*.

Różnicę między cz. *lu* i *l* fałszywie objaśniali Oblak Arch. f. sl. Phil. XVI 207, Brandt Краткая фонетика и морфология чешкаго языка str. 5. Znacznie lepiej Fortunatov Arch. f. sl. Phil. XI 571.

Kopenhaga, dnia 25 czerwca 1901.

Holger Pedersen.

De morte prologus i żale konającego.

Powtórnie wydał

Jan Rozwadowski.

Na początku roku 1901 zawiadomił mnie prof. Ulanowski, że ma u siebie rękopis płocki, w którym są dwa, wymienione wyżej, wierszowane utwory polskie. Oczywiście skorzystałem skwapliwie z uprzejmości, z jaką mi rękopisu użyzył, aby oba teksty, wydane na podstawie odpisu dyr. Kętrzyńskiego przez prof. Nehringa w jego *Altpolnische Sprachdenkmäler*, str. 283—295, dokładnie z oryginałem porównać i możliwe błędy odpisu wynotować. Bo przy największej ścisłości zawodowego filologa niepodobna prawie uniknąć pewnych drobnych pomyłek. jeżeli się wydaje pierwszy raz dłuższy tekst z rękopisu i dopiero nowe, osobne skolacyonowanie może ostatecznie i te drobne usterki usunąć. A cóż dopiero mówić o tekstach odpisywanych w innych warunkach. Ogromna większość starszych polskich za- bytków była lub jest odpisana z rękopisów przez historyków, prawników i mniej lub więcej uczonych dyletantów. To też daje się uczuwać gwałtowna potrzeba nowych, jak najdokładniejszych wydań, bo bez nich niepodobna nawet pomyśleć n. p. o dzie- jach polskiej pisowni. Zresztą sumienny badacz języka niemoże mieć wogóle zaufania do takich wydań. co krok jest w niepe- wności. czy rzeczywiście dany wyraz tak wyglądał w rękopisie, a dalej w języku ówczesnym — czyli krótko mówiąc dla ścisłych badań rzecz się ma tak, jakby wydania wcale nie było. Ten stan rzeczy i potrzeba, o której mówię, ujawniły się też

w sporządzeniu nowych, krytycznych wydań kilku starszych zabytków, jak psalterza Floryańskiego, modlitewnika Wacława, Kazań Gnieźnieńskich¹⁾, żywota Błażeja. Jak nietatwą i mozolną rzeczą jest wydanie, naprawdę dyplomatycznie wierne, widać n. p. z tego, że taki sumienny i kompetentny wydawca, jak prof. Nehring, dopiero dodatkowo zaznaczył różnice w kreskowaniu litery *o*, oznaczającej samogłoski nosowe, które się spotyka w rękopisie kazań Gnieźnieńskich. Może się to komu wydawać pedantycznością i rzeczywiście w stu wypadkach może to nie mieć istotnego znaczenia, ale po pierwsze: jakże granicę pociągnąć między tem, co powinno być uwzględnione, a co nie? powtóre, dla dziejów grafiki i takie drobne odcienia nie są obojętne; a wreszcie nieraz pozornie tylko coś niema znaczenia, a dopiero cierpliwe zagłębienie się w grafikę całego tekstu poucza, że jednak jakaś kreseczka coś znaczy. I tak n. p. w dawniejszych rękopisach spotykamy często jako znak dla *i* i *y* promiscue *y*, pisane z jedną kreseczką (akcentem) nad niem, albo z dwoma, albo z dwoma punktami (właściwie *i j*), albo z wężykiem i t. d. Ale jednak indywidualnie mógł jakiś pisarz wprowadzić pewien ład, jak to widzimy n. p. w psalterzu puławskim, w którym mimo tego, że setki razy zarówno *i* jak *y* są pisane przez *y* lub *ý* promiscue, jednak widać dążność, miejscami wcale konsekwentnie przeprowadzoną, odróżniania samogłoski *y* zapomocą znaku *y'*.

Warto także między innymi zwrócić uwagę na obyczaj oddzielania wyrazów wedle dzisiejszych przyzwyczajęń ortografi-

¹⁾ Piszę *Gnieźnieńskie*, mimo że prof. Nehring uważa tę formę za powstałą prawdopodobnie pod wpływem łac. *guesnensis*, i sam używa formy *Gnieziński*. Myślę, że to pomyłka. Forma *gnieźniński* jest niewątpliwie drugorzędna, urobiona od *Gniezno* wtedy, kiedy pierwotny skład tego wyrazu się już zmienił, ale mimo to jest polską. Forma *Gnieziński*, której używa prof. Nehring jest także drugorzędna, pseudo-poprawna. Prawdziwie regularną, starą formą jest *Gnieździński*, używane jeszcze na końcu XIV. i w początku XV. wieku, urobione od dawnego *Gnēzdno* (tak, chociaż redakcyja Przewodnika językowego przymiotnika *Gnieździński* nie zna i twierdzi w 1 numerze r. 1902, że i temat i pochodzenie *Gniezna* są dotąd niewyjaśnione).

cznych i żądać, aby w tekście, przedstawiającym dyplomatycznie wierny odpis oryginału, wyrazy były pisane w takich połączeniach, w jakich się znajdują w rękopiśmie. Wydawca ma dosyć sposobności okazać swą bystrość w dzieleniu wyrazów jużto w dodanej transkrypcyi tekstu wedle dzisiejszej pisowni, jużto w słowniczku. Ale obok tego powinniśmy wiedzieć, jak jest pisane w oryginale. Chodzi tu w praktyce o tak zwane formuły gramatyczne, o pisanie przyimków, przeczeń i t. p. razem z wyrazami, do których należą. W setkach wypadków dawne polskie zabytki pisząe n. p. przeczenie wraz z wyrazem do którego ono należy, piszą tak, jak i dziś jeszcze de facto wymawiamy: więc pozornie nieczego nowego się nie dowiadujemy. Ale i to jeszcze nie racya! A co ważniejsza, spotykamy w tym zakresie pisownie, które nas jednak pouczają o pewnych faktach, nieoobojętnych dla historii języka. Jeżeli n. p. obok stałych łączeń jak *dajmi* (= *daj mi*), *dałby* (= *dał by*), *nie wiem* (= *nie wiem*), *wbodze* (= *w bodze*) i t. d. i t. d. spotykamy w jakim zabytku konsekwentnie na początku zdania pobocznego osobno pisane *a by* (= *aby*), albo *bo wiem* (= *bo wiem*). toć widoczna, że te jednolite dzisiaj wyrazy wówczas jeszcze takimi nie były, widoczna, że jeszcze każda część miała swoje osobne znaczenie. Byłoby nawet weale ładnym tematem dla młodego polonisty zwrócić uwagę na ten punkt i poświęcić mu osobną rozprawkę. Niestety, często najsumienniejsi filologowie polsey uważają dokładność w tym kierunku za zbędną.

Zabierając się do porównania odpisu dyr. Kętrzyńskiego w wydaniu Nehringa sądziłem, że zbierze się jakich kilkanaście drobnych niedokładności, bo tekst oryginału, chociaż niestaranny, jest jednak doskonale czytelny, i sądziłem dalej, że wystarczy ogłosić przy okazji krótko wynik porównania. Niestety okazało się, że odpis jest gorszy, niż przypuszczałem. Pominąwszy fakt, że prof. Nehring w wydaniu porozdzielał wyrazy (czego zatem nie można kłaść na karb Kętrzyńskiego); pominąwszy dalej okoliczność, że dyr. Kętrzyński nie uwzględnił bardzo licznych przekreślań całych wyrazów lub zgłosek i liter w oryginale, a czego opuszczać się nie godzi. — przekonałem się, że drobnych niedokładności, dotyczących przeważnie pisowni (*x* zamiast

v, / zamiast β i t. p.) jest w jego odpisie koło sto trzydzieści; ważnych błędów, zmieniających sens lub niepozwalających zrozumieć tekstu, opuszczeń wyrazów i t. p. jest kilkanaście; wreszcie brakuje w jego odpisie trzech wierszy; trzy inne, dopisane na boku w oryginale ze znakiem, gdzie je należy w tekst wsunąć, nie zostały w odpowiedni sposób umieszczone, wskutek czego i sens szwankuje. W jednym lub dwu wypadkach podział na wiersze niezgodny z oryginałem. Ogółem biorąc oryginał prologu o śmierci liczy 497 wierszy, odpis dyr. Kętrzyńskiego liczy ich 490 + 3 wiersze nieumieszczone w tekście. W odpisie nieuwzględnione także zupełnie kreskowanie litery y. Lepszy jest odpis żalów konającego, ale i w nim prócz kilkunastu drobnych niedokładności jest kilka istotnych i ważnych błędów.

Skończywszy porównanie doszedłem do przekonania, że trzeba ogłosić nowe wydanie tych ciekawych zabytków języka i literatury polskiej. bo trudno wymagać od ludzi, aby w tekście, liczącym koło 500 wierszy, robili drugie tyle poprawek. Więc też wydaję oba utwory nie zmieniając w niczem pisowni ani interpunkcyi oryginału. Wydanie to polega nietylko na dokładnem skolacyonowaniu tekstu Nehringa z rękopisem, ale także na osobnem, niezależnem od kolacyi, odpisaniu tekstu z oryginału i dodatkowem sprawdzeniu tego odpisu z poprzednio zrobioną kolacyą z rękopisem w rękach.

Transkrypcy w dzisiejszej ortografii nie podaję. Jestto rzecz ślizka, a w dodatku najczęściej niepotrzebna. Dodałem tylko garść uwag na końcu. Mówiąc o uwagach, nie mogę przenieść na siebie, żeby nie wspomnieć, że prawie wszystkie domysły (konjektury) prof. Nehringa, spowodowane, jak się okazało, błędnym odpisem, wytrzymały próbę porównania z rękopisem. Tak, jak przypuszczał, że musiało być pierwotnie w rękopisie, tak **jest** w nim rzeczywiście bardzo często. Stwierdza to tylko w sposób dobitny i interesujący bystrość i dokładną znajomość języka, jakie posiada czcigodny nestor filologii polskiej.

1. De morte prolog 9.

<i>Gospodzjnyje</i> ¹⁾ <i>w</i> <i>w</i> <i>bech</i> <i>moguczij,</i> <i>nadewsythko</i> <i>stworzenije</i> <i>wjaczby,</i> <i>pomošjymjtho</i> <i>dzalo</i> <i>blošjecz,</i> <i>Bjch</i> <i>gye</i> <i>mogl</i> <i>pyluye</i> <i>wjlošycz,</i> <i>kw</i> <i>thurey</i> <i>phalije</i> <i>rošmuošeniye,</i>	5
<i>kw</i> <i>luczkyemv</i> <i>polepšeniye</i> ²⁾ <i>W</i> <i>bythczy</i> <i>ludze</i> <i>pošluchajęze,</i> <i>Okruthuofcz</i> <i>šmyrczy</i> <i>pošnacze,</i> <i>Vy</i> <i>czo</i> <i>yey</i> <i>njzacz</i> <i>nyemacze,</i> <i>przyskonanjv</i> <i>ya</i> <i>pošnacze,</i> <i>banez</i> <i>to</i> <i>starij</i> <i>albo</i> <i>mlody,</i>	10
<i>šathuy</i> <i>nyeudzve</i> ³⁾ <i>šmyertchney</i> <i>škody,</i> <i>kogokolij</i> <i>šmyercz</i> <i>vdušij.</i> <i>Kašdij</i> <i>wgeij</i> <i>scolije</i> <i>bycz</i> <i>mwšij</i> ⁴⁾ <i>Dzjfuos</i> ⁵⁾ <i>šija</i> <i>šwym</i> <i>zakom</i> <i>stavij,</i>	15
<i>Kašdego</i> <i>šijuotha</i> <i>šbavij,</i> <i>pryzclad</i> <i>othem</i> <i>cheza</i> <i>powyedzecz</i> <i>Szłuchuy</i> <i>thego</i> <i>ktho</i> <i>cheze</i> <i>wyedzecz</i> <i>Policarpuyš</i> <i>tak</i> <i>v</i> <i>šuanuy.</i> <i>madzecz</i> <i>wyelyky</i> <i>myšthrz</i> <i>wybranij,</i> <i>profyl</i> <i>boga</i> <i>otho</i> <i>prauye,</i>	20
<i>by</i> <i>v</i> <i>šrzal</i> ⁶⁾ <i>šmyercz</i> <i>wgey</i> <i>poštavije,</i> <i>Gdij</i> <i>šija</i> <i>mogljł</i> ⁷⁾ <i>bogv</i> <i>wjelye.</i> <i>oštal</i> <i>w</i> <i>šech</i> ⁸⁾ <i>łodzj</i> <i>wkofczyelije,</i> <i>w</i> <i>šrzal</i> ⁹⁾ <i>człovye</i> <i>nagjyego,</i>	25
<i>przjrodzenija</i> <i>nyevyščzyyego,</i> <i>obrašq</i> <i>wjethnij</i> <i>škaradego,</i> <i>lokthvšq</i> <i>przepašbanego,</i> <i>Chvda</i> <i>blada</i> <i>šolthe</i> <i>ljęze,</i> <i>lščzjyšija</i> <i>yako</i> <i>mijethnjęza,</i> <i>v</i> <i>pathl</i> <i>czy</i> <i>gijey</i> <i>konyecz</i> <i>nošq</i>	30

1) po *gospodzjnyje* przekreślone *w* *bech*. 2) po *polepšeniye* przekreślone *w* *bythczy*. 3) *u* — niewyraźne. 4) *v* — poprawione z *ij*. 5) może (?) *dzjfuos* z przekreślonym *f*. 6) może *w*. 7) sic. 8) może *w*. 9) *a* superscriptum.

Szoczv plijnje krevna roßa,
 przeejajala glova cheftv,
 yako ßamoyecz krzyvoufta,
 nyebjlo vark vgyejj gabij 35
 Poßevajacz ßkrzyth¹⁾ ßabij,
 Mijecze oczj ßawrzaczajacz,
 großna koßa wrakv majvucz,
 gola glova, przjkrv moiva,
 Szeplyßeeh ftrov fkarada poftava, 40
 vppjgala ßebra ij kofeczj
 Großno ßyeczze przeß luthofeczj
 Mjßthrz vjdzacz obraß fkarudij,
 zolthe²⁾ oczj zjjuoth bladj,
 Großno ßya thego przelaknal, 45
 pathl naßjjemija eze ftaknal,
 Gdj leßal wßnak yako vjla,
 Szmyerez donyego przemowjla,
 Czemo ßjja thako barßo lakaß,
 wrzekomoß ftrov aßdj ftakaß, 50
 pan bog thu rzecz thako noßyl,
 yßyß go otho barßo proßjßl
 Abyhezjßya vkaßala,
 wßjthka fva mocz wßyuvjla,
 othoß czj przeth thov³⁾ ftöjja, 55
 ogladaij poftava moyv
 Kaßdemv ßja tak vkaßjja,
 Gdv go zjivotha fbaujja,
 nijkajßjja nje thjm raßem
 Iß ma vjdzjß prethobraßem 60
 Gdj przjda namjlejßy kthobije,
 Tedy barßo ßeczknjßß ßobije,
 zablesezjß naftrovij oczj,
 eßczy fezjgala poth poßkoczj

¹⁾ r — nie wypisane osobno, tylko przez compendium, taksamo
 n. p. w w. 39 przjkrv pisane. ²⁾ po zolthe przekreßlone lyeze.

³⁾ v niewyraßne, moße u.

<i>Rzeczacz βija jako koth namijβij</i>	65
<i>aβ twe βyrcze czufko wdyβij</i>	
<i>othelodzeez¹⁾ βija βmijodem tarnel:</i>	
<i>Gdyez przynijofu yudw garnel:</i>	
<i>wobijβ gjj pyez przelβ dzakij</i>	
<i>Gdy pobijuyez vjelijkiej makij</i>	70
<i>Bandzeβ mijez doβijez teβnijez:</i>	
<i>Othbandzeβrh fweij mijloβnyez:</i>	
<i>Ostan²⁾ thego wβech thoye vijela</i>	
<i>Przeβ dzakyka βuβw roβdzela</i>	
<i>Mow βemw boez³⁾ munn dzulo</i>	75
<i>Gdyez βija βemw movjcz chezalo</i>	
<i>Vydzyβ yβem .czyj robothujcza</i>	
<i>Czemv czya wth'ala⁴⁾ taku teβnyez:</i>	
<i>mu koβa vyβtraua βyeczze</i>	
<i>Przethuyv nykth nyevczeczze</i>	80
<i>Wftan myftrzv othpovycz gyeftthly vmyezβ,</i>	
<i>zu popofkvo nyevofvnyez⁵⁾</i>	
<i>Snaczezij forkes nyepomofe.</i>	
<i>przelakualββya nyebofe</i>	
<i>Jyβ odethelnij nyeborukv,</i>	85
<i>mow βemw vboyy zakv</i>	
<i>nyebojβjya dzjβ moijej feolij</i>	
<i>njedam czy⁶⁾ czyβez epiftolij</i>	
<i>Maiffter vefpondit</i>	
<i>Myβthrz przemowyl vjelmij fkromnije⁷⁾,</i>	
<i>laeznałem βya eβnyez pōnije</i>	90
<i>Tha mij rzecz barβo njiemyla,</i>	
<i>jyβez mija tako poftaβyla</i>	
<i>By byla czv przjykrego przemovyla,</i>	
<i>Szervalabyβija venny kaβula βijla,</i>	
<i>nagle by mija vmorzjyla,</i>	95
<i>y doβa b̄j vyprudzyla,</i>	

1) samogłoska przed cz zamazana, może być o lub e. 2) można czytać i u. 3) można czytać i bacz. 4) litera nieczytelna. 5) sie (n zamiast m). 6) przed czyβez przekreślone dz. 7) r suprascriptum.

proſa ezechije oſtap malo¹⁾,
 boeż nyecyjem ezoemijſya ſtalo,
 mgleja vbytek y bladzeſja
 Sztraczylem ſdrovye ij nadzeja, 100
 Racz rzuſſyez othſebye koſa,
 acz ſwoya glova pothujoſa

Mors dicit

Darma mijſtrzv thwojſa mowa,
 thegomezij vezyjujecz nyegothowa,
 dzjyrzſa koſa na rejſtrze 105

Szjka doctorij y mijſthrze,
 Szawſdij ya gothawa²⁾ noſa,
 przebdzjkiy noczlego proſa,
 wſtan kunnije moſeſ mij vyerzacz
 nyeczacz ſya dzjſya ſnyevyerzacz, 110
 Wſtal mujſthrz jethwo leleyancz ſjya,
 drzſa mu nogij przelaknalſjya

Magr dicit

Mjla ſmijerezij gdzeſ ſjya wſjjala,
 dairuolyſ ſjya vrodzjla,
 Rath bijch eyedzal do oſtathka, 115
 Gdze thwoij oczecz albo mathka,

Mors dicit

Gdij ſthworzyl bog eſlowijeka,
 yſ bij byl ſyph eſ dovjcka,
 Szthworzyl bog jewa ſkofeſjy,
 adamovij koradoſeſjy, 120

dal gjemv mocz nath ſvyerzathjy,
 bij panoval ijako ſvyathjy,
 podal jemv rybij ſmorza,
 chezacz go ſbavjecz wſwego gorza,
 poleczyl mv rajſkye ſadij 125
 Chezacz gj ſbavjecz wſejij bijadij
 Tho wſjythko wjego mocz dal,
 jethuo mv drzewo zakafal,
 bijgo ophſejkiy nijerobal,

¹⁾ mijalo z przekreſlonem ij. ¹⁾ sic (a zamiast o).

- anij βya nanije pokvřzal, 130
 Rzeknacę¹⁾ ijemv gęethuo ruβjych,
 tedij pewno, vmrżecz mvβjyβ
 Alije βly dvch ijewa βdradzjyl,
 Gdij gjęej ovocz ruβjicz radzjyl,
 Ewa βija vlakomjla, 135
 Szmjulofcz vezjnyla
 Wten czaβ βija ija poczala.
 Gdij eva ijaplko ruβjyla
 Adamovj yepłka dala,
 a ija vonem yepłk:²⁾ bjla 140
 Adam³⁾ mije wyepłczę vkuβjyl,
 przętho przęβnija vmrżecz mvβjyl,
 wthem boga barβo obraβjyl,
 ij wβythko βwe plemija βuraβjyl,
 Mgř dicit
 Myla βmjrczj racz mij wβjęujk 145
 przęcz chezeβ ludze zyuotha βbavjcz,
 Częmv thęu laβka stręczjylj
 zacę czo βlego vezjnylj.
 chezem doczyębye poczthj noβjęcz,
 abęβija dala przęproβjęcz, 150
 Dal bjch dobrj colacz vpyęcz,
 bjch mogl przęthtovv vezjęcz
 Mors dicit
 Chovaj βobije poczthj βwoję,
 Roβdraβnjyβ mija tyle dvoję
 W pocztach czy ya nyękorszjęszę, 155
 wβythkj wβjvoczę βanjşęza
 Chezeβlj vyędzęcz stęcznję,
 povjęm tobie przęspyęcznję
 Szthorzęczjęl wβęgo βthvorenję,
 poβjęczjyl my takęej moczj 160
 Bjch morzyla vęthnję ij vnoczj,

¹⁾ przed *Rzeknacę* przekreślone *Rżecz*. ²⁾ sic. ³⁾ przed *mije* przekreślone *nije*.

<i>Morza naußchoth napolwduje,</i> <i>a emjem tho dzalo czuthuje,</i> <i>oth polnoczij dopachodo</i>	
<i>chodza nijepytajancz brodw,</i>	165
<i>Toeż me naußjanczße weßele</i> <i>Gdij mam morzyecz ßywyeh vyelye</i> <i>Gdij ßya gyma skoßa plaßacz</i> <i>cheza gjch thyßacz pokaßacz</i>	
<i>Toeż gyesth moyej moczij ßuamija,</i>	170
<i>morza wßyithko luezßkye pleniya</i> <i>Morza madre ij theß vßlij,</i> <i>wthjmu ßkaßvya ßwoye ßßlij,</i> <i>y chorego ij strowego</i>	
<i>ßbavya ßyuotha kaßdego,</i>	175
<i>lubo starij lubo mlodij,</i> <i>kaßdemw ma koßa ßgodzij,</i> <i>bancz vbodzij y bogadzij¹⁾</i> <i>Szvjthkj ma koßa potraczij,</i>	
<i>Wjcvodij ij czeßthujkj,</i>	180
<i>wßjthkj ßwyeczßkije nijloßthujkj,</i> <i>bancz kßaßatha albo grabije,</i> <i>wßjthkj ya pobyerza kßobyje,</i> <i>ija ßkrola korona femkna,</i> <i>zawloßij gj²⁾ pothkoßa vemkna</i>	185
<i>Theß bjvam wezeßarßkyey ßenij,</i> <i>zymije ljecze ywgeßeny,</i> <i>philozophi ij kwjaßdarze</i>	
<i>Wßjthkj naußvej stavyam sperze,</i> <i>Rzemijeßlujkj kvprze ij oruze,</i>	190
<i>Kaßdij przethmw koßo skacze</i> <i>wßjthkj³⁾ ßdraczeze ij ljprhujkj,</i> <i>zoßtavya ye nijeboszykj</i> <i>Carczmarze ezo flje pjva dajv,</i> <i>nijeczaftho namija wßpomijnajv</i>	195

¹⁾ może być, że zamiast *d* poprawione *e*. ²⁾ *gja* z przekreślonym *a*. ³⁾ po *wßjthkj* przekreślone *ij*.

- ijako sire¹⁾ mycehij nathkajv,*
wthen czaß ma koßka poßnajv,
kyedij navijedza ma skola,
bandv ijem lucz wyardlo ßmola
Gijethuo ßija poroßa 200
Wßytkkij nayle ßdavijez mevßa,
Naproth ßdajv dzewkij chlopeze,
aß ßija chlop poßjrezo ßmckeze,
Ya ßabyla golijaßa
annaßa y kapphaßa 205
Ia yodaßa objeczyla
y dw lothrv nakrzjß wbyla,
alem koßij narujßla
Gdijm erjstovßa vmorzyla,
bo wujem bißla boßka zjßla 210
Then ijeden mv koßka ßvjezußjßl,
jß trzeczego dnija oßjßl,
Stigom ßija zjyothem byedzyla,
pothem ij yßem wßjßtluka mocz straczyla,
Mam mocz nath luczmij dobremij, 215
alye vijaczey nadeßlemij,
ktho navijaczey²⁾ czynij sfofczij
wthem flamißa kofczij
Chezecßlij ijefcze wßjßavija tobije,
gethno byerz na roßvom ßobije, 220
Povjomezy o mej koße,
gethno gycij povachaj wuoße,
Chezecßlij³⁾ spatrzacß ijako oftra,
Szaplecze nathtovß sjoßtra,
Mjß/strzoßthlwacz njez nijepomoge, 225
voczemguyenijv vekdrzjß nogv,
Gethuo vijmaß fpodra koßij,⁴⁾
nathychmyaßth ßmijenijch gloßy,

¹⁾ po *sire* przekreślone *koßij mycezy*.
 a *czynij* przekreślony tytułek *Maßter dieit*.
 kresłone *yefcze*. ⁴⁾ *ij* poprawione z *a*.

²⁾ między *navijaczey*
³⁾ po *checzecßlij* prze-

- dal ezyj mytho wšechmogudzy*
Bjych morzyjla luth zyvyanczyj, 230
Szauršdyj wšllynye moja šyja,
ijam obrzymij pomorzyja,
Szalomona¹⁾ tak madrego,
absolona nadobnego
Sampsona vyclmij mocznego, 235
ij Vyethrzycha abrzyjmskycygo
Ia šyja nathnymij²⁾ pomšczyjla
afwa koša vezčšyja,
ijacztheš dzjyvoj poczynam,
gjjedhnyj³⁾ vyešam drugye fezymam, 240
Mgř rñdit.
Ûez nyevyem škijm šya thy šbraczjyš
Gdij wšythkij ledze potraczyš,
Gdij wšythkij ledze pošcezeš⁴⁾,
agdeš šama vezcezeš,
wšadyeč⁵⁾ trzebu luezkyej przjyjašnyj, 245
bjeza šgrzelij wšwoyey lušnyj,
abjyša vmjey⁶⁾ napoczjla.
gdij byša vrobjla,
a pothem lepyey
Mors dicit
Owa ija thw ezebye šmijgyu, 250
voczemgnjenjv szethna šygjja
Czemv šyja thako šrzeczv⁷⁾ vezckaš,
šnacž⁸⁾ thu jvtru nyedoczekaš,
movjš mj tho tako šmycye,
vtnacz šyja ij wkošezelje, 255
Othoš mjjštrzv baršo glupy,
nyerošvmyčš othej kupij,
Nyekoržjfezacz ju vodzenyv.

¹⁾ po Szalomona przekreślone *nadobnego*. ²⁾ po *nyemij* przekreślone *vezčšyja*. ³⁾ *d* poprawione z *t*. ⁴⁾ po *pošcezeš* przekreślone *gij*. ⁵⁾ *a* suprascriptum. ⁶⁾ sic! ⁷⁾ *v* poprawione z *a*, albo naodwrot. ⁸⁾ *šnacž* z przekreślonym pierwszym *a*.

- a nij wnażanczkiem ggyngienijv*
Thwe roßynukij ij niygdałij, 260
ßawßdijez nij ßa malo stalij,
Examijthij y poßtawezv
thych ßa mnye uggdij nyeczvze
Wgrzechv ßya luezkijem kocham,
a thego uggdij nyeprozenyechum, 265
dwchowwego ij szvjeczskijego,
Szbavija zyvotha kajdego,
a kaßdego morza lupyv,
otho uggdij nyepokvpyv,
Canonyeczij ij probofcze, 270
bandv wmojej scolye yczcze,
y plebanij ßmijajßv ßijyv
ijßtho barßo pijwo pijyv
ij pothlgarthkij napyßbach vijeßaya¹⁾
dobre kupcze roßthochurze, 275
wßythkij moßa koßa ßkarze,
Panyv y tveße nijevyafthij,
ezo sobije czynyv roßpafthij,
Mordarze y okruthnijkij
thv poßyeka nijebofczykij, 280
dzewkij wdovij ij maßathkij,
poßyeka ye ßagijch nyefathkij,
Szlachrzyeczom byerza ßypij tuleze,
a oftavijam gye wgyjeneij kofvleze,
zakij ij dworakij, 285
thij poßyeka nyeborakij
wßythkij ezo naoftre gonyv,
byegam ßanymij fpogonyv
ktho ßya rath kv bythvve nyecze,
vthna mv raka ij plecze, 290
2) Koßdzela gij ßwoyv niyla,
a oftavya gij pravijm vijlv,

1) Ten wiersz dopisany na marginesie. 2) Przed *Koßdzela* przekreślone *Szoßta*.

Cheza mo śana trafijez wlośij,
yże śmyenij głośij.

Maſter dt,

By nya chezala trocha ſlechacz, 295

chezalbijch eżija nyeczo¹⁾ pytacz,

Czemo śya lekarze ſtayv,

Gdy śthreij moczy nyevybavyagyv,
ijtheś povjedayv

eśe vyelyka mocz śola mayv, 300

Mors respondit,

Otocz kaśdij lekarz faſezyj,

njepomogv ijego maſezy,

pośyvajyv miśbthreżośtura ſwego,

poky²⁾ nyethv eżaśv mego,

a pokij gjeſth vola boza, 305

pothij eżlovyek prav nyeśbośa,

njepomogv apotekij

przeeczyv nnye zathue lekij,

arśdy vnrzeecz kaśdij wlośij,

ktho gych lekarśthwa zakuśij, 310

Namaly eżaśv mogu pomocz,

yś nyemoczuym veśmnye ſica mocz,

arśdy konyecz themv bandze,

gdij lekarś wmey ſcolye śandze,

Bo vjem przyeczijv³⁾ śmyrtelnej ſeżodze 315

njenaydze ſelija naogrodze,

Darmo pośyvajv lebyeśecka,

ijubezy ſgothorava deśecka,

njepomofe kurzenye pyolyna,

Gdij przydze moya godzija, 320

nyepomogu y ſelvygje

uśytko śmijrez przet⁴⁾ vugv⁴⁾ śnye,

Iacz nyethban ośathue ſylye,

a uśdy yuś lath przet⁴⁾lo vylje,

¹⁾ ponad przekreślonym *trocha*. ²⁾ między *poky* a *nyethv* przekreślone *nyestv*. ³⁾ *czyv* suprascriptum nad przekreślonym *ś*. ⁴⁾ albo *bugv*.

Gdy pozjvam fwego paubthwa,
 a nyethbam oßathue lekacßthwa,
 Szwę porzvj nath luczmij stwojja,
 a wßdy wyenej myczu¹⁾ stwojja,
 morza ßadzye ij pothßanthkij,
 zadum gym vyclykyc ßmathkij, 320
 Gdy ßwa rodzyua ßandza,
 czaßtho²⁾ najßkajßaujv blandzv,
 alye gdy przydze ßath boßj,
 Szandzu wmyech pufszelij wloßj,
 yuß nijepoyedze narokij, 330
 Czynnjucz nyßpravye othuelokij,
 Czo przewradzal ßudj vyerne,
 byerzuncz vynnj nyevmyeruje
 byerzucz othßloßthujkow darj,
 ßpravujjuncz gych nijevijerj 340
 Tho wßythko bandze wßyamyono³⁾,
 y czaßko pomfczono.

Mayster dicit

Proßa czebije ßlvchaj thego,
 a nyechaj movyeniya ßwego
 Thwoya koßa wßythkij zczze, 345
 tako ßlacha yako kmjczze
 Davyß wßythky przeluthofczj,
 nyeczynyvucz ßathucy mylofczj
 Czeczalbijch othmovyez ftobv,
 moglybych ßya ßkrjcz przeth tobv, 350
 Gdy bychßyga wßemij choval,
 albo twardo ßameroval,
 zalybych wßethl thvej moeczj,
 gdj bijch sthrzekl vethuye y wnoczj⁴⁾,
 temv bych vczynyl wroßa, 355
 y postavyl dobra sthroßa,

1) albo może myerza. 2) między czaßtho a najßk^o przekre-
 ślone na wßk. 3) może wßyamyono. 4) poprawione z wnodzj.

Mors dicit,

*Cheżeſlij thego ʒkoſthowacz,
dam czy ʒija wʒceleſe ʒkowacz,
ijtheſ wʒemij ʒakopacz,
alijecza peuno potrzepija, 360
geth ʒobyje¹⁾ koʒa ʒclepya,
wvijayʒa yako wmięſ,
aʒa mej moczij wydzeſ
Iwʒemeczij naoftrzijła koʒa,
adarmo gyej nyepothuoʒa, 365
Czebeje yv pothgolicz wʒa*

Mayſter dt

*Mijła ʒmijerczʒkij nijemov²⁾ mij thego,
ʒbawijſ mija ʒijuotha mego,
yʒbezij nyewjem czocz my ʒa ſlego ſtulo,
Glowa mijʒa wkolo toczij, 370
ʒnijek chczza wjpaſcz oczij*

Mors dt

*Czemv ʒija tak vijelije przeczjwijaſ,
Myʒaczkij ſemv nabywaſ,
nijktł ʒa przedemv nyefkrygije,
wʒijthkijem ʒijvem vthna ʒygye, 375
Szama wlijſe ijamij laʒa,
wʒythkij lijʒky wʒdrovov kaʒa,
ʒa konamij laʒa wdzenije,
lupyſe dam naodzenije³⁾,
ya dawija grouoftajje, 380
y vycvorkam ʒa doftajje,
yacz theſ koſw ʒyeka vylkij,
Saruj lapa drogyej⁴⁾ philkij,
przeſ plothij chlopye,
gonija ʒoravije y dropije⁵⁾, 385
Szgaʒij⁶⁾ theſ wjpadzam*

¹⁾ przed *koʒa* przekreślone *ʒk*. ²⁾ poprawione z *nijemof*, albo naodwrót. ³⁾ *na^odzenije*. ⁴⁾ o niebardzo wyraźne (zamazane). ⁵⁾ poprawione z *drobije*. ⁶⁾ niepewne: trzecia litera wygląda na *g*, poprawione z *l*.

<i>pyerze davam napoduſkij,</i> <i>Szvjierzatha y wſytkij ptakij,</i> <i>ya poſyeka njeborakij,</i> <i>Czo kolij marthovim niſoſv,</i>	390
<i>Czybyly pothmv koſv,</i> <i>przetocz ten przjelath przycodza,</i> <i>kaſdego wſijvoczze ſkodza,</i> <i>bijſa pothnoſijl napovetrze,</i> <i>mvſijſ placzijeſ ſwijañthopijetrze</i>	395
<i>Gen ma gradij ij palaeze,</i> <i>kaſdij przethmv koſv ſkacz,</i> <i>bytheſ mijal ſelujna wrotha,</i> <i>njevdze ſemw klopotha,</i> <i>wſijtkij ſobije zanijeſ vaſa,</i>	400
<i>Skaſdego duſa vjidlabija,</i> <i>Stojieſ ſa malo papijeſ,</i> <i>ij nalyſſij ſebrak takijeſ,</i> <i>Cardymalij ij bijſkvpij,</i> <i>zadam gijm vyclijkije lupij,</i>	405
<i>pognathamezij¹⁾ canonijkij probocze²⁾ ſuffraganij,</i> <i>a nijmam otho przijganij</i> <i>Wſytkij, muichij ij opathij,</i> <i>poſyeka przecſ ſaplathij</i>	410
<i>Dobrzij muifchzij ſya njeboyv,</i> <i>kthorzij zijvoth dobrij majv,</i> <i>aczma koſa poſnaijv,</i> <i>alye ſa ijeij nijelakaje,</i> <i>tho wſijtkijm dobrem poſpolno,</i> <i>gydv przethmv koſv rowno,</i>	415
<i>bo dobremv malo placzij,</i> <i>acz vmrze nijez njeſtraczij,</i> <i>poſbandze ſvjeczſkijeij zaloczij,</i> <i>pojdzze wnychjeſkije radoſczij,</i> <i>proſty nijv wnyebo czagnje,</i> <i>a ſathnijmv njeprzezaguje,</i>	420

1) przed *canonijkij* przekreślone *ſuffra y.* 2) *ro* przez *compendium.*

Wβαl oth wβytkych wβgardzenje,
 Szvjeeczβezyj mβ βija najsmijevalij
 zapravego gj vyla mijely,
 Alje gdij przydze dzijen βathnij, 425
 Gdze βya njeβkryggje zathnij,
 Vβrza madrzy thego βwyatha
 jββ dobra boβka othplatha,
 Chovalij thv zjvoth βwoj czajno,
 Aljez gych zjvrcza nath floncze yajno, 430
 Gjdv wnyebijeβkije radoſeczj,
 a nje wpyckyelne zalofeczj
 Czo nam pomoglo odzenije,
 albo obluthne gjmjenije,
 Czoβ mijβa w nyem kochalij, 435
 afwe dβεβe zanije dalij,
 przemijnało jyak oblokij,
 anij gydzyjm przεβ othwlokij
 Gjnakomorza βle muiychij,
 kthorzj majv zakon lychij 440
 Czo βclastora vezekajja,
 a βvej volej poβjvayv
 Gdij muiych poczujje dzjvvy strojcz,
 nijkth go¹⁾ nyemoβe vkojcz,
 ktho chce czjnjcz czo najvyyeeze, 445
 Slj muiych ve wβytko βya mijeeze,
 Geβthlij wβadze najβkapjeza
 Vethknije βa nadra²⁾ kapjeza,
 zavodem³⁾ nakonjv wradza
 a czajtho koβjjeleze przεffvacz⁴⁾, 450
 kyedj muiych nakonjv βkacze,
 nyevεβrzalbij na nalepβε kolacze,
 vmaβε βja yako vyla
 avβdij mβ tha rzecz barβo mija,
 Gdy pjjechothv gjmije byegacz 455

1) zdaje się poprawione z *ko*.

2) po *nadra* przekreślone *p*.

3) poprawione z *zavodzem*.

4) sic.

meſſa mō naprzoth zabycgacz,
 aβaβezij gj¹⁾ czarcezij nijobv,
 Gjethvogij pogonija ſkokoſv,
 nijedba yβgo kyggem bijgijv²⁾,
 zavoſh bijega ſkrzjw βjggjv, 460
 a drugdij mō ſbjggja plecze
 arβdij ſa wnjem czob ſlego mijecze,
 arβdij zanijem bijcgacz meſſo,
 aβ ſnijego vjpadza duſa,
 movija tho przeſ clamv vijera, 465
 dam gj czarthom na ofjera
 Cvſthoſa ij przeora
 vczſma gije doſſirego durora,
 zopatha ſejma capjczu,
 dam komv³⁾ nauoga vjezu 470
 Skaplerzu bandv pjlβnijankij,
 zvkujja bandze pacholkom nalankij
 O dejmā mō torlop konij,
 anjcevijem gdze ſija okunij,
 odejmā mō koſuch lyſij, 475
 ij placzfez czō naſbhjth vyſij,
 konijecz nijemv ſejma jmphula,
 ij dam zaβyggija poczpvla
 Majjſter dicit
 Cieza czjja pjtaecz⁴⁾ ſmyryrezej⁵⁾ mjla
 by mja thego navezjja, 480
 panije czō czjſtofez chovajja,
 yako ſa vboga mayv
 Mors rndit
 aβaβ nijeczjtal ſvijathjch zyvotha,
 czō mijelij czjajkije glopohij,
 ijako panny mordovano, 485
 Szyczoſo ij bijczovano

¹⁾ po *gj* przekreślone *czarkij*. ²⁾ po *bijgijv* przekreślone *arβdij chodzj, ſkrzy*. ³⁾ po *komv* przekreślone *nag*. ⁴⁾ po *pjtaecz* przekreślone *ſny*. ⁵⁾ sic, przytem drugie *y* poprawione z *z*.

Nago bwioczono czalo bono,
ij pjiwsiij rzebano,
pothem do czyemniyce wjedzono, 490
nyekthore glodem morzono
pothem wpoicrozije wodzono,
okruthnemij draczacz makamij,
targono gije ofsbakamij
ija bija themw dzijeowala
Gdijm wniych tha¹⁾ b mijalofez wydzala, 495
dzijrno gjesth nijethbacz okruthnosieczij,
czyrziwpijancz tako czajbkiije boleieczij. 497

2. (Skarga umierajacego).

a.

Ach! moij bmathku ma balofezij,
nijemogała dowjedzeczij,
gdze mam pirowij noczlek mijeczij
gdij dwśa bcala wyleczij.

b.

Bijbem bmlodofezij wrośkośij
nijewklalem bwoyyej dwśij,
ijwś stakam ijwśmij omrzeczij,
dwśa nijewije gdze bija dzeczij.

c.

Czom mijal gymijeniya nathurorze
czom mijal wśkrzijiuj ij wkomorze
tho mij wśytko opofezijeczij
na wjekij ba nijefrozyczij.

d.

Dzathkij bmathkw narzekajw
braczija miya²⁾ rzkomo balwijw

¹⁾ po *tha* przekreślone *bijalofez*. ²⁾ przed *rzkomo* przekreślone *w*.

*ku gijmijenijv przy mjerzajv,
na mu duša nijez nijethbajv.*

e.

*Ejja eija duša mogija
oczvkij βa, darcuoj¹⁾ spata,
nijemajš vjernerjejjkego křobje,
vrziju dobrze βama βobije.*

f.

*Efalβjejjmij βcejath povjedal
bych ija dlugo βjjf bjezjij mijal
wezora mij thego nijepovjedal
bijch ija dlugo βjjf byczjij mijal.*

g.

*Gdze ma²⁾ βjila na robotha,
glopijem robijl pothij latha
okm mijar plothua βjjetkm βthop wgrobye,
thom thjlo vyrobijl βobije.*

h.

*kalerzem lukomo βbijeral
βvoj zjivoth roβpuſthajje choval,
przetthij dıra bokij przcelatha
nijecz:kjlem βathnego βaβjatha.*

i.

*Laluvβnijm nacznem nijedaval
offjerjym bogv nijeczjijujl,
nijſpjjrovujij nyſnovjij
bogvm nyedal ſβbije vjij.*

¹⁾ nad *darcuojš* napisano *dlugojš*, ale pierwsze nie przekreślone.

²⁾ po *ma* przekreślone napisane razem z niem *m*.

k.

*Kathij tho mojj rußem¹⁾ glepij
 ðobijem bijl fezothr boge ðkapij,
 ezom kyedij bogo poßlobijl,
 thegom uygdij nyecziyujl.*

l.

*Lleßij ezalo barßo ftaka,
 deßjjeza ðjja barßo laka,
 bog ðjja ðlyczbij epomijna,
 dijabel nagrzechij wßpomijna.*

m.

*Mlothem moije²⁾ piyrzßij bijgijvo,
 dußa nyecßmije vyujez ðygijvo,
 vijdzij nyebo ðathworzone
 vydzij piyeklo othworzone.*

n.

*Njegdze ðjja przeth bogijem skrjeczij
 dußa nyecßmije przeth ðath gjeczij
 vydzij nyebo ðathworzone
 vijdzij piyeklo othworzone.*

o.

*O dußjco drogij kurjeczze
 nyje droßwego mathem ðvijeczze
 tanyeß ðjja dijablo przedala
 yßeß³⁾ ðjja wgrzeßechech kochala.*

p.

*Pamijathaj ezofß uchrzeczze ðlebowala
 gdijß ðjja dyablę othrzekala,*

¹⁾ sic. ²⁾ po *moije* przekreślone razem z niem napisane *y*.
³⁾ po *yßeß* przekreślone *wgrzeße*.

*gjjego pychly gego dżalo¹⁾
thojś wjytko przestapowala.*

4.

*Keakjśjju rjchlo kv spowjedzjy
kaplanij wjwroy dom powjedzjy
plucz żagrzecchjy przjymjy jwogathofcz
boze czalo jwogathy olej.*

r.

*Rokj sdomem dżatlkam podaj,
czojś wrobjł zudajśa daj,
jgjmjjenju przjygjaczol nabywaj,
czocz przjgluczew thura dejsa wraj.*

s²⁾.

t.

*Tam jśam orzjy moye glnudzo,
tocz jjeś trzjy jśle dechjy wjdzzo,
namjja³⁾ me grzechjy wjwija⁴⁾
mej dejsjy zjythla stwajajja.*

v.

*Vjwrezaśa colam pomoczy
njjgh jśamjja wjecheze wmrzecz,
njj przjggjaczol nathjym jwycerze
gethno wbodze nuczeyu myedzy.*

x.

*Xré przejsthuw omaczenije
5) rojśprojś dyable objtapyenje*

1) sic. 2) zostawione wolne miejsce na strofkę s. 2) po *namjja* przekreślone *mjja*. 3) sic. 4) między pierwszym a drugim wierszem przekreślone dwa wiersze ostatnie (*daj dajyczjy...*, *daj czalo...*), napisane przez pomyłkę przed wierszem *rojśprojś...*; potem na swoim miejscu (po *rojśprojś...*) na nowo wypisane.

*daŷ duŷyeczij przeklegnanye
daŷ czyle dobre ŷknanijce.*

y.

*ija thwoj ŷijnck marnotrucnij,
thujŷ moŷj oczecz myjluŷernij,
ŷalmij thego yŷem cza gnywal,
ale ezem ŷija nycothozekal.*

z.

*Zaŷyeczijekmij ŷvijeczka alije
moŷj mylij przŷyggjadzele,
deŷa gydŷe ŷkracym pothem
ezom muije dzyŷŷa tho vam pothem. Amen.*

Uwagi.

- 5—6. ma być oczywiście: *ku twej fały rozmnożeniu, ku luckiemu polepszeniu.*
15. *dzywno* t. j. *dziwno* domyślał się Nehring: tak jest rzeczywiście w rękopisie.
20. *madzecz* = *mędrzec*.
24. *ostał* z Gen. = (z)ostawił. Właściwie naodwrot: ludzie go modlącego się, zostawili samego w kościele.
27. *obraza* tutaj = *twarzy*.
28. *łoktusza* = cz. *loktuše* ≙ niem. *Lacktuch*. W tej lub w podobnych formach do dziś dnia w narzeczaach.
- 29—30. rym *lice* — *nieduica* wygląda na czeski.
34. *ŷamoyecz* = *samojedź* (p. Linde, por. *sumojednik*: wyżej, to jest w zeszycie I., str. 27).
38. *groźna* domyślał się N.: tak w rk. rzeczywiście.
41. *vypjala* = *wypięła*; domysłu N. *wybjjala* nie rozumiem; patrz uwagę do w. 75.
50. *ŷdy* czytaj (*w*)*źdy*.
59. N. domyśla się, nieśluszenie, *nie boj się*. Albo czytaé z rk. *nie kaj się*, albo poprawié *nie lekuj się*.

60. N. domyśla się *przód* zamiast *przed*. rozumiejąc to oczywiście „przed śmiercią”. Myślę, że należy zostawić *przed* i pojmować *przed obrazem* se. swoim = przed sobą.
62. *zeckniesz*.
65. *rzucić się*.
66. ostatnia samogłoska wyrazu *otchłodzecz* trochę niewyraźna: może być *o* albo *e*. N. przypuszcza *otchłodzocz szydź* (to znaczy: otchodząc zjedź), co by nie miało wielkiego sensu. Niewątpliwie należy czytać zgodnie z rk. *otchoce-é się* = odechee-é się: uzyskujemy zatem nowy przykład tej rzadkiej formy.
73. N. zamiast *wszech* proponuje *wszek* = wszak. Myślę, że można brać *wszech* nieodmiennie: (*ostai* ⇒) zostaw to wszystko, tobie mówię (*wiele*).
74. całkiem fałszywie w odpisie Kętrzyńskiego; czytaj *przez dzięki każnią rozdzieli*, albo *~cię (=ka) s niq~*.
75. N. domyśla się *ciato*, a nie *dziato* (rk. *dźato* można czytać tak i tak). Myślę, że słusznie: zgadza się to nie tylko z dawniejszemi wyobrażeniami śmierci. jak mówi N., ale i z naszym tekstem. gdzie wyżej w wierszu 41. czytamy: *wypięta zebra i kości* (se. przez skórę).
77. N. domyślał się *czy* = *ci* i tak w rk. rzeczywiście.
78. środkowa litera wyrazu *wth.ala* jest mi niejasna. Kętrzyński ma *wth hala*; czytać należy prawdopodobnie z N. *wzięta*.
79. *vyyš*: N. domyśla się *uyesz*. Niejasne.
83. u N. na podstawie odpisu K. fałszywie *sortes*; w rk. jest *sorkes* z końcowem *s*, przedstawiającem skrócenie jakieś. Znawca średniowiecznego wykształcenia niewątpliwie da sobie z tem łatwo radę.
85. N. domyślał się *odetchui*: tak jest rzeczywiście w rk.
90. czytać z N.: *lęknąłem się, eż nie po mnie*.
101. czytać z N. *rzucić*, chociaż możnaby przyjąć i *ruszyć*.
102. *acz* = *ac* 'aby' (N.).
105. N. domyślał się *dzirzę* (= dzierzę): tak jest w rk. rzeczywiście.
111. *jedwo* 'ledwo', tak samo niżej w. 458.: stara. regularna forma, podczas gdy *ledwo* jest kontaminacją.

111. *lejąc się* = ruszając się (kolysząc się), p. moje Quaestiones gramm. et etymol. str. 11 nast. (= RWF XXVIII. 257 nast.).
112. Nehring poprawił *drzą*: tak rzeczywiście w rk.
140. opuszczony cały wiersz w odpisie K.
142. *musił*: forma i rym czeskie.
145. (= N. 144). *racz mi wzjewić*: w odpisie K. wskutek opuszczenia wyrazu *racz* i myłki w ostatnim wyrazie wiersz całkiem niezrozumiały.
149. (= N. 148). *pocta* (jak *uczta*) 'ofiara' (zwykle w starszej polszczyźnie).
- 155—156. opuszczone oba wiersze w odpisie K.
176. (= N. 173). może pierwotnie był plur. *lubo starzy lubo młodzi* (ze względu na rym do *zgodzi*). Albo ślad czeskiego rymu.
186. (= N. 183). *w cesarskiej sieni*, nie *ziemi* jak w wydaniu N. (na podstawie odpisu K.).
189. (= N. 186). *na sparze* (tak w odpisie K., ale rk. ma *sperze*): p. Linde s. v. *spar*, *spara*.
202. (= N. 199). czytać z N. *zdawię*.
206. (= N. 203). N. domyśla się *obisiła* (= ob(w)iesiła); ja sądzę, że należy czytać *obidziła* (= zgnębiła, pokonała).
208. (= N. 205). N. domyśla się niepotrzebnie *nie ruszyła*; czytać jak w rk. *naruszyła* = nadpsuła.
214. (= N. 211). czytać albo z N. *jużem*, albo może *iżem potem*.
222. (= N. 219). N. domyślał się *powąchaj*: tak rzeczywiście w rk.
224. (= N. 221). czytać z N. *zapłaczę*.
225. (= N. 222). czytaj oczywiście *mistrzostwa-ć*.
226. (= N. 223). czytaj *wezdrzysz nogą*, chociaż może właściwsze by było *wezdrzesz* (= zadrzesz do góry) *nogę*.
227. (= N. 224). N. domyślał się *wyjmę*: tak rzeczywiście w rk.; dalej oczywiście czytać należy z *puzdra*.
236. (= N. 233). *Wietrzyeh obrzymiski* (tak za rk. *ab^o* z N.)—to wedle niewątpliwie słusznego objaśnienia N. *Teoderyk z Wevrony, Dietrich von Bern*, słynny król Ostrogotów (po cz. *Dětrich berúnský*), którego nazwisko weszło w przysłowie (pr. w kronice Dalimila, wyd. Jirečka str. 156. 41—42: *tak sě*

- jcho* — mowa o sławnym rycerzu Hynku z Dubia — *Němci bojičhu, až jej Dětrichen berúnskijm zovieču*). Nehring przypomina miejscowość *Wietrzychowice* w Galicyi, dawniej *Dziétrzychowice*. Ale forma *Wietrzych* pojawia się już w XIV. wieku: n. p. u Lekszyckiego, Grodbücher II, nr. 1132 (r. 1398) łaciński *Theodrichus* po polsku *Wietrzychem* nazwany. Forma *obrzym* jest oczywiście etymologią ludową, upodobnieniem do *obrzym*, co też podnosi N.
247. (= N. 244). czytać oczywiście *napociła*.
- 248 i 249. W odpisie K. fałszywie jeden wiersz z tego zrobiony. Wiersz 249. widocznie zepsuty. może być, że brakuje jeszcze całego jednego wiersza.
250. (= N. 246). odpis K. całkiem fałszywie *dra* albo *drva*, czego też N. nie mógł zrozumieć. W rk. jest *owa!* (wykrzyknik).
252. (= N. 248). *czemu się tako s rzeczą* (= mową) *wciekusz*: pojmuję to, jako 'wtrącasz się' (por. *ciekury*).
259. (= 254). czytaj *nawieczem*.
262. (= N. 258). *eksamit* = aksamit, *postawce* = czes. *postavce* (*postavě*) 'cenna tkanina'.
272. (= N. 268). N. domyślał się *z masną szyją* mając w odpisie K. *szmaszv szyyv*: w rk. jest *šmýjšv šyyv*, co czytać wypada *s miąszą* = miesistą, tłustą.
274. wiersz dopisany na boku. ale ze znakiem. gdzie ma być w tekście umieszczony; czytaj *podgardłki* (= cz. *podhrdleky*).
275. (= N. 270). *rostocharze* = w XVI. w. roztrucharz.
278. (= N. 273). *rozpasty*: pr. *popasznyca* 'pellex' (= *popas(t)-nica*?), *pastuchz* 'admissarius' i t. d.?
283. (= N. 278). *szypy* = strzały.
- 285 i 286. w odpisie K. wbrew rk. zrobiony z tego jeden wiersz (280).
293. (= N. 287). N. domyślał się *mu*: tak rzeczywiście jest w rk.; *tręć włośy* (N.).
294. (= N. 288). *zmeni głosy* tyle co 'będzie krzyczał gwałtu'. W odpisie K. wiersz niezrozumiały.
301. (= N. 285). *fasci* = *chwaści* 'blaguje' (N.).

304. (= N. 298). *półki nietu* (niema, nie nadejdzie). W odpisie K. wiersz niezrozumiały; *nietu* = *uē-tu*.
306. (= N. 300). niezrozumiale dla mnie.
312. (= N. 306). myślę, że należy czytać *niemocny*.
322. (= N. 316). N. domyśla się *przez ługu zmyje*, co mi się nie wydaje prawdopodobnem; może *przez buju* (= cicho) *żnie?*
327. (= N. 321). N. czyta *poziry*; nie rozumiem.
328. (= N. 322). N. *w jęcej* (= naraz) *miecej, strojē; czytaj w je(d)uej mierze stojē.*
339. (= N. 333). N. domyślał się *bierzac*: tak jest w rk.
349. (= N. 343). N. czyta *o tem* albo *ot! mówić*; może *oto?*
350. (= N. 344). czytaj *mógł li bych*.
355. (= N. 349). N. domyśla się *więze*; myślę, że należy zostawić, jak w rk. *wróze*.
361. (= N. 355). N. domyśla się *jek* = *jak*; czytać należy niewątpliwie *jeduo*.
366. (= N. 360). zwracam uwagę na rk. *ja* = *nią* (w odpisie K. fałszywie).
369. (= N. 363). w odpisie K. opuszczone *się*.
378. (= N. 372). czytaj *w cienie* (odpis K. fałszywie, niby *w ziemie*).
379. (= N. 373). *łupięze* = zdarte skóry.
383. (= N. 377). *łupię* (N.). może *łupanu*; zdaje się z N. *drugiej filki* = *chwilki*.
384. (= N. 378). *chłopic* = chłopskie (N.).
386. (= N. 380). Pierwszy wyraz niewątpliwie *gesi*; stojące przedtem jeszcze β należało prawdopodobnie do opuszczonego przez pisarza wyrazu jakiegoś, albo też niema żadnego znaczenia. Odpis K. fałszywy.
- 394—396. w odpisie K. znowu nie wpisano do tekstu, tak jak miało być, dopisanych z boku wierszy.
406. W odpisie K. zrobione z tego dwa wiersze (398 i 399).
420. (= N. 413). Pierwszych wyrazów nie rozumiem dobrze: chyba *prostynię* = prostego człowieka albo ludzi.
430. (= N. 423). czytaj *sirca* (tak w rk.)... *jasua* albo *jasne*.
449. (= N. 442). czytaj *wraca* (N.)

460. (= N. 453). czytaj z *krzywą*; odpis K. fałszywie, to też N. nie mógł wiersza zrozumieć.
467. (= N. 460). *evkthofla* = kustosza: w odpisie K. fałszywie podzielone na trzy wyrazy *evk tho fla*, wskutek czego N. domyślał się *sza* (= się) *tyczy*.
472. (= N. 465). N. czyta *totki*: nie przemawia mi to bardzo do przekonania.
477. (= N. 470). czytaj *koniecznie* (= czes. *končení*) *mu sejnu* (= zdejmę).
478. (= N. 471). *poczpeła*: nierozumiem.
487. (= N. 481). *žžono* (N.).

Żale konającego.

- b. 2. prawdopodobnie należy czytać *nie uznatem*.
- c. 4. N. domyślał się *wroćci* (= wrócić): tak jest rzeczywiście w rk.
- e. 2. *ockni się* (N.).
- f. 1. N. domyślał się *fałszywy mi*: tak jest rzeczywiście w rk.
- h. 2. w rk. *rozpustnie*, jak się domyślał N.
- h. 3. *prze ty dwa bogi przeklęta* jest w rk., jak się domyślał N. (tylko, że on czytał *przeklęte*).
- h. 4. *czcitem* (N.).
- i. 1. *nędzuem* = nędznym (N.).
- i. 3. *ni z pirwiny ni z nowiny* jest rzeczywiście w rk., jak czytał N.
- i. 4. czytaj z *siebie*.
- k. 1. *kathj* czyta N. *kaki*: można wedle rk. czytać *katy*.
- l. 3. N. uważa *ř* za zbyteczne i czyta samo *liczby*. Por. czeski tekst: *Pán Bůh s počtu v pomijná* (RWF XXXIII. 111).
- q. 1. *kwap się* (N.).
- r. 2. *urobił* = zarobił, dorobił.
- t. 1. *ględza* czy *gludza*.
- t. 3. *užyja* (*na mię* — przeciw mnie).
- v. 3. *ni* zamiast *nie* (= niema) może świadomie napisane, żeby uniknąć pozornego *nieprzyjaciel*.

- v. 4. czytać *mieci* (= mieć. N.).
z. 1. czytaj *zażycieź mi świeczkę ale* (= przynajmniej): odpis
K. całkiem fałszywie. to też N. nie mógł wiersza zrozumieć.
z. 4. *co*.

Jan Rozwadowski.

Jan Rozwadowski.

Uwagi o dyftongach *ię*, *uo* w południowozachodniem narzeczu białoruskiem.

Istnienie białoruskich dyftongów *ię*, *uo* (*'uo*), lub podobnych, kontynuujących praruskie *ĭ*, *ĕ* i *ō*, *ŏ* zostało dopiero niedawno ostatecznie stwierdzone, a raczej uznane. Tyczy się to zwłaszcza pierwszego, t. j. *ię*. Jeszcze prof. Karskij w РФВ XXIX, 80 (1893) pisze: если можно довѣряться написанію сборниковъ бѣлорусскихъ пѣсень, иногда на мѣстѣ ѣ бываетъ дифтонгъ *iĕ*. Przytoczywszy przykłady ze zbioru Szejna dla powiatów słuckiego i mińskiego powiada dalej na str. 82: не знаю, какъ смотрѣть на подобное написаніе (*iĕ*): дифтонгъ на мѣстѣ ѣ конечно возможно допустить (ср. Соболевскій, Лекціи² 72 и Очеркъ (!) русской діалектологіи); но дѣло въ томъ, что въ тѣхъ же пѣсняхъ часто и на мѣстѣ *e* находимъ то же написаніе: м*iĕ* чь, п*iĕ* чь, будз*iĕ*, пера п*iĕ* чь. Не орфографическая ли это только причуда записывающаго? Dyftong *uo*, daleko częściej oznaczany w tekstach, nie ulegał takim wątpliwościom, ale w wymienionej pracy nie zdawał sobie prof. Karskij sprawy z warunków pojawiania się także i tego dyftongu, taksamo jak z roli *ię*. Przytoczywszy szereg przykładów dla *uo*, przyczem podkreśla, że *uo* występuje głównie w miejscowościach graniczących z obszarem małoruskim, kończy prof. K. charakterystycznym ustępem: жалъ только, что, какъ видно

изъ приведенныхъ примѣровъ. дифтонгъ \widehat{jo} является и въ словахъ открытыхъ (п. р. коруовочки. нуожечкахъ...).

Ŗachmatov w swych znakomitych. choć trochę zawilych studyach „Изысѣдованія въ области русскої фонетики“, zwracając zwaśszeza uwagę na prace Jančuka, łącząc w jedną całość dotychczasowe wiadomości. i wyznaczając tym białoruskim dyftongom należne im miejsce w historycznym rozwoju ogólnieruskiego wokalizmu. Mianowicie w РФВ XXIX 272—275 (1893) konstatuje przejście praruskich ie^i ($\Leftarrow \check{e}, \check{v}$), $i\ddot{u}$, $jo \Rightarrow ie, juo, uo$ w guberniach mohilewskiej i mińskiej (w powiatach słuckim, bobrujskim, ihumeńskim, mińskim). opierając się przedewszystkiem na pracy Jančuka (Сборникъ свѣдѣній для изученія быта крестьянскаго населенія Россіи. I. 1889.). W bobrujskiem występują wyraźnie ie (\check{e}, e, i), $i\ddot{u}$ (o), juo (\check{v}) pod akcentem: każde akcentowane $\check{e} = ie$ п. р. *миѣ, дзевочкі, на воjnѣ, калині, кліѣцъ, јѣдѣе, Г. тоjѣ, А. јѣjѣ; e: шѣт (семь), пѣч (печь), рѣзарѣчъ, мѣчъ, всѣде; uo: куоі, двоу, каѣноука, нѣоѣкахъ, вуоѣ, на тѣоj, на тѣом, муоj; juo: Руод, к ѣуоj, бѣриозъ, вѣшоѣ. Przed akcentem a, ja , wedle analogii samogłosek o, e ; po akcencie i, u, ju : *u ohorodzi, u tręćm, u nęšm, hōspud, u ćomnuj*. Dla mohilewskiej gubernii wskazuje Ŗ. na Zapolskiego. Kalendarъ сѣверозападнаго края 1889. gdzie w opowiadaniu. podanem przez Ŗachova. także występuje uo : *zapuoj, staruonka, stuoѣ, huod, buoh*, a także *nęšnom, zabituoj*¹⁾. Dyftongi je, ie , zaznaczone w tekstach z powiatu nowogródzkiego (gubernii Grodzieńskiej) u Afanasjewa I 306 (пjѣтъ. свjѣтъ).*

Ŗachmatov nie uważa tych dyftongów za wpływ maloruskiego. bo omówione dyalekty mińskiej i mohilewskiej gubernii wcale nie są mieszane. Rzecz ma się jego zdaniem raczej odwrotnie, ze względu na: 1) okoliczność, że te dyftongi są praruskie; 2) że w białoruskim występują wyraźnie pod akcentem, co stoi w zgodzie z ogólnym charakterem tego języka. Myślę, że niema potrzeby wogóle mówić o wpływach, boć i na białoruskim obszarze spotykamy п. р. zamiast uo monofong o lub u .

¹⁾ Swoją drogą o mohilewskiej gubernii właściwie nie pod tym względem nie wiemy.

Cały znany materiał po rok 1897 jest zestawiony u Sobolewskiego w Опытъ русской диалектологии, Вып. I. 1897. Uwzględnione są tu także dane, zawarte w I. tomie Ludu białoruskiego, wydany w r. 1897 przez M. Federowskiego.

Następnie prof. Karskij w РФВ XL 325—327 (1898) omawiając narzecze wsi Basłowe i Podlesie (kilkanaście wiorst na północny zachód od Slucka) zwraca uwagę szczególną na dyftongi i twierdzi: 1) że w Basłowach *o* akcentowane zawsze = *o*, n. p. *uóška, dróbnŭ*; podobnie *e* zawsze = *e* n. p. *ječ, umierťa*¹⁾; taksamo *jon, pryjós*; 2) że w Podlesiu tylko po *r* slychać coś jak *u* n. p. *karuška, daruška, druóbnŭ*; ale i tu w potocznem tempie mowy, a w innych wypadkach wogóle nigdy, nie slychać żadnego *uo*, więc *koń, box*. Natomiast w nieakcentowanej zgłosce (po akcencie) *o* = *u*: *u nóvŭj xác, u žóbtum puskŭ*; co się tyczy *e* (*e*), to zawsze = *e*. „Впрочемъ заставляя повторять нѣсколько разъ слово ѣнѣ, въ концѣ концовъ я слышалъ нѣчто въ родѣ юнѣ, но съ очень неясственнымъ неслоговымъ ю (*ju*)“ (str. 326).

Ze względu na przytoczone przez Szejna (Материалы I i przez Čudowskiego РФВ XL 60—1 (1898) przykłady z tego samego Podlesia: *дзіе, свіечачку, кліеточку, піечь, будзіе, мніе, дзіетокъ, іела* (Szejn); *гдзіе, віекъ, ліесь, на століе, дзіелася, на піечи, маіе, дзіетки* i t. p.—prof. Karskij stanowczo twierdzi, że to nieprawda.

Jeszcze raz to samo powtarza prof. Karskij w Извѣстія отдѣлення русскаго языка и словесности Имп. Ак. Наукъ IV (1899) приложение 1—3. Oczywiście, że przykład *маіе* 'ma' p. Čudowskiego tu nie należy; ale poza tem śmiem wątpić w słuszność obserwacyi prof. Karskiego. Dyftongi te mają w niektórych okolicach odcienia bardzo subtelne i nie łatwiejszego, jak spotkać się z zaprzeczeniem ich istnienia. Podobne doświadczenie zrobiłem z p. Federowskim, o czem niżej.

Z odpowiedzi, nadsyłanych na rozesłany przez Akademię Umiejętności w Petersburgu białoruski program, warto wymienić

1) Przykład *umierťa* dziwnie dobrany, bo w nim to *e* nigdy nigdzie długiem nie było.

tylko p. Juškova, który w Цвѣтiя отд. р. я. и с. III (1898) str. 38—51 dodatku podaje wiadomość o narzeczu wsi Zapole i Komarowieze w mozyrskim powiecie (mińskiej gub.). Ale istnieniu dyftongów w tamtych stronach nie zaprzeczał nigdy nawet sceptyczny prof. Karskij. Z tego względu ciekawsze są notatki, niestety bardzo niedokładne, p. Trzeciaka z kobylnickiej włości powiatu święciańskiego wileńskiej gubernii, jako dotyczące dyalektu, którego białoruskość nie może ulegać najmniejszej wątpliwości. Przytacza on б̄уорѣ, в̄уонѣ, др̄убоуны, м̄нуго, кор̄уоўка, шт̄уо; н̄юосѣ, юонѣ, л̄яб̄юодка, л̄юдѣ, л̄юонѣ; с̄iени, х̄лiебѣ, х̄лiевѣ, б̄яс̄iеда (Цвѣтiя IV (1899) dodatku str. 6—7). Inne, ogłoszone dotychczas odpowiedzi nawet z okolic, gdzie dyftongi zostały już przez innych stwierdzone, albo nie uwzględniają zupełnie tego punktu zaprzeczając *eo ipso* istnienie dyftongów, albo nawet czynią to wprost. Przeważnie jednak są to roboty bez wartości.

Ostatnią, największą publikacją, jest drugi tom dzieła p. Federowskiego, który wyszedł w tym roku 1902. Do tej publikacji, względnie do pewnej części terytorium białoruskiego, z której pochodzą teksty obu, dotąd wydanych tomów „Ludu białoruskiego“, odnoszą się moje uwagi.

P. Federowski oznaczał dyftongi w rękopisie zapomocą znaków konwencyonalnych *é* i *ö*, potem zamiast *é* przeprowadził oznaczenie przez *ÿe* lub *ÿr*. Niemożliwość dokładnego porozumienia między nim a wydawcą tomu pierwszego, prof. Zawilińskim, sekretarzem Komisji antropologicznej — niemożliwość, która polegała zapewne z jednej strony na niedosyć ścisłym opisie fonetycznym p. Federowskiego, a z drugiej na nieznaomości narzeczy białoruskich p. Zawilińskiego, była powodem, że w druku obrano znaki *ie*, *yo* mimo protestów p. Federowskiego, który zwłaszcza na *ie* żadną miarą zgodzić się nie chciał. Po części miał rację, jak to niżej zobaczymy. Ten sposób oznaczenia (*yo*, *ie*) został zatrzymany także w tomie drugim, o czym mówię na str. XXX wstępu tego tomu. Od tomu trzeciego począwszy, którego druk się już rozpoczął, zostaną zastosowane najodpowiedniejsze mojemu zdaniem znaki litewskiej grafiki *ÿ, ų*.

Przerabiając teksty, zawarte w obu tomach p. Federow-

skiego, notowałem sobie z początku formy z dyftongami, ażeby później porównać występowanie ich w białoruskiem z odnośnym stanem rzeczy w małosuruskim i polskiem. Pokazało się jednak, że nawet przypuszczając istnienie mniej lub więcej licznych błędów, powstałych z nieuwagi¹⁾, i poprawiając je wedle innych wypadków, nie podobna dojść do ujęcia odnośnych zjawisk w tekstach p. Federowskiego w pewne ogólne prawa.

Jeszcze z dyftongiem *ye* (*yr*) było pół biedy: występuje on u p. Federowskiego po *t d n, l r, c é s ž* — zatem po samych przedniojęzykowych (i niepalatalnych) spółgłoskach, co wyglądało na prawo głosowe, chociaż nie znając dokładnej wartości fonetycznej dyftongu (zwłaszcza przy oznaczaniu go zapomocą *ie*) nie można sobie było odpowiedzieć na pytanie, dlaczego mianowicie niema go po innych spółgłoskach.

Gorzej było z dyftongiem *yo* z powodu większej niekonsekwencyi w jego użyciu, głównie zaś z powodu wypadków takich jak *waruòna, daruòha, udaruòju, u wuòdu, puòuny, huòry, l. dabruòm* i t. d., i t. d., których zwłaszcza w drugim tomie było mnóstwo. Jeżeli jeszcze przy *waruòna, daruòha, huòra* i t. p. przychodziły na myśl analogiczne objawy polskiej narzeczy (*droga, wrona*²⁾, ogólne *góra*), to dyftongów w Instr. *dabruòm*, albo w *udaruòju* i t. p. żadną miarą nie można było stawiać — przynajmniej historycznie -- na jedną linię z dyftongami takimi, jak n. p. w *buòh*.

Bawiąc w lecie w r. 1901 w gościnnym domu p. Federowskiego w Podolu (w powiecie słonimskim) miałem sposobność odpowiedzieć sobie na te wątpliwości. Wprawdzie pobyt swój w Podolu poświęciłem na zbadanie zamierającej gwary litewskiej w okolicy Zdzięcioła (Djatłowo), ale oczywiście mimochodem zwracałem uwagę na białoruskie wymawianie, zwłaszcza zaś na owe, trapiące mnie i jako językoznawcę i jako prowadzącego

1) z których zresztą niektóre zostały już poprawione, jak n. p. częste w tomie I. *tuòj*, jako N. sg. zamiast *tøj*, p. t. II. str. XXIV wstępu.

2) chociaż już dial. *wrona* nie nadaje się do porównania, bo występuje wspólnie z innymi analogicznymi wypadkami (*stróna* i t. d.) wedle jednolitego prawa głosowego.

druk dzieła p. Federowskiego od drugiego tomu począwszy. dyftongi. Opisując poniżej odnośny stan rzeczy wywiązuję się z przyrzeczenia danego we wstępie do drugiego tomu „Ludu białoruskiego“ na str. XXX.

Obserwowałem nietylko wymowę ludzi z Podola¹⁾ i z okolicy Zdzięcioła, ale także wymowę p. Kiersnowskiej²⁾ (por. co do niej wstęp do tomu I. str. XIII). Mianowicie w pierwszych tomach dzieła p. Federowskiego niema tekstów z Podola, Zdzięcioła lub okolicy, więc obserwacya, robiona tam, ewentualnie mogłaby nie odnosić się do tekstów p. Federowskiego. Nie było to co prawda a priori prawdopodobnem, bo w tych tomach są teksty ze stron bardzo bliskich (Studerowszczyzna i t. d.), ale bądź co bądź należało w pierwszym rzędzie zbadać wymowę wolkowską p. Kiersnowskiej, która — dodając to nawiasem — mówiąc od dziecka po białorusku, mówi tym językiem równie dobrze jak polskim.

Obserwacya wykazała wymowę ogółem biorąc identyczną.

A. Dyftong *ie*.

Dyftong, którego zasadniczą wartość fonetyczną oznaczyłem oryentacyjnie przez *ie*, występuje wogóle tylko pod akcentem.

I. Całkiem wyraźnie przedstawia się on na końcu wyrazów (w t. z. absolutnym wygłosie) i jest to wtedy

a) po obecnie palatalnych spółgłoskach dyftong *ie* ze zwykłą wartością fonetyczną obu składników n. p.

¹⁾ na mapach zwykle nazwy »Podol« niema, tylko »Kozłowszczyzna«. Tak się nazywa nieściana, należąca do majątku, majątek cały nazywają na miejsc Podolem.

²⁾ Nawiasem wspomnę, że nazwisko *Kiersnowski* brzmiało dawniej, wedle tradycyi rodziny, *Kiersnokis*: od tego samego nazwiska, w litewskiej formie *Kirsnakis* albo *Kirsnokis*, pochodzą nazwy wsi *Kirsnokiszki* i *Kirsnakowizna* w gub. suwalskiej (pow. maryampolski). *Kirsn(a)-akis* = czarnooki, **kirsnas* występuje także w nazwie rzeki *Kirsna* w gub. suwalskiej może też rzek *Kirksznia*, *Kirksznawa* na Żmudzi) i t. d. i jest litewską formą (jeszcze bardziej litewskiem byłoby dla swego sz **kir(l)sznas* w wymienionych nazwach) znanego staroprus. *kirsuan* (słind. *kyšpá-s*, cerk. *čirun*).

*żię*¹⁾ 'gdzie', Loc. *u kućle* 'w kącie', *na ważię* 'na wodzie'; N. pl. *kamlie* 'pnie', *maskalie* 'moskale'. W końcówce N. pl. dyftong ten nie jest obecnie zasocyowany z palatalnością poprzedzającej spółgłoski. Formy jak *żankie*, 'żony, kobiety', *baćkie* 'rodzice', *ptaśkie* 'ptaszki', *wołkie* 'wilki' tworzą kategorię osobną, należącą ze względu na dzisiejsze *k* do tego działu a), ale historycznie ze względu na swe *k* do działu b).

b) po obecnie niepalatalnych spółgłoskach = *ię*, przyczem *ĩ* oznacza trochę obniżone i cofnięte *i*, albo = *ye*, gdzie *y* = polskiemu *y* n. p.

N. pl. *świrnie* 'świrny', *abadye* 'obody, koła z jednej sztuki', *bratye* 'bracia', *kšenzye* 'księża', *krupye* 'krupy'; *daxtarie* 'doktorzy', *xruščie* 'chrząszcze'.

Przy powolnem tempie i dokładnem wymawianiu słyszałem w tych wypadkach czasem nawet przejściowe *ĩ* między *y* a *e* n. p. *kšenzy^hie*, *braty^hie*²⁾.

Przy zwykłym tempie, ale jeszcze dość dokładnem wymawianiu oddzielnych wyrazów, *e* okazuje dążność do zwięzania się, tak, że akustycznie mamy często dyftong *yĩ* n. p. *zaičyĩ* 'zające', *bratyĩ*. Psychofonetycznie *ie*, *ye*, *ie*, *yie*, *yĩ* są oczywiście tym samym kompleksem sonantycznym: artykulacja pierwszego zgłoskotwórczego składnika stoi w bezpośrednim związku z jakością poprzedzającej spółgłoski; artykulacja drugiego, niezgłoskotwórczego składnika, zależy od tempa mowy.

W szybkim potocznym tempie i w związku mowy te dyftongi przechodzą ogółem biorąc w sonanty o niejednolitej artykulacji, to znaczy: początek artykulacji jest przy *i* lub *ĩ*, koniec jej zaś przy *e* lub *é* n. p. *bratye*, *na dvarie*, *żankie*; przytem pełnogłoska jest zdaje się średniodługa (w każdym razie nie długa). Jestto całkiem wyraźne, pośrednie stadyum, prowadzące prawdopodobnie do zupełnej monoftongizacji w przyszłości, to znaczy do jednolicie artykułowanego sonantu. Obecnie tego jeszcze niema:

1) *ž*, *š*, *š* = *dz*, *dž*, *dž*.

2) *ĩ* przedstawia owo teoretyczne, nieskończone długie przejście artykulacyjne od pierwszego momentu artykulacji *y* do ostatniego momentu artykulacji *e*.

raz tylko jeden zapisałem *na dvari* ze słabo spalatalizowanym *r*, prawdopodobnie przez proste złudzenie akustyczne. Takie niejednolicie artykułowane sonanty, których niepodobna nazwać wprost dyftongami, spotykają się często: n. p. często brzmią tak litewskie *ė*, *ũ*, albo niemieckie *ī* n. p. w *bier* = w północno-wschodniej niemieckiej wymowie *bīr* i t. p. Przytem muszę jeszcze wyraźnie zaznaczyć, że tego rodzaju niejednolicie artykułowana pełnogłoska nie jest wcale identyczną z pełnogłoską o niewyraźnej lokalizacji.

Wszystkie powyżej przytoczone przykłady pochodzą od ludzi podolskich i żdziecielskich. Wymowa p. Kiersnowskiej była w ogólnych zarysach identyczną i tak ją też pojmowała ona sama i tamci. Od niej zapisałem n. p.

a) *u smallę* 'w smole', *na żemlię*;

b) N. pl. *abadłę* (*abadję*), *kancję*, *zwanję* 'dzwony'. U p. Kiersnowskiej można było jednak zauważyć większą skłonność do wymawiania niejednolitej pełnogłoski zamiast dyftongu, niż u ludzi żdziecielskich, n. p.

N. pl. *kancę*, *mularę*, *sadę*; D. L. *śestrę*, *na pętrę*, *u ręcę*¹⁾ 'w rzece', *u ru·cę* 'w ręce', *u malarę* 'w mleku', *na dvarię*, *na żemlę* itd.

II. W środku wyrazu (wszystko jedno, czy w otwartej, czy zamkniętej zgłosce) rzecz się ma w zasadzie taksamo, ale wszystko jest, można powiedzieć, posunięte o jeden stopień naprzód, to znaczy: bardzo wyraźnie artykułowanego dyftongu już się nie słyszy; przeważa wymowa pełnogłoski o niejednolitej artykulacji, przyczem w miarę posuwania się ku ostatecznej monoftongizacji (która jednak stale — bez względu na tempo mowy — występuje tylko przed *j*) dość wyraźnie daje się zauważyć iloczynowe wzmocnienie.

Przykłady monoftongizacji przed *j*: Compar. *lexčę* 'łżej', *baržžę* 'szybciej' (ze słabo palatalnym *ž*), *au·čę* 'ehętniej'; podobnie *andrę* 'Andrzej'. Pełnogłoska w tych wypadkach dość niewyraźnie zlokalizowana, może lepiej byłoby pisać *lexčę* i t. d.

¹⁾ punkt przed *e* i t. p. oznacza dłużej trwające zwarcie przy artykułowaniu *e*, czyli t. z. długie *e*, oznaczane pospolicie przez *ee*.

Do tej samej kategorii należy *ciū* z powodu silnej palatalizacji spółgłoski *ū*, a także *xmīl* 'chmiel'.

W innych warunkach tylko kilka razy zanotowałem krańcowy stopień rozwoju t. j. monoftong, przy niedbalej i tylko najważniejsze momenta artykulacyjne uwydatniającej wymowie: *viira* 'wiara', *śeżiū* 'siedział', *ačyūice* 'otwórzeie', wszystko ze średniodługiem *i*; prócz tego wyraźnie: *żičtā* \Rightarrow *żičtā*. Bez wątpienia w takich razach eksperymentalnie dałoby się stwierdzić jeszcze różnicę między takim *i*, a zwykłym *i*, ale akustycznie nie dochodzi to już do granicy percepcyj.

Tyle co do wymowy dyftongu *ię*.

Że p. Federowski ten dyftong zauważył tylko po spółgłoskach niepalatalnych (p. wyżej 211). objaśnia się tem, że różnica między oboma składnikami połączenia *ye* jest większa, niż różnica między składnikami dyftongu *ię*. Przynajmniej innego powodu nie widzę. Różnica musi być w istocie dosyć znaczna. bo p. Federowski, nawet kiedy mu zwróciłem uwagę, że tam wszyscy wymawiają *viidaju*, *żię* i t. d., tego na razie nie słyszał. Jestto w każdym razie pouczające. bo ja znowu nie mogłem pojąć, jak można tego nie słyszeć. Ale podobne doświadczenia robi każdy zawodowy językoznawca co krok.

Co się tyczy warunków. w jakich występuje *ię* (i jego odmiany), to już wspomniałem, że pojawia się tylko pod akcentem. Poza tem, historycznie rzecz biorąc, jako dyftong występuje:

I. Każde *ě* (bez wyjątku). I tak:

a) w sufiksach:

1) N. pl. masc. fem. Przykłady p. wyżej. Formy jak *abadže* i t. p. dowodzą jasno późnego przeniesienia końcówki *-ię* (\Leftarrow *-ě* || cerk. *-e*) z pni zakończonych na palatalną spółgłoskę na pnie inne.

2) L. sg. m. i D. L. sg. f. Przykłady p. wyżej.

3) Comparativus. Przykłady wyżej.

4) Imperativus. N. p. *zaščapicie* albo — *picie*, *haricie* 'órzieie', *stuzhicie*, *zvaricie*.

b) w zgłoskach rdzennych: n. p. *ačipnoho* 'odczepnego' (*-čipnoho*), *bičtā*, *bičty(i)*, *čip* 'cep' *ciuka* 'cewka', *čity*, *čil*, *čü-*

łóćk (-óćk), *ćęstā*, *ćin*. *kałćka*, *lćvy(ł)*, *lćs*, *nćęcā* 'miejsce'. *nćęsto* 'coś', *palćena*, *plćeva* 'blonka', *pahleźęta*, *rćępa*¹⁾, *rćęka*, *rćęšetā* (*rćęšetā*), *rćęc*, *saktęra*, *srćębro*, *śięka*, *śięu* 'siadł', *śśięsa* 'ssiadł się (o chlebie zakalecowatym)', *śęży*, *trćęska*, *trćęsk*, *lćęc*, 'tlic się', *truśięngk* 'szopa na siano („trójścianek“), *xlćęp*, *xmíl* 'chmiel', *óędaju*, *óęra*, *óęćęr* 'wiatr', *źóęr* (*źóęr*).

Na początku wyrazu po *j*: *jęduć*, 3. Sg. *jćś* 'je'.

Uwaga 1. *sprćęka* (z lekko palatalnem *r*) jest niewątpliwie wyrazem zapożyczonym z polskiego.

Uwaga 2. P. Kiersnowska wymawiała: *lćęvy*, *kałćęna*, *lćęs*, *drięmłuć*, *perćęsty*. Dlaczego, nie wiem. Podobnie 3. Praes. *umrię*.

Uwaga 3. Przed akcentem: *lesję* 'lasy', *leųśin* 'mańkut'; po akcencie: *u Xadaróęcy*, *na kałćęni...*

II. *ę*: *pięc* 'piec', *nięc*, *śřęc* '6'; G. pl. *plięć*; *a(x)fićęr*, *śnięer* 'rodzaj ptaka'. Nieakcentowane: *krámęn* (*m* słabo palatalne).

Uwaga. Słyszałem: G. pl. *kuręj*, *źóęręj*; *śęro*, *tręci*, *ćęrapć*, *xarąśęńko* (*xaróśankije*), *staręńki*, *udąć*²⁾. Wymieniam ze względu na częste pisownie p. Fedorowskiego z dyftongiem. Liczebnik '4' wymawiała p. Kiersnowska *ćatęry*, ludzie zdzięcielscy *ćatęry*.

B. Dyftong *uę* (*'uę*)³⁾.

I. Ten dyftong, który się da ściśle określić jako *óę* z wąskiem *ó*, zbliżonem do *u*, występuje albo wyraźnie jako taki, albo jako pełnogłoska (sonant), artykułowana niejednolicie (*ó*) i zwykle wzdłużona średnią długością⁴⁾, tylko w takich formach, obok których stoją inne ze zwykłym *o*, tworząc z nimi jedną kategorię — to znaczy, w praktyce w N. sg. masc. i fem. (także

1) *r* wszędzie lekko palatalne.

2) ten wyraz tylko od ździęcielskich ludzi.

3) *'uę* (n. p. *ńuęs*) \Leftarrow *ó* nie traktuję osobno.

4) cały proces jest prawie konieczny z powodu bliskości fonetycznej obu składników.

w Gl. pl. na dawne -z), i to bez względu na dźwięczność lub głuchosc spółgłoski¹⁾.

Przykłady: używam konwenyonalnego znaku *û*.

N. sg. *akatuû* 'okłoczek', *na abvaruû* 'na odwrót', *astruûh* 'więzienie', *azieruûd* 'ozieród', *buk* 'bok', *bûr* 'bór', *gruûs* 'grosz', *xfuûšč* 'skrzyż', *chfaruûst* 'chróst, zarośle', *krût* 'kret', *kukûl* 'kąkol', *krûp* albo *ukrûp* 'koper', *tuûs* 'łoś', *lût* 'lot', *maruûz* 'mróz', *mûj* 'mój', *narûd* 'naród', *natûh* 'nalóg', *narûh* 'naróg, lemiesz', *uûs* 'oś', *pût* 'pot', *paçuûs* 'pułap', *prastuûr* 'przestrzeń', *plût* 'plot', *stûh* 'stóg', *tapûr* 'topór', *teûr* 'tehórz', *ucûk* 'uciekl', *zmrûk* 'zmrok'.

Rzadko tylko zapisywałem wprost zwężoną samogłoskę:

tôm 'lom = zarośle', *plût* 'plot', *ucûk* 'uciekl'.

G. pl. *atûs* do *atôsy* 'pręty żelazne, idące od osi do dyszli'.

II. Natomiast tam, gdzie niema takiej oboczności, to jest w środku wyrazów (nawet w obecnie otwartej zgłosce) albo w formach, izolowanych zupełnie lub tylko pod względem oboczności ze zwykłym *o*, występuje prawie stale samo zwężone *ô*. Psychicznie istnieje prawdopodobnie zawsze jeszcze i w tych wypadkach *û* (to jest *ôo* albo *ôô*), ale ten fonetyczny zamiar bywa tylko wyjątkowo wykonywany.

Przykłady:

hôrba 'kupa', *havôrka* 'rozinowa', *pahavôrka*, *katôdka* 'głowa u koła', *praômk* 'przerębel', *žôuka* 'żona' (słyszane po niezliczone razy). Obok tego zapisałem *spônka* 'szpinka' i *nôška* 'nózka'. Podobnie *atiôrak* 'przyczak', *prîhiôrak* 'namieciona kupa śniegu', *ta-gôdny(i)* 'łagodny', *davôlie* 'dosyć', *drûmny* 'drobny' (!), *psônûk* 'chleb pszenny'. Obok tego *apûôšûi* 'ostatni', *hûôdny* 'godny'.

tûlki 'tylko'; *zbože* (z zaznaczoną długością) 'zboże'; *nôzdry* 'nozdrza'; *zôjše*, *pôjše* 'zajdzie, pójdzie' (oba z zaznaczoną długością). Zwykle *vûn* 'precz' = *vûnu* albo *wûn* z bilabjalnym *w*.

Inne przykłady patrz niżej.

III. Przegląd kategorii z *û*.

a) w zgłosce końcowej:

1) N. Sg. m. Prócz przytoczonych (wyżej 217): *ûn* 'on'; *Antûn*, przy wołaniu często *Antûôn!*

¹⁾ cała ta różnica między I. a II. nie jest jakąś moją apriorystyczną teorią, tylko wynika z materiału.

Czyste *o* występuje n. p. w następujących formach: *ahón* 'ogień', *lon* 'len', *klon* 'kłon', *łob* 'łeb', *awós* 'owies', *kšonc* G. *kšónža* 'ksiądz'; stale w zakończeniu $\sim \acute{o}k$: *šf'erščók* 'świerszcz'. *hurók* albo *urók* (gdzie " = bezdzwięczne *u*) 'ogórek', *harščók* 'gareczk', *arabók* 'jarzabek'.

2) N. Sg. m. partie. pract. *atšúk* 'odeciał', *učúik* (*ucúik*) 'uciekl'. Ale *pacór* 'potarl', *pańór* 'umarł'...

3) N. Sg. f. *uš* 'oś', *kúšć* 'kość'. Ale *moč* 'moc'.

4) G. pl. na -z. Zapisane tylko *dróu* 'drew', *atšs* (od *atósy*). Ale *žon* 'dni', *krašón* 'krosien'. O G. pl. na -ovz p. niżej.

5) L. sg. m. adj. i pron. *pa adnóm*, *u tóm*.

6) D. L. sg. f. adj. i pron. *tój*, *u tój*, *adnój*.

7) L. pl. m. *u kustóx* 'w krzakach', *dahtaróx*, *pa lesóx* || *lesúx* 'po lasach', *u sfatúx*.

8) D. pl. *bahutyróm*, *vatóm*, *bratóm* i t. d. Ale I. sg. *bahutyróm*, *kanióm* i t. p.

b) w środku wyrazu. Prócz przytoczonych wyżej:

abódva 'obaj', *bóls* 'więcej'. *očkna* 'okna', *Pólsč* G. *Pólščy* 'Polska'. Ale n. p. *ahłóble* 'ogłoble', *kónel* (pl. *kaml'ic*) 'pień', *nóvy* 'niecki', *łójma* 'Łojma', *łópnuć* 'pęknać'... Wyraźnie zaznaczam jeszcze szereg wyrazów jak: *nóvy*⁽¹⁾, *beróža*, *agrómnny*⁽²⁾, *mnóho*, *dóbrjy* (*dóbrjy*), *móžiku*, I. *udawóž(u)*, *varóna*, *dóčki*, 3. Sg. *xóžic*, *móže*, *daróha*, *tónkiž*, *u wódu*, *tróšká*, *patóžac*, *da'óseni* 'do jesieni' ('oznacza otwarcie krtani); na końcu wyrazu: *mo*: 'może', *dalbó* 'dali-bóg'. W tych i podobnych wyrazach u p. Federowskiego bardzo często oznaczany jest dyftong, jak i w innych formach. Że historycznie dyftongi w *móže* a w *swójoj* (wedle pisowni „Ludu białoruskiego“) nie mogą być postawione na równi, rzecz prosta, nawet przypuszczając, że ucho p. Federowskiego nie myliło. Pytanie więc, jak się rzecz ma z mnóstwem tych form, dla których nie można przypuszczać praruskich \bar{o} (lub \bar{o}), a w których p. Federowski oznacza taki sam dyftong? Czyżby tak dalece ucho go myliło, żeby nie był w stanie rozróżniać czystego *o*? Zresztą w sporadycznych wypadkach i inni zapisywacze podają podobne formy, n. p. często znajdujemy *mnúoho*, co też wyraźnie zaznacza Šachmatov w wyżej przytoczonym miejscu (PФB xxix 272—275).

Rzecz tłumaczy się bardzo prosto. Zapisywacze mieszają

dyftong *uo* (*óu*) albo samogłoskę *u*^o (*ó*^o) z labjalizacją spółgłoski stojącej przed *o*, względnie z tendencją artykulowania *o* jak *u*o albo nawet *uo*. W dyalektach, o których mowa, tendencja ta występowała indywidualnie, u jednych osobników silniej, u drugich słabo, albo wcale nie. Zresztą ten sam człowiek wymawia niezupełnie jednako, zależnie od tempa: od p. Kiersnowskiej zapisałem n. p. *dalbó*, ale przy bardzo powolnej wymowie (w przeciągłym śpiewie) *dalib^{uo}*. Na ogół jednak i p. K. i ludzie zdzięcielscy i podolscy nie labjalizują jeszcze samego *o*, czyli *o* u nich nie dyftongizuje się w *uo*.

Dlaczego tak często spotyka się wyraz *mnuoho*? Z pewnością dlatego, że wyraz ten bardzo często bywa wymawiany z naciskiem psychicznym, a to oczywiście sprzyja wyraźnemu występowaniu nawet zarodkowych tendencji artykulacyjnych.

IV. Osobno zestawiam wypadki z *û*, względnie z czystym *o*, przed *u*, z powodu, że u p. Federowskiego panuje pod tym względem pomieszanie: mianowicie prawie każde *o* przed *u* oznacza on przez *uo*.

O *û* można tu mówić tylko teoretycznie: w rzeczywistości występuje wyłącznie *ó*; warunki zaś są te same, co i powyżej. Zatem:

A. *ó*:

N. sg. m. part. praet. *rasparóu* 'rozprół', *zaróu* 'zaryczał'.
N. sg. f. *śfėkróu* 'świekra', *króu* (zapisane (*kró^ou*) 'krew'. G. Pl. *uhlóu*, *kamaróu* i t. d. Podobnie *dróu* 'drew'.

W środku wyrazów: *Xadaróuka* 'Chodorówka', *rydlóuka*, *zatatóuka*.

B. Czyste *o*: *kazóu* 'koziół', *póunyj* i t. p.

W wymowie ludzi zdzięcielskich czasem trudno mi było oznaczyć, czy się ma do czynienia ze zwykłym *o*, czy ze zwężonym. Podczas gdy n. p. zapisałem bez wahania z jednej strony *śfėkróu*, *kamaróu* — z drugiej *tóustyj*, *póunyj*, *zatóukúwać* (*harščók*) 'omaszczać jedzenie', to w *voúk*, *padyśóu* wahałem się z oznaczeniem samogłoski¹⁾. Patrz jeszcze zaraz niżej o nieakcentowanej pozycji.

¹⁾ Ostatecznie jednak w *voúk* uznałem *o*, troszkę tylko węższe od zwykłego — co do *o* w *padyśóu* pozostałem w wątpliwości.

Nieakcentowane *ä, ö* brzmia:

1) przed akcentem = *a*? Nie mam przykładu, bo *trušćie-nak* za taki uważać nie można.

2) po akcencie = *ö* lub *ü* n. p. *u katoróm, u sámóm, žó-tyb 'žłób'*.

Wyjątek tworzą *ö* (?) stojące przed *ü*, to jest i zwykle *o*, a wraz z niem dawne *ö*, nie przechodzą przed akcentem w *a*: zamalało tylko mam przykładów. Zapisałem: N. pl. *voŭkŭ* z takim samym *o* jak w *voŭk*, (ale oczywiście nie *a*), Inf. *toŭčy* 'tłuc'; z litewskiego zapożyczone *douburŭ* 'sanożutki miż póle' (lit. *dauburŭs*); Inf. *daŭbėi* 'wiercie dziurę' nie tworzyłby w danym razie wyjątku, bo *daŭbėi* \leftarrow *daŭbėi*; po akcencie: *vŭjrazoŭ* 'wyciął' z niewyraźnie artykułowanym *ä*; ale *măkôŭka*.

Na zakończenie zwrócę uwagę na wymawianie litewskich alfabetycznych znaków *ė, ū*¹⁾ w gwarze litewskiej na północ od Zdzięcioła (wsi Zasić, Norcewicz, Pogiry). Wymawianie to jest wprost identyczne z białoruskimi dyftongami, o których mowa — z tą jedynie różnicą, że 1) w białoruskim nie rozróżnia się dwojakiego akcentu; i 2) że w litewskim występowanie dyftongów nie jest ograniczone pozycją akcentowaną.

Ponieważ wymowa litewska zdzięcielskiej gwary jest na punkcie dyftongów *ė ū* mniej więcej identyczną z ogólnie litewską (za wyłączeniem obszaru żmuckiego i drobnych odcieni dyalektycznych) i ponieważ znaczna część obecnego obszaru białoruskiego była dawniej litewską, względnie jadźwińską, przeto w jednostajnej wymowie białoruskich *ė, ū* (zwłaszcza wobec znacznej różnaitości małoruskich ich odpowiedników) możnaby upatrywać pewien podkład dawniejszych przyzwyczajęń fonetycznych tego terytorium. Innym takim śladem byłoby istnienie bilabjalnego *w* w zachodnich białoruskich narzeczach, że nie mówię już o liczących leksykalnych zapożyczeniach. Zresztą nie przywiązuję szczególnej wagi do tego domysłu. Przedewszystkiem trzeba by znać granicę, dokąd sięgają te białoruskie dyftongi na wschód.

¹⁾ używanych zresztą konsekwentnie tylko w naukowej pisowni.

Kazimierz Nitsch.

Studia kaszubskie: Gwara luzińska.

WSTĘP.

Praca niniejsza jest owocem badań, podjętych w Luzinie i jego okolicy w lipcu r. 1901. Do zajęcia się tą właśnie gwarą kaszubską skłoniło mnie zdanie Bronischa, który, zaznaczając w kilku słowach cechy luzińsko-szynwaldzkiej wymowy, powiada: „Es ist meines Erachtens derjenige unter den *l*-Dialecten, dessen ausführlichere Darstellung eine dankbare Aufgabe wäre“. Luzin (niem. Lusin) jest dużą wsią, leżącą o 10 km. na Pd.-Z. od Wejherowa (Neustadt in Westpreussen). Szynwałd zaś (niem. Schönwalde) oddalony jest od tego miasta o jakie 12 km. na Pd. Jako główny punkt badań obrałem Luzin, z którego, jakoteż z pobliskiego Robakowa pochodzą prawie wszystkie teksty. Przeszedłem jednak całą niemal parafię luzińską i przekonałem się, że mowa tych wsi jest co do wybitnych cech, a zwłaszcza co do najtypowszego i najciekawszego przechodzenia pełnogłoski *o* w *ʼe*, identyczną. W Szynwałdzie samym nie byłem, ale stwierdziłem to samo na podstawie wymowy kilku tamtejszych osób. Obie te parafie stanowią jedną językową całość, a ludność jest tego zupełnie świadoma, podając, że tu tylko mówi się *eʼe*, gdy wszędzie indziej brzmi ono *eo*; nie mają natomiast pojęcia o tej ciekawej wymowie niektóre osoby wykształcone, choć ustawicznie się z ludem stykające. Gwara ta zajmuje więc bardzo znaczną część

powiatu wejherowskiego, mianowicie całą jego stronę pd.-zachodnią, z wyjątkiem małego klina, wbijającego się na Pd.-Z. w prowincję pomorską, a należącego do parafii w Strzepezu (niem. Strepseh), w której, jak stwierdziłem na miejscu, mówią *co*. Natomiast na zachód od Luzina wkracza ta wymowa w granice prowincyi pomorskiej, mianowicie parafii rozłazińskiej (niem. Roslasin); jak daleko ciągnie się w tym kierunku, podać nie umiem, prawdopodobnie jednak do niedalekich już z tej strony granie mowy kaszubskiej wogóle. Skonstatowałem ją w Jeżowie, Rozłazinie i należącym do tej parafii, choć do Prus zachodnich. Kętrzynie. Ten ostatni szczegół potwierdza zdanie Bronischa o bardzo silnem odgraniczeniu gwar kaszubskich według parafii; w tym wypadku góruje ono nad przynależnością polityczno-administracyjną.

Praca ta nie ma pretensyi do zupełności. Na badanie poświęciłem około dwu tygodni, co oczywiście nie wystarcza do całkowitego ogarnięcia języka. Dopiero w Krakowie, przy opracowywaniu całości nasuwała się niejedna kwestya, której już sprawdzić lub zbadać nie mogłem. Niektóre z tych wątpliwości zaznaczam w odpowiednich miejscach, inne, zwłaszcza drobniejsze, pomiąłem. Stąd pochodzi n. p. brak pewnych form imiennych i słownych, których nawet w najbardziej prawdopodobnych przypadkach konstruować nie chciałem, przytaczając wyłącznie żywe, zaobserwowane przykłady.

Ze względu na wielkie podobieństwo do innych gwar kaszubskich wiele rzeczy skróciłem, odsyłając do prac innych, a zaznaczając tylko różnice. Pracami temi są:

Cenôva Floryan: Zarés do Grammatikj Kašébsko-Słowjnskjé Mòvé. Poznań 1879.

Ramult Stefan: Słownik języka pomorskiego czyli kaszubskiego. Kraków 1893.

Bronisch Gotthelf: Kaschubische Dialectstudien. I. Die Sprache der Belôčë nebst Anhang: Einige Ł- Dialecte. II. Texte Leipzig 1896—8. (Odbitka z XVIII. tomu „Archiv für slav. Philol.“) —

różne wartości i rozmiarami, ale oparte na bezpośredniej znajomości języka. Wiele zwłaszcza faktów zaznaczam w związku

z rozprawą Bronischa, bez której też szczegółowe poznanie gwary luzińskiej na podstawie niniejszego opracowania byłoby niezupełnem.

Wywody gramatyczne oparłem na porównaniu z językiem ogólnopolskim, co w przeważnej większości wypadków dla kaszubszczyzny zupełnie wystarcza. w razie potrzeby jednak cofałem się dalej w przeszłość językową. Używając zaś w tem porównaniu terminu „ogólnopolski“ lub „literacko-polski“, nie chcę przesądzać stosunku ich do dialektów kaszubskich.

Gwara luzińska należy do środkowo-kaszubskich. Dowodzi tego między innymi brak różnicy jakościowej w akcencie. znaczne uproszczenie akcentu przyeiskowego, tak bogatego u Bylaków, nieprzechodzenie *g* w *u* lub *h* w gen. sg. masc. i neutr. zaimków i przymiotników. znacznie mniejszy zakres przemiany *u* w *o* (nie ulegają jej n. p. nigdy końcówki). Najcharakterystyczniejszą jej cechą jest przemiana *o* po przedniojęzykowych w *i*, jakoteż bardzo silna monoftongizacya dwugłosek, zwłaszcza składających się z **ł*.

Różnic szczegółowych między wsiami nie zaznaczam, są one bowiem bardzo nieznaczące, tak ścisłego zaś odgraniczenia, jak to czyni Bronisch u Bylaków, przeprowadzić nie można. Tam każda grupa żyje odosobniona, tu zaś ludność wciąż się miesza, tak dalece, że czasem napotykałem trudności w wynalezieniu indywiduów, na miejscu urodzonych i stale przebywających, na co zawsze silny kładłem nacisk.

Dodam wreszcie, że, mało wyćwiczony w rozróżnianiu iloczasu pełnogłosek, wołałem go w razach wątpliwych nie oznaczać, podając tylko przypadki, nieulegające wątpliwości. Osobnego zestawienia fonetycznej wartości znaków nie podaję, bo rzecz nie zawsze da się krótko objaśnić. W tym więc względzie odsyłam do rozdziału o pełnogłoskach i spółgłoskach. Co do akcentu, znaczę go przez *ˊ*, ale tylko tam, gdzie nie pada na drugą zgłoskę od końca.

Część I. Gramatyka.

A. Głosownia.

I. System głosowy.

Pełnogłoski: *a, e, é, ə, i, o, ó, u, á, ô, a, o, üö, 'e.*

Spółgłoski: 1. niepalatalne: *p, b, f, v, m — ɱ* (pełnogłoska niezgłoskotwórcza); *t, d, s, z, n, r, l; k, g, x, v* — nadto *h* w wyrazach niemieckich; *c, č, ž, š, š, ž, 'š, 'ž.* 2. palatalne: *ǰ, ǂ, f', ó, ú, ù, ñ, k', j (d) — ĭ* (pełnogłoska niezgłoskotwórcza).

II. Uwagi nad jakością i iloczynem pełnogłosek¹⁾.

a, niskie-środkowe, nie różni się od ogólnopolskiego. Długość trwania jego jest trojaka, zależna bardzo wybitnie od akcentu: rzecz można, że akcentowane zawsze jest długie, nieakcentowane zaś, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych — krótkie: *ná-laz-a, kār-ác, ná-sú-ere, na-ú-ix.* Prócz tego występuje *á*, najdłuższe ze wszystkich pełnogłosek luzińskich; jest ono rezultatem ściągnięcia dwu *a* po wypadnięciu *ɱ* w rodzaju żeńskim czasu przeszłego, a wybitną jego długość znać nawet po akcencie: *dar-r'ev-á, s-ě-z-á*, co tłumaczy się istnieniem także, choć rzadkiem, form nieściągniętych: *s-ě-z-á-a.*

e, średnie-środkowe, również nie różni się od ogólnopolskiego. Iloczas jego stosuje się również do akcentu, ale nie tak wybitnie, jak to się dzieje przy *a*: *v-ě-s, s-ě-z-á, ú-es-ł-ím, ku-ó-ž-e-ú.* Wybitnie krótkie jest tylko w połączeniu z *r, n*. p.: *č-ě-r'p-ec, z-á-g'-ž-ě-n-á-ü.*

é, podniesione średnie-środkowe, jest ku końcowi często zwężone, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych, stąd np. *t-ě-š* możnaby też napisać *t-ě'-š*. W zgłosce akcentowanej jest prawie zawsze długie, po akcencie zaś skraca się i wtedy zbliża się do *ĭ*: *ü-ö-bl-ék* lub *ü-ö-bl-ĭk.*

ə, średnie-tylne-napięte, jest najtylniejszą pełnogłoską luzińską, jakoteż jedyną mającą pewne napięcie języka i jedyną bez wyjątku krótką. Wskutek niewyraźnego umiejscowienia wrażenie akustyczne jest dość zmienne; dla nieprzyzwyczajonego

¹⁾ W objaśnianiu pełnogłosek przyjmuję system A. M. Bella, zastosowany do polskiej głosowni przez prof. J. Rozwadowskiego. (Mater. i prace Kom. jęz., zeszyt I., str. 100 nn.).

ucha brzmi jak *ā*, a nawet po dłuższem obśluchaniu się w pewnych warunkach brzmi odmiennie: tak n. p. *bāua* słyszałem czasem jako *bāua*, ściągane czasem w *bā*, w *bāuo* zaś wargowość obu spółgłosek przemienia je w *ō* (*bōuo*), od którego miejscem artykulacyi niewiele się różni. To też było przyczyną wytworzenia się form: *puoga* z *puūga* przez *puoga*, *dyoźi* z *dyūźi* przez *dyoźi* i wywołało nową wymianę: *ū-uo*. Dźwięk ten wywiera też czasem wpływ na następujące spółgłoski (przedewszystkiem na wargowe), które w tej pozycyji przedłużają czas zwarcia. oznaczony przed wybuchowemi przez : *varba*, *krāpa*, *šplāterk*, *vra-ka* — lub zbliżenia organów: *bāūu*. Pochodzenie tego dźwięku jest różnorodne: 1) = pol. *u*: *drādī*, *lōze*, *šokac*; 2) = pol. *y*, *i* (nie *'i*): *n'eso*, *vōšati*, *uśsana*, *laxi*; 3) = pol. *'ę* (w ograniczonej ilości wypadków): *zāp'šgla*, *cłoca*, *zoc* (zob. III. 8. d. 9); 4) = starsłow. *z, b*: *setna*, *krōci*. Również w wyrazach przyswojonych z niemieckiego: *dax*, *vatānk*, *frīštak*, *štal*, *gvosn'ie*.

i, obniżone wysokie-wewnętrzne przednie. zajmuje środek między ogólnopolskiem *i* a *y*. Różnica iloczasu występuje tu wogóle wyraźnie: *i* jest prawie zawsze długie, krótkie bowiem przeszło w *ə*, *'i* natomiast dwojakie. Długość *'i* szczególnie wyraźnie występuje w końcówkach deklinacyjnych: *dūi*, *kuō'žūi*; *yubrūi*, *kuōpāūim*; *ūim*, *ūi*, *ūix*; *tōūi*, *tōūim* i w jednozgłoskowych bezokolicznikach i czasach przeszłych rodzaju męskiego: *ūic*, *ūū*, o ile tu nie następuje monoftongizacya: *bū*, *bū*; krótkie natomiast są: *kuōp'icā*, *kuōp'icax*, *krōleci*, *zś'eci*, *ūma*, *ūimi*, *'elūc*, *'elūla*, tematowe: *ūzba*, *ūitka*, *zūūa*.

o, średnie-zewnętrzne tylne-okrągłe, sprawia wrażenie ciemniejsze od ogólnopolskiego otwartego *o*. Jako rezultat wzdłużenia **ā* nie jest nigdy krótkie, lecz pod akcentem długie. zresztą obojętne: *krōfc*, *gōzda*, *stōri*; *nālos*, *nakośā*. Jako zewnętrzne-tylne określam *o*, *ō*, *u* ze względu na najbardziej ze wszystkich tylne *ə*.

ō, podniesione średnie-zewnętrzne tylne-okrągłe. jest jak *é* ku końcowi często zwężone, zwłaszcza w zgłoskach zamkniętych: *mōk* albo *mō^wk*. Obie te głoski możnaby więc czasem uważać za zwężające się dwugłoski w przeciwieństwie do rozszerzających się: *uō* i *'e*, z tem jednak zastrzeżeniem, że drugi

element występuje nie zawsze i bardzo słabo. Podobne jest też ó do é iloczasem: w zgłoskach akcentowanych prawie zawsze długie, po akcencie brzmi czasem jak *ū*: *puōmūc*, *s'vstrūf*, *nūvrūc'u*; niekiedy nawet akcentowane brzmi jak *u*, n. p. *pūdā*, *pūze*, *uūškuō*, *žuden*, obok tych samych form z *ó*.

u, wysokie-zewnętrzne tylne-okrągłe, nie różniące się więc od ogólnego polskiego, jest długie pod akcentem. zwłaszcza w zgłoskach otwartych: *stūbnē rāxna*, *dūgē mūce*, *būtēn*, *času*, *pānu*; po akcencie skraca się nawet tam, gdzie powstało ze ściągnięcia: *iūxu*, *kyōscu*, *gōdu*.

ō, średnie-środkowe-okrągłe, a więc niezbyt głuche, występuje jako drugi składnik dwugłoski *uō*; szczegółowiej o niem zob. niżej, jak również o dwugłosce *ie*.

ǫ, obniżone średnie-wewnętrzne środkowe i słabo nosowe, sprawia wrażenie pośrednie między ogólnopolskim *a* a *e*. Jest krótkie, zwłaszcza na końcu, gdzie też nosowość słabnie jeszcze bardziej, a nawet ginie, stąd czasem wrażenie 4. przyp. l. p. rodz. żeń., jak gdyby zakończonemu na niewyraźne *a*. W tekście znaczą zawsze jednakowo, dla uproszczenia i ze względu na brak ogólnej reguły, możnaby jednak wprowadzić dwa stopnie nosowości, słabszy na końcu wyrazu.

ǫ jest nazalizowanym *ó*, zajmuje więc pośrednie miejsce między polskim *a* (t. j. *ǫ*) a *u*. Z początku notowałem czasem istotnie *u*, tak rozpowszechnione w zapiskach gwarowych kaszubskich, potem jednak obsłuchawszy się, rozróżniałem zawsze *ǫ* i tak też w tekście piszę. Nosowość jest słaba, ale nigdy prawie nie ztraca się, silniejsza bądź co bądź niż w *ǫ*. Głoska ta jest zwykle obojętna, czasem krótka, ale nigdy tak wybitnie jak *ǫ*.

Przed następną spółgłoską, zwłaszcza zamykającą zgłoskę, rozwija się zwykle po *ǫ*, *ǫ* spółgłoska nosowa: *m* (najsilniej) przed wargowemi, *n* przed przedniojęzykowemi, *v* przed tylnemi: *dōmp dāba* lub *dǫ^mba*, *vō^ss-vōsa*. Bardzo ciekawe jest zakończenie czasu przeszłego słów klasy I. 1 z tematem na *-u* lub *-m*: słyhać tu wyraźnie po pełnogłosce nosowej tylnojęzykową spółgłoskę *n*, zwykle silniejszą w rodzaju męskim: *zǫčō^v*, *zǫčǫ^v*, *vzō^v*, *vzǫⁿ*, nawet *vzōⁿ*; pełnogłoska przybiera wtedy czasem barwę *u*. W słowach konjugacyi II. zjawisko to występuje tylko zupełnie wy-

jątkowo w formach jednozgłoskowych: *ʳžnǫʷ*, dwuzgłoskowe bowiem zmonoftongizowały koniec w *-u*.

Co do iloczasu zatem pełnogłoski ulegają bardzo wybitnie wpływowi akcentu, nie wszystkie jednak tak samo silnie. Zawsze krótkie, bez względu na akcent, jest *ə*, po niem zaś nosówki, zwłaszcza *ǫ*, tu jednak znać już wpływ akcentu. Jednostronnie oddziałują on na *e* (wzdłużająco) i na *é*, *ó* skracające się po akcencie. Najwybitniej działanie jego występuje przy *a* i *u*, gdzie długość nigdy niema morfologicznego znaczenia (z wyjątkiem *á*: *sěžá*). Występuje ono natomiast częściowo przy *o*: *stǫrǫ*, wybitnie zaś dopiero przy *i*, a zwłaszcza *i*, którego iloczas przedewszystkiem od morfologicznych względów zależy.

Wszystkie pełnogłoski mogą następować po palatalnych lub niepalatalnych spółgłoskach, z wyjątkiem *ə*, *uǫ*, *ié*, które wymagają niepalatalnej. Jednakże skutek silnej analogii *ə* spotyka się i po palatalnych w gen. pl. dekl. przymiotn.: *tǫňax*, *tǫkǫx*.

III. Stosunek pełnogłosek ogólnopolskich do luzińskich.

1. Pol. *ǫ* = luz. *a*: *dva*, *tak*, *spac*, *ʳžekǫa*, *zaguǫǫǫǫa*; *rǫda*, *wǫbǫǫǫǫ*, *zǫǫǫǫʷ*; *baǫka*, *maǫǫǫ*; *mǫstǫe*. Brzmieniu stpol. i nowopol. dial. odpowiada: *ǫǫaxac*, *ǫaxǫǫ*.

Pol. *ǫ* przeszło na *o*: *godǫ*, *dovǫ*, *pǫǫe*, *krǫǫe*, *stǫrǫ*, *pǫǫǫǫǫǫǫǫǫ*, *daǫǫǫ*, *nǫǫǫ*, *zǫǫǫ*, *nǫǫǫǫ*, *čǫǫǫ*, *stǫrǫ*, *ǫǫǫǫǫǫǫ*, *nǫǫǫǫ*, *trǫva*.

Pol. *a*, odpowiadające **ǫ*, występuje jako *a*: *vǫǫa*, *nǫǫǫǫǫ*, wyjątkowo: *mǫǫǫe* = pol. *miano*.

Po *r* przeszło *a* w *e*: *renu*, *pʳorǫǫǫ*, *retǫǫ*, *remǫǫ*; prawdopodobnie i: *rexʳovǫǫǫ*. Również przed *ǫ*, zamykającym zgłoskę: *gʳʳǫǫǫǫǫ*, *pʳʳǫǫǫǫǫǫǫ* (jednak: *xǫǫǫ*, *kǫǫǫǫǫ*, gdzie *ǫ* należało pierwotnie do następnej zgłoski), w jednozgłosk. formach rodz. męsk. 3. os. l. p. czasu przeszłego: *deǫ*, *gǫǫǫ*, *spǫǫ*, *mǫǫǫ*, *xǫǫǫ*. Obok tego spotykamy rzadziej przez upodobnienie do następnej gloski: *dǫǫ*, *gǫǫǫ*, *stǫǫ*, *xǫǫǫ*. Po akcencie nastąpiła prawie zawsze zupełna monoftongizacja: *ǫǫe_xǫǫ*, *gǫǫdu*, *pǫǫǫǫǫǫǫǫǫ*. Patrz niżej.

Odosobnione jest: *bʳʳǫǫǫena*, brzana, u Ramuła: *bʳʳǫǫǫena*.

2. Pol. *e* odpowiada luz. *e*: *ǫǫǫǫǫ*, *šǫt*, *krʳǫǫǫen*, *sěžá*. Pocho-

dzące od prasłowiańskiego *ě* przed spółgłoskami zębowymi twardejmi przechodziło dawniej w *o*, dziś jednak zachował się ślad tego tylko tam, gdzie nastąpiła dalsza przemiana *o* w *ó*, n. p. *účor, córka, úos, úos*, nawet *paŕ'ór*, zresztą występuje zawsze *e*: *úctua, úesua, úezua, úúberú, králevi*. Obok przyczyn, które wywołały to pospolite w języku polskim zjawisko, działała tu ta sama dążność, która spowodowała przemianę *o* w *üö* lub *'e*, jednakże po spółgłoskach palatalnych niepodobna rozróżnić *e* od *'e*, a zatem określić na pewno, czy n. p. forma *úesua* powstała przez analogię do *úesc, úesla*, czy też zaszła tu przemiana fonetyczna; że to drugie nie jest niemożliwe, dowodzi fakt, iż w innych dialektach kaszubskich *o* jest w tych razach pospolite, następnie zaś formy, jak n. p. *pršš'ez'ene* (przędziona), *z'el'ebí, s'estra*, gdzie widoczne jest po *z, c, s* nie *e*, lecz jedynie z *o* powstające *'e*. Tę samą myśl nasuwa forma: *üöievac* (wojować), u Ramuła *wowjovac*. Także w imiesłowie przeszłym biernym istnieją wyłącznie formy: *sp'opelēni, pnostabēni, vabavēni*.

Polskie *e* lub *'e*, odpowiadające stsl. *z, b*, lub też wstawne pomiędzy spółgłoską a końcówką *k* lub *c*, ginie: *róż'úz'ec, bud'ink* i t. d.

Częściej natomiast niż w ogólnopolskiem, występuje *e*, odpowiadające stsl. *z*: *úúdešet* (odszedł), *z'el'éc* (zwlec), *vest'šót* (wśród).

3. Również polskiemu *é* odpowiada przeważnie *é*, wcale nie identyczne jednak z *i*: *těš, b'žek, z'ěfka, sf'ęgüö, r'žek* (obok *r'žek*), *üöbl'ek*. W zgłosce nieakcentowanej brzmi czasem jak *i* (cf. *ó:ü*), n. p. *z'el'ik* (zwlekl). Także w wyrazach niemieckich: *kl'ed, m'ester*.

4. Polskie *i* i *y* zlały się w jeden dźwięk *i* i tym samym uległy losom. Należy tu rozróżnić *i* miękkie i twarde: pierwsze zostało bez zmiany, drugie o ile było krótkie przeszło w *ə*: *gl'ona, lax'i, pršš'pr'evazala, tə, žəvie, ú'sona, raxli* (rychlej), *vüž'ü*; to samo w wyrazach niemieckich: *št'al, g'ewsu'e* (gewiss), *dax't* (obok *dix'tir*). Stąd krótkie twarde *i* występuje tylko tam, gdzie nastąpiło późniejsze stwardnienie spółgłoski, przedewszystkiem w końcówce 6. przyp. l. mn.: *-üi* \Rightarrow *-mi*. Wbrew Ramułtowi na przemianę krótkiego twardego *i* w *ə* (Ramuła *é*) nie wpływały wcale poprzedzające je spółgłoski. Wogóle całe jego przedstawienie

tej sprawy (Słownik, str. XXXIII. i XXXIV. pod nr. 21. 28 i 29) jest rozwlekłe, a mimo to niejasne i niezupełne. Powodem jest najpierw wciągnięcie do porównania języka starsłowiańskiego i polskiego zupełnie bez potrzeby, bo różnice tam istniejące w kaszubskim się zatarły, wytworzyły się natomiast nowe (wskutek stwardnienia polskich *š, č, ž, dž*), nadto zaś chybiona próba określenia przechodzenia *i* w *ə* poprzedzającymi spółgłoskami. Pod nr. 21. wymienienie spółgłosek jest dobre, ale niepotrzebne, bo są to właśnie wszystkie, po których występuje twarde *i*, odpowiadające stsl. *i*. Gorzej jest pod nr. 28. i 29., tu bowiem prawidłó podano i niedokładne i mylne. Według tego pol. *y*, starobułg. *y* = kaszubskiemu *i* po *d, t, x, s, r*, przechodzi zaś w *ə* (*é*) po *b, p, v, m, n, ł, r*. Tymczasem w samym Słowniku można znaleźć odmienne przykłady, n. p. *tésoc, sénól, byk, mylny*, a samo zaliczenie przez autora spółgłoski *r* do obu kategorii i podane przykłady: *xitri, rébé*, dowodzą, że przyczyna zmiany leży gdzieindziej, jak już powiedziałem — w iloczasię pełnogłoski *i*. Za tem idzie też niedokładność drugiego określenia, że po rzeczonych spółgłoskach przechodzenie to odbywa się z reguły (przeważnie w zgłoskach otwartych). Oto szereg przykładów, przeważnie na te spółgłoski, po których według Ramulta *i* zostaje: *ta, tax, rē-buōta, rāda, gōra, moš, vuōsa, uigda, rāza* (spółgłoski z Ramult nie zaliczył do żadnej z dwu kategorii) — i na odwrót: *pītac, bīy, čornī, čaūī*.

Jedynie tylko w 7. przyp. l. mn. deklinacji przymiōtn. występuje *ə* po spółgłoskach miękkich, n. p. *fšotk'əx*, co się objaśnia analogią do form: *tax, iednəx, xūōrəx*.

Godna uwagi jest skłonność *i* do przechodzenia w *é* w gen. sg. rzeczow. żeńskich i nom. pl. masc. i fem., zwłaszcza po tylnojęzykowych: *bauk'é, r'ég'é, buk'é*. Por. Bronischa Texte. Anhang. II. a. 1., gdzie w 10 wierszach jest 2 razy: *xōīk'zi*, raz *zōīk'zē*, i 2 razy *zōīk'zē*.

5. Polskie *ö* uległo we wszystkich dyalektach kaszubskich po spółgłoskach tylnojęzykowych i wargowych dyftongizacji, którą jednak badacze różnie określają. Cenōwa w swej gramatyce powiada: „in dem *ö* hört man ein ganz kurzes *e* als Nachschlag (diphthongähnlich)“ (str. 6). Ramult we wstępie do słownika (str.

XXIV) pisze: „*a* jest dwugłoską, w której słyzy się zarówno *o*, jak *e*, więcej jednak *e*, niż *o*. przyczem nadmienić należy, że w szybkim mówieniu całość brzmi częstokroć, jak *we* = *ue*. Kaszubi, pisujący do mnie po kaszubsku, oddają zwykle ten złożony dźwięk przez *te*, zwłaszcza na początku wyrazów, począających się od *wa-* (w polskiem od *o-*), np. *tekno* zam. *wakno*, *tekulere* zam. *wakulôre*, *Kteszaleno* zam. *Kuśaleno* i t. p.—Dźwięk *a* jest przeważnie refleksem starobułg. *o* i polsk. *o* lub *ó*, pojawia się zaś tylko po spółgłoskach gardłowych i wargowych *k*, *g*, *x*, *f*, *p*, *b*, *w*, *m*. Jedynie w okolicy Strzepeza i Mirachowa (południowa część powiatu wejherowskiego i północna kartuskiego) spotkać się można z *a* także i po innych spółgłoskach. n. p. *tabje*, *nars* (nos), *droega* i t. p.“—Jedyny uczony, który podał kilka tekstów dyalektu luzińskiego. G. Bronisch określa rzeczony dźwięk jak następuje (osobnej odbitki zeszyt I, str. 87): „Nach Labialen und Gutturalen erscheint im Lusin-Schönwalder Dialect **o* als *uë*, d. i. ein fallender Diphthong, dessen erster Component ein geschlossenes gutturales *u* ist, dem ein ganz kurzes offenes palatales *ë* nachfolgt: *küësa*, *züëřësc*.—Uebrigens tritt diese Vertretung des **o* hier (wie z. B. auch Kölln, Kr. Neustadt) regelmässig auch nach *t* ein; z. B. *kuëtuë* = poln. *koto*“.

Przytoczyłem te określenia właśnie dlatego, że nie zgadzają się z moją obserwacją i że kilka szczegółów muszą tu zakwestyonować. Według mnie zatem dźwięk ten jest w Luzinie dyftongiem, składającym się z niezgłoskotwórczego *u* i z niezbyt ścieśnionego *ö*, a więc: *uö*, przyczem akcent pada na *ö* (wyjątki od tego nadzwyczaj nieliczne i zupełnie przypadkowe, zależne np. od silniejszego zaakcentowania początku dwuzgłoskowego słowa np. *müöva*, zwykle *myöva*). Ta druga część jest stanowczo wybitniejsza, co znajduje potwierdzenie w fakcie, że siła labializacji jest tu różna, zależnie od położenia w zgłosce akcentowanej lub nieakcentowanej, przyczem jeszcze występują dość silnie różnice indywidualne. Normalnie całkowity dyftong słyhać tylko pod akcentem, w innych zaś zgłoskach jestto raczej tylko silniej lub słabiej labializowane *ö*, które też wtedy zbliża się więcej do *o*, n. p. *puöm^oožo*, *kuöm^oora*, *k^oom^onik*, *p^oöklep^oövac*. Można nawet usłyszeć: *uöüi*, *uön* obok zwykłego: *uöüi*, *uön*. Ten właśnie fakt.

że występuje dość często *o* obok *ö* i to nawet u ludzi, nie umiejących czytać i z pewnością nie pozostających pod wpływem literackiego języka polskiego, zmusza mnie do stanowczego obstawiania przy mojem określeniu. Dodam, że mówiłem z temi samemi osobami, od których czerpał informacye Bronisch, i że Kaszubi na wezwanie napisania odpowiedniego słowa alfabetem polskim lub niemieckim, pisali n. p. *kłöwol*, skłaniając się raczej do zastąpienia głoski *ö* przez *o* niż przez *e*. W jednym tylko wypadku *uö* przechodzi niekiedy w *ue*, a mianowicie w dopełniaezu męsk. i nijak. l. p. deklinacyi zaimekowej i przymiotnikowej; tu można słyszeć formy: *teg^uo*, *teguö*, *teuö*, *teue*, podobnie obok zwykłego: *d'čbręguö* rzadko: *d'čbręue*. Te ostatnie formy, charakterystyczne, jak wiadomo, dla dyalektów północnych, zdarzają się w Luzinie zupełnie sporadycznie.

Dyftong *uö* występuje zawsze jednakowo bez względu na swoje pochodzenie, jest zaś ono ezworakie, a mianowicie: 1) **Ko* 1): *puöšet*, *xuözüu*; 2) **to*: *uökce*, *xuöp*, *vüösə*, *guöva*; 3) **o*: *uödėüu*, *uöpas'evac*; 4) **vo*: *uöışh^uo*, *uöda*, *d'ė_duörn*, *suöïim*. Co do punktu 2) nie rozumiem pisowni Bronischa: *kučtuč*, *t* bowiem w Luzinie brzmi bez wyjątku jak *u*, wskutek czego nastąpiło zupełne zlanie się grup: **Ko* z **Kto*; **o* z **to* i **vo*.

Najcharakterystyczniejszą cechą dyalektu luzińskiego jest zachowanie się głoski *o* po wszystkich innych spółgłoskach niepalatalnych prócz wargowych i tylnojęzykowych. Odpowiednikiem jest tu dyftong, określony przez Bronischa (l. c.) jak następuje: „Ursl. und sonstiges kashub. *o* erscheint hier nach nichtlabialen und nichtgutturalen Consonanten als ein Mischlaut, der bald *ič*, bald *čč* klingt. Es ist ein fallender Diphtong, dessen erster (betonter) Component bald als geschlossenes *i*, bald als geschlossenes *e* erscheint (Siev. *i*¹, resp. *e*¹), während der zweite ein ganz kurzes offenes palatales *e* ist (Siev. *e*²). Ich bezeichne ihn mit *č*.“ Zgadzać się na określenie istoty obu czynników, odstąpić muszę od oznaczenia ich akcentu i iloczasu. I w tym dyftongu akcent spoczywa stanowczo na drugiej głosce, która też jest znacznie dłuższa od pierwszej, tak dalece, że czasem

1) *K* oznacza tu jakąkolwiek spółgłoskę wargową lub tylnojęzykową.

skłonny byłbym do określenia rzeczzonej dwugłoski jako otwartego, na początku zwężonego *e*. Oznaczam ją przez *ie*. Podobnie jak w *uö* zwężenie to jest silniejsze w zgłoskach akcentowanych. różnica ta jednak nie występuje tu tak wyraźnie. Że zaś akcent pada na drugą część, twierdzą tem stanowczej, że zdarzyło mi się, choć bardzo rzadko, słyszeć wymowę odmienną: szczególnie uderzyła mnie wymowa kilkunastoletniej dziewczynki w Robakowie, która dawała mi jednozgłoskowe odpowiedzi na zapytania; brzmiały one: *i'k*, *ni'e*.

Oba te zjawiska stoją oczywiście w ścisłym związku, a drugie z nich uzupełnia jednostronne w innych gwarach kaszubskich dyftongizowanie głoski *ö* tylko po spółgłoskach wargowych i tylnojęzykowych. W obu razach bowiem mamy przesunięcie głoski *ö* ku przodowi, z czego w zwykłych warunkach powstaje *e*; jeżeli temu towarzyszy zaokrąglenie warg, naturalnie po spółgłoskach wargowych, otrzymujemy *ö*, z labializacją — *uö*, tak samo zaś przejście od zbliżenia lub zwarcia przedniej części języka z podniebieniem do średniej szerokości otwarcia jamy ustnej, potrzebnego do wymówienia *e*, daje jako produkt pośredni króciutkie *i*, rozpoczynające w tym wypadku artykulację głoski *e*, a zatem razem *ie*. Słabość tej *sui generis* palatalizacji i szczuple terytoryum, jakie zajmuje w porównaniu do bardzo silnej i tak rozpowszechnionej labializacji po innych spółgłoskach tłumaczy się wielką ruchliwością obu warg, a nieruchomością podniebienia. Że *uö* powstało także po tylnojęzykowych, niema nie dziwnego, wiadomo bowiem, że między innerwacją tylnej części języka i warg zachodzi pewien związek. — Pierwszą częścią rzeczonych dwugłosek jest zatem niezgłoskotwórcza wążka pełnogłoska, charakter zaś jej zależy od poprzedniej spółgłoski: po wargowych i tylnojęzykowych tworzy się wargowe *u*, po przedniojęzykowych zaś palatalne *i*, słabsze jednak od poprzedniego. Zrozumiałą jest też rzeczą, że zwężenie to, tak palatalne, jak zwłaszcza labialne, występuje silniej w zgłosce akcentowanej, gdzie zwarcie lub zwężenie organów mownych było energiczniejsze. — Z tego punktu widzenia możnaby dyalekt luzińsko-szynwaldzki określić jako najbardziej, najkonsekwentniej kaszubski, zwłaszcza, że leży prawie w centrum geograficznem, gdyby takie samo zjawisko nie istniało w niektórych gwarach czysto-polskich,

n. p. w północno-wschodniej okolicy Tarnowa (J. Witek: Teksty i spostrzeżenia gwaroznawcze. Materiały i prace Komisji językowej. T. I. 11–13). Przechodzenie *o* w podanych warunkach w *ie* należy obok ogólnokaszubskiej niemożności wymówienia *ć, ś, ź, dź* do najsilniej zakorzenionych właściwości wymowy luzińskiej, objawiających się nawet u osób wykształconych i starających się mówić polszczyzną książkową, o ile są one miejscowego pochodzenia. Najtrudniej oczywiście przyzwyczaić się do tych dźwięków, których w mowie rodzinnej wcale niema, zwykle zaś polskie otwarte *o* w dyalekcie tym nie istnieje. Stąd osoba, używająca wyłącznie literackich słów i zwrotów, pozbędzie się raczej wszystkich innych właściwości fonetycznych, ale mówić będzie: *r^eebic, n^eega, d^eestac, d^użesca* i t. d.—Co do podanego powyżej twierdzenia Ramulta, że dźwięk *a* można spotkać też po spółgłoskach niewargowych i niegardłowych w okolicy Strzepca i Mirachowa, n. p. *tabje, dra^ga*, zaznaczam, że w samym Strzpeczu (parafia, zajmująca sam pd-zach. kąt powiatu wejherowskiego) nie istnieje w tych warunkach ani wymowa *ie*, ani *yo* (Ramulta *a*), rzeczone zaś słowa brzmią: *to^be, dro^ga*. Uwaga ta jest zapewne rezultatem niedokładnego zaobserwowania faktu, że w pewnych okolicach zmianie ulega *o* nie tylko po wargowych i tylnojęzykowych.

Odosobniony, bez dyftongizacji, stoi wyraz: *kot*, u Ram. *kat*.

ó. *o* pojawia się przedewszystkiem tam, gdzie w polskim mamy *ó*; zakres jego jest większy od zakresu polskiego literackiego *ó*, często natomiast spotykamy paralele w polskich dialektach. A więc obok: *mók_jem, córka, bró^zda*, występuje *mó^ze, anóg, dóm, kón, kó^zie, s^uó^uie, f p^ršó^tku, jtó^rk, bó^zku* (voc. do *bó^zk* = bożek), *yo^zę, bróna* (ale *brón^eciac*), *plécónka, ksą^zóm, p^ršajacóm*. Nadto pojawia się *o* niekiedy jako rezultat wzdłużenia samogłoski *a* przed *m* i *n*: *sklónka, sóm, d^estóni, jaxóni, d^estónieš, gödóm*; konsekwentnie jednak przeprowadzone jest to tylko w zamkniętych zgłoskach akcentowanych, w innych pojawia się często i *o*. W zgłosce nieakcentowanej brzmi czasem jak *ü*, bez względu na pochodzenie: *süm, s^eestrüf, p^uövrüs, üt^urie^u*.

Dużo podobieństwa, obok różnic, wykazuje dialekt Jastarni (cf. Bronisch. I. § 19).

7. Polskiemu *u* odpowiada luzińskie *u*, które o ile było krótkie, po spółgłoskach przednio-językowych przeszło w *o* (obserwacya moja zgadza się tu z Bronischową, wbrew Ramultowi, który pisze *e*): *tu, dwuē, spūscac, wuzda; bżę, cożī, drādī, cōlō, serī, sōšac, cōdu* — *cūt*, niem. *dax*. Zakres jednak tego zjawiska węższy w Luzinie niż w Słowniku Ramulta. n. p. *rutu, sukūa* — Ram. *retu, sekūa*. Wymianę tę spotkałem tylko w temacie, gdy tymczasem w innych dyalektach kaszubskich występuje ona i w końcówkach, zwłaszcza w 2. przyp. l. p. rzecz. męsk.; luz.: *cōdu, fstadu*. Że spółgłoski wargowe i tylnojęzykowe powstrzymały przejście następujących po nich *u* w *o*, — rzecz naturalna, pozostająca w związku z ogólną silną tendencją do labializacyi.

Niekiedy po *r* okazuje *u* skłonność do palatalizacyi. n. p. *grūnt, grūntu, grūnt'evnie, dr'ūžba*, nie jest to jednak weale objaw powszechny. Także po *ī* przechodzi czasem w *i*; tak np. polskie *już* ma następujące brzmienia: *ju, jū, ji, jiš*; wreszcie nawet w innych warunkach słyszałem: *t'u, pū'stk*, obok zwykłych: *tu, pū'stk*. Nadto w konjugacyi III. 4. może cecha tematu terażniejszego **-uie* przechodzić po spółgłoskach przednio-językowych na *-iie*, n. p. *šoniie*. Przykłady przy konjugacyi.

8. Pełnogłoski nosowe pierwotne:

a) Polskiemu *u* odpowiada luzińskie *ō*: *dōmp, vōⁿs, vōⁿsa, str'euō, drōgō*.

b) Polskie *'u* występuje jako: α) *'ō*: *ksōc, j'ōtī, zēōtī, tōšōnī; p'šōsc, klōc, začōc, vōc*. β) *ī*, wyłącznie w zamkniętych zgłoskach bezokolicznika i czasu przeszłego tych słów konjugacyi I. 1., których temat kończy się na spółgłoskę tylnojęzykową: *p'šōšic, zap'šic, zūp'šik*, jakoteż w słowach: *zūkuc sū* i *cūguōc*, również przed tylnojęzykową. To *ī* wymienia się w zgłoskach otwartych z *o*: *p'šōsogac, vūp'šōglō*.

c) Polskie *u* = luz. *ō*: *dūba, gūšōš, rūka, rūkū, hesū, klnū*.

d) Polskie *'e* = α) *'ū*: *zēūc, ksūza, celū, p'šūzēš, cūškyū*.

β) *o* jako słaby stopień podanego wyżej *ī*: *p'šōsogac, vūp'šōglō; p'šōz'ev'e, klōcē, klōkū, zōkyōvac; zoc, šcōstlōc, cēlōc*. γ) *'i*, które słyszałem jedynie w słowach: *vičī, vīkšī* (obok rzadszych form z *'ū*), *mitk'ī, sfic'evī*.

W zestawieniu tem dla uproszczenia zaliczyłem do pełnogłosek z poprzedzającą palatalną te wypadki, w których na gruncie ogólnie polskim lub kaszubskim nastąpiła późniejsza dyspalatalizacya, n. p. *ksôc*, *p^ršôzêš*.

Grupa b) *ž*) wykazuje w porównaniu z innymi gwarami kaszubskimi bardzo mały zakres, że jednak dawniej była obfitsza, że należały tu czasowniki typu *p^ršôsc*, które z pewnością brzmiało dawniej, jak do dziś gdzieindziej (Słownik Ram.): *p^ršise*, widać z odpowiadających im form pod d) *ž*), jak n. p. *p^ršôzⁱeuⁱe*. Forma *zoc* nasuwa nawet przypuszczenie, że należały tu także rzeczowniki, że n. p. *ksôc* brzmiał dawniej *ksie*, bo przecież warunki fonetyczne są u niego te same, co n. p. w bezokoliczniku *zap^ršie*.

Do grupy d) *z*) należy też 2. przyp. l. mn. dekl. V.: *celôt*, gdzie w języku polskim mimo spółgłoski bezdźwięcznej występuje stopień wyższy *q* (tj. *o*).

Prawidła powyższe nie mają oczywiście zastosowania w czasownikowej wymianie pełnogłosek *q* i *o*.

9. Pełnogłoski nosowe, powstałe na gruncie kaszubskim. Pol. -em w 6. przyp. l. p. przeszło bez wyjątku na -*q*, niezem nie różniące się od tejsze końcówki 4. przyp. l. p. rodzaju żeńskiego.

Pełnogłoski *a*, *o* przed następującymi spółgłoskami nosowymi przechodzą często w *q*, *o*, brzmiące jak polskie, w odróżnieniu od pierwotnych nosówek kaszubskich; tak n. p. *tq*, *sklqni*, *qⁱucⁱueⁱe*, *pana*, *sanⁱe*, *šraqⁱe*, *fsami*, *parcⁱqⁱnⁱ*, *ržqⁱnⁱ*, nawet: *žemⁱasⁱuik*.

10. *trt*, *tlt*. Różnego rodzaju grupy głosowe, zawierające między dwiema spółgłoskami spółgłoskę *r* lub *l* obok krótkiej lub długiej pełnogłoski, zachowują się podobnie do ogólnie-polskiego języka, są zwykle tylko zastosowaniem drugorzędnych prawideł głosowych kaszubskich do form polskich.

a) Pierwotne grupy: **ort*, **olt*, **ert* odpowiadają stanowi ogólnie-polskiemu: *prók-prⁱegu*, *krⁱeⁱva*, *srⁱeⁱka*, *vrⁱeⁱna*; *mⁱöⁱdⁱ*; *b^ržegⁱ-b^ržegu*. Z grupy **elt* tylko polskie *młc*, *plc* mają inne odpowiedniki, mianowicie: *mⁱöc*, *mⁱöls*, a więc stan, po uwzględnieniu ogólnych właściwości fonetycznych, równy podanemu przez Bronischa dla Jastarni: *mloc*.

b) Pierwotne $*bwt$ zawsze, a $*bwt$ przed spółgłoskami wargowemi, tylno- i średnio-językowemi odpowiadają również stanowi polskiemu: *bārʒe*, *gōrʒel*, *kārčma*, *kār̄k*; *čēr̄p'ec*, *p'eršā*, *sūnerc*, *véšk*; stpol. *ir* = tylko: *šēr̄š* — *šēr̄žnu*, jak w Jastarni

c) Pierw. $*bwt$ występuje przed przedniojęzykowemi jako *ōr-ar*, przeważnie z poprzedzającą palatalną: *čōrnā*, **umar*, *zāmoš* — *zānāžūī*, *zācar*, *vžār sā*, *čf'ortī*; zachowania się polskiego *part* nie zaohserwowałem.

d) Pierw. $*blt$ i $*blt$ przed przedniojęzykowemi dają *ey*: *peyno*, *žcutī*, *čeyu'e*. Historycznie są oczywiście *žcutī* i *čeyu'e* późniejsze, ale grupa *oy* przeszła w gwarze luzińskiej na *ey* bez względu na swe pochodzenie; tak samo *peyndie* (południe). — Te same grupy przed tylnojęzykowemi odpowiadają w zasadzie brzmieniu polskiemu, a więc: *ōlk*; *dūjī* (lub *d'uđjī*) z tym dodatkiem, że *ū* wymienia się z *yo*: *dūožī*; zob. V. B. I. a. 7.; wymiana ta odpowiada jastarn. *lu-lē*: *dlūdžī-dlūžī* (Bronisch, §. 36. 21. 2).

IV. Monoftongizacya pełnogłosek.

1. Już Bronisch (Anhang. II. 3) zauważył, że *l* wypada w Luzinie po gardłowych i wargowych, a przed *uē* albo *ō*. Przykłady na 1. warunek nie dowodzą jednak tego z powodu zupełnego zlania się w naszej gwarze grup $*kto$ i $*ko$, $*to$ i $*o$: między *uōkce* (łokiec) a *uōkn'e* (okno) niema w początkowej dwugłosce najmniejszej różnicy. Zob. str. 231. Trafna jest obserwacya co do *ó*: *pōtn'e*, *gōfka*, dodać jednak muszę, że słaba labializacya przecież często tu występuje: *g'ōfka*. Najważniejsza jednak jest monoftongizacya grupy $*tu$, luz. *ū-*, bez względu na jej pochodzenie, w $*ū$ lub *ū*, występująca nietylko po wymienionych wyżej rodzajach spółgłosek: *pūk* (*p'ūk*) pol. = *ptug*, *dūk* (*d'ūk*) = pol. *dtug*, *dūjī*, *sūžba*, *gūp'ī*. Również polskie *ty* przechodzi w *ū* w słowie: *mūu* — *mūuu*. To *ū* wymienia się z *yo*. Pochodzenie głoski *u* jest tu wszędzie rzeczą obojętną, może to być $*v$, np. *gōsc* (gwóźdź) — *gūōžze*.

2. Fem. sg., jakoteż dualis czasu przeszłego wyjątkowo tylko kończy się na *-aya*, normalnie bowiem następuje ściągnięcie w wybitnie długie *-ā*: *rvā*, *v'eznāā*, *dar'evā*. Dzieje się to także w tematach I. klasy, kończących się na spółgłoskę nosową —

i w klasie II., gdzie $*rta \Rightarrow \acute{a}(\text{u})$, weale nie długie: $z\bar{a}r\acute{a}$, $ma\bar{v}z\acute{a}$, $c\bar{i}gn\acute{a}$. Wyjątkowo występuje ta monoftongizacja także w innych warunkach. n. p. $b\bar{a}$ obok zwykłego $b\bar{a}a$.

3) Pełnogłoska $+u$, jeżeli należą do tej samej zgłoski, ulegają prawie zawsze monoftongizacji:

a) $\acute{o}u \Rightarrow u^{\bar{u}} \Rightarrow \bar{u}$, przyczem nawet długość, zwłaszcza po akcencie, ginie: $\acute{u}\acute{o}u$, $k\acute{o}u$, $d\acute{o}u$ mają zwykle drugą lub trzecią formę, zwłaszcza ostatnią: $f'k\bar{u}$, $v\bar{d}u$; $k\bar{u}\bar{o}seu$ (kościół). — Inne grupy tylko po akcencie

b) $*\bar{a}u \Rightarrow eu \Rightarrow \bar{o}u \Rightarrow u^{\bar{u}} \Rightarrow u$. Najlepiej widać to w czasie przeszłym: pierwsza forma nie istnieje, druga i trzecia tylko w formach jednozgłoskowych, dwie ostatnie po akcencie, przyczem za normę można uważać zwykle krótkie u bez końcowego zwężenia: deu lub $d\bar{o}u$, $gn\bar{o}u$, $x\bar{o}u$, ale: $\acute{u}\acute{e}x\bar{c}u$, $le\bar{z}u$, $\acute{u}\bar{o}stu$, $g\bar{o}du$, $p\bar{a}du$, $pr\bar{o}bu\bar{o}vu$. Także w rzeczownikach: $k\bar{u}vu$. Wyjątkowo w jednozgłoskowych obok zwykłego $\acute{m}eu$ słyszałem $\acute{m}\bar{u}^{\bar{u}}$, raz nawet $\acute{m}\bar{u}$.

c) $e + u$: $d\bar{i}\bar{o}bu$.

d) $i + u$: $z\bar{i}e\bar{b}u$, $v\bar{s}ba\bar{e}u$, $pu\bar{o}x\bar{f}olu$, $\acute{e}c\bar{z}u$, $wo\bar{d}'\bar{z}\bar{u}$ (wyjrzal). $\acute{u}\bar{u}\bar{e}\bar{c}\bar{s}u$, $\acute{u}\bar{o}\bar{c}u$, przyczem po spółgłoskach e , z zostaje często ślad podniebniowości w sposobie rozpoczynania artykulacji u : $\acute{u}\bar{u}\bar{v}\bar{r}\bar{u}\bar{e}\bar{c}\bar{u}$, $r\bar{u}\bar{z}'\bar{u}$, $pr\bar{s}\bar{e}\bar{z}\bar{u}\bar{e}\bar{c}\bar{u}$; stopniem pośrednim między $-i\bar{u}$ a $-u$ jest spotykane czasem $-i\bar{u}\bar{u}$: $\acute{u}\bar{o}\bar{d}\bar{e}\bar{u}\bar{u}$. (To samo w grupie $'au$: $\acute{e}c\bar{z}'\bar{u}$, $\acute{v}\bar{i}\bar{z}'\bar{u}$, $\acute{u}\bar{e}\bar{x}\bar{e}'\bar{u}$).

e) $o + u$: $st\bar{a}nu$, $\acute{u}\bar{u}su$, $c\bar{i}gnu$.

W związku z tem: $pu\bar{o}ku$, gen. $pu\bar{o}k\bar{u}\bar{u}$.

4) Również bardzo silnie występuje monoftongizacja polskiej grupy $\acute{e}j$, widoczna w gen. i dat. sg. fem. deklinacji zaimków i przymiotników, jakoteż w stopniu wyższym przysłówków: $\acute{z}\bar{i}$, $\acute{z}\bar{o}dn\bar{i}$, $st\bar{o}r\bar{i}$; $bar\bar{z}'\bar{i}$, $du\bar{o}\bar{z}'\bar{i}$, $\acute{v}\bar{i}\bar{c}\bar{i}$.

V. Wymiana pełnogłosek.

A. Zależna od palatalności następczej spółgłoski.

1. Prasłowiańskie e występuje zawsze jak e , ślad przejścia w $'o$ pozostał tylko w dalszym stopniu $'\acute{o}$: $\acute{u}\bar{o}s\text{-}\acute{u}\bar{e}su$.

2. Prasłow. \acute{e} przeszło przed przedniojęzykowymi twardymi w $'a$: $\acute{m}\bar{a}st'\acute{e}$ — $v\bar{m}\bar{e}c\acute{e}$, stan zatem równy ogólnopolskiemu.

B. Zależna od iloczasu.

I. Imiona: a) W temacie.

Co do rzeczowników, zachowujących tę samą pełnogłoskę przez całą odmianę, gwara luzińska zgadza się z danemi Bronischa (§ 52. I. 1. 3.); dodam tylko: *sförp-sförbu*, Ram. *svörb-svarbu* i *měščön-měščönóf*, Bron. *mōšćāna*; niestety nie zanotowałem form sing. wymieniony zaś gen. pl. mógł uledez niedawno zaginionej formie bez *-óf*.

Wymianie ulegają następujące pełnogłoski:

1. *o-a*: *sōsöt-sōsūda*, *stōf-stāvu*, *tjōřš-tjāže*; *tōs-lāzu*.

2. *ó-uö*, *'e*: *dóm-d'ema*, *dū-d'euu*, *pāp'ór-pāp'če*, *puövrós-puövr'ezza*, *tjōřš-tjōřža*; *mōž-mjōžx*; *mök-mjōgga*, *óös-éezza*. Wymiana ta w imiesłowach istnieje także przed spółgłoskami bezdźwięcznymi, n. p. *mót-mctya*, *uös-uesya*, *plöt-pletya*.

3. *é-e*: *l'žék-l'žegu*, *xlep-xleba*, *žěš-žěža*, *médéc-médéza*; *lék-legua*, nawet *p'čk-p'ckua*.

4. *i-ə*: *šěrš-šěržu*, *žit-žoda*, *rəba-rīp*; *tīm-tax*; *bīy-boā*, *skriy-skrāu*, *zāp'šik-zāp'šogla*; wreszcie: *čiy* (czuł) - *čəb*.

5. *ū-ə*: *cūt* — pl. *cəda*, *stūp-sləbu*. Wymiana ta zależy też od poprzedzającej spółgłoski, o czem wyżej, str. 234. 7; przechodzenie *ū* w *uŷ* po wargowych i tylnojęzykowych, zapisane przez Bronischa, tutaj nie istnieje: *mūr-mūru*.

6. *ô-á*: *dōmp-dāba*, *ksōc-ksāžo*; *přōt-přādu*, *vzōp-vzāp*, *zūčōp-zūčāp*.

7. *ū-uo*. Wymiana ta jest szczególną właściwością gwary luzińskiej, ponieważ jednak zauważyłem ją dopiero pod koniec mego pobytu w tej okolicy, nie mogłem zbadać całego zakresu jej działania; podaję wszystkie zapisane przykłady. tak z deklinacyi, jak i ze słowotwórstwa: *dūk* (lub *d^uūk*) - *duogu*, *pūk* (*p^uūk*) - *puoga*; *dūji*, *dūguö* - *duokšī*, *duožī*; *gūp'ī* - *gūopstfa*, *zguōp'ic*; *sūžba-sūžəc*; *mūn* (Ram. *mtyu-mtēna*) ma gen. *mūna*, ale pochodny od niego rzeczownik brzmi: *mōnōřš* (*m^uōnōřš*). Tu wreszcie należą formy, którym odpowiednich z inną pełnogłoską nie slyszalem. ale i nie szukałem: *guoxī*; *sūoxac*, *sūoxu*, *d'e sūoxāna*.— Jestto właściwie specjalny przypadek wymiány *ū-ə*, ten mianowicie, gdzie *ū* (lub *^uū*) powstało z **lu*.

b) W końcówkach wymiana zajmuje w porównaniu z Jastarnią znacznie mniejszy zakres. I tak w nom. sg. fem. końcowe $-ō$ straciwszy akcent ustąpiło miejsca ogólnemu $-a$; kilka zanotowanych przykładów na $-ō$ podałem w deklinacyi. W rzeczownikach nijakich istnieje w nom. stosunek $é, ī — e$, w gen. odpowiednio do tego $ō-a$, n. p. *grabcé, uōb^uūcī — iāic, pcuté; vesēlō-pruina*. — Natomiast niema najmniejszego śladu wymiany $u-ə$ w końcówkach gen., dat. lub loc. sg. rzeczowników męskich. — W plur. występuje w nom. i gen. stosunek: $uōéc, iéé, éé — óf$, w dat., instr. i loc. $óm, omi$ i ami, ax . Przykłady w deklinacyi. W deklin. zaimeków i przymiotników stoi dat. pl. na $-im$ przeciw gen.-loc. i instr. na $-ex, -mi$: *lesnīm-lesnax, lesnamī*, jednakże nie bez wyjątków; zobacz niżej deklinacyę.

II. W słowach wymiana występuje w pięciu przypadkach. wspólnych Ramułtowi i Bronischowi; ponieważ nie slyszalem żadnego słowa. nie wymienionego przez powyższych autorów. zaznaczę rzecz tylko kilku przykładami:

1. $a-ō$: *kāzac-kozá, uuxfācē-uūxfocu, lātac-lotāiō*.
2. $ə-ū$: *šakac-šukāb*; jednak: *sāšac-sāšā, u Ram. sešéc-sušā*.
3. $ə-ī$: *scəgac-scīgālā*.
4. $u-ó$: *puokac-puóć*.
5. $á-ó$: *rābie-rōbā, bāzə-bōdā*.

7. i 8. punktu Bronischa zastosować tu nie można; co do 6., t. j. wymiany $e — é, ī$ daje się czasem slyszec pewne wahanie, którego jednak w prawidlo ująć niepodobna.

Wymiana: $ū-uo$ w słowach nie istnieje: *suorac* i *suoru*.

Wogóle wymiana w konjugacyi występuje wyraźnie. czasem jednak następuje pomieszanie na korzyść stopnia słabszego. co zwłaszcza w stosunku $a-ō$ może być wynikiem wpływu języka literackiego. I tak obok form „prawidłowych“ slyszalem: *uūxfacu, nākazu, puōbadāb, dawāb, vāšaku*. Oprócz wymiany między bezokolicznikiem i trybem rozkazującym z jednej, a innymi formami z drugiej strony, istnieje jeszcze u niektórych słów wymiana w obrębie czasu teraźniejszego. n. p. *myōgā-mōžēš, vēm-éczō, dōce-dāzō*. Zachodzi też ten stosunek między słowami niedokonanymi a urobionymi od nich za pomocą przyrostka $*-no$ dokonanymi: *scəgac-scīgānc, uōdaxac-uōdāxāⁿ*.

VI. Uwagi nad spółgłoskami.

Większa część spółgłosek nie potrzebuje objaśnienia. brzmienie ich bowiem zgadza się z ogólnopolskiem. znaki zaś, użyte dla ich oznaczenia, odpowiadają przeważnie polskim; różnią się tylko grafiką: *v* = pol. *w*, *x* = pol. *ch*, *č* = *cz*, *ʒ* = *dz*, *š* = *dź*, *ś* = *sz*. Znak *n* oznacza *n* tylnio-językowe. *ʀ* i *ʒ* polskie *sz* i *ż* z poprzedzającym krótkim, ale wyraźnie dającym się słyszeć *r* przedniojęzykowym. *L* nie jest nigdy palatalne; czasem trwa dłużej, z lekką artykulacją tylnej części języka, co oznaczam przez *ll*. Dowodem niepalatalności *l* jest też stałe przechodzenie po niej samogłoski *i* w *a*, co po palatalnych nigdy nie następuje. — Podniebienne: *l̥*, *č̥*, *m̥*, *n̥* są dźwiękami jednolitymi, odpowiadającymi ogólnopolskim. natomiast po *ř*, *k̥* i w mniejszym stopniu po *t* rozwija się drugi element w postaci średnio-językowego spiranta, który oznaczam przez *ʹ*. Siła jego jest różna. zależna częściowo od akcentu, który go wzmacnia, ale też i od mówiącego osobnika i z tego powodu trudno go stale oznaczyć; zaznaczyć jednak trzeba, że rzadko przesuwają się on tak dalece ku przodowi, by powstało *š*, a raczej *ś*, jeżeli się zaś to spotyka, jest ono słabe i krótkie. Przy *ǰ* język całą płaszczyzną zbliża się do podniebienia, stąd ma się często chęć do oznaczenia go jako silnie palatalizowanego *d*, które jednak nadzwyczaj tylko rzadko brzmi jak polskie *dź* lub *dż*. W tekstach piszę przeważnie *ǰ* lub *dʹ* bez ujednostajniania, bo różnica ta najmniejszego zresztą dalszego nie wywiera wpływu. *H* w wyrazach obcych jest niemieckiem *h* wydechowym, nie zaś dźwięcznym *x*. — *m*, *n*, *r*, *l* są dźwięczne lub bezdźwięczne, jak w polskim. — Palatalność spółgłosek oznaczyłem przy wyliczeniu ich; dodać trzeba, że obok *č*, *š*, *ž* spotyka się indywidually spalatalizowane *č̣*, *ṣ̌*, *ẓ̌*: *č̣art*, *č̣áškũ*, *pṛšokfaṛžeṇ*, *uōč̣ažeṇ*, reguły jednak występowania tego zjawiska podać nie można.

Polskim: *č*, *dź*, *ś*, *ż* odpowiadają: *c*, *ʒ*, *s*, *z*, polskiemu *ł*—*u*.

Polskie *v* (*w*) przechodzi przed odpowiednikami polskich: *o*, *ó*, *u* w *u*: *uōs-uōz*, *uōʒ* (*uū*)—*uōna*, *suōi*—*suōia* — nawet *suēguō* obok *sfēguō*, *uūi*: (wujek) — *uūika*; wyjątkowo ulega tej zmianie *x* w słowie: *tuōʀš* (tehorz) — *tuōʀze*. Odwrotnie słyszałem: *vōutoʀš* (oltarz), u Ramuła: *watōř*.

Pomiędzy *s*, *z* a *ʳš*, *ʳž* pojawiają się *t*, *d*, czasem *g*: *vʳstʳšót*, *stʳšibʳžnū*, *vʳzdʳžec*, *zdʳžnecī*, *zgʳžepc*, natomiast: *ziŕc*— pol. *zdyć*.

Drugorzędne *ŕ* rozwija się w słowie *iŕc*: *vŕmŕeš*, *zemŕi* i w złożeniach słowa: *iŕdŕ*: *pʳšŕiŕdŕ*, *pʳšŕiŕc* lub *pʳšŕnc*, *rʳczŕiŕc sŕ*.

Zaginicie spółgłoski: *peŕŕnc* obok *peŕŕnc*, *ʳžŕŕŕŕšŕnk*.—Odpada zawsze *ł* w mase. sg. praeteriti, pozostawiając po pełnogłoskach nosowych ślad w postaci mniej lub więcej silnego *v*, występującego też wskutek ściągnięcia i w fem. jakoteż w dual.: *vzŕŕ^p*, *vzŕŕ^p*.—Zatrata palatalizacyi występuje stale w końcówce instr. pl. *-mi*.—Malo jest przykładów asymilacyi, powodowanej w Jastarni tak często przejściem **ki* na *či*. Tu należą przymiotniki, urobione przez dodanie suffixu **bski* do tematu na *-r*: *btʳškŕi*, *zŕškŕi*, dalej: *zmŕžŕŕi*, *zŕmŕš*, *šŕŕš* (ścierwo).

Działanie analogii zob. w deklin. I., w zakresie słowa zaś w 1. sg. i 3. pl. czasu teraźniejszego konjug. I. 2 i 3.

Fonetyka międzywyrazowa objawia się w przechodzeniu końcowych bezdźwięcznych na dźwięczne: *ŕŕž* *guŕ*, *tŕg* *uŕŕi* obok: *mŕk* *iem*, *spŕt* *iem*. Tu należy *uŕtemkl* obok *uŕdešet*.

B. Akcent.

I. Różnicy jakościowej, istniejącej według F. Lorentza na całej północy kaszubskiej, w akcencie luzińskim nie spostrzegłem, mimo, iż starałem się zwracać na to uwagę. Jestto może skutkiem niewprawnego w tym kierunku ucha, sędzę jednak, że właściwości tej w Luzinie niema, co jest tem prawdopodobniejsze, iż niektóre inne cechy, a także właściwości akcentu przyeiskowego zbliżają go raczej do terytorjum środkowej kaszubszczyzny.

II. Akcent przyeiskowy jest ruchomy, nie w tym jednak stopniu, jak w gwarach, opisanych przez Cenŕvę i Bronischa. Różnica polega przedewszystkiem na wybitnie mniejszej ilości wyrazów i form z akcentem na ostatniej. Z kategorii, podanych przez powyższych autorów, jakoteż przez Ramulca, bez wyjątku mają w Luzinie akcent na ostatniej tylko:

1. Rzeczowniki męskie, zakończone na *-c*, *-k*, polskie *-cc*, *-ck*: *rŕžŕŕc*; *budŕnk*, *gʳouŕmpk*, *kavŕŕk*, *Kʳopŕtk* (nazwisko), *mŕŕ*

túšk, parⁱépk, nõbrósk, vąbórk, ćatńk; nie należą tu wzięte z niemieckiego: *festunk, šplóterk*.

2. Stopień wyższy przysłówków: *barżi, duli, g^uõżi, niżi, raxli, wici*.

3. Gen. plur. rzeczowników, jeżeli niema końcówki; zauważyć jednak należy, że formy te są bardzo rzadkie. spotykają się jedynie w rodzaju żeńskim i nijakim, używane są przeważnie przez ludzi starych i mają zawsze nowsze formacye na *-óf*: *ięzór* obok *ięzóróf* (nom. sg. *ięzer^e*), *iągót* obok *iągõdõf* (nom. sg. *iągõda*) — i najczęstsza z nich: *celńt* obok *celńtõf*. Jedynie formy typu *plęcõnk* (nom. sg. *plęcõnku*) obchodzą się bez pobocznych na *-óf*, jestto bowiem jedna z najsilniejszych kaszubskich kategorii, formy te jednak zaliczyćby trzeba właściwie do punktu 1. Wyjątki od tego pravidła, jak np.: *kr^epel, bulej, kr^eesen*, są oczywiście pozorne, tlómaczące się wstawnem *e*.

4. Bezokoliczniki konjugacyi I. 1. b. i I. 3., np. *p^rššic, zap^ršic, zebléc, um^ržic*.

5. Odosobnione *fčerõ*.

Rzeczowników akcentowanych w nom. sg. na ostatniej, oprócz wymienionych pod 1. niema zupełnie, jak również tak licznych w Jastarni akcentowanych końcówek innych przypadków; slyszalem jedynie: *p^uõfj* (nom. sg. *p^uõk*), *dva uõuⁱ 1)*, *st^re uõuõf* (jednak bez liczebnika: *uõuõ, uõuõf*), *str^enõ* (nom. *str^ena*). Tu też należą formy: *p^reršõ rãzõ* i *šebõ*. Pozorne wyjątki stanowią: *g^ržemyõt, krõćé, brõvõf*, które możnaby właściwie uważać za jednozgłoskowe. — i pod wpływem akcentu niemieckiego: *mõliõn, kapõn* (Kapaun).

III. Szczegółowe pravidła akcentowania rzeczowników, podane przez Bronischa, występują przeważnie i w gwarze luzińskiej, oczywiście po odrzuceniu nieistniejących tu oxytonów. Nie rozporządzając tak wielkim materyalem, nie mogę rzeczy dokładnie przedstawić, zaznaczę tylko kilka, często odosobnionych drobnych różnic, odnoszących się do § 45. — 1. Zasada: cofanie

1) może to jednak dual. *uõuã*. Dziś ręczyć nie mogę wobec podobieństwa dźwięków i niemożności sprawdzenia.

akcentu w acc. sg. i nom. pl. istnieje, ale tylko jako możliwość; formy: *ńéżéłá, ńéżéle, r'ěbuótá* występują raz z akcentem na drugiej, to znów na trzeciej od końca. — 2. g. Formy: *kańeńe, kyöž'će, źeńeńe* stoją w pośrodku między Bronischowem: *ká-ńóńö* i *kańeńa*; słyszałem jednak *pyńóńeńe*. — 3. a. *ěńóńeńe*. 3. b. Prawidło w rzecz. męskich istnieje: *řáźoku, pyńov'će* (obok: *páńu*); w nijakich deklinacyi V. zato słyszałem zawsze: *ćeńeńe, d'źeńeńe*. — 3. c. *ćieńeńe* obok *aićeńóńe*. — 3. e. Bez wyjątku co do końcówki -i, rozmaicie przy -óń: *aićeńóń, ńeś'ćóńóń, ińk'ńóńóń, źeńeńóń* obok: *ćorńeń's'źińińk'ń, ńeńeńeńóń, páńov'źóń, s'śadóń*. — 3. f. Słyszałem formy: *lútami* i *lutámi, pyńóńkyńeńami* i *pyńóńkyńóńami*, zresztą prawidło obowiązuje.

Cenöva i Ramult podają, że akcent pada zawsze na 3. od końca w rzeczownikach żeńskich na -a i nijakich na *-iśće (według Ramulta także na *-stwo). Słowa zapisane przez Bronischa, stwierdzają dla Jastarni bezwyjątkowość prawidła co do *-iśće i bardzo szczupłą ilość wyjątków co do -a. Luzin ma ich znacznie więcej; i tak: *g^oo'żeńku, g'ńóścna, kr'ieleńna, mańeńa, noż'cia, s'śóńka, ćeń'ćza, zop'ńata*; obce: *k^oom'ńinda, muz'ka, par'ada; grab'óśće; kr'eleńt'ü, g^oosp^ood'ń'st'ü*.

IV. Przymiotniki dwuzgłoskowe wahają się. Z wymienionych przez Cenöwę i Bronischa stwierdziłem w Luzinie jako oxytona następujące: *b'żóńk'í, ćar'í, ćaz'í, ćáśk'í, dr'ed'í, g'ńst'í, gr'rb'í, g'ńoz'í, xud'í, x'ńóń'í, k'f'as'ńi, k'ś'ov'í, letk'í, l'ar'í, myńóń'í, ńitk'í, n'ev'í, ńem'í, s'oz'í, ślep'í, s'wab'í, tak'í, t'ap'í, zom'ń'í, z'ńóń'í, źeń'í, źov'í* — i jedyny przez nich nie wymieniony: *lesńí*. Różnią się od narzecza Jastarni akcentem: *c'ńs'ńi, c'ńyńi, ć'ń'ń'ńi, ć'ńst'í, ć'ńr'ńi, kr'óńk'í, p'ń'ń'ńi, s'ov'í, ś'ń'ń'ńi*. Jednak i co do wymienionych oxytonów trzeba poczynić pewne zastrzeżenia. Już w nom. sg. masc. spotyka się wahania. Słyszałem mianowicie obok form powyższych także: *ćaz'ńi, g'ńst'ńi, x'ńóń'ńi, tak'ńi*. Cofa się też często akcent w dalszych przypadkach, stale zaś w rodzaju żeńskim i różnych od męskiego przypadkach nijakiego: *t'ńk'ó, z'ńóń'ó, z'ńóń'ńm'ńi, t'ńk'ć, n'ev'ć* (zawsze: *N'ev'ć ń'ńst'ć* — Neustadt. t. j. Wejherowo). W prawidłowej odmianie akcent pada oczywiście na przedostatnią w formach gen. i dat. sg. i instr. pl. *lesńeńg'ńó, lesńeńmu, lesńom'ńi*, cofa się zaś na zgłoskę tematową w gen.-loc. pl. *lesńax*.

Prawidła powyższe odnoszą się tylko do stopnia równego przymiotników; stopień ich wyższy, jakoteż stopień równy przysłówków mają zawsze akcentowaną przedostatnią: *dr⁴ehšī*, *dyokšī*, *myötsī*, *u⁴ešī*; *exuö*, *ášküö*, *ášt⁴e*, *dūguö*, *k⁴žmō*.

Trzyzgłoskowego przymiotnika z akcentem na ostatniej nie slyszalem żadnego, z akcentem na 3. od końca tylko: *kr⁴ólevī* i *skl⁴éōnōī*, oba rzadko używane wobec zwykłych: *kr⁴élesk⁴ī*, *skl⁴anū*.

V. Akcent czasowników zgadza się z prawidłami ułożonemi przez Bronischa aż do szczegółów, istnieją n. p. podane przezeń (§ 50. 3. Im Simplex. a. III. 2.) 3 wyjątki: *éizela*, *éezá*, *éisela*, do których przyłącza się czwarty: *kl⁴čá*.—Różnicę stanowi mniejsza ilość oxytonów: brak ich całkiem w rozkazniku, w bezokoliczniku zaś ograniczają się do wymienionych powyżej. Inne, jak: *tr⁴ovō*, *u⁴žčá*, *g⁴ž⁴hūī* nie mogą stanowić wyjątków, podobnie jak tegoż rodzaju rzeczowniki.—Jedynie dwa zasadnicze odstępstwa są: 1. Akcent masc. sing. praeter. w klasie III. 4 (u Bronischa VI), pada w Luzinie bez wyjątku na przedostatnią: *bra⁴kuövu*, *bud⁴evu*, *dar⁴evu*, *meld⁴evu sá*, *pr⁴öb⁴üövu*, *pu⁴ökaz⁴evu*, *p⁴oklepuövu*, *škalevu*. — 2. Również bez wyjątku akcentowana jest przedostatnia w 1. os. sg. praes. kl. V. (Bronischa V. 1): *pan⁴átom*, *u⁴öžirg⁴om*, *vu⁴eš⁴om sá*, *zai⁴kom sá*.

Zupełnie wyjątkowo slyszalem odstępstwa od tych zasad: *u⁴öduoká*, *p⁴šonaku*, *u⁴ü⁴xu*, *pu⁴öbézu* (2 razy).

Wreszcie zaznaczyć trzeba, że wbrew twierdzeniu Ramulta (Słownik, III. D. h.) jakoby ściągnięte femin. sg. praeter. na *á*, *á* było zawsze akcentowane na ostatniej, przycisk w tych formach stosuje się do prawideł Bronischa, według których kontrakcyja i długość ostatniej zgłoski zupełnie tu wpływu nie wywiera.

VI. Akcent grup złożonych z przyimka i imienia jest różny i bez wątpienia podlega pewnym prawidłom, w żadnym jednak z działów akcentowych nie spotyka się tyłu co tutaj wyjątków. Przyczyną jest często położenie danej grupy w zdaniu, akcent retoryczny, ale i w zupełnie tych samych warunkach nierzadko uslyszy się rzecz rozmaicie. Zależy to prawdopodobnie od pierwotnego akcentu danego wyrazu, rzecz to jednak trudna do określenia. Pomimo tych wszystkich wahań można podać następujące zasady.

1. Na akcent wyrazów przynajmniej trzygłoskowych przyimek zupełnie nie wywiera wpływu: *d'e kuõs'c'ua*, *d'e zabi'cõ*, *kuõl kuõminka*, *na vãⁿdrõfkã*, *na vesel'e*, *za ç'p'raũã*, *za r'etaũu*, *za r'c-buõtõ*.

2. Dwuzgłoskowe rzeczowniki i zastępujące je zaimki przerzucają akcent w gen. i acc. na przyimek, zatrzymują go zaś bez zmiany w instr. i loc.

Przykłady: a. *d'é d'emu*, *d'e d'eun*, *d'é duõru*, *d'é c'leba*, *d'é kar'c'mõ*, *d'é kuõõna*, *d'é lasa*, *d'é ñeba*, *d'é razu*, *d'é uõkna*; *d'é ñeguõ*, *d'é teguõ*; *uõd z'eñe*, *uõt teguõ*; *uã g'orã*, *uã ñizbã*, *uã puõle*, *uã renã*, *uã trovã*, *uã ñavã*, *uã uõõuã*, *uã zemã*; *p's'ez g'ãbã*; *uõ ñeue*; *zã rãce*.

b. *na p'eckã*, *puõd zvelõ*, *za ñimã*; *na guõ'e*, *na kãrku*, *na kuõõu*, *na kuõõax*, *na p'ustkax*, *na puõlu*, *na p'õsku*, *na t'fã'zã*, *na v'isũu*, *na ñãrnax*; *puõ p'eu(d)ũu*, *puõ uõⁿkax*.

W obu wypadkach częste są wyjątki. choć podana reguła stanowczo przeważa; i tak: a. *d'e zũrõ*, *d'é Gdõj'nska*, *d'e g'orõ*, *d'e p'icõ*, *d'e s'estrõf*, *d'e tãk'ax*, *d'e uõ'cu*; *uõt puõgu*; *na fr'istak*, *na sfãtu*, *na smãtõ's*; *uõ p'õrã*, *uõ uõg'eũ*; *za uõg'on*.

b. *uã g'ãbe*, *uã sf'ece*, *uã uõⁿce*; *puõ g'ãbe*, *puõ sf'ece*.

3. Jednozgłoskowe rzeczowniki przerzucają akcent na przyimek, jednozgłoskowe zaś zaimki rzeczownikowe zatrzymują go:

a. *d'é dõm*, *d'é fsõ*, *uã du*, *uã mõsl*, *uã mõl*, *uã sm'ere*, *uã uõs*, *uõb ñ'ec*, *puõd las*; jednak: *na uõs*, *p's'ez r'c'õ'sk*.

b. *d'e ñã*, *d'e ñãx*, *na ñãx*, *uõ tãm*, *p's'ez ñãx*, *p's'õ ñã*, *p's'õ tãm*, *uu ñã*, *uu ñãx*, *za ñãm*, *za ñõ*, *za tãm*; obok tego słyszałem: *d'é ñã*, *zã ñãm*. Bardziej wahają się zaimki osobowe: *d'e ñe* obok *d'é ñe*, *d'é se*, *uõ ñe*, *z'e muõ*, *ze ñe*. Zawsze przerzuca akcent na przyimek acc. sg. neutr.: *uã t'e*, *uõ t'e*, *zã t'e*.

4. W połączeniach przyimka z zaimkiem i rzeczownikiem zachodzą dwie możliwości: a. jednozgłoskowy zaimek zawsze cofa akcent na przyimek. wskutek czego powstają dwa trocheje: *d'é t'e xõtõ*, *d'é t'ax xũõr'ax*; *uã uã uõⁿkã*, *uã tã g'orã*; *uã tãm kulãvõm*, *p's'õ tãm bodle*, *zã tãm krõlã*. b. dwuzgłoskowy zaimek przerzuca akcent lub go zatrzymuje: *d'é teguõ krõf'ca*, *d'é t'eu uõõca*; *uã t'eu c'z'õg'õ*, *uã t'eu dãbu*; *uõd ñeç'õ p'õⁿ'cka*, *uõ teg'õ pãna*; ale także: *d'e ñeud'c kãr'c'mõ*, *d'e muõõ'e zũrõ*, *d'e muõõ'ax stãr'sõx*.

d'e sfëguö par'epka, d'e teguö mûna, uöt sjuöi bauk'i, za teguö mëstra; na sflüti Ščepôn.

Bezwyjątkowe są, rzec można, prawidła: 1. i 4 a; rzadkie odstępstwa widzimy w 3., częstsze w 2.; co do punktu 4 b — nie podobna rozstrzygnąć, który akcent przeważa.

Cenôva całą powyższą kwestyę określił w następujących słowach: „Der Ton des Hauptworts schliesst sich an den des Verhältnisswortes an; zuweilen auch umgekehrt“ (str. 13. 5. c). Do tej pobieżnej i niedokładnej reguły przyłącza się Bronisch, podając kilka zaledwie przykładów (§ 49. VI.); a jednak z krótkiego choćby rzutu oka na jego teksty widać, jak niewystarczająca jest ona dla gwary Jastarni, której prawidła zdają się mniej więcej odpowiadać podanym powyżej dla Luzina. Uderzającą jest zwłaszcza rzeczą, że pewne wyrazy zdają się istotnie wpływać na wyłamanie z pod reguły (o ile ona oczywiście jest nią w istocie, zaco wobec dość znacznych wahań ręczyć trudno); takie n. p. jast. *dö-gör'ë* obok *dö-bôtä*, albo *nü-sööce* obok *nü-térkuŷ* występuje systematycznie w obu gwarach, bliżej jednak tego akcentu w tekstach Bronischa nie badałem.

W innych grupach akcent przeważnie pada na pierwszy wyraz, bez względu, czy jest on zaimkiem, czy też częścią mowy nieodmienna: *jó_mlä, tó_mzeš, jó_pudä, tó_vezheš* — obok: *jo_mušu, jo_p'šëšet; tá_guö, üž_guö, uöna_mu, jó_ŷima, a t'é_ma šua; ä_guö scöⁿ, iäg_guö, iäg_uöni, ä_mu, ä_ŷä, ä_ŷi, ä_sä uödvožu* — obok: *tak_uöni; tēž_öcle, tü_kuole, tüg_žeba.*

C. Odmiennia.

I. Deklinacja.

a. Rzeczowniki.

Deklin. I.—Sgl. gen. ma przeważnie końcówki, odpowiadające ogólnopolskim, z niewielką przewagą na korzyść *-a*: *däba, lasa, uögr'eda, uöga. döm* — *d'emu*, ale *d'ema* (= w domu). *-u* występuje zgodnie z ogólnopolskim często tam, gdzie w Jastarni mamy *-a*, n. p. *muru, scöžu* (nom. *scöš*), *targu*.

Dat. kończy się zwykle na *-o*ci*, które w Luzinie brzmi: -u*o*ci, -e*o*ci, -c*o*ci: ks*q*z*e*ci, ku*o*o*e*ci, — rzadko na -u: x*u*o*pu*, u*o*icu.

Voc. Na uwagę zasługuje: s*o*ie.

Instr. ma bez wyjątku końcówkę -*ą*, odpowiadają polskiemu -em. Jest ona krótka, ze słabą nosowością, stąd brzmi czasem, zwłaszcza dla nieprzyzwyczajonego ucha, jak niewyraźnie zlokalizowane *a*.

Loc. odpowiada też mniej więcej polskiemu, z przewagą jednak końcówki -u: m*e*zu, pu*o*v*e*zu, u*o*zu.

Pl. nom. 1. -*o*: di*o*bla, ka*e*l*e*ca, l*e*sz*o*; g*e*z*o*ba, u*e*pa (łby). u*o*u*o*.

2. -*i*: r*e*l*i*, dr*o*sk*i*, p*o*l*i*, x*u*o*p*i.

3. -*e*: ka*e*ne*e*, ku*o*r*e*ne*e*, n*e*ze*e*, p*o*st*u*ze*e*, v*e*rtle, skl*o*ze*e*; nadto Pu*o*l*o*sz*e* (Polacy) i p*o*sz*e* (obok p*o*l*i*).

4. *-o*e*, kasz. -u*o*e, -e*e*, -c*e*. Kończówka ta częstsza, niż w polskim; obok: pas*e*zb*u*o*e*, z*o*ce*e* słyszy się: k*u*pc*e*e, br*o*te*e* (obok br*u*c*o*), skl*o*z*e*e (lub skl*o*ze*e*).

e*u*t ma nom. pl. e*u*da.

Gen. 1. bez końcówki słyzałem jedynie: d*e*_g*o*t od nom. gu*o*d*o* (czy bez przyimka brzmi tak samo, nie wiem, prawdopodobnie jednak ma końcówkę -o*f*) i i*u*st*e*r (nom. i*u*str*o*).

2. -o*f*, najczęstszy: e*o*d*o*f, l*e*d*o*f, r*o*k*o*v*o*f; br*o*t*o*f, m*e*sz*o*n*o*f, m*e*d*e*z*o*f, p*o*st*u*z*o*f, p*o*sz*u*ce*u*o*f*, r*e*ne*u*o*f*.

3. -*i*: di*u*, ku*o*r*e*ni*i*, p*o*sz*u*ce*u*i (obok p*o*sz*u*ce*u*o*f*), t*u*s*o*c*i*, z*e*ne*z*i.

Dat. -o*m*: p*o*sz*u*ce*u*o*m*.

Instr. kończy się we wszystkich deklinacjach najczęściej na -ami (-am*i*): z*e*cam*i*, z*e*f*e*ctam*i*, f*u*sam*i*, l*u*tam*i*, u*o*tkam*i*, pu*o*gam*i*, pu*o*tku*o*vam*i*, r*u*bam*i*, sp*o*ram*i*, tal*u*ram*i*, z*u*dami. Obok tego istnieje -omi: ks*q*zomi, k*e*l*o*ni, p*o*sz*u*ce*u*omi i p*o*sz*u*ce*u*omi, u*o*uomi, z*e*ne*z*omi. — k*o*n ma k*o*ni*mi*. Kończówkę -*i* słyzałem tylko raz: p*o*sz*u*str*i* do nom. pl. tantum i*u*str*o*.

Loc. ma we wszystkich deklin. -*u*: i*u*str*u*.

Odmienne formacje:

k*u*m, gen. k*u*ni*u*, pl. ka*e*ne*e*, ka*e*ne*u*o*f*; tak samo: k*u*sem, pu*o*m, r*e*em, ale p*o*re*u*.

ks*o*c ma plur. ks*q*z*o*, brat — br*u*c*o* i br*o*te*e*.

Wpływ fonetycznej postaci nomin. na dalsze przypadki: *mex, mexu*; *uep, uepa, v uép'e, uepə, uepóf, v uepāx*; *mūsk, mūsku, z mūskū*; *uōžeu, uōžua, uōžuo*; *tīžen, tīžena, f tīženu i f tīženu*; natomiast: *lef, lva, lvə* (w Jastarni *lɛfʂ^uo, lɛfʂi*).

W plur. należą tu męskie na *-a*: *mōdrāleē, mōdrālōf*; *šandūržo, šandūržōf*.

Deklin. II. Zakończenie nom. sg. odpowiada zupełnie polskiemu z odpowiedniami zmianami fonetycznymi; a więc *peu^{ie}* (południe), *iāpkūō, čeu^{ie}*.

Pl. gen. jest równy tematowi. ale obok tego istnieją coraz bardziej rozszerzające się formy na *-ōf*: *iāpk (iāpkūō), iezōr i iezērōf, kū i kūōuōf, sk^ršideu i sk^ršiduōf*.

uōkūō i uuxuō zachowały formy dual.: *uōčə, uušə; uōču, uušu*; zanotowałem też: *d'e uōč'i*.

Pierwotne tematy na **-iō* mają w nom. *-é* lub *-ī*: *grabēnē, uoblečēnē, p'icē, p^ršadōcē, žacē, véselē*; *uubranī, uōb^uūcī*. Gen. jest *zavīcō, véselō*; loc. kończy się na *-u* lub *-īm*: *kuōpaīu i kuōpaīīm, véselu i véselīm, žacu i žacīm*.

Deklin. III. Nom. sg. kończy się przeważnie na *-a*, na *-ō* slyszalem tylko: *bib(e)lāiō, fonūliō, kuznō, peu^uō, Pomāranūō, velāciō i r^elō* obok *r^eclā*.

Gen. 1. *-ə*: *dāšə, karčmə, rādə, sār^uə*.

2. *-ī*: *baŋkⁱī, u^edⁱī*.

3. *-e*: *bīblāiē, grai^{ie}ce, zemiē*.

A c c. Powszechna jest końcówka *-ū*: *čōpranū, kuōp'icū, zomū, zūiū*. *-ō* mają kończące się w nomin. na *-ō*: *bīblāiō, kuznō, Pomāranūō, r^eclō*.

Loc. *d^eze, zemiē; šūi*.

Plur. nom. *pupkⁱī, iāquodə, ūzéle, sf^{ie}ie*.

Gen. Obok przeważających form pierwotnych pojawia się często *-ōf*, zwłaszcza tam, gdzie ostatnia zgłoska miała być akcentowana: *bulef, ūzel, pl^{if}*, — ale *iāquōdōf* (rzadko *iāgōt*), *kr^eplōf* (obok *kr^epel*), *kuōsōf, kuōzōf, pxuōf* (rzadziej *pxeu*), *p'ēsūōf, s^eestrōf, vrakōf*; pl. tant. *šzu^uōf*. Co do form *krōšk, kuōšk, plecōnk, pūstk*, które nie mają nigdy *-ōf*, zobacz 5. punkt o akcentcie. — *Sf^{ie}ina* ma gen. pl. *sf^{ie}iū*.

Dual.: *ri^{ie}ce, rūku*.

Deklin. IV.: *məš, məša, məšó; məšo, məšóŃ, məšóm; ʋes, fsə, fs̄i; fsóŃ, fsómi; tʃʊś, tʃʊrʒe, tʃʊrʒi.*

kref. krəćé, krəćó; pl. bróć, bróćóŃ.

Deklin. V. 1. *celą, celəca, celəcu, s celəcą; celąta, celąt i celątóŃ, celątóm, celątami, celątax; dʒecą, dʒécica, dʒécicu.*

2. *winą, winəna; pl. winəna.*

b. Zaimki.

1. Osobiste:

Ń, n̄e, n̄e, n̄e, mnó, n̄e; ma; mə.

tə, celə i ce, t'elə; va.

m. <i>Ńn̄,</i>	n. <i>Ńn̄'e</i>	f. <i>Ńna</i>	Pl. <i>Ńn̄i, Ńn̄ə</i>
<i>Ńgn̄ó,</i>	<i>gn̄ó</i>	<i>Ń obok Ń</i>	<i>Ńx</i>
<i>Ńnu,</i>	<i>nu</i>	<i>Ń</i>	<i>Ńm, Ńma</i>
= gen.	<i>Ń</i>	<i>Ń</i>	
<i>Ńm</i>	<i>Ń</i>	<i>Ńmi</i>	
<i>Ńm</i>	<i>Ń</i>	<i>Ńx</i>	

Raz jeden słyzałem: *v Ńen* (weń). Co do *Ń-*, rozpoczynającego zaimek, stan rzeczy odpowiada ogólnopolskiemu, zaznaczył jednak muszę, że obok *d'e Ńi* słyzałem także *d'e Ńi*.

Zwrotny: *selə i se, s'elə i se, s̄ą, s'eló.*

Uwaga: *ma* i *va* mają znaczenie l. podwójnej, *Ńmu* zaś także l. mn.

2. Wskazujące:

m. <i>ten,</i>	n. <i>t'e</i>	<i>ta</i>	<i>t̄i, t̄ə.</i>
<i>tegn̄ó</i>		<i>t' obok t̄i</i>	<i>t̄x</i>
<i>temu</i>		<i>t̄i</i>	<i>t̄m</i>
= nom. lub gen.		<i>t̄</i>	= nom. lub gen.
<i>t̄m</i>		<i>t̄</i>	<i>t̄mi</i>
<i>t̄m</i>		<i>t̄i</i>	<i>t̄x</i>

Zupełnie tak samo odmienia się: *ten t̄* i *nen, na, n'e* (tamten).

3. *x't'e, c'e; Ńixt, Ńic; Ńe'e* (coś); *f̄s̄tcə (f̄s̄scə), f̄s̄tk'ax.*

c. Przymiotniki.

nom. <i>lesn̄i</i>	<i>t̄on̄e</i>	<i>st̄or̄o</i>
gen. <i>lesn̄égn̄ó</i>	<i>t̄ón̄égn̄ó</i>	<i>st̄or̄e</i>

dat.	<i>lesnēmu</i>	<i>tōūcūmu</i>	<i>stōrī</i>
instr.	<i>lesnīm</i>	<i>tōūm</i>	<i>stōrō</i> acc. i instr.
loc.	<i>lesnīm</i>	<i>tōūm</i>	<i>stōrī</i>
Pl. n.	<i>lesnī</i>	<i>tōūc</i>	<i>stōrē</i>
g. l.	<i>lesnax</i>	<i>tōūax</i>	<i>stōrax</i>
dat.	<i>lesnīm</i>	<i>tōūm</i>	<i>stōrīm</i>
instr.	<i>lesnami</i>	<i>tōūami</i>	<i>stōrami</i>

Wszystkie formy zakończone na *-ē* mogą mieć obok tego także końcówkę *-ī*; również w gen.-loc. plur. obok *-ax* spotyka się *-ix*. Szczególniej występuje to w tematach na *-u*: *tē iūstnī n'ecō, sklānū gōrā, žōdnī iūnī rādō; ūubrānē p^uozūōc'ēnī, sūōiū ūōbūcī, sūōiū doūsta talārōf; krevnīx, žōdnīx*.

Tak samo odmieniają się: *mōi, mūōiā, mūōiē; tūōi, sūōi* (mające obok form: *mūōiēgūō* także: *māgūō, sfēgūō i sūēgūō*), *naš, vaš; iēden, iēdna, iēdn'ē; sōm, sīmu, samūō; žōden, žōdna, žōdn'ē*. Tu też należy odmiana: *Aiēlskō* (Anglia).

U w a g a: Nom. pl. na *-ī* jest ogólną formą męską, nietylko osobową: *tākī d^uūfī vūōsā, r'ezmajīti spūōš'ebō, zūī čāsō, žōdnī kūōnē, sūōiū kūōnē*. Forma ta nie ma nigdy przed *-ī* spółgłoski pochodnio-palatalnej, jest więc równa nom. sg., n. p. *mōdrī* (= mądry i mądrzy); *fšōscō iēžēnāiū par'ēpcō, būōgūti a ūbūōd'ī*.

II. Konjugacja.

U w a g i o g ó l n e. Istnieją 3 liczby, dualis jednak tylko w 1. os. ma znaczenie podwójne, 2. os. bowiem służy zamiast liczby mnogiej: *ūēscū* = wy niesiecie. 2. os. pl. ma znaczenie polskiego „pan”: *ūēscē* = Pan niesiesz, obok niej jednak zwykły i polski sposób mówienia: *mō pōn?* — W rozkazniku zwykle używa się tylko dwu form: sg. — i dual. na *-tū* w znaczeniu l. mn. — Imiesłów terażniejszy czynny ma formy: odmienną na *-ōcī* i nieodmienną na *-ōcō*. — Imiesłów przeszły czynny na **-šī* nie istnieje zupełnie, bierne na *-nī, -cū* i *-tī* (których tworzenie, o ile istnieją, nie różni się od polskiego) nie zawsze, bo znaczenie bierne ma często imiesłów czynny na *-ūī*, n. p. *xlēb bīū ūup'ckūī, d'žēūō bōūō nakūadūc, gr'ax bīū spāsuī*, obok: *p'šēšūī, r'ezr'ēsūī, iō bīū vōlūzūī*. Czas przeszły złożony nigdy nie występuje w formie już jedno-

litej (jak w polskim), lecz odmienia się przez dodawanie imiesłowu do zaimka osobistego, przyczem może też występować i słowo posilkowe. ale tylko w 1. os. sg., rzadko także w 2. a więc: *jo jem uós, to uós, uön uós, mō uesł, va uesł, uöni uesł*; szyk imiesłowu w stosunku do słowa posilkowego jest zależny od występowania zaimka: *vzār jem sū a lek jem*, — ale: *jo jem lek*. Bardzo często jednak czas przeszły urabia się zupełnie na wzór niemiecki, tak od słów nieprzechodnich, za pomocą słowa posilkowego *być*, np.: *uön bīu iaxōnī, uon iu bīu iiz'euī, c'eba bīu vnet vīaxōnī, uöni bōl iaxōnī, uöna bōu iiz'euō, kr'ef bāu zd'ūūenō* — jak i od przechodnich, za pomocą słowa posilkowego *mieć*, n. p. *uön meu puōmūc d'estōnī, mū t' kū tī gōrō vāxū p'ostaēuī, mō mōmō žōt'e zgrabeuī a vōēzūī, uöni iū ūele ūc' ēcī zcs'kuī, uöni mele krōla puōbitī, c'c' kuöni lēzauō a s'e māuō šp'īrō puōgōmōnī*. We wszystkich konstrukcjach orzeczeniowych imiesłów stojący na końcu ma prawie zawsze nieodmienną formę na -ī: *tā bōze muōiē mēnc vōšōtī, tā bōō tak ēle rīp za uōgōn uūc'ēuī, fšōtkuō v st'šībr'c p'šōbrōuī; kuōna z d'ement'ēvni puōtkuōvami kūtī, a fšōtkuō ūubrānī d'ementū uōbitī*, nawet: *uöna mā str'euō kuōlana zelēuī a čornī*, — gdy tymczasem w składni przydawkowej przymiotnik ma w rodzaju jakim końcówkę -ē.

Konjugacya bezspójkowa.

1. *jo jem, to jes, uön jes, iesmō, iesta, sō; bāzō, bāzōta; bōc; bīu, bōu, bōuō*. Fut. *bōdā, bōzēš, bōdō* albo: *mdū (bdū), mzeš (mdeš), mze, mzeu* według konjugacyi I.

2. *jem, iēš, iē, iēmō, iēta, iezō; iēc, iēctu; iēsc, iōt, iāduu, iedlō*.

3. *dōm, dōš, dō, dōmō, dōta, dūzō; dāi, dājta; dac; deu, dālō*.

4. *ēm, ēzō; ēc, ēctu; ēzēc; ēzū, ēzā, ēzelō*.

Konjugacya I. (Leskiena-Kryńskiego).

1. a. *uesā, ueseš, uese; uésēta; uésēmō, uésece, uesō*.

Imper. *uesō, uesōta*. Part praes. act. *uesōcē, uesōcī*.

Inf. *úesc*. Praeter. *úòs*, *úesya*, *úeslò*; part. *pʳšònesyū*.

pʳšúdq̃, *pʳšúʒo*, *pʳšúʒt*, *pʳšúdyu*; *rʳestq̃*.

b. *údq̃*, *úʒo*, *úʒt*, *šet*, *šya*, *úʒenī*; zloženia: *pʳšúdq̃*, *pʳšúʒo*, *pʳšúʒc*, *dʳepʳšúʒc* i *dʳepʳšúʒnc*, *rʳezéʒnc sū*, *pòdq̃* i *pūdq̃*, *pūōi* i *pūō* (n. p. *pūō le sa tu*). *myōgq̃*, *mōžeš*, *mōžemə*; *pūōmʳoʒo*, *mók*, *myōgya*. *zēblekq̃*, *zēblēc*, *zēblēc*, *zēblēk*; *zapʳšúʒc*, *zāpʳšúʒk*, *zāpʳšúʒglə*; *pʳšòšúʒc*, *pʳšòšúʒk*.

Tematy na *-m*, *-u*: *klñq̃*, *klñī*, *klōc*, *klōv*, *pʳšeklq̃tī*; *zāčōc*, *zāčōv*, *zāčōv*, *zāčōvō*, *ma zāčōv*, *zāčōqlə*; *uotpūōčōc*. *veznq̃*, *vezñe*, *vēs*, *vzōv*, *ma vzōv*, *vzōqlə*; *vīmñeš*, *vīmñī*, *vāiōc*, *vāiōv*; *zēmñī* i *zēmñī*, *zīōv*.

2. a. *beʒq̃*, *beʒemə*, *beʒō*; *beʒə*, *beʒəta*; *brac*, *brey*, *brá*, *brauō*, *brāqlə*; tak samo *pʳeʒq̃*. *uūʒq̃*, *uūʒeš*, *uūʒə*, *uūʒə*, *uūʒəc*.

b. *rēq̃*, *rēeš*, *rō*; *rōi*, *rōita*; *rvac*, *rvau*, *rvá*, *rvauō*.

3. *tšq̃*, *tšeš*; *tšə*; *tšēc*, *zatʳšēc*; *zācar*, *zācarya*; *cartī*. *vzūr* *sq̃*, *rʳezʒartī*.

uūmʳēq̃, *uūmʳēeš*, *uūmʳēō*; *uūmʳēə*; *uūmʳēēc* i *uūmʳēēc*; *uūmar*, *uūmarya*.

Konjugacya II.

a. *cīgnq̃*, *cīgneš*, *cīgnemə*, *cīgneta*, *cīgnō*; *cīgniū*, *cīgnīta*; *cīgnōc*; *cīgnu*, *uōna cīgnq̃*, *va cīgnq̃*, *uōñi cīgnq̃qlə*; *cīgnēnī*.

Tak samo: *cepnq̃* — *cepnōc*, *dbīgnq̃* — *dbīgnōc*, *gīnq̃* — *gīnōc*, *paxnq̃* — *paxnōc*, *pūonq̃* (płyne) — *pūonōc*, *rʳznq̃* — *rʳznōc*.

b. *uōtemknq̃*, *uotemknōc*, *uōtemknu*, *uōtemkqlə*; *lēgnq̃*, *lēgnōc*, *lēk*, *lēquō*; *myōknq̃*, *zmyōkquō*; *uūʳʒasnq̃ sū*, *uūʳʒas sū*.

Konjugacya III.

1. a. *bīñq̃*, *bīñeš*; *bīñ*, *bīñta*; *bīc*; *bīñ*, *bīñu*, *bīñl*. *čāq̃*, *čāeš*; *čac*; *čīñ*, *čāñu*, *čāñl*.

b. *pūōʳēq̃*, *pūōʳēeš*; *pūōʳēə*; *pūōʳc*, *rʳespūōʳc*; *rʳespōr*, *rʳespʳoʳya*.

2. a. *dmūšq̃*, *dmūšeš*, *dmūšeta*, *dmūšō*; *dmūšə*, *dmūšeta*; *dmūšāc*; *dmūšū*, *dmūšā*, *dmūšāqlə*.

kōʳēq̃ — *kōʳēc*, *kōšq̃* — *kōšēc*, *pūōčq̃* — *pūokāc*, *pʳišq̃* — *pʳišēc*, *óžq̃* — *óžēc*.

b. *seiq̃*, *séiemə*, *seiq̃*; *sōc*; *señ*, *šā*. *éie*, *éōc*.

3. *uūñicq̃*, *uūñieš*, *uūñiemə*; *uūñū*, *uūñēqlə*. *rʳēz(ū)ñeiq̃*,

r⁴ezni⁴ejš, r⁴ezni⁴ejō; r⁴ez(ū)nu, r⁴eznā. xā, xcu (ūē_xcu), xā, xcau.

4. vēliū (wählen). veli⁴ejš, veli⁴emō; vēli, vēliūta; vevāc; vevū, vevā, vevāb; vevōbū.

*-uie tematu terażniejszego zostaje po spółgłoskach wargowych, tylnojęzykowych i po i; zresztą przeszło na -iie, obok czego jednak spotyka się równorzędne formy na -iie i -uie, nawet -uie:

a. vāziskui⁴e, p⁴oklepui⁴e, uōiūi⁴e — vāziskui⁴vāc, p⁴oklepui⁴vāc, uōi⁴vāc.

b. psiū, psi⁴emō obok: psū, ps⁴emō; zēpsī, zēpsita; ps⁴evāc, zeps⁴evu; tak samo: aīnbildi⁴e se, ps⁴eti⁴ejō, vēziū, rezūemō, rēzi, rēzita, rez⁴evāc; špasi⁴e, tanci⁴e; iō sā šōniū, šōni⁴ejš, šōni⁴evu sā obok pānuū, panūejš, pānu, pānuūta; wreszcie: dūr⁴uiū, dar⁴ui⁴ejš, dārū, dārūta, dar⁴evu, dar⁴evā.

Konjugacya IV.

1. a. br⁴eiū, br⁴eiūemō; br⁴ei, br⁴eiūta; br⁴ei⁴c, br⁴eiū, br⁴eiūta, br⁴eiūb; tak samo: kup⁴ū — kup⁴i⁴c, rōbū — rōb⁴i⁴c, r⁴ebū — r⁴eb⁴i⁴c, iō sā ženiū — ženi⁴c sā.

b) ku⁴žū, ku⁴žūš, ku⁴žimō, ku⁴žō; ku⁴žō, ku⁴žōta; ku⁴žec, ku⁴žū, ku⁴žōta, ku⁴žōb; tak samo: uūde⁴žū — uūde⁴žec, sōžū — sōžec, n⁴esū — n⁴esec, sāžū — sāžec.

2. klōčū, klōčiš, klōčiūta; klōčō, klōčōta; klōčec, klōču, klōčā (ale lēžā). Tak samo: cēr⁴p⁴ū — cēr⁴p⁴ec, lēžū — lēžec, sēžū — sēžec, g⁴žēniū — g⁴žēniūō. Godne uwagi: mušū — mušec, mušu, mušeb; zūzd⁴žū, zūzd⁴žūš — zūzd⁴žec, zūzd⁴žū (ale zd⁴žū), zūzd⁴žū; st⁴eiū, st⁴eiūš — stōi — st⁴ec — st⁴eiūō.

3. sp⁴ū, sp⁴ūš; sp⁴i, sp⁴iūta; spac, speu, spāb.

Konjugacya V.

gōdōm, gōdōš, gōdō, gōdōmō, gōdōta, gōdōiū; gādōi, gādōiūta; gādāc, gōdu, gōdā, gōdāb.

Tak samo: dēigōm — dēigāc, hālōm — hālāc, skōkōm — skākāc, sūoxōm — sūoxāc, trōvō — trōvāc, vōn⁴esōm sā — vōn⁴esāc sā. Godne uwagi: uōnōm, uōnōš, uōnōiū; uāni (wedlug III. 2a);

uāūāc; uōūū. Formy infin. i jego pochodnych są tu oczywiście wspólne obu klasom.

Tu należy w czasie teraźniejszym: *mōm*, *mōš*, *mō*, *mōmō*, *mōta*, *māiō*; infin. *ūcc*, praeter. *ūccy*, *mā*, *māuō*, *mēlō*.

Część II. Słownik.

Zamieściłem tu wszystkie napotkane wyrazy, nie istniejące w Słowniku Ramulta. z zebranych zaś przez niego te. które mają odmienne znaczenie lub formę. o ile ta różnica nie polega na ogólnych właściwościach fonetycznych gwary luzińskiej.

ūfsee, obcas, Absatz.

aiūbildēvac se, einbilden sich.

Āūelskō, dekl. przym., Anglia. R. *Āgléjō*.

ban, kolej. Bahn, *ūdō būūq*.

bekāūt zrēbīc, bekannt machen.

bešet ēzēc, Bescheid wissen.

blōs, adv., bloss.

brakūōvac, nie mieć, potrzebować. *brakūōvu dē_teguō cēš*
s *kūrēmō*.

brōna, R. *brona*.

bršēna, brzana, R. *břóna*.

cepuōc, *cepuā*, *cōrkā cepuōlō uāzot dē dēmu*.

cux, *io mu dey tākī cux īc*, R. *cug*.

čart, czart, R. *čört*.

čfīrkūōtac, ćwierkać (o ptakach).

čornīchšūšīnik, czarnoksiężnik.

dac, *dōm*, = kazać. *dey nakūzac*.

daxlōnik, Tagelöhner.

dōrx, durch.

dōtk, 10 fenigów. R. *detk*, pieniądz dziś już nie używany.

dēment, dyament.

dēmentēvī, dyamentowy.

drevnē, drzewo, nawet rosnące.

dšōzga, szczypta.

šīškī, R. *šēři*.

- festunk*, więzienie.
frīštək, Frühstück.
fundāment.
f'ilit'ernū, filuterny.
gąsōr's, gęsiarz.
gd'eva, wdowa.
gdōfc, wdowice.
gōr'zel, gardziel.
grąⁿca, R. *granca*.
gruⁿtštək, Grundstück.
gvōsnū, własny.
xaupā, R. *xatēpa*.
xōta, chata.
x't'e, kto, ktoś. R. tylko = kto.
īārmuš.
īcscn, masc., R. fem.
īōrka, żyto jare.
kaⁿta, ostry brzeg, Kante.
kandāra, część uprzęży na konia.
kapūn, kapłan, Kapaun.
kāra.
kārac, *kōr'žā*, karać.
k'fōker, kwakier.
klēt, pl. *klēd*, suknia kobieca. Kleid.
knāp, adv., knapp, *knāp ta gōzda bōya v'ž'čē*.
krepl, *krepla*, kaleka, Krüppel.
kornis, -u, wódka.
kōmka, ławka przy piecu.
kuōlēga, kolega.
kuōmēnda, komenda. R. *kāmāda*.
kuōmīnōr's, kominiarz, R. *kāmīnūk*.
kuōpuōt, kłopot.
kuōp'ica, kopieca (siana).
kuōr'čok, obelżywa nazwa szlachcica, zob. R.
kuōštac, *kuōštō*, R. *kāštovac*.
k'ēj, *k'e* i *k'ē*, R. *kjej*, *čej*.
kixuōtac sā, R. *xixatac*.

- lapka*, szmata, Lappen.
ležn'esc, Gelegenheit.
lif'evac, liefern.
lika, *uön lika specy*, R. *lik*.
makuõõica, o głowie, *ten mō d'ebroǵ makuõõiciǵ*.
mamka, mama, R. = pol. *mamka*.
mārk obok *mārka*, R. *marka*.
meld'evac, meldować.
mezī, między, R. *mjezē*.
mōnoš, młynarz. R. *młénôř*.
mūn, *mūna*, R. *młyn*.
muzīka, R. *muzéka*.
mūõtāšk, młoteczek, R. *młotečk*.
mūn'ic, miano.
nādrī, zanadrze, *vřtk za nādrī*.
napārstk obok R. *palečnik*.
nāvri, w swaty, *d'e-ń' ēele nāvri jezžajū*.
nə lub *'nə*, wykrzyknik na początku zdania.
nəkae, R. *nekae*.
ńebūõščak, nieboszczyk.
purāda.
pāse'sp, R. *paserb*.
plāc, miejsce, Platz.
plūnca, Plinze.
pō'čk, placek.
prōba, R. *proba*.
prōbhōvac, R. *probavac*.
pr'sčijnāčoc są.
pr'sčidūcē, posag.
pr'sošk;fūr'žoc, przyskwarzyć.
pr'sostac na c'eš, przystać na co.
ps'et'evac, R. *psocēc są*.
puč'evac, czyścić, putzen.
puõklepuōvac, poklepywać.
puõrēn'e, późno.
puõskūžoc, *puõskažā*, zepsuć.
retaj, rataj.

- rez'evac, reziŭq*, reisen.
r'era, R. *rura*.
r'csčep'ie, rozczepić.
r'ezmajiti, rozmaity.
rixtix, adv., richtig.
riŭövac lub *rüŭövac*, trzeć.
riva, tarko. Reibe.
rūta, R. *retā*.
śćka, sieczka.
Ś'epŭöt, -u, Zoppot.
sklanī, rzadko *sklénōnī*, szklany.
skŭö, szkło.
sk'idnōc, skręcić (kark).
ślub, ślōbu, ślub.
ślubnī, ślubny.
sōren, rogacz. R. *sōreni*.
spq'ccc, poltern.
sp'r'ef'it'vac, zyskać.
spuö'p'clnī, spopielony.
st'žibr'e, srebro, R. *střebro*.
st'žib'žnī, srebrny, R. *střebřny*.
st'son'evī, trzonowy.
sukna, surdut. ubiór męski, R. *sekna*, w znaczeniu ogólnem.
šandāra, żandarm.
ščapac, szczypać.
šętas, soltys.
šeska, zdrobn. do *šesa*, Schlitz.
šiper, owczarz. R. *šęper*.
šnepēduk, chustka do nosa, R. *šnepdek*.
šplet'erk, Splitter.
špōra, ostrogi. Sporn.
šp'ira, noga (konia).
štak, Stück. R. *štek*.
štal, adv., still.
štōka, drewniana część pługa. Stock.
štrix, kreska.
štrīp, pas. Streif.

štrofjüovac lub *kārac*.

štwa, Stubenmädchen.

tālěš, talerz.

tanc'evac, *tancijǫ*, tańcować.

ǫōfčǫ, jagnię, R. *wafčǫ*.

ǫōbūci, obucie.

ǫōbēinc'evac, uwieńczyć.

ǫōbžirgac, R. *wabžōrgac*.

ǫōcucu, przebudził się.

ǫōdz'žec sǫ, odzyskać odwagę.

ǫōder, ogier.

ǫōk'it sǫ, okulał, wykręcił nogę, zob. *sk'idnōc*.

ǫpamǫtac, zapamiętać.

vāxa, straż. R. *varta*.

velúciǫ, wybór (posła).

velovac, wybierać (posłem), obok *ǫōbirac*.

všretu, wyratował.

vziskǫovac, wyzyskiwać.

vōtka, do smarowania.

vōytoš, ołtarz. R. *wattōš*.

vrōka, brukiew, R. *vrēk*.

vātōnk, zakład, Wette.

vč'sk, R. *vjeřx*.

včšci, upiór. R. tylko fem. *vješčō*.

vīks'evac, czyścić (buty).

zārosk'ī, zaraz.

zēblēc sǫ, rozebrać się.

zeps'evac (dziewczynę), *ǫōn iǫ zeps'evu*.

zēsēc, zsić.

zēvac, ziewać.

zgržēpc, R. *zgržēbčǫ*, *zgržēbčōk*, *zgržēbjǫ*.

zgrǫp'ie, oglupić.

zōta, podszwa.

zopǫata, zapłata.

zvela, belka pozioma u dołu budynku.

z'vǫz'evac, *z'vǫz'ijǫ*, związywné.

žcbr'e, żebro.

Część III. Teksty.

1. Obrona przed upiorem. I.

Tu *umar jeden stōrī xjōp*, a *jak uōni guo v zārke vjōžōlō á_guo uubrālō*, tak *uon p'sō tīm sū zāčōp na t'ārzi mēnie*. Tak *te s'ēbe tī lōze puōōdajō*: *uon iē vēšēti*; *drōjī puōōdajō*: *iēguō hē dūr-mjo scōje*, *tē iē d'esc*, *k'ēi mu ten serdrcēni pōle uūr'žūe*. Tak *tēs z'rēbilō*, *u'r'žūlō mu ten pōle*, a *utkujō zārke zāmklō*. (Luzin).

2. Obrona przed upiorem. II.

Tā *kolv Lōzōna na pūstkae biū jeden xjōp*, *ten sū d'esc čā-stē nāp'ū*¹⁾. Tak *rōs v zōme šed d'ē karēmō*, a *vēčōr dūguō hē šed d'ē dōm*. Tak *iēguō baŭka zā ūtm šya*, *tā_guō uūlazu v dr'ēze ležōcō*, *alle uon biū zūw'žūi*; tak *uōna se d'estā xjōpōf*, *č'e iī guō zāhēslo d'ē dōm*. Tak *uōni ūz_guo tū hē žōbilō*, *lē_guō zārō f kuō-mjōrā vjōžōlō*; *iāž drōj'ēguō dhā f kuōmjuōrā zāz'žēlō*, *tag uōn iagbō rākjō z'rēšū*; tak *uōni uūecklō*, a *te sū zgodālō*: *uon iē vēšēti*, *tū nima iūnšē rādō*, *jāg_guo scōje*. Tak *tēs utkujō sū jeden uōdvožu*, a *šet*, *á_mu guōvā uūcōp*. (Luzin).

3. Obrona przed upiorem. III.

iō *biū mōjīm kuopā*, *tē_i p'sāšet d'e m'ōjx stāršax jeden mūtōž z Lōzōna*, a *puōōdu*, *iūy_uon jednī guōvā scōp*. T'e *uūmaruā na pūstkae jedna stōrō baŭka*; *iay_uōni iā zaxjōvālō*, tak *tī krevnī tū f tīm bulīnku fšōtē zāxjōžēlō*, a *hēlō tū ēarī*, *že ta umaruō bōjā vēšējō*, *tē zūw'čī*, *že tak'ī vēšēti fšōtk'ax krevnīx d'ē se hūlō*, *tī mušō fšōtē uūm'žēe*. Tak *tī lōze d'ēstalō strāx*, a *s'ēbe vō-šukālō dvou xjōpōf*, *č'e bōlō tak z'r'šk'ī*, *žēbō v n'ecō šlō na smātōš*, *á_iā notkuopālō a scāp'lō*. Tak *tī tēs rixtix šlō v n'ecō na smātōš*, *á_iā notkuopālē*, *uotemklō zārke*, *t'ē_i_tā baba v zārku sezū*. Tak *iūma sū z'rēbilō strāšn'e*, a *uōni kuvaŭ uūecklō*, *alle t'e sū d'ēx uōdzir'žōlō*, a *šlō nāzōt*. Tak *ten*, *č'e tē puōōdu*, *ten r'žek*: *iō uūx-focu tū bābā za čs'p'ruā a vōlčēk na kajntī zārku*, a *ten drōj'ī cōp špōdō á_iū uēb uūcōp*; a *t'ē_i_ma vžēp uot tē krēbē f pāp'ōr*,

¹⁾ albo: *uūp'ūy*.

a tã guõvã ma vüõžãu ïi mezĩ n'ejĩ, a zamkũu nãzot, a za'žueũa; a t'ẽ ma šua d'e tãe xũõrãx, tĩm tã kr'ẽf zãnesẽ; uõni m'elã takõ vãrã, že k'õi uõniũbã uot tẽ kr'ẽtẽ v'ĩp'ũlõ, t'e uõniũbã uõstulõ v žãvĩm. Tak uõni f tĩm pãp'ẽže tã kr'ẽf se vüõžlõ f šãfã, ãlle dr'õf'ẽg'õ dũã tu kr'ẽf bãuã z'dũeno. Puõtemu sã d'ẽezu kšõž uõ tĩm, tak uõn tãe dnuã xũõp'õf deũ d'ẽ se halac, a ïx d'ixtix vãškalevu, žebã uõni v'ĩcĩ tak'ẽguõ guõpstfã ñe r'ebilõ; ïo biũ t'ẽi uõsmã lãt stõrĩ, ïo nã t'e suõzu, a t'e uãpãhãtu d'e teg'õ çãsu. (Luzin).

4. Środek na rzucony urok.

Tu na pũstkãx ñeško ïčden gbur, ten mõ cõrkã, mũõguu bæ zesãc lãt stõrõ, ta pasũã bædũe, a t'e sã ïedna kr'eva zãq'õ. Tak ten uõic xeyũ tã kr'evã ïak lekãžãc, ãlle brakũõvu d'ẽ teg'õ e'ẽš s kãr'ẽmã, tak puõsuũ t'e žẽfãq' d'ẽ kãr'ẽmã zã tõ sprãvõ, ãle žek ïĩ: begõĩ dãct uõstre. Tak t'e žẽfãq' t'ẽš tak begõũõ, že ïak p'šãšũõ nãzot, tak bæũõ d'ixtix zmuõkũõ, a t'e l'eguõ p'šã tĩm bædle na puõlu nã zẽũũ. Puõtemu t'e žẽfãq' ãlle bãr'ẽc zãxũõžãũõ; tag žebã ten uõic m'ey d'ẽ k'k'era halac obũõ (!) sã mõdrãx lãžĩ p'õrãžãc, t'e ñe, uõn v gusũã v'ẽžĩ, uõn zãrosk'ĩ, že t'e žẽfãq' bæũõ uõcãž'ẽnẽ. Tag uõn šet d'ẽ žsã, tu biũ tak'ĩ f'ilib'ẽrnũ kr'õfc, ten v'ezũ d'eb'žẽ v Gdõĩũsku bæšẽt, tak uõn s tĩm kr'õfcã ïãxu d'e Gdõĩũska d'e cõrn'ek'šãžũũkũf, tak ten kr'õfc guõ t'ẽš tã zãp'ĩevãzu d'e tãkãx. Tĩ mu dãlã sklõnkã z uõdõ, a f tĩ uõžẽ bæũõ d'õc pupk'ẽ, k'ẽ tõ sklõnkõ sclũbũõtu, t'e ï te pupk'ẽ šũã d'e gõrã, tak t'e uõni godãlã, že t'e bælã tĩ d'ĩoblã, e'ẽ temu žẽfãcõu bæũõ zadõnĩ. Ten uõic tã sklõnkã puõtemu tu lãžõm puõkaz'evu, a gõdu, že t'e m'ey uot tãx cõrn'ek'šãžũũkũf p'šãšũõ, ãlle ïo ñe v'ẽm, čã uõn uõl teg'õ deũ tĩ cõrce d'e p'ĩcõ čã ñe, ãlle tã cõrkã t'e puõvãkr'õcãũõ ïi n'ejĩ, a uõna ïe puõ žiz zẽũ kreplũ. (Luzin).

5. Przygoda w podróży.

ïo šet v r'õcku uõsmõžezesõgtĩm na vã'drõf'kã f Pomãraũũõ. Tak p'ẽr'ẽsũe dũã ïo zãšet porã m'ũl, p'šãšet ïem d'e ïednẽ kãr'ẽmã, tã ïo xeyũ uõb'ũcc uõstãc, ãlle tã bæũõ v'ẽs'elẽ, tãũ že ñe ñe xcelõ uõb'ũcc uõt'šãmãc. Tak ïo mušũ ïcẽ dãlĩ, tak ïo p'šãšet d'e ïednãx pũ'stk, tã ïo šãd d'e tãe lãžĩ, a p'ẽsu, žebã ñe uõb'ũcc uõt'šãmãlõ. Tã bæũõ d'ũõic stãr'šãx lãžĩ, a ïednẽ snõžẽ žẽfãq'. Tak tĩ stõrĩ lãžẽ

nie żekło, że nie nŃ_nogte uŃb_uce uofšomac, b'o sło na ęselę. Tak jo mušu ĩe dali; tak jo kawák: uódeset, fe stęiauo same f kuopie-cár, tak jo etos f tŃ jednŃ kuopieć, a ĩem lek. Za xfalkŃ fe te duŃie staršax bŃzŃ s tŃ rŃtŃ sło nŃ_fe ęselę; tak jo se mašu: tero ĩe d'ebri ęas, fe zęfęcŃ uŃstauŃ samue d'ema. Tak jo tŃs ĩem jstey, fe sŃ ĩu r'ebine cennu, tak jo Ńet d'ę tŃ rŃtŃ d'ę_uokna zŃzd'żec: fe_ĭ fe zęfęcŃ stęiaue k"ol k"ouinka, a pękuŃ plięnce. Tak jo sŃ mašu: nŃpęcŃ_le dirtix, mŃže jo tŃs ęe d'ęstomŃ; alle ĩak nona mŃ ĩix taleš napękuŃ, tak nona_ĭc jstauina v r'erŃ, a fe vŃbęgua butęn, a begŃ pr'ęst'ę d'ę_fsz. Fe bęę cennu, nona nie ĩe ĩzŃ k"ol teu_uokna; tak jo Ńed ę_ĭzibŃ, o se tŃ plięnce vŃŃ" a zŃčŃ" ĩesc; fe nie dŃrt d'ęb'že Ńmakęne, ale ftim ęeš vedle uŃkna spŃcŃuŃ¹⁾, ĩagbŃ x'fe Ńet. Tak jo f tim stracu. uę_Ńęzu ĩem, ze jo ĩem uŃstac, ale sŃ pr'ęzd'żu ĩem na pęck: nat pęckŃ bęuŃ dŃu drŃš'k'ę, a na tŃx drŃš'kar bęuŃ d'żęva nakŃuŃdęne. Tak jo pr'ęst'ę nŃ_fe d'żęuŃ, tŃ sŃ vŃzŃr_ĩem a lek ĩem. Fe_ĭ pr'ęšŃuŃ fe zęfęcŃ z jednŃm par'ępkŃ, a sŃ-dŃ nŃ_uuŃ d'ę pęcka, a tam sŃ zŃčŃŃ bŃr'ę kŃcŃuŃtac. Tak nie bŃŃ dŃŃ ęas, ęe uŃi tŃ r'ebilŃ, tak jo xeu zŃzd'żec; tak jo puŃŃhŃs guŃuŃ, a ĩem_sŃ kŃšk pr'ęxalu, a spŃt ĩem s tim d'żęvŃ na tŃx duŃie. TŃ sŃ tak v'zŃšŃsŃ, že fe zęfęcŃ zŃčŃęne v'żęš'ec, a zŃčŃŃ "ueękar butęn, a jo za ĩimi; tak uŃi "ucekŃŃ d'ę_fsz, a jo uęecku p"Ńd_las, a tŃ ĩem lek a tŃzŃ; ĩaš sŃ zęu r'ebu, fe jo Ńet dali. (Luzin).

6. Porażenie piorunem.

Pršet setmŃ latami m"Ńia bŃŃka bęuŃ na puŃlu pr'šŃ Ńęce grŃbeŃim. Tak jednŃm razŃ sŃ nŃlazuu mŃuŃ smurka na g'żęmŃŃt, a tŃs tak: rŃs letkuŃ zŃŃŃr'ęmauo, a puŃtemu zŃčŃuŃ tak letkuŃ pŃ-dac. Tak fe uŃi sŃ s puŃla zabęrŃŃ d'ę_dŃm: tak tŃ ĩuŃŃ bal f pr'Ńtku, a m"Ńia bŃŃka f tŃle, m"ŃguŃ bac Ńterzęšec kr'ęckŃŃ uŃd nŃšęŃ"Ń budinku. Ftim fe m"ŃcŃe uŃd'żęuŃ, tŃ f pr'Ńtku vbeęł ę_ĭzibŃ, a tŃs pr'ęšŃuŃ tu z ĩuŃšęŃ"Ń puŃla ęečŃ bŃzŃ; pršet tim dešęć xcelŃ ĩustępęc(!). Tak sŃ tu zę_mnŃ godŃŃ uŃd_uŃd d'ę_uŃt, ĩaš jo sŃ uŃbęzd'żŃ, fe ĩ m"Ńję bŃŃk'ę tu ĩi-ma; jo zŃzd'żiuŃ v drŃgŃ ĩzibŃ, a tŃs f xlef, tŃs ĩe uę_bŃuŃ. Fe jo sŃ pr'ęzd'żiuŃ nŃ_puŃle, te jo řizu

¹⁾ poltern.

grablōšce st'ėiagō v bulvar d'e gōra. Tak iō begu; k'ej iō p'sašet ta, t'e m'oiŋa banku ležā v biōzje uā_gābe. Iō iū p'ureu d'e gōra, ale ŋona ŋe žōna; tak iō begu nāzot, z'ėiagōu x'ėiopuj, a m' iū v'ieslō ē_īizbā. Tak iō iū z'ac'ō" šarpac, tak "ona iēs ŋord'evu", tak iō iū x'itk'ō deŋ zeb'ce, a deŋ iem zeme uā_īizbā evese a iū na tā zemā p'uoŋōžec, a t'e_ī ŋūdā a mēdne a v'euŋōuē t'ap'k'ē t'im bankom deŋ: māŋo iū š'ar'evac; ale tō bābō ŋē_x'evac, žeb' t'e iū b'ōlanō, a iō iima r'žek: k'ej ŋona ŋe ž'je, t'e_ī t'e iū ŋe buōli. Lē māŋo d'it'ic š'ar'evac; a iū v'zō" zā_rāce, a iem tō rāce cigon v dā, a d'e gōrō tēs. A k'e m' p'ē_ūī tak šterk v'eb'ib, t'e_ī ŋona z'ac'ū baržī ŋord'evac, a na ŋostatku p'saš'ua tēs d'ē_se. I'š'ē'žek'ua: ŋe z'nuv'e; tak t'e_ī m' iū v'iužeb' v ŋōšk'ō, ālle ŋona ēele ŋe godā, ē'e ŋona godā, t'e v'iedne iēd'ne a t'e sam'ō. Tak š'tvā d'it' ŋona tak b'āŋa, t'e_ī "ona z'ac'ū b'arze st'ėiac, že iū k'ūōlan'e a p'āta buōlā; tak iō ŋōbez'd'ž'u t'e k'ūōlan'e, t'e_ī_ona mā str'evō k'ūōlanu zelenī a čornī a p'āta tēs. A p'uo'temu ŋona, že iū k'ark b'olu; t'e iō ŋōbez'd'ž'u, t'e ŋona māŋa na k'arku v'ūōsō p'sašk'f'āž'evū a p'ses caŋi k'š'ēpt zelenī p'ok'rōc'evū š'tr'ip, tak iagbō z'ūiū p'ūōŋožu. T'e iū d'uy'jī ēās buōlanō, ālle tak zā_d'ēe ŋēz'le t'e_ī f'sat'k'ō v'āš'ū; ŋona s'ū p'uo'temu ēas' sk'āž'ōna, že iū k'ark b'olu, ale t'vō t'e ŋ s'ū ēast'e v'ēz'ev'ū. Kōj'ic. (Luzin).

7. Dawne czasy.

Iō pam'ātōm iēs m'ėg'ō ŋo'ica sl'ubnē v'urna. F'tev'ūs v'eselō d'ujē suk'ie x'ėi'p'i a v'ōšk'ē buksō a ŋāšk'ē bōtō a v'āsek'ī č'oplk, a d'e sl'rbu par'epcō i'ar'abō na k'ōnax. Na m'ėg'ō ŋo'ica v'esel'ām i'ar b'ajō š'tvā dvaz'esec, ē'e na k'ūōnax i'ar'ayē. B'ayk'ē z'os v'esayō krōtk'ē k'it'le, a ŋāšk'ē bōtō a v'āš'ev'ōuē muce, ālle z'ūōt'mi ŋūtkamī. Na t'e v'eselē ŋē_bāl lōze zap'r'ēš'evū p'sez lōstō i'ak t'evōs, t'e biŋ d'r'ūž'ba, ten i'axu na k'ūōnū ā_tax i'az'ī z'āp'r'ēsu" s'ŋōv'ie. F'tev'ūs p'īva māŋō d'ayō, t'e b'ajō n'ō'ē'ēi z g'v'š'č'uk'ō "otpra'evū, m'q'sa d'ayō f'tev'ūs (!) d'evē, b'ō b'ajō b'ajō t'ōnē, taj_ž'e mōi ŋōic k'uj'ū k'r'ev'ā d'e zab'ico za p'ac tal'ar'ōi. X'leba f'tev'ūs tēž_ēele ŋē_d'ayō, b'ō t'e s'ēb'e lōze ž'otē na ž'ar'uar m'ūōlō d'ē_x'leba, a tēs k'r'ep; n'ō'ē'ēi r'ž'ōnax k'r'ep i'edla a v'r'okōf, ŋot t'ax v'r'okōf na f'r'ist'ak i'ar'muš g'v'ev'abō, a ŋē'ed'ev'ōg' g'bara t'e b'los na s'f'āta x'ib biŋ ŋup'ek'ū. I'ē'ūōz'e māŋo f'tev'ūs ēele v'ikš'ō c'ōr'evē, t'e ŋē_b'ajō tal'ar'ami v'ev'v'ōv'ōuē. Lē z'ūōt'mi. M'ajō ŋa matka

d'estu s'te z_gōt_le p'sodocē, t'e b_hō j_lenēas d'ese řecl_e p'icōz_li. M'ojē matk'ē uoic_e b_hi g'ōsp_hōda'zū "u iēdneg"o p_hua, ten ūeg_e setno řel-
žar jsōf, s tmi_e ten g_hōsp'ōda'zū, a p'sō_lt_hm_h uon ū_lmōk_e ūni s_hō-
jka nap'isac, t'e uon s'ebē uo_hōj_hkō k'sižē, štr_hari, kro_h'skē řecl_ha,
a g_hōsp'ōda'zū ten_e p_hua s tmi_e setno tsami, iās_e s_h z'ēst_hzū.

P'lenēas tēs b_hō z_hi časa, řt'e b_hi n'ū_hē_hēš_li, ten p_hē_hēš_li.
Jeden pōn "ūrfoc_e s_hjēg"o darlō_hika kuōpa na řišūi, tak v_hōn g'ō
d'ē_h d_hōru, a t'e g'ō fsazu o ūer a z'ā_hōzū", a p_hō_hēsu f_e k_hō_hū_h.
Ten ū_hē tēg"o kuōpa b_hi "ū_h teg"ō p_hua za řetaia. Tak ta matka
s_h d'ē_hz'ā_ha, ře pōn i_h kuōpa f_e k_hō_hū_h p_hō_hēsu; tak uona řeg_h
ū_h p'ole d'ē_h teg"ō uoic_e mu p'ō_hēze. Tak t_h ū_h ř_hek_e d_hart ū_h,
t'e v_hōn štok_h ūot p_hōga, a řet p'ēstō(!) d'ē_h d_hōru f_e ten k_hō_hū_h,
a se kuōpa sp_hūcu, a t'e řet d'ē_h teg"ō p_hua ř_hz_hb_h ū_hg"o t_h što-
k_h v_hz_hnn_e v ū_hp, g_hō d'ē_h razu z'ā_hū. A t'e ten ř_hōp s_h v_hō_h a řet
p'ē_h, a za ū_hm s_h tēs ū_hřt_e řicē ū_h p_htu. (Luzin).

8. Kościół luziński.

B_hi jeden b_har_e b'ogati pōn, řen(!) z_hrecl_h iakōš řelgō z_hōse,
řē_h g'ō ū_h s_hūere ū_hšōz_hl_e. Tag_e ū_hm p'ēsu", řeb_h s_h mōk_e ūot tē
s_hūere v_hkup'ic. Tag_e ū_hm i_h tēs; z'ād_hl_h mu, řeb_h uon v L_hšō_he p'o-
bud'evu" kuōseu, alle no(!) p'ōsku. Tak uon ten k_hō_hū_h na t_hm p'ōsku
z_hud'evu", t'e ū_hm mu t_h k_har_h dar'eval_e. P_hōtemu ū_hm i_har_h tu vedle
teg"ō kuōseu, a p'ō_hōdu d'e s_hēg"o par'epka: řes t_h bōšku p'ākn_h?
alle za m_hō_he p'ē_hōze ū_hřak ū_h.

P_hōtemu zas ten k_hō_hū_h b_hi řikš_li nodbud'evou_h, b'o t'e t'e b_hō_h
k_hāp_hca, a tu tēs ten k_hō_hū_h s_h i_h řšō rāzō pō_h ūod g'žēm"otu "u-
d'ēz_hēno. F' p'ēršar časar t'e i_h tu t_h b_hze řeřš_hl_e, ře k'ē_h g'žēm"ót z_h-
pō_h, t'e ū_h m'ōg_hū_h b_he ūōd_h gašenē, t'e b_hō_h s eaq_h f_hō ū_hdnē
ml_hko ū_hřēnē d'ē_h teg"ō ū_hg_hūa "ulēvāno.

Tak p_hōtemu ū_hprav_hil_h na řēž_h b_hec_hāp_hter, a ūōt teg"o času
řēš g'žēm"ót ū_h d'ēz_hu f_e ten k_hō_hū_h. (Luzin).

9. Powiadanie zmyślone.

D_e ū_h p'ēš_het jeden pōn, ū_h ū_h gōdu, řeb_h uon řek, řeb_h i_h
ūg_h, t'e ūōb_h ū_h d_h s'te talarōj. Tak i_h mu z'ā_hō p'ō_hād_h, ře

jo šet na sf'ātī Šepon d'e k'ósčēna. Tā biy ūōfs sf'icēnī, tak jo tēs iedne zōrn'e mīlos, a jo t'e vžō^u, a zāsū sčēb v ūōgrāt, a s te ne zōrna ūū'ēsūō tak dujē stebūō, že jo ūū' mōk mu k'ōškū zazd'žec. Tag jo na t'e stebūō zāčō^p lēse, lōs jem p'o tīm stebī iāz d'ē ūeba. Tā bōna takū zūra, že jo v ūebo vlōs; tak jo tā xūōžu ā_sū ūōbzeru, iāz nāros tā sū tī āūēcēc v ūe p'ōst'žegl, tak ūōhī d'ē ūe s k'ūōmī begāb, a jo d'estu strax, zāčō^p ūim ūecēkac d'e m'ōjē zūrā, e'e jo ūō^p vlōs, ale t'ē teg^u stebūa tam ūē bōūō, le grāpa plēf. Tak eš jo ūeū r'ēbīc, jo zāčō s t'ax plēf p'ūōvrōs krācēc, a ūū'ōžu g^u za ūebūō, a t'e jem sū p'o tīm p'ov'v'ezū spūšēu v dō^u, alle ten p'ūōvrōs biy za krōtk'ī. Tak jo ūē_žezū, e'e jo ūeū r'ēbīc, alle ūe p'šōšūō ūā_masl z gōrā urvac a d'ē_deyū nad'āzac; tak t'e jo ū_rivū a vōžu, iāz na ūostatku jo ūī_ūū, le e'e jo v rākac t'šimū, a iēš jem biy d'ese vōš'ek ūōd_zeŋē. Tak te jo sū mušū pūscēc v dū, tak jo fpōt dva ūōkre gūōbok v glūā. Tak eš jo t'e ūeū sčēb zā_čōc, alle ūe p'šōšūō ūā_masl, k'ēbō jo s'e hūlū špōdā, ā_sū v'ōk'ōpu. Tak jo tēs tak z'r'ēbū, ale jo biy tak f tī glūne st'šepōnū, že ūē_bōūō mūōžn'e, a t'e iēš p'šōšet čeljī dēš. Ten pou p'ōtōdo ūe: t'e fšōtk'ō bōc mōže. Tāk_jo_mu dāle (!) počōdōm: jo šet f tīm dēšēu, iāš nāros ēižā iēdučg^o xūōpa, ten sf'ūne pās, a ūeū na gūōcē b'arvō (!) čeljī čōpk. Tak jo p'ot ten ieg^u čōpk ūūstōpū, iāš ten dēš p'šōšet, t'e jo iemu xēy zā_t'e p'ūōžokūōvac, tak jo mu zāzd'žiy d' ūōcēu, t'e jo p'ūōznou (!), že t'e biy panōf ūōic. Tak t'e ten pou ūe žēk: k'ūōmēš, mōi ūōic ūigdā sf'ūnī ūē_pas. No tak jo t'e ten čatōnk d'ēbū, a ūon ūe mušū t'e st'e talarōf dāc. (Luzin).

10. Dyabel i wdowa.

Bāna iedna gd'eva, a t'e bōna tkōčka, a ūona mā tak'ē p'šō_žēcēc na k'r'esnax, e'e ūonā g^u ūū'm'ōgūa z'r'ēbīc. Tag ūona zāčō r'ēbīc, tak t'e ū sū r'ēdn'e rōūō. Tak d'e_ū sū tēs trof'ālō kavā_lēžō, alle ūona ūhūšēg^o ūē_rēā, le takēg^o, e'ēbō ū t'e mōk z'r'ēbīc, a t'e sū žuden tak'ī ūē_trafū. Tak ūona r'ēkūa: xōšbō sōm dīōbu p'šōšet, tagbōm g^u vžā^p k'ēbō ūon le t'e p'šōž'ēne mōk z'r'ēbīc. Tak p'šōšet rōs iednē a gōdu, žebō t'e z'r'ēbū. Nā tak t'e ūon zaro ūeū sprōbūōvac, tak ūon sāt d'ē k'r'ēsēn, a t'e gōdu: tēro le t'šimūiā kū_ždī (!) sūōj kōjūc. A t'e ūon t'e z'r'ēbū, t'e mu sū ūē ūē r'vāūō.

No tak łe ònu sù z ùm "òżenią, allè rās, jak òna rīzā, ze łe
jednak bią dżobū, tak łe òmaba rot rīzā, zebo òna g"ō d'estā p'ce.
Tak ònā mu dowā takē r'ebūōbō, c'e ù b'agō m"ōżne zr'ebie, all
òn jednak j'otk'ō zr'ebū. Tak k'e òna elēp x'cā p'ce, łe òn ū
m'isū p'ce p'abē, a k'e òn bią n'apoleńi, łe òn g"ō m'isū c'aste c'e
m'ese, a łe òna z'azd'zā a r'ek'ua: òn j'ēs ù j'e c'astē, mōj ūch'ōj-
s'ek p'ersē x'p'ōp, ten g"ō k'jedn j'ēs na "ōstatka g"ōwō emōt; a ten
dżobū tēs tak x'cey, ale c'e òn e òn c'los, łe "on w'iskoēn, a jak
"ōn tak łele p'rob"ōwē, a j'ednag-g'ō ū m'ok c'aste w'imese, tak òn
r'ek: j'otk"ō j'ine, ale g'd'evē j'obō k'icē ù j'eniū. A j'ēm j'ze jedn
k'r'aje, a ten dżobū sū g"ō p'itō: g'ze tō br'acē j'zēs; a "on r'ek: j'ō
j'ulā nod s'p'ōj b'ank'i p'c'ē, j'ō "u j'ū ū m"ōgū d'p'ōzē w'at'smac, l'ō
łe j'e g'd'evē. A ten dżobū r'ek: br'acē, x'ola stōj, ta m"ōjā łe j' tēs
g'd'evē, a j'ō "ū j'ū tēs ū m"ōgū d'p'ōzē w'at'smac. No tak łe "ōn
s'lo, no tak ònī z'ic'q'ō za r'eb"ōtō s'akac, a łe b'aj p'acē z'ic'ca:
tak "ōnī p's'as'lo d'e j'edn'g"ō g'būra, a ten j'ēs m'ey ł'ō c'e d'e s'eēnō,
tak łe òn j'x' w'zō" w r'eb"ōtō. Tak łe ònī zg"ōz'abō, c'ebō òn j'ima
nā-p'uale d'p'ō j'ese w'esac; tak òn tēs nā łe p's'astū. Tak ònī z'o-
ros dr'ab'eg"ō d'ū r'evē z'ūro z'ic'q'ō s'ec, tak ònī b'ōs talē z'eseklo,
c'e ònī m'ele p'łac d'e l'ezēnō. Tak łe ònī l'ezelb, a z'yjka p's'as'na
s fr'is'okā, tak ònī sū nāj'd'łō, a łe l'ezelb d'alī. A k'e ta z'yjka
p's'as'na d'ē d'ōm, łe ten g'būr sū p'itū: mājō ònī łele z'esekūi:
a òna r'ek'ua: t'elē, c'e ònī mājō p'łac d'e l'ezēnō. Tak òna s'na
s p'ej'ūā, tak ònī sū nāj'd'łō a l'ezelb d'alī, a k'e ta z'yjka p's'as'na
d'ē d'ōm, łe òn sū p'itū: nō, mājō ònī t'ero k'icē z'esekūi; a òna
r'ek'ua: łe c'e ònī m'elē, łe t'q' j'e, a k'icē ònī n'icē ū mājō. Tak
òn r'ek: nō, k'ec'ezā j'ō j'ima j'ēs d'ōm z'ab'se, a łe k'e ònī ū m'jō
seklō, łe j'ō j'x' w'obukū (?) . Tak òn j'ima d'p'ō r'ec'ezā j'ēs z'ab'se,
a "ōnī ū m'elē n'icē k'icē z'esekūi. Tak łe z'os b'ajū w'ec, łe ten dżobū
t'elē dżobūj' h'ulū, c'e ònī łe z'eseklo a z'grad'ila, a j'ēs t'ē j'istū w'e-
c'ā w'ezelb. Tak dr'ab'eg"ō d'ū p'ow'ac'ē łe ten dżobū s'ed'et'eg"ō
g'būra, a r'ek: nō, t'erō nō mōmō z'esekūi, z'grad'ic'ē ū w'ez'z'ūi, t'ero
j'ō x'cā m'ec z'op'ūatū; a ten g'būr r'ek: j'ō ūj'g'ō j'odnū z'op'ūatō ū
d'w'ōm, łe j'ese, a łe, c'e se k'ōż'elē s'eb'ō w'ez'ic talē, jak j'ese m'ōzē.
Tak ten dżobū r'ek: łe łe j'e d'eb'zē; a łe s'ed d'e s't'ōg"ō k'ob'oj'j'
ā mu łe p'j'ōw'odu. A ten kolegā r'ek: „łe t'ē j'e br'acē b'ac'ō"; a ten
dżobū r'ek: „ū br'acē, łe d'eb'zē, mō mu j'ōc'ō w'ot'm'k'h'emō, allè łe

uzo zǎ_p'ōz's'e : be le f s'p'édouú(!) a krǎco puōbr'ezo". A ten dīobū, ten ū' z'ǎ'z'eu : a ke ūon biū d'esc d'ūgī, tak t'e ūon 'žék : „tero le puod fundamentū z'r'dlī z'urū“, a t'e ten dīobū p'sē'žuru ten puōbr'ūs p'ses s'p'ed'euū, a pod_zvelō g'ō p'ōblelek, a t'e ūon se tū s'p'ed'euū nǎ_rebū zǎ'd'iqnu" ze fšatkīm zbyōžū, e'v v ū bouō, a t'e z ūō šet, a t'e ūū zānōs na tak'i mōl, ze ūūxt ūé_ūeška, a t'e ūon 'žék d'ē_teguō krǎfca : „Tero, brāce, tō mīeš ūeū d'e iezēio blē“. A ten krōje 'žék : „C'eš t'e ūe p'ōmōže, k'e ūo žōdnūx p'ēhōžī ū_mōm“. A ten dīobū 'žék : „ūō_t'e le sū ūé_ūscō, ūo eō p'ēhōže ūōb'žirgom, ūo pōdū tū d'e teg'ō noblīššeguō mīna, a fšatk'ō puōskažū, a tō sū ūūdos za teg'ō mēstra, ale ūūnācī ūīma g'ō ūe ūuprācīs, ūak ke "oñi eō dāžō s'ke talarōf ; a tō_vezūcš blōs muōtūšk, a bōžoš tak puōklepuōca, t'e t'e sū ūuprācī“.

Tak ten dīobū šet d'e teg'ō māna, a fšatk'ō skāzū. Tak t'e ūonī sp'ēvozāb r'ezmajūtax mēstrōf, a žōden ūī_mōk tegūō māna ūuprācīe. Ias ten mon'š sū d'ēcezu, že ten krōje mōk mūnō ūuprācīac, tak t'e ūon zǎ_ūim puōsū, a ten krōje p'sōšet a 'žék : „Iō ten mūn ūūprācū, alle ūūnācī ūé, ūak t'e dōce s'ke talarōf“. Iī t'e ūonī sū nǎ_t'e zyozob. A ūak ten krōje f ten mūn vēšet, tak ten dīobū eozd'žū, a 'žék : „brace, ūes tō t'e tu?“ ; a ten krōje 'žék : „ūo brace, ūo t'e ūem“. Tak t'e ūon 'žék : „Tō lē ten mūn ūūprācī, a ūo pudū f ten drādī mūn, a tū ūo tēš fšatk'ō p'ōskažū, ale teg'ō tō ūūnācī ūé_ūprācī, ūak ke ūonī eō dāžō dōūsta talarōf“. A ūak ten krōje ūeū ten ūuprācēnū, tak ūon šet d'e sfēg'ō d'e d'ēnu : a ūe varāūō dūg'ō ūī zo zǎ_ūim p'sōšle, že biū ūīma mūn skāžēnū, a ūonī čob, že ūon mōk mūn ūuprācīe. Tak ūon 'žék : „ūo m'ōgū ūuprācīe, ale ūūnācī ūé, ūak t'e ūo d'ēstanū (!) dōūsta talarūf“. Tak ūonī sū zyozob, a t'e ūon šet, a ūak ūon f ten mūn p'sōšet, tak ten dīobū eozd'žū a 'žék : „brace, ūes tō_ū tu?“ a ten krōje 'žék : „ūō, brace, ūo tu ūem“. Tak ten dīobū 'žék : „tō l'ē_g'ō ūūprācī, a ūo pudū tū f ten t'scēī mūn terō, a tēš fšatk'ō p'ōskažū, alle tū tō ūé_ū'ozō, rozob ūonī t'ebe t'sōsta talarōf dāwā(!), b'ō ūagbō tō tū p'sōšet, t'e t'ebe l'x'ō pūže“. Tak t'e ten krōje ten mūn ūūprācū a ozō" sūōī dōūsta talarōf, a šet d'ē_dōm. A ūe varāūō dūg'ō ūī zo zǎ_ūim p'sōšle, a gōdab, ūonī čob, že ūon mōk mūn ūuprācīe, a ūon 'žék : „Iō, ūo m'ōgū, alle t'e ūe ūe zakozōn'e, tak ūo ūé_pudū“. A ūonī xcelō mū dūe t'sōsta talarōf, lē ūeū ūē, a ūon

ńe_xeñ. Tak ıag_uońi ńi_zetł, źe "on ńe śpas'ewu, le po prowze tak moślu, tag_uońi guō nā_uōs myōrō śsazetł ńi_z_ńim d'e teg'u muu ıaxetł. A ıak uon ś ten muń rošet, a zaćō p"ōktepōwac, tak ten dıōbu wzd'etł a 'żek: „Io co d'ex godu, źe to tu ńi_ńey ıw, b"ō Pēbeba t'x"ō suō“. A ten krōje 'żek: „Bruce, ıobō tu ńe_śet, alle ta p'sekłtō baba tu ıi_zc, tak io Pēbe xcoŋ 'żec“. Tak Pē ten dıōbu 'żek: „N'e c'eś uońi Pēbe za Pē uuprac'ic tu dazō?“ A ten krōje 'żek: „uońi xco_dac t'sasta talarōf“. Tak ten dıōbu 'żek: „T' le ten muń "ūpruēi ıeś, a io ıi tero pudŋ, c'e ta ańi ta baba ńe_mzeta uō_ńe ńezetł“. Tak ten krōje muń uūpruēu a d'estu t'sasta talarōf, a ıeż_g"o d'i_dom zāczetł, a uon śe pıōbud'ewu rāupā, a sı ūōze_ńu a d'ē ıezewō a d'e pıcō ńey. Tak se žetł d'art śc'ostłace, a kei f'c'ro ńe_zdetł, Pē žōjō ıeż_żiz_żetł. (Luzin).

11. Szklana góra.

Bıu v ıednū fśi gbūr d'ese b"ōgātī, ten ńey P'şer sōńf, tī
 • deaı hōłō mōdri, a ıeden bıŋ g"ūpī. Tī mōdri pıomagālo uōıeu p'sō
 gosp"odn'śt'fī, a ten gūpī sezu za p'ickū a pōcku se p'ick. A temu
 gbū'ecī uōb_ńec kōj'mi x'e g'r'x w'pus, a uońi tu ńi_m"ogbō ńe_
 kuōg"ō "axjucac. Tak ten uōıe 'żek temu ıednūmu mōdremu sōń'ecī:
 „to mześ muśu ıw uōb_ńec wact'ewac, mō d'ex muśıma kuōgū d'estne“.
 Tak ten sū se wżōp d'ēbręy"ō d'ē_ıezewō a d'e pıcō, u Pē se śet nā_
 p"ole, u ıak p'sōšet nā_mol, tag_uon zāćō ıese a pıc; ıaś sū d'eb'ze
 nūıot. Tak Pē uon "ūsnu a ńe_uocenu ıaś p"orēw'e u g'r'x bıu ıe-
 dnak spūsū. Tak ten uōıe p'sōšet nā_p"ole, ā_g"o dıctix wōskal'ewu
 a 'żek: „żıs ten d'ōjī pūze“. A temu d'ōjēmū sū Pē sam"ō stāuō.
 Tak ten uōıe 'żek: „Pē ımī radō ńe_mze, le ıō_mdŋ muśu sūm
 cax'ewac“. A ten gūpī Pē cōu (!) a 'żek: „tutku, ıō_pudŋ“. A ten uōıe
 'żek: „kei uońi deaı ńe ńe "ūpilewālo, Pē to d'ex g'osw'e ńe, alle
 kei x'ecś, Pē bēz". Tak ten gūpī sebe "ūpēk: pō'cka u c'etk za mōdri_ı
 se śet nā_p"ole; u ıak p'sōšet, tak se sōt ńi zaćō suıguō pō'cku ıese.
 Tak p'sōsuu d'ē_ńeg"ō mōś u uon ıi xatk"ō uōd_ńeg"o pō'cka 'żēnu,
 u tu mōś 'żekuu: „T'e to d'eb'ze z'c'bu, tero to mōześ leguıe a spac,
 kei to kuōıe p'sıj'ndō, Pē io re zbażŋ“. Tak uon lika spew, a ten
 wst'śōt w'eca Pē mu ńe'c'e tak p'sōz_gūbŋ beguō, Pē bā na mōś. Tak
 uon uōc'cū, a ıi_zu, źe kōjū bıu c g'r'xu, tak uon d'ē_ńeguō śet,

ij_g"o uáxfocu, a ten kôh mu ržek: „To le zé_mie zémⁿⁱ tã uuzdã ij tã kandãrã, a tu ij k"ole teje dãba na ti uo^{pe} srãoéij, a kã tã_mzesh kã e'e xey, t'e címies tã uuzdã ij tã kandãrã a t'e ná_teyõ dãba sklepeš, a e'e tã_mzesh xey, t'e tã_jsth"õ d'estõies, a vï_tre p'sh^{zesh} zos". A ten kôh zgínõ, a p"ovene, kã ten uo^{je} p'sošet, t'e grex úe_bã spãsu. Tak uõn_g"o puãrjolu, a ten gupⁱ ržek: „tatku, vïtr^e jo pudã zos". (To samo po raz drugi i trzeci)... a vïcⁱ tu úe_xoyõ. A t'e ten kôh zgínõ. Tak t'e uõn šet d'ẽ_dõm a ržek: „Tatku, tu vïcⁱ žodni k"õie úe_jdõ, jo tu prõžn'e sãžã". Tak ten uo^{je} ržek: „D'eb'ze saie, d'ex rõs s cebe e'e d'ẽbrõg"õ bõyõ".

A úedalek t'e jso bõyõ mást'e, a tã úešku krõl, a ten úey (mã) bãre p'ãkny cõrkã, a d'ẽ_úe cele nãvri jezžõyõ, a ij_sã žoden úe_éizu. A p'shãaru tã rõs ičden. ã ten mòk čãžec, a jag_uõna g"õ úe_xeã, tak t'e uõn_ij zãklõ^p f sklany gõrã, e'e d'e_úe úe_mõk úirt d'ep'sh'e. Tak ten uo^{je} r'ezmajiti spõs'ebõ vãmšlu, a sã r'ezmajitã rãž'u, a úirt úe_éizu žodni rãdã, iãš jedna čãr'evõica r'ezkua: „Io, krõlu, t'em ná_t'e rãdã; krõl mãšⁱ f suõjim cãym krãjn bekãjnt zãvlic, že k"õždi úežehãyi par'epk mãšⁱ ná_tã gõrã na kũõnu vãxãe, e'e_mzẽ bãre trũdnẽ, alle ten, e'e tu vïžze, ten mãšⁱ f ku teg"õ zomku t'sõ rãzo võbãxãe, t'e uõn_ij vãbãvi, t'e uõnã_mu da gãbõ, a uõn d'estõie na úsãie gõzãdã, e'e_mzẽ_g"õ mòk k"õždi pãžnãe". Tak ten krõl tã rãdõ úsãõru, a zãro dey nakãzãe, že j'sõsõ úežehãyi par'epcã, b"ogãti a "ub"õgⁱ k"õždi úey jãxãe, a r'ebõ ij vãbãvⁱ, tenbõ ij d'estu za bãnkã, b"õ tu čãr'evõica tak nakozã. Nõ tãk t'e teg"õ gbãra tã dvãj mõ^{dr}i sãm'ee tẽš zãčõ kũõždi sfjg"õ k"õna pue'evãe, a kã ten žõn p'sõšet, tak t'e uõni tẽš jãxãb; a ten gupⁱ vžõ^p tãkcg"õ kulãvẽg"õ k"õna, a_j tẽš gõdu, žebõ jãxu. A tã drãgⁱ sã z úeg"õ smel: „e'eš t'e tã ná_tim suõ_jim kulãvim xeyõ?" A jak uõni uñãxãb, tak ten gupⁱ vžõ^p teg"õ kulãvẽg"õ kũõna, a p'evãzu z úim na ná_uõ^{lã}, a pnsu g"õ ná_trovã, a t'e vãjõ ná_uuzdã z nõ st'sib'žnuõ kandãrõ, a sklepnõ ná_neg"õ dãba, a t'e sã g"õ pitãyõ, e'e uõn xey, a uõn ržek: „Ič_ducg"õ kũõna ze st'sib'žnãmi p"otkũõvãni, a ze st'sib'žnãim "úberã, a dlo_úe k'evcjskẽ vobc'evic". Tak t'e t'e mu sã jsth"õ nálužyõ, tak t'e uõn sã võblẽk, a t'e šõt na teg"õ kũõna, a t'e jãxu. A jak uõn p'shãaru d'e tã sklãni gõrã, tak uõni (!) zdõleka (!) vïž'u, e'e k"ole tã gõrã kũõni lãžãyõ, a s'e úuõyõ šp'vã p"õgõmõni. Tak t'e uõn p'sã-

uokū a t'e vnoku stok uā tū gōrū, a t'e nāvōrcū uāzot, a iūxu d'ē-
dōm, a p'rcste na uā uōnkū, a t'e sū zēblīk, a suōi uōb'uci uōblīk,
a s teg'o kuōiu ziō' uuzdā a kaudōrā, a iū zōs tū sxiōvu, a ten
k'ōh' zjīnō'. A t'e uon šet d'ē-dōm, a tī drāg'i iū bōlō d'ema,
a p'ōcōdōlō uōiēu, iak iima tū sūō. ā ze blos iēden f krēl'ēf'skīm
uōb'ucīm, tēub_hu met vīara, alle uon nāvōrcū uāzot. A ten gūp'i
gōdu: „iō g'o tēs vīz'u, iō biu na tak'ē v'elg'ō d'evu'e vōlūzū":
a uōni godālō: „iō, tō ze balvō p'ēk'".

A za porū dūi krōl dūy zōs nakūzac, ze mēlō zos fšātes iū-
rac. b'o iēden iū biu, c'ebō biu vuet vīacōnī. Tak t'e uōni zōs zā-
čālō suōi kuōiē puc'evac a fuhr'evac, a k'ē ten čās p'sšāset, t'e "ōni
zōs iārālō, a ten kulāvī... i tak dalej po raz drugi.

A iē varāvū dūg'ō, tak krōl zos nākazu (!), ze zōs fšātes
mēlō iāzac, ze iēden vuet iū u gōrō biu. Tak uōni le zōs zāčālō
i tak dalej, j. w.

...a uon vnoku p'rcst'e d'e gōrō, a t'e uōbvnoku t'sš' razō f kū te-
g'o p'ūacu, t'e sū uōtemkuā tāk'i v'elg'i sklēhōnī d'ēč'ze, a tū sēzā tu
krol'evna. Tak t'e uon sū p'sed nō uūkuōnu, a t'e uona mu dā gābōe
a t'e uon zāro uōl'sīmu gōvōzdā na uāsōiē, a t'e uona bōyu vōbavēnō.

A ten krōl mū' tō vāzō f kū tī gōrō vāxā puostavēnī, c',
uōniba teg'ō. c'e tū vīaru, scigālō. b'ō uon xc'ey (xc'u) v'ēz'ēc, xc'ebō
t'e biu. Ale t'e iūc iē puom'oguo, uon p'sez-ūi'x p'sez-v'ēšk p'sēnōku,
guēy p'rcst'e i tak dalej, j. w.

A nen krōl ten sū bār'e uūcešu, ze ieguō cōrku bōyu vōbavēnō,
alle tērō iūxt iē v'ēz'u, xc'e iā vōbavū, alle t'e bōyū d'e zuōnō, b'ō
ten d'ēx mēy gōvōzdā mēc, b'ūō tū čar'ēvōnica d'ēx tak v'ēk'ya.
Tak ten sū mēy meld'ēvāc s tō gōvōzdō, alle sū iūxt iē meld'evu.
Tak krōl dēy za tīm šakāc, tak fšāze šukālō, a p'sšālō tēs d'ē-te-
guō gbūra, a uobzērālō tēs iēg'ō dvux sōnōj, c'e tū bōlō iaxōnī, alle
zōden gōvōzdō iū mēy. Tak uōni sū pitālō, mēy uon iēz' f'ic'ī sōnōj,
a uon gōdu: „iēs tāk'ēg'o gūp'ēg'o iō mōm, ale ten tū iē b'ūy". Tak
uōni gōdālō: „kuō mō g'ō uōbēzd'zīmō". A uon mēy tak'i d'uōg'i
vūōsō, a biu tak čōrnī, a spōpēlēnī, ze knap tū gōvōzda bōyu v'īz'ēc;
iāz uōni tō vūōsō v'ezgaruālō, t'e uōni v'īz'ēlō, ze uon mū gōvōzdā.
Tū t'ē uōni g'ō zāro d'e krōlō v'zālō, alle krōl v'ēk, tāk'ēg'o uon
iē uacu za zēca mēc; a tū krol'evna v'ēk'ya: iō g'ō, krōlu, xc'ē, uon
mē vōbavē, tak uon iē mōi'. A ten krōl sū v'ēzgo'z'u, a v'ēk: „K'e

ta g^o xes, fe g^o ves, alle myöim zčekä sä čiči ie nuzovöi^a. Tak nohi sä uzechä, a kesetö žödnög^o üé beuö, a kröl ima deu v lese takö larüö ränpä puöstäbie, a fe nohi sä mäla žöcic, iagbo uöhi myögbo.

Alle ie varüö dugö, tak ten kröl mey uöinü, a tu cörka sä d'evézä, a suöimü xüpu fe p^oübezä, a ke ten kröl nü uöinü čigau, fe non žék: „Tero keba iö mey tak d'čbréguo zoca, fe iöba mu k^oomeindä puödu, ale hene fe tu ie möj zoc, ten tu xüözi p^ouö^okar, a žübom d'v uöči p^oö“. A iak ten kröl bñ iäxöni, tak ten zoc set nä nü uö^okü, a väsaku sebe nuzdä a st^ošibr^ožnuö kaudärä, a sklepu nä tegüö däba, a fe guo sä pätäyö, č'e uön x^oey, a non žék: „ze säc täsöci uöisku na k^oöbar, a fšotk^oö st^ošibr^ož p^ošast^očienü, a dle üé krelesk^o uöb^oüci ze st^ošibr^ožnuömi špörami a šäblö^a“. A fe non iäxu zä tim krölä f tale, a ke non p^ošäaru tu, fe nohi mäla iü fe krölece uöisk^oö p^oöb^oté, alle f tim non p^ošänaku, a sk^oomend'evövu suöic uöisk^ouö nä tegüö čözög^o. Tak fe uöhi g^o zblä f p^oer, a fe non narvöč^on uäzot a guöñ. A ten kröl ma xey puöžak^oövöc, alle non sä röz üé obezäžnu, a iäru p^oeste nä t^o uö^okü a žiö^o ze suöguö kuöna nuzdä i t. d. j. w.

A tim čäsä ten kröl bñ tš d'ema, a tu cörka bña iženu guö naréžoc. Tak uöñ iü puöbödu, iug mu šüö, ale žé g^o iž'deu väretu: „keba iö takéguö zoca mey, alle ie, ten tuöi, ten na uö^okar zäba p^oö“. A non žékya: „kyö non d'ev tu mušu b^oc tš, bñ non d'ev fe öelö puövöädu“.

A tim čäsä nen kröl zös d'estu uöinü, bñ ten, č'e z nüm uöivö, ten žék, že fe rixtir üé šüö, že uön sä(!) mey puömüc d'estöni. Tak uön sä tš vžö^o puömüöc, a fe zäčö^o z nüm ižš röz uöinü. Tak fe non čignu na t^o uöinü, a zös na suöguö zoca näžiku. Ale ten set na nü uö^okü i t. d. j. w..... alle iak non ze suöimü uöiskü vuöku, tak fe fe za tim čazim krölü blös tim uöstu; tak uöhi uncekäla, a fe non nävräcu i t. d. j. w.

A ie varüö dug^o, tak neu kröl zös d'estu uöinü z nüm ištüm i t. d. j. w.

Tak fe non püdež^on rös ze suöim uöiskü na iür, a fe iür rös zblñ, alle zdatžüö sä, že guo ieden šäblö čö^o v n'egä, teyö zoca, a fe čiz^on ten kröl. Tak non vöiö^o rutkyö suöi šnepelduk, a tu bñü ieguö men'c vöšöté, a zävinu temu zöč'ebi t^o n'egä, alle non guo

ńe_p^oznu, ńon mǎslu, t'e bñy iak'ı cǎzı król, e'e mu pñómogu ńó-
jevac. A fñm ten sk^oomend'er'evu suõie ńójsk^o, a gney ná_ńá
ńó^oká, ias sá k^ou'zñmõ i t. d., j. w... a t'e sel d'e_dóm, alle bñy ku-
lāwı; a iegñõ bñyku zd'zı, a godõ: „e'es ı'vbe ı'v? to ıes kulāwı“.
A ńon gāđõ: „t'e ıo sá ńókit“ „Alle e'es t'ebe dey takõ suõzõ
x^oustá d'e zabıñeõ“? A ńon 'zék: „ıo ıá nālos“.

A tım eásq ten król bñy tēs z ńóñu ıı d'e'ma, tak tu cõrka
gñu šñu nǎvezac, a ńón_ıı pñóvodu, iak mu šñõ, ıág_mu ıeden t'erñı
pñómogñ, alle ńny ńešer'se, bñõ gñu ıeden cõp v ńegá. A ńona
'zékua: „Ten mõi tēs p'sšet tak'ı kulāwı d'e_dóm“ . A ten król 'zék:
„T'e gñu ze šabu kõsuu, bñõ ńõn ııma õjedw d'e ńõõı p'õñ“ . A ńonu
'zékua: „ıo, alle e'e mu takõ(!) suõzı šnepelduk dey d'e zabıcõ“?
A ten król 'zék: „T'e mu ıo zǎcına sõm suõñm šnepelduká, alle
kñõ mõi'e ńõn t'e bñy, ńõbezdzıš le ten šnepelduk, a ke tu bõze
mñõie ıne'e vǎđõı, t'e t'e ıe mõi šnepelduk, a ńõn t'e ıne pñómogu
ńõñevu“ . Tak tu cõrka šñu zarus d'e_dóm, a ná ńegá ńõđbıñq.
a pñõzñá, ze t'e bñy królıf šnepelduk. Tak ńona begá krõlevı pñõ-
õadac, ze t'e bñy iegñõ šnepelduk. Król dey zarus ńõzõ zap'sze,
a xey gñõ dac hñlar, alle ten zec ńe_ıacu, ıus ke ńõn bñy zdrõf.
t'e ńon sel ná_ńá ńó^oká, a vñõp na fšatké ńuzda a kandarõ, a sklepu
ná_tegñõ dāba, a t'e gñõ sá pñauõ(!), e'e ńõn xey. A ńõn 'zék:
„ıo xć t'e fšatkñõ ńõjskñõ, e'e tu spuõcıvõ, ınee, a fšatkñõ f st'š-
br'e a v zuõte a v d'e'ment p'sšabrõñı, a kar'etá v dvanõsee kñõñı,
a samñm zuõtá a d'e'mentá ńõñt'e, a dlo_ńe a dlo mñõñı bñykı k'v-
lesk'e ńõblec'õñe“ . A t'e ńon ze suõñõ bñykõ sõt f tǎ kar'etá a t'e ıacu
p'rest'e s tım rauñm ńõjská, a z muzıkõ p'sšet królıf pñuue, a ten
król sá ń'zās a mǎslu, ze t'e bñy ńeu król, ze ten mu xey fšatkñõ
vzõ'e. Alle ten zec sk^oomend'er'evu suõñe ńõjskñõ, e'e ńõñe mñšauõ
p'sšet tım królq parudõ stanõc, t'e ten król pñõznu sfegñõ zecu
a suõñõ cõrká. Tak ńõn_ıı p'sšep'iesu, a ııma caye suõñe k'v'lestñõ
dar'evu. Tak ńõñı zārõ i tım k'v'lestñm pñuucu ńõstñõ ıneškuñõcõ,
a t'e ńõjskñõ bñõ tēs fšatkñõ vabacene, a ze ńõñı t'erõ ńe_zderlo,
tak ńõñı šñõ ıez_ziz_z'ñn. (Luzin).

12. Zakład.

Ból dñaj pñ'e'be, a ten ıeden, ten ıneñ ıedñey šıpra, a ten
fšatk^o mu be'zñ bñ'e. A t'e ńõñı sá zavac'evāle, ze ńonbõ mu

zūgōu (!). A t'e ūm̄ ĩemu nasu štuvā, tak e'e nōna ūotsar'ecā ĩe-
duc ūōj'ēā. Tak ten pōn p'sšōšet p'oreu'e, a sā pātu, e'e ĩegō
ūōj'ēā p'diūō; a ūm̄ 'žēk, že bōuō lōxū s tīm ūōf'ecā, že ūm̄ ūeu
t'e strac'eu'e. A ūm̄ ĩemu 'žēk, že t'e bōuō bār'e d'eb že ĩi temu deŭ
zāro ĩūžesōt talārōj, že ūm̄ ĩemu p'rōndā p'orezu. Tak ūon sed
d'e teŭe pāna, tak ten pōn mušū mu dac šescset talārōj, že ūon
mu p'rōndā p'orezu. A t'e tēs ūm̄ ūot teŭō ēasu ĩež_barz'ī ĩemu
ē'ežu. (Luzin).

13. Zrebiec.

Mā v ĩezelā ūo p'orēnk zāp'saglo zŭžepca, a t'e mā kavu
z ĩm̄ ĩaxāb, a t'e mā ūabrōcālo nazot, a t'e mā gūō vāp'saglo.
A drāgēū dñū ūōñi ĩe g'ō p'sop'rēvažeb e brōnā, a t'e ĩo ūeu
z ĩm̄ brōn'evāc: a t'e ĩak ĩo g'ō zāp'sik, t'e ĩo zāčō' ĩāxāc, a t'e
ĩo z ĩm̄ tak viedue d'ē_k'ōna ĩezž'u, as z ūeu sam padu. A t'e
ĩo p'rōbūōvu, žebā ūm̄ štōl štōŭ, a t'e ūon ĩeš ūē_cen s'fēc, a t'e ĩo
mu deŭ ĩeš tak'ī cur ĩc, a t'e kē ūon staua, t'e ūm̄ biŭ ĩš spūō-
kūōiū. (Luzin).

14. Fałszywy ksiądz.

Īeden xūōž'ī tak p'ūō_s'fēce, a t'e ūon gōdu, e'e ūon biŭ kloš-
Pernim̄ ksāžq. A t'e ū . p'sšōšet d'e ĩēdnar lōz'ī, a t'e ūm̄ biŭ tē
'u_ūīx ūō pōrā ĩezel, e. ūon ĩīma vžō' cōrkā. Na p'orēnk ūōñi
fstālō, tē cōrki ūē_bōuo, a ūōzū tēs. Tak ūōje deŭ na f'setkax pōč-
tar telegrafūōvac, tak kole g'ō ūōñi ūax'ocālo, a cōrkā cepūōlo
nazot de d'ēmu, a ĩeg'ō vžā'lō ve t'unk. Ūot teŭe ēasu ĩie ūē-
bōuō ūō_ūeuō d'e sūoxāna, a ūōñi mušēlo za_ūō ūōpas'evac, ūona
ĩīma xā ūūec. Dva dvazesce lat ūona bōna stārō. V'icī ĩie ūē-
bōuo. (Robakowo).

15. Rana od siekiery.

Īo biŭ d'ē_lasā, a ten mōj brat biŭ tēs, a ĩak mu ūustōp'ūu
d'e buka, a mā zāčō rāllie. t'e ūon ĩū cō' f tē ū'egā. Tak ĩo sā
'u'žas, tak ĩo vōiō šnepelduk s tašō, a t'e ĩo s'elbe t'e zāvōzu'. A t'e
ūon ūōstūy f tīm lese, a ĩo šet d'ē_dōm, a ūon zas p'ūōtemu p'sš-

iaxū s tīm d'ževā, a ĭak ĭo d'lex^oozijū d'é_dòm, tak banyka s'ebe d'ževā rōbija. Tak ĭo p'sāšet d'e_ńé, tak ĭo ĭi gōdu: „Je se ńé_w'časni“. Tak ĭo p'sāšet v ĭizbā, tak tō (!) ĭo ten snepelduk uōd'rijū: tak ĭak ĭo g^o uōd'óū, tak t'e ĩie kr'čé' ńé_bōu. Tak ũona ĩe t'e p^osma-r'evaqa takō vōtkō, a t'e ĭo z'jūt tr'štok, a t'e ĭo p'jōset d'e r'ebuōta, a r'ūozijū ĭo d'v' d'čé ńezele d'e r'ebuōta, a t'e v ńezelā ĭo p'jōset po p'ejdū d'é_kar'ema, a t'e ma p'ĭeme śnaps. Tak ma sā nāp'ila, a t'e me p'jōšla d'é_dòm. A t'e v ĭēdnī r'ajpe bōu muzika a t'e ĭo zučou taur'evac, a t'e ĭo ĭem ũupot, a ũude'žijū ĭo sū t tū w'egā; tak t'e ĭo p'jōšet d'é_dòm, a ũot teg^o času ta w'ega ĩe b'jōlā, a ĩicī ĭo ĭi r'ebic ĩl_mōk. Tak d'čé ńezele ĭo d'ema ležu, a t'e ũona ĩe zād'ezna d'e s'estrōj v ĭēden p'ō^otk a v d'v'jī p'ō^otk t'e sā pōrka ũur'ezōua. A t'e z'ebār ńez'el ĭo ũa t'ax s'estrōj b'j, t'e ũona ĩe halā nāzot ũot t'ax s'estrōj, a t'e ta w'ega ńé_bōu ĩie ũobg^oo'ienō. T'e p'sāšet d'é_dòm a dva lata t'e varajō. ĭak ta rena sā zag'jō-ijū, ale r'ebic ĭo mōk ĭem r'actī. A t'e ĭo sā ũōd'žek g^ož'etuki p'icō, t'e p'jōtemu ĭo ĩiĭak ńé_p'ĭā, ĭo ĩnš ĩl_ńew na s'jōim ĭāzaku kōrnisu. Kōjnc. (Robakowo).

16. Śpiewki.

- Zd'inaqūś_ńie ũōu. zd'inaqūś_ńie ũōba,
Zd'inaqūś_ńie ũūōjē z'efčā, r'ē_g'jō ĩima d'ema.
ĭeden z ĩim tain'ezje, d'v'cl' ĭi z'ajūjē,
T'šecī sezī za s'felikā, r'jce z'ajūmūē.
- V ũōl'sōie, v ũōl'sōēce, z'jinaqūś_ńie ũūōjē z'g'žepce,
X'ebō ũūōjē z'g'žepce ũalos, temu d'jūbām gō^opk'ī z'aros.
- Zāšūō s^ounce zā_las, a ĭo badū^o ũūpus,
ĭo ĭež_d'é_dòm ĩe p^oon'kā, b'j' z'efčāťj' ĩe "ob'okout.
(Luzin).

Tytus Benni.

Z dziedziny akomodacji międzywyrazowej.

„W wymawianiu czysto polskim, podobnie jak w języku sanskryckim, każdy dźwięczny początek wyrazu następującego wpływa upodabniająco na koniec spółgłoskowy wyrazu poprzedzającego”. Tak formułując odkryte przez siebie prawo akomodacji międzywyrazowej, profesor Baudouin de Courtenay w ten sposób obejmuje dwa wypadki, a mianowicie:

bez dźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego upodabnia się do dźwięcznego początku wyrazu następującego: „jak żmija” (1); dźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pozostaje dźwięczną przed dźwięcznym początkiem wyrazu następującego — w przeciwieństwie do wypadku, gdy znajduje się w wyrazie osobno wymawianym lub na końcu zdania, jednym słowem przed pauzą, i jest bezdźwięczną: „nad głową” (2).

Dodajmy do tego dwa odwrotne wypadki, a mianowicie:

dźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego upodabnia się do bezdźwięcznego początku wyrazu następującego: „pod piecem” (3); bezdźwięczna końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pozostaje bezdźwięczną przed bezdźwięcznym początkiem wyrazu następującego: „brat chory” (4).

a będziemy mogli sformułować zasadę tę ogólniej:

w spojeniach międzywyrazowych końcowa spółgłoska wyrazu pierwszego pod względem dźwięczności upodabnia się do początku wyrazu następującego.

Oczywista, że przy takim stawianiu rzeczy powstaje kolizya

między zasadą Baudouina a twierdzeniem o bezdźwięczności wygłosowych spółgłosek wogóle ¹⁾; musi nam zależeć na wyraźnem ich rozgraniczeniu. Twierdzenie, o którem mowa, brzmi tak ²⁾: „wszystkie ³⁾ spółgłoski dźwięczne wymawia się na końcu wyrazu i zdania bezdźwięcznie”. Otóż wszystkie wypadki dźwięcznych wygłosowych spółgłosek można zaliczyć do jednej z trzech kategorii: albo dźwięczna wygłosowa spółgłoska znajduje się przed następującym dźwięcznym nagłosem, albo przed bezdźwięcznym, albo nareszcie przed pauzą. W pierwszym wypadku zasada nie potwierdza się, gdyż dźwięczność pozostaje pod wpływem następującego nagłosu: w drugim mamy bezdźwięczność, lecz dla konsekwencyi musimy ją przypisać nie pozycyi wygłosowej, lecz, jak w pierwszym wypadku, wpływowi następującego nagłosu; — trzeci wypadek jedynie nie da się doprowadzić pod zasadę akomodacyi międzywyrazowej; może on tylko orzekać, że dźwięczna wygłosowa spółgłoska przed pauzą traci swą dźwięczność.

Gdyby w dalszym ciągu komu zależało na tem, by dla osiągnięcia zupełnie jednolitej zasady, obejmującej wszystkie wypadki, usunąć i ten dodatek, łatwo mu się go pozbyć, określając „pauzę” jako element fonetyczny bezdźwięczny, i stawiając ją na równi z bezdźwięcznym nagłosem.

Przyjrzyjmy się wypadkowi, kiedy w spojeniu międzywyrazowym poprzedzający wygłos i następujący nagłos oba mają tęsamą głoskę. Ponieważ przerwy między wyrazami niema, —

¹⁾ [Nie podobnego nie twierdzą. »Na końcu wyrazu i zdania« znaczy oczywiście to samo co »przed pauzą«, jak to wynika z § 30. mego »Szkic«. Należało może, unikając wyrazu »pauza«, powiedzieć: »na końcu wyrazu, będącego zarazem końcem zdania«. Ale nie przypuszczałem możliwości nieporozumienia. — *J. R.*]

²⁾ Rozwadowski: *Szkic* § 29.

³⁾ Mowa jest tutaj, jak i zresztą, zawsze tylko o spółgłoskach, mających samoistne bezdźwięczne odpowiedniki, a więc wyklucza się liquidae i nasales. Także mowa tymczasem tylko o osobnych wygłosowych spółgłoskach, wyklucza się więc grupy spółgłosek.

jest to jedynie graficzne przyzwyczajenie, że oddzielamy stale wyraz od wyrazu, — więc na miejscu dwóch pełnogłosek mamy jedną, co do iloczasu równą sumie obu komponentów. Wymawiamy też rzeczywiście:

głośnāvantura, *fstrentnēkscesy* (wstrętne ekscesy), *niemožli-
vīd'joči* (niemożliwi idyoci), *nejasnōtpočežal* (niejasno odpowiedział),
vōvednūleva (w Wiedniu ulewa).

Tak samo ma się rzecz ze spirantami razem z nasales i liquidae. Tutaj jednolity długi spirant, składający się ze słabej wygłosowej spółgłoski i silnej nagłosowej, równa się mniej więcej $1\frac{1}{2}$ silnej; a w szybszej mowie jest nieco zredukowany; w pewnych tylko wypadkach słyzy się wprost spółgłoskę zwyczajną; granica zgłoskowa jednak pozostaje we środku spółgłoski. Oto kilka przykładów:

ja was sam odprowadzę: między *javassamot* a *javasamot*, i bez siostry się obejdzie: *ibeššostry* — *ibešostry*, przewiąż szarfą, bez umów formalnych, zapach herbaty; — pójdź raz ze mną, weź zieloną, pocóż żalować, nie mów wieczorem; — jak mi żal lata, nie szukał łączności, umar(l) raptownie, w tym miesiącu, dla pannie na wydaniu (por. *panna*), stopień nieuctwa (por. *ženie* = dziennie).

Powstająca w spojeniu międzywyrazowym długa zwarta spółgłoska różni się od zwyczajnej silniejszym zwareciem, dłuższem wytrzymaniem zwarecia i silniejszym rozwareciem, stosunek ich jednak nie jest 2:1, lecz $1\frac{1}{2}$ — 1: 1, jak poprzednio. Przykłady:

kierunek kolei, powrót tak łatwy, chłop powiedział; — szereg głupstw, powrót do domu, grób bez krzyża; — pomoc córki, zobacz czy idą, chodź ciszej; — malec dzwoni, klacz dżokeja, posiedź dziesięć minut.

Fonetycznie identyczny rezultat z $c + c$ daje spojenie międzywyrazowe $t + c$, mianowicie \bar{c} , ponieważ co do jakości zwarecie przy obu dźwiękach jest to samo. Jeżeli więc w transkrypcyi fonetycznej długie głoski mają być oznaczane podwójną literą, to należy to czynić i w danym wypadku. Będziemy więc mieli:

povruccurki (powrót córki) na równi z *pomoccurki* (pomoc

córki), *pšćčasem* (przed czasem) na równi z *leččasem* (lecz czasem), tak samo *nućatam* (nad ciałem); *pożżvonem* (pod dzwonem), *pożżví* (pod drzwí), *pobyżżísejšy* (pobyt dzisiajszy).

Akomodaacya pod względem palatalności (średniojęzykowości) bynajmniej nie zawsze ma miejsce, gdy w spojeniu międzywyrazowym stykają się głoski pod tym względem niejednakowe. Może ona być palatalizacyą (ześredniojęzykowieniem) niepalatalnej wygłosowej spółgłoski przed palatalnym nagłosem, lub też depalatalizacyą (odśredniojęzykowieniem) palatalnej przed niepalatalną.

Wyliczam wypadki palatalizacyi w spojeniach międzywyrazowych, podając po jednym przykładzie dla każdego wypadku:

-k (= -k, -g), przed *k- t- p- ć- ś- f- ź-* = *-k*

takkepsko (tak kiepsko), *takćnie* (tak tnie), *stopakpiše* (chłopak pisze), *jednakćiszyj* (jednak ciszej), *netakseži* (nie tak siedzi), *jakfíga* (jak figa), *bykćispański* (byk hiszpański).

-t (= -t, -d) przed *k- t- p- ć- ś- f- ź-* = *-t*

potkecamí (pod Kielecami), *batćnie* (bat tnie), *potpecem* (pod piecem), *povrutćeški* i *povrućeški* (powrót ciężki), *żaćešeži*¹⁾ (dział siedzi), *povrutćakra* (powrót fiakra), *nawetćirurg* (nawet chirurg).

-p (= -p, -b) przed *k- t- p- ć- ś- f- ź-* = *-p*

stópkiwnoć (chłop kichnął), *stópćnie* (chłop tnie), *nerupćekta* (nie rób piekła), *lupćelbe* (lub ciebie), *stópśiwy* (chłop siwy), *nerupćgluf* (nie rób figłów), *typćilona* (typ Chilona).

-g (= -g, -k) przed *ć- d- b- ź- ź- ć- m- n- l-*²⁾ = *-g*

fšagćino (wszak gina), *šeregćni* (szereg dni), *kećisejbatogo* (kieliszek białego), *pomrućżiki* (pomruk dziki), *łogćelonye* (łak zielonych), *tajćelki* (tak wielki), *jaćmút* (jak miód), *vidogćnetudny* (widok nieładny), *bragćlści* (brak liści).

-d (= -d, -t) przed *ć- d- b- ź- ź- ć- m- n- l-* = *-d*

nadćewontem (nad Giewontem), *povrudćnia* (powrót dnia), *na-*

¹⁾ Por. Rozwadowski: Szkic str. 114 Uw. 2.

²⁾ W szeregu tym brak *ś* i *ź*, ponieważ nie zdarzają się na początku wyrazu w języku polskim.

pśud'leǰiuc (naprzód biegnie), *nad'żec'kem* i *naż'żec'kem* (nad dzieckiem), *pod'żem'no*, *poż'żem'no* (pod ziemią), *pod'ciatr* (pod wiatr), *pod'miastem* (pod miastem), *pod'nim* (pod nim), *pod'lišc'ni* (pod liśćmi).

-b (= -b, -p) przed *ǰ- d- b- ź- ź- é- ú- ú- l- = -b*

stúb'ǰiije (słup gnije), *lub'd'jabel* (lub djabel), *xłobbeže* (chłop bierze), *xorub'żéc'innux* (chorób dzieciennych), *buł'zelony* (bób zielony), *rub'wencyj* (rób więcej), *poł'nieška* (pop mieszka), *knajb'nieckix* (knajp niemieckich), *potobl'iteralny* (potop literalny).

-c (= -c, -z) przed *é- ś- = -é*

-ż (= -dz, -c) przed *ź- ź- = -ź*

-s (= -s, -z) przed *é- ś- = -s*

-z (= -z, -s) przed *ź- ź- = -z*

pomoćcierp'ocnym (pomoc cierpiącym), *pomoćszeszaj'że* (pomoc się znajdzie), *uleż'żec'ku* (uledź dziecku), *pokro'wéż'zelony* (pokrowiec zielony); *poččas'emności* (podczas ciemności), *poččas'šfont* (podczas świąt); *poččas'žele'na* (podczas dzielenia), *poččas'žimy* (podczas zimy).

-f (= -f, -w) przed *k- t- p- é- ś- f'- ś- = -f'*

zdruf'kebyryba (zdrów kieby ryba), *znuf'łueš* (znów tniesz), *zamuf'p'čywo* (zamów pieczywo), *kruf'celnyx* (krów cielnych), *umuf'šejednak* (umów się jednak), *d'jabuf'j'p'ekle* (djabłów w piekle), *posuf'f'rijuskix* (posłów chińskich).

-v (-w, -f) przed *ǰ- d- b- ź- ź- é- ú- ú- l- = -v*

ilestúb'ǰiine (ile słów ginie), *znuf'd'nikilka* (znów dni kilka), *vdu'bidnyx* (wdów biednych), *tra'ž'ivny* (traf dziwny), *tra'ž'elonyx* (traw zielonych), *telegra'w'éčorem* (telegraf wieczorem), *struž'ut'niejskix* (stróżów miejskich), *telegra'w'hexe* (telegraf nie chce), *znuf'list* (znów list).

-x (= -ch, -h) przed *k- t- p- é- ś- f'- ś- = -f'*

bezwarunkową palatalizację mamy tylko przed *ǰ*; przed innymi podanymi palatalnymi spółgłoskami w wypadku, kiedy wyraz poprzedzający kończy się na *-ix*: *taki'š'kepskix* (takich kiepskich), *ten'š'łue* (ten ich tnie), *taki'š'per'nikuf* (takich pierników), *dam'š'roci* (dam ich ciocie), *taki'š'w'eša* (takich się wiesz), *taki'š'f'ranek* (takich firanek), *mu'š'riš'pajuskix* (much hiszpańskich).

-y (= -ch, -h) przed *ǰ- d- b- ź- ź- é- ú- ú- l- = -y*

rzecz się ma tak samo jak w wypadku poprzednim: *ǰy*-

gnief (ich gniew), *takiy'dni* (takich dni), *takiy'boro* (takich biorą), *jiy'żeci* (ich dzieci), *jiy'żema* (ich ziemia), *jiy'wina* (ich wina), *takiy-mast* (takich miast), *jiy'nańku* (ich niańka), *takiy'listuf* (takich listów), z tą różnicą, że spójnienie międzywyrazowe *jiy* weale istnieć nie może.

$$-m \text{ przed } \left\{ \begin{array}{l} k- \ell- \acute{y}- \acute{c}- \acute{s}- \acute{s}- \\ \acute{g}- \acute{d}- \acute{b}- \acute{z}- \acute{z}- \acute{n}- \acute{r}- \end{array} \right\} = -\acute{m}$$

mańkilkka (mam kilka), *nożeńt'nie* (nożem tnie), *jam'peřšo* (jam piersią), *bon'čekaf* (bom ciekaw), *długon'śezzał* (długom siedział), *jestem'chirurg* (jestem chirurg); *dom'geldy* (dom giełdy), *psytakin'dniu* (przy takim dniu), *żem'begaf* (żem biegaf), *tym'żeckem* (tem dzieckiem), *potem'żima* (potem zima), *fty'm'niejsu* (w tem miejscu), *ty'm'listem* (tym listem).

W wymienionym szeregu palatalnych spółgłosek brakuje *f'*, *v* i *ń*, a to dlatego, że akomodacya w tych wypadkach następuje nietylko pod względem palatalności, ale i pod względem miejsca artykulacyi, o czem będzie jeszcze mowa, otrzymujemy więc jako rezultat akomodacyi inne palatalne głoski:

$$-m + f'' = \acute{m}f''$$

$$-m + v = \acute{m}v$$

$$-m + \acute{n} = \acute{m}\acute{n}$$

sańf'congnot (sam wciągnął), *begeń'wisły* (biegiem Wisły), *potem'nieżela*, obok tego *potem'nieżela* (potem niedziela). Litera *n* oznaczać ma nasalis dentalis, *m* ze zwareciem górnych zębów z dolną wargą. *ń* jest więc odpowiednią palatalną głoską. Artykulacya ta, która niewątpliwie istnieje, niełatwo da się dostrzedz, ponieważ, jak zwykle, wygłos jest bardzo zredukowany. Co do $m + \acute{n} = \acute{m}\acute{n}$, znajduję przykład u prof. Baudouina de Courtenay: *čyřevain'neřšykšy* (człowiek nie przykrzy)¹⁾.

$$-n \text{ przed } \left\{ \begin{array}{l} \acute{r}- \acute{c}- \acute{s}- \\ \acute{d}- \acute{z}- \acute{z}- \acute{n}- \acute{r}- \end{array} \right\} = -\acute{n}$$

ońt'nie (on tnie), *baran'cier'plivy* (baran Eierplivy), *stefan'šepyta* (Stefan się pyta); *stefan'djabel'nie* (Stefan djabelnie), *stefan'ženkuje* (Stefan dziękuje), *tamten'zielony* (tamten zielony), *stefan'niechce* (Stefan nie chce), *termin'licyše* (termin liczy się).

¹⁾ Mater. i Prace I, 140.

Tutaj mamy trzy wypadki jednoczesnej akomodacyi pod względem palatalności i pod względem miejsca artykulacyi, które nie figurują w powyższym szeregu, mianowicie:

-n przed k- ğ- ś- = -ń

-n przed ǰ- b- m- = -m̄

-n przed f- v- = -ń̄

tułińkapski (łubin kiepski), *teńgenerał* (ten generał), *mandaryńjński* (mandaryn chiński), *kominińpekarńi* (komin piekarni)¹⁾, *stefambelski* (Stefan Bielski), *jakiońmizerny* (jaki on mizerny); *bōńfęś* (bo on wciąż), *pścężonińwężał* (przecież on wiedział). Por. także: *omińmuwi* (on mi mówi) w przytoczonej pracy prof. Bau-douina de Courtenay.

-r przed $\left\{ \begin{array}{l} k- t- ǰ- ć- ś- f- ś- \\ ǰ- d- b- ź- ż- v- \quad m- n- l- \end{array} \right\} = -r̄$

marmurkelecki (marmur kielecki), *śnurłńe* (sznur tnie), *vzurńpenkna* (wzór piękna), *xurńiśyj* (chór ciszej), *dwurńsepali* (dwór się pali), *vzurńfiranki* (wzór firanki), *murńjński* (mur chiński); *majsterńgńeńe* (majster gniewnie), *vyburńdia* (wybór dnia), *kolorńbaty* (kolor biały), *miniństerńżiśej* (minister dzisiaj), *vyvarńżelony* (wywar zielony), *profesorńwinen* (profesor winien), *murńmiejski* (mur miejski), *doburńiezły* (dobór niezły), *vyburńliryki* (wybór liryki).

-l przed $\left\{ \begin{array}{l} k- t- ǰ- ć- ś- f- ś- \\ ǰ- d- b- ź- ż- v- \quad m- n- l- \end{array} \right\} = -l̄$

mulńśośkowy (mól książkowy), *rydelńe* (rydel tnie), *krulńperszy* (król pierwszy), *dyśelńenki* (dyszel cienki), *bulńszęcnkša* (ból się zwiększa), *nieomalńśeni* (nieomal w sieni), *otkulńjńskix* (od kulchińskich); *krulńjńe* (król ginie), *krulńdia* (król dnia), *kundelńbidny* (kundel biedny), *nadalńżatać* (nadal działać), *pulńzelonyx* (pól zielonych), *sulńwielicka* (sól wielicka), *opodalńmiasta* (opodal miasta), *żańnieboji* (żał niebogi), *balńliteracki* (bal literacki).

Oto wszystkie wypadki palatalizacyi pod wpływem spółgłosek w spojeniach międzywyrazowych; pozostaje jeszcze podać przykłady ześredniojęzykowienia w zależności od nagłosowej pełnogłoski *i*, zgłoskotwórczej i niezgłoskotwórczej (*j*).

¹⁾ Mówi się także *kominińpekarńi*.

$-g$ (= $-g$, $-k$), $-d$ (= $-d$, $-t$), $-b$ (= $-h$, $-p$) |
 $-v$ (= $-w$, $-f$), $-\gamma$ (= $-ch$, $-h$), $-m$, $-n$, $-r$, $-l$ | przed i , j

palatalizują się w starannej mowie w trochę mniejszym stopniu. w mowie potocznej zupełnie tak samo jak w innych wypadkach. Zauważyć należy, że γ + i zawsze podlega palatalizacji, niezależnie od poprzedzającej pełnogłoski.

nufironk (nóg i rąk), *naveđid'jota* (nawet idjota), *x'tobiže* (chłop idzie), *mučilexeš* (mów ile chcesz), *druŕipšyjačel* (druh i przyjaciel), *mamiheniŕiny* (mam imieniny), *onistotie* (on istotnie), *vybuřimponuje* (wybór imponuje), *sul'ipepš* (sól i pieprz); *rořjeden* (rok jeden), *rad'jestem* (rad jestem), *vyrub'jedvaľu* (wyrób jedwabiu), *znuv'japka* (znów jabłka), *tamtyř'jedvabnyx* zamiast **tamtyř'jedvabnyx* (tamtych jedwabnych), *znam'jaf'systko* (znam ja wszystko), *dyvan'jasny* (dywan jasny), *vzur'jedyŕy* (wzór jedyny), *krul'jegomošć* (król jegomość).

Często słyzy się jeszcze dalej idące upodobnienie: *mučaguniš* zamiast *muč'jaguniš*, *oneden* zamiast *on'jeden*. Prof. Baudouin de Courtenay przytacza l. e. *veden'žen* (wieden dzień), Szober podaje *pańezus* (Pán Jezus)¹⁾.

Akomodacya pod względem miejsca artykulacji polega na tem, że z dwóch zbliżonych do siebie dźwięków, spotykających się w spojeniu międzywyrazowem, zredukowany wygłosowy przyjmuje miejsce artykulacji silnego nagłosowego, staje się względem niego homorganicznym.

W dziedzinie przedniojęzykowej mamy następujące wypadki tego rodzaju:

- 1) $-t$ $-s$ $-c$ $-u$ przed $š$ $č$ = $-t$ $-š$ $-č$ $-u$
 $-d$ $-z$ $-ž$ $-n$ przed $ž$ $ž$ = $-d$ $-ž$ $-ž$ $-n$

pšetškoťo = *pščškoťo* (przed szkoła), *lučćeka* = *lučćeka* (lud czeka), *noššeroki* (nos szeroki), *vyruščesto* (wyraz często), *pomočšypka* = *pomočšypka* (pomoc szybka), *pomoččasem* (pomoc czasem) = *pomoččasem*, *onšuka* (on szuka), *onćeka* (on czeka), *napadžubra* = *napažžubra* (napad żubra), *žudžžese* = *žužžžese* (dział drze się),

¹⁾ Wisła za 1902 r.

terażęgnam (teraz żegnam), *wyrażżęwo* (wyraz drzewo), *możżyta* (moc żyta), *wleżżęwo* (wlec drzewo), *onżegna* (on żegna), *stanżżysty* (stan dżdżysty).

2) $-d$ (= -d, -t) -*n* przed *l* = -*d* -*n*

Niepalatalne *l* w zwykłym wymawianiu klas wykształconych, jak je słychać w Warszawie w wyrazach: lato, lokaj, lustro, ma to samo położenie języka, co *ł d ŋ*. Ogólno-polskiem to *l* nie jest, należy mu się więc osobny znak. Przykłady: *předłlustrem* (przed lustrem), *knodlampy* (knot lampy), *tenłokaj* (ten lokaj).

W dziedzinie tylnojęzykowej:

3) $-n$ przed *k- g-* = -*n*

xuragankolosalny (huragan kolosalny), *xuragan grożi* (huragan grozi). To samo zjawisko, lecz w połączeniu z palatalizacją było już traktowane wyżej. Należy zauważyć, że przed *x-* podobnej akomodacyi dźwięku -*n* niema, jak przed *ś-*.

W dziedzinie wargowej:

4) $-n$ przed *m- p- b-* = -*m*

dywammalutki (dywan malutki), *pambuk* (Pan Bóg), *stefampospęšie* (Stefan pospiesznie); por. *ommuvi* (on mówi), *temmujkawaler* (ten mój kawaler) l. c.

5) $-n$ -*m* przed *f- v-* = -*n*

tamtenjprost (tamtę wprost), *čyomwlećat* (czy on wleciał), *pamiętamjstycniu* (pamiętam w styczniu), *ktotamwola* (kto tam wola).

6) $-m$ przed *n-* = -*n*

Akomodacya, którą się nie często słyszy. Przykład: *telegramačšet* (telegram nadszedł), lub *telegramačšet*. Nie można twierdzić, żeby zbliżenia warg zupełnie nie było, ale niema zwarecia ich, potrzebnego dla wykonania dźwięku -*m*.

Jedno jeszcze spostrzeżenie z dziedziny fonetyki międzywyrazowej chciałbym tutaj przytoczyć, mimo to, że niedostateczny materiał nie pozwala mi na szczegółowe sformułowanie. Często się słyszy:

stęspopus (w ten sposób), u niektórych osób stale tak wymawiane; słyszałem także: *jasawezme* (ja sam wezmę), *čegōšuka*

(czego on szuka)¹⁾; Polak uczący się języka niemieckiego wymawiał: *geben mir* (geben Sie mir), *haben Sie gehabt* (haben Sie gehabt), *warten Sie* (warten Sie) i t. d.!

Jest to taka sama akomodacya, jak i dotychczasowe. a polega na tem, że spółgłoska nosowa *n m m* nie zostaje artykułowana z przynależnem jej zwarem lecz z cieśniną następującego po niej spirantu, a prąd powietrza, wypływający przez kanał nosowy przy otwartych ustach, właśnie wywołuje akustyczne wrażenie „nosowości“, którą słyszymy w samogłoskach nosowych. Oczywiście zjawisko to może mieć miejsce jedynie przed spirantami, na określenie dokładne innych warunków, w jakich się ono spotyka, nie pozwala mi tymczasem brak materiału.

¹⁾ W »Kuryerze Warszawskim« (Nr. 205 str. 5 z r. 1902) znalazłem wiersz następujący:

Bo te oczy kokielliwe
 Ułożone w sposób ten są,
 Że ciskają błyskawice,
 Choć okryte długą rzęsą.

Oczywiście »poeta« wymawiał *tęso*, jak należy wnosić z rymu.

Tytus Benni.

O samogłoskach nosowych w wyrazach obcych.

Według „Szkicu“ prof. Rozwadowskiego polskie grafemy $\underset{A}{A}$ i $\underset{E}{E}$ w środku wyrazu wymawiają się w języku klas wykształconych zachodniej Galicyi w sposób trojaki w zależności od następujących spółgłosek.

1. $\underset{A}{A}$ i $\underset{E}{E}$ wymawiają się jak φ i ϱ przed $s, \acute{s}, \acute{s}, x$.
2. $\underset{A}{A}$ i $\underset{E}{E}$ wymawiają się jak φ i $\varrho +$ słabe n, \acute{n}, n przed z, \acute{z}, \acute{z} .
3. $\underset{A}{A}$ i $\underset{E}{E}$ wymawiają się jak φ i $\varrho +$ wcale wyraźnie artykułowane n, \acute{n}, n, m przed wszystkimi innymi spółgłoskami, prócz $s, \acute{s}, \acute{s}, x$.

Jeżeli porównamy z takim stanem rzeczy wymawianie nosowych samogłosek przez klasy wykształcone Warszawy, nad którem musimy się zastanowić, by mieć odpowiedni podkład dla dalszych uwag o nosówkach w wyrazach obcych, zauważymy pewną różnicę. W punkcie pierwszym zgadza się Kraków z Warszawą, należy jedynie dodać do wyliczonych czterech spółgłosek jeszcze ostatni z istniejących w języku polskim bezdźwięcznych spirantów, mianowicie f : *fufel*. Przed dźwięcznymi spirantami — punkt drugi — w mowie warszawianina słyzy się także czyste nosowe samogłoski jak i przed niedźwięcznymi, dwa więc pierwsze punkty dla niego zlewają się w jeden — dodamy tu jedynie, jak wyżej głoskę w , na przykład *wawóz*. W trzecim wypadku mamy nie φ i $\varrho + n\dots$, jak w Krakowie, lecz φ i $\varrho + n\dots$, samogłoskę ustną, nie nosową w połączeniu z spół-

głoską nosową, zmodyfikowaną stosownie do następującej spółgłoski niespirantycznej, wybuchowej. A więc w mowie warszawskiej odróżniamy tylko dwa sposoby wymawiania liter Λ i E .

1. Przed spółgłoskami powiewnemi $\Lambda, E = o, e$.

2. Przed spółgłoskami wybuchowemi $\Lambda, E = o, e + n...$

Formułując to zjawisko ze stanowiska historii języka, powiemy, że na danem terytoryum językowym samogłoski nosowe przeszły przed spółgłoskami wybuchowemi w połączenia samogłoski czystej z spółgłoską nosową. W innych warunkach, t. j. przed spirantami, pozostał się dawny stan rzeczy.

Z kolei rozpatrzmy, jak wygląda w wypadku $\Lambda, E = o, e + n...$ asymilacya spółgłoski nosowej do sąsiedztwa w interesujących nas dwóch gwarach. Profesor Rozwadowski podaje¹⁾ cztery spółgłoski: n, \acute{n}, v, m , przyczem v stoi, nie tylko przed tylnojęzykowemi k i g , lecz i przed \check{c} (*meń \check{c} yć, poń \check{c} ek*). W wymowie warszawskiej natomiast mamy n tylko w zestawieniu nk i ng ²⁾, a przed \check{c} mamy nosową spółgłoskę umiejscowioną tam gdzie \check{c} , a także \check{s}, \check{z} , wreszcie t, d w połączeniach \check{c}, \check{z} ³⁾, t. j. predorsalnoalweolarnie, a więc: *meń \check{c} yć, poń \check{c} ek*. Dodajmy jeszcze do n odpowiedni spalatalizowany dźwięk \acute{n} , n. p. *mię \acute{k} ki*, w wymowie warszawskiej = *mi \acute{c} ki*, chorągiew = *xoroń \acute{c} el* (palatalizacya przy *oń* zdaje się mniej wyraźna, niż przy *eń*), a otrzymamy następujące wypadki:

1. $\Lambda, E + T, D, C, \bar{D}\bar{Z} = o, e + n + t, d, c, \check{z}$:

rząd = *żont*, mądry = *moudry*, chcąc = *xconc*, żądza = *żon \check{z} a*;
prędkie = *prentki*, będą = *bende*, ręce = *rence*, nędza = *nen \check{z} a*.

2. $\Lambda, E + \acute{C}, \bar{D}\acute{Z} = o, e + \acute{n} + \acute{c}, \check{z}$:

dać = *doń \acute{c}* , w sądzie = *fsoń \acute{z} e*, chęć = *xen \acute{c}* , wszędzie = *f \check{s} en \acute{z} e*.

¹⁾ Podobnie jak prof. Baudouin de Courtenay: Próba teorii alternacji fonetycznych. Część I Kraków 1893, str. 57.

²⁾ Mówimy n w *monka, wen \acute{c} el* (= mąka, węgiel), natomiast nie mówimy v , jak się to robi w Krakowie, w *pańenka, śynka* (= panielenka, szynka).

³⁾ »Szkic« §§ 23, 25.

$$3. \quad A, E_2 + \check{C} = o, e + u \check{c}:$$

pączek = *poŋček*, męczyć = *meŋčyć*.

$$4. \quad A, E_2 + K, G = o, e, + n + k, g^1):$$

mąka = *monka*, makolągwa = *makolongwa*; ręka = *renka*, węgorz = *wengoš*.

$$5. \quad A, E_2 + K, \acute{G} = o, e + \acute{n} + k, \acute{g}:$$

bakiem = *bońkem*, chorągiew = *xorowńej*; dźwiękiem = *źwён-
kem*, węgiel = *weńjel*.

$$6. \quad A, E_2 + P, B = o, e + m + p, b:$$

stąpać = *stompać*, rąbać = *rombać*; kępa = *kempa*, gęba = *gemba* ²⁾.

Nareszcie można dołączyć tutaj jako ostatni z możliwych wypadków

$$7) \quad A, E_2 + P', B' = o, e + m' + p', b':$$

wstąpi = *fstonp'i*, rąbie = *romb'e*; kępie = *kenp'e*, gębie = *gem'b'e*.

Teraz, po określeniu, kiedy w wymowie warszawskiej wogóle mamy zachowaną nosową samogłoskę, a kiedy ustąpiła ona dyftongowi, przystępujemy do właściwego tematu, do omówienia nosówki tej w wyrazach obcych. O nosowej samogłosce *a* wyrażanej graficznie przez *au*, wspomina prof. Kryński ³⁾. Nie zdarzając się w wyrazach polskich, przynajmniej w języku literackim, o którym mowa, — zwraca dźwięk ten na siebie szczególną uwagę w wyrazach obcych. Obok niego mamy *o*, pisane *ou*, i *e*, pisane *eu*. Nie można twierdzić, że dźwięki te słyhać

¹⁾ Omylił się Prof. Brandt twierdząc, iż to samo ma miejsce i przed *ch*, nie przytacza też przykładu: *Kratkaja fonetika i morfologija polsk. jazyka*, str. 8. Tak samo Prof. Fłorinskij, *Lekeji po slawianskomu jazykoznanju* Kijów 1897. Część II, p. 412.

²⁾ Obok *kempa*, *gemba* słyży się także *kempa*, *gemba*; ta druga forma uchodzi za gminną.

³⁾ *Gramatyka języka polskiego*, Wydanie 2. Warszawa 1900. § 13: »W ustach ludzi wykształconych dźwięk *au*, słyżymy w niektórych wyrazach cudzoziemskich, jak n. p. oranżerja, stangret, Anglja, transport, kwadrans, i t. p.« Wyrazy *stangret*, *Anglja* nie należą chyba do tej kategorii, gdyż w Warszawie wymawiają się *stangret*, *Anglja*.

zawsze w danych warunkach w ustach warszawianina; i tutaj pisownia wywiera swój wpływ na wymawianie, szczególnie u osób mających dużo do czynienia z książkami; za to u osób mówiących prościej, naiwniej, obserwuje się konsekwentne przeprowadzenie zjawiska.

Przykłady:

AN = a.

brąsoletka, awas, dąser, dystas, fajas, finase, kontredas, ko venas, kfadras, meزالjas, rekonesas, renesas, rezonas, trasport; — revas; trązlokacja; orażerja, revażować se; safaronada; baxof = bahof; travaj = tramway. Można także przytoczyć azyxkarte = Ansichtskarte, wyraz niemiecki, wymówiony przez warszawianina, zaczynającego mówić po niemiecku. Wyraz taki zasadniczo nieczem się nie różni od zwykłego wyrazu przejętego, gdyż w obu wypadkach mamy do czynienia z wyrazami języka obcego, wymówionymi na zasadzie polskiej podstawy artykulaeyjnej.

ON = o.

broś = brąś, kosekfentny, kosewa, kosevatorjum, Kostanty, kosyljum, kosul, mostrum, mostrualny, nosęs, posovy; brozovy, bro- xitis = bronchitis; kovalja, kovenas, kowulsja, -yjny, Kofucjuś, kofuzja.

EN = e.

intesywny, kontynges, kredes, nosęs, pesja, sesacja; podobnie Rubes, Regesburk; — bęzyna, cęzor, cęzura, recezja.

W innych znów wypadkach a, o, e + u... w wyrazach obcych wymawiają się zgodnie z grafiką:

au, am:

avantuż, avantura, bandyta, bażant, elegant, fantazja, fant, tandeta; — bambus...

ou, om:

horyzont, koncesja, kondycja, kontredas, kontynges, kontyent, — kompromis, komplikacja, komput, komtur...

eu, em:

dentysta, element, moment, sakrament, sentyment, tendencja; — stempel, temperament, temperatura...

A więc i w wypadku wyrazów obcych mamy ten sam stan

rzeczy, co i w wypadkach zawierających litery *a*, *e*, a różnica w obu wypadkach jest czysto graficzna.

AN., ON., EN.. wymawiają się w wyrazach obcych:

1. przed spółgłoskami powiewnymi jak *a*, *e*, *e*.

2. przed spółgłoskami wybuchowymi jak *an*., *on*., *en*..

Na punkcie tylno-językowego *n* przed *k* i *g* także stwierdzamy zupełną zgodność obu wypadków: podobnie jak *mąka* = *monka*, *ręka* = *renka*, tak samo mamy:

angles, *ańketa*, *bank*, *bankrut*, *blańket*, *frank*, *funkeja*, *Habdank*, *kangur*, *kankan*, *mańket*, *nańkinowy*, *stangret*; — *konkurent*, *ben-galski*... natomiast:

pańenka, *pastunka*, *maćeżanka*, *rynku*, *gatunku*, *rysunku*...

Pozostaje mi jeszcze podać przykłady dla trzech ostatnich nosówek. istniejących w języku polskim, a spotykanych, podobnie jak *au* = *a*, jedynie w wyrazach obcych, — mam tutaj na myśli *u*, *y*, *i* nosowe. Powyżej podana zasada fonetyczna widoczna i w tych wypadkach, mamy więc:

UN = *u*:

mųštuk = *munsztuk*, *tryuf* = *tryumf*, *tryufalny*, *paliik bųzenoski* = *bunzenowski*, tak samo wyrazy niemieckie w ustach polskich: *kųst.xandlųnk* = *Kunsthandlung*, *kųzdgešųyte* = *Kunstgeschichte*. Natomiast: *bunt*, *fundacja*, *funt*, *grunt*, *kolumna*, *sekunda*, *sekundant*...

YN = *y*:

ryštok = *rynsztok* (o ile się wymawia *ryńctok*, oczywiście nosowej samogłoski niema), *my.xner* = *Műnehner* sc. Bier. Natomiast bez nosówki: *lafirynda*, *štyndać še*, *kontynges*, *cynk*...

IN = *i*:

ištynkt = *instynkt*, *višowac* = *winszowac*; przed spółgłoskami wybuchowymi natomiast: *viinda* = *winda*, *vińkel* = *winkiel*.

Jan Rozwadowski.

Język rękopiśmiennej reguły żeńskich klasztorów ordinis Praemonstratensis z r. 1540.

Rękopis polski o stu dwudziestu kartach, choćby nawet pochodził z późniejszych czasów niż rok 1540, budzi zawsze nadzieję obfitego zysku leksykalnego. Tymczasem rękopis, z którego językowej strony zdaję tutaj sprawę, jest bardzo ubogi pod tym względem, eo zresztą nie może dziwić wobec jego niebogatej treści. Mimo to uważałem za rzecz potrzebną podać o nim dokładną wiadomość, bo zabytek dobrze znanego pochodzenia (p. niżej) z r. 1540 nie może być obojętnym dla dziejów literackiej polszczyzny. Nowych faktów językowych w nim oczywiście nie znajdziemy, ale jednak to i owo w związku całości obrazu językowego warte zanotowania.

Rękopis, pisany pięknym gotykiem na dobrym pergaminie, znajduje się w bibliotece PP. Norbertanek na Zwierzyńcu. Liczy kart 126 formatu zwykłej ćwiartki, przyczem liczone i oznaczone są arkusze, a mianowicie A B C D E F po osiem kart, G o czterech kartach (ale w treści nie brak), H I K L M N O P q po osiem kart i w końcu dwie karty czyli ćwierć nowego, ostatniego arkusza, nie oznaczonego już literą R. Poniżej liczę oczywiście strony podając wypiski z rękopisu.

Pochodzenie zabytku, osoby autora, tłumacza i pisarza są dokładnie znane dzięki odnośnej zapisce, umieszczonej na trzech ostatnich stronach rękopisu i wypisanej cynobrem. Brzmi tak ¹⁾:

¹⁾ Rozwiązane litery skrótów zaznaczone są antykwą.

(p. 250). *Opus sumptibus et impensis proprijs Reuerendi in Christo patris domini Nicolai de Camijona diuina paciencia Abbate Brzeskensis preinferta statuta mire conducencia ad bene beateque viuendum pro Religiosis et deodicatis uiris et uirginibus ordini inditi Premonstratenſi duntaxat ſubicctis confectu et compulata. Necnon per Venerandum uirum Magiſtrum (251) Artium Ioannem de Trezjiana paleſtre literarie circa Eccleſiam ſancti Floriani in Cleparz protunc rectorem de Latino in polonicum interpretata et translata. Ac per Diſcretum uirum Mathiam de Gorka in parte ſeu prouincia maioris polonie ſitta tranſumpta et exemplificata. Ex Chebdouienſi Monafterio XVII menſis Februarij. Anno domini M^o.D^o.XLJ^o. (252) Eiuſdem prenominati patris Nicolai Abbatis ſimiliter ſumptibus et impenſis proprijs et Viaticis in pergameno pauloante de manu prefati Mathie de Gorka extat congeſtus et confectus. Qui quidem pater Abbas vnacum eodem Mathia ſcriba pro dicto labore orat uoce pia pro vno Aue maria.*

Podaję tytuł i ſpis treſci czyli tytuły capitulorum, tak jak ſą podane na czele kaźdego z czterech rozdziałów; ſądę, że nie będąc to zbyteczne ¹⁾.

(1) *Poczjynaię ſie Vſtaui. A/Statut zakonw Przemoftraczkiego. Lätħa boze/go. 1540.*

Naprzod rozdział capitulorum.

W Piruſim O wſtaniyv. ij o iutrznij

Wtorijm. O Prjmie. ij o mſſach:

Wtrzecim O Spowiedzij:

Wczwarthim O Capitulie:

Wpięthim O Rządzenjv czaſv lethne^o.

Wſſoſthym o rządzenjv²⁾ zjymie.

Wſſiodmijm o Praczij:

Woſmijm Czaſv czjthanja iako ma/ya ſie miecz³⁾

Wdziewięthijm O Jedzenjv

Wdziefięthijm O Sprawach poſtnich

¹⁾ rękopiśmienna kreska nad *i* zastąpiona punktem; $\xi = \zeta$, $a = a'$, $ij = j'$.

²⁾ *v* wytarte.

³⁾ przeniesione na poprzedni wiersz.

- Wiednasthým* O kolaciij;
W dwanaasthým O rzędzeniu po kople czie.
W trzynastým ¹⁾ O wolności chodzenia.
W szternastým O Przejmowaniu wszako.
W piatnastým O Profesjiiej;
W szesnastým O milczeniu. y wdrogu
 juchaniu;
 (2) *W sziedmnastým* O niemocznych
W smijnastým ²⁾ O pusezaniu krwi.
W ośtathným O nożeniu wlofoe

(64) *Wtore rozdział Reguly*

- Capitulum pierwsze* o Abba.
tisse albo *Prziorisse*: ~
Capitulum wtore o *Prziorisse* ~
Capitulum trzecie o *podprziorisse*.
 „ *Czwarte* o *portulancze*.
 „ *piate* o *cantoreze*.
 „ *Szoste* o *hebdomadareze*
 „ *Osmie* o *zakrystiancze*.
 „ *dziwiąte* o *mistrzyniey*.
Capitulum dziesiętne o *gospodarzu* albo *proboscze*
Capitulum jedenaste o *Szafarcze*.
 „ *dwanaście* o *Vestiarcze*.
 „ *trzinaste* o *Odzieniu*.
Capitulum szternaste o *świdze niemocznych*
Capitulum piatnaste o *Gofezio* ~
Capitulum szesnaste o *przymocowaniu ubogich*
 „ *Siedmnaste* o *thy czu nożny iefcz*
Capitulum osmenaste o *Lectoreze*
Capitulum dziwiątaste o *pospolitim* / *Roskuzaniu* ~

1) tr- wytarte.

2) sic.

(106) *Capitulum trzeciego*
rozdzielenia:

Capitulum pierwsze O malich *vistepkoch*

„ *Wtore* O *frednich*,

„ *Trzecie* O *viaczých*.

Capitulum Czwarte O *naviaczých vistepkoch*.

„ *Piate* O *czaffu karania viftempou*.

„ *Szofte* O *krzyvoprzišiafezách*¹⁾, o *buncziech*, albo *spiknieniu*, o *hanbieniu* *czudzim*.

Capitulum Siódme o *Zubjaczkach*

„ *Ofme* O *Apostathkach* *svovolnich*

Capitulum Dzięciate O *Vjšfelaniv* *fiostr*, *svovolnich*

„ *Dzięfiathe* O *glovnem* *vjštempku*.

„ *Iedenajte* o *sudzaniu* do *czimnice*.

Capitulum Dvanafte o *stravie* *wfadzo-*
nich do *czim*
užezie.

(149) *Czwarte* a *Oftathnie*
rozdzielenie *kfiag* *vftar*.

Capitulum Pirvke. O

roczney *vidkiej* *kapitu-*
lie na *Przemonstraczie*.

Capitulum wtore. O *fundovaniu* *ij*
budovaniu *klastorov*:

Capitulum Trzecie *ktora* *mu* *biez* *vfta-*
na *miedzi* *abbacziami* *ij* *klasthorj*
ktore *ffu* *czorky*: ~

Capitulum czwarthe O *Appellacziej*.

albo O *vjšczim* do *ftaržego*: ~

Capitulum Piate *wczim* *na* *biez* *püthan*

Opath albo *ftaržba*, *ij* o *przemiennofezjach*

Capitulum Szofte o *nieprzedavaniu*

¹⁾ albo *-ivo-*

- penfiej, albo dochodow. ~*
Capitulum Siódme Jaka ma być
 (150) *pozłiuofez ftarżim priorijfom żinich kłaftorow (sic).*
 (sic) *Capitulum O vibieraniu ftarżei. albo Opatu.*
Capitulum Dziewiathe O wifitatoroch
ktorzi kłaftori naniędziuią.
Capitulum Dziefiathe O wifitowaniu albo
naniędzaniu przęß Opatha albo przęß ftarżę
Capitulum lednaffe.
eżęgo niegodzi fie chowacz pannom
Capitulum Dwunaffe O nieprżi-
monaniu opeżich fioftr.
Capitulum Trzinaffe O Conuierż-
fkach, ij o modleniu ich:
Capitulum ſternaffe O przjmoua-
niu ij rżądzeniu fioftr.
Capitulum piatnaffe Aby nie-
uiafth nieprżimouano za fioftri.
Capitulum Szęfnaffe Abi nienu-
stij a boże vchouaj mefrżiżny ſfio-
ſtramy niwiadaj:
Capitulum Siódmenaffe O poſ-
polithej kłiathuie:
 (sic) *Capitulum. Ofnunenaffe O Nje-*
krżęzeniu dzieczij:
 (151) *Capitulum Dziewiatenaffe o lich*
fioftrach ktorich na eżajß do puni
daią dla veżenia albo ſięzia.
Capitulum Dwadzieſthe O cho-
uaniu pieczęci konuenczkiej.
Capitulum XXII O fioftrach przj
farach bedężich:
Capitulum XXIII O ſlugach panięfkich.
Capitulum XXIII O karaniu uje-
ktorich vijftępow.
Capitulum XXV. O Nieobiuianiu
thaięmicz żakonnich:

Capitulum XXVI O nieprzeftananiu fluff-
by bofkiej krom zaklenia żurzędw

Capitulum XXVII O karaniu kla-
mu albo wlaßnofeży.

Capitulum XXVIII O niebraniu
lichui od pieniędżi

Capitulum XXIX O nieuftawia-
niu nouich rzeczy za nouego pra-
lathu albo fturżey:

Capitulum XXX. a oftathnie Iß żadua
fiostra niema żędacż ymienija fwiecz-
kiego. Anij fpomożenia fwieczkiego
czaffu przigodij

Następujący wyciąg wszystkich ciekawszych faktów językowych jest ułożony przeważnie w postaci słowniczka. Poprzedzają go krótkie uwagi o pisowni, fonetyce i morfologii. Wszystko razem ma dać dokładny obraz językowego indywidualizmu zabytku na tle półszczyzny XVI wieku.

Pozostaje mi wyrazić podziękowanie: prof. Krzyżanowskiemu, który zwrócił mi uwagę na ten rękopis, ks. kancelarzowi Bandurskiemu i ks. kanonikowi Wądołnemu za ułatwienie wstępu i polecenie mej osoby, wreszcie przedewszystkiem ksieni klasztoru, Norbercie Zajączek, za łaskawe wypożyczenie rękopisu.

Pisownia.

Nosówki: obok *e* często jeszcze i *a* oznacza tę samą nosówkę.

ä: nieliczne ślady *ä* dla oznaczenia pochylonego *a*: G. pl. *läth* 16., 3. Sg. *mä* 2. 9. 10 bis. 11. 15. 17. 25. *malä prima* 10. *näpyrcßij* 61. *päramij* 20. *podlobä fie* 22. Falszywie G. sg. *lätha* 1. *regulä* 45.

ü: raz jedyny w wyrazie *kür*, p. słownik pod *chör*.

ž: nieliczne ślady litery *ž* dla oznaczenia spółgłoski *ž*: *loža* 44. 93. *nanižej* 4. *ofkaržaiä* 177. *požiuania* 183. *przežegnacż* 9. *flučzi* 177. *tak že* 5. *tham ftad že* 81. *vžičieč* 19. *vžičenie* 183. *žadua* 5. 6. 26. *želi* (= żyli) 223. *žive* 97.

Podwójne spółgłoski: stale pisane tylko *nu*: *gofczijnemu* 126. *pannie* 10. *powiuny* 51. *vinui* 210. *vijnuu* 11. *zakonna* 52. Zatem *iny* obok *inuy* (p. słownik). *kr rancij nkej* 10. *po rancij nkej* 21. *zakonieczkami* 51. *zwoiczekij* 28. przedstawiają oczywiście -n-. Poza tem raz i drugi *lekki* (*lekkiego* 108). zresztą nigdzie podwójne spółgłoski nie są oznaczone: *lekie* 107. *miakim* 94. *wjbu* (= wyższa) 16. *fuiaczela* (= świadczyła) 114. i t. d. Tak samo za starą tradycją, pierwotnie opartą może na wymowie: *velnianich* (= w w^o) 41. *welum* (= w w^o) 227. *foluarkoch* (= w l^o) 86. 221. *fobu* (= z s^o) 5.

Infin.: przez *dz* (bez względu na sandhi) pisane stale *strzedz*, *strzydż*, *przysiadz* (jednak *przysiadcz* 160.) i *idz* ze złożeniami: *strzedz* 5. 10. 17. i t. d. *ostrzydż* 50.. *przysiadz* 165. 198. (innych infin. podobnych niema); *idz*, *jdz* 3. 22. 23 i t. d. *wnidz* 11. 38.. *vjnidz* 20. 38.. *przidz*, *przjdz* 12. 196 i t. d. Raz tylko *ifcz* 59. i raz *rozicz* *fie* 221.

Głoskownia.

Nosówki: *się* adwerbalne stale pisane *sie*, ale *przeję* *fie* (w przeciwstawieniu do *przeję* *nikogo*) 248. *zasie*¹⁾.

Bardzo często pisane *em* za *e* (*a*) w wyrazie *występ*, *występek*.

Samogłoski pochyłone i *e* przed *r*: o *a* p. wyżej. Dla *é* są trzy przykłady: *dopjro* 31. *napiracz* 27. *prześcieradlem* 93. obok stałego *e*: *dopiero*, *prześcieradło*, *ucierać*, *rozbiierać*, *ścierki*, *otwierać*, *szeroki*, *pacierz*, *pasterz*, *wysłać*, *odsłać*, *zegar*, *legać*, *polewka* itd. Dla *ó* tylko jeden przykład w wyrazie obeym *chóc*, p. słownik.

W grupie *tert*: stale *pi* *wej*, *pirwszy* obok rzadkich *pierwej*, *pierwszy* (*pirwej*: 9. 15. 32. 47. 141 i t. d. *pierwej*: 83. 110. 213.. *pirwszy*: 1. 5. 4. 7. 8. 61. i t. d. *pierwszy*: 2. 73. 75.); taksamo *cirpliuwy*: 120. Natomiast *cierpić* (143. 216. 224. 164.). *utwierdzić*, *potwierdzić* (65. 152. 167. 187.). *śmierć* (18. 161.), *śmiertny*, *serce* (109.). Podobnie *wiersz* (2. 5. 7. i t. d.); upodobnione do tej grupy *roztyrk* (55. 138. 226. 240) obok *rozterk* (74. 137. 176).

¹⁾ gdzie cytaty nie podany, to wyraz albo znajduje się w słowniczku, albo też wypisywanie miej-c uważałem za zbędne.

y przed t występuje jako e: tak stale w końcówce praet. -yt, -yła, -yło, -yły: *bet beta beło bety* setki razy, przeciwnie tylko *był 82. niebyła 20. 22. 38* (ale *niebela 39. 73*), *niebyło 36; baczyła 100. dokonieźel 5. zgorżela 108* (przeciwnie *gorżęła 110*). *zgrzebela 121. rozgrzebela 116* (przeciwnie *rozgrzebił 18*). *nałożyła 173. nauczyła 103. sie wzięła 47. 48. wzięła 85. 103. obłożyła 108. poziczyła 168. polepbił sie 147. skurzyła 110. 215. swarzyła sie 114. sułczyła 114. spuściła 182. wsmięzelo 176*, przeciwnie *zaflużyła 233*. Analogicznie czasem i -eli: *niebelij 44. żeli 223*.

Z poza praet. tylko jeden przykład: *wthel* = w tył 30., przeciwnych przykładów niema.

Niejasne jest *podufczyły 127.* = poduszczały; *chodzielij* (= -ły) 41. także tu nie należy, bo -it -iła i t. d. zawsze ma -i-, tylko wykazuje wpływ praes. *chodziemy*, p. niżej.

Grupy -stn- -zdn- stale ⇒ -sn- -zn-: *posny, rozpusny, zapusny, uczesnik, poczesny, niepoczesny* (te ostatnie i dziś tak wymawiamy); *jezuy*.

Izolowane (w pisowni) objawy: *maczeze 175.* = matce. wymawiane dziś także *macee; wpiatak 140.* = w szatach.

Analogicznie: D. *fiostrze* poprawiony z *fiostrze 27*; dat. -owi || -owi: *oltarzewij 3. 6. oltarzewj 4.*

Odmiana.

Nomen.

G. sg. f. -ej: *braczejij 139. 196. duffei 204. gospodiniej 39. kffieniej 45. paniei 235. pracej 87. voliej, voliej 31. 69. 116. 139. 225.*

-e: *ciemnicze 143. duże 181. intrznie 220 bis. kuchnie 41. nadzieie 87. spiżarnie 41. suknie 225. volie 143.* Raz także *ie 233.*

D. L. sg. f.: D. tylko -ej: *kffieniej 11. 221. kv myejij 10. mi-ftrzińiejij 46.* — L. -ej: *mariej 10. proceffjey 20. profesfijey 1. na voley 63. obok -i: myjij 21. kuchnij 52. sukńij 134.*

L. sg. m.: pomieszanie L. z D.: *po dworezovi 59. po klastorovij 102.*

I. sg. n.: raz *uklonienijem 6.* obok stałego -im (*orczijm 126. obliczijm 4.* i t. d.).

A. pl. Niejasna forma *braczie* 141. obok zwykłego *braty* lub *bracia*.

D. pl. f. często pisany *-a*: *godziną* 48. *perfoną* 246. 247. *fioftrą* 37. 212 *fiuouolnofezją* 247. Obok tego oczywiście *-am* (*perfonam* 209.) i *-om* (*eftawom* 182.).

L. pl. m.: *-och -ach* obok siebie. *-ech* osobno: *domoch* 210. 229. || *domach* 34. *foluarkoch* 86. 221. || *foluarkach* 221. *miuifczoch* 228. || *miuifczach* 38. 230. Inne: *obyeczujoch, pokojoch, obojczykoch, występkoch, dostojenstwach* i t. d. Natomiast: *bunwiech, leciech, dochodziech, ogrodziech, urzędziech, stolech, kościelech* i t. d.

L. pl. f.: obok zwykłego *-ach* czasem *-ech*: *głowiech* 42. *chufziech* 41. *przigidziech* 139. Osobno *drzewiech* 202.

Pomieszanie L. pl. z G. pl.: *okolo takouich rzeczach* 128. *fmierz a zefezie feich namiaftkoch* 161. *rykauoch berokich niuoficz* 218. *o karaniu niektorich ciftempiech* 239.

I. pl.: wyjątkowo *opeżemi* (mase.) 243. zresztą wszędzie *-imi*. *Rodziemi, koemi, wierszmi* i t. d., raz *przed rodziezi* 135.

Dualis. I. *ze trzema fioftroma* 128. i t. p., ale D. *dwieina albo trzema fioftrou* 236.

Pronomen. I. sg. m. *im* 12. i t. p. NB. zwykle pisane *i-* (tak samo *imie* i t. p. — rzadko *gimij* 87.).

Compar. adv. zawsze *-ej*: *więcej, wyszej* i t. d.

Verbum.

Praes. wyjątkowo *czierpiemi* 224. *dostąpiemi* 249.

Part. praes. p. i subst. verb. *oczifozienia* 21. *wiriedzenia* 21. Ale *potwierdzona* 65. *wtwierzenia* 152. i t. d.

Gerund. praes. przeważnie *-cy*, rzadziej *-ce*, obie formy oczywiście indecl.; part. praes. act. także *-cy*: *dańcy* 185. *będęcy* (part.) 179. *strzegęcy* 249. *przymiędzy* 153. *czytaięcyj* 8. *spiewaięcyj* 8. 153. i t. d., obok tego *spiewaięcy* 21. *stoiący* 31. i i.

Składnia.

L. *poście*: 25. 28. 121. *lecie* 24. *zimie* 1.

G. temporis. *tich godzin* 23. *dniow pofuich* 37. *wednyj fiwiothe ktorijch mierobia niez* 23. *wieczniuch czaffow* 146.

Liczebnik. *węfterzech mił od fiebie* 172. *wetrzech konij* (= w trzy konie) 158. *wednu lath* (= co dwa lata) 162. *wetrzech*

lath (= co trzy lata) 162. *ve dvudzieftu lath wpięczy* 43. G. compar. *vyšej pięczy nafezie dnij* 133.

Powtarzanie prep. *na miefcze na noue* 170. *vedni wpoſſne* 104.

Impers. *zebij ſnimij wkapitule wielkiej belo roſtgrzeſono* 124.

Słownik.

abit = habit: *wabiezie* 133.

abo: 37. obok zwykłego *albo*.

abowiem = albowiem: *abowiem* 247. *abowiem* 248

andel = handel: 242.

apostota = apostata: *ma bież mian za apoſtotę* 159. Ale f. *apofathki* 226.

aksamintny = aksamitny: *aramijuthne* 153.

badć ſie = badać. wywiadywać ſię: *maię ſie badacz pilnie o dochodziech* 211. *badacz ſie o doſtathku jolwarkow* 86.

baŭki puſzczuć = ts. stawiać: *baniky puſczacz* 63.

burwierz = balwierz: *zbarwierzem* 62.

biegunka = latawica: *bygunek ſwolnich* 54.

bluźnić: o bogu *bluźnić* 115.

boty = buty (o kobieceych trzewiakach): *bothy* 81.

boskiem = boso, na bosaka: *nieboſkiem* 42.

bryżowany = dyjal. ts.: *dwornich ſath, u ſwłafeza bryżowanich* 238. NB. Może należy czytać *bryżowany*.

brzemie = cięża: *ktore by wbrzemie zapadly* 136.

buntownik = ts.: *buntowniki albo ſprziſieźniki* (Accus.) 232.

culny = ſwiatły, biały (o chlebie): *eżudniejſzy chleb* 37.

culnie = czysto, porządnie: *ma eżudnie kſiagy chowacz* 82.

cyrograf = ts.: *zapiffow anij cirographow* 187.

Czeſka = Czechy: *w ſtronę veqierſkiej, Polſkiej, Czeſkiej* 162.

czesny = ſwiecki (doczesny): *dlu roſkoſowania ezeſnego* 241. *o rzeczęch ezeſnich* 163.

czesny ſtan = majątek: *o ſtanie ezeſnim* 206. Podobnie: *z dobr ich ezeſnich* 174., które zarazem objaſnia rozwój znaczenia.

czte = ezezę; czytam: *eijsi cztęsz* 190 = (wyszej) wyżej ezezę; *ku... ezezeńje* 14 = ku czytaniu.

choia = chociaż: *chozia* 52. 172. i i.

chor, kur; G. *kuru, koru* = chór: *chor* 103. *kür* 4. *kür* 3. *kur* 6. 38. *korn* 6. 8. *korv* 6. *kuru* 8. *ku korovj* 103. *wkorze* 5 120. 203. *wkurze* 66. *kurow* 119.

chutko = szybko: 62.

dalece = daleko: *daliece* 162.

domieścić = umieścić, doprowadzić: *chvali wiecznei... do ktorei naj domieści ocziwez, fyn duch fricti* 249.

dormiterz, dormitorz = dormitarz (sypialnia): *dormiterz* 22. 170. *na dormiterzv* 2. *na dormiterzu* 28. *dormitorza* 28. 230.

do żywota = na dożywocie: *do žinotia* 186.

dwa = dwaj: *dwa opaczi* 140. *dwa męzowie* 168.

dwunasty, dwunasty = ts.: *w dwunastim* 1. *dwanafte* 64 *dwanaftego* 248.

dworność = światowe usposobienie: *dwornofcz* 218. 219.

fucalki = ręczniki przy mszy używane: *fuczalki ktoremi ruce kapłani czieraiu* 84.

falszywnik = falszerz: *falszowniki* (Acc.) 231 (!).

fortu = furta: *przed porthę* 142. ~ *forthę* 153. ~ *forthę* 158/9.

gamrat = kochanek: *gamratha* 137.

gościa f. = dyjał. gościa: *gościa* 57. 189.

gościenny = ts. (dla gości): *chleb gościennyj* 37. *w domu gościennym* 126.

gościński = gościenny (dla gości): *gościńskie loża* 93.

gotować = gotować: *gotować fie* 10.

grać karty = ~ w ~: *ktore bi grały karthi o pieniądze, albo inją grę* 232.

hańbić = ts.: *hańbić* 114. *hańbić* 124.

ić, isć = isć: stale pisane *idz* 3. 22. 38. 59. *jdz* 23. Raz tylko *ifcz* 59. Patrz *przyć, rozyc, snić, wnić, wynić, zyc*.

imiennie leżące = majątek nieruchomy: *imiennie leżące* 188.

indzie = indziej: *indzie* 39. 52. i i.

iny, inny, inszy = inny: *ynim obiecaniem* 139. *na inie mieni-*

feze 200. *przećb ine poddane* 217. *ijunego* 52. *inŕy* często np. 139.

232. NB. -uu- stale pisane. p. wyżej str. 297.

istorija = historia: *Ziŕtorie dzieiow Apoftofskich* 222.

i z owsem = i owsem: *i zowŕkem* 217. 237.

jujy = dyjal. ts. (tylko): *iaczi* 88. *iaczi vetrzerch konij muią* *biez* 158. *kiedy by iaczy dla zarazenia uirbano fie* 40.

juchać = jechać: ale *przyjechać*, *zjechać*: *iachacz* 158. o *ju-*
chunijv 1. *przyjechać* 158. *zgiechalo* 189.

Juguieszka = dyjal. ts.: *Jugnieŕka* 110.

jestli, jeśli = jeżeli; czy: *ieŕlij* 7. i t. d. (zwykła forma).
ieŕlij 7. 18. i i.

jezny = jezdny: *ŕterzerch ieżnich* 69. *ieżno* = wozem 199.

k, ku = przy (obok oczywiŕcie zwykłego użycia): *eżitha*
kŕtolu 27. *kŕtolv muią iefeż* 22. Dla rozwoju znaczenia pr.: *ku*
ŕtolu mayą uinidz iefeż 23.

každy = ts.: *kaŕda* 27. Raz tylko, zresztą *koždy*, które p.
kazi sie głowu komu = ma pomieszanie zmysłów: *ieŕli by*
ŕie ktorey... głouu każila 144.

kały = gdzie: *kaŕij ŕypiaiu* 2. *tham* ~ 36. *kały iudzie* 52.

kielo = kilka: *kielo ich* (fem.) 71. *do kielu loth* 187.

kiąć = kiwnąć (skinać): *küąć* 31.

klatew = klątwa: *wklatew* 141. *wklathew* 68. *ŕklathw*
(Gen.) 11.

klęty = wyklęty: *klęej* 129.

klam = ?: *O karaniw klawv albo wlaŕŕuofeżi*. 242. Tytuł
rozdziału. zakazującego siostron kupczenia. Prawdopodobnie jak
nasze 'szachrowanie', zawierające w sobie pojęcie oszukiwania.
a zarazem handlowania; podobnie *ŕrymark*.

klotka = kłódka: *od klotek* 236.

knaŕlik = guzik: *ŕknaŕliki okolo ŕije* 225.

kolucyjja = ts.: o *koluciej* 1. *na kolucyjju* 2. *na kolucyjju* 23.

kolwie, kolwiek = kolwiek: *aczkoluie* 132. 237. *kiedi koluie*
190. *ktorey kolwie* 32. *ktora koluie* 181. *ktu koluie* 246.

kołdra = ts.: *na kołdrze* (!) 40. *koldrumy* 93.

koždy, każda, każde = każdy: 2. 25. 39 i i.

kradzierzstwo = kradzież: *kradzierzŕtua* 116.

krewność = pokrewieństwo: *krewnoŕeżi* (G. sg.) 196.

- kruąbcny, kruąbcy* = ts.: *wolą kruąbcną* 122. *kruąbrne*
 146. *kruąbrnie* 12. 18. *kruąbrnofeży* 177.
krom = 1) bez: ~ *madżiciv* 87. ~ *żemrania* 111. ~ *żporv*
 196. 2) poza: ~ *conuentu* 41.
krzeiciel: krzeiciela 21.
krześcijanin: krześcijanfskiego 233.
krzeić, krzeić: krzeżcież 235. *nickrzeżili* 235.
kwićnica = kwiecień niedziela: *palmy na kwićnicze* 83.
legę = ts. (legnę, położę się): *gdí legę* 32.
lekeej = lżej: *lickeżci* 146.
letanija = litanja: *żethanija* 25.
limunija = cytryna: *limenie* 31.
luianku: luianek albo chautek czienkikh 83.
lutoś = litość: *krom lutofeży* 215.
lutościwy = litościwy: *lutofeżywa* 96.
lucui = blahy, łatwy: *ża lacznij rżceży* 138 = *luczuie*
 234 (z blahego powodu); *vog. żekienie (!) uje ma bież laczuie* 133.
łoterżstwo = lotrostwo: *o łotherżtuie* 144.
łzu = ts.: *łżami* 47.
mał: od mala do wielu 88.
mchowy = ts.: *wpofeżicij mchowej* 40.
mdły = słaby: *ieflj niemoczne albo mdle bedų* 7.
miedzy = między: *miedzi* 4. *miedzij* 10. 174.
mienić = wymieniać: *mienių thy sloca* 7.
mieszkać = mieszkać: *mieszkać* 52. 56. *mieszkać* 127. *mieszkać*
 41. *mieszkanie* 178.
mistrzynia = -ni: *mistrzynija* 85.
mocność = moc: *wżaduci vadze ani wmoznofeży* 237.
mol = mół (collectivum): *by ich mol niezidł* 93.
mycka = ts.: *czapki... albo mieżki* 96.
uabił = ts.: *żnabiulem mogų iefeż* 36.
naduwryste = nadewszystko: *nad naviję* 6. *nadnaviję* 35.
naduwyje 47.
ugotować, ugotować = ts.: *ugotowież* 83. ~ *vacz* 83.
umiastek = zastępa (nie: następca): *smicreż a żefezie feich*
umiafłkoch 161.
umiecić = wymienić: *umiećież* 195.

- naśmiewaczka* = ts.: *naśmiewaczka* 114
nie: *wniczejm* 51.
nie = nicma: *ristempi... ktorich wstaluieczich nie* 239;
 także: *a kiedy nieposth* 36.
nico: *wniczejm* 51 = w czymś.
niemocnieu = infirmerja: 40. 58.
niemubożny = wolny od nabożeństw: *czujś niemubożnyj* 9.
niepoczesni = ~ny. nieuczciwy: *ku sprawie niepoczestni*
 235 (oppos. do: *ku sprawie poczestni* ib.).
nieruchajuce dobra = majątek nieruchomy: *dobr nieruchajuczich* 187.
nieskarność = niekarność, niesforność: 143.
nikako = nijak: *ujkako* 171. *ni* ~ 210.
niniejszy = ts.: *niniejszj kapitule* 192. *przejś ~ echualę* 219.
nowiczyja = nowicjuszka: *nowicie* (Nom.) 12. = *nowiczyjulek* 10.
obaczać = baczyć: 6. 30. *matj obaczacz czego potrzeb* 30.
obacznie = bacznie: 31.
obciążuć, obciążyc = obciążać (oskarżać): *obciążucz* 182.
obciążali 174. 180. *obciążone* 142. *ocżiszou (!)* 173. *obciążoni* 180.
obciążenie 173.
objawca: *objawcze tajemnicz* 209.
obkwiłość = obfitość: *vobkwitofezj* 241.
oblicznie = osobiście: *gdj iesth oblicznie* 15. *chozja bi belj*
 (= były) *oblicznie* 197.
oblik = pozor: *pod oblikiem uiciakiej vjmorcki* 141. *pod ~ thim* 219.
obraz = twarz: 34.
obudzać = budzić: *uanic fluffa fjostry do koru obudzacz*
 75. *do kofeziołu obudacz (!)* 85.
obowiązujący = obowiązujący: *obowiązujezi* 188.
obowiązanie = zobowiązanie: *obowiązuia* 186.
ochłodzenie = recreatio: *poczlive ochłodzenia y bieffjadi* 62.
odkład = odkładanie, zwłoka: *krom odkladu* 228.
odpoczywać = odpoczywać: *odpoczywaczki* 97.
odrobiny = okruszki: *zodrobii* 33.
ofjara: stale tak, nie *ofjera*.

omieszkac = omieszkać, zamiećbać: *nieomiazkaly (czajfu weze-
nia)* 25.

opaci = ts.: *pieczecz opaczia* 191.

opacicha = ksieni: *opaczicha* 14. 65. Zwykle *abbatija*.

opatrzac = (za)opatrywać: 36. 141. *opatryza* 39.

oprawiac = naprawiać: 93.

opusciaty = opuszczony: *klaftori opacziale* 188.

osiagnienie = osiągnięcie: *ku offiagnieniu* 194.

ostawca = obmowca, potwarca: *o oflawczach* 215.

osoblicie = osobno: 32.

otworzysty = wydekoltowany (o sukni): *otworziste fuknie*
96. 225.

parachwija = parafia: *fparachwiami* 211.

plat = wypłata: *plath* 184.

poczciwość = szacunek: 47. 207.

poczliwość = szacunek: *poczlijwofcz (cziniacz)* 6. 19. i i.

poczliwy = szanowny: *ludzic ftateczni poczliwi* 231.

podai = dań: G. *podai* 163.

podprzeorze = podprzeor: *podprzeorze* 141.

podczas = od czasu do czasu: *podczuif* 120.

poготово, pogotowie = w pogotowiu: *pogotovo* 92. *bicz po-
gotowie* 202.

pokleknienie = ukłonienie: 8.

polmile = półmili: *wpolmiliu* 172.

polowica = polowa: *przed wieczka polowicza fiaftr* 213.

pomowa = obmowa: 177.

poruczyć = ts.: *poruczaj* 139.

porzodem = (za) porządkiem: *porzodem zaniu idacze* 39.
porzodem 156.

poszcic = przebieg: *poszcic* 195.

posiagnienie = osiągnięcie: 199.

posluszen: poslyfien ma bicz 87.

posuy = postny: *redni wposfue* 104. *duiow posuich* 37. *po-
suich potraw* 35.

posob = warunek: *maiū wszdy bicz prziiathe ftym possobem,
ze przef rok maiū weziemięzi fiedzicz* 131.

pospolitosc = wspólne używanie: 116. *rofdziedicz wpospolitofocz* 223.

pospolitować = obcować: *fuiq pospolitouacz* 120. *od pospolitouania inpietich* 119. *od ~ nija feiatich* 119.

potkać sie, potykać sie = sp ~: *potikaiacz fie* 28. *podkula fie* 28.

potrzeb, potrzeba = (po)trzeba: (*gdj*) *budzie potrzeb* 21. 59. *A ~ wiedzicz* 141. *gdj potrzeba* 82.

potrzebizna = potrzeba (subst.): 210.

powięgłiwy = powściągliwy: *powięgłiwego wczlofezi* 177.

powięgniomy = wstrzymany: *powięgniemi* 218. *powięgniemi (zurzędu)* 176. *powięgnioma* 199. *powięgniocz* (od tego) 177.

powiadać = ts.: stale tak.

pralat, prelat (czy *prelat*) = ts: *pralath* 18. 174. *pralatha* 11. 214. *prelath* 20. *prelaczy* 173. *prelathy* (Acc.) 13.

prawda prawdziwa: 88.

procz = poza: *procz couentu* 41.

przebog = dla miłości Boga: *nicezo dobra swego ~ w'ieczicz wżakou* 19.

przeceiszy = przeczytawszy: *przeceiszyj* 203. NB. I *czyść* i *czcić* używane w obu znaczeniach.

przekupować = kupeżyć: *przekupowacz rzeczami* 242.

przemienność = zmiana. odmiana: 5. 200.

przemijać kogo = mijać: *przemijaiacz ije* 77.

przemiona: na przemionę = na odmianę: *na przemionę* 81.

przenagabać = nagabywać: *przenagabala kogo* 107. *niemaię fie gualacz anj* ~ 27.

przepadek = przepadnięcie, utrata: *pod przepadkiem rocznego łaczunku* 162.

przeporek = boczny rozporek (sukni): *przeporki* 96.

przespiczny: mićfeza przespieczne 226.

prześrnionej fuknie 225 = przerznionej (rozeiętej)?

przez = bez: *przeß opatha* 190.

przeżerzenie = pobłażanie: *przeżerzenia* 15. *krom przeżerzenia* 237. *przeżerienia* = odpuszczenia 10.

przyć = przyjść: *przydż* 12. *przidż* 196

przygoda: sprzygodij = przypadkiem 110.

przyjacielstwo = przyjaźń 196.

przyjmowanie: tak wyraźnie o *przyjmowaniu* 1. Zresztą w podobnych wypadkach pisane samo *y* (*i*) *przyjmując* 153. *przyjdu* 3.

przyrodzony: *przyrodzone i krewne* 218.

przysłusza = należy: *czego do.. kapituli przysłużyła* 201.

przyszły = który przyszedł: *gofczy przysłych* 67.

przewody = przewody = przewodni tydzień: *poniedziałek po przinodziech* 51.

przywalać czemu: *iefl i takowei drodze.. przizwala* 194.

refektorz, *refertorz* = refektarz: *refektorzu* 29. 230. *refektorzem* 29. *wrefektorzech* 35. *refertorza* 14. 29. *refertorz* 170.

rozpuść = rozpacz: *ze by wrospafcz nieprzysła* 120.

rozpusny = rozpustny: *rospusnych* 54. *rospuffne* 206. *rospuffnie* 133.

rozuć się = rozzuć się: *rospuły sie* 105.

rozyć się = rozejść się: *sie rozicz* 221.

ruchające dobra = majątek ruchomy: *widobrach ruchających* 72. (opp. *wymieniv leżących* ib.)

rzedzić = rządzić: *rzedzić* 27.

rżany = ts.: (żytni): *chleb rżany* 36.

samoczwart = czwórka koni: *czy mogą samoczwaręzi na kapitule przijchcz* 158. Znaczenie pewne.

sasiadu f. = dyjał. ts.: *siasiadu* 100.

sędzić = sądzić: *sędzić* 157.

siednasty, *siodmynasty*: *siedmaste* 64. (-th-) 58. *w siedmynastym* 2. *siodmynaste* 99.

siestrzynski = siostrzany (należący do sióstr): *siefrzynskie chufci* 93.

skazić = znieść: *fkażicz* (wybór) 195. *zupelnie potwierdzicz albo zupelnie fkażicz* (ustawy) 167.

skazca: *skafsee* 241.

skwapienie = pośpiech: *fkwapienia* 211.

słóce = ts.: *fłoczu* 97.

Słowacka = Słowaczyna: *Słowackiej* 162.

staszu na logo = należy do: *tho nanię flufu* 92. *czego na nie* ~ 201. *na nie flufu* 75.

stuszué toże = prawie: *szloża flujnego* 44.

stuzý na kogo = należy do: *naní* (= nań) *tejt fluzi* 177.
na czi tho urzad fluzi 182. *dobr. . kv klaftorom fluzaczych* 187.

smak = przystawka: *fmak kv potravom* (n. p. sałata, ogórki) 30.

sobel = niezupełnie ts. (fem.): *thi ktore ffa sobkowie, iß fobie radij prziwrafeszaiú dobra niciakie* 145.

spiknienie: 122. *hunthy albo fpiknienia* 135. *fpikneli* (= ły) *fie* 197.

spowiadać (sie): stale tak.

sprzysiężnik: *buutorniki albo sprzysiężniki* (Acc.) 232.

sromieźliwość = wstyd, wstydlliwość: *krom wpeki fromieźliuofezi* = *krom wpego wftidu* 242.

sromocić kogo: 125.

stradać = być pozbawionym: *maiú ftradacz krzeczianfkiego flujnego obchodu* 13. Ale także trans. *biuaiú stradane gloffu* 197.

strawować sie: żywić się, utrzymywać się: *fie fwimi pieńiądzmi ftrauonacz* 218.

stroża: *pod ftrożu (na bicz)* 144. *Obok pod ftraß cziemnicze* 143.

subtelny = delikatny: *subtelne koffulkij* 94.

sumienie = sumienie: *sumnienie* 54. *sumniecie* 182.

swowolność = samowola: 177. 147.

swowolny, swowolnie = samowolny, ~ nie: 54. 116. 205.

szacunek = cenzus: *paczuuk roczni* 162. 155. (-ku) 162.

szaflik = ts.: *ßaflikij albo nacziwie fktorich vmgualy nogy* 105.

szczyżuki: *obruffij, antependia, Berzinky, ornatij* 84.

szesnasty, szostynasty: *ßesnafte* 64. *ßostenafthe* 98.

szynkarka: *ßinkarka albo tha czo pijwa dawa* 30.

szkaradzie = szkaradnie: *fkaradzie* 122.

szternasty = czteremasty: *fternafte* 64. *ßternafte* 150.

szterdzieści, szterdzieści = 40: *fterdziefzey* 69. *ßterdziefzi* 148. *Obok tego ßterdziefzi* 71. 130.

szterze, f. szterzy: *fterzech* (Gen.) 69. *ßterzech* (Gen.) 173. 190. *ßterzymij zamkij* 165. *ze ßterżoma* (fem.) 128. *ßterzi faknie* 95.

146. *śmiertny* = śmiertelny: *na śmierthney pofczydy* 127. (-rt-)
- śnić się* = zejść się: *ffnidz się* 82.
- śniedny* = jadalny: *czo śniedneyo* 108.
- szrebro* = srebro: *frzebra* 185.
- świadomy list* = uwierzytelniające pismo: *lifth świadomij*
197. *świadomie* = kontrola: *pod ich świadomym* 91.
- świętki* = ts. (zielone święta): *Świątek* 35. *świętki* 224.
- świeboda* = samowola: *droga świebodi* 181.
- świebodny* = samowolny: *świebodne a swouolne* (Acc.) 205.
- świebodnie* = *swouolnie* 117.
- świecnica* = świetlica: *do świethnicze albo ifby* 41/42.
- tak rok* = dyjal. ts. (rok temu): 204.
- takież* = taksamo: *takiej* 8. 33. *thakiej* 173. Obok tego oczywiście *także*.
- tamo* obok *tam* = ts.: *thamo* 190. *tham* 199.
- tam ztądże* = *ztamtądże*: *tham jtąd że* 81.
- tele* = tyle: *telie — jlic* 98. *telie krocz ilie* 230. Obok *tyle*, p. niżej.
- telko* = 1) tylko: 18. 29. 2) tyle: 249.
- tknie się* = tyczy się: *ieflij by tklo się cielefnofczy* 118. *czo się tknie ku słuźbie bofkiei* 172. *czo się tknie o poprawę domo* 207.
- trafny* = trefny, wymysłny: *luinne thi kofułkij niemuią bicz subtelne, uni trafne* 94.
- trze* = trzej: *trze opaczy* 153. *czy trze* 165.
- tulać się* = włóczyć się: *mogli się tulać po ojężiznie* 180. *tolacz się* 225.
- tydzień*, casus obl. *tegodnia* i t. d.: *raj do tegodnija* 12. *wtegodniv* 222.
- tylekroć* = ts.: *thilekrocz* 134. Przytoczone ze względu na *tele*.
- tyło* = tyłu: *thilo jtle* (Nom.) 152.
- ucieżona* = uciążona: *uczieżona* 181.
- uczestnik* = uczestnik: *uczestnikij* 137/138.
- uczliwość* = szacunek: *uczływofczą* 28. *uczływofczą* 8.
- umarcie* = ts., śmierć: *vmarczie* 80. *dla vmarczia* 190.

umysł = zamiar: *wfoim vmisflie bałq trbacz* 45.

upominać = upomnieć: *vpominacz* 216. *vpominiona* 248 bis.

urzuion = urznięty: *ma bicz vrzuion* 95.

ustawiać, ustawić = ustanawiać. -wić: *pokuthq vstavicz* 11.
godzŷju vstavionich 34. i t. p.

ustąpić = ustąpić: *vstřpicz* 189.

utrzymywanie: *wtrzymanianv postov* 206 (= w u-).

wedla = wedle: *wedla zwičzaiu* 24. *wedlu voliej swej* 31.

wedlia siebie fiedzuczzej 32. i t. d. NB. *według* używane także często n. p. 25.

welum, G. *welu* = ts.: *wela swego* 226. *welum* = w ~ 227.

Węgiersku = Węgry: *w stronę vngierskiej, Polskiej* 162.

wiarować = zapobiegać: *dla iakiego vpadu viarovannia* 235.

widek = dystrykt: *wffifczzi prelaczy onego videku* 173. *zin-
żego videku* 201.

wiecszy = większy. stale n. p. 108. 197.

Wielkanoc: *na wielkę nocz* 12. *na wielkę* ~ 224.

własne toże = prawe: *thi ktore niesq zloza wlawnnego* 198.

wnet = ts., zaraz: *wnet* 55. *wneth* 170. 191. Formy *hnet* niema.

wnić = wnijść = wejść: *wnidz* 11. 38.

wstydać się: *niewstidaiucz sie gniewu* 204.

„*wszystek*“: używane prawie tylko w liczbie mnogiej. przy-
czem N. pl. m. zawsze *wszyscy* n. p. *wšifcej* 19. *wšifczzi* 153.
wffifczzi 173., zresztą *wszystki* i t. d., n. p. G. m. *wšithkich* 35. A.
sg. f. *wšithkę* 159. N. A. f. *wšythkij* 4. *wšithkij* 5. *wšithkij* 19.,
od wšithkich 16. A. pl. m. *wšitki* 153. *po wšitkim* 10. = po
wszystkiem. obok czego dla fem. także *wšyczki* i t. d., n. p.
wšiczky rzeczy 47. *wšiczki fiovtri* 191. *wšiczkich* 25. Rzadko bar-
dzo formy z -st-: poza N. pl. m.: *wšiftkim* 186. *wšiftki* (N. pl.
f.) 223.

wtrzymalny (czy *utrzymalny?*) = oszczędny: *iefli* (= czy)
ieflth wtrzymaluy 205.

wychowanie = utrzymanie: *vichovannu* 43.

wydwarczanie = wymyślanie: *oprocz vydvarzannia* = bez
wymysłów 96.

wydworności = wymysły (nieprawdziwe rzeczy): *fałſze albo vijdwornofczi skladacz* 122.

wymąć = wyjąwszy: *wijmąćz by* . 13. *wimąćz* 22.

wygnie = wyjść: *vjgnidz* 20. 38.

wysudzić, wysudzać kogo = przeznaczyć, ustanowić: *przed thimj ſpovidnikij ktore on wiffudzj* 12. *przed ſpovidnikij gm wjffudzonimij* 12. *ktore na prace domove ſj vjffudzone* 27.

występ = występek: *wjſtąp* 16. *wiſtęp* 16. *wiſtępij* 17. *o vjſtempie* 116. *vjſtempu* 118. *vjſtempij* 108. *vjſtemp* 141. 147. *viſtęp* 140. Rzadko *wyſtępek*: *o viſtępkoch* 107. *vyſtempliem* 141. *ſa viſtępkim* 208. *vjſtempku* 114.

wyſtąpić = dopuścić się wyſtępku: *ktora by vjſtąpiła* 118. *viſtąpiła* 198.

wyſzej = wyżej: *ſtale n. p. vjſſej* 125. *viſei* 181.

za wyſtępkim = wskutek: *ſa viſtępkim* 208.

zabieżeć = zapobiec: *zabieżeż* 247.

zabijaczka = urządzająca bijatyki: *o zabijaczkach, albo ktore ſie bja* 125.

zachouwać: ſie zachouana 218.

zacz = za co: *ieſty by pieniądze zacż wziął* 87.

zakłacie = zakłatam: *ſfortę zukłacze* = w furkę ~ 100.

zakłucenie = zakłęcie. rzucenie kłatwy: *po zakłuceniu* 233.

zależy na kogo = należy do: *na veſtiarkę zależy* 91. i t. d.

zamieszkać, zamieszkać = zamieszkać, zamieszkiwać (opuszczać, zaniedbywać): *bij nie zamieſzkaly godſziny primij* 9. *zamieſzkala* 108. *zamieſzkawacz* 86. *zamieſzkawala ſlupbi* 241.

zapamiętać = zapominać: *by niezapamiętala* 82.

zapustny = zapustny: *wtorek zapuſtnyj* 35

zasię = napowrót: *zaſię* 52.

zasmuć = zamać: *zasmućież polvoi* 180.

Zdrowa Maryja: mają mówieć paczierz y zdrową marią 4 *paczierz y ſdrową marią mówieć* 30.

zepruć = wyprać: *zeprać ezudnie* 84.

zetrwać = przetrwać: *znoſſież a zetrnac* 144.

zjąć = zdjąć: *zjały (zdjęły)* 30. *zjaż* 33.

złotogłowy = ze złotogłowi: *złotogłouone kapy* 153.

znowiać = wznawiać: *znowiaż* 193.

zwonek, zwoneczek, zwoniec, zwonieczka = dzwonek, dzwoneczek, dzwonić, dzwonniczka (zakonnica): *fwonek* 28. *zwoneczek* 28. *zuoneczek* 37. *zwonienie* 2. *zazwonecz* 2. *zwonieczkij* 28. i t. d.

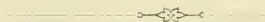
zyć = zejść: *zidy* 62. Praesens: *zejda sie* 14. *zefezie* = zejście (sc. ze świata. p. pod *namiastek*).

zuden = ts.: *zadnego* 163. i t. d. Stale tak.

zuloła = skarga: *zulobę* 211.

zartownicza = strojąca żarty: *dworna zarthownicza* 114.

zędać, zędam: o *spowiedz kapłana zędacz* 11. *zędacz* 129. 151. 156. 246. 248. *zodacz* 123. *zudaiu* 247.

Karol Ernest Muka.

Szczątki języka połabskiego Wendów Lüneburskich.

Zebrane i opracowane w latach 1901—1902.

W ogłoszeniu wyników spisu ludności w państwie pruskim w r. 1890, gdzie po raz pierwszy znowu od dawnych czasów uwzględniono pytanie o narodowości mieszkańców, podał statystyk pruski A. von FIRCKS w swej pracy ogłoszonej w roku 1899 w *Czasopiśmie królewskiego pruskiego biura statystycznego*, roczniku 33, pod tytułem: *Ludność w Prusiech podług mowy ojczystej i pochodzenia* zadziwiający fakt, że w powiecie lüchowskim, obwodu rejencyjnego lüneburskiego, prowincyi hanowerskiej, t. j. w tak zwanym starym *Lüneburger Wendland* pomiędzy lüneburską puszczą a Łabą na urodzajnych nizinach po obu stronach Jaseli (n. *Jeetzel*), dopływu Łaby, ogółem 570 osób, mężczyzn i kobiet, wpisało się w listy spisu pod rubryką zawierającą pytanie o język ojczysty jako *Wendowie*¹⁾. W powiecie tym przypada więc na 1000 ogółu ludności 20.6% Wendów; autor jednakowoż dodaje jakoby na uspokojenie lękliwych umysłów wszech Niemców, że w żadnej z tych 30 osobno wyliczonych wsi powiatu lüchowskiego, w których to mieszkańcy po

¹⁾ Niemiecki wyraz *Wenden*, w łacińskim *Veneti*, wywodzi się ze słowiańskiej nazwy szczepu *Weleti*, przydomka Łutyków, tak samo jak słowiański wyraz *Niemcy* tłumaczono z niemieckiej nazwy szczepu *Nemeti*.

części do *Wendów* się zaliczali, osoby z językiem *wendyjskim* jako ojezystym nie stanowią większości ani też nawet poważniejszej części ludności. Spis ten i orzeczenie statystyka omawiano w wielu gazetach, mianowicie słowiańskich, i tem samym pobudzono na nowo uspione prawie zainteresowanie słowiańskich filologów i etnografów dla tego szczepu słowiańskiego, zaliczonego już dawno do wymarłych. Szczególnie dwa obszerne artykuły ALFONSA PARCZEWSKIEGO w *Časopis Maćicy Serbskeje* 1900, zeszyt 2, i ADOLFA ČERNEGO w *Slovanskj Přehled* 1900, zeszyt 4, sprawiły, że Komisya językowa Akademii Umiejętności w Krakowie poleciła mi jako najbliższemu tych stron członkowi, abym w celu dokładnego zbadania tej sprawy podjął się naukowej wycieczki w rzezone okolice. Zlecenia tego dokonałem w r. 1901.

Lüneburski Wendland w ścisłym znaczeniu obejmuje dwa powiaty, *lühowski* i *dannenbergski*, w szerszym zaś zalicza się jeszcze do niego powiaty *Isenhagen*, *Ülzen*, oraz część lüneburską powiatu *Bleckede*. Oprócz tego zamieszkiwały przed reformacją pokrewne lüneburskim *Wendom* szczepy *Stara Marchię* i obwód *Vorsfelde* w północnej części *księstwa brunświckiego*. Na wspomnianej wycieczce naukowej obszedłem i szczegółowo zbadałem prawie wszystkie wsie kościelne powiatu *lühowskiego*, o którym to wyłącznie A. von FIREKS owe zaciekawiające doniósł szczegóły, kilka wsi kościelnych południowych powiatu *dannenbergiego*, oraz wiele do tych parafii należących innych wsi. Co do reszty parafii powiatu *dannenbergiego* oraz kilku dla naszej sprawy najważniejszych wsi z powiatów *Bleckede*, *Ülzen*, *Isenhagen* i *Starej Marchii* postarałem się w roku 1902 o dokładne dane o stanie etnologicznym i językowym wymienionych powiatów, tak, że obecnie jestem w możności zdać sprawę o zanikaniu narodowości i języka Połabian jako też o obecnem położeniu etnograficznem tak nazwanego *Lüneburskiego Wendlandu*. Wynik swych badań wyrażę pokrótce w następującem zdaniu: *Wendowie lüneburscy*, jak się mieszkańcy wymienionych powiatów jeszcze dzisiaj sami nazywają, zatracili już przed więcej jak stu laty zupełnie swą mowę słowiańską, zachowali atoli swą odrębność narodową jeszcze prawie nietkniętą. Z tej to przyczyny zaliczyła się przy spisie ludności w roku 1890

wcale pokażna liczba mieszkańców powiatu lüchowskiego. a jeszcze i w roku 1900 mimo wszelkich starań i pouczeń ze strony pastorów i nauczycieli tu i owdzie nieliczna garstka do narodowości *wendyjskiej*.

O typach ludowych słowiańskich. strojach dopiero od r. 1880 zanikających, zwyczajach i obyczajach zamierzam bliższe podać szczegóły w piśmie *Slovanský Přehled* redagowanym przez ADOLFA ČERNÉGO, a wychodzącym w Pradze. W niniejszej pracy podając słowiańskim filologom ostatnie dotąd niezbrane i nicogłoszone szczątki językowe lüneburskich Wendów przedstawię najpierw pokrótce przebieg wymierania tego słowiańskiego języka.

Statystyk niemiecki A. von FIRCKS mylił się bezsprzecznie ogłaszając, że w *lüneburskim Wendlandzie* do dziś jeszcze znajdują się osoby mówiące językiem *wendyjskim* (połabskim) jako ojczystym; fakt ten był tak dla mnie jako też i dla wszystkich z tutejszemi stosunkami jako tako obznajomionych zupełnie niewątpliwy. Badając dokładnie wszystkie tutejsze okolice doszedłem do tego wyniku, że twierdzenia pastora i lünebursko-wendyjskiego leksykografa KRYSZYANA HENNIGA z *Wóstrowa* († 1719), dalej PARUM SCHULZEGO z *Życina* (n. *Süthen*), uczonego włościanina i etnografa, który około roku 1725 napisał swą kronikę († 1734), wreszcie DR. I. H. JUGLERA, niez mordowanego badacza i lüneburskiego leksykologa, który od roku 1794 przez lat 15 był w Lüchowie lekarzem powiatowym, zupełnie są wiarogodne.

KRYSZYAN HENNIG podaje, jak wiadomo, we wstępie do swego połabskiego słownika, że dopiero po długich poszukiwaniach znalazł w swej parafii człowieka, starego chłopca JANA JANISZKA z *Klenowa* (n. *Johann Janieschge von Clemow*), z którym rozmawiając i przy jego pomocy zestawił swój lünebursko-wendyjski słownik. „Młodszy bowiem nie chcą już używać wendyjskiego języka, a tem mniej się go uczyć, tak, że w przeciągu 20—30 lat w całym Wendlandzie ani jednego nie będzie człowieka, któryby rozumiał po wendyjsku albo zgoła mówił.“

Następnie PARUM SCHULZE, którego ojczysta wioska *Życina* (n. *Süthen*) właśnie w tej części Wendlandu leży, gdzie według innych wiarogodnych źródeł język połabski najdłużej się zachował, na stronie 131 swej kroniki pisze, że dziad jego mówił

bardzo wiele po wendyjsku, a ojciec rozumiał jeszcze zupełnie język wendyjski. Siostra około 5 lat młodsza rozumie jeszcze cokolwiek po wendyjsku, atoli brat o 8 lat młodszy już ani słowa. Autor dodaje, że ma 47 lat i że po jego i może jeszcze trzech osób z jego wsi śmierci nikt już pewnie wiedzieć nie będzie, jak się pies po wendyjsku nazywa.

Wreszcie twierdzi Dr. JUGLER, który jako fizyk powiatowy częstokroć cały powiat lüchowski objeżdżał, we wstępie do swego dzieła *Catkovity słownik lünebursko-wendyjski*, które w roku 1809 zakończył, że za jego czasów język połabsko-słowiański w lüneburskim Wendlandzie zupełnie już zanikł. Już w r. 1751 nie było w tych stronach ani jednego człowieka, któryby umiał po wendyjsku (połabsku) mówić. Natomiast przed kilku laty żyło w niektórych wsiach Wendlandu kilku starych ludzi, którzy jeszcze coś z tego języka umieli, ale tylko po wielu prośbach z tem się wyjawiali. Na początku roku 1798 umarł w *Kremlinie* (n. *Cremlin*) parafii *Mojkowice* (n. *Meuchefitz*) powiatu lüchowskiego (n. *Lüchow*) gospodarz *Warac* (n. *Warratz*) z *Górnych Drevian* (n. *obere Drawähu*), który jeszcze *Ojciec nasz* po wendyjsku mówić umiał; wątpliwem atoli jest, czy go rzeczywiście i rozumiał.

Wszelkie pogłoski o istnieniu języka połabskiego po roku 1750 albo nawet po roku 1800 są albo pomyłką albo wprost pobożnem kłamstwem. Jeżeli n. p. PFENNIG (1783), ADELUNG (1809), WERSEBE (1826), SPANGENBERG w swoim *Vaterländisches Archiv* (1832) piszą, że za ich czasów istniał jeszcze język wendyjski w lüneburskim Wendlandzie, i jeżeli HENNINGS (1862) twierdzi, że słyszał, że na początku XIX stulecia niektórzy chłopci jeszcze po wendyjsku mówili, polega to na pomyłce: oni albo ich świadkowie słyszeli albo chcieli oznaczyć nie mowę połabską ale tylko osobliwe *plattdeutsch* mieszkańców Wendlandu, tak zwane wendyjskie *plattdeutsch*, różniące się znacznie od języka dolnoniemieckiego (niederdeutsch) okolic przyległych, a posiadającego niewątpliwie niektóre swe właściwości, polegające na wymarłym połabsko-słowiańskim języku¹⁾.

¹⁾ Zwłaszcza opuszczanie rodzajnika, zamienianie głosek przydechowych (*spiritus asper* z *spiritus lenis* i naopak; n. p. *Err Ham-*

Również mylnemi są wszystkie twierdzenia co do nabożeństw wendyjsko-słowiańskich w kościołach Wendlandu, tak n. p. notatka HASSELA (*Handbuch der Erdbeschreibung*, Weimar 1819 pg. 507), że jeszcze około roku 1751 w *Wóstrowie* (*Wustrow*) kazano po wendyjsku. W pracy swojej w *Slovanský Přehled* udowodnię, że w lüneburskim Wendlandzie od czasów reformacji wogóle ani po słowiańsku nie kazano, ani nawet słowiańskiej pieśni kościelnej nie śpiewano. Akta kościelne wizytacyjne z lat 1673—1742 nie wspominają ani jednym słowem o języku wendyjskim.

Na tych samych pomyłkach polega także orzeczenie aktuarjusza SCHULZEGO z *Beverstaedt*, pochodzącego z *Lüchowa*, który w roku 1845 pewnemu łużyckiemu Serbowi-Wendowi (I. E. SMOLARZOWI?) miał powiedzieć (cfr. *Serbske Nowiny* 1845 Nr. 37 i *Jahrbücher für Slavische Litteratur, Kunst und Wissenschaft*, Budyszyn, rocznik III pag. 235), że w okolicy Lüchowa jeszcze kilku starców żyje, którzy języka połabskiego używają, i że na cmentarzach we wsiach *Sobielinie*, *Krapojaselach*, *Brzech Łązech* i *Białej Wiśni* (n. *Zebelin*, *Crummasel*, *Breselenz*, *Wittfeitzen*) są kamienie grobowe z napisami wendyjskimi i że nawet się tam księga kościelna w wendyjskim języku znajduje. We wszystkich tych przypadkach mylnie uważano *plattdeutsch* (*niederdeutsch*) za język *wendyjski* (połabski).

Chociażby rzeczywiście stary *Warac* z *Kremlina* swe połabskie *Ojczę nasz* jako spuściznę po przodkach jeszcze na końcu XVIII w. miał mieć, to z drugiej strony uważać należy jako o c z y w i s t e p o b o ż n e k ł a m s t w o. jeżeli chłop z *Puchna* (*Püggen*), wsi sąsiedniej miejsce urodzenia starego *Waraca*, bywając często w latach 1872—74 w aptece *Zechlina* w *Salzwedel* (poł. *Lósdý*) zdumionemu aptekarzowi i jego pomocnikom wendyjski *Ojczę nasz* recytował, w tem złudnem przedstawieniu, że jeszcze po wendyjsku mówić umie. Chłopak ten roztropany znalazłszy, jakim to w roku 1901 na miejscu zbadał, w HENNINGSA księżce

mann = *Herr Amtmann*), wymawianie głoski *j* jak *ž* i niemieckiego *z* jak twarde *s* i t. d. Więcej o tem podam w ADOLFA CERNEGO *Slovanskim Přehledzie*.

jubileuszowej: *Das Hannöversche Wendland*, Lüchow 1862. przez Müllera († 1755) zestawione *Ojezenasz* nauczył się go na pamięć nie rozumiejąc przytem ani jednego słowa z mowy połabskiej swych proaiców. Z podobnemi uludnemi usiłowaniami występowali w noszych czasach tu i owdzie także i inni chłopi wendlandsey.

O pozostałych i przeważnie też i drukiem wydanych pomnikach językowych lüneburskich Wendów nie będę w niniejszej pracy szerzej pisał. ponieważ już z HILFERDINGA ПАМЯТНИКИ НАРЪЧІЯ ЗАЛАБСКІХЪ ДРЕВЛЯНЪ И ГЛІНІАНЪ, Ст. Петербургъ 1856, dalej z *Časopisa Mačicy Serbskeje* (PFUL, *Pomniki Potołbjan Słowjanščiny*, Budyšin 1863—64), wreszcie z SCHLEICHERA *Laut- und Formlehre der polabischen Sprache*, St. Petersburg 1871 dostatecznie są znane. Nadto rzecz cała obszerniej będzie opracowaną w pracy konkursowej na rok 1903 Towarzystwa Umiejętności imienia Książąt Jabłonowskich w Lipsku: *Eine Ausgabe der polabischen Sprachdenkmäler mit Grammatik und alphabetisch geordnetem Wörterbuch*. Niniejszem podaję tylko pokrótce dotychczasowe cztery źródła lünebursko-wendyjskich pomników językowych:

1) *Połabski słownik* w LEIBNITII *Collectanea etym. Part. II.* pag. 335—360 jako dodatek do G. FRID. MITHOFFI *Epistola de lingua Winidorum Lüneburgensium, de anno 1691.*

2) *Zbiór słów nieznanego pastora* z powiatu *danneuberskiego* z drugiej połowy XVII stulecia, z którego *Kopenhaski wokabularz*, połabsko-niemiecki *słownik* w rękopisie w królewskiej bibliotece w *Hanowerze* (Mser. Nr. XXIII, 841) i wreszcie DOMEYER i PFEFFINGER a może i inni do swych publikacyi czerpali.

3) Obszerny *niemiecko-wendyjski Słownik* KRYSZYANA HEN-NIGA (1705), w którym oprócz szczegółowego etnograficzno-historycznego wstępu znajdujemy modlitwę Pańską i znaną żartobliwą pieśń weselną („Vogelhochzeit“). Dzieło to odpisywali a częściowo i ogłaszali tak autor sam jako też inni; rękopis oryginalny znajdujący się w Bibliotece Towarzystwa Naukowego w *Zgorzelcu* (n. *Görlitz*) w Górnej Łużyey dotąd drukiem nie ogłoszony.

4) *Kronika* posiadziela PARUM SCHULZEGO z *Życina* (n. *Süthen*) z r. 1725, której oryginalny rękopis dzisiaj zupełnie zagi-

nał; istnieje za to stary całkowity odpis w Bibliotece im. Ossolińskich we Lwowie. Kronikę tę wydrukowano w wyjątkach (częścięj) i w całości (KALINA w *Rozprawach i Sprawozdaniach Wydziału filologicznego Akademii Umiejętności* tom 18 i 21).

Cztery te źródła zużytkował już JUGLER bardzo wyczerpująco do swego polabsko-wendyjsko-niemieckiego słownika pod tytułem: *Vollständiges Lüneburgisch-Wendisches Wörterbuch aus drey ungedruckten Handschriften und den wenigen bisher bekannten Sammlungen zusammengetragen* von JOHANN HEINRICH JUGLER. 1809. Dzieło to leży niewydrukowane jako manuskrypt w bibliotece uniwersyteckiej w *Göttingen*.

Dla uzupełnienia podaję jeszcze mało ważne drobne źródło:

5) F. MÜLLERA *wendyjskie Ojczenasz*, bardzo wielu niemiec-kiemi wyrazami zmienione. z niektórymi dodatkami¹⁾. Spisał to lüchowski burmistrz F. MÜLLER († 1755) podług słów swej babki *Emerencyi Wehling*; tekst istniał w Wendlandzie w bardzo wielu lecz zawsze błędnych odpisach, a nawet i do dzisiaj się go spotyka (cfr. HILFERDING pag. 7 i pag. 44—47). Również i Dr. TETZNER podaje w swej książce: *Die Slawen in Deutschland* pag. 387 z księgi kościelnej w *Błocie* (n. *Plate*) pod Lüchowem takie *Ojczenasz*, będące według wyraźnego świadectwa tej właśnie księgi kościelnej tylko odpisem tekstu MÜLLERA.

Zbiór niemiecko-wendyjski 101 polabskich słów sekretarza powiatowego HINTZA z Lüchowa z r. 1786, ogłoszony przez HILFERDINGA pag. 44 i nast. i przez niego mylnie jako ostatni pomnik żyjącego języka polabskich Słowian *Drzewian* podany, jest niewątpliwie wypiskiem z kroniki PARUM SCHULZEGO, podobnie jak jest wyciągiem z źródła pod Nr. 2 wymienionego słowniczek przechowywany w rękopisie w królewskiej bibliotece w Hanowerze (Mscr. Nr. XXIII. 841 przydatek:) *Wendische Vocabelu*. An Monsieur de Baucœur. Anno 1710. Rękopis HINTZA zresztą zaginął²⁾.

Po Juglerze i Hilferdingu rozmaici uczeni w różnych cza-

¹⁾ Z niejaką pewnością można udowodnić, że przed reformacją używano w kościele obok znanego *Ojczenasza* także kilku wendyjskich modlitw i formułek spowiedzi podług ustnej tradycyi.

²⁾ Według świadectwa nauczyciela MENTE w *Rebenstorf* pod Lüchowem ma aptekarz ZECHLIN, kustosz muzeum starożytności i prze-

sach poszukiwali w lüneburskim Wendlandzie pilnie za dalszemi pomnikami języka połabskiego. a Tetzner wyraża w swej książce pag. 349 nadzieję. że może teraz po wyznaczeniu konkursowej pracy przez Towarzystwo Jabłonowskiego w Lipsku na rok 1903 się uda odnaleźć nowe pomniki. I ja także łudząc się podobną nadzieją przeszukałem jak najstaranniej archiwa miejskie, kościelne, dóbr wiejskich. wogóle wszystkie możliwe źródła. Nie znalazłszy nic jestem mocno przekonany, że nasza nadzieja była i jest złudną. Z pewnością nie już nie odszukamy, i to z bardzo prostej przyczyny. Wendyjski język w Lüneburgu nigdy nie był językiem książkowym; od czasów reformacyi a nawet już dawniej nigdy i nigdzie, jak to z wszelką pewnością wykazać mogę, w żadnych kościołach lüneburskiego Wendlandu nie kazano ani nie śpiewano po wendyjsku. lecz z początku w niektórych tylko kościołach w *plattdeutsch*, a najpóźniej od roku 1750 we wszystkich w górnioniemieckim języku (*hochdeutsch*). W Wendlandzie nie istniało nigdy połabskie tłumaczenie biblii ani nawet jej części (perykopy), nie istniały też tłumaczenia pieśni kościelnych ani drukowane ani w rękopisach. Również nie znalazłem ani w książkach kościelnych, ani w aktach parafialnych, ani też w rzadkich kronikach kościelnych ani śladu dopisków w języku połabskim. Także daremną jest nadzieja W. K. PORZEZIŃSKIEGO. wyrażona w pamiętniku z podróży (В. К. Поржезинскій, Нѣскольکو словъ о дошедшихъ до насъ памятникахъ языка Полабскихъ славянъ. Извѣстія II Отд. II. А. Н., т. V. (1900), кн. 3, str. 969 nst.) na stronie 994, że może znajdują się jeszcze jakie ślady połabsko-słowiańskiego języka w aktach sądowych, patrymonialnych i innych podobnych pismach urzędowych w tych powiatach, gdzie Połabianie mieszkali. I przy przeszukaniu takich aktów nie znalazłem mimo wszelkiej staranności nic, z wyjątkiem tu i owdzie kilku połabskich nazw wsi, osób, pól, które

wodniejący towarzystwa starożytności w *Salzwedel* w Starej Marchii, w rękopisie zbiór 100—200 lünebursko-wendyjskich słów. Do rękopisu tego mimo ustnej i później listownej prośby i starań nie mogłem zajrzeć; sądzę atoli, że albo jest to poprostu zbiór Hintzego albo wyjątek z jednego z powyżej wymienionych 4-eh źródeł.

po większej części i do dziś dnia między ludem są w użyciu. Wreszcie wszystkie a liczne napisy na domach, sięgające nieraz pierwszej połowy XVII stulecia, są bez wyjątku niemieckie i to nawet tylko górnoniemieckie (*hochdeutsch*). Tłumaczy się to oficjalnym językiem kościelnym, którym był zawsze górnoniemiecki.

Języka połabskiego używano od czasów reformacji aż do jego wymarcia w kółku rodzinnem, w ustnej rozmowie w domu i poza domem na wsi, w piśmiennictwie zaś, w kościele, w sądach i urzędach panował od samego początku tylko język niemiecki. W tej sprawie podam bliższe szczegóły w pracy w *Slovanskim Přehledzie*, na tem miejscu powołuję się tylko na KRYSZYANA HENNIGA, twierdzącego wyraźnie we wstępie do swego słownika (1705), że ani kościoł ani urzędy nie używały wcale języka wendyjskiego.

Jeżeli odliczymy około 40 połabsko-wendyjskich wyrazów, które się zachowały w także coraz bardziej zanikającym dolnoniemieckim języku ludowym potomków lüneburskich Wendów — zestawilem je w części B, oddziale III — pozostają nam jeszcze tylko jako ostatnie, ale bardzo obfite źródło językowe nazwiska wsi. rodzin, pół Wendlandu. Do roku 1901 nikt ich nie zebrał i nie opracował; jedyny tylko PARUM SCHULZE przytoczył kilka nazw miejscowości i objaśnił je — umieściłem je w swej pracy w części B, oddziale IV — a F. MÜLLER wylicza w odpisie słownika KRYSZYANA HENNIGA kilka połabskich nazwisk rodzinnych (cfr. TETZNER pag. 501). Wobec tego starałem się w latach 1901—1902 ostatnie to źródło języka połabskiego o ile możności całkowicie wyczerpać. zbierając połabskie nazwy tych trzech kategorii, już to z ust ludu, już to z map katastralnych, z ksiąg urzędów powiatowych, z aktów recesowych i t. d. Tym sposobem zebrałem i zestawilem, o ile to wogóle możliwem było, w części A swej pracy cały — jak sądzę — do tego odnoszący się materiał. Absolutnie wszystkiego zebrać nie mogłem (cfr. wstęp do części A, oddział IV) i jak sądzę nigdy już nie będziemy mogli tego urzeczywistnić.

Po ukończeniu swych zbiorów, gdy właśnie nad zestawieniem i uporządkowaniem zebranego materiału pracowałem, wyszła w *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* w Ha-

nowerze pierwsza część pracy PAWŁA KÜHNELA pod tytułem *Die slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen, Hannover* 1902, traktująca ten sam przedmiot, a mianowicie nazwy z powiatu lüchowskiego. Także w dziele FR. TETZNERA *Die Slawen in Deutschland*, wydanem w Brunświku w roku 1902, na stronie 353 znajdujemy niecałkowite a nie wszędzie i bezbłędne zestawienie połabskich i częściowo dolnoniemieckich nazw pól z powiatu lüchowskiego, wszelako bez żadnych wyjaśnień.

Po ukazaniu się pracy Kühnela odłożyłem na dłuższy czas swoją pracę, aż zbadawszy tamtą bliżej przekonałem się, że moja praca nie będzie zbyteczną, ponieważ prace nasze odrębne mają założenie i w bardzo wielu objaśnieniach do odmiennych dochodzą wypadków. Oprócz tego zadaniem mej pracy jest to, aby do obszernego słownika lünebursko-połabskiego języka, na który Towarzystwo książąt Jabłonowskich w Lipsku konkurs rozpisało, zebrać nowy i wyczerpujący materiał.

Z tego też powodu dołączyłem także połabskie nazwy wsi i pól z poza obrębu lüneburskiego Wendlandu, resp. z poza księstwa lüneburskiego; a to z brunświckiego okręgu *Vorsfelde* i ze *Starej Marchii*, należącej już od dawien dawna do pruskiej monarchii. Nazwy te są już zebrane i drukiem ogłoszone w następujących dwóch książkach:

1) *Braunschweiger Volkskunde* von DR. RICHARD ANDREE, *Braunschweig* 1896. — Na stronie 370 i następ. ogłasza R. ANDREE z najwięcej na północ położonej części *księstwa brunświckiego*, z obwodu *Vorsfelde*, nieliczne istniejące nazwy wsi i około 100 połabskich nazw pól, podobnych przeważnie do nazw używanych w Lüneburgu.

2) *Die Slavischen Ansiedelungen in der Altmark und im Magdeburgischen* von DR. ALEX. BRÜCKNER, Leipzig 1879. Słowiańskie nazwy pól z ziem *Starej Marchii*, zamieszkałych przez szczepy pokrewne lüneburskim Polabianom, z powiatów *Salzwedel*, *Osterburg*, *Stendal*, *Gardelegen*, *Oebisfelde*, *Neuhaldensleben* wylicza BRÜCKNER w pierwszej części pomiędzy alfabetycznie uporządkowanymi nazwami wsi, a w drugiej objaśniającej części zestawia je razem z nazwami wsi pod pojedyncze starosłowiańskie źródłosłowy, tak, że nie można ich wcale przejrzeć; również

nie objaśniono weale znacznej części tych nazw. Dlatego uważałem za konieczne dołączyć owe *starmarchijskie* nazwy pól w swej pracy (część B, oddział IV); nazw wsi w Starej Marchii jednakże nie dodałem, ponieważ w alfabetycznem zestawieniu Brücknera łatwo znaleźć je można.

A. Zbiór nazw miejscowych i nazwisk rodzinnych lünebur- skich Wendów.

Materyał jest rozdzielony według poszczególnych powiatów. Przy każdej nazwie miejscowości znajdują się pod I. słowiańskie *nazwiska rodzinne*, pod II. *nazwy miejscowe*, o ile mogłem je z ust ludu, map miejscowych i aktów recesowych wyszukać, o ile możności kompletnie oznaczone. Niemieckie nazwy wsi i niemieckie dodatki do nazw miejscowych słowiańskich oddzieliłem już w tym zbiorze materyału w ten sposób, że zamknąłem je kwadratowemi klamrami []; klamrami okrągłemi () są zamknięte moje objaśnienia. Te nazwy lokalne i nazwiska rodzinne, przy których nie mogłem rostrzygnąć, czy są słowiańskiego czy niemieckiego pochodzenia, oznaczyłem krzyżem †, ale w części B. uważałem za właściwe odstąpić od ich objaśnienia, gdyż niepewne objaśnienia wydają mi się tutaj bezwartościowemi.

Umieszczone w okrągłych klamrach liczby lat za nazwami miejscowemi 3. i 4. rozdziału (powiat *Bleckede* i powiat *Üzen*) podają rok, z którego pochodzą akta recesów, z których wzięte są umieszczone w obu tych rozdziałach nazwiska rodzinne i nazwy lokalne. W pierwszym i drugim rozdziale brak tych dat z tego powodu, iż nazwy w nich zestawione, pochodzą nietylko z aktów i planów recesowych, lecz w znacznej części z ust ludu i map polowych (posiadłości). Przytem zaznaczyć należy, iż w obu tych powiatach *lichowskim* i *dauenberskim* akta recesowe podają znacznie więcej nazw niż mapy polowe i że starsze z tych aktów podają zwykle więcej aniżeli młodsze; nieradko jednak spotykałem w ustach ludu jeszcze więcej polabskich nazw pól i miejscowości, aniżeli w owych aktach recesowych i mapach polowych razem wziętych.

I. Powiat lüchowski (Kreis Lüchow).

1. *Banzau.*

I. Knust.

II. Klotzen. Tiepel. Lunk. Langen. Stregeneitz. Beliefk. Triebeneitz. Berkfein. Forsteneitz v.¹⁾ Forseneitz. Zieleitz. Klieneitzen. Rückellähn. Wickeleitz. Sulofken.2. *Bausen.*

I. Bauseneick.

3. † *Beesen.*

I. Prembke. Schleinecke.

II. Lunk. Grunmoh. Piraten. Dohr. Kreiweitzen. Prejeneitz. Colla. Cumparn. Grobak. Kramien. Wisstreitzen. Jilang. Schilleink. Pijeun. Puschühn. Dummweitzen. Gusseneitz. Sogelow [-stücke]. Plostn.

4. *Belau.*

II. Gürken. Persincken. Stohbaken. Thumbeinen. Waschstruh. Terz. Drafeist. Kukeneitz. Ratk. Parneitzen. Klaneitzen. Ilgen. Gahreitz.

5. *Belitz.*

I. Kofahl.

II. Kreibeitzen.

6. [*Bergen a. d. Dumme*].

I. Klutsch. Klaucke. Plettke.

II. Bruchow. Kobbelitz. Sprössel v. Spreissel. Dumme (rzeka). — Tjörnska (HENNIG *pro* Bergen).7. † *Bescland* (1330 Besenant, 1360 Bezevante).

I. Tribian.

II. Cräweitzen. Popatz.

¹⁾ = vel.

8. *Beutow.*

I. Fränke. Grebien. Thegau.

II. Stowe. Bruneitz. Sokohsen. Rescin. Draweis. Dumsei. Beitschü v. Beitschuh. Güstneitz. Piohn v. Pihon. Sorick v. Schork. Mustei. Wustrow. Jankerneitz. Fungal.

9. [*Billerbeck.*]

I. Bätke. Guskau. Käbein. Ripke.

10. [*Bischof.*]

I. Pollehn.

II. Maraaken. Rupenthien. Sokohsen.

11. [*Blütlingen.*]

I. Bätje. Grabow. Gauster. Kleist. Kraas.

II. Arlass. Gleineken. Güleitzen. Rupenthien. Sokohsen.

12. [*Bockleben.*]

I. Belitz. Mastien. Paartz. Pijas.

II. Grebeneitz. † Gnesie. Plösöbanns v. Plesöbans. Potjürns. Gurwein. Strei. Grawein. Jörns. Stadin[-stücke]. Güste [-stücke]. Leisonken. Poljürns v. Foljürns. Radahn. Rodeitzen.

13. † *Bösel* (1352 Bosele v. Bozele, 1747 Bäsell).

I. Banneik. Glabbatz. Jeberien. Mechow. Suhlke. Wiebelitz.

II. Plasseyen. Pusweyen. Ruchillen. Krymy v. Krymey. Pützjaaken v. Putjaaeken. Duetjeien. Paschünken. Kuhleizen. Blahn. Draweist. Sugloven. Wankneitzen. Zwitzschuren.

14. *Bösen.*

I. Bünk. Knust.

II. Bauk v. Baukenberg. Breiseneitz. Kuleitzen. Willschharren[-berg]. Persein. Storzenerfach. Slamieneitz. Morfeitzen. Preekneitzen. Lahs. Güseneitzen. Klink[-stücke]. Luhms. Luntneitz.

15. [*Brandel*].

II. Konau. Pohl. Süschen. Zethian.

16. [*Gross-*] *Breese*.

I. Jerialek. Prötz.

II. Preslein v. Prestein. Strusch. Vorneuh. Rasein. Fiesentill. Pastein. Rapeitz. Gleim. Dohmbeitz. Schlamäh. Trafeitz. Prietzsch. Kohmreiz v. Köhmreiz. Dehlen. Laasen. Savel[-land].

17. [*Klein-*] *Breese*.

II. Pasch. Lusei. Lungdö. Leiseitz. Pleiseneitz. Prelings v. Prelüng. Avschi. Rüttschein. Kompein. Kolbeitz. Voströh v. Vastroh. Rapeitz v. Rapeist.

18. [*Brünkendorf*].

I. Bahlke. Rathke.

II. Pussemiese. Gulneitzen. Schmaleitz. Pannecke. Stregel [-berg]. Leips. Bauk [-berg]. Brode. Langefein. Damon. Delkern. Gomohl. Jaske. Prein. Vorbein. Zieleitz.

19. *Bühlitz*.

I. Belitz. Casteinecke. Kurtzier. Warratz.

II. Döhlen. Grumoh. Krewreiz. Koleiz. Massein. Schüneitz. Wüstereiz. Stowolk v. Stowolken. Tipin. Jojemskum. Reessen. Kulla. Dortjau. Poschü. Joblömken. Trasseiz. Claweitsch. Kolein. Piöhn. Lunk. Pillung. Sיעלitz. Striebank [-stücke].

20. *Bussau*.

I. Janecke. Kleitsch. Kofahl.

21. *Capern*.

I. Järneike. Kraenau. Porath. Wiebelitz.

II. Buthjahns. Kadieck.

22. *Carmitz*.

I. Greibke. Jagothke. Janische. Jarneike. Gronicke. Prätz v. Prätze v. Protze. Parseitze. Seithe. Warnecke.

II. Eikulofen (*corruptum pro* Sükolofen). Mööstack. Schandeitz. Solofken. Sötösen v. Sütösen. Jassel[-mühle]. Leesteneitz. Leiseitz. Gruhls [-stücke]. Sterbeneitz. Sookhosen. Telleitz.

23. *Cassau.*

II. Brisäng. Beleitz. Glasthä. Güstneitz. Krummaseleitz. Ko-leitz. Kräbeitz. Misaken[-berg]. Plahsten. Prillipp. Pagoten. Patschak. Sogelofken. Treweneis. Waterneitz. Willschier. Zieleitz.

24. *Clantze.*

25. *Clenze.*

I. Knust. Schoreitz.

II. Treweneitz. Wieren. Sielesen. Gayn. Prilipp. Schwendel. Sieleitz. — Klonzka (*HENNIG pro* Clenze).

26. *Corvin.*

27. *Crautze.*

I. Glabbatz. Premke.

II. Deetjei. Lemneitz. Rothein (*corr. pro* Roktein). Gühren. Kastein. Güstneitz. Sabeins. Sortjei. Semeranz.

28. *Cremlin.*

I. Kofahl. Radack. Warratz.

II. Lung. Pijeuns. Sobloms.

29. *Criwitz.*

I. Kofahl. Mastien. Prätz.

II. Riepstehn. Piggelein. Kalissen. Pulossen. Sidallen. Leiseneitz. Zogolofken. Draweis. Leips Kabeln. Triseneitz. Rothein. Plast. Grummuth. Gleins. Gubren. Kreutzen.

30. *Crummasel.*

I. Carminke. Kofahl. Thegau.

II. Cumpein. Trasseitz v. Trosseitz v. Tresseitz. Kola. Se-reitzen. Drieneitzen. Buseiz. Dibbereitzen. Scheideitzen. Solofken. Jilehn. Strieneitz v. Striedeney(tz). Fungal. Schada. Dagen. Du-

lahn. Dohl. Karmiens. Kliefen. Leisnei v. Leesseney. Lunk. Wieleney. Proley. Stowitz. Steffen. Serbeitz. Sitoneiz. Sehl. Jusneitzen.

31. *Cussebode.*

- I. Warratz.
- II. Salung v. Solung. † Natschü v. Natschmü. Güstneitzen.

32. *Dalitz.*

33. [*Dangenstorf.*]

- I. Bauseneick. Kabelitz. Kofahl. Prehm.
- II. Glein. Saaraken. Sugelaken.

34. *Dahren.*

- I. Bätke. Kofahl.
- II. Verstrüssneitzen. Plosten. Ziebelangtein. Wibbeleitzen. Leiseitz. Pijöhnen. Dammbrüfken. Klohnssen. Dühlneitzen. Nährweinken. Langschanen. Lungsatz. Gungs (m.). Josöhrn. Kohleitzen. Krumpeitzen. Krabeitzen. Klabeitzen. Güssneitzen. Mittween. Privelsneitzen. Röhf [-stücke]. Triebeneitz.

35. *Dickfeitzen.*

- II. Verstrah.

36. *Dolgow.*

- I. Jirjahn. Tribian.
- II. Güstneitzen. Bummelneitzen. Moretsch. Sokelneitzen. Kreiweitzen. Pijöns. Dambeitzen v. Dumbeitz. Poswein v. Pusswein. Traschütz. Triebeneitz. Tiepeln. Butjahns. Duhleitz. Fehl [-wald]. Langen. Pastein. Plosten. Punkeneiz. Seeliesen. Strielneitzen. Zahreitzen.

37. *Dommatzen.*

- II. Waddeweitz.

38. *Dünsche.*

- I. Butjahn. Kofahl.

II. Kreiweitz. Vohmprey. Salofken. Povorstruve. Wilschein. Kuperneitz. Guleizen [-horst]. Radoneitz. Vornei. Grabcin. Schleitz. Greisfein. Stratz. Comenitz. Lehrkein. Wischkerdei. Ciloh. Pippersey. Plaast. Zeelcitz. Preetschen. Wanjohn. Jarmeesen. Vergörlein v. Farjel.

39. [*Gross- u. Klein- Gaddau.*]

I. Kofahl. Paartz.

II. Güsteneitz. Grüsseneitz. Dumneitzen. Zieleitz. Wils. Tiedeitzen. Leisonken. Piion. Castan. Drenkiänk. Sarüeken. Creitzneitz. Menian [-stücke]. Scheireitz. Rütjänk. Wasserneitz. Dolgen. Wummeneitz. Sodrink. Gleinken. † Zippernah. Nefken. Jüleitz. Döhl. Lung. Solafken. Deuh. Kostenang. Rutjeitz. Zomsterlaken.

40. *Ganse.*

II. Beinsen. Drineitz. Klanzei. Kollah. Schüek.

41. *Gartow.*

I. Pawlick. Waldow.

II. Gaarte. Karützen. Sandekow. Wirle. Zowe.

42. *Gedelitz.*

I. Jirjahlke.

II. Campey. Grewes. Kreyweitz. Neufken. [Oden-] dohl. Maasch. Pölitz.

43. *Gielau.*

I. Warratz.

II. Draginn. Wirreitz. Kratsch. Bloh [-stücke]. Stowe. Glandiäh. Nahdehl. Storeitz.

44. [*Gistenbeck.*]

I. Warratz.

II. Lunken. Schutschar [-berg], Pigöns. Vorploth. Scharfschüeneitz. Güstneitzen. Guhreiten. Plosten. Wibdeneitz. Dummbrüggen. Sielcitz. Preinswarens. Gain. † Nathschnuh. Bacharatz. Kohla. Versöhr. Winkeleitz.

45. [*Gledeberg.*]

I. Heinatz.

II. Lunken. Dohrlunken. Rattaek. Wippeitzen. Moostaken. Sieleitz. Kollah. Dotsieleitz. Ploost. Prefäh. Doseleitz. Trieneitz. Dohren. Bleisieleitz. Losoh. Göhrk. Dohl. Lunk. Reepen. Moorfeitz. Starranken. Klaatz. Solon[-stücke]. Fuhmbränken. Gähs. Kolacken. Schrieben.

46. *Göhrde.*

II. Brode. Dohl. Güseneitz. Mükter [-feld]. Ploost. Ratk. Sieleitz. Soloffen. Wils.

47. *Göttien.*

I. Glabatz Gramüsch. Kofahl. Tschentien. Wileke.

II. Kreyweitz. Nivellen. Satineitz. Sieleitz. Soloffen. Verstrüh v. Vorstruh.

48. *Gohlau.*

I. Frömbeke.

II. Wistrük. Ploosten. Döhr. [Im-]lung. Meisfein. Sokohsen. Josen. Zieleitz. Dumbrüggen. Scheeren. Scheideitz. Kreutzneitz. Detschön. Plusstein. Ohljin. Juleitzen. Triebeneitz. Kusswein. Kosahn.

49. *Gohlefanz.*

II. Calleitz. Güsteneitz. Pluisneitzen.

50. *Gollau.*

I. Kuthleick.

II. Kusswein. Tribeneitz. Jüleitzen. Schmielneitzen. Putztein. Schiedeitz. Strammey.

51. [*Gorleben.*]

I. Zietsch. Zart.

II. Dombeitzen. Strehsell. Gahrken. Gleinken. Kabelleiken.

52. *Grabow.*

I. Matzou.

II. Märtzen. Kuhlneitzen. Güsteneitz. Suglovven. Boddeley. Rehsein. Jöhrk. Krumpeitzen. Sielneitz. Beitsehü v. Beutjü. Draweist. Rukthein. Werbrode. Plöwein. Prüss. Geschüsken. Strina. Wapneitzen.

53. [*Granstedt.*]

I. Kofahl.

54. *Gühlitz.*

I. Leitsehke.

II. Wieneitzen.

55. *Güstritz.*

I. Bauseneiek. Kleiseke.

II. Brese. Weihjoerlein. Prietschelungen. Wisstrieken. Stramin v. Strammey. Gusteinken. Güsteneitz. Tribian. Schuse. Weiselaney. Draweisch. Paranung. Sehananze. Rückthein. Pampeitsch. Sogelofken. Dummerjahnken. Jöhrk. Preustein. Leib. Neisdöhl. Schlaweinke. Tepineitz. Pumpferneitz. Nodorje. Leiseitz. Wasserneitzen. Leestwein. Plosken. Neifken. Müzeidel.

56. *Gühreitzen.*

II. Satsach. Greiswenn. Schillen. Reepen. Kluskung. Pijöhn v. Pyohn. Sehawahn. Brisenki. Paschüsseln. Mijohlken. Ploosten. Trieneitz. Aedomken. † Aegesmah. [Mit-]punktneitzen. Vissanung. Solofken. Aedöhrn. Lau. Starneitz. Garreitzen. Aekermins. Talleitzen.

57. *Gummern.*

I. Schweineitz. Wiebelitz.

II. Pancker. Stresow.

58. *Harpe.*

II. Lose. Pillfeink. Vorssen.

59. *Jabel.*

II. Pretjöhnke. Kreuznei. Sieleitz. Priweitz. Gleinsken. Glanei. Fungal. Lungsnei. Pijohn. Sollaf [-feld]. Gleinsch. Dorseneitz.

Kreiben. Meisnein. Plossen. Drehn. Schrelew. Döhr (m.). Comens. Pribehn. Widdeitz. Leick. Janeitz. Notbklanzei v. Nothkklanzen. Soleisen. Schloweinken. Paplüt. Leswein. Schüch[-berg].

60. *Jeetzel.*

I. Bauseneick. Kleiske. Tiedeitz.

II. Solofken. Prekaneytzen. Gustneitz. Bobeytz. Trenneweytz. Willseytz. Streu. Mottschleige. Pyeneitzen. Schirr. Klon. Ratk. Nogeitzen. Doreitz. Grüseytz v. Graseyetz. Leiseyetz. Plassen. Gitarneitz. Puneten. Neitzpuneten. Pyoens.

61. † *Jiggel.*

II. Bruchau. Laatzen. Witeitzen.

62. *Kakau.*

I. Dümatz.

63. *Kiefen.*64. *Klenow und Neritz.*

I. Främke. Jagothke. Janisch. Thiedeitz. Warratz.

II. Präzeneitz. Zarreitz. Pitjöhn v. Pitjahn. Wistrick. Glein. Triebeneitz. Paineck. Dortschü. Dertjein. Kunks. Suglofen. Compein. † Soromas. Sugarben. Plaske. Gleinzohn-Plaske. Zopeneitz. Leest. Leisken. Briesen. Boweitz. Gästeneitz. Sobein. Sorieck. Schötlein. Schützen. Pitjürgen. Topineitz. Zieleitz.

65. *Köhlen.*

I. Främke. Kofahl.

II. Briesahn. Cremlineitzen. Kohleitz.

66. *[Königshorst.]*

II. Krönsch. Sieleitzen[-burg]. Triebeneitz.

67. *Kröte.*

II. Straguhn.

68. *Kühlitz.*

- I. Dümätz. Klabüsch.
 II. Duncitzen. Haberneitzen. Wörgel. Zäleneitz.

69. *Künsche.*

- I. Prehmke. Schernikow. Wiebeleitz.
 II. Düpe. [Wolfs-]düpe. Leipeils. Johnweissel. Grausch. Scho-
 naek. Partleien. Dau v. Dauge. Sieleitz. Gühleitz v. Guhleitzen.
 Güstneitz. Pläsineitz. Schürlein. Dafehie. Warran. Krung. Lun-
 gendahls. Barreitz. Gemihlen. Sürneitz. Duhl. Gronau. Stabber.
 Schwabelau [-wiese]. Deissenjochen.

70. *Küsten.*

- I. Främke. Glabbatz. Jahrneick. Janisch. Kofahl. Parratz.
 Tribian. Warrätz.
 II. Koosten. Klaweitsch. Kraiweitz. Trasseiz. Wirreitz.

71. *Kukate.*

- I. Janiesch.
 II. Güstneitz. Matthienken.

72. *Laasche.*

- II. Boseitzen. Dammeitz v. Dammeitz. Geist[-wiesch]. Futz-
 dohl. Lang. Zieleitz.

73. *Lauze.*

- I. Belitz. Frembeke. Kabelitz.
 II. Sagelaf v. Sagelafken. Zeleitzen. Gaumach. Gusehan.
 Krätz. Trafeist. Zaneif[-wiesen]. Stötke. Sulafein. Katei v. Katrei.
 Bagen. Graims. Plaasten. Langdöh. Pretsch. Leestein.

74. *Lesitz.*

- II. Priverah.

75. *Leisten.*

- I. Büsch.
 II. Bresgeine. Brode. Pase. Varsen[-stücke].

76. *Lenzian v. Lenzian.*

I. Kasteinecke. Kleiske.

II. Dulei. Strelen.

77. [*Lichtenberg.*]

I. Scharnikow.

II. Weisselneitz. Scharlein. Krawein v. Kraewein. Dührneitzen. Glemgi. Kunstki. Morrein. Vörschempah. Drintki. Wunski. Juneitz. Duhlk.

78. *Liepe.*

I. Främbeke. Jerialeke. Prötz. Zipoll.

II. Lucie. Jissen. Klatz. Kunschirr. Pros. Breeschen v. Breeschen. Sarschei v. Šartschei. Kränken. Pretsch. Compein. Leipnitz. Schweissel. Vigölen. Vissetei.

79. *Loge.*

II. Sapels.

80. *Loitze.*

II. Dollneifken v. Tollneften. Gurken[-berg]. Lunk. Lüsaitz v. Lüsatz v. Lusatz. Plost. Radack. Schriebeneitz v. Schreibneitz.

81. *Lomitz.*

I. Dörlitz. Kofahl. Mastien.

II. Grusenfangal. Kirr. Lafei. Stameist v. Stameitz. Goschan. Gottfeitzen. Tiffeitz. Gohleitz. Brosein. Bockeneitz. Cigaarte. Leipnitz. Glain. Lohntsee.

82. *Luckau.*

I. Grabow. Kasteinecke. Porath.

II. Jüstneien. † Majoenes. Schüleitz. Schüneitz. Trimeneitz.

83. *Lübbow.*

I. Gadow. Kunitz.

II. Dransen. Düpen. Blischei v. Plischei. Sarröben. Günschei. Mödeln.

84. *Lübeln.*

I. Biehl. Christiemke. Jaguteke v. Jagodcke. Jerialke. Kofahl. Muder. Premke. Piast. Wappaus.

II. Suckolnehdüpe. Pignons. Kreiweitzen. Jürreitz v. Jurreitzen. Düpe. Jüstneitz Libróde. Sookosen. Solafken v. Sugolofken.

85. *Lüchow.*

I. Carmienke.

II. Greps. Schrebschnee[-stücke] v. Schribahn[-stücke]. Lucie. Jeetze v. Jeetzel. Jostesack. Kosbeneich (*corr. pro* Gosteneitz).

Drawehner Koreitz. Salzwedeler Koreitz. — Ljauchi (ХЕНЧИГ *pro* Luchow). — W *Memorabilia Luchoviensia* (rękopis w archiwum państwowem w Hanowerze) podane: Leissnieh = Lüchow i Gaggeleitz = Lüneburg.

86. *Lüsen.*

I. Bauseneick. Cosacke. Janisehe. Simeke. Wileke.

II. Sagelofken. Gustneitzen. Camineitzen. Schirreitzen v. Scheireitzen. Strina. Dumbeitzen. Zanehf. Platjei [-wiesen]. Storz. Baansen. Maertzen. Jeschüsk. Kohlneitzen. Plost. Warpneitzen.

87. *Lütenthien.*

II. Soloffen. Parat[-stücke]. Güsteneitz. Wilsk[-Busk]. Gurken. Saussen. Dorisch. Strach. Zarnehf[-berg]. Luhm. Gönsche. Mucker. Lüsen. Brisenecken. Luhmke. Kortjäh. Duhnbötsche. [Vor-]wills. Sieleitz. Schriebeneitz.

88. *Maddau.*

I. Carmineke. Jagöttke.

II. Zossen[-berg]. Babeletzen.

89. *[Malsleben.]*

II. Brescine. Germenaden. Streiek. Farbeitz. Fretien. Selof v. Solofken. Sohls v. Solgä. Tombein. Lüskauf. Plast.

90. *Mammoissel.*

- I. Gramüsch. Kasteinecke. Kofahl. Schleinecke.
 II. Döhl. Joyeinkum. Piyön v. Pigön. Repen. Striwein[-stücke]. Tibing.

91. [*Marleben.*]

- I. Dörlitz.
 II. Geissen v. Geihsen. Kraiweizen. Stahnken.

92. *Marlin.*

- I. Kofahl.
 II. Bröde. Düleitz. Jüsneitz. Vergorneitz. Blaneiz v. Blaneitz. Plosten. Perpütz (m.). Priweizen. Pijöhns. Zarreitz. Fasineitz. Heidümken v. Heidrenken (*corr.*). Klanzei. Neifken. Rüthjeith. Sostohm. Schirren. Schüstern. Zieleitz.

93. *Meetschow.*

- II. Belleitz. Damasken v. Dammasken. Feitzendöhlen. Gleinken. Jilgen. Kneselanken. Krautschen. Kahl. Kuseleitzen.

94. *Meuchefitz.*

- I. Grambeck. Kofahl. Kutleick. Tribian.
 II. Wanjörken.

95. *Molden.*

- II. Görsken. Storssnitz. Zossen[-berg].

96. [*Müggenburg.*]

- I. Fränbeke. Glaffätze. Jancke. Jagudtge. Kuthleick. Schlötge. Wappaus.
 II. Scheideitz. Brömbiek. Dumbrügge. Josterfach. Poreien v. Porrein. Planneitz. Prüss. Ratenwüh. Sohreck. Sogelof. Stramei. Schriebahn[-stücke]. Trieneitz. Zerrüthzeit.

97. *Mützen.*

- II. Lunkneitz. Zieleitz.

98. *Nauden.*

- I. Kofahl.
- II. Sogelofken.

99. *Naulitz.*

- I. Glabbatz. Kuthleiek.
- II. Sarüeken. Wungahl. Pohl. Seiseitzen. Plasineitzen. Kroleisch. Neifken. Solofken. Klaatz. Mikromiez. Piycerken. Sieleitz. Planeitz. Privezneizen. Schüseleitzen.

100. *Nemitz.*

- II. Dürlei. Targofei. Mietzeidels. Pöhlpatz. Seelen[-berg]. Verfoigen. Wirjahn.

101. [*Niendorf b. Bergen*].

- II. Boben. Büskau. Breiss v. Preiss. Koleitz.

102. [*Niendorf b. Gartow*].

- I. Wiebelitz.
- II. Blaneitz. Klafain. Lank. Soar. Schleifk v. *corr.* Schleisk v. Schleik. Schlamen. Puscheik. Laas. Krummeitzen. Maschein. Sierfeitz.

103. [*Oldendorf*].

- I. Pollehn.
- II. Brode. Geesen. Loosken[-feld]. Kaliesen. Mäkenschier. Ploost. Starreitzen. Trineitz.

104. *Pampow.*

- II. Zieneitz. v. Zienitz.

105. *Pannecke.*

- I. Jirjahlke. Warnecke.
- II. Güstneitzen. Zadern. Gleintjei. Göhst[-wiesen]. Grabein. Stratz. Tompey [-wiesen]. Wissethey. Zeleitz.

106. [*Pevestorf*].

- I. Bardien.

II. Gleinken. Jabeluhn. Langefein. Muggerken. Pleitsch v. Pleitscher [-berg]. Pretschen. Preising. Sieleitz. Vorbein. Wachstruck. Wirgel.

107. *Plate.*

I. Janische. Simke. Kofahl. Jagödeke. Pietziol. Piasch. Protz. Radacker. Schlöttke. Biel. Främke. Zipoll. Tribiahn. Tribiank. Kuthleick. Bauseneick. Casteinke (*olim*: Christinke). Tidaitz (*olim*: Tidatz).

II. Drehn. Güstneitzen. Gureitz. Jarisch [-feld]. Jolau. Lau-seitz. Leiseitz. Lunken. Pijöhn. Sieleitz.

108. *Predöhl.*

I. Mastien.

II. Koleitzen. Papielen. Köschen [-stücke]. Preis [-land]. Preetsch v. Preitsch. Lenitz v. Lehnneitzen. Tideitz. Warneitzen. Zieleitz.

109. *Prezelle.*

I. Dörlitz.

II. Gottfeitz. Zowe. Proseneit v. Porseneit. Gleimken. Prebsch. Klafest v. Klafnitz. Sakaasen v. Sakas. Palleh. Rasea. Slammeitz. Fineitz. Stelk. Wir. Zigarrth. Crummeitz. Gräms. Fagall. Trevel.

110. *Prezier.*

II. Bessing. Bobke v. Bopke. Bulko[-stücken]. Kouschei. Kremin. Jomke. Lang. Moleifken. Mudel v. Müdel. Landen. Plast. Personitz. Pretsch. Sörck. Seleitzen. Sogelatken. Sohr. Verbalden.

111. *Priessek.*

II. Kräweitzen v. Krüweitzen. Püleitz. Warreitz.

112. *Proitze.*

II. Brodeck. Gotsehe (f). Garreiz. Geist. Klanzei. Mühzen. Prohstack. Puleitz v. Püleitz. Sieleitz. Soloff. Strauz v. Strauze. Schlamienken. Warreitz. Wirreitz.

113. *Püggen.*

I. Kasteinecke. Schleinecke.

II. Garreitz. Jablomki. Jüleitz. Klaatz. Klanzei. Lumdyje. Papaneytzen. Schleseneitzen.

114. *Puttball.*

II. Wissein. Sogolofken. Gleinschen. Blawassen. Sidallen. Panneytzen. Pleischuren. Schamein v. Schlamein. Koseinken. Blanneitz. Plaas[-garens] v. Plaaz[-gaarens]. Rothein. Scislein. Bockwein. Mastienen. Strei. Gählken. Waggereitzen. Fagarden. Schampen v. Schampeien.

115. *Quartzau.*

II. Wirreitz.

116. *Ranzau.*

I. Jirialecke.

II. Gürlein v. Goerlein. Güdeitz. Brüdaeck. Sobbein. Güssneitzen. Gürleitzen. Mividaeck. Schlammau. Finnöh. Glanskey. Breseyn.

117. [*Rebenstorf*].

I. Schanikow.

II. Garbeneitz. Gorz v. Gohrsen. Günschei. Gürken[-berg] v. Gülken[-berg]. Klun. Pagun. Sugarben. Sugeloh.

118. *Reddebeitz.*

II. Bombeitz. Kamin. Küsteneitz. Lung[-dal]. Pijöhn. Resein Schwutzschien.

119. *Reddereitz.*II. Gustneizen. Fileitz v. Fieleitzen (*corr. pro* Sieleitz). Thieskolen v. *corr.* Thieskoten. Goreizen. Kolleitz. Langenei. Lonsack. Prezier.120. *Redemoissel.*

II. Darschau. Zarneicks.

121. *Reetze.*

II. Parreien. † Wuning.

122. [*Rehbeck.*]

I. Bauseneiek.

II. Laase. Lun [-dahl]. Görlein. Lowey. Breese. Duhl. Dü-
eaneitz. Blanön. Dawatsehen v. Derwatschen. Serneitz v. Surneitz.
Scharneitz. Lositz. Barreitz. Triebeneitz. Strachü. Verstruh. Fan-
gel. Fiel v. Viel. Solei. Sopost. Sagleben. Schriebahn[-stücke].
Schriebeneitz.

123. *Reitze.*

I. Tribiahn.

II. Cabränn v. Kebrün. Glanon. Jüsneitz v. Jüstneitz. Kriweitz.
Triwneitz.

124. [*Restorf.*]

II. Blannen. Dambeitz. Drähнке (f). Glamp-Sei. Jamken.
Kaje. Lanken. Leisch. Meischow (ef. Meetschow). Maddaus. Plaast.
Seerig v. Sering. Verstroh.

125. *Saasse.*

II. Buetjahn. Buneks[-feld]. Creutzen. Kraensch. Loweitz.
Nienjeiden. (*corr. ex* Nieweitzen).

126. [*Gross- u. Klein-*] *Sachau.*

I. Kofahl.

II. Gleimken.

127. *Saggrian.*

I. Warneke. Wilcke.

II. Lungnei. Roleitz.

128. *Salderatzen.*

I. Kofahl.

II. Gungale. Güstneitzen. Kreiweitzen. Nieweitzen. Paraten.
Ploosten. Sürken [-berg]. Zaatzen.

129. [*Sallahn*].

II. Lasfein.

130. *Sarcitz v. Sarreitz*.

I. Mautz.

131. *Satemin*.

I. (Z całej parafii): Kofahl. Främke. Seide. Bauseneick. Wilek. Kleiske. Drausemann. Warratz. Christinke. † Könecke. Grambeek. Ratke. Jarke. Kluske. Tideitz. Glabbatz. Stannau.

II. (Z całej parafii): Brelack. Breese. Draweiss. Dorsnei. Drehm. Duleitzen. Dohl. Fungahl. Jörk. Janeitz. Kreiweitz v. Kraiweitzen. Koreitz. Kreitznei. Lunde. Les[-wald]. Lungsei. Leip. Lung. Muschblahn. Meisnei. Neereitz. Passareicken. Prilop v. *corr.* Prilov (przed 1637 samoistna, a *Sacemina* granicząca wieś, dzisiaj prawa połowa wsi). Preistdam. Preschenung. Paranung. Pretschönke. Plosten. Rüsptein. Schapas. Schanangs. Soleisen. Schrelepp. † Schijop. Stramei. Sarüeken. Triebeneitz v. Trimneitz. Waddöhr v. Watdöhr. Wastawen v. *corr.* Wasdahm. Weislanei. Waekermin v. Wakermienen. Waplon. Wirskén. Zabel. Zülen. Zieleitz.

132. [*Schüpingen*].

I. Pollehn. Warratz.

II. Jochenfein. Küschau. Lunken. Sobein.

133. *Schlannau*.

II. Düleitz. Güsteneitz. Kohley. Lunsak. Majaek v. Mojak. Kreiseneitz. Nogarts. Seleitz.

134. *Schlanze*.

I. Kofahl.

II. Döhl. Plossen. Miethska[-feld]. Lank. Gühleitz. Plasehey. Prieseek v. Prisseick. Triebeneitz.

135. *Schletau*.

I. Kofahl.

II. Grummath. Glein[-stücke]. Gottie[-stücke]. Duhl. Plahst.

Joleitz v. Jöhleitz. Drafeist. Fangeleitz. Jirseik. Panni (sg.) Post. Prectsch. Schiebel. Trebs. Zehreneitz.

136. *Schmarsau.*

I. Kofahl.

II. Pretschen. Kuhst (m.). Jostreben. Kalüssen v. Kalässen. Planneitz. Pissein. Rüdeitz. Sereneitzen.

137. [*Schnackenburg*].

I. Britzke.

II. HENNINGS: Gogegord *pro* Godegord (nazwa miasta).

138. † *Schnega.*

I. Flessau.

II. Stapel.

139. *Schreyahn.*

I. Kofahl.

II. Draweisch v. Draweitsch. Jirjost. Sieleitz. Soleik.

140. *Schweskau.*

I. Pateyeick.

II. Kielreitsch. Beitsch [-berg]. Tapeleins. Liesei. Seleitskanzen v. Seleitzkanzen. Durkanzen. Lanneitz. Gorein. Prützen v. Prüsten. Kanzen. Kamin. Beesings. Perguhn. Schörken. Glandiein. Tabenschein. Dammbrauchen. Leisan. Waakfein.

141. *Schwiepke.*

I. Kofahl.

II. Gülein. Gusneitzen. Klaatz. Pleisseneitzen. Sieleitz. — Schwiebki.

142. [*Seelwig*].

II. Bresineitzen. Dumbeitzen. Solofken.

143. *Seerau i. Drawehn.*

I. Kofahl.

II. Trimneitz v. Triemeitz.

144. *Seerau i. Lucie.*

I. Jirjahn. Dragul. Marjahl.

II. Breese. Barreitz. Dau v. Daug. Dauji v. Daujy. Dücaneitz v. Duecaneitz. Gamiehlen. Görlein v. Goerelein. Güstneitzen. Krangen v. Krungen. Lawei. Lohsen. Leiseitz. Moreiken. Prestannen. Prüss. Rucktein. Sileitzen. Triebeneitz. Vungal. Warrahn.

Działy lasu *Lucie*: Briseh. Duhl. Dürlang. Cuperneitz. Gey. Graumatz. Greisfein. Grabein. Guleitzen. Fiscarr. Leibchur. Nufein. Maschfein. Plaas. Radoneitz. Surneitz. Schweindel. Tobeitken. Viel. Sapressen. Wildsein.

145. *Simander.*

II. Saleneitz. Lanzen. Prieweitzen. Triwein. Plost. Darweizen. Briseneitzen. Grabjei v. Grobjei. Wass. Kolk. Mussein. Beitzen. Saaren. Dammerjahn. Grieswein.

146. *Solkau.*

II. Brode. Briesähn. Kojahn v. Kojans. Lunck. Mücker [-heide]. Ploost. Sarne[-berg]. Solofken. Zieleitz.

147. † *Spithal.*

II. Baleitz v. Paleitz. Güleitz. Lüsseneitz. Solofts. Stoven. Willschier v. Wilschien.

148. † *Starrel.*149. [*Steine*].

II. Lehmweitz.

150. *Süthen.*

I. Benitz. Kofahl.

II. Güstneitz. Willsein. Nobelfein v. *corr.* Nobelsein. Nobrisein. Klatzen. Krammietz. Ploossen. Röv[-stücke]. Niewein. Nieweisen. Piöhns. — Kleibjoste[-baum].

151. *Tarmitz.*

II. Deissen. Domachoe. Glän v. Glän [-feld]. Appelei. Kräbeitz v. Kräbeitzen. Lennerken [-see]. Loose. Lunk. Nahlosen. Triebeneitz.

152. [*Teplingen*].

I. Wiebelitz.

II. Joblömken. Koreiz. Pöllen [-berg]. Röw [-stücke]. Wasteneitz.

153. *Thune.*

II. Kertäf [-wiesen]. Klatz. Lehsten [-berg]. Lunk. Pirporn. Priesing.

154. *Thurau.*

II. Guesteneiz. Sogelofken.

155. [*Tobringen*].

II. Brcese. Gräbein. Gühr. Güsteneitzen. Katzaken. Krefien v. Krefein. Kahnschen. Lestneitzen. Leisaek. Loops. Meesen. Papelneitz. Papeneitz. Pastein. Plaast. Poparren. Sahrfeitzen. Sagelafken. Schamy v. Schamey. Scheerken. Stratein v. Stredein.

156. *Tolstefanz.*

I. Bauseneick. Greibke. Warneke.

II. Bagarneitz. Dumbeitzen. Jilehn. Kohleitzen. Leiseitzen. Meretsch. Papeist. Pieohn. Pundieck. Persieneitz. Röß [-stücke]. Solofken. Schaberlanktein. Striebeneitz. Verstrunselein. Wilnawag Winkschill.

157. *Trabuhn.*

I. Bauseneick. Kofahl.

II. Drinach. Duren. Paschangs. Zidallen v. Zideln. Zeleitzen Zirnen v. Zirenen. Beesings. Camins. Gleinseh. Langdö. Mösen. Caliessen. Dalschen. Kanzen. Kaminken. Kleibeitzen. Pröstleitzen Zagelofken.

158. *Trebel.*

II. Grabein v. Kraffein. Iahms[-stücke]. Kahlen. Klatzen. Kromssen. Leisen. Lohnken. Plast (m.). Punnäken. Seesendöhl. Seleitz. Schürken. Wirjahn.

159. *Tüschau.*

II. Kreiweitzen. Sallien.

160. *Vaddensen.*

II. Klaneitz. Pümneitz. Sallien. Zarenze.

161. *Varbitz.*

II. Drallweetz. Gleinken. Jobenjeh [-legden]. Korteez. Maatzen. Passeintje[-busch]. Sohms[-feld]. Thielitzen. Zehren[-berg].

162. *Vasenthien.*

II. Plast. Klatzen. Möckern. Fistrein. Scharneitz [-wiesen]. Schangenprem. Gleins. Güsteneitz. Rotein v. Rostein (*pro* Roktein). Kastein v. Katztein. Dillei. Lestein. Zigar. Salein v. Solein. Paperneitzen. Bleiseneitz. Begöhn. Trebeneitzen. Spilon v. Sprilon. Saghören. Katzken. Güldeneitzen. Sabein. Stradöhm.

163. *Vietze.*

II. Drehnk. Gleinke. Guhleitz. Jaask. Jellneitz. Paperein v. Papernei. Stür. Zieleitz.

164. [*Hohen-*] *Volkjen.*165. [*Volzendorf*].

II. Breekiesen. Grachen (*jalso scr. pro* Grauschen). Gistren. Duber[-wiesen]. Joblum. Paporen. Plosten. Sieleitz. Tambein v. Tumbein. Vigoren. Wilszein v. Wilzein. Wilschuren.

166. *Waldeweitz.*

I. Saucke.

II. Plosten. Popedey. Prekneizen.

167. [*Warpke*].

NB. Nazwa ta wsi jest mimo słowiańskiego wyglądu przecież niemieckiego pochodzenia, brzmi według dokumentów „Wertbecke“ (1360) i „Werbeke“ (1450).

168. *Weitsche*.

II. Dücaneytz. Joraek. Sohren. Dauge. Krunkfeitz. Prüss. Sopung. Baakfein. Greibkens[-kamp]. Radaek. Sieleissen. Tribeneitz.

169. [*Winterweyhe u. Kreyenhagen*].

II. Deelneitz. Düleitz. Kölschen[-berg]. Krebeitz. Meelsen. Mücker. Nobelfein. Ploost. Pollfeitz. Repass v. Repäs. Stragü. Wirreitz.

170. [*Gross- u. Klein-] Wittfeitzen*.

II. Gusneitzen v. Güsteneitz. Griesen. Kübeneitz v. Kümbeitz.

171. *Witzetzze i. Drawehn*.

II. Griesen. Gusneitzen. Güleitz.

172. *Witzetzze i. Lemgow*.

I. Kabelitz.

II. Dammerjahn. Serau. Pittbrisch. Krammiens. Wasseiken. Siepken. Patözen. Gühleitz v. Gühleitz. Raböschchen. Teiskulen. Sopplamm. Gadenzien. Liesbein. Blanneitz. Malleitz. Pastang. Pilschen. Plasten. Sagelafken. Sehliessen. Strey.

173. [*Wöhningen*].

I. Bacheratz.

II. Dulaitz.

174. [*Woltersdorf*].

I. Pijahs. Thiedeitz. Wiebelitz.

II. Pisangs. Heidömken. Grethlansen. Jospernah. Soleitzen. Sosterleitz v. Sösterleitzen. Soderneitzen. Preckneitzen. Compernah. Goorsten. Künsgül v. Kunsgül v. *corr.* Kumgül. Lass. Pagün. Ploossen. Rucheln. Poleitch. Trebeneitz.

175. *Wustrow.*

- I. Bauseneick. Kabelitz. Nehmzow. Schleineeke. Warratz.
- II. Fehl. Triebeneitz.

176. [*Zargleben*].

- II. Jablomken v. Joblönken. Jüleitzen. Püschtein.

177. *Zebelin.*

- I. Saucke.
- II. Döhlen. Düleitz. Glaniveitz. Güsteneitz. Kreiweitz. [Lang-] Jordnick. Leiseitz. Lunk[-feld]. Ploss [-garten]. Weitschei.

178. *Zeeze.*

- II. Berükefein. Güleitz. Jandneitz. Jörgelei. Pleust v. Pluest. Rutkitein. Schmaleitzen.

II. Powiat dannenberski (Kreis Dannenberg).1. [*Bahrendorf*].

- II. Bonatz[-berg]. Damkahl. Klatz[-berg]. Nief. Paarlang. Plassen. Ilschen. Ilschen[-berg]. Posade. Daseneck.

2. *Barnitz.*

- I. Maatsch.
- II. Dwas [-stück] (*corr. ex* Dassau [-stück]). Roxe. Aleiten. Plein[-grund]. Fangel[-stücke].

3. *Bellahn.*

- II. Dobein. Geitke. Geisenei Jabein. Kajüh v. Kiju. Sorjü. Sola.

4. *Braasche.*

- II. Görde. Güstneitz. Mutzehl. Mehlfiel.

5. *Brandleben.*

- II. Giesnicken. Gusneitzen. Pauschen. Thräns. Nubens. Zamosch.

6. [*Bredenbock*].

II. Brekusen[-feld]. Boneitz[-berg]. Daselien [-feld]. Soracks[-feld]. Grabelangs[-feld]. Lanken[-feld] v. Lanker[-feld]. Mütschels[-feld].

7. *Breese i. G.*

II. Gührde[-feld]. Klotzen.

8. *Breese i. B.*

I. Fränke. Janecke. Kablitz. Ripke. Sauck.

II. Jeetzel. Leipeitz. Neifken. Ruptein. Tautsche. Triebeneitzen. Zeerken. Gusneitz. Stoor[-wiesen].

9. *Breese i. M.*

I. Frömke. Maatsch. Raunatz. Riebock. Ribke. Puteick. Siemke. Scholfien.

II. Jabelsen. Krieben. Naguren. Prieweitzen. Pasacken. Priezens. † Rekowen. Sabelangs. Seiselken. Siedelsken. Trimsen. Fangeln. Sabeln. Puhlen. Seidens. Peylahn (*corr. pro* Preylahn). Maatsch[-damm].

10. *Breselenz.*

I. Garmisch. Kaminke.

II. Kieblee. Satkow. Stragans [-wiesen]. Zieleititz [-wiesen]. Thornsen. Trieneitz [-wiesen].

11. *Breustian.*

I. Janecke. Konau. Kosack.

II. Davein. Plass[-kühle]. Parreiz. Paggeleititz. Sieleititz. Soreiz. Stragan[-wiesen].

12. *Bückau.*

I. Puteick.

II. Dautschen. Driewen. v. Drieven. Kabeln. Klafeln. [Blanck-] Kuschen. Laasen[-wiesen]. Jodacken. Jeetzel. Lieper[-wiesen]. Priwensch. Trivian. Vorstruche. Pörmke. Molak[-wiesen]. Dreim.

13. *Cacherien.*

I. Riebock. † Könecke.

II. Dorken. Gureitz. Gleinken. Kabeln. Kliefen. Klaazen v. Klatzen. Krautz. Lausatz. Rudans. Nuhben v. Nuben[-stücke]. Triems. Gusskahl. [Peter-]gurken. Klohn. Klohner [-winkel]. Fangel[-acker].

14. *Carwitz.*

I. Pust. Wilke.

II. Breeden Daugen v. Dauden. Dureitzen. Gleins. Gubrken. Gussneitzen. [Gross- u. Klein-] Kusatzen. Keisslein.' [Gross- u. Klein-] Kreiben. Jaberneitzen. Jastrein. Jabelohn. Nufein. Saalsken. Sageloffen. Siepeins[-grund]. Sieleitz[-moor]. Sieleitz[-berg]. Schmarkien. Strarsen. Reetzen. Reetz[-wiesen]. Zapussen.

15. *Collase.*

II. Gleinken[-feld].

16. *Dambeck.*

I. Jirjahn. Predöhl.

II. Garlsen. [Gross-]lanken. Parlanken v. Palanken. Thunsen. Zartücken v. Züracken. Zersen. Röß[-wiesen]. Iser- v. Isker [-kamp]. Niesens. Zagens. Gussens. Blanzens. Wappereuth. Kries. Stretz[-wiese]. Schräben [-dieck]. Preckels[-kamp].

17. *Dammatz.*

I. Maatsch. Predöhl. [Wendt].

II. Koreitz. Nemitz. Röß (m.). Kaje[-deich].

18. *[Drethem].*

I. † Könecke.

II. Bresen[-feld]. Paarlangs[-stücke]. Plaars[-grund]. Plass [-feld]. Wickleitz [-feld]. [Stein-]breese. Kries [-feld]. Lessendohn (*pro* Lessendohl). Lau.

19. [*Damenberg*].

I. Bauseneick. Bätke. Betke. Bielke. Karminke. Kreitz. Kufke. Niemeitz. Polack. Predöhl. Riebock. Ripke. Ziesenitz.

II. Bonatz [-wiesen]. Juvenaek. Maasch-Kabeln. Lauben. Dumlaase. Stromske[-Rieth]. Paask. Pörinke. Dooren. Dorelang. v. *corr.* Develang. — HENNIG: Weidars (połabska nazwa miasta Dannenberg). — II. GUTHE, die Lande Braunschweig und Hannover, 1888: Woikam (str. 101: „Dannenberg von den Wenden ehemals Woikam genannt“).

20. [*Neu-]Darchau*.

II. Laucks. Klinek[-berg].

21. *Darzac*.22. [*Dötzingen*].

I. Karminke.

II. Meudelfitz. Klötzie. Maushepanz.

23. *Dragahn*.

II. [Forstort] Granthien. [Forstort] Zetau.

24. *Fliessau*.

II. Plass[-gare]. Vorbeitz[-feld]. Duhl[-stücken].

25. *Gamehlen*.

II. Dassau.

26. *Glienitz*.

II. Puttstrohm. Dohl (m.).

27. *Göhrde*.

II. Lissauer [Berge]. Nadlitz. Schlamien. [Forsthof] Zienitz.

28. *Govelin*.

II. Kahlitz. Pohsa. Sielitz. Stans. Flickedohl.

29. *Grabau.*

I. Mieth.

II. [Gross- u. Klein-]Blanst. Doarke. Hustanz. Kabeln. Saggelafs [-feld]. Saggelafs[-garten]. Tarn (m.). Terz [-gaar]. Wabbreits. Lang (m.). Kullein[-wiese]. Krahm. Feisch. Niesen[-deich].

30. † *Grippel.*

I. Jirjahn. Kraas.

II. Blaneitz. Drieneitz. Gustneitz. Killnitz. Kleeweitz. Kroten. Lauseitz. Plahsten. [Gross- u. Klein-] Rebsen. Zaden. Zagelapp. Landen.

31. *Gülden.*

II. Grabacken. Lausitz. Nedzets [-heide] u. Nadzetz[-weide]. Plast [-berge]. Domsen[-feld]. Priesseek. Strachs[-feld].

32. *Gümse.*

I. Bauseneick. Carmienke. Maatsch. Muchow.

II. Wabbreiten.

33. [*Gross-Gusborn*].

I. Jirjahn. † Maack. Mieth.

II. Briesens. Dauschen. Gieneitz [-wiesen]. Gusneitz. Leipens. [Die kleine] Lucie. [Gross- u. Klein-] Pardein. Stauenk Zörtz. Düpe. [Hölten-]jahs. Jahs[-gärten]. Pries[-kamp u. -moor u. -stücke]. Wahrens.

34. [*Klein-Gusborn*].

I. Carminke. Maatzsch. Riebock. Warnecke.

II. Duhl. Glieneitz. Gusten. Gustruv. Jabelenz. Leibchen. Marjahls[-horst u. -grund]. Nuben. Planneitz. Plass. Solang. Strachü. Vamleitz. Wickerah. Zienschen. [Gross-]viel. Mehlen[-wiesen]. Muthschel. Rierbs (*pro* Riebs). Siedels[-gärten]. Stapuhl. Vehnsehen. Ziemsehen (*pro* Zienschen).35. [*Harlingen*].

I. Daasch.

II. Duhls[-feld]. Jürken[-berg]. Posade.

36. [*Gross-Heide*].

I. Kraas. Prilipp.

II. Baleitz. Blärsen v. Blarsen. Bauek. Briesse[-wiesen]. Cast-ruwe. Gey [-wiesen]. Guhlji [-feld]. Jeetze. Kreibsen. Lauji. Leibguhr. Lucie. Mielefitz. Prielefitz. Samodel. Straucham. Tausen. Wildsein. Bruerdin. Iser[-kamp]. Jaukenduhl (*corr. pro* Zaukenduhl). Kopen[-wiesen]. Kunspuhl. Munker. Pagels[-kamp].37. [*Klein-Heide*].

I. Lau. Warnecke.

II. Butjahn. Duhl. Dobeitzen. Guhljih. Guhschien. Guhrtschen. Johdack. Klantzen. Krie. Kuhneitz. Prehwähs v. Prewäs v. Prewächs v. Prehvähs v. Prefähs. Purlang. Saguschie[-feld]. Wattk. Zeiben. Dover. Kabeljih. Krangen. Kuhreitz v. Koritsch. Laujih. Peischien v. Peischiens[-grund]. Prebestand. Purneitz. Staek. Straujih. Viel. Vorlaff.

38. [*Hitzacker*].

I. Bellahn. Bornekow. Maatsch. Predöhl.

II. Jeetzel. Lang.—HENNIG: Liautzji (polabska nazwa miasta Hitzacker).

39. *Jamelu*.

I. Carmienke. Konau. Kraul.

II. Barzein. Claatsch. Broden. Dodel (*corr. pro* Podel).

40. Kähmen.

I. Jahnecke.

II. Brinken. Gleinken. Sattick. Stohrz. Trieneitz [-wiesen]. Brode. Klötz. Siedels[-gärten].

41. *Keddien*.

II. Dronmatz. Mutzehl. Ponnei. Sieleitz. Widdels. Loge[-feld].

42. [*Klein-*] *Kühren*.

I. Breese.

II. Geschen[-berg]. Goords[-berg u. grund]. Lanker[-feld] Pracher[-berg]. Vipel.

43. *Lause.*

I. Grambke. Jirjahn. Kraas. Mirow. Pust. Wappaus. Weissack.

II. Beisch[-berg]. Brosein. Brotk. Gromatz. Lankens [-wiesen]. Malein[-stücke]. Priesch. Strehm. Thiedeken. Wildsein. Fell Leisch. (m.). Glambecks[-wiesen]. Gordelitzer [Fuhrenkamp]. Grusen [-horst].

44. *Landsatz.*

I. † Hanke. Maatsch.

45. [*Langendorf*].

I. Janisch. Kraack. Kröpke. Warnecke. Wilke.

II. Cessau. [Dorf-]glein.]Lang-] glein. [Lang-] neiben. Landsatz. Sahlken. Börmke. Fangel. Groben.

46. [*Langenhorst*].

I. Matsch.

II. Blaneitz[-wiesen]. Buekfein[-wiesen]. Beblas (*corr. ex Repas*). Baakfein. Jodaack. Jastack [-wiesen]. [Cossater-]Kringen. Kreiweitz [-wiesen]. Lau v. Laug v. Lauck. Neif [-kamp]. Nufein. Piedeiz [-wiesen]. Pentke. Pulei [-feld]. Wackerdei [-garten]. Wildsein[-garten]. Bauk. Brodei. Bruerdein. Düpe. Fangel. Kohstrube. Ruckthein[-wiesen]. Schörties.

47. *Leuzen.*

I. Carmieneke. Klafaack.

II. Boneitz v. Buneitz. Gleinei v. Gleiner[-feld]. Gurken. Güsteneitzen. Maujahn. Natbein [-stücke]. Sagelofken. Loge. Marschfein.

48. *Liepe.*

II. Pretzofen.

49. *Lüggau.*

I. Puteick. Warnecke.

II. Guhren. Krieweitzen. Mielneitzen. Staben. Jeetze. Plachs [-feld]. Zageist.

50. [*Marwedel*].

- I. Puberitz. Warnecke.
 II. Plass [-stücke]. Lang. Jeetze. Strause[-stücke].

51. [*Mehljen*].

- II. Copneyen. Gustneitzen. Paperdein. Wabkahlen. {Zarten. Beinsen. Copney[-berg]. Repeitzen. Plaassen (pl.). Restein. Laasen. Kaaleitsch (m.). Ladein [-weide]. Naderbeitzen. Zieleitz [-gärten]. Diessel[-stücke]. Dorkens. Pugens. Seheerkens.

52. [*Metzingen*].

- II. Lausacks [-feld]. Plast [-feld]. Penniesen [-bergfeld]. Sa-gast[-feld]. Wilsen. Tribengs[-feld].

53. [*Middefeitz*].

- I. Sauck.
 II. Lankau. Güstneitz[-feld]. Mützhohl. Glein. Prepow. Planaitz. Prisings[-feld]. Levin[-heide]. Netznitz. Sareitz[-feld]. Dohls [-feld].

54. [*Mützingen*].

- II. Beitjahn. Guhl. [Queer-]luseitz. Kuhbrein. Rehpeitz. Riebracken. [An-]duhr. [An-]drähn.

55. [*Nausen*].

- I. Bubach. Karmienke. Mautz.
 II. Dulei. Gystneitz. Lockau(m.). Prichbohm. Saglafen.

56. [*Nebenstedt*].

- I. Bonatz.
 II. Butjahn. Lucie. [Nenn-] Peits.

57. [*Niendorf*].

- II. Barneitz.

58. [*Penkefitz*].

- I. Bellahn. Griepke. Predöhl. Riebock.

II. Blanskerjahn[-stücke]. Bresstah. Criewitz. Gohleitz. Gordaack. Gusen. Kabelken. Klootzen [-stücke]. Mahram. Nieperfitz. [Tiek-] plassen. Pretken [-stücke]. Pekrans [-stücke]. Sägelaffen. Tiessen. Wappeitz. [Grosse u. Kleine] Zickdohl[-stücke]. Drag-gadel v. Regattel. Kohl. [Old-] lang. Plas[-stücke]. Roex. Titz-Las.

59. [*Pisselberg*].

- I. Banneitz. Pust.
- II. Dummlase. Trienlase. Garels. Jeetze. Streetzkarren.

60. [*Platenluase*].

- I. Fränke. Grambke.
- II. Güsteneitzen. Loda[-wiesen]. Pastrunah[-wiesen]. Kuneitz. Pliewein. Triebeneitz. Sielneitz[-feld]. Schleseneitz. Rucktein[-wiesen]. Jeetzel. Daubestruck. Gemeleitzen. Griesen v. Griesen[-feld]. Jamanns. Messkaleitz. Pastry. Pastrunach- v. Pastrunah[-wiesen]. Tomendole. Warsau.

61. [*Prabstorf*].

- I. Lau. Prilipp.
- II. Duhl. Kuswuren. Sieleitz[-feld].

62. [*Predöhl*].

- I. Guhl. Bonatz. Kraas. Puberitz. Quast.
- II. Klicka. Krohm. Niesen[-deich] v. Niesen[-wiesen]. Triems [-gärten]). Dungen. Zeiten.

63. [*Prepow*].

- I. Saucke.
- II. Glainck. Klans (m.). Lankols[-berg] (*corr. ex* Langdols [-berg]). Pampörn. Pracher[-berg].

64. [*Pretsetze*].

- I. Grensien. Mirow.
- II. Planeitz. Putloser [-moor]. Wildsein. Düpe. Graumatz. Grusen[-horst u. -wiesen].

65. *Prisser.*

I. Gartz. Scholvien.

II. Buwiken. Guhrkeien. Lasci. Paleitzen. Pagulen. Planneitz. Plassen. Pleiss. Sagusch. Vessiren. Sagelofken.

66. *Pudripp.*II. Pattgaren. Ramassel[-stücke]. Geif[-holz]. Grobkirr (*corr.* ex Grobkie). Loogs[-feld u. -tannen].67. *Pussade.*

II. Duhl[-berg]. Lanken. Pracher[-berg].

68. [*Quarstedt*].

II. Wickeleits[-feld]. Siedels[-berg].

69. [*Quickborn*].

I. Laue. † Maak. Maatsch. Ribock. Warnecke.

II. Kävel. Nemitz. Nemitzer [-führt]. Plönsnitz. Reepken. Motel. Stüden.

70. *Riebrau.*71. *Rieckau.*72. *Riskau.*

I. Daasch. Kraitz.

II. Gusteneitzen. Kosselohn. Laase. Mulkatzen. Sagelefken. Rieken[-gärten].

73. *Sammatz.*

II. Bautz. Brieseck. Göhren (pl.). Langgäh. Liessow. Pahr-lang. Prietzierek. Mürnei. Plahrs. Ziedelitz. Ziedelitzer [-berg]. Koltz. Lassen[-berg].

74. † *Sarchem.*

I. † Könecke. Niemeitz.

II. Klötz. Klötz[-berg]. Pussader[-sied].

75. *Sarenseck.*

I. Carminke. Wilke.

II. Glenken[-feld]. Glenken [-kuhle]. Krautzen [-feld]. Suberitz[-feld].

76. [*Schuaufhausen*].

I. Bellahn. Jirjahn. Pust.

II. Breisten. Güstneitzen. Jaasen. Klatzen. Lauseitz. Pricveneitz. Kahlen v. [Heid-] Kahlen.

77. *Schmardau.*

II. Namitz [-heide]. Namitz [-feld]. Naselwien. Perguschen. Duhls[-feld]. Tungen[-feld].

78. *Schmarsau.*

I. Bauseneick. † Köneke. Kufke. Puteick.

II. Klieneitz[-stücke]. Lanken. Maujahn. Nufein. Kuhpanzen. Maleiz[-berg u. kamp].

79. *Schmessau.*

II. Boneitz [-feld]. Colleitz[-berg]. Dorneints. Gahrz[-berge]. Prielaeken. Sapereesen. Neibens. Volleitz[-wiesen]. Leib v. Leibs [-berg]. Sagers[-feld]. Schöne Gurken.

80. † *Schutschur.*II. Glienken [-feld]. Liessau [-feld]. Plass v. Plassen [-berg]. † Spöttelk. Brobraeken (*corr. ex* Bobracken). Dammerag. Glien v. Glienkers[-feld]. Parlangs[-werder]. Waster[-berg].81. [*Secdorf*].

I. Bellahn.

II. Drenaeken. Gusen. Krieben. Kuhljahn. † Supen. Varzen. Wappreits. Dungen. Vangel.

82. *Seerau.*

I. Pröme.

II. Dohlk (m.) v. Dohlken [-kamp]. Klötz [-grund]. Klötz [-stücke]. Staarsen v. Staarsen[-berg]. Paasch[-weide].

83. *Sellicn.*

II. Jahlfiels[-feld]. Klenzer[-feld].

84. *Siemen.*

I. Grönke. Krak. Leist. Lau. Jürjahn. Riebock. Warnke.

II. Blaneitz. Gihls [-wiesen]. Gussnitz [-feld]. Greba. Gleinjack. Haiguhlen [-kuhle]. Klatz [-feld]. Kupernitz. Iatey [-feld]. Iatey [-wiesen]. Noah [-wiesen]. Purgihls [-gärten u. -wiesen]. Plast [-feld]. Puttverzei [-wiesen]. Prietkniek. Panstrube. Pruschack [-feld]. Samodel [-gärten]. Saguhls [-wiesen]. Saga [-feld]. Sagalaf [-stücke]. Zadrau [-wiesen]. [Die Hohe u. die Kleine] Lucie. Breischen [-wiese] v. Breusch [-wiesen]. Dalk. Faujiel (*falso script. pro* Fanjel). Iser [-horst]. Kallaeka [-kuhle]. Lau. Laubs [-wiesen]. Leib v. Leib [-feld]. Neifh. Pavorstruve (cf. Panstrube). Plawitz [-horst]. Rahnk. Saamelungs [-horst]. Uhstack [-feld]. Vierfatz [-riethe]. Wastraf. Wildseitz.

85. *Sipnitz.*

I. Predöhl.

II. Gümser Blanitz. Gussen. Kabeln. Giessens. Sagert v. Sagorts.

86. *Soven.*

II. Blein (*falso scr. pro* Glein). Brurdei. Guhr [-feld]. Kastrube. Krangen. Kriefein. Plast. Ponneitz v. Porneitz (*corr. pro* Porneitz) Rodeinz v. Rodein [-wiese]. Sakreitz. Vallasch [-wiese]. Vallasch [-feld]. Waper [-feld].

87. *Splietau.*

I. Bätke. Jirjahn. Pust. Riebock. Streese. Zierjacks.

II. Briesen [-gehäge]. Briesen [-wiesen]. Butjahns [-feld] Gulschie [-land] v. Kuhlsche [-land]. Guhli [-gärten]. Kremen. Langi [-feld]. Lautagi [-feld]. Planeitz. Plasten [-feld]. Stepelfei [-feld]. Süläng. Triems [-wiesen]. Brisch [-wiesen]. Dau [-wiesen]. Duhl. Durlang. Geist [-heide]. Gey [-wiesen]. Clantzen. Kämpfen [-kamp]. Leibchur. Lohsen. Sapressen [-feld]. Grosse u. Kleine] Viel. Ziedels [-gärten].

88. † *Spranz.*

II. Jiseitz.

89. *Streetz.*

I. Predöhl.

II. Grabaeken. Kreiweitzen. Lozein. [Klein-] Maujahns[-wiesen]. Plaarsen. Ruptein. Trieneitz[-wiesen].

90. [*Teich-*] *losen.*

I. Bäteke.

II. [Gross- u. Klein-] Glein. Gohss. Goreitz[-berg]. Stüplei. Nothneitz. Sieleitz [-wiesen]. Priwitjahn[-wiesen]. [Breiten u. Schmalen in] Dobro. [Gr. u. Kl.-] Gurken. Beitsein. [Daal-] Leesfein. [Gr. u. Kl.-] Plauseneitz. [Gr. u. Kl.-] Wormadig. Scherrick. Wistricken. [Gr. u. Kl.-] Strein. Masehein. Wilz-Guren. Förnst-Guren. Güsteneitz. Lause [-wiesen]. Leessein. Fummels. Gräpen [-stücke].

91. [*Thiesmesland*].

I. Breese.

II. Bauckens. Brissuhn. Klatz[-berg]. Giest. Vaddohl.

92. *Thunpadel.*

I. Bellahn. Glabbatz. Kusack. Pust.

II. Bleiske. Lau. Dobro. Diercitz[-wiesen]. Kaulitz. Klatzen [-stücke]. Lebbien. Leipein. [Lüt-] Leipein. Leiseitz. Loge. Lokei. Manjahn. Nufein. Sagelaften. Staulitz [-berg]. Trieneitz [-wiesen]. Uleitz. Brud[-berg u. -stücke]. Meisduhlen. Pugen.

93. *Tiessau.*

II. Criwitz. Plass. Posa. Sagelav. Kries[-feld].

94. *Timmeitz.*

I. Saueke.

II. Gleinken [-busch]. Gleinken [-feld]. Brieseiken [-feld]. Gusneitz[-feld]. Gussneitz[-heide]. Jahsins[-feld].

95. [*Tollendorf*].

II. Bauek [-berg]. Gliens [-busch]. Grabaek. Fammels. Güll [-feld]. Nuben [-stücke].

96. [*Tramm*].

I. Carminke. Ripke.
II. Gusneitzen.

97. *Tripkau*.98. *Volkfien*.

II. Brela (m.). Loock. Prieseneitzen. Seine [-stücke]. Sausen [-stücke].

99. *Wedderin*.

II. Cetau. Dohms [-feld]. Dower [-feld]. Drummatz.

100. *Wibbese*.

I. Kofahl.
II. Dassau [-stücke]. Krammeitz [-feld]. Plass [-feld]. Scharlau. Tobein [-kamp]. Wirreitz [-heide].

101. *Wietzetze*.

I. † Könecke.
II. [Grosse] Lau v. Lau [-weg]. Lissauer [-berg]. Guhrken. Krautz v. Krautz [-berg]. Naddeguhr. Paarlang. Plaster [-berg]. Plass v. Plassen. Sammatz. Zierken. Daseneck. Görks [-berg]. Ilschen [-berg].

102. *Wrechau*.

II. Moschefanz. Pampow (wieś opustoszała). Parpar (także; teraz folwark).

103. [*Wussegef*].

II. Dammsen (pl.). Niesen [-deich].

104. *Zadran*.

I. Biel. † Maack. Saucke.
II. Dobein. Draguhl [-feld]. Gei [-wiesen]. Kusein [-feld]. Leib-

guhr. Leipeils. Mijahl (m.). Mautzen [-feld]. Sapressen. Priwitz [-feld]. Wildsein. Wiskar. Wiscar [-wiesen]. Geist [-feld]. Guertzen [-wiesen]. Gurken [-feld]. Kops [-feld]. Laubs [-feld].

105. *Zernien.*

- I. Spranz.
- II. Sicleitz. Lipser [Moor].

III. Powiat blekedeski (Kreis Bleckede).

A. Oddział lüneburski (Lüneburger Anteil).

1. [*Ahdorf* (1831*)].

- II. Briesing. Kaleitz. Quars [-wiese]. Strachau. Zicleitz.

2. [*Bitter* (1834)].

- II. Craarssen. Kobelanken. Saderken. Saquams (-ort u. -stücke). Tabaul. Naberstahns. Partiessen. Salems [-stücke].

3. [*Bleckede* (1840)].

- I. Kollitz. Milatz v. Mylads. Pust.

4. [*Becklingen* (1856)].

- II. Panneizen. Thauröttsch.

5. [*Bockelkathen* (1841)].

- II. Zorentiens [-wiese].

6. *Boitze* (1856).

- I. Sauck.
- II. Breustel [-berg]. Butig. Radaack. Strau.

7. *Breese a. S.* (1853).

- II. Seissel [-berg]. Seissellauk. Ulitz.

1) Co do znaczenia tych cyfr patrz wstęp.

8. *Breetze* (1839).

II. Dumborn. Dumbrawa. Klötze (f.). Lippen[-berg]. Teilitseh.

9. [*Bruchdorf* (1855)].

II. Branduhl. Diessangs[-stücke]. Lausche. Paarlangen.

10. [*Buendorf* (1848)].

II. Gleink. Oessel (m.). Puttgarten.

11. *Carze* (1839).

II. Kahlschen. Kutelitz.

12. *Catemin* (1851).

I. Nedlitz. Wöhlke.

II. Klenz. Lausch[-feld]. Schoerk.

13. [*Dahlem* (1833)].

II. Stritzendahl.

14. [*Dübbekold* (1851)].

II. Radelitz.

15. [*Dumstorf* (1846)].

II. Hoplotk v. Hoplotken. Plaut. Wappaus.

16. [*Eichdorf* (1830)].

II. Clatz[-feld]. Kilitz. Laas. Mürr. Pracher[-berg].

17. [*Eimstorf* (1848)].

II. Duleitz. Glinken[-berg]. † Scharzau.

18. [*Ellringen* (1837)].

II. Strau.

19. [*Alt- u. Neu-Garge* (1866)].

I. Bagunk. Gammolin. Saueke.

II. Nuben. Plass. Rienitz. Topel.

20. [*Garlstorf* (1872)].

I. Badekow.

21. *Garze* (1847).

I. Laue.

II. Blönz. Rahnk. Stroggen[-kamp]. Wierk.

22. *Gienau*. (1854).

II. Briessen. Masseide[-pohl].

23. [*Gosenerder* (1880)].

I. Bonatz.

II. Plaassens v. Plaastens. Säge-Laffen. Strachau. Triems. Daackens v. Daarkens. Lang. Laubitz. Lei[-graben]. Proos[-stücke]. Seebens.

24. [*Harmstorf* (1834)].

I. Warnke.

II. Briesen. Braude(m.). Goork. Lohnsk. Strau. Triems.

25. [*Jürgenstorf* (1841)].

I. Owerin.

II. Bumersen. Madelke v. Modelke. Pagolums[-wege]. Teschen[-feld]. Zauschen.

26. [*Köhlingen* (1856)].

I. Ventschau.

II. Brisen. Bautz. Zietels.

27. [*Koestorf* (1835)].

II. Dahlsken. Sielcitz.

28. *Kolepant* (1800).29. *Kovahl* (1852).

II. Dreink. Prauns.

30. *Krusendorf* (1866).

II. Kiebe[-land]. Mandiko v. Mandikow. Quitzow. Tüschchen [-holz].

31. † *Leestahl* (1862).

II. Lupau. Reetz[-rönne].

32. [*Lemgrave* (1846)].

II. Wappaus. Wirthsein.

33. *Lüben* (1854).

I. Bubach.

II. Lausack[-wiesen].

34. [*Lüdersburg* (1841)].

II. Neetze.

35. *Moislingen* (1833).

II. Pritzaken[-berg]. Strau.

36. [*Mücklingen* (1832)].

II. † Dickeln. Radel.

37. [*Nahrendorf* (1825)].

I. Warnecke.

II. Radel.

38. *Neetze* (1851).

I. † Blarü.

II. Kamelken. Novels. Töpels. Wülsk.

39. *Neetzen[-dorf]* (1848).

II. Dorenlötz. Lausch. Masier[-weide]. Stoinsch[-weg]. Terrenfitz.

40. *Nieperfitz* (1861).

II. Görde. Jeerssen[-feld]. Pieperpei. Rädilitz. Seissel[-berg].

41. [*Nindorf* (1857)].

II. Dumbrowa v. Duhnborn. Lusk. Siels[-feld].

42. *Nüdlitz* (1850).

43. [*Oldendorf* (1837)].

II. Rattk.

44. *Pommau* (1856/58).

45. *Pommoissel* (1852).

I. Konau.

II. Lausch[-weide]. Plaut[-weide].

46. *Prilipp* (1819).

I. Bonatz.

47. *Radegast* (1843).

I. Badekow. Lauë.

II. Strau.

48. *Raffatz* (1860).

I. Breese.

II. Nuben[-kamp]. Strau.

49. [*Gross-*] *Rassau* (1849).

II. Briest. Delgen. Feilsch v. *corr.* Feisch. Göhreck. Gust. Plasst. Seers (m.) [Vor-] feisch (*corr. pro* Vor-feisch). Grohm v. Krohm. Klotzie. Krähnke. Peils (*falso scr. pro* Peits). Rahne.

50. [*Reesheln* (1837)].

I. Wenk.

II. Pribohm.

51. [*Ricklingen* (1835)].

II. Gehrken[-berge].

52. [*Rosenthal* (1840)].

II. Guhrken. Pagaluner[-horst].

53. [*Secdory* (1846)].

II. Sileiz[-berg].

54. *Stiepelse* (1830).

II. Breetzervin. Gräfken. [Hoch-]grefen. Gabelang. Lanken. Maneetzen. Paarlanden. Sapeuschen.

55. [*Gr. u. Kl.- Sommerbeck* (1866)].

I. Clavin.

56. *Strachau* (1885).

I. Wöhlke.

II. Zarniss. Dauben (*corr. ex* Daugen resp. Dauden). Wildfitz (*falso scr. pro* Wildsitz).

57. *Tosterglope* (1830).

I. Saucke. Wranke.

II. Bauk[-berg]. Klenisch. Tremsen.

58. [*Tangsehl* (1853/54)].

II. Strau.

59. *Ventschau* (1848).

II. Fackeleitz. Kolk. Sieleitz.

60. *Viehle* (1865).

I. Kröbke.

II. Breust. Göhre. Paarlang. Plass. Schloar. Soalang. † Teldau.

61. [*Vindorf* (1856)].

II. Lausch.

62. [*Walmsburg* (1843)].

I. Bonatz. Wente.

II. Duhle. Sabelsch. [Wendisch-] Radel. Wirl.

63. [*Wehningen* (1802)].

I. Krai. Lübke.

II. Driewing. Schandow.

64. [*Wendewisch* (1872)].

I. Basedow. Kubelke. Strachau.

II. Milen.

65. [*Wendisch-Bleekede* (1849)].

I. Badekow. Lauc. Wenk.

66. [*Alt- u. Neu-Wendisch-Thun* (1843)].

I. Lauc. Wöhlke.

II. Platschau. Ströhnken. † Teldau.

B. Oddział laenuburski¹⁾ (Lauenburger Anteil.1. [*Gross- u. Klein-] Bauratz.*

II. Miede. Pahrs.

2. *Caarsen* (1801).

I. Jastram.

II. Bannitzen. Lausk. Nuben. Sagera. Wildsein.

3. *Carrenzien* (1843/44).

I. Bobzien.

II. Moker. Mothel. Sawahlk. Schweiten[-moor].

4. *Darchau* (1873).

II. Kahrens. Penneisen.

5. *Dellien* (1872).

II. Dohlken. Jessen.

6. *Gülstorf* (1863).

II. Leinitz.

7. *Gülze* (1836).

II. Parens v. Paarenz.

8. *Guhtitz* (1861).II. Bridahl v. Bridahl[-see]. Krähnke v. Kräncke v. Krainke.
Rens.

¹⁾ Ta część powiatu Bleekede nie należy właściwie do krainy lüneburskich Wendów, lecz do księstwa laenuburskiego (a zatem do dawnej krainy Obotrytów (Boдрzyceów).

9. [*Haur* (1796)].

- I. Wöhlke.
- II. Blanitz. Vangels.

10. *Konau* (1782).

- II. Parensk. † Teldau.

11. [*Gross-*] *Kühren* (1851).12. [*Laake* (1872)].

- I. Bonatz.
- II. Feispiel. Prussen.

13. *Laave* (1849/50).

- I. Kreetz. Malchow.
- II. Lanken. Boork (*falso scr. pro* Boock). Dammde v. Damm-
des[-berge]. Fangels. Golatz. [Neu-]Golatz. Golatz[-moor]. Hon-
gohr. Kriwitz[-feld u. -moor u. -sandhügel]. Muckers[-fährt]. Nu-
ben. Plaars. Plaars [-kamp]. [Bahn-]plars [-moor]. Plaut v. Plaut
[-kuhle]. Rögnitz v. Röchnitz. Sabock v. Sabocks[-wiesen]. Schrmiehn.

14. [*Neuhaus i. L.*]

- II. Bartsch. Porens.

15. *Pinnau* (1857).

- II. Banser[-grund]. Briesen. Criwitz. Drinatz. Facken Duhl.
Fallans. Feiertsch. Goar. Humitz. Jara Fangel. Napant. Plassen.
Rens. Sagan. Seggor. Widdel. Wildsein.

16. *Popelau* (1783).

- I. † Trilke.
- II. Lahns[-kuhle]. Sohrklei[-stück]. Tulsen.

17. *Preten* (1872).

- II. Karchau. Rehssen. Salas[-stücke]. Triebel. Vols.

18. *Privelack* (1853/54).

- II. Gieben. Gustenytze. Kobrom. Krins. Liesblant. Martu-

tzen[-weide]. Myalks[-grund -u. -riethe]. Rupen (*falso scr. pro Nuben*). Triens.

19. [*Klein-*] *Rassau* (1857).

I. Bonatz.

II. Briest. Brobra (*corr. ex Bobra*). Kränke. Kroom. Plasst. Rupens (*falso pro Nubens*).

20. *Rosien* (1800).

I. Jarmatz. † Köhnke. Pink.

II. Jesters v. Jestersche [Horst]. Mockerscher [Schlagbaum]. Schmors.

21. *Stapel* (1856).

II. Dubbenei. Greups v. Grups. Lannisch. Lanzanz. Leubs. Plaasch[-gaaren]. Siedel. Streling.

22. [*Stive* (1842)].

II. Wildsein. Lang. Lang[-koppel].

23. *Sückau* (1851).

I. Tesch. Triebel.

II. Cravaak.

24. [*Sumte* (1872)].

II. Lang. Siedel. † Teldau. Triensen.

25. *Tripkau*.

I. Kolbow. Peust.

II. Priesch. Wildsein.

26. *Vockfey* (1873).

II. Gaur. Klören (*falso scr. pro Klößen resp. Klötzen*).

27. *Wilkenstorf* (1872).

I. Jastram.

II. Luben. Nemsen.

28. *Zetze* (1862/63).

II. Briedahl. Fargs[-wiesen]. Gresen. Grusen. Lanken. Mieds. Plaars[-feld]. Rahn. Rens. Sifflaschen. Topel. Wallatsch. Wastro.

IV. Powiat Olszyński (Kreis Uelzen).

1. [*Abbendorf* (1851/53)].

II. Dohlken[-feld]. Schetzen.

2. [*Aljarn.*]

II. Briesen. Kleitsch. Rutheins.

3. [*Allerbostel.*]

II. Retsen.

4. [*Almstorf* (1822)].

II. Sohlske. Wieneitz.

5. *Baukewitz* (1850/51).

I. Körtke.

II. Sieleitz.

6. [*Batensen* (1826)].

I. Lieske.

II. Ploosen. Plosken. Trieneitz. Wirreitz.

7. [*Bodenteich* (1817)].

I. Janze. Lübbecke.

II. Pollug.

8. [*Boickl mit/ Schlankau* (1827)].

II. Kahllischen. Kilitz. Krusk. Plösten. Plotz. Wirritz.

9. *Bollensen.*

I. Serau. Sommerin. Suhm.

II. Brising. Bylitz. Callist. Crimin. Drem. Rehmen. Wöhren.

10. *Bomke* (1845).

II. Gohnsen. Laseien. [Mitt-] Döhren. Paaschirr. Ploost. Rateh.

11. [*Borg* (1840)].

II. Sieleitz.

12. [*Borne*].II. † Diekadee (cf. III B, 36 Diekeln). Kreiben. Schleitz
[-kamp].13. [*Bostelwiebeck* (1847/48)].

I. Teldau.

II. Lohnken.

14. [*Brockhimbergen* (1846/47)].

I. Frömke. Jann. Suhm.

II. Rubtin.

15. [*Bruchwedel* (1854)].

I. Suhm.

II. Paneitz.

16. [*Callenbrock* (1843/44)].

II. Rahden. Schetzen.

17. [*Dallahn*].

II. Molluh. Zirseneitz.

18. [*Dalldorf* (1843/44)].

I. Klabüsch.

II. Kumpahn. Plost. Plösken. Sieleitzen.

19. [*Dörnte* (1841)].

II. Reehsein.

20. [*Drögen-Nottorf* (1827)].

II. Schieren.

21. [*Drohe* (1845)].

I. Plettke. Serau.

II. Kolke.

22. [*Eddelstorf* (1834)].

II. Gohnsche. Krumlosen.

23. [*Gross-Ellenberg*].

- I. Güstau. Klabüsch.
- II. Mussein. Ploost. Pustrom. Sagurken.

24. [*Esterholz* (1840)].

- I. Lübbecke.
- II. Dullan. Plost.

25. [*Flinten* (1850)].

- II. Boben-siensk. Pogohn.

26. *Gansau u. Wappeus* (1842).

- I. Klatsch.
- II. Blanklitz.

27. *Gerdau* (1820).28. [*Göddenstedt*].

- I. Sarliecke.
- II. Luhn. Sethjahn v. Zeddiahn.

29. *Gollern* (1821).

- II. Dörnken.

30. *Grabau* (1839/40).

- I. Sarlieck.
- II. Embatz. Fungalen. Gählicken. Gaumah. Klabathen. Klabeins. Mälitzen. Pasterneitzen. Plösken. Pargon. Plost. Sogeloffken. Sieleitz. Rehmken. Tallarken.

31. *Güstau*. (1851).

- I. Clabüsch.
- II. Clahn. Driesneitz. Fiel. Fillätz. Pöhle.

32. [*Hücklingen* (1836)].

- II. Philitzen.

33. [*Halligdorf* (1835)].

- I. Baucke.
- II. Gein. Klötz.

34. [*Haustedt* (1832)].

II. Lipp. Lung. Pülitz.

35. [*Havekost* (1842)].

II. Pagohn. Tonsnitz.

36. [*Gross-Hesebeck* (1837)].

II. Keunitz. Plüdding. Trophän.

37. [*Heuerstedt* (1853)].

I. Kofahl. Vanteck.

38. [*Himbergen* (1816)].

I. Främke.

II. Ruppdein.

39. [*Hohen-] Weddrien* (1853).

II. Güstneitz.

40. [*Hohen-] Zethen m. Nievelitz u. Zieritz* (1831).

41. *Jarlitz* (1840).

I. Wöbling.

II. Glänken. Jühlitz. Soffein.

42. [*Kahlstorf*].

I. Guskau. Körtko.

II. Foebitzen. Glänke. Plost. Soloffen.

43. *Kattien* (1851).

II. Massüsk. Planätz. Rütthän. Sielen.

44. [*Kettelstorf*].

II. Sieleitz.

45. 46. *Kötau* (1825). u. *Könau* (1847).

47. *Kroitze* (1841).

II. Ploseken. Prekusen. Sieleitz. Schampen. Thernsen.

48. [*Kuckstorf* (1851)].

II. Güstneitz. Plieting. Wöhr.

49. [*Langenbrügge.*]

I. Plettke.

II. Dorsken. Rühren.

50. 51. *Lehmke* (1833) u. *Lopau* (1865).

II. Sieleitz.

52. [*Gross-*] *Malchau* (1843).

II. Leibthien.

53. [*Masendorf* (1821)].

II. Drauen.

54. *Meussliessen* (1854).

II. Dubähls. Plosten. [Twer-]feitzen.

55. [*Molbath* (1845)].

II. Glenken. Pagun.

56. *Molzen.*

I. Pritz. Wöhling.

II. † Darauns. Redder.

57. [*Müssingen* (1856)].

II. Pisäts. Pügleitz. Mehlk. Sapaask. Sepäls.

58. 59. [*Nateu* (1850) u. *Nestau* (1809)].

I. Warnecke.

II. Wirreiz. Talljahn.

60. 61. [*Nientorf I* (1853) u. *Nientorf II* (1842)].

II. Schieren. — Pornitz.

62. [*Nienwohlde* (1841)].

I. Heitsch. Pommerin. Zahrte.

II. Bleitz. Sogolafken.

63. *Noventhien* (1824).

- I. Klabüsee. Kohfahl.
- II. Lasinweitzen. Lohnken. Lossa. Plost. Willschieren.

64. 65. *Oitzen* (1821) u. *Oitzen[-dorf]* (1839).

- I. † Köne.
- II. Drefein.

66. [*Oldendorf* (1833)].

- II. Schier.

67. [*Ostedt* (1835)].

- II. Böneitzen. Göshen. Luhn. Planneh. Silitz. [Vor-]lusen.

68. [*Overstedt*].

- I. Schorling.
- II. Pagonen. Plost. Pohrdel. Willsänk.

69. *Polau*.

- I. Mautz.
- II. Sohdaht. Sodahn.

70. [*Gross- u. Klein-] Pretzier*.

- I. Ripke.
- II. Alslatzen. Rataack. — Solafken. Strag.

71. *Prielip* (1837).

- I. Körtke.
- II. Duhmweitz. Sogeloh.

72. [*Rätzlingen* (1829)].

- II. Leseitz. Lestin. Plast. Pulitz. Schährik.

73. *Rassau*.

- I. Klatsch.
- II. Ploost. Sieleitz. Wahssacken.

74. 75. *Reddieu* (1854). *Retzien* (1853).

- II. Koleitschen.

76. [*Rörssen*].

II. Drefeitz. Plasken.

77. [*Rohrstorf*].

I. Kofahl.

II. Petzier. Plass.

78. *Rosche* (1839).

II. Mudelitz. Sohl.

79. *Satkau* (1831).80. [*Schafwedel* (1846)].

I. Plettke.

II. Lohs. Ploost. Rehmen.

81. [*Hagen m. Schlagte* (1832)].

II. Brisen. Brieselanken. Duleitzen. Lohnken. Pamel. Ploosten. Sicleitz.

82. 83. *Schlankau* (1855). *Schlieckau* (1852).

II. Soplans.

84. *Schmölau* (1855).

II. Ploos[-fahren]. Ploosten.

85. [*Schostorf* (1846)].

II. Pagoden. Plost v. Ploosten.

86. *Schwemlitz* (1854).

II. Heimatzen. Kleiben. Lohnsch. Stadineitz.

87. [*Soltendieck* (1856)].

II. Jüsseneitz.

88. [*Steddorf* (1828)].

I. Kofahl.

II. Dohl. † Tellau. (cf. III A, 60. 66 Teldau).

89. [*Stederdorf* (1841)].

I. Bastenick. Fantek. Kirch.

II. Ploost.

90. 91. [*Strothe* (1842). *Stütensen* (1841)].

II. Gulitz. — Krummleitz.

92. [*Gross-Süstedt* (1819)].

II. Kölken. Söhlen.

93. [*Suttorf* (1832)].

I. Mautz. Ripke.

II. Batten. Rahden.

94. [*Suhlendorf* (1819)].

I. Mautz.

II. Pieneitz. Sieleitz.

95. [*Tatern* (1834)].

I. Ritz.

II. Sieleitz.

U w a g a. Nazwisko *Tater* oznacza w dolnoniemieckim języku *cygana* i powstało tak jak dolnoserbkie *tatuń* ze słowa *Tartar*; porównaj dolnoniemiecką nazwę roli *Taterpohl* t. j. „Zi-geunerpfuhl, -pfitze“.

96. [*Teyendorf* (1827)].

I. Plettke.

II. Pretzier.

97. *Thielitz* (1856).

II. Blanäitz. Sieleitz. Trochen.

98. 99. [*Gr.-Thondorf* (1836)]. *Zarenthien* (1853).

I. † Teldau.

II. Mausch. Nakleitz.

V. Powiat Isenhageński (Kreis Isenhagen).

Nazw ról i łąk itd. nie mogłem tu uzyskać, jak również wyciągu z aktów recesowych. Dlatego też występują tu tylko słowiańskie nazwy miejscowości powiatu.

1. *Behren*. 2. *Benitz*. 3. *Eutzen*. 4. *Jafel*. 5. *Lessien*. 6. *Lüben*. 7. *Lüsche*. 8. *Masel*. 9. *Plastau*. 10. *Repke*. 11. *Schwemke*. 12. *Teschen[dorf]*. 13. *Tülau*. 14. *Voitze*. 15. [*Wentorf* t. j. *Wentorf* = wieś *Wendów*]. 16. *Zicherie*.

Prócz tego wyróżniają się przez swój okrągły układ („okrągliki“) jako siedziby *Wendów*: 17. *Kakerbeck*. 18. *Ohrdorf*. 19. *Radenbeck*. 20. *Schnetlingen* (patrz sub XIII). 21. *Vorhop*.

VI. Powiat Celski (Landkreis Zelle).

Wendyjskie nazwy miejscowości i rzek spotykają się jeszcze tylko na błotach (*Moor*) nad Alleraą na północ od Hanoweru i na wschód od Cele (*Zelle*).

A. Nazwy wsi.

1. *Meitze*. 2. *Otze*. 3. *Poitzen* (cfr. *Boitzen*). 4. *Thören* (cfr. *Göhren*). 5. *Wietze* (cfr. *Vietze*). 6. *Winsen*.

B. Nazwy rzek.

1. *Bomlitz*. 2. *Meisse*. 3. *Warnau* (pow. *Soltau*). 4. *Witze* przytok rzeki *Oertze*.

VII. Powiat Burgdorf (na połudn. wschód od Zelle).

Słowiańskie nazwy wsi zdają się być: 1. *Dahren[horst]*. 2. *Dolgen*. 3. *Meitze*. 4. *Otze*. 5. *Uetze*.

VIII. Powiat Fallingbostel (na północny zachód od Zelle).

Słowiańskie nazwy wsi i rzek: 1) *Benzen*. 2. [*Alten- und Kirch-]* *Boitzen*. 3. *Bomlitz* (rzeka i wieś). 4. *Warnau* (rzeka i wieś).

IX. Powiat Soltau (t. j. niem. *Salz-au*).

Słowiańskie nazwy wsi: 1. *Lünzen*. 2. *Wietzen[dorf]*.

X. Powiat lüneburski (Landkreis Lüneburg).

Słowiańskie wsi: 1. † *Oerzen*. 2. *Wendhausen*. 3. *Wendisch* u. [*Deutsch*] *Ewern*.

XI. Powiat Winzen nad rzeką Luhe.

Słowiańskie wsi: 1. *Drage*. 2. *Ollsen*. 3. *Wehlen*. 4. *Wetzen* (cfr. *Vietze*).

XII. Powiat Harburg.

Słowiańskie wsi: 1. *Dohren*. 2. [*Gr. u. Kl.*] *Klecken* 3. *Lül-lau*. 4. *Weutzen[-dorf]*.

XIII. Powiat Gifhorn.

(Cfr. *Andree. Zeitschrift des Vereins für Volkskunde*, 4. zeszyt 1896).

A. Wendyjsko-słowiańskie zabudowanie wsi („okrąglik“ = niem. „*Rundling*“) wykazują: 1. *Barwedel*. 2. *Bockensdorf*. 3. *Ehra*. 4. *Sandkamp* u *Fallersleben*. 5. *Tappenbeck*.

B. Wendyjskie nazwy pól i gruntów wykazują (według *Ryszarda Andreego*):

1. *Barwedel*: *Breitsche*. *Kubeleitsche*. *Langeneitsche*. *Lootsche*.

2. *Boitzenhagen*: *Zieleitsche*.

3. *Ehra*: *Bileitz*. *Brisein*. *Bruneitz*. *Koleitze*. *Malkeneitz*. *Politz*.

4. *Jemke* lub *Jembke*: *Labzeitsche*. *Trineitz*.

5. Do tego *Schneflingen* (powiat *Isenhagen*): *Dolke* (łąka). *Lappke*. *Müssen*. *Pameil* (łąka). *Zieleitsche*.

B. Objąśnienie słowiańskich nazw miejscowych i nazwisk rodzinnych lüneburskich Wendów.

Materyał zebrany i podany w pierwszej części A. podzielilem, przybrawszy nieliczne połabsko-słowiańskie wyrażenia używane dziś jeszcze przez potomków lüneburskich Wendów, w celu lepszego przeglądu przy objaśnieniu, na cztery oddziały (I. nazwy miejscowe — II. nazwiska rodzinne — III. połabsko-słowiańskie wyrażenia — IV. nazwy gruntowe), a w tych oddziałach poszczególne słowa objaśniane w alfabetycznym umieszcieniu porządku; tylko w oddziale IV. uważałem za konieczne uwzględnić przedewszystkiem źródłosłowy, z których wyprowadzić należy połabskie nazwy ról, łąk, lasów i t. d. (porównaj wstępną uwagę do rozdziału IV.). Odnosnie do formy tych przezemnie zebranych i objaśnionych szczątków języka połabskiego trzeba przedewszystkiem na ten szczegół wskazać i mieć go na oku, że nazwy miejscowości i nazwiska rodzinne prawie bez wyjątku, zaś nazwy gruntów nie zbyt rzadko wykazują dawniejsze brzmienie (*älteren Lautstand*) niż zapisane w ostatniej trzeciej części XVII. i pierwszej trzeciej części XVIII. stulecia przez HENNIGA, PARUMSCHULZEGO i innych we wstępie wspomnianych badaczy zabytki połabskiego języka. Brak w nich między innymi szczególniej wtórnej przemiany *k, g, ch*¹⁾ na *tj, dj, sj* (*k, g, s*), dyftongizacji *i* w *ai* i *u* w *eu* (*au*), przejścia *a* w *o* i *o* w *ü* (*ö*) a po części być może

¹⁾ Do uwagi Porzezińskiego, *Замѣтки по языку полабскихъ славянъ. Извѣстія II отд. II А. Н., т. VII. (1902), кн. 2., стр. 196*: Drugorzędnej przemiany głosów *k, g, ch* przed *ö* i *ü* (= *o*), *ai* = *y*, *ai* = *i* na *tj, dj, sj* nie można naturalnie odkryć w połabskim i bałtyckim dyalekcie na wschód Łąby, ponieważ te słowiańskie dyalekty daleko prędzej znikły, zanim ta przemiana, którą uważam za degenerację języka przed jego całkowitym upadkiem i zanikiem, w lünebursko-wendyjskim kraju nastąpiła. Tylko w kaszubskim języku nad jeziorem Łęba na Pomorzu, który w kilku latach również całkiem zaniknie, zauważono w najnowszym czasie podobną przemianę. Formy nazw lüneburskich miejscowości, niw i rodzin wykazują, iż w dawniejszym czasie pomiędzy zachodnio-połabskim (lüneburskim) a wschodnio-połabskim (meklemburskim) słowiańskim dyalektem nie było co do tego punktu żadnej różnicy.

również przejścia spirantów č, š, ž w c, s, z. To pochodzi stąd, że nazwy miejscowe i nazwiska rodzinne oraz niektóre nazwy gruntowe już przed owymi zmianami fonetycznymi, pochodzącymi z ostatnich lat życia połabskiej mowy, a które przynajmniej w części zdaje się zostały wywołane przez silny wpływ dolnoniemieckiego języka, urzędowo ustalone i w tej urzędowej formie przeważnie także u Wendów używane i zachowane zostały. Przy swoich objaśnieniach uważałem przeto za konieczne odróżniać formy staro- i nowopołabskie. Również dają się zauważyć tu i owdzie dyalektyczne różnice, tak n. p. w dyftongizacyi *u*, które to jako *eu*, to znów jako *au* występuje; w tym zaś ostatnim wypadku dyftongizacya występuje zupełnie równolegle z dyftongizacyą dolnoniemiecką wyżej wymienionej samogłoski i powstała, moim zdaniem, pod jej właśnie wpływem.

Znaczenia ujęte w „*“*, dodałem umyślnie do słów i źródłosłów starsłowiańskich o ile możności w języku łacińskim, do wyrażeń połabskich w języku niemieckim, dlatego, że w ten sposób uwidoczniają się lepiej z pośród wyrazów słowiańskich i dlatego, że może moja praca interesować będzie i niektórych niepolskich uczonych, a szczególnie jakiego potomka lüneburskich Wendów.

W ortografii słów połabskich odstąpiłem od zasad SCHLEICHERA w jego *Laut- und Formenlehre der polabischen Sprache*, St. Petersburg 1871, tylko w niewielu punktach. a mianowicie piszę *w*, *ł*, *l* zamiast *v*, *l*, *l'*, odróżniam w miarę pisowni źródła *au* i *eu*, wreszcie nie przyjmuję tylko dwu nosówek *ā* (= pol. *e*) i *ō* (= pol. *a*), lecz na podstawie przechowanego materiału różniam cztery nosówki, a mianowicie dwie jasne *a* = *ang* i *ε* = *eng* i dwie ciemne (głuche) *o* = *ong* i *u* = *ung*. Co do oznaczenia akcentu w połabskich wyrazach, w różnych wypadkach bardzo niepewnego, uważałem za właściwe pominąć go zupełnie.

Skrócenia:

p. i *pol.* = polski; *stp.* = staropolski; *poł.* = połabski; *stpół.* = staropołabski; *npoł.* = nowopołabski.

cz. i *czes.* = czeski; *gr.* = grecki; *kasz.* = kaszubski; *kr.* = kroacki; *ł.* = łaciński; *łuż.* = łużykoserbski; *dłuż.* =

dolnołużyckoserbski; *głuż.* = górnołużyckoserbski; *stserb.* = staroserbski (starołużyckoserbski); *sorb.* = sorbski.

niem. i *n.* = niemiecki; *dniem.* i *dn.* = dolnoniemiecki; *gniem.* i *gn.* = górnoniemiecki, *stniem.* i *stn.* staroniemiecki.

pom. = pomorski.

r. i *ros.* = rosyjski; *błr.* = białoruski; *młr.* = małoruski; *sł.* = słowiański; *stśł.* = starosłowiański; *sła.* = słowacki; *sto.* słowiński; *serb.* = serbski.

stsas. = starosaski.

I. Nazwy miejscowe.

Nazw miejscowości, przy których wątpliwem jest, czy są słowiańskiego czy niemieckiego pochodzenia, umyślnie tutaj nie objaśniałem. Objasnienie to jest wogóle bardzo trudne, szczególnie przy tych nazwach, których form dawniejszych nie mogłem znaleźć w dokumentach. Zresztą wcale nie twierdzę, że wszystkie nazwy miejscowości ostatecznie i trafnie wytłumaczyłem; jestto, zaiste, rzecz niemożliwa.

1. **Bankewitz**: stpol. *Bąkowici* t. j. spółnota rodzinna *Bąka*: pol. *Bąk* = p. *Bąk* t. j. *bąk*, niem. „Rohrdommel“; *Bąk* spotyka się też jako słowiańska nazwa osobowa i dziś jeszcze w łużycko-serbskiem *Buk*.
2. **Banratz**: (w dokum. XIV. stulecia *Banderatze*, *Bandrase*, *Banneratze*); stpol. *Bądoradici* t. j. spółnota rodzinna *Bądorada*: stsl. *bąda* „ero“ + *radz* „libens“.
3. **Banzau**: stpol. *Wązowo* (sc. sióło) czyli *Wązowa* (sc. wieś) = n. „Ulmenhain, Ulm“: pol. *wiąz* = stsl. *věž* „ulmus, n. Rüter“.
4. **Barnitz**: stpol. *Bårnica*, n. „Lehmbach, Lehmgrube“: stpol. *bårno* = stsl. **brzno*, *brzuije* „lutum“; cfr. oddz. IV Nr. 15.
5. **Bausen**: stpol. *Budzín*, npol. *Bauzin* t. j. posiadłość (sióło, dobra) *Budzy* czyli *Bauzy*: *Budza*, *Bauza* jest słowo spieszczone („hypocoristicon“) z formy pełnej *Budzisław*, *Budziwoj* i pod.; cfr. p. nazw. miejsc. *Budzyni*.
6. **Behren**: stpl. *Bårmo*, niem. „Lehmplatz, Lehmgrube“: stsl.

- **brno*, „lutum“; cfr. Nr. 4 i nazwy słowiańskich miejscowości cz. *Brno* „Brünn“ i sorb. *Borno* „Borna“.
7. **Belau**: stpol. *Bélawa* (se. rzeka) = „Weissbach“ albo stpol. *Běłowo* (se. siolo) = „Weissendorf“: stsl. *běłz* „albus“.
 8. **Belitz**; **Bühnitz**: stpol. *Běllica* „Weissbach“: stsl. *běłz* „albus“.
 9. **Bellahn**: stpol. *Běłahn* albo *Bělany* t. j. rodzina *Běłanina* a. *Bělana* „Weiss“: stsl. *běłz* „albus“.
 10. **Benitz**: stpol. *Benici* t. j. spółnota rodzinna *Bena*: *Ben* albo *Beno* = forma skrócona z formy pełnej **Benostaw*: stsl. pierwiastek *ben-* lub *bon-* „occidere“; cf. MIKLOSICH, *Personnennamen*, str. 33 i 37.
 11. **Benzen**: stpol. *Węzina* = stsl. **wezina* „Ulmenhain, Rüsterholz“: stsl. *wez*, p. *wiaz* „ulmus“; cf. Nr. 3.
 12. **Beutow**: (w dok. XIV. stul. *Boyteve* i *Boyteue*); stpol. *Bojtowo* t. j. posiadłość *Bojta*: *Bojt* lub *Bojto* jest forma spieszczona w pełnego *Bojstaw*, *Bojomir* i pod.: stsl. *bojъ* „pugna“.
 13. **Boitze**; **Boitzen**; **Boitzen [-hagen]**; **Poitzen**: pol. *Beucina* albo *Beucaina* t. j. n. „Buchenhagen, Buchenhain“: pol. *buk*, stsl. *buky* „fagus, Buche“.
 14. **Bollensen**: stpol. *Bołetin* t. j. posiadłość (siolo) *Bołety*: *Bołeta* jest hypokoristikon deminutivum formy pełnej *Boleslaw*.
 15. **Bomlitz**: stpol. *Bobolica* „Bohnenbach, Bohnenfeld“: stsl. *bobъ* „faba“.
 16. **Bomke**: stpol. *Bobowka* „Kleines Bohnenfeld, Bohnenfiess“: stsl. *bobъ* „faba“.
 17. **Borne**: pol. *Bårno* = stsl. **brno* „lutum, Morast“; cf. oddz. IV Nr. 15 i nazwy miejsc. sorb. *Borno* (n. *Borna*) i czes. *Brno* (n. *Brünn*).
 18. **Bösen**: (w dokum. XIV. stul. *Bozene*, *Bosen*); stpol. *Božin*, npol. *Büzin* t. j. posiadłość *Boža* albo *Büza*: *Božo* resp. *Büzo* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Božymir*, *Božystaw*, *Bogdan* i pod.: stsl. *bogъ* „deus“.
 19. **Braasche**: pol. *Braze* plur. lub *Brazje* neutr. sg., forma dial. zamiast *Brězai* lub *Brězje* t. j. niem. „Birken“ lub „Birkenbusch“: stsl. *brěza* „betula“.
 20. **Breese**; **Breetze**: pol. *Brězje* = stsl. *brězije*, neutr. sg., „Birkenbusch, Birkicht, Birkenrode“: stsl. *brěza* „betula“.

21. **Breselenz**: pol. *Brężje Łęzi* (l. mn. od *bręzi łęg*) „Birkenbrüche, Birkenhain“: stsl. *bręzię* „betuleus“ i *łagz* „lucus“; cf. nazwę wsi *Brieselang* około Spandawy.
22. **Breustian**: stpol. *Brěstina*, npol. *Brěstaina* „Ulmenhain“: stsl. *brěstz* „ulmus, Ulme“.
23. **Bückau**: stpol. *Bukowa* albo *Bukowo* = n. „Rotbuchenort“: stsl. *buky* „fagus“.
24. **Bussau**: (w dokum. XIV. stul. *Buszeve*, *Butzeve*, *Bozeve*); stpol. *Bożewo* (sc. sióło) t. j. posiadłość *Božu*: *Božo* jest hypokoristikon z formy pełnej *Bożymir*, *Bogusław* i pod.: stsl. *bogz* „deus“.
25. **Caarszen**: stpol. *Kârcina* = n. „Rodung, Gereut“: ze źródłosłowu stsl. **kzrčb*, p. *karcz* „truncus“, *karczować* „exstirpare, roden“.
26. **Cacherien**: stpol. *Kocharin*, npol. *Kâchorin* t. j. posiadłość *Kochary*: *Kochara* = p. *kochan* „amator“: stsl. *kochati*, p. *kochać* „amare“.
27. **Capern**: (w dok. XVII. stul. *Kapern*); pol. *Kopârno* = stsl. *Koprno* „locus anetho abundans, Dillwiese“: stsl. *koprz* „anethum“.
28. **Carmitz**: (w dokum. XIV. stul. *Karmyz*, *Carmitze*); stpol. *Gârnica* = n. „Heckenbach, Dorf am Heckenbach: pol. *gârm* = stsl. *grâmz*, serb. *grm* „Gestrüpp, Hecke“.
29. **Carrenzien**: stpol. *Goretin* t. j. posiadłość (sióło) *Gorety*: *Goreta* jest hypokoristikon deminutivum od *Goristaw* (p. *Gorzysław*) i pod.; cf. kasz. *Gorecin*.
30. **Carwitz**: stpol. *Karwica* = n. „Kuhbach“: stpol. *karwa* = npol. *korwó*, stsl. *krava* „vacca“.
31. **Carze**: pol. *Kârce* (= stsl. **kzrčije*) „Gereut, Stubbenort“: pol. *kârce* = stsl. **kzrčb*, czes. serb. *krč* „Rodung, Stubbe“.
32. **Cassau**: (w dok. XIV. stul. *Kartzowe*, XV. stul. *Carseve*); pol. *Kârcowo* (sc. sióło), „Gereut“: pol. *kârce*; porównaj Nr. 25 i 31.
33. **Catemin**: pol. *Chotimin* lub *Châtimin* t. j. posiadłość *Chotimy*: *Chotima* (= p. *Chocima*) jest słowo spieszczone z formy pełnej *Chotimir* (p. *Chocimier*): stsl. *chotz* „voluntas, cupiditas“.

34. **Clautze**: pol. *Klaucje* (*Klauće*) = stsl. *ključije* ntr. sg. „Ort an der Flusskrümmung albo Sprudelort“: stsl. *ključ* „clavis, uncus“, serb. *ključ* „curvatura fluminis. fons saliens“.
35. **Clenze**: (1004 *Clauici in Drevane*, w XIV. stul. już *Clentze*; HENNIG *Klonzka* t. j. *Klonsko*): pol. *Klensko* albo *Klonsko* (se. sióło) „Dorf am Ahornhain“: pol. *klen* i *klon* = stsl. **klenz* „acer“.
36. **Collase**: stpol. *Kołowadzi* = n. „Reigenführer“ (nazwisko) lub spółnota rodzinna *Kołowadzy*: *Kołowadza* = stsl. *kolovažda* = n. „Reigenführer“: stsl. *kolo* „Reigen“ + *-važdati*, „führen“; cf. stsl. *vodovažda* „aquae ductus“.
37. **Corvin**: (w dok. XIV. stul. *Carbevin*, *Carbevinu*, *Karbenbyn*); stpol. *Gürbowina* = n. „Höhenrücken, Höhenzug“: stslow. *garbъ*, p. *garb* = pol. *gąrb* „dorsum, collis“.
38. **Crautze**: (1330 *Croze*); pol. *Graucâi* (n. „die Birnbäume“) lub *Grausâi* resp. *Greusâi* (n. „der Birnbaum“): stsl. *gruša*, **grušy*, p. *grusza* „pirus“.
39. **Cremlin**: stpol. *Kremlino* (se. sióło), „Kieselsteinort“: stsl. *kremenъ* „silex“.
40. **Criwitz**: stpol. *Kriwica*, „Krummbach, Krummfeld“ i pod.: stsl. *krivъ* „curvus“.
41. **Crummasel**: (1296 *Gromaszle*, 1368 *Crummazole*); jest to albo pol. *krupe jasele* = niem. „dicke Eschen“ (cf. oddz. IV Nr. 72 s. v. *jaseu*), albo vox hybrida z niemieckiego „krumme“ (= krzywe) i połabskiego *jasele* (= jesiony); porównaj z tem nazwy znajdującego się w pobliżu młyna „Jasselmühle“ (= jesionowy młyn) i pola „Krummaseleitz“ (cfr. oddział IV Nr. 72).
42. **Cussebode**: (1296 *Cozebode*); stpol. *Kosobudy* = n. „Amselhain, Amselheim“: stsl. *kosъ* „merula“ i *by-ti* „esse, habitare“, *buda* „habitatio“; porównaj nazwy miejscowości w Saksonii *Cossebaude* t. j. *Kosobudy*, w Czechach i w Polsce *Kosobudy*.
43. **Dahren [-horst]; Dohren; Diahren**: (*Diahren*: 1330 *Darne*, 1747 *Jahren*); stpol. *Darin*, upol. *Dorin* t. j. posiadłość (sióło) *Dary*: *Dara* (*Daro*) jest słowo spieszczone z formy pełnej *Darostaw* i pod.: stsl. *darъ* „donum“.

44. **Dalitz**: stpol. *Dalica* lub *Dalici*; pierwsza forma pochodzi od stsl. *dalja* = p. *dal* „Entfernung“, ostatnia od stsl. part. pf. *dalъ* „gegeben“; por. dluż. *Dalic*, n. *Dahlitz*.
45. **Dallahn**: stpol. *Dolañe* albo *Dolany* = n. „Thalbewohner, Thaldorf, dniem. Dalldorf“ (cf. A, IV, 18): stsl. *dolъ* „Thal.“
46. **Dambeck**; **Damnatz**: stpol. *Dabak* i *Dabac* = stsl. *dabъkъ* i *dabъcъ*, serb. *dubac*, cz. *dubek* i *dubec*, głuż. *dubk* i *dube* (*Dube*) = n. „Kleiner Eichwald“: stsl. *dabъ* „quercus“.
47. **Darchau**: pol. *Dargowo* t. j. siolo albo posiadłość *Darga*: *Dargo* lub *Darg* jest skrócenie pełnej formy pol. *Dargomir*, *Dargostaw* = p. *Drogomir*, *Drogostaw* i pod.: stsl. *dragъ* „carus“.
48. **Darzac**: pol. *Darzewo* t. j. posiadłość *Darza* (= p. *Dzierża*): *Darzo* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Darżystaw* = p. *Dzierżystaw*: stsl. *drъžati* „tenere, servare“; tu należą też nazwy nieistniejących wsi *Darschau* i *Dassau* (z *Darsau*), które się przechowały w nazwach pól.
49. **Dellien**: stpol. *Dolina*, npol. *Dülaina* = n. „Thalgegend, Ort im Thale“: stsl. *dolъ* „vallis“.
50. **Dickfeitzen**: vox hybrida z dniem. „Dick“ (= gniem. „Teich“) i zepsute pol. *Feitzen* t. j. *waisén* lub *waisna* = stsl. *višnja* „Weichselkirschbaum“; cf. Nr. 275 „Wittfeitzen“ i oddz. IV Nr. 263.
51. **Dolgen**; **Dolgow**: (*Dolgow*: 1330 *Dolge*); stpol. *Dołge* (sc. plasty lub łany) = n. „die langen Hufen“: stpol. *dołgi* = stsl. *dlъgъ* „longus“; cf. oddz. IV Nr. 26.
52. **Dommatzen**: (1385 *Domputze*, 1470 *Domatze*); stpol. *Dobac* = *Dabac* t. j. „der kleine Eichwald“; porównaj Nr. 46.
53. **Dragahn**; **Drage**; **Drohe**: pol. *Drogañe* (= n. „Thalbewohner“) lub *Droga* (l. mn. *Drogai*) „Thal, Thalweg, Engpass“: stsl. *draga* „vallis“.
54. **Dünsche**: zepsute z *Dümbsche* czyli *Dumbsche* t. j. stpol. *Dubič* lub npol. *Dubic* = stsl. **dabičъ*, cz. *dubeč* „Eichwäldchen“: stsl. *dabъ* „quercus“.
55. **Eutzen**: stpol. *Osina*, npol. *Wüsaína* = n. „Espenhain“: stsl. **osa*, p. *osa* „populus tremula, Espe“; cf. Nr. 152. Oitzen.
56. **Fliessau**: stpol. *Plěšowa*, npol. *Plěšüwa* (sc. *jöra*) t. j. n.

- „Kahlenberg (kahler Berg“): stsl. *plěšb*, p. *plesz* „calvium, Kahlheit“, adj. *plěšivъ* „calvus“.
57. **Gaddau**: (w dok. XIV. stul. *Goddeue* i *Ghadowe*): stpol. *Godowo* (se. siolo) t. j. posiadłość *Godu*: *Godu* jest skrócenie pełnej formy *Godomir* i pod.: stsl. źródł. *god-*, adj. *godnъ* „aptus, habilis“.
58. **Gamehlen**: stpol. *Gomole* (l. mn. od *gomola*) lub *Gomolina*, „Bergkegel, Erdhügelkette, Ansiedlung auf den Erdhügeln“: stpol. *gomola* = stsl. **gomolja*, cz. *homole*, gluź. *homola* „tumulus“; porównaj oddz. II. nr. 125 nazwisko rodzinne *Gammolin*.
59. **Gansau**; **Ganse**: (*Gause*: 1343 *Ganze*); stpol. *Gasowa* (se. wieś) lub *Gasje* (se. pole) = n. „Gänsedorf, Gänsefeld“: stsl. *gъsb* „anser“; cf. p. *Gasówka*.
60. **Gartow**; **Gerdau**: (*Gartow*: w d. XIV. st. *Chartowe*, *Gartowe*); stpol. *Chärtowo* (se. siolo): stsl. *chrъtzъ*, p. *chart* „vertagus“.
61. **Garze**: stpol. *Gardac* = stsl. *gradъcъ* „kleine Schanze, kl. Burg“: stsl. *gradъ* „oppidum, castellum“.
62. **Gedelitz**: stpl. *Jedlica* lub *Jädlica*, „Tannenwald“: pol. *jedla* l. *jädla*, p. *jodla* = stsl. *jela* „abies“; porównaj gluź. *Jedlica*.
63. **Gielau**: (w dok. XIV. stul. *Gyleve*, *Chileve*, *Ghilow*); stpol. *Jitowa* l. *Jitowo* = n. „Ort mit Mergellagern, Thondorf“: stsl. *ilъ*, p. *ilъ*, cz. *jil* „lutum, argilla“.
64. **Gienau**: pol. *Jinowo* lub *Günowo* t. j. posiadłość *Jina* lub *Gona*: stsl. *inъ* „peregrinus“ lub *gon-iti* „agitare, pellere“.
65. **Glienitz**: stpol. *Glinica* = n. „Lehmbach, Limbach“: stsl. *glina* „lutum“.
66. **Godegord**: n. „Schnakenburg“ (HENNING. Hann. Wendland, str. 27); pol. *god* = stsl. *gadъ* = dniem. „Snake“, gniem. „Schnake“ t. j. „Kleine Schlange“.
67. **Gohlau**; **Gollau**; **Gollern**: stpol. *Gola* = n. „Heide“: stsl. *golъ* „nudus, kahl“.
68. **Gohlefan**: (1360 *Golcuans*); stpol. *Goty Waz* = p. *goty wiaz* = n. „Kahle Ulme“: stsl. *golъ* „nudus“ i *vęzъ* „ulmus“.
69. **Göhrde**: (1450 *Gorde*, 1614 *Görde*); stpol. *Gord* = n. „Schanze, Schloss, Burg“: stsl. *gradъ* „oppidum, castellum“.
70. **Göttien**: (1296 *Geithin*, 1747 *Göthien*); stpol. *Chotin* l. *Chû-*

- tin t. j. posiadłość *Choty* l. *Cháty*: *Chota* (*Châta*) = *Choto* (*Châto*) jest hypokoristikon z formy pełnej *Chotimir* l. *Châtimir* = stsl. *Chotěměřz* l. *Châtěměřz* „paciś amans“: stsl. *chotěti* „cupere“ i *měřz* „pax“.
71. **Govelin**: stpol. *Kobylin* lub *Kobyliña* = n. „Stuterei. Gestüt“: stsl. *kobyła* „equa“; cf. głuź. *Kobelnja* = n. *Göbeln*.
72. **Grabau**; **Grabow**: pol. *Grabow* l. *Grabowo* = n. „Weissbuehenhain“: stsl. *grabz* „carpinus betula, Weissbuche“.
73. **Gühlitz**; (1330 *Gulitze*); **Kühlitz**: stpol. *Golica*, npol. *Gülaica* = n. „Kahlenbach (Heidebach) l. Kahlenberg“: stsl. *golz* „nudus, kahl“; dłuź. *gola* „Heide“.
74. **Guhreitzen**: stpol. *Gorica*, npol. *Göraica* = n. „Bergel. Hübel“: stsl. *gora* „mons“; cf. oddz. IV Nr. 45.
75. **Guhtitz**: stpol. *Chudici*, npol. *Cheudici* = spółnota rodzinna *Chuda*: *Chudo* jest skrócenie formy pełnej *Chudostaw* i pod.: stsl. *chudz* „miser. egens“.
76. **Gülden**: stpol. *Golina*, npol. *Gülaina* = n. „Heideland. Heide“: stsl. **gola* (od *golz* „nudus“) = dłuź. *gola*, głuź. *hola* „Heide“; porównaj *Güldeneitzen* zamiast *Gülneitzen*, oddz. IV Nr. 44 s. v. *golz*.
77. **Gülstorf**: stpol. *Golica*, npol. *Gülaica* = n. „Heidebach“; cf. Nr. 73.
78. **Gülze**: stpol. *Golica*, npol. *Gülaica* „Heidebach, Kahlenbach“; cf. Nr. 73 i 77.
79. **Gummern**: stpol. *Komarno* l. *Komarna*, npol. *Kümornü* l. *Kümorno* = n. „Mückenheim“: stsl. *komarz* „eulex“; cf. luź. *Komorow* „Senftenberg i Commerau“.
80. **Gümse**: pol. *Chümaica* lub *Chümaistě* = n. „Hamsterfeld“: p. *chomik* „Hamster“.
81. **Güstau**: pol. *Chüstawa* l. *Chüstowo* = n. „Platz mit Besenginstergestrüpp“; jest to miejscowość, gdzie rośnie *chwoścze*: stsl. *chwośc*, p. *chwoścze* „cauda felis, genista“; cf. IV Nr. 61.
82. **Güstritz**: (1388 *Gusterisse*); stpol. *Gušterica* lub *Kostrica*, npol. *Geusteraica* l. *Küstraiica* = n. „Eidechsenort, Eidechsenbach“ lub „Knochenstätte, Knochenlager“: pol. *gušter*, *güster*, *geuster* = stsl. *gušterz* „laerta“ lub pol. **kostra*, **küstra* = stsl. **kostra*, cz. *kostra* „Gerippe“.

83. **Harpe**: (1243 *Harpa*); stpol. *Charpa* „Unebenheit. unebener Platz“: p. *chrop-awy* „rauli, holprig“, głuź. *škropawy* „rauli. uneben“.
84. **Jabel**; **Jafel**: (*Jabel*: w XIV. stul. *Jabelen*); stpol. *Jabtoñ*, npol. *Jobłüñ* = stsl. *jablanь* „Apfelbaum“; cf. dluž. *Jabtoñ*.
85. **Jameln**: pol. *Jamélna* l. *Jémélna* = n. „Mistelhain“: stsl. *imela*, p. *jemiota* „Mistel“; cf. p. *Jemielna*, mlr. *Jemelna*; zobacz oddz. IV Nr. 65.
86. **Jarlitz**: stpol. *Gorlica*, npol. *Görlaića* „Brandbach. Brandstelle“: stsl. *gor-čti* „ardere“; cf. oddz. IV. Nr. 47.
87. **Jeetzel**: nazwa wsi wzięta od rzeki *Jeetzel*; *Jeetzel* = *jascla* (se. rzeka) = n. „Eschenbach“; porównaj p. *Jasiela* i oddz. IV. Nr. 69.
88. **Kähmen**: stpol. *Kameñ* lub *Kamén(n)a*, npol. *Komāi* l. *Komén(na)* = n. „Stein“, lub „Steindorf“: stsl. *kamy*, p. *kamieñ* „lapis“.
89. **Kakau**: (1360 *Kakeven*, 1614 *Kackow*); stpol. *Kakowo* (se. siolo) t. j. posiadłość *Kaka*: *Kak* l. *Kako* jest słowo skrócone z formy pełnej, dotąd ciemnej.
90. **Kattien**; **Keddien**: stpol. *Kotina* = n. „Katzenfeld. Katzenberg“ lub pol. *Chotin* resp. *Chätin* = posiadłość *Choty* t. j. *Chotimira* (cf. Nr. 70 *Göttien*): stsl. *koťz* „felis“ lub *chotiti* „cupere“.
91. **Kiefen**: (1289 *Kine*); stpol. *Kijewo* = n. „Stöckicht“ lub „Knüppeldamm“: stsl. i cz. *kyj* „Stock, Knüppel“; cf. p. *Kijów* głuź. *Kij*.
92. **Klecken**: stpol. *Kluky*, npol. *Kleukâi* „springende Quellen. Sprudel“: stsl. **kljukz*, ros. *ključ* „fons saliens“; porównaj stsl. *kljukati* „strepitare“ i Nr. 34.
93. **Klennow**: stpol. *Klenowo* (se. siolo) = n. „Ahornort“: stsl. *klenz*, p. *klon* „acer“; cf. Nr. 35.
94. **Köhlen**; **Kölau**: stpol. *Kotno* i *Kotow* = n. „Pfahlbauort“: stsl. *kolz* „palus“; jest to nader często spotykająca się nazwa miejscowości.
95. **Kolepant**: (w dok. XIV. i XV. stul. *Kolepand*, *Colepant*, *Kolepant*): stpol. *Kolopat* = n. „Knüppelweg“, „Ort an der Knüppeldammstrasse“: stsl. *kolz* „palus“ i *patz* „via“.

96. **Konau; Kōnau:** stpol. *Koñewo*, npol. *Kūñowü* (sc. siolo) = n. „Rossdorf“: stsl. *konn* „equus“.
97. **Kovahl:** stpol. *Kowal* lub l. mn. *Kowali* = n. „Schmiede“: stsl. *kowalb* „faber“; porównaj pomorską nazwę miejscową *Cowal*.
98. **Kroitze:** stpol. *Chrosty*, npol. *Chrištâi* (l. mn. od *chrost* resp. *chrüst*) = n. „Gestrüpp, Eichicht“: stsl. *chvrastz*, p. *chróst*, głuź. *khróst* „sarmentum resp. sarmenta“.
99. **Kröte:** (w dok. XIV. stul. *Krete*, *Crete*): stpol. *Krety* „die Maulwürfe“ (przezvisko): stsl. *krztz*, p. *kret* „talpa“; por. ros. nazwę miejsc. *Kroty*.
100. **Kühren:** stpol. *Chorin*, npol. *Chörin* t. j. posiadłość *Chory* (od źródłosłowu *chor-*) lub stpol. *Koreñ*, npol. *Kóreñ* (od stsl. *korenb* „radix“); porównaj cz. *Chořín* i *Kořen*, dluž. *Kóreñ*.
101. **Kukate:** (1750 *Kokath*); stpol. *Kokoty* = n. „Hähne“ (przezvisko) lub od źródłosłowu stsl. *koch-*, „amare“.
102. **Künsche:** pol. *Chüjnica* czyli *Chüjnca* = n. „Kiefernbusch, Kiefernbaeh“: pol. *chüjna* = dluž. *chójna*, p. *choja*, *choina* = stsl. **chvojna* „pinus“; cf. głuź. *Khójnica*.
103. **Küsten:** pol. *Chüstno* (= stsl. **Chvostno*, sc. selo) = n. „Katzensterzort, Besenginsterplatz“ lub pol. *Küstno* (= stsl. **Kostno*) = n. „Knochenstätte“: stsl. *chvostz* „cauda“ lub *kostb* „os“; cf. Nr. 81 i 82.
104. **Laase; Laasche:** (*Laasche*: 1368 *Laze*); stpol. *Łaz* lub *Łaze* = n. „Gereut“: stsl. **lazz*, luź. *łaz* „Rodung, Hag“.
105. **Laave:** stpol. *Ławy* = n. „Bänke resp. Stege (über Wasserläufe resp. Moräste)“: stsl. *lava* „scamnum“.
106. **Landsatz:** (1450 i 1670 *Lentzatze*, 1745 *Lenzaz*); pol. *Łąć* l. *Łęc* l. *Łęc* (demin. od *łęc* l. *łęc*) = n. „Kleine Biegung, Ort an der Flusskrümmung (der Elbe)“: stsl. **łáčevb*, dem. od *łakz*, „Krümmung, Bogen“; p. *łęk*; por. także p. *łącz* „carex“.
107. **Lanze:** (w dok. XIV. stul. *Lanze*, *Lantze*); pol. *Łąćje* = stsl. **Łáčije*, sło. *Lóče* = n. „Wiesensumpf, Sumpfwiese, Moor“: stsl. *laka* „palus, pratium“.
108. **Lefitz:** (w dok. XIV. stul. *Leveze*, *Levece*): stpol. *Lěwâci* = stsl. **Lěvci* t. j. spółnota rodzinna *Lěwâca* = stsl. **Lěvca*:

- Ljwac* = **Ljwac* jest n. „Linke. Linkhand“. łac. „Scaevola“: stsl. *lěvъ* „scaevus, sinister“.
109. **Lehmke**: pol. *Łomk* = n. „kleine Bruch (Wald-, Stein-, Neu-bruch“): stsl. *lomъ*, dem. *lomъkъ* „Bruch“; porównaj Nr. 117 *Lomitz* i oddz. IV Nr. 125.
110. **Leisten**: (1335 *Lysten*, 1450 *Lesten*); stpol. *Lěština*, npol. *Lěstaina* = n. „Haselbusch, Ort am Haselgebüsch“: stsl. *lěska* „corylus“; cf. p. *Leszczyny*.
111. **Lensian v. Lenzian** (w dok. XIV. stul. *Lentzan*, *Lensan*); **Lenzen**; **Lünzen**: stpol. *Łęčany*, npol. *Łęcana* = niem. „Sumpfansiedler“: stsl. *laka*, p. *laka* „palus, pratum“; cf. stsl. *lacije*, p. *lacz* „carex“; cf. Nr. 106 i 107.
112. **Lessien**: stpol. *Lěština* (cf. Nr. 110) lub *Lěšina* = n. „Laubwald“ (stsl. *lěsz* „silva“).
113. **Liutzji**: (według HENNIGA polabska nazwa za niemiecką „Hitzacker“): stpol. *Łučje*, npol. *Lauci* = stsl. **lučije*, n. sg. „Kienwald“: stsl. *lučъ* „lux“. czes. *louč* „Kien“; cf. oddz. IV Nr. 127.
114. **Liepe**: stpol. *Lipa* „Linde“ lub *Lipe* = p. *lipie* n. sg. „Lindenhein“: stsl. *lipa* „tilia“.
115. **Loge**: stpol. *Ług* = stsl. **lugъ*, dluž. *lug* „Wiesensumpf, Bruch“; cf. oddz. IV Nr. 128.
116. **Loitze v. Loitzen**: (1330 *Lotsen*, 1450 *Lotze*, 1614 *Loitze*); stpol. *Lěštije*, npol. *Lěstje*, *Liostje* = stsl. *lěštije*, n. sg. „Haselbusch, Haselnussgebüsch“: stsl. *lěsku* „corylus“; cf. Nr. 110 i 112 i serb. naz. miejsc. *Lěštije*, *Lješte*, dluž. *Lěšće*.
117. **Lomitz**: stpol. *Łomica* „Steinbruch. Windbruch; Bruchland; Bach im Bruchland“: stsl. *lomъ* „lapicidinae; locus paludosus“; cf. Nr. 109.
118. **Lopau**: stpol. *Łupawa* = n. „Raubnest. Räuberdorf“ (przezwisko): stsl. **lupъ*, p. *lup*, cz. *lup* „rapina, praeda“; porównaj nazwę polową *Lupau*.
119. **Luckau**: stpol. *Łukowo* lub *Łukowa* = n. Zwiebelfeld, Lauchort: stpol. *lukъ* „cepa“; serb. *luk* „allium“; porównaj z tem nazwę zniesionej wsi (teraz pola) *Lockau* pod „Nausen“.
120. **Lüben**; **Lübeln**; **Lübbow**: stpol. *Lubin* — *Lubolin* — *Lubow* t. j. posiadłość *Luby* l. *Lubole* l. *Luba*: *Luba* l. *Lubo*

- i *Lubola* są słowa spieszczone z formy pełnej *Lubomir*, *Lubostaw* i pod.: stpol. *luby*, npol. *leuby* = stsl. *ljubz* „carus, anans“; por. z tem spustoszone miejsce wsi „Luben“.
121. **Lüchow**: (według HENNIGA *Liuchü*): stpol. *Łuchowo* l. *Łuchow*, npol. *Lauchüw* t. j. posiadłość *Łucha*: *Łuch* l. *Łucho* jest forma skrócona. której forma pełna dotąd jest nieznaną; porównaj p. *Łuchowo*.
122. **Lüggau**: stpol. *Ługowa* (sc. rzeka) = n. „Wiesensumpfbach, Grasauffluss, Aubach“: stsl. **lugz*, dluž. *lug* „palus“; cf. Nr. 115.
123. **Lüllau**: stpol. *Luluwa* = niem. „Platz resp. Bach, an dem Loh, Bilsenkraut wächst“: stsl. **ljulb* = serb. *ljulj* „lolum“, p. *lul-ek* „hyoseyamus“.
124. **Lüsen** (1360 *Lusen*); **Lüsche**: stpol. *Łuźje*, npol. *Łeuzé* = stsl. **luźije*, n. sg. „Gesümpfe, Moorplatz“: stsl. *luža*, lůž. *luža* „palus, Pfütze“.
125. **Lütenthien**: (w dok. XIV. st. *Lutentin*); stpol. *Lutętin* t. j. posiadłość *Lutęty*: *Lutęta* jest zdrobniła forma spieszczona (hypocoristicum deminutivum) z formy pełnej *Lutosław*, *Lutomysł* i pod.: stsl. *ljutz* „austerus, dirus“.
126. **Maddau**: (1760 *Moddau*); pol. *Modowa* (sc. wieś) = n. „Honigdorf“: stsl. *medz* „mel“; cf. oddz. IV Nr. 126.
127. **Malchau**: stpol. *Malchowo* (sc. siolo) t. j. posiadłość *Malcha*: *Malüch* = stsl. *malčkz*, cz. *Málek* = niem. „Klein“: stsl. *malz* „parvus“.
128. **Mammoissel**: (1646 *Mameusel*): stpol. *Mojmysle*, npol. *Momäisle* (sc. siolo) t. j. posiadłość *Mojmysla*: stsl. *myslz* „mens“; cf. słowiańskie nom. propr. *Mojmir*, *Mojstaw*.
129. **Marlin**: (1646 *Merlin*); stpol. *Marulin* t. j. posiadłość *Marule*: *Marula* jest hypoe. demin. z formy pełnej **Marostaw* lub podobnej: stsl. **mar-iti*, cz. *mariti* „perdere“.
130. **Masel**: z niem. wyrazu „zum Jasel“ (cf. Mohorn z „zum Ahorn“); stpol. *Jasela* = stsl. *jasenz* „fraxinus“; lecz może ono być wyrazem powstałym przez ściągnięcie (synkope) z *Mammoissel* (patrz Nr. 128).
131. **Meetschow**: (w dok. XIV. stul. *Metzckowe*, *Metzcowe*); stpol. *Měšekoivo*, npol. *Měšeküw[ü]* (sc. siolo) t. j. posiadłość

- Mieszka*: *Mieszek* jest hypoc. demin. z formy pełnej *Mieczysław*.
132. **Mehlfien**: stpol. *Milowina*, npol. *Milüwaina* = n. „seichte sandige Gegend; Untiefe“: stsl. **mělb*, p. *miel*, głuż. *mjel* „seichter, sandiger Ort“; cfr. oddz. IV Nr. 136.
133. **Meitze**: stpol. *Miža*, npol. *Maizo* = n. „Rieselbach“: stsl. *mez-čti*, p. *mžyc* „stillare. rieseln“; porównaj nazwy miejscowości i rzek w Saksonii: *Meisse*, *Meisa*, *Meissen* i t. d.
134. **Meuchefitz**: (w dokum. XV. stul. *Moicheuiz* i *Moycheuizte*); stpol. *Mojkowici* t. j. spółnota rodzinna *Mojka*: *Mojko* jest skróconą i zdrobniałą formą formy pełnej *Mojmir*, *Mojstław* i pod.
135. **Meussliessen**: stpol. *Myslici*, npol. *Mäislaici* t. j. spółnota rodzinna *Mäisla*: *Mäisäl* = stsl. **Mysł* jest słowo spieszczone z formy pełnej *Radomysł*, *Przemysł*, *Mysłimir* i pod.: stsl. *mysl* „mens“.
136. **Middefeitz**: (1747 *Middefitz*); stpł. *Medowica*, npol. *Medüwaića* = n. „Honigbach, Honigdorf“: stsl. *medz* „mel“.
137. **Moisingen**: nazwa wyprowadzona z połabskiego słowa spieszczonego *Mäisäl* (nom. propr.); por. Nr. 135.
138. **Molden**: (w dok. XIII stul. *Moylen*, w XIV. stul. *Moylene*, w XV. stul. *Mollene*); stpol. *Mojlin* t. j. posiadłość *Mojle*: *Mojla* lub *Mojlo* jest zdrobniała forma pieszczotliwa formy pełnej *Mojmir* i pod.; porównaj Nr. 128 i 134.
139. **Molzen**: npol. *Molsin* t. j. posiadłość *Molsy*: *Molsa* l. *Moläs* = cz. *Maleš* t. j. niem. „Klein“: stsl. *malz* „parvus“.
140. **Mützen**: (w dok. XIV. stul. *Mussen* i *Mutze*); stpol. *Mušin*, npol. *Meusin* = n. „Fliegenort, Mückenhain“: stsl. *mucha*, npol. *meuchó* „musca“.
141. **Nauden**: stpol. *Nudno*, npol. *Naudnü* (sc. siolo): stsl. *nuditi* „cogere“; pol. *nuda* „taedium“, *nudny* „eklig“.
142. **Naulitz**: (w dok. XIII. stul. *Naulitze*, w XIV. stul. *Noullisse*, *Noullitze*); stpol. *Nowelici* t. j. spółnota rodzinna *Nowele*: *Nowela* i *Nowula* = niem. „Neumann“: stsl. *novz* „novus“.
143. **Nausen**: stpol. *Nowizna*, npol. *Nüwaizna* = p. *nowizna* „Neuland. Neubruch“: stsl. *novz* „novus“.

144. **Neetze; Neetzen-dorf:** stpol. *Niža*, npol. *Naizo* (sc. wieś) = n. „Niederndorf“: stsl. *nizъ* „deorsum“ i *niže* „inferius“; por. głuź. *Niža Wjes*.
145. **Nemitz:** stpol. *Němci* = stsl. *Němci* („Deutsche“) lub stpol. *Němič*, npol. *Němaic* (= stsl. *Němičъ*, łuź. *Němič* „Deutschdorf“) t. j. niemiecka osada wśród Slowian; do tego należą obydwie opustoszałe wsie *Nemitz* (w nazwach rolnych: *Kurze Nemitz*, *Lange Nemitz*, *Oster-Nemitz*) między wsiami *Dammatz* i *Quickborn* i *Namitz* około *Smárdowa* (*Schmardau*), obie w powiecie Dannenberskim; porównaj oddz. II Nr. 140 *Niemeitz* i dłuź. nazwę wsi *Niemitsch*.
146. **Neritz:** (1360 *Neretze*); pol. (*was*) *na rěcě* = n. „Dorf am Flusse“ t. j. nad *Jaselq* (n. „Jeetzel“): stsl. *na* „in“ i *rěka* „flumen“.
147. **Nestau:** stpol. *Nesytowo* (sc. siolo) t. j. posiadłość *Nesyta*: *Nesyt* (stsl. *ne* + *syto*) = n. „Nimmersatt“.
148. **Nieperfitz:** stpol. *Neborowici* t. j. spółnota rodzinna *Nebora*: stpol. *Nebor* = p. *Nibór*: stsl. *bor-iti* „dimiticare“.
149. **Nievelitz:** stpol. *Nowelici*, npol. *Nüwelaici* t. j. rodzina *Nowele* l. *Nüwele*: *Nowela* = n. „Neumann“; por. Nr. 142.
150. **Noeventhien:** stpol. *Nowętin*, npol. *Nüwętin* t. j. posiadłość *Nowęty*: *Nowęta* jest hypocor. demin. nazwiska złożonego ze stsl. adj. *novъ* „novus“; porównaj p. *Nowoszyn*.
151. **Nüdlitz:** stsl. *Jedlica* = n. „Tannenhain, Tännichtbach“: stsl. *jela* „abies“; por. Nr. 62 *Gedelitz* i oddz. II Nr. 145 *Nedlitz*.
152. **Oitzen; Oitzen-dorf; Otze; Uitze:** stpol. *Osina* i *Osy*, npol. *Wüsaína* i *Wüsaí* = n. „Espenhain“ i „Eспен“: stsl. *osa*, *osina* „populus nigra“.
153. **Ollsen; Uelzen:** stpol. *Olšina*, npol. *Wülsaina* = n. „Erlenholz“: stsl. **olša*, *olcha*, p. *olsza*, głuź. *wólša* „alnus“.
154. **Pampow:** stpol. *Papowo* (sc. siolo) t. j. posiadłość *Papá*: *Pap* jest formą pieszczotliwą i pochodzi od subst. stsl. *papъ*, p. *ppp*, łuź. *pup* „umbilicus, gemma“.
155. **Pannecke:** stpol. *Ponikwa* = p. *ponikwa* i *ponikiew* t. j. otwór. przez który woda strumienia znika pod ziemią.
156. **Penkefitz:** stpol. *Pękowici* t. j. spółnota rodzinna *Pęka*: *Pęk*

- jest forma skrócona formy pełnej *Pekostaw* i pod.: p. *piekny* „decorus“; cfr. oddz. II Nr. 78 *Pink*.
157. **Pinnau**: stpol. *Pänewo*, npol. *Pänou(ü)* t. j. n. „Stöckicht, Stockhausen, Stubbenfeld“: stsl. *pnu* „truncus“; cf. dłuż. *Pñow*, n. *Pinnow*.
158. **Plastau**: stpol. *Plastawa* = n. „Hufenland“: stpol. *plast* = stsl. *plastz* „huba“.
159. **Plate**: (1369 *Plote*); stpol. *Błato*, npol. *Błotü* = stsl. *blato* = n. „Sumpfwald, feuchter Laubwald“, za czem przemawia okolica (porównaj dłuż. *Błota* = n. „Spreewald“). nie zaś od słowa *plotz* „saepes“.
160. **Platenlaase**: stpol. *Blatue łazi* = n. „Gereut im sumpfigen Laubwald“; stsl. *blatonz* „paludis“ i *lazz* „exstirpatio“.
161. **Polau**: stpol. *Palowo*, npol. *Polüw* t. j. posiadłość *Pala*: *Pal* lub *Palo* jest forma skrócona nieznajomego nazwiska pełnego: stsl. *pal-iti* „urere“.
162. **Pommau**: stpol. *Pomowo* l. *Pomüowo* (se. siolo) t. j. posiadłość *Poma* l. *Pomüa*: *Pomo* l. *Pomüo* (= p. *Pomieü*) jest formą pieszczotliwą pełnego *Pomüstaw* i pod.: stsl. *pomü-nüti* „meminisse“.
163. **Pommoissel**: stpol. *Pomysle*, npol. *Pümüisle* (se. siolo) t. j. posiadłość *Pomysla* l. *Pümüista*; *Pomysł* l. *Pümüist* = łuż. *Pomysł*; p. *Przemysł* = stsl. *Prēmysłz*; stsl. *mysl* „mens“.
164. **Popelau**: stpol. *Popelowo* t. j. posiadłość *Popela* = p. *Popiela*: *Popiel*, znane polskie imię resp. nazwisko.
165. **Predöhl**: (1360 *Predol*); stpol. *Prčdol* = stsl. **prčdolz* = serb. *prodol* t. j. „Ort vor dem Thale“ lub „Ansiedlung im Thale“ — może zaś to jest stsl. *prčdělz* „confinium, Grenze“, por. oddz. IV Nr. 186, 1.
166. **Prepow**: może to jest stpol. *Wârbow(o)* = p. *Wierzbow* = n. „Weidenau“: stpol. *wârba* = stsl. *wrzb*, p. *wierzba* „salix“; to tego nazwa roli *Prepow*.
167. **Preten**: stpol. *Prčton*, npol. *Prčtün* t. j. niem. „Platz vor der Tiefe des Wassers, Ort vor der Untiefe“ (p. *tonia* i *tonie*) albo „Durchhau resp. Aushau im Walde, Lichtung“: stsl. **prčtonz*; *teti* (*tna*) „caedere“.

168. **Pretzette**: pol. *Pręścje* = stsl. *prěščije* n. sg. = p. *prze-sieka*, cz. *přeseka* i *přiseka* „Aushau, Holzau, Lichtung, Hag“.
169. **Prezelle**: (w XIV. stul. *Bitzelle*, z tego drogą etymologii ludowej 1613 *Prezelle*, 1784 *Prezel*); stpol. *Büchelje*, npol. *Bäcelje* = stsl. **bačclije* n. sg. „Bienenstand“: stsl. *bčela* „apis“; por. n. miejsc. slo. *Čelje*.
170. **Prezier**; **Pretzier**: stpol. *Prěžir*, npol. *Prëzir* = n. „Ort vor dem (am) Weideland“: stsl. *žirz* „pascuum“; por. oddz. IV. Nr. 279.
171. **Prielip**; **Prilipp**: stpol. *Prilip* = n. „Angeklebtes“ t. j. „Anbau, Dorfanbau“: stsl. *pri* „ad“ + *lěp-iti* „conglutinare“.
172. **Priesseck**: (w dok. XIV. stul. *Preseke*, *Pressck*, *Preszeke*); stpol. *Prěšck*, npol. *Prisčk* = stsl. *prěščkz* „Waldaushau, Holzau, Hag“; cfr. oddz. IV. Nr. 186, 6.
173. **Prisser**: stpol. *Prižir*, npol. *Praizir* = stsl. *pri-žirz* = n. „Ort am Weideland“; cf. oddz. IV. Nr. 279.
174. **Privelack**: stpol. *Priwatâk*, npol. *Praiwotâk* = p. *Przywatek* = n. „Brustwehr am Walle, Umwallung, Verhau, Schanze, Damm“: wieś ta leży przy tamach lub groblach Łobia.
175. **Proitze**: (w dok. XIV. stul. *Prosche*, *Protzen*; w XV. stul. *Protze*); stpol. *Prosno*, npol. *Prüsni* (sc. *pole*, *püli*) = stsl. *prosno* (sc. *polje*) „Hirseland, Hirsefeld“: stsl. *proso* „milium“; cf. oddz. IV. Nr. 191.
176. **Pudripp**: stpol. *Pódryw* = n. „Untergrabung, Falle(?)“: stsl. *podz* „sub“ i *ry-ti* „fodere“.
177. **Püggen**: (w dok. XIV. stul. *Puchene*, *Pukene*, *Puggene*); stpol. *Puchno* l. *Puchna*: stsl. *puch-naŭi*, „tumere“, *puch-tz* „tumidus“.
178. **Pussade**: stpol. *Pósada* = p. *posada* „Ansiedlungsort. Flecken; Freiland“ (= p. *wola*): stsl. *posada* „colonia“; *pó-sad-iti* „colloicare“.
179. **Puttball**: (1330 *Putbul*); stpol. *Pódpolje* = stsl. *podzpolje* = n. „Unterfelden“: stsl. *polje* „campus, ager“.
180. **Quartzau**: (w dokum. XVII. stul. *Quartsau*); stpol. *Chwar-*

stawa = stsl. **Chrastava*, cz. *Chrastava*, głuż. *Khróstawa* = n. „Eichicht, Eichfeld“: stsl. *chvrazъ* „dumetum, sarmentum“.

181. **Radegast**: stpol. *Radogošt* = stsl. **Radogoštъ* t. j. posiadłość *Radogosta*: *Radogost* = stsl. *Radogostъ*, p. *Radogósé*: stsl. *radъ* „libens“ + *gostъ* „hospes“; cf. p. *Radogoszcz*.
182. **Raffatz**: stpol. *Rouâc* = stsl. **rovъcъ* = n. „Kleiner Graben, kl. Steinbruch“: stsl. *rovъ* „fossa“.
183. **Ranzau**: stpol. *Radišewo* = p. *Rzędziszewo* t. j. posiadłość (sioło) *Radiša*: *Radiš* = p. *Rzędzisz* jest formą skróconą formy pełnej *Radistaw* = p. *Rzędzistaw*: stsl. *rdъ* „ordo“ i *slava* „gloria“.
184. **Rassau**: stpol. *Rašewo*, npol. *Rosow(ü)* t. j. posiadłość *Raša*: *Raš* l. *Rašo* = cz. *Ráš*, stsl. **Rašъ* jest skróceniem pełnej formy *Radostaw*, *Radomir* i pod.; por. głuż. nazwę miejsc. *Rašov*.
185. **Reddebeitz**: (w dok. XIV. stul. *Redbutze*, *Redebüz*); stpol. *Radobytici*, npol. *Radübaitici* t. j. spółnota rodzinna *Radobyta*: *Radobyt* jest po łac. „Hilarius“: stsl. *radъ* „libens“, *hilaris* i *by-ti* „esse“.
186. **Reddereitz**: (w dok. XIII. stul. *Riddereschen*, w XIV. stul. *Redderelitze*, *Ridderetze*); stpol. *Radoborici*, npol. *Rodüburaici* t. j. spółnota rodzinna *Radobora*: stsl. *radъ* „laetus“ i *borъ* „pugna“.
187. **Reddien**: pol. *Radin* lub *Rodin* t. j. posiadłość *Rady*: *Rada* jest formą pieszczośliwą formy pełnej *Radostaw*, *Radziwoj* i pod.: stsl. *radъ* „laetus“.
188. **Redemoissel**: stpol. *Radomysle*, npol. *Rodümâisle* (sc. sióło) t. j. posiadłość *Radomyśla*: stsl. *radъ* „laetus“ i *myslъ* „mens, cogitatio“; cf. Nr. 135 i 137.
189. **Reetze**; **Reitze**; **Retzien**: stpol. *Rěčica*, npol. *Rěcaiča* = stsl. *rěčica* „rivus, torrens“; cf. głuż. *Rěčica* = n. „Rietschen“.
190. **Repke**: stpol. *Rěpky*, npol. *Rěbkâi* = n. „Rübenfeld“ l. „Mennigfeld“: stsl. *rěpa* „rapa“ lub **rěpikъ* „argimonia“; możliwą jest również forma *Ropka* l. *Rüpkō* = demin. słowa *ropa* „Salzwasser, Salzquelle“; porównaj nazwy miejscowości maoruskie *Ropka*, *Ropky*, *Ropinka* i pod.

191. **Riebrau**: stpol. *Ribrawa* = n. „Hügel, Leiten; ł. villa in colle sita“: pol. *ribie* „collis“; patrz MIKLOSICH, Ortsnamen a. Appellativen, str. 86 Nr. 532.
192. **Rieckau**: stpol. *Rogowa*, npol. *Rügüwa* (sc. *wäs*) = n. „Ort am Ende, im Winkel“: stsl. *rogz* „cornu“; cf. dłuż. *Rogow*, niem. „Horno“ i *Rockau* (sorb. *Rogow*) w królestwie saskiem.
193. **Riskau**: stpol. *Rožkow*, npol. *Rüzküw* = posiadłość *Rožka* (por. p. n. osobową *Rožek*) lub *Rožkowa* resp. *Rüzkowa* (sc. *wäs*) „Dorf im kleinen Winkel“ lub stpol. *Rička*, npol. *Ricka* = p. *rzciczka* „Bächlein“.
194. **Rosien**: stpol. *Râžina*, npol. *Râzaina* = stsl. *ržina* „Kornboden, Roggenfeld“: stsl. *ržb*, p. *rež* „secale“.
195. **Rosche**: stpol. *Rašew(o)*, npol. *Rosow(ü)* t. j. posiadłość *Raša* (por. Nr. 184 *Rassau*); pol. *Raš* i *Ros*: *Rach* i *Roch* jak p. *Stasz* l. *Staš*: *Stach* (hypoc. z *Stanisław*).
196. **Saasse**: pol. *Sase* lub *Sasi* (l. mn. słowa *Sasinz*) = niem. „die Sachsen“ t. j. kolonia Sasów między Polabami; por. p. *Sasy*.
197. **Sachau**: (1289 *Zacheue*, 1360 *Zachgow*); stpol. *Čachowo* lub *Šachowo*, npol. *Cochüw* l. *Sochüw* t. j. posiadłość *Čacha* l. *Šacha*: *Čach* lub *Šach* jest formą spieszczoną formy pełnej *Častaw* lub *Šustaw*(?); stsl. źródłosłów *ča-* lub *čak-* lub *šach-*, patrz MIKLOSICH, Bildung d. slav. Personennamen, str. 113 nst. Nr. 439 i 441 i MIKLOSICH, Ortsn. a. Pers.-n., str. 70 i 72, Nr. 351 i 361; do tego przychodzi nazwa opustoszałej wsi (roli) *Zachau*.
198. **Saggrian**: (w XIV. stul. *Sageran*, *Zagharan*); stpol. *Zagořane* t. j. niem. „die Dorfbewohner hinter (za) dem Berge (gora)“; porównaj cz. nazwę miejsc. *Zahořany*.
199. **Salderatzen**: (w dok. XIV. stul. *Salderatze*, *Salderaz*, *Salderans*; w metryce kościelnej niekiedy *Salatzen*); może stpol. *Saltinac* l. *Slatinac* = stsl. **slatinьcъ* „parva palus aquae salsae“: stsl. *slatina* „aqua salsa“; porównaj *Soldin* (= pom. *Soltina*) w Nowej Marchii.
200. **Sammatz**: (1450 *Zamaszke*, 1625 *Sammatzsche*, 1670 *Sam-*

- matze*): stpol. *Zamočje*, npol. *Zomücje* t. j. n. „Ort hinter dem Sumpf resp. Morast“: stsl. **zamočije*, od *za* + *moča* („palus“); porównaj oddz. IV. Nr. 139 i Nr. 271, 24.
201. **Sarenseck**: (1450 *Sarnszecke*); stpol. *Žarnosiky*, npol. *Zar-nüsičky* = n. „Ansiedlung der Mühlsteinbauer“: stsl. *žrny* „Mühle“ i *sik-ati* „hauen, schneiden“; cf. n. miejsc. głuz. *Žornosyki*, n. „Sornssig“ i cz. *Žernoseky*, n. „Tschernosek“.
202. **Sarreitz**: stpol. *Zarččeje*, npol. *Zorčeje* = stsl. *za-ričije*, n. sg. „Ort jenseits des Baches“ (stsl. *za* + *rika*) albo też stpol. *Zarččeje*, npol. *Zoricje* „Verbot. Schonung, Gehege“ (pol. *zaręcz*, *zoricz* = stsl. *za-rěšti* „vetare“).
203. **Satemin**: (w dok. XIV. stul. *Zacemyn*, *Sacemyn*, *Satamin*, *Zatemin*); stpol. *Sětčmin*, npol. *Šatčmin* t. j. posiadłość *Sětčemy* lub *Šatčmy*: *Sětčma* (*Šatčma*) jest pieszczotliwym skróceniem nazwy osobowej *Sětčmir*: stsl. pierwiastek *sět-* „memoria“; patrz MIKLOSICH, Slav. Personennamen, str. 106 i por. podobne nazwy osobowe polskie *Siecięgniew*, *Sieciestaw*.
204. **Satkow**: stpol. *Sětchowo*, npol. *Šat(č)chüw(ü)* t. j. posiadłość *Sětčcha* (*Šatčcha*): *Sětčch* (*Šatčch*) = p. *Siecięch* jest hypocoristicum formy pełnej *Sětčstaw* = p. *Sieciestaw*; zobacz Nr. 203.
205. **Schlannau**; **Schlankau**; **Schlanze** (w XIV. stul. *Stance*, *Stanse*): stpol. *Stanawa* (se. rzeka), *Stankawa* (se. rzeka), *Stanica* = „Salzbach, Salzach, Salzquelle“: stsl. *slanz* i *slanavz* „salsus“.
206. **Schletau**: stpol. *Złatawa* „Goldbach“: stsl. *zlato* = pol. *złatü* „aurum“.
207. **Schlieckau**: stpol. *Sliwkowa* (se. *uas*) „Pflaumendorf. Ort am Pflaumengarten“ (śliwnik): stsl. *sliva* „prunus“; cfr. oddz. IV. Nr. 216 i n. miejsc. serb. *Slivova* i porównaj z tem także dolnoniemiecką nazwę miejscowości *Plumbohm* w powiecie dannenberskim.
208. **Schmardau**; **Schmarsau** (w XIV. stul. *Smarsove*, *Smarzow*): stpol. *Smardowo* i *Smardzowo* l. *Smärzowo* (se. sióło) t. j. wieś *smardów*: stsl. *smrzdz* = p. *smard* „plebejus, vasallus“; por. pol. *smardzi* „Bauernschaft“.

209. **Schmessau:** (z *Schmersau*, *Smersau*); stpol. *Smârdzowo* l. *Smârzowo* = n. „Bauerndorf, Dorf der Leibeignen“; porównaj Nr. 208 *Schmarsau*.
210. **Schmölau:** stpol. *Smolawa*, npol. *Smülowo* = *Smolica* „Harzbach, Teerofen-fließ“: stsl. *smola* = pol. *smüła* „pix, bitumen; Harz, Ofen, Hölle“.
211. **Schreyahn:** (w XIV. stul. *Screye*, *Schrey*, *Schrean*); nazwa jest pewnie słowiańska, ale wyjaśnić ją trudno; może pol. **skwreña* l. *skreña* = stsl. *skvrna* i *skrna*, cz. *škrna* „Makel, Schmutz“.
212. **Schweskau:** stpol. *Šwestkowa*, npol. *Swesküwo* (sc. *wâs*), „Dorf an der Zwetschkenpflanzung“: pol. *šwestka*, *sweska*, p. *szwestka* i *szweska*, cz. *švestka* „Zwetschke“.
213. **Schweimke:** stpol. *Swibky*, npol. *Swaibkâi* „die Kornelkirschen, Ort an den Kornelkirschen“: stsl. *sviba*, dem. *svibka* „cornus sanguinea“; cf. oddz. IV. Nr. 239.
214. **Schwemlitz:** stpol. *Swiblica* „Kornelkirschenfluss, Hartriegelbach“: pol. *swibla* l. *swaibla* = *swiba* i *swaiba* „cornus sanguinea“; patrz oddz. IV. Nr. 239.
215. **Schwiepke:** (1296 *Szweput*, dzisiaj w ludowym języku prawie *Schwiebki*); pol. *Swejet* = stsl. **švepetъ*, ros. *švepetъ*, p. *šwiepet* = n. „Baumhöhle für Waldbienen, Bienenbeute“.
216. **Seerau:** (1330 *Zireve*, 1490 *Zirave*); stpol. *Sěrawa* „Bach mit bläulichem Wasser resp. Ansiedlung dabei“: stsl. *šěrz*, kasz. *sery*, głuż. *šěry* „glaucus“; albo stpol. *Žirawa* „Weideland, Hutung“: stsl. *žirъ* „pascuum“; cf. oddz. IV. Nr. 279; do tego nazwy gruntów *Serau* i *Schrau*.
217. **Sellien:** stpol. *Zelino* (sc. sioło) = n. „Ort mit Kraut- und Gemüsebau“: stsl. *zeliye* = npol. *zile* „herbae, pascuum“; por. wsie *Sellin* na Rugii i *Sellin* i *Zellin* w Nowej Marchii.
218. **Siemen:** stpol. *Zemin*, npol. *Zimin* t. j. posiadłość *Zemy* (*Zimâi*): *Sema* = p. *Ziema* jest hypocoristicum do formy pełnej *Ziemistaw*, *Ziemonyst* i pod.: pol. *ziâta* = stsl. *zemlja*, p. *ziemia* „terra“.
219. **Simander:** (1360 *Zimandere*); stpol. *Zemâtowo* (sc. sioło) tj. posiadłość *Zemâty*: *Zemâta* l. *Zemâta* jest zdrobniałą formą

- pieszczotliwą pełnego *Ziemistaw*, *Ziemonyst* i pod.; patrz Nr. 218.
220. **Sipnitz**: stpol. *Šipnica*, npol. *Saibnaiča* = n. „der pfeifende, flüsternde, murmelnde Bach“: stsl. pierw. *šip-*, *šipz-tati* „sibilare, susurrare“; ros. *šipčty* „pfeifen“.
221. **Solkau**: (w XIV. stul. *Zolcove*, *Tzolkow*, *Solkove*, w XVII. stul. *Solkow*); stpol. *Sulkowo* (se. siolo) tj. posiadłość *Sulka*: *Sulák* l. *Sulko* = p. *Sulek* jest hypoc. demin. formy pełnej *Sulistaw*, *Sulimir* i pod.: stsl. *sulijb* „potior, melior“.
222. **Soven**: stpol. *Soite* = stsl. *sovije* n. sg. = n. „Eulenort, Ulenhorst“: stsl. *sova* „noctua“; cf. dłuż. *Sowje* l. *Sowjo*, n. Saue l. Sauo.
223. **Splietau**: stpol. *Splótawa*, npol. *Splütowo* = n. „Umzäunung, Hag“: stsl. *sz-plesti* „contexere“, p. i luż. *plót* „saepes“.
224. **Stapel** (1291 *Stipele*) i **Stiepelse** (1209 *Stapelitz*): stpol. *Stáple* i *Stápliste* = n. „Schweineweide, Schweinehürde“: stsl. **stopleje* i **stoplešte*, od *stople* „sus“; tu należy też nazwa gruntu *Stapel*.
225. **Strachau**: stpol. *Strachowo* t. j. posiadłość *Stracha*: *Strach* jest formą skróconą z *Strachomir* i pod.: stsl. *strachz* „terror“; zob. oddz. IV. Nr. 229.
226. **Streetz**: stpol. *Strědza*, npol. *Strězo* = stpolsk. *strzodza* = stsl. **strěžda* „custodia, Warte“; porównaj oddz. IV. Nr. 232 i stsl. *straža* „custodia“ i głuż. nazwę miejsce. *Stróža* „Warte“; tu należy też nazwa wsi opustoszałej *Stresow*.
227. **Sückau**: (1690 *Suckau*); stpol. *Sucha*, npol. *Seuchó* (se. niwa) = n. „trockener Ackerboden, dürres, wasserarmes Land“: stsl. *suchz* „siccus“; cf. *Suckau* = p. *Sucha* na Śląsku.
228. **Süthen**: (w dok. XIV. stul. *Cetene*, *Suthene*); stpol. *Žitin*, npol. *Zaitin* t. j. posiadłość *Žity*: *Žit(a)* jest formą skróconą formy pełnej *Žitomysł*, *Žitomir* i pod.: stsl. *žitb* „vita“; por. Nr. 275 *Zethen*.
229. **Tarmitz**: stpol. *Târmica* = n. „kleiner Turm, kleine Burg“: stsl. **trzm*, cf. *trěmz* „turris“; por. cz. *s-trmý* „praeceps“, *strměti* „excellere“ i cz. nazwę miejsce. *Trmice*, n. „Türnitz“

230. **Teich losen**: stpol. *Łazi*, npol. *Łozai* = p. *Łazy* t. j. „Roudungen. Gereut“: stsl. **lazъ*, pol. i. luż. *laz* „terra exstirpata“.
231. **Teschendorf**: stpol. *Těšin*, npol. *Těsin* t. j. posiadłość *Těchy*: *Těcha* jest hypocor. do formy pełnej *Těchomiř*, *Těchorad* i pod.: stsl. *těcha* „consolatio“; por. p. *Cieszyn*.
232. **Thielitz**: stpol. *Dolica*, npol. *Dülaiča* „kleines Thal“: stsl. *dolъ* „vallis“ — lub *Telica*, *Telnica* = n. „Kälberhürde“: stsl. *telę* „vitulus“.
233. **Thören**: stpol. *Gora*, npol. *Tjöra* (*jöra*) = n. „Bergen“: stsl. *gora* „mons“; porównaj *Tjörnska*, według HENNIGA polabska nazwa miasteczka *Bergen*.
234. **Thune**: (1365 *Tune*); stpol. *Tuñe* lub *Tyñe* = stsl. **tyñije* n. sg. „Steinburg“: stsl. *tyñъ*, cz. *týn*, p. *tyñ-iec* „locus lapidibus saeptus“.
235. **Thunpadel**: pol. *Tupadły* (l. mn. słowa *Tupadła*) = n. „die Stumpfen, die Dummköpfe“ (przezvisko): stsl. *tapъ* „obtusus“; porównaj nazwiska polskie *Tupadła*, *Tapata*, *Tupad* i czeskie *Tupadla*, *Tupala*, *Tupad* i prócz tego częste w pierwotnie polskim okręgu językowym nazwy miejscowości *Tumpadel*, *Dummadel*, *Tuppadel*, *Tupadly*, a w czeskim okręgu językowym *Tupadly* i nazwiska rodzinne *Tupadel*, *Taupadel*, *Taubadel*.
236. **Thurau**: stpol. *Turowa* l. *Turowo* = n. „Auerochsenort“: stsl. *turъ* „urus“; cf. n. miejsc. polskie *Turów*, *Turowo* i łużyckie *Turjo*, *Turja* l. *Turjej* = n. „Tauer“.
237. **Tiessau**: stpol. *Tisowa* l. *Tisowo* = n. „Eibenu, Eibau“: stsl. *tisz* „taxus, Eibenbaum“; por. oddz. IV. Nr. 247.
238. **Timmeitz**: stpol. *Tinnica*, npol. *Timnuiča* = n. „Sumpfbach“: stsl. *timčno* „coenum, lutum“; porównaj nazwę strumienia *Temnitz* w Marchii.
239. **Tolstefanz**: stpol. *Tolsty Waz* = n. „dicke Rüter“ t. j. osada około grubego wiązu: stsl. *tlstъ* „crassus“ i **vęzъ* „ulmus“.
240. **Tosterglope**: stpol. *Tätste Gławy*, npol. *Tauste Gławai* = n. „die dicken Köpfe, Dickköpfe“ (przezvisko): stsl. *tlstъ*

- „*crassus*“ i *glava* „*caput*“; por. cz. n. miejsce. *Hlupohlavy*, *Holohlavy*, *Polohlavy* i pod.
241. **Trabuhn**: (w dokum. z drugiej połowy XIV. stulecia *Tre-
bün*, *Trebbün*); stpol. *Trëboñ*, npol. *Trëbün* l. *Trëbün* t. j. posiadłość *Trëbona*: *Trëbon* jest formą skróconą nazwy osobowej *Trëbomysł* = stsl. *Trëbomyslъ* i pod.: stsl. *trëb-
bnъ* „*aptus*“; cf. cz. *Trëboñ* = n. „*Wittingau*“.
242. **Trebel**: (1360 *Trebele*, 1613 *Trebel*); pol. *Trëbel* l. *Trëbele* (l. mn.) = „*Rodung, Gereut*“: stsl. *trëb-iti* „*purgare, exstirpare*“; cf. dłuż. *Trëbule* = n. „*Triebel*“.
243. **Tripkau**: stpol. *Trëbkowo*, npol. *Trëbküw(ü)* t. j. posiadłość *Trëbka*: *Trëbak* = cz. *Trëbek* jest hypoc. demin. nazwy osobowej *Trëbistaw* i pod.: stsl. *trëb-
bnъ* „*idoneus, aptus*“.
244. **Tülau**: stpol. *Tolowo*, npol. *Tülüw* t. j. posiadłość *Tola* l. *Tüla*: *Tol* l. *Tül* jest hypocor. z formy pełnej *Toligniew*, *Tolimir* i pod.: stsl. *tol-iti* „*placare*“.
245. **Tüschau**: (w dok. XIV. stul. *Tuschowe*, *Tuschow*, *Tuscow* *Tuskowe*); stpol. *Tuskowo*, npol. *Teusküw* t. j. posiadłość *Tuška*: *Tušäk* = p. *Tuszek* jest hypocor. nazwy osobowej *Tuchomysł* i pod.: stsl. **tuch-ati*, cz. *touchati*, *tušiti* „*spereare*“; por. n. miejsce. p. *Tuszkow*.
246. **Vaddensen**: (1360 *Wodenisse*); pol. *Wadimici* t. j. spółnota rodzinna *Wadimy*: *Wadima* jest formą skróconą formy pełnej *Wadimir* i pod.: stsl. *vada* (*sz-vada*) „*contentio*“.
247. **Varbitz**: (1614 *Varbitz*); stpol. *Wärbica* = n. „*Weidenbach*“: stsl. *vrzba* „*salix*“.
248. **Vasenthien**: (1360 *Varentin*, 1368 *Vartzentin*, 1613 *Vasentien*); stpol. *Wäršëtin*, npol. *Wäršëtin* t. j. posiadłość *Wäršëty*: *Wäršëta* = p. **Wierszëta* jest hypocoristicon deminutivum nazwy osobowej *Wierchosław* i pod.: stsl. *vrzchъ* „*apex, cacumen*“.
249. **Ventschau**: stpol. *Węcowo* (sc. siolo) t. j. posiadłość *Węca*: *Węco* = p. *Więco* jest formą spieszoną nazwy os. *Węc-
cestaw*, p. *Więc(es)ław*: stsl. *vęšte* „*plus*“.
250. **Viehle**: stpol. *Wela*, npol. *Wilo* (sc. *wäs*) = n. „*grosses Dorf*“: stsl. *velijъ* „*magnus*“.
251. **Vietze**; **Wietze**; **Wietzen-dorf**; **Witze** (poboczny strumień

- rzeki *Oertze*); **Voitze**; **Wetzen**: npól. *Wüsa* lub *Wüsaina* „Espenhain, Espenbach“; porównaj Nr. 152 *Oitzen*.
252. **Vockfey**: (w dok. *Vokeue*); stpol. *Wokowy*, npól. *Wäküwüi* = stsl. *okowy* „Fesseln, Bande“ i t. p.
253. **Volkfien**: (w XIV. stul. *Volcwin, Volquiene*); stpol. *Wätkowina* = n. „Wolfsgehege, Wolfsbach“: stpol. *wätk*, npól. *wänk* = stsl. *vlzkz* „lupus“.
254. **Waddeweytz**: (1360 *Wodeuisse*, 1654 *Wadewitz*); stpol. *Wadowici*, npól. *Wodüwaici* t. j. spółnota rodzinna *Wada*: *Wado* l. *Wad* jest formą skróconą imienia osob. *Wadislaw* i pod.: stsl. *vada* „contentio“; cf. Nr. 246 *Vaddensen*.
255. **Wappeus**: npól. *Wäpeus* = stsl. **opuš* = głuź. *wopus* „Schwanz, Anhang, Anhängsel, Anbau“ (przezwisło).
256. **Warnau**: (rzeka i wieś); stpol. *Warnawa* = n. „Schwarzbach“ lub „Krähenfluss“: stsl. *wranz* „niger“ i „corvus“.
257. **Wedderin**; **Weddrien**: stpol. *Wodrina*, npól. *Wädraina*: stsl. *odrz* „lectus“, *odrina* „caulae“; patrz MIKLOSICH Etym. Wörtb. str. 219 *odrz*.
258. **Wehlen**: stpol. *Welin* t. j. posiadłość *Wele*: *Wela* = p. *Wiel*, łuz. *Wjela* jest formą spieszczoną nazwy osobowej *Wielimir*, *Wielislaw* i pod.: stsl. *velijb* „magnus“.
259. **Weidars**: według HENNIGA polabska nazwa miasta *Dannenber*; popsuta z *Waitjai-s* t. j. *Waikäi* „Stadt“: stsl. **viky* l. mn. od **vika*, łuz. *wiki*; cf. Nr. 267.
260. **Weitsche**: (1758 *Weitzke*); npól. *Wäsko* = p. *wioska* t. j. „Dörflein“; por. cz. *l'éska*, dluž. *Wjaska*.
261. **Wendisch u. Deutsch-Ewern**: pol. *Jaworha* = n. „Ahornhain“: stsl. **jaworz*, ros. *jaworz* „platanus orientalis“, cz. *javor*, łuz. *javor* „acer“.
262. **Wibbese**: (w dok. XIV.—XVII. stul. *Wibbezede, Wibbesede, Wübbesede*); pol. *Wübjędz* lub *Wübjędza* = stsl. **objazdz* l. **objazda* = *ujazdz* „Grenzumritt behufs Besitzergreifung“; cf. n. miejsce. p. *Objazda* i dyal. *Wobjazda*, niem. „Wobesde“; porównaj także MIKLOSICH, Ortsnamen a. Appell. II, p. 112.
263. **Wilkens-dorf**: stpol. *Welkowo*, npól. *Wülküw* t. j. posiadłość *Welka*: stpol. *Weläk*, *Welko* = cz. *Velek* jest zdrobniałą

- formą spieszczoną nazwy osobowej *Wielistaw*, *Wielimir* i pod.: stsl. *velijb* „magnus“.
264. **Winsen; Wentzen-dorf**: stpol. *Węzina* = n. „Ulmenhain“: stsl. **vęzn*, p. *wiąz* „ulmus“; cf. oddz. IV. Nr. 260.
265. **Witt-feitzen**: (*Gross- u. Klein-Wittfeitzen*; w dok. XIV. stul. *Witveghzen*, *Wituezen*; 1745 *Witfez*): jest to „vox hybrida“ z dolno-niemieckiego *wit* = gniem. *weiss* (p. biały) i połabskiego *waiseñ* lub *waisna* „Kirsche, Kirschbaum“ t. j. osada u białej wiśni; porównaj Nr. 40 *Dickfeitzen* i oddz. IV. Nr. 263.
266. **Witzeetze; Wietzetz**: (1616 *Witzetzo*); stpol. *Wysočka*, npol. *Wäisüčko* (por. ros. n. miejsc. *Vysocka*) lub stpol. *Wysoke*, npol. *Wäisüke* (*Wäisütje*; por. p. n. miejsc. *Wysokie*) = n. „Hohendorf“: stsl. *vysokz* „altus“.
267. **Woikam**: według H. Гутнеgo połabska nazwa miasta *Dannenberg*; Гутне błędnie podaje dat. pl. *wáikam* (z frazesu *aidą ků wáikam* „ich gehe zur Stadt“) zamiast nom. pl. *Wáikái* t. j. n. „Stadt“; cf. luz. *wiki* „Markt, Marktplatz“ i n. miejsc. dłuż. *Wiki* i porównaj inne dwie nazwy połabskie miasta Dannenberga *Weidars* (Nr. 259) i *Swaideli gord* (oddz. IV. Nr. 239).
268. **Wrechau**: (1360 *Vrechov*, 1450 *Wrechauw*, 1613 *Wrichow*); stpol. *Wrëchow* lub *Wrëchowa* (sc. *wäs*), npol. *Wrichow* l. *Wrichowa* = n. „Nussdorf“: stpol. *w(o)rëch*, npol. *wrich* = stsl. *orëchz* „nux. Nuss“; cf. n. miejsc. p. *Orzechow*, cz. *Ořechow*, ros. *Orëchovo*.
269. **Wustrow**: (w XIV. stul. *Wzstroue*, *Wzstrow*); pol. *Wóstrou*, *Weustrüw* = stsl. *ostrovz*, p. *ostrów*, głuż. *wotrow* „insula, Werder, Aue“.
270. **Zadrau**: pol. *Zadâra*, *Zadra* = n. „Kluft“: stsl. *za-dâra*, *zadorz* „scissura“; do tego nazwa łąk *Zadrau-wiesen*.
271. **Zarenthien**: stpol. *Čârnetin*, npol. *Čâr(n)etin* t. j. posiadłość *Čârnety*: *Čârnetá* = p. *Czarnięta* jest hypocor. demin. nazwy osobowej *Čárnobył*, *Čárnomir* i pod. (patrz MIKLOSICH, Personenn., str. 114); stsl. *črânz* „niger“; cf. n. miejsc. *Zarrentin* w Mecklenburgu.
272. **Zebelin**: (w drugiej połowie XIII. stul. *Tzibelin*, *Tzabelin*,

- Zebelin*, w drugiej poł. XIV. stul. *Sebbelin*, w metr. kościele. *Soblin*): stpol. *Sobilin*, npol. *Sübilin* t. j. posiadłość *Sobile*: *Sobila* = p. *Sobek* jest hypocor. demin. nazwy osobowej *Sobiastaw* i pod.: stsl. pierwiastek *sobz* „adiumentum“, patrz MIKLOSICH, Pers.-nam. str. 100.
273. **Zeetze**: stpol. *Sččeje*, npol. *Sčeje* = stsl. *sččije* n. sg. „Aus-hau, Holzau, Hag“; por. czeską nazwę miejsc. *Sčč* (osada *vzniklá na místě lesa posekaúcho*).
274. **Zernien**: stpol. *Čárnin*, npol. *Čárnin* t. j. posiadłość *Čárnie*: *Čárnia* = dłuż. *Cerúa* jest formą skróconą nazwy pełnej *Čárnomir* i pod.: stsl. *črwnz* „niger“; por. Nr. 271.
275. **Zethen**: stpol. *Žitua* l. *Žitno*, npol. *Zaituo* l. *Zaitnü* = n. „Kornboden, Korndorf“ — lub *Žitin* tj. posiadłość *Žity*: *Žita* = *Žito* jest formą skróconą formy pełnej *Žitomir* i pod., por. Nr. 228 *Süthen*: stsl. *žito* „frumentum“ l. *žitv* „vita“.
276. **Zicherie**: stpol. i stsl. *Sucha goru*, npol. *Seucho jóra* = n. „trockener Berg, kahler Berg, Kallenberg“.
277. **Zieritz**: stpol. *Žirica*, l. *Žiristé* = n. „Weideland. Weidewald. Hutung, Hutberg“: stsl. *žirz* „pascuum“; por. oddz. IV. Nr. 279.

DODATEK.

Opustoszałe marki (zniesione wsie), których nazwy jeszcze żyją w nazwach gruntów (pól):

1. **Bruchow**: stpol. *Brochowo* l. *Bruchow*: pierwiastek stsl. *broch-*, cf. MIKLOSICH, Ortsnamen a. Pers.-nam., str. 18 *brach*.
2. **Büskau**: stpol. *Bożkowo*, npol. *Büsküw* (se. sióło) t. j. posiadłość *Bożka* l. *Büzka*: *Božák* l. *Büzák* = p. *Božek* jest hypocor. demin. nazwy osobow. *Božydar*, *Bogustaw* i pod.: stsl. *bogz* „deus“.
3. **Daseneck**: (1636 *Daseneick*); pol. *Dazainák* t. j. mała posiadłość *Daze*: *Daza* (stpol. *Daža*) jest formą spieszoną nazwy osobowej *Daždbogz* = „Theodorus“; cf. n. miejsce. głuź. *Dažin* i *Dažink*.
4. **Drommatz i Drummatz**: stpol. *Drugomác*, npol. *Draugümac* = stsl. *drugomcz* t. j. posiadłość *Drugoma*: *Drugom* jest

skróceniem formy pełnej *Drugomysl*: stsl. *drug* „amicus” i *mysl* „cogitatio”.

5. **Gadenzien**: stpol. *Godętin* t. j. posiadłość *Godęty*: *Godęta* jest zdrobniałą formą spieszoną nazwy osobowej *Godomir* *Godostaw* i pod.: stsl. *god-mnz* „aptus”.
6. **Gordelitz**: („Gordelitzer Fuhrenkamp”); stpol. *Goręlišć* = n. „Brandstätte; der Brand”: stsl. *goręti* „ardere”; cf. oddz. IV. Nr. 47.
7. **Granthien**: (miejsceowość w lesie *Göhrde*); stpol. *Gorętin* t. j. posiadłość *Goręty*: *Goręta* jest hypoc. dem. nazwy osob. *Goristaw* (p. *Gorzystaw*) i pod.: stsl. *gor-ęti* „flagrare”.
8. **Gronau**: stpol. *Gronowa* (sc. wieś) = n. „Ansiedlung an der Ecke, Kante, am Ort, Ortenberg, Ortenburg”: stsl. pierwiastek *gron-*; porównaj p. i dłuż. *granica* „Grenze”, głuż. *hrono* „Ecke, Kante” i nazwę miejscowości *Granau* w Starej Marchii.
9. **Karchau**: stpol. *Kärchowo* tj. posiadłość *Kärcha*: pol. *kärch*¹⁾ = stsl. **kręchъ*, cz. *krch* „sinister”; cf. oddz. II. Nr. 43.
10. **Leibthien**: stpol. *Lubotin*, npol. *Leubütin* t. j. posiadłość *Luboty*: *Lubota* jest formą spieszoną nazwy osobowej *Lubomir* i pod.; por. p. n. miejsc. *Lubotyń*.
11. **Liessau i Liessow i Lissau**: (w nazwach „Lissauer Berg. achter den Liessow, Klein-Liessau-feld i t. d.”); stpol. *Ły-sawa* (sc. gora) = n. „Kahlenberg”: stsl. *lysz* „nudus, kahl, ohne Baumwuchs”.
12. **Lüskau**: stpol. *Lęska*, npol. *Liska* = stsl. *lęska*, p. *laska* = niem. „Haselnussstrauch”; porównaj łuz. n. miejsc. *Lęska* i *Lęskej*.
13. **Muchow**: stpol. *Muchowo*: stsl. *mucha* „musca, Fliege”.
14. **Pampow**: (1613 *Pampow*); pol. *Papow* = n. „Ort auf dem

¹⁾ Tego samego pochodzenia może jest nazwa wsi lünebur-skich [**Gross u. Klein-] Garge**; porównaj nazwy *Karchow* (w dok *Karghow*) w Mecklenb., *Karchowo* w Pozn., *Karchów* na Śląsku *Karge [-Unruhstadt]* w Pozn. (pow. Babimost); ale możliwe też jest wywodzenie od źródłosłowu stsl. *kręchъ* „Stück, Broeke”, p. *kruchy* „zerbrochen, zerrissen”.

- flachen Hügel“: pol. *pap* l. *pop*, p. *pp* = stsl. *papz* „umbilicus, Nabel, flacher Hügel“; cf. n. miejsc. p. *Pępowo*.
15. **Quitow**: pol. *Kwitošov* t. j. posiadłość *Kwitoša*: *Kwitoš* jest formą skróconą nazwiska *Kwitošlaw*: stpol. *kwit* = p. *kwiat* „flos“ i *sława* „gloria“.
16. **Zetau i Cetau**: (miejscowość w lesie *Göhrde*); stpol. *Žitawa*, npol. *Zaitowo* = n. „Getreidegegend, Kornkammer, Kornfliess“: stsl. *žito* „frumentum“; porównaj nazwy miejscowości *Zeitau* w Starej Marchii i *Zethau* i *Zittau* (głuz. *Žitawa*) w królestwie saskiem.
17. **Zienitz**: (także miejsc. w lesie *Göhrde*); stpol. *Sěnica*, npol. *Sěnaiča* „Heubach, Wiesenbach“: stsl. *sěno* „foenum“; cf. oddz. IV. Nr. 212.

II. Nazwiska rodzinne.

Cyfra I., umieszczona za nazwiskiem rodzinnem oznacza, że takowe było nazwą osoby względnie zawołaniem tejsze; cyfra II. oznacza, że nazwisko rodzinne wywodzi się od przydomka, odnoszącego się pierwotnie do jakiegoś rzemiosła lub zatrudnienia odnośnej osoby; cyfra III. oznacza, że nazwisko było pierwotnie przezwiskiem osoby; czwartą klasę (IV.) wreszcie stanowią te nazwiska rodzinne, które są wzięte z nazw miejscowości. Noszący nazwisko tej ostatniej klasy (IV.) nie musi być pochodzenia słowiańskiego; przeciwnie o pierwszych trzech klasach nazwisk na pewno przyjąć można, że nosili je słowiańscy (połabsko-wendyjscy) przodkowie. Z tego względu uważałem za konieczne, podzielić nazwiska rodzinne na dwie grupy, tak, że do pierwszej (a) należą trzy pierwsze klasy, do drugiej (b) klasa czwarta.

Szczególnie uwagi godnem jest nadzwyczaj częste pojawianie się nazwiska *Schulz(e)* w wendyjskich okolicach księstwa Lüneburskiego; tak n. p. w wiosce *Marlinie* nazywają się tak wszyscy ojcowie rodzin w liczbie dziewięciu, a są odróżniani od siebie za pomocą przezwisk. Soltystwo było mianowicie w kraju Wendów bardzo poszukiwane i przedmiotem starań i zabiegów

ze względu na związaną z niem swobodę łąnową kraju („Freihufe“), czyli tak zwanej usługi kraju dla sołtysów (stpol. *gostnica*, npol. *güstnaića*, niem. „Schulzendienstand“; patrz oddz. IV. Nr. 48), z tego więc też powodu wszyscy ojeowie rodzin we wsi starali się z biegiem czasu, urzędując po kolei, osiągnąć urząd sołtysa zmieniając swe nazwiska na nazwę sołtysa.

a) Pierwsza grupa.

1. **Bacheratz II**: pol. *Pąfjörac* = stsl. *pogorice* = n. „Bergbewohner, Bergmann“; stsl. *gora* „mons“.
2. **Bagunk III**: stpol. *Pajók*, npol. *Pojúk* = stsl. *pačkz* „Spinne“.
3. **Bahlke I**: stpol. *Balko* t. j. demin. od *Bala*, hypocoristicon do „Balthasar“; por. głuż. i dłuż. nazwiska *Balo* i *Balko*.
4. **Banneik II**: stpol. *Panik*, npol. *Ponaik* = stsl. **panikz* „Junker“; stsl. **panz* „dominus“; cf. cz. *Paník*.
5. **Banneitz** i popsute **Bonatz II**: stpol. *Panič*, npol. *Ponaic* = stsl. **paničz* „Junker“; stsl. *panz* „dominus“; cf. luż. *Panič*.
6. **Bardien I**: stpol. *Bartoń*, npol. *Bortün* t. j. hyp. do „Bartholomaeus“; por. cz. *Bartoň*.
7. **Bartenick I**: stpol. *Bartonik*, npol. *Bartünaik*, jest to hypocor. deminutivum od *Bartoń*, skrócenia pełnej formy „Bartholomaeus“.
8. **Bätke, Bätche, Bätje, Betke I**: pol. *Pётko*, jest to hypocor. demin. od *Pётo* = *Pётr* = „Petrus“; por. dłuż. *Pётko*.
9. **Baucke III**: pol. *Bauk* lub *Beuk* = niem. „Buche“; stsl. *buky* „fagus“.
10. **Bauseneick, Bausneik II**: pol. *Paustänaiik* lub *Pausnaiik* = stsl. **pustynikz* lub *pustynnikz* „eremita“ = n. „Einsiedler“; stsl. *pustyni* „desertum“.
11. **Biehl, Biel; Bielke I lub III**: stpol. *Bel* i *Bilka*, npol. *Bil* i *Bilko*, jest to albo forma skrócona resp. zdrobniała nazwy osobowej *Abel* albo nazwisko pochodzące od przymiotnika stsl. *bělz* „albus“.
12. **Britzke I**: pol. *Bricko* lub *Brickü* = niem. „Fritzchen“.

13. **Bubach III**: pol. *Bubak* = niem. „Popanz“ t. j. „Gespenst“ (straszydło).
14. **Bünck i Bünk III**: pol. *Bük* = p. *bak* „Rohrdommel, Hummel“; porów. głuź. *Buk*; do tego należy nazwa gruntów: *Buncks-feld* i *Bunck-stücke* t. j. pol. *płatni* lub *püli* *Buka*.
15. **Büsch I**: stpol. *Bož(o)* lub *Boš* (zamiast *Bogoš*), jest to forma spieszczona od *Bogustaw*.
16. **Daasch I**: stpol. *Daš*, npol. *Das* lub *Dos*, jest to skrócenie nazwy osobowej *Dustaw*: stsl. *da-ti* „dare“.
17. **Dragul I**: stpol. *Drogul(a)*, jest to forma spieszczona nazwy osobowej *Drogostaw* lub *Drogomir* lub tym podobnej: stsl. *dragz* „carus“; do tego nazwa pola *Draguhl-feld*.
18. **Drausemann II**: pol. *Drauz-man* = *drauzba* (stpol. *družba* = stsl. *družba* „socius“) t. j. n. „Gefährte, Heiratsvermittler“; cf. dłuź. *družba* „Brautführer“.
19. **Dümatz I**: npol. *Dümac* = stsl. **Domačь* obok *Domašь*, jest to skrócenie nazwy osobowej *Domastaw* i pod.: stsl. *domz* „domus“.
20. **Främbecke, Främke, Frömbke, Frömke, Frembecke**: są to te same nazwiska jak *Prembecke, Premke* i t. d., zob. Nr. 85.
21. **Gauster III**: npol. *Gauster* lub *Geuster* = stsl. *gušterz* „lancerta, Eidechse“.
22. **Glabbatz, Glaffatz, Glaffatze III**: stpol. *Głûwač*, npol. *Głâwuc* = stsl. *gluvačь* „Grosskopf, Kaulquappe etc.“: stsl. *glava* „caput“; cf. p. *Głowacz*.
23. **Grambeck, Grambke III**: pol. *Grąbâk* lub *Grąbok* = stsl. *grąbâkz* lub *grąbakz*, subst. dem. lub magnat. od przymiotnika *grąbz* „grob, dick, gross“; cf. głuź. *Hrubak*.
24. **Gramüsch, Garmisch I** lub **III**: albo stpol. *Jarmiš* = „Hieronymus“ (I) albo stpol. *Chromoš*, npol. *Chrümüs* t. j. niem. „Hinkfuss“ (III, stsl. *chromz* „claudicans“).
25. **Greibke, Griebke, Griepke, Kröpke, Kröbke III**: pol. *Graibko* lub *Graibk(ü)* = stsl. **gribkz*, dem. słowa stsl. **gribz*, p. *grzyb* „fungus“; do tego nazwa pola *Greibkens Kamp* t. j. *püli* *Graibko* (pole Grzybka).
26. **Gronicke, Grönke III**: pol. *Gronik* a. *Grönko* = n. „der kleine Schwätzer“: pol. *gornit* = dłuź. *groniš* „loqui“.

27. **Guhl III**: stpol. *Gól*, npol. *Gül* = n. „Kahle“: stsl. *golz* „nudus. egens“; patrz MIKLOSICH, Pers.-nam. str. 52 Nr. 75 i porównaj cz. nazwiska *Hol* i *Hola* i łuż. *Holka*.
28. **Heinatz I**: pol. *Heinac* lub *Hainac* = niem. „Heinz“, forma skrócona z „Heinrich“.
29. **Heitsch I**: stpol. *Hajč*, npol. *Haje* lub *Heje* = *Heinac*; patrz Nr. 28.
30. **Jagodcke, Jagothke, Jagöttke, Jagudtge, Jagutcke III**: stpol. *Jagodka* i *Jagódka*, npol. *Jogüdko* = n. „Beerlein“: stsl. *jagoda* „baeca“. dem. **jagodzka* „baccula“
31. **Jahn, Jann** i dem. **Jahnke, Jahnecke, Jancke, Janecke I**: stpol. *Jan* i dem. *Janäk* a. *Janka, Janko*: stsl. *Ivanz* „Joannes“; może jednak być także dolnoniemieckie.
32. **Janiesch, Janisch, Janische** i dem. **Janieschge I**: stpol. *Janiš*, dem. *Janiška* lub *Janiško* „Joannes“.
33. **Janze I**: stpol. *Janic* lub *Janca*, jestto gen. l. mn. *Janici*, oznaczającej społeczność rodzinną *Jana*; por. Nr. 31.
34. **Jarke I**: stpol. *Jaräk* a. *Jarko*, jest to zdrobniada forma spieszczona nazwy osobowej *Jarostaw*: stsl. *jarz* „austerus“.
35. **Jarmatz I**: pol. *Jarmas* lub *Jermas* = „Jeremias“; cf. łuż. *Jermis*.
36. **Jarneike, Järneicke, Jahrneick III**: stpol. *Jarnik*, npol. *Jarnaik* a. *Jernaik* = stsl. *jarunikz* = n. „Bittermann“: stsl. *jarz* „austerus“.
37. **Jastram III**: stpol. *Jastrab* = stsl. *jastrebz*, p. *jastrzab*, dluž. *jastseł* „accipiter“.
38. **Jerialck, Jerialcke, Jerialke, Jirjahlke III**: stpol. *Jořäk*, npol. *Würäk* (*Jüräk*) = stsl. *orlzkz* „Adlerchen: stsl. *orlž*, p. *orzeł* „aquila“.
39. **Jirjahn, Jürjahn I**: pol. *Jürj* + *Jan* = p. *Jerzy* + *Jan* = niem. „Johann Georg“.
40. **Kabein, Käbein III**: pol. *Kawain* (?): stsl. *kawa*, p. *kawa* „corvus monedula“; cf. ez. *Kawoň*; objaśnienie niepewne.
41. **Karminke, Carminke, Carmienke, Carmincke, Kaminke III**: stpol. *Karminka* a. *Kreminka* (?) = stsl. *kremenzkz* = n. „Kieselchen. Steinehen“; wywód niepewny.
42. **Kasteinke, Casteinke, Kasteinecke, Casteinecke; Christimke,**

- Christiemke, Christinke I:** stpol. *Kristimka*, npol. *Kârstainko* = n. „Klein Christian“.
43. **Kirch III:** pol. *Kârch* = cz. *Krch*, gluź. *Korch* = n. „Linke, Linkhand“: stsl. *kъrchъ* „sinister“.
44. **Klabüsch, Klabüshe, Clabüsch III:** stpol. *Gławoś*, npol. *Gławüs* „Grosskopf“: stsl. *glava* „caput“; porównaj Nr. 21 *Glabbatz* i t. d. i cz. *Hlaveš*.
45. **Klafaack, Glaffak** (TETZNER Slawen, str. 359 mylnie Glassak) III: stpol. *Gławak* „Grosskopf“: stsl. *glava* „caput“; cf. Nr. 44.
46. **Klatsch III:** ściągnięte z *Glabbatsch* = stpol. *Gławač* „Grosskopf“, porównaj Nr. 22. *Glabbatz*.
47. **Klaucke III:** stpol. *Gławka* „Köpfchen, Kleinkopf“: stsl. *glava* „caput“; cf. cz. *Hlavka*, dluž. *Głowka*.
48. **Clavin III:** stpol. *Gławin* = cz. *Hlavin* „Kopf“: stsl. *glava* „caput“.
49. **Kleiske, Kleiscke, Kleist, Kleitsch III:** npol. *Klöst* i dem. *Klöstak*, *Klësk* = n. „Zecke“: stsl. *klěštъ*, p. *kleszcz*, cz. *klíšť*, gluź. *klěšć* „Hundelaus, Zecke“.
50. **Knust III:** npol. *Knust* a. *Knost* = n. „Hinke, Hinkfuss“: stsl. **knjastъ*, kr. *knjast* „claudus“.
51. **Kofahl, Kohfahl II:** (porów. *Kowal*, nazwisko mieszczanina Malchowskiego, 1357); stpol. *Kowal* = stsl. *kovalъ*, dluž. *koual* „faber, Schmidt“.
52. **Körtke III:** pol. *Kärtak* a. *Kärtko* = stsl. *krъtzkъ*, dem. *subst. krъtzъ* „talpa, Maulwurf“; cf. oddz. IV. Nr. 106.
53. **Kosack, Kusack, Cosacke II:** stpol. *Kosak*, npol. *Küsok*: stsl. *kosa* „falx, Sense“; cf. cz. *Kosák*, luź. *Kosak*.
54. **Kraack; Krak I:** pol. *Krak*; por. p. i cz. *Krak* i nazwę miasta *Krakowa*.
55. **Kraas I:** stpol. *Kras*, jest to forma skrócona nazwy osobowej *Krasimir* i pod.: stsl. *krasa* „pulchritudo“, *kras-ъnъ* „pulcher“; cf. cz. *Kras*.
56. **Krai I:** stpol. *Kraj*, jest to skrócenie spieszczone nazwy osobowej *Krajstlaw*, *Krajmir* i pod.: stsl. *krajъ* „regio“; cf. cz. *Kraj*.

57. **Kraul III**: pol. *Krol* = stsl. *kralb*, p. *król* „rex“; do tego należą nazwy pol. *Gruhl-feld* i *Gruhls-stücke*.
58. **Kubelke I**: stpol. *Kubelka*, jest to hypocor. demin. nazwy osobowej *Jakub* = „Jacobus“; cf. cz. *Kubelka*, *Kubelik*.
59. **Kufke I**: pol. *Kubák* lub *Kubka*, jest to demin. nazwy osobowej *Jakub* = „Jacobus“.
60. **Kurtzier II**: pol. *Kórcēr* l. *Korcēr* = n. „Korbmacher, Scheffler“: stsl. *korvcb* „modius“: por. oddz. III. s. v. *Korzier*.
61. **Kutleick, Kuthleick III**: npol. *Kótlaiik* lub *Kütlaik* = n. „Kesselen“: stsl. *kotvčz*, dem. *kovčikz* = p. *kociet*, dem. *kovčik*, cz. *kotlik*.
62. **Lau, Laue III**: pol. *Lâw* = n. „Löwe, Löbe“ = stsl. *lvz* „leo“.
63. **Leist III**: pol. *Laist* = stsl. *listz* „folium, Blatt“.
64. **Leitschke III**: npol. *Laiska* = p. *liszka*, cz. gl. dl. *liška* „vulpes, Fuchs“.
65. **Lieske III**: stpol. *Liška*, npol. *Laiska*; cf. Nr. 64.
66. **Lübke, Lübbecke I**: stpol. *Lubák*, npol. *Leubák*, jest to postać zdrobniała spieszona nazwy osobowej *Lubostaw, Lubomir*: stsl. *lvbz* „carus“.
67. **Matsch I**: stpol. *Matus* lub *Mats* = „Matthaeus“.
68. **Marjahl I**: pol. *Mařâl* = stsl. **Marvč*, jest to demin. nazwiska *Mara* = „Marcus“: cf. p. cz. *Marek*, cz. *Marel*.
69. **Mautz I**: npol. *Mats* a. *Mots* = „Matthaeus“; cf. Nr. 64.
70. **Mieth I**: pol. *Mět* a. *Mit* = luz. *Mět* i *Měto*, jest to słowo spieszzone od *Martin* = „Martinus“.
71. **Milatz, Mylads I**: pol. *Mitat*, *Mitas*, *Mitac*, jest to hypocoristicon nazwy osobowej *Mitostaw* i pod.: stsl. *milz* „amatus, amans, carus“.
72. **Muder III**: pol. *Modâr* a. *Módra* = n. „Blau“: stsl. *modrč* „lividus“: por. czes. nazwy osob. *Modr*, *Modrý*, *Modrec*.
73. **Paartz, Parratz I**: pol. *Barûc*, *Barc*, jest to forma skrócona z „Bartholomaeus“ (?); cf. cz. *Bára*, *Baroš* i pod.
74. **Pawlik I**: pol. *Pawlik* = p. luz. *Pawlik*, jest to demin. nazwy osob. *Pawoł* lub *Pawât* = „Paulus“.
75. **Piahs, Pijas, Piasch III**: pol. *Pjäs* a. *Päs* = n. „Hund“: stsl. *pvsz* „canis“.

76. **Piast III**: pol. *Pjast(a)* lub *P'ast(a)* = n. „Stampfe, Bleuel, Schlegel“: stsl. *pěsta*, p. *piasta*.
77. **Pateyeick III**: npol. *Pätaijaik* = n. „Vöglein“ (?); cf. pol. *pâtinac* = p. *ptaszek* „avis“.
78. **Pink I**: pol. *Pek* a. *Pink* = p. **Piek*, jest to forma skrócona nazwy osob. *Pekostaw* = p. *Piehostaw*: pol. *peknâi*, p. *pieknuy*, cz. *pěknýj*, łuz. *pěknny* „pulcher, hübsch“.
79. **Pietzioll, Pitziol III**: stpol. *Pištul*, npol. *Paisfol* = n. „Pfeife“: stsl. *pištab*, p. *piszczel* „fistula“.
80. **Plettke III**: albo stpol. *Pletka* = n. „Flechte“ (stsl. *plesti* „texere“) albo npol. *Płotka* = n. „Flickfleck“ (cz. *plátati*, głuz. *platać* „sarcire“); cf. cz. *Plátek*.
81. **Polack II**: stpol. *Polak*, jest to albo „Feldbewohner, Feldmann“ albo „Pole“: stsl. *polakz* „vir agrestis“ lub „Polonus“.
82. **Pollehn II**: stpol. *Polan* = niem. „Feldmann“: stsl. *polje* „campus“.
83. **Porath II**: stpol. *Porada* = p. *porada* = n. „Ratgeber, Ratsmann“ (?); cf. p. i cz. nazwę osob. *Porada*.
84. **Prehm, Pröme I**: pol. *Prëm* a. *Prëma(o)*, jest to słowo spieszzone nazwy osobowej *Prëmyst* = p. *Przemysł*: stsl. *prëmystiti* „cogitando persequi“.
85. **Prembcke, Premke, Prehmke, Prembke I**: pol. *Prëmka* a. *Prëmko*, jest to hypocor. demin. nazwy osob. *Prëmyst*, por. S4 i Nr. 20 Främbeke.
86. **Prötz, Prätz, Pritz, Prätze, Protze I**: pol. *Prëdsa(o)* lub *Brëtsa(o)*, jest to forma skrócona albo od *Prëdstaw* (= p. *Przeclaw*) albo od *Brëtstaw* (= p. *Brzeclaw*): stsl. albo *prëdz* „antea“ albo pierwiastek *brët-* „inventio“.
87. **Pust, Peust III**: stpol. *Pust*, npol. *Peust*: stsl. *pustz* „desertus, vilis“ albo *pustiti* (pol. *peustit*, imp. *peust*) „dimittere“.
88. **Puteick I**: stpol. *Budik*, npol. *Budaik*, jest to hypoc. dem. nazwy osobowej *Budistaw*, *Budimir* (p. *Budzistaw*, *Budzimir*) i pod.: stsl. *bad-čti* „vigilare“.
89. **Radack, Radacker; Rathke, Ratke I**: stpol. *Radäk* lub *Radka*, jest to hypoc. dem. nazwy osob. *Radostaw*, *Radomir* i pod.: stsl. *radz* „alacer“.

90. **Raunatz II**: pol. *Rownac* = stsl. **равнаць* t. j. n. „Gleichmacher, Gliedereinrenker“ (cf. głuż. *runař*): stsl. *равноу* „rectus, directus“.
91. **Ribke, Ripke III**: stpol. *Rybka*, npol. *Ráibka* = n. „Fischlein, Fischel“: stsl. *ryba* „piscis“.
92. **Riebock II**: stpol. *Rybak*, npol. *Ráibok* t. j. „Fischer“: stsl. *rybakъ* „piscator“.
93. **Sauck, Saucke III**: albo pol. *Sauk* lub *Seuk* = *seukó* (stpol. *suka*) „Hund“, albo pol. *Sauch* lub *Seuch* = n. „Mager“ (stsl. *suchъ* „siccus“); cf. głuż. *Suchi*.
94. **Schlöttke i Schlötge II**: pol. *Stądák* lub *Stądko* = n. „Mälzer, Brauer“; cf. cz. *sládek*: stsl. *sladzъ* „hordeum tostum, Malz“.
95. **Seide, Seithe II**: npol. *Zaid* = stsl. *židъ*, p. *žyl* „iudaeus“, głuż. n. osob. *Žid*.
96. **Simke, Simcke, Siemke I**: stpol. *Simka* lub *Simko*, jest to hypok. dem. nazwy osobowej *Simeon*.
97. **Suhlke I**: stpol. *Sulák* a. *Sulka*, jest to zdrobniała forma spieszczona nazwy osobowej *Sulistaw, Sulimir* i pod.: stsl. *sulijъ* „potior“.
98. **Suhm, Sohm III**: stpol. *Sum* lub *Som* = stsl. *somъ*, cz. i p. *sum* „mugil, Wels“; do tego należy nazwa roli *Sohmsfeld*.
99. **Schleinecke III**: npol. *Slainok* = stsl. **slinjakъ*, p. *sliniak* „Geiferer, Geifermaul“: stsl. *slina*, p. *slina* „Speichel“.
100. **Schorling, Sarlieck, Sarliecke III**: nazwisko to ma być według świadectwa HENNINGSA (das hannov. Wendl., str. 48) wyrazem wendyjskim, jego wyjaśnienie jest niepewne: albo pol. *Skárlík* (?) = cz. *Škrlik* „Zähneknirscher“ albo pol. *Zorlik* (?) = głuż. *žarlik* „Eiferer“.
101. **Tesch I**: stpol. *Těš*, jest to forma skrócona nazwy osobowej *Těšimir, Těšivoj* i pod.: stsl. *těcha* „consolatio“.
102. **Tidatz, Tidaitz, Tideitz, Thiedeitz II**: npol. *Dědaic* = p. *dziedzie*, cz. *dědic* = n. „Erbe“: stsl. *dědъ* „avus“, cf. pol. *dědán* „hereditarius“.
103. **Tribian, Tribiahn, Trybiahn, Triahn; Tribiank I i II**: albo pol. *Trěban* (*Trěbian*), dem. *Trěbank* (*Trěbiank*) lub *Trěboň*

- i *Trëbońk*: jest to forma spieszczona względnie zdrobniła od *Trëbislaw*, *Trëbomir* i pod.: stsl. *trëb-uz* „idoneus“ — albo też pol. *Drëtan* lub *Drëcian* = stsl. *drëvčninъ*, p. *drzewianin* „Waldbewohner, Waldsasse. Drawehner“, co jest nazwiskiem głównego szczepeu Wendów Lüneburskich; tu też należą nazwy gruntów *Tribian-stücke*, *Trivians-feld* i pod.
104. **Vanteck, Fanteck I**: pol. *Wątańk* (*Wantek*), jest to hypoc. dem. nazwy osobowej *Węc(e)slaw*, p. *Więcslaw*: stsl. *vešte* „plus“.
105. **Wappaus III**: npol. *Wâpauš* = „Schwanz, Schweif“ (przez-zwisko): stsl. **opušь*, głuź. *wopušь*, dłuź. *hopyšь* „cauda“; cf. stsl. *opuchlъ*, p. *opuchty* „tumidus“.
106. **Warnecke, Warncke III**: pol. *Wârnańk* lub *Wâruka* = niem. „Schwarz lub Rabe“: stsl. *vranъ* „niger, corvus“.
107. **Warratz II**: npol. *Wârac* = stsl. *oračь*, p. *oracz* „arator“ = n. „Ackermann, Pflüger“.
108. **Wenck I**: pol. *Wętk*, jest to forma skrócona od *Węc(e)slaw*, porównaj Nr. 104.
109. **Wilke, Wilcke, Wilk, Wilck III**: stpol. *Welky*, *Wilky*, *Wilk* = n. „Grosse, Gross“: stsl. *velikъ* „magnus“.
110. **Wöhling, Wöhlke I i III**: albo pol. *Wolik* lub *Wolko* = hypoc. dem. nazwy osobowej „Valentinus“ albo pol. *Wilky* „Gross“, por. Nr. 109.
111. **Zart, Zahrte III**: pol. *Cãrt* = stsl. **črztъ*, pol. *czart* = n. „Teufel“.
112. **Zierjacks I**: stpol. *Žirâk*, npol. *Zârâk*, jest to zdrobniła forma spieszczona nazwy osobowej *Žiroslaw*, p. *Žyroslaw*, cz. *Žiroslav*: stsl. *žirъ* „pascuum“, cf. oddz. IV. Nr. 279.
113. **Zipoll II**: pol. *Sipol* = stsl. **šipalb* = n. „Pfeifer“: ros. *šipëto* „pfeifen“.

Uwaga. Co do tych 113 nazwisk, to, aby uniknąć zarzutu, który mógłby mi być postawionym, muszę wyraźnie zaznaczyć, że mogą one zupełnie dobrze służyć za pomnik języka polabskiego, są bowiem zebrane przedewszystkiem z aktów recessowych lub kontraktów komasacyjnych, pochodzących z czasów poprzedzających epokę wolnego przesiedlania się: osoby, które je

nosily, byly przywiazanymi do gruntu mieszkancami wsi. musieli byc zatem Polabianami czyli potomkami Lüneburskich Wendów.

b) Druga grupa (kl. IV).

Uwaga. Nazwiska, wzięte od nazw miejscowości pochodzą w części także z sąsiedniej krainy, dawniej zamieszkaney przez szczepono pokrewnych Obotrytów z Lauenburga i Meklenburgii.

114. (1). **Badekow**: słowiańska nazwa miejscowości w Meklenburgii, urząd Boizenburg.
115. (2). **Basedow**: słowiańska nazwa miejscowości w Meklenburgi, urząd Stavenhagen.
116. (3). **Belitz**: porównaj oddz. I Nr. 8.
117. (4). **Bellahn**: por. oddz. I Nr. 9.
118. (5). **Benitz**: por. oddz. I Nr. 10.
119. (6). **Bobzien**: słowiańskie nazwy miejscowości w Meklenburgii, urząd Lübz i urząd Wittenburg.
120. (7). **Bornekow**: słow. nazwa miejs. w Meklenburgii, urząd Grevesmühlen: *Barnekow*.
121. (8). **Breese**: por. oddz. I Nr. 20.
122. (9). **Dörlitz**: pochodzi może od miejscowości *Döllnitz* w Starej Marchii albo też od nazwy miejscowości *Järlitz* (por. oddz. I Nr. 86).
123. (10). **Flessau**: por. oddz. I Nr. 56.
124. (11). **Gadow**: por. oddz. I Nr. 57.
125. (12). **Gammolin**: por. oddz. I nr. 58.
126. (13). **Gartz**: por. oddz. I Nr. 61.
127. (14). **Grabow**: por. oddz. I Nr. 72.
128. (15). **Grebien**: słow. nazwa miejsc. w Meklenburgii, urząd Lübz: *Grebbin*.
129. (16). **Grensien**: słow. n. miejsce. w Mekl., urząd Mirow: *Granzien*.
130. (17). **Guskau i Güstau**: porównaj słow. nazwy miejscowości *Gützkow* (w Mekl., urząd Stavenhagen) i *Güstau* (zobacz oddz. I Nr. 81).

131. (18). **Jeberien**: słowiańska nazwa miejscowości. pol. *Jowü-raino* lub *Jowürho*, por. oddz. I Nr. 261 i II Nr. 148.
132. (19). **Kabelitz, Kablitz**: por. słow. n. miejsc. w Starej Marchii *Kabelitz* i *Köbbelitz*.
133. (20). **Kluske, Klutsch**: słow. n. miejs.. w Mekl., urząd Grevesmühlen: *Klütz*.
134. (21). **Kolbow**: słow. n. miejsc. w Mekl., urz. Neustadt.
135. (22). **Kollitz**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii: *Kaulitz*.
136. (23). **Konau**: por. oddz. I Nr. 96.
137. (24). **Kraitz, Kreitz, Kreetz**: por. oddz. I Nr. 93 *Kroitze*.
138. (25). **Kraenau**: słow. n. miejsc. w Magdeburskiem: *Granau*.
139. (26). **Kunitz**: słowiańska nazwa miejscowości, powtarzająca się często.
140. (27). **Malchow**: por. oddz. I Nr. 127.
141. (28). **Mastien**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Sternberg: *Mustin*.
142. (29). **Matzon**: słow. n. miejsc. w Mekl., urząd Wredenhagen: *Massow*.
143. (30). **Mechow, Muchow**: słow. nazwy miejsc. w Starej Marchii: *Mechau* i w Meklenburgii, urząd Neustadt: *Muchow*.
144. (31). **Mirow**: słow. n. miejsc. w Meklenburgii.
145. (32). **Nedlitz**: por. oddz. I Nr. 151; *Nüdlitz*.
146. (33). **Nehmzow**: słow. n. miejsc. w Meklenburgii. porównaj nazwę roli *Rostockiej* (wsi opustoszałej około Rostoka) *Nemzow*.
147. (34). **Niemeitz**: por. oddz. I Nr. 145.
148. (35). **Owerin**: por. oddz. I Nr. 261.
149. (36). **Parseitze**: prawdopodobnie *Pretzetze*, porów. oddz. I Nr. 168.
150. (37). **Pommerin**: pewnie jakaś słowiańska nazwa miejscowości.
151. (38). **Predöhl**: por. oddz. I Nr. 165.
152. (39). **Prilipp**: por. oddz. I Nr. 171.
153. (40). **Puberitz**: pewnie jakaś słow. n. miejsc.
154. (41). **Quast**: słow. n. miejsc. w Mekl., urz. Dömitz.
155. (42). **Ritz**: por. oddz. I Nr. 189 *Reitze* i w Starej Marchii, powiat Salzwedel: *Ritze*, i gdzie indziej.

156. (43). **Sammerin**: pewnie jakaś słow. n. miejscowa.
157. (44). **Serau**: por. oddz. I Nr. 216.
158. (45). **Stannau**: prawdopodobnie jakaś słow. nazwa miejscowości.
159. (46). **Strachau**: por. oddz. I Nr. 225.
160. (47). **Streese**: słow. n. miejsc., albo *Stresow* w rejencji Magdeburgskiej albo *Streetz* w księstwie Lüneburskim por. oddz. I Nr. 226.
161. (48). **Scharnikow, Schanikow, Schernikow**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii: *Schernikau*.
162. (49). **Scholfien, Scholvien**: pewnie słow. nazwa miejsc.
163. (50). **Schoreitz**: por. oddz. I Nr. 202: *Sarreit*.
164. (51). **Schweinitz**: słow. n. miejsc. w rejencji Magdeb.
165. (52). **Spranz**: nazwa miejsc. w powiecie danneberskim.
166. (53). **Techentien**: słow. n. miejsc. w Mekl. urz. Eldena.
167. (54). **Teldau**: nazwa miejsc. w starym księstwie Lauenburskim.
168. (55). **Thegau**: słow. n. miejsc., prawdopodobnie *Techow*, wieś zniesiona w Starej Marchii.
169. (56). **Triebel**: por. oddz. I Nr. 242.
170. (57). **Ventschau**: por. oddz. I Nr. 249.
171. (58). **Waldow**: słow. n. miejsc. powtarzająca się często.
172. (59). **Weissack**: słow. n. miejsc. powtarzająca się bardzo często.
173. (60). **Wiebelitz, Wöbelitz**: słow. n. miejsc. w Starej Marchii.
174. (61). **Ziesenitz**: słow. n. miejsc., może *Zietenitz* w Starej Marchii.
175. (62). **Zietsch**: słow. n. m. w rejencji Magdeburgskiej *Zeit* i *Zitz*.

DODATEK.

Niektóre inne wendyjskie nazwiska, które się jeszcze w nazwach pól i gruntów utrzymały.

1. **Bulko** w *Bulko-stücke*: pol. *Bolko* lub *Bólko*, jestto hypocor. dem. od *Bolestaw*: stsl. *bolje* „melius“.

2. **Jarisch** w *Jarisch-feld*: stpol. *Jaroš*, npol. *Jorüs*, jest to forma skrócona formy pełnej *Jarostaw*; por. Nr. 34. *Jarke*.
3. **Levin** w *Lewin-wiese*: stpol. *Lëwin* lub *Lëwina* = n. „Linke, Linker“: stsl. *lëvz* „sinister“; por. Nr. 43 *Kirch*.
4. **Majack, Mojak** w *Majacks-stücke* i *Mojaks-feld*: pol. *Majak* lub *Mojak* = niem. „Mai-mann, May“: pol. *maj* lub *maj* „Mai, mensis Maius“.
5. **Maujahn** w *Maujahns Plaarsen*, *Maujahns* i *Klein-Maujahns Wiesen*: pol. *Mau* = *Maty* + *Jan*, t. j. „Klein Johann“: stsl. *malz* „parvus“.
6. **Zorentien** w *Zorentiens Wiese*: npol. *Cârçtin*, jest to nazwisko wywodzące się od nazwy miejscowości *Zarenthien*, por. oddz. I. Nr. 271. *Zarenthien*.

III. Połubsko-słowiańskie wyrażenia.

Przed 100 i więcej laty język dolnoniemiecki („plattdeustch“) potomków lüneburskich Wendów posiadał naturalnie znacznie więcej słowiańskich wyrażeń niż dzisiaj, szczególnie dla technicznych określeń rolniczych i przedmiotów domowego użytku wyrobianych przez Wendów. Ich liczba zmniejszała się z każdym lat dziesiątkiem. Zestawione tutaj są ostatnimi szczątkami, które po 50 lub więcej latach może nawet z ust ludu zaginać zupełnie, tembardziej jeżeli, jak się zdaje, pod wpływami nowoczesnej kultury zaginać zupełnie przedmioty oznaczane temi nazwami.

1. **Butze** lub **Butz** = n. „Schlafstelle“ (HENNING): jest to alkowa z łóżem małżeńskim w środkowej ścianie izby mieszkalnej (*dörns*): stpol. *budica* (dem. od *buda*) = niem. „Büdechen“.
2. **Döhl** = n. „Thal“, dolnoniem. „Dahl“: oznaczenie każdej małej doliny a szczególnie dla poszczególnych gruntów w małej dolinie: stpol. *doł*, npol. *düt* = stsl. *dołz* „vallis“.
3. **Döns, Dönns, Dönz, Dörns, Dörnsse, Dörnze, Dönsk, Dörnsk** = n. „Wohnstube“: pol. *dwórnića* lub *dörnića* = stsl. *dwornica* „aula“.
4. **Dorjei** = n. „Schlagbaum, Pforte“: pol. *dwórái* (l. mn. od *dwór*) = p. *drzwi* „Thüre, Pforte“.

5. **Drawainji** (HENNINGS 1862) = n. „Waldbewohner“: pol. *dráwěni*, od subst. *dráva* „Holz“; wyrażenia tego, przytoczonego przez HENNINGSA, nie słyszałem; wszędzie, gdzie się pytałem, było ono nieznanem.
6. **Gain, Geyn** (HENNIG), **Cheyn** (HILDEBRAND i JUGLER) = n. „Waldung, Gehölz“, właściwie „Nadelwald“: pol. *chájna* = stsl. **chwojna* „Fichtenholz, Kieferngehölz, Nadelwald“, w przeciwieństwie do *dráwa* „Laubholz, Laubwald“.
7. **Gungelneitz** = n. „Geige, Violine“: pol. *gugólnáica*, jest to subst. onomat., porównaj r. *gogob*, młrus. *hohol* i cz. *hohol* „Klangente“, dalej stsl. *gogotati* „gracillare. kräkeln“ i także stsl. *glagotati* „loqui“, cz. *hlahol* „Schall“.
8. **Klanzei i Clanzei** = n. „Hinterhof (PAR-SCHULZE), Hofkoppel mit Holzung (z ust ludu), kleiner Obstgarten (HENNINGS)“: jest to podworzec tylny, ewentualnie ogród owocowy, otoczony sztachetami, ze źródłosłowu *kol-* (stsl. *klati* „ferire. seindere“); porównaj stsl. *kolz*, p. i łuz. *kol* „palus, Pfahl“ i p. i ł. *kłonica*, cz. *klanica* „Runge“, taksamo pol. *klanáica* (HENNIG: *klaniceia*, PARUM-SCHULZE: *Klanneitz*) „Runge, Runge im Wege“ (mylnie napisane zamiast „Wagen“); można by również *Klanzei* (pol. *klaněc*, l. mn. *klaněci*) porównać z serbskiem *klanec* „angustiae“ i nowosłowiańskim *klanec* (= stsl. **klaněc*) „via angusta, lutum“ (por. słow. nazwy miejsc. *klanec*, *klance*, *klaněce*); za pierwszym zdaniem przemawia jednak: 1) niemiecka nazwa „Imzaunstücke“, której w niektórych miejscach się używa, i 2) objaśnienie u PARUM-SCHULZEGO: „Es wird an vielen Dörffern solche(r) Hinterhoff sich wol finden, da Holtz, Moratz (t. j. Morast) oder sonst ein[e] umbau[h]ete(r) Platz ist, welche man *klangsey* nennet. Dies Wort *klangsey* hat da seinen Na[h]men von: der erste Hoff wirdt in grosse(m) und feste(m) Zaun gehalten, diese(r) Hinterhoff wird aber nu[h]r mit einer (zamiast: einem) geringen Zaun oder Planckricken (t. j. Plankenrücken) bewa(h)ret, dieses zumachen[t] heis(s)t *soklungsent*, davon heisst der Hinterhoff *Clansey*, ist wendisch, auf deutsch heisst es „Umschrencken“ (t. j. Umschränkung albo Einfriedigung)“. HILFERDING, die sprachl.

Denkmäler, str. 19 uważa niesłusznie *soklungsent* — co jest mylnie napisane zamiast *zaklan[g]sit* — za stsl. *zaključiti* („claudere“) i *ključb* („clavis“).

9. **Klinkerneitz** = niem. „Geldbeutel“, właściwie „Klingelbeutel“, jaki był i jest jeszcze w kościołach, i jaki prócz tego w kraju Wendów był używany; słowo połabskie *klinkerndiica* jest wyprowadzone z niemieckiego „Klingel“, vb. „klingeln“.
10. **Kollatz, Kollatze (Collatze)**: pol. *kołac* = stsl. *kolačb*, p. *kołacz*, głuź. *kołáč*, dłuź. *kołac*, cz. *koláč*, jest to okrągłe pieczywo pszenne.
11. **Korreitz, Koreitz, Coreitz** = n. „Vorstadt, Dorfanbau, Neubau“: stpol. *kurica*, npol. *kauriica* lub *keurdiica* (wymawiano *tjaurdiica* lub *tjeurdiica*): pol. **Kaur* l. *Keur* = stsl. *kurz* „gallus“. *kurę* „pullus gallinaceus“ i pol. *kaura* lub *keura*, p. głuź. dłuź. ros. *kura* „gallina“. Taka *kauriica* leży zwykle przy jedynej do wsi połabskiej prowadzącej drodze na gminnem bloniu („Gemeindeanger“), porównaj uwagę u PARUM-SCHULZEGO s. v. Klüterschen: „So weit das Kussaterland (t. j. innym imieniem *Koreitz*) ist, hat es der gemeine(n) Bauer(n)schaft insgesamt zugehört, ist aber nachhero an die Kussateri gekommen“. Właściwie oznacza *kauriica* po niemiecku „Hühnerdorf“; określenie to pochodzi od danin, które składali nowi mieszkańcy wsi przyłączeni do wsi zamkniętej. Tacy nowi przybysze mieli i mają dziś jeszcze tylko zagrodę z ogrodem bez gruntu i byli i są dziś jeszcze określani dolnoniemieckim wyrażeniem „Kotseten (Kossäten, Kossaten, Kossater, Cossaten, Cossater)“, a ich posiadłość „Kossateri“ (Kussateri), obecnie zaś czasami także i górnioniemieckim wyrażeniem „Abbauer“ i „Abbau“; zresztą porównaj BRÜCKNER. Slav. Ansiedl. str. 19.
12. **Korzier, Kurzier**: pol. *korciw* = stsl. **korčevъ* = niem. „Scheffler, Körber, Korbmacher“: stsl. *korčeb*, stpol. *korzec*, luź. *kórac* = pol. *korciw* i *kórac* = n. „Scheffel, Korb“, dniem. „Korf“; *korciw* oznacza wyrabiającego koszyki wierzbowe, używane dawniej jako miara na zboże (por. stpol. *korzec*), i pojawia się także często jako nazwisko (por. oddz. II.

Nr. 57), niekiedy tłumaczonem bywa nieściśle na niemiecki przez „Korf“ zamiast przez „Korfer“ lub „Scheffler“.

13. **Kriwitzi i Criwitzi** = n. „Sumpfbewohner“ (według HENNINGSA 1862): ja wyrażenia tego nie słyszałem; zastanawia ono także pod względem znaczenia, da się bowiem tylko wyprowadzić od stśł. *krivz* = pol. *krzywy*.
14. **Kussa i Kutzó** = niem. „Hütte“: stpoł. *chyža*, npoł. *chyzó* = stśł. *chyža*, p. *chyža*, głuż. *khěža* „domus“.
15. **Leineitz** = n. „Weberkamm“: pol. *lânáica*, słowo wyprowadzone od źródłosłowu *lân* = stśł. *lbnz*, p. głuż. *len*, dłuż. *lan* „linum“, *Lein*“.
16. **Liefki** = niem. „Weste. Kamisol“; jest to krótkka kamizelka dla mężczyzn i kobiet; wyraz to zapożyczony, pochodzący od zdrobniałego niemieckiego wyrazu „Leibchen“. Podobnie zapożyczonemi z niemieckiego są między Wendami lüneburskimi dziś jeszcze używane następujące trzy wyrażenia: *Brotki* i *Brökki* zamiast „Bröthen“ *Pöttki* na oznaczenie garnuszka (dn. „Pot“, dem. „Pöttchen“) i *lütki* na oznaczenie czegoś małego (dniem „lüt, lütge“).
17. **Mike** = niem. „Weizenbrod“: świąteczne pieczywo z mąki pszennej; pochodzenie tego słowa jest mi niejasne i rzecz bardzo wątpliwa, czy stoi w związku ze słowiańskim źródłosłowem *menk*: stśł. *męzkz*, p. *miękki*.
18. **Muleitzen, Moleinen** (JUGLER) i **Moleitje** (w Ehra, powiat Isenhagen) = n. „Himbeeren“: pol. *moláica* i *molaina*, l. mn. *moláice* i *molainai* = stśł. **malica* i *malina*; porównaj wyrażenie „Malineken“, które mieszkańcy Brandenburgii¹⁾ teraz używają na oznaczenie malin i (jeżyny), ostrężyn.

¹⁾ W Marchii brandenburskiej można jeszcze czasem usłyszeć w dolnoniemieckim języku ludu także niektóre inne słowiańskie (łutycykie) wyrażenia, n. p.:

Modratzken (dłuż. *módracki*) na oznaczenie bławatków;

Panitzken na ozn. suszonych (braniborskich) rzep (**brassisa* rapa esculenta);

Schmakeduzke Schmakedunze Schmakeduzie za ozn. czarnej szczytki trzciny (n. »Rohrkolben; typha; Bumskeule«); *Poldsche*

19. **Pageleitz, Paggelitz, Pogeleetz** = niem. „rundes hufeisenförmiges Weissbrot“: tą nazwę miała i ma jeszcze bułka w kształcie podkowy, którą chętnie jadano przy piwie tak jak dzisiaj w Austrii słone różki („Salzstangen“); ten kształt nadano pieczywu według zdania tamtejszych Wendów z tego powodu, że wszystkie wsie krainy Wendów zbudowane były w kształcie podkowy, naśladowując formę wendyjskiego sposobu osiedlania się. To dotąd nie objaśnione słowo wyprowadziłbym ze źródłosłowa *kol, koles* „Kreis, Rad“, ewentualnie *okolz* = p. *okól* „circulus“ i przypuszczam, że brzmiało w języku połabskim *paküláica* l. *wáiküláica* = stsl. **po-kolica* a. **okolica*, pol. *okolica* t. j. okrągłe pieczywo. Należy z tem porównać wyprowadzone z tego samego źródłosłowa wyrażenie na oznaczenie okrągłego pieczywa świątecznego: stsl. *kolačb* i t. d. (por. Nr. 10), oraz urobioną od źródłosłowa *krent* resp. *kront* (t. j. okręcone, okrągłe) słowiańską nazwę bochenka chleba: stsl. **pokrata*, p. *pokręta*, głuź. *pokruta*, dłuź. *pokšuta*, cz. *pokruta* i *pokrutka* („rundes Brötchen“).
20. **Pamel i Pomel** = n. „platter Fladen“, p. *plaski placek*: pol. *pomél* = stsl. *pomelb*, ze źródłosłowa *mel-*, inf. *młēti* „molere“; por. *mlinz* „placenta, Kuchen“.
21. **Pinkeln** = n. „schaukeln“ i **Pinkelneitz** lub **Pinkeneitz** = n. „Schäukel“: wyrazy te bywają przez mieszkańców kraju Lüneburskiego podawane za wendyjskie; subst. *pinkelnáica* lub *pinkenáica* ma w każdym razie słowiańską końcówkę.
22. **Pletki** = n. „Stirnbinde der Frauen“: białe czółko kobiet na oznaczenie żałoby, właściwie „coś plecionego“ od źródłosłowa *plet-*, stsl. inf. *plesti* „plectere“.
23. **Poleini** = niem. „Feldbewohner“ (według HENNINGSA 1862): stsl. *polje* „campus“; ja wyrażenia tego nie słyszałem.
24. **Poleitzky** = n. „kleine Kruke, Büchse“: właściwie jest to liczba mnoga od *poláicka* lub *polnaicka*, to zaś jest deminutivum od *polnáica*, patrz następny numer.
25. **Pollnitz** = n. „Kruke“: stoł. *polnica*, npol. *pólnáica*, może

(dłuź. *pot[u]dnica*) na ozn. złego ducha spiekoty *potudnia*, szczególnie w wyrażeniu: »die Poldschen rasen«.

zepsute ze stpol. *panica*, npol. *ponáicia* i pokrewne ze starosłowiańskim *ponica* „cella“ albo też *panica* „patina, Pfanne“ (cf. p. *panet* i *panwa*) lub wreszcie z polskiem *bania* i łuz. *banja* „Krug, Kanne“.

26. **Pomöhs** = n. „Oberboden“, strycki ponad mieszkaniem: stpol. *pomost*, npol. *pümüst* = stsl. **po-mostz*, komp. z *mostz* „pons“; porównaj ros. *pomostz* i mlrus. *pomóst* „Diele, Fussboden“; łuz. *pomosty* „Gerüste“; pol. *pomost* „Bretterboden“.
27. **Pracher** = n. „Bettler“: pol. *pracher* = głuż. *prošer* „Bettler“: stsl. *pros-iti*, pol. *prüsit* „mendicare“; por. mlr. *prochaty* „quaerere“, *prochanyj* „mendicatus“; znajduje się właściwie także w nazwach miejscowości, n. p. *Pracher-berg* w Lüneburgu jak w Meklenburgii i sąsiednich krainach, zobacz BRÜCKNER. Slav. Ansiedl. str. 21.
28. **Preutz** = „privativ“ (według HENNINGSA 1862): pol. *prüc* = stsl. *proče* „reliquum“, p. *prócz*, głuż. *preč* „weg“.
29. **Priessink, Briessing** = niem. „Gemeindewäldehen“: stpol. *brězinka* t. j. „Birkenwäldehen“ (patrz oddz. IV. Nr. 12): jest to zazwyczaj gminny las na niższej stronie wsi dławieńskich (lüneburško-połabskich) z moczarami i używany na wspólne pastwisko dla nierogacizny.
30. **Punkeneiz** = n. „Geschenk, Zugabe, Trinkgeld“: prawdopodobnie pol. *pućandáicia* = stsl. **pućonica* „ὄδοιπέριον, viaticum, Zugabe für den Weg, napiwek“: stsl. *pućb*, pol. *puć*, p. *puć* „iter“.
31. **Retsch** = n. „Bach, Fliess“ (we wsi Bültz i otaczających ją miejscowościach): stpol. *rěčka*, npol. *rěcka* = stsl. *rěka* „fluvius“, *rěčka* „rivulus“; także w zniemzonej Marchii miśnieńskiej używa się często wyrazu *Rietsch* zamiast „Bach“, a także i w Meranie w południowym Tyrolu na określenie rowów lub kanałów.
32. **Sieleitz, Zieleitz**: stpol. *zelište*, npol. *zilaiste* = n. „Krautfeld, Kohlgarten“; stsl. *zeliže* „olera“ (patrz oddz. IV. Nr. 273): jest to wspólny dla całej wsi wendyjskiej ogród na jarzyny i kapustę, w którym każdy gospodarz miał kawałek ziemi aż do nastąpienia podziału (separaeyi) w pierwszej

- polowie XIX stulecia; ogród ów położony był zwykle przy jedynym wjeździe do wsi, otoczony żywopłotem z tarniny (Schlehenhecke) lub wierzby dla ochrony przed bydłem i zwierzyną i leżał zwykle na wyższej stronie wsi; porównaj z tem uwagę w „Neues Vaterländisches Archiv“, II p. 235: „das bessere Land, worauf Weizen, Bohnen, Kohl u. s. w. gebaut wird, heisst Sieleitz (Siedeleitz)“.
33. **Schüek** = n. „Berg“: wyraz *Schüek*, który używa się jeszcze często na oznaczenie góry wogóle. oznaczał pierwotnie tylko suchą lub łysą górę; czasami znajduje się razem połączony jako *Schüekberg* = *sucha góra*: stsl. *suchz* „siccus“, por. oddz. IV. Nr. 238.
34. **Töterneitz** = n. „Trompete. Blasinstrument“: ze względu na budowę w każdym razie słowo połabsko-słowiańskie: *töternáicia*, zresztą prawdopodobnie subst. onomatopoeicum jak inne podobne słowiańskie wyrażenia oznaczające instrumenta dęte. por. łż. *trantawa* i *tarakawa*.
35. **Zerneitsche** (we wsi Ehra, powiat Isenhagen i indziej) = n. „Pickbeere lub Heidelbeere“: poł. *cernáicé*, l. mn. od *cernáicia* = stsl. *črznica*, pol. *czernica*, dluž. *carnica*, l. mn. *carnice*: stsl. *črznz* „niger. schwarz“.
36. **Zickaneitz** = n. „Hase“: poł. *skūkanāc*, m. lub *skūkanáicia*, f. t. j. niem. „der Springer“; wyraz ten pochodzi od źródłosłowu *skok* (por. p. *skoki* na oznaczenie tylnych nóg zająca) i służy na oznaczenie zająca tak jak głuż. *wuchač* i dluž. *huchac* (n. „Langohr, Lampe“) zamiast i obok nazwy *zajac*.
37. **Zinterneitz** = n. „Beil“: poł. *sikārnáicia* (wymawiaj: *sitjernaicja*), jest to forma pochodna od poł. *sikāra* = stsl. *sekyra*, p. *siekiera*, stpol. *siekira*, łż. *seker* „securis“.
38. (Dodatek I). **Behs**, pl. **Behsen** = n. „Hollunder“: poł. *bāz*, l. mn. *bāzai* = stsl. **bъzъ*, pl. **bъzi* „sambucus“; porównaj wyrażenie zdrobniałe *Besinken* używane w Brandenburgii.
39. (Dodatek II). **Pegniz** = n. „Geldspende“. specjalnie „Bierspende“; jest to dar piwny, wynoszący zwykle 8—9 ton, za pomocą którego w czasach dawniejszych. aż do początku ubiegłego stulecia, pan młody względnie panna młoda, pochodzący z obecj wsi, wkupywali się przy przyjęciu ich

do nowej gminy; por. Slav. Arch. 1900. 117: stpol. *pěněz*, npol. *pęz* = stsl. *pěnězi* „pecunia. Geld“.

U w a g a. Nieliczne słowiańsko-połabskie wyrazy, które żyją jeszcze w ustach ludu w S t a r e j M a r c h i i (Altmark) i w M a g d e b u r s k i m okręgu rejencyjnym (Regierungsbezirk Magdeburg) wyliczył i objaśnił ALEKS. BRÜCKNER w swej pracy: „Die Slavischen Ansiedelungen etc.“, str. 20. Ponieważ zaś wyrazy te być może i w gwarze ludowej dolnoniemieckiej w kraju Wendów lüneburskich tu i owdzie spotkać się jeszcze mogą, a ja ich jedynie przypadkowo nie słyszałem, i ponieważ zapomniałem ku tej kwestyi skierować swe badania, dlatego przytaczam wyrazy te w niniejszej uwadze. Są to — poza używanymi również i w Lüneburskiem a powyżej już wymienionymi: *Dönnis*, *Dörntze* etc. (patrz Nr. 3; już stgriem. *turniz*, śrgriem. *durnitze*), *Paggeleitz*, *Faggeleitsch* (patrz Nr. 19) i *Pracher* (Nr. 27) — jedynie następujące, w liczbie siedmiu, wyrażenia:

40. (1). *Dönnzig* = n. „dumpfig“, pochodzące od *Dönnis* (patrz Nr. 3).
41. (2). *Glâpn*, *an-glâpn* = n. „tückisch (dumm) von der Seite ansehen“; *glâp-ôgn* = n. „Glotzaugen“ i *glâpsch* = niem. „heimtückisch“ etc.: niewątpliwie pochodzą od połab. *gleupy* = stsl. *glupъ* „stultus. dumm“.
42. (3). *Gnêw* = „Verdruss“ i *gnêwig* = n. „verdiesslich“: poł. *gnëw* i *gnëwny* = stsl. *gněvъ* „ira“ i *gněvъnъ* „iracundus. zornig“.
43. (4). *Lunk* = n. „Vertiefung im weichen Boden. bes. im frischen Ackerboden“ i od niego pochodny czasownik *lunken* = n. „eine Vertiefung im weichen Boden (Moor) oder frischen Acker machen“: poł. *łyka* = stsl. *luka* „pratum. palus, Wiese, Bruchland“.
44. (5). *Pracherie* = n. „Bettelei“ i *pracheru* = n. „betteln“, pochodne od *Pracher* (p. wyżej Nr. 27).
45. (6). *Penuntch* i zepsute *Pekunsch* = n. „Geld“ (por. Nr. 39).
46. (7). *Slaow* = n. „Leibeigner (Sklave)“ i pochodny czasownik *slaown* = n. „sich (mit schwerer Arbeit) abplacken“: od stpol. *Słowan* = gluź. *Słowjan*, p. *Słowianin*, stsl. *slověninъ* „Slavus“.

IV. Nazwy gruntowe.

Podczas gdy słowiańskie nazwy miejscowości i nazwiska rodzinne oraz używane przez lud wyrażenia słowiańskie przytoczone są w ich obecnej formie w porządku alfabetycznym, musiano przy nazwach gruntów, niw, łąk, lasów i t. d. odstąpić od tego porządku, a to szczególnie z tego powodu, że jedna i ta sama nazwa roli i t. d., z których niektóre powtarzają się zresztą bardzo często i w różnych miejscowościach, występuje w najrozmaitszych formach. Z tego względu nadawał się inny, a mianowicie następujący układ: przedewszystkiem źródłosłowy, z których wyprowadzone są połabskie nazwy gruntów, ułożone są w porządku alfabetycznym według ich starosłowiańskiego brzmienia, a pod tymi poszczególnymi źródłosłowami następują również w alfabetycznym porządku wyprowadzone od nich nazwy gruntowe w odtworzonej i unormowanej przeze mnie starosłowiańskiej i połabskiej formie; potem dopiero przytoczone są nazwy ról, łąk i t. d. we wszystkich przechowanych mniej lub więcej popsutych postaciach, jak je w pierwszej części (A) między poszczególnymi nazwami miejscowości pod II przytoczono.

1. *agl̥z* „angulus, Winkel“.

pol. *wogół, wugół, węgół, wągół*, p. *węgiel*:

Fungal. Fungahl. Vungal. Wungahl. Fungalen. Gungale (popsuto lub mylnie pisano zamiast: Fungale).—Fagall. Fangel. Fangeln. Jara-Fangel. Fangel-acker. Fangel-stücke. Vangel. Fanjiel. Fengal. Fengel. — Fammels. Fummels. Grusenfangal: *grozân wugół* „schrecklicher Winkel, Schreckenswinkel“. — Dreekfungal = n. „Dreck-winkel“; porównaj we wsi *Satemin* obok połabskiej nazwy *Fungal* dolnoniemiecką nazwę „Schöthus“ t. j. gniem. „Scheisshaus“.

2. *aglb* „carbo, Kohle“.

pol. *wogjil, wejil, wujil*, pl. *wogłé, węgłé, waglé*, p. *węgiel*, pl. *węgle*.

a) **aglbaište*, pol. *wogólnaište, węgólnaište wągólnaište* i per synkopen *wogólaište, węgólaište, wagláište* („Kohlenplatz“): Winkleitz, Fangeleitz, Wankneitzen (ex Wankelneitzen).

3. *ązżkz* „angustus, eng, schmal“.

pol. *wózky, wózky*, p. *wązki*, łuż. *wuzki*:

Wunski t. j. *wózky* (sc. *püjün*) lub l. mn. *wózke* (sc. *püjüny*) = „die enge, schmale Flur resp. die schmalen Flurstücken“; porównaj częste tam dolnoniem. nazwy ról: die Schmalen, Schmallen, Smalen, Smallen.

4. **bagnō* „palus, Sumpf, Waldsumpf, Kienporst“.

stpol. *bagno*, npol. *bognü*, l. mn. *bagna* a. *bogna*, p. *bagno*, l. mn. *bagna*:

Bagen.

a) **bagnina*, pol. *bognina* „Sumpfland“:

Bonnein (BRÜCKNER. Sl. A.)¹⁾

b) **bagnište*, pol. *bog(á)ńáistę* „sumpfige Gegend“:

Bockeneitz. Bahinneiz (BRÜCKNER Sl. A.).

5. *bělz* „albus, weiss“.

stpol. *běty*, npol. *běty, bity* i *baty*, p. *biuty*, łuż. *běty*, cz. *bilý*.

Pöllen-berg t. j. *Běta-góra* = n. „Weisser Berg“.

a) *běbnz*, pol. *bělán* i *bilán* „weisslich“:

Wilnawag (corr. ex Bilanwarch?) t. j. *bilán warch* = n. „die weisse Höhe, weisse Anhöhe“.

b) **bělica*, pol. *běláica* i djalekt. *biláica* i *baláica* „Weissbach“ i pod.:

Beleitz. Belleitz. Bileitz. Bylitz. Baleitz. Baleiz. Bleitz (sync. ex Beleitz).

c) **bělovzka*, pol. *bělúvka* „Weissbächel“ i pod.:

Beliefk.

d) **bělovinzka* a. **bělavinzka* (cf. cz. *bělavka*), pol. *bělúváinka*, *bitúváinka* „Weissbächel; weisser Letten“:

Pillfeink.

6. **blana* „Aue, Dorfanger“.

pol. *blána* (l. mn. *blánái*), f., p. *blonie*, cz. *blana*, dluž. *blómje* = n. „Aue, Dorfanger, Gemeindeftrift“:

Blahn. Blannen. Planneh. Blanön. Glanon (mylnie pisano

¹⁾ BRÜCKNER Sl. A. znaczy: BRÜCKNER, Slavische Ansiedelungen etc. (patrz str. 322).

zamiast Blanön). Plein-grund. BRÜCKNER Sl. A.: Blan. Vorblanne.

a) **blanſkz*, pol. *bląnsky* „zur Gemeindefrift gehörig: Blanskerjahn - stücke“ t. j. „Stücke des am Dorfanger wohnenden Johann“.

b) **blaniſte*, pol. *bląniąstę* „Dorfangerplatz. Auplatz“: Blaneitz. Blanneitz. Blaneiz. Blanaitz. Blanitz. — Planéitz. Planneitz. Planaitz. Planätz. — Gross- u. Klein-Blannst. Blönz (corr. ex Blaneitz). — BRÜCKNER Sl. A.: Blaneiz.

c) **blanſce*, pol. *bląnce* „kleiner Dorfanger, kleine Gemeindefrift“:

Blanzens.

U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach kraju Wendów lüneburskich są w użyciu wyrazy, będące tłumaczeniem niemieckim owego słowiańskiego: Grashof, Wiesehof (t. j. Wiesenhof), Wiesenbüfe, Grashofwiesen; także tautologiczne Blanen - anger, Blanen-wiesen.

7. *blato* „palus, Sumpf, Sumpfwald“.

pol. *blątü*, l. mn. *bląta*, pol. i łuż. *bloto*, l. mn. *blota*, cz. *bláto* i *blata*:

Platjei-wiesen. Plüdding. Plieting. Plaut. Plaut-Kuhle. Plautweide.

a) **blatſce* lub **blatiſte*, pol. *blątce* lub *blątaąstę*:

Platschen. BRÜCKNER Sl. A.: Plätz. Blütz.

8. *blizb* „prope, nahe“; *blizkz* i *bliznjb* „propinquus“.

pol. *blaiſky* i *blaiſni* (*blaiſån*), p. *blizki* i *blizni*, łuż. *blizki*, dłuż. dial. *blizny*, cz. *blizkj*, *blizj*, *blizni*:

Bleiske Lau t. j. *blaiſky tauſ* „der nahe Wiesenbruch“. Bleisieleitz i zepsute Bleiseneitz t. j. *blaiſne zildąstę* „der zunächst gelegene Kohlgarten“.

Pleischuren t. j. Bleis-churen. Bleis-guren = *blaiſne göry* „die nahen, zunächst liegenden Berge“.

Blischei i Plischei t. j. Blis-chei a. Blis-gai = stpol. *blizån gaj*, npol. *blaiſ(ån) gaj* „der zunächst gelegene Hain“.

9. *bobrz* „fiber, castor, Biber“.

stpol. *bobår*, łuż. cz. *bobr*, p. *bóbr*.

a) **bobrijb*, stpol. *bobri*, *bobra*, *bobre*, p. *bobrzy*:

Bobra t. j. *Bobra* (sc. *rěka*) = n. „Biberbach“.

b) **bobrowzka*, stpol. *bobrowka* „kleiner Biberbach“:

Bobraeken.

10. *bobz* „faba, Bohne“.

stpol. *bob*, npol. *büb*, p. *bób*, łuz. cz. *bob*.

a) **bobzkz*, l. m. **bobzky*, stpol. *bobky* „Böhnenchen“ t. j. „kleines Bohnenfeld“:

Bobke. Bopke.

b) **bobovzka*, l. mn. **bobovzky*, stpol. *bobowky*, npol. *bübüwky* „Bohnenbeete“:

Puwiken.

c) **bobište* i **bobovnište*. stpol. *bobište* i *bobownište*, npol. *bü-báisté* i *bübüwnáisté* „Bohnenfeld“:

Bobnitz. Bowitz. Wappeitz (ex Bobnitz). Wippeitzen (ex Bü-beitz). — Bombeitz. Pampeitsch. — Pümneitz. — Baßatsche (Braun. A. Vorsf.)¹⁾.

d) **bobolica* i **bobolnica*, stpol. *bobolica* i *bobolnica*, npol. *bü-büláíca* i *bübülnáíca* „Bohnenbach, Bach am Bohnenfeld“: Bomlitz. Babeletze(n). — Bummelneitzen; por. łużycką nazwę miejsc. Boblitz (Bobolica, Bobolce).

11. *brěstz* „ulmus, Ulme, Rüster“.

pol. *brěst*, *bríst*, *bróst*, *brěstela*, p. *brzost*, stsrorb. *bríst*, cz. *břest*:

Briest. Breust. Breustel-berg. Breitsehe. — Braun. A. Vorsf.: Bratsche i Broitsehe.

a) **brěstzkz*, pol. *brěsták* i *brósták* „kleine Ulme“:

Brestah. Prohstack; porównaj nazwy miejscowości. polską *Brzostek* i czeską *Břestek*.

b) **brěstina*, pol. *brěstáinu* „Ulmenhain. Rüsterbusch“:

Prestein (przez omyłkę w pisowni Preslein). Prösten. Breisten. Preustein. Prestannen. Preistdam. Prehstand. Breesehen. Breetschen. — Förnst-guren (?).

c) **brěstnište*, pol. *brěstánáisté* i *bróstánáisté* „Ulmenplatz“: Pröstleitzen (corr. ex Pröstneitzen). Forsteneitz. Forseneitz.

¹⁾ Braun. A. Vorsf. znaczy: Braunschweiger Amt Vorsfelde t. j. Brunświcki obwód Vorsfelde (patrz str. 322).

12. *brěza* „betula, Birke“.

pol. *bręza* i *brıza* (l. mn. *bręzė* i *brızė*), p. *brzoza*, luž. *brěza*,
cz. *břıza*:

Brese. Breese. Bresen-feld. Stein-breese. Briesens. Brisch-
wiesen. Pries-kamp. Pries-moor. Pries-stücke. Priesch. Breiss.
Breisch-wiesen. Breusch-wiesen. Preiss. — BRÜCKNER Sl. A.:
Briez. Breis. Vor-breis. Ver-bresa.

a) adj. **brěziŷ*, pol. *bręzi*, *brızı* „von Birken“:

Brieselanken t. j. *brızjė tåkái* „Birkenwiesen“ lub *brızjė*
taŷái „Birkenhaine“. — Preschenung (corr. ex Breselung)
t. j. *bręzi ług* = n. „Birkenhain“.

b) adj. **brězowz*, stpoł. *brězowy*, npoł. *brězowc(y)*, p. *brzozowy*
„von Birken“:

Pretzofen t. j. *brězowy* (sc. *ług*) = niem. „Birkenhain“. —
BRÜCKNER Sl. A.: Bressou t. j. *brězow* (sc. *ług*).

c) **brězina*, pol. *brězina* i *brızina* i *brózina*, p. *brzezina*,
dłuż. *brázyna* „Birkenbush. Birkenhain“:

Breseine. Breseyn. Bresgeine. Persein. — Brisein. Briesen.
Brisen. Briessen. Briesähn. Briesahn. Brissubn. — Brosein.

d) **brězinka*, pol. *bręzinka* i *brızinka*, p. *brzezinka*, głuż.
brězynka „Birkenwäldchen“:

Briesing. Brising. Brisäng. Barsing (TETZNER). Brisenki (l.
mn. *brızinky*). Brisencken. Briesekken - feld. — Priesing.
Prisings-feld. Preisung. Priessink. Persineken. — Braun. A.
Vorst.: Brisack. — Porównaj oddz. III. Nr. 29.

e) **brězovina*, pol. *brězowina* „Birkenholz“:

Briezfein (BRÜCKNER, Sl. A.).

f) **brěznica*, pol. *brězńnica* i *brızńnica*, głuż. *brězńica* „Bir-
kenbach“:

Bresneitzen. Brisneitzen. Breisneitz. Priesneitzen. Bersie-
neitz. — BRÜCKNER Sl. A.: Brieseneiz.

13. *brodz* „vadum. iter. Furt, dn. Fort“.

stpoł. *brod* i *bród*, npoł. *brüd* (l. mn. *brüdi*) luž. i cz.
brod, p. *bród*:

Brode. Bröde. Broden. Brodei. Brud - berg. Brud - stücke.
Brurdei i Bruerdein i Brürdei i Brüerdein (corr. ex Brüdei).
— Braun. A. Vorsf.: Brodje.

- a) **brodzkz*, stpol. *brodák*, npol. *brüdak* „kleine Furt“:
Brodeck. Brüdaek. Gross-Brotk. Klein-Brotk. Brotk-busch.
14. **brudz* „lutum, Unflat. Schmutz, Morast“.
pol. *braud*, p. cz. łuz. *brud*:
Braud, Braude.
15. **brzno* i *brznije* „lutum, Lehm, Morast“.
pol. *bärno*, stłuż. i sorb. *borno*.
- a) **brznište* pol. *bärnáište* „Morastplatz, Lehmfeld“:
Barneitz. Bruneitz.—BRÜCKNER Sl. A.: Barneitz i Brenneiz.
16. **brztz* „alvarium, Bienenbeute“.
pol. *bärt*, p. *barc*, stłuż. *bart*.
- a) **brztina*, pol. *bärtáina* „Bienenbeutenstand“:
Pardein. a także Barzein.
- b) **brztnikz*, pol. *bärtnik*, cz. *brtník* „Bienenbeutenstand“:
Prietkniek: por. głuż. nazwę miejsc. *Brčtník*, n. *Bretnig*.
- c) **brztcce*, pol. *bärtce* „kleiner Bienenstand“:
Bartsch.
17. *buky* „*fagus rubra*. Buche, Rotbuche“.
pol. *bauk* i *beuk* (l. mn. *bauky* i *baukwy* i *bauküwé*), pol.
cz. i łuz. *buk*:
Bauk. Bauck. Baucke. Bauken. Bauken-berg. Bauckens.
- a) **bučije*, stpol. *bučje*, npol. *baucje* i *beucje*, p. *bucze*, cz.
bučí, serb. *bučje*, n. sg. „Buchenbusch, Buchenholz. Buchholz“,
ale może to także być: *beuky* = *bauky*, l. mn. od *beuk* lub
bauk:
Beutjü. Beitschü. Beitschuh. Beitsch-berg. Beisch-berg. Weits-
schei (pro Beitschü).
- b) **bučina*, pol. *baucína* i *beucína*, p. *buczyna* „Buchen-
wald, Buchenholz“:
Bautz. Beitsein. Beitzen.
- c) **bukovina*, stpol. *bukowina*, npol. *bauküwína* a *beuk(ü)-
wína*, p. i łuz. *bukowina* „Buchengehölz. Buchenhain“:
Baukwein. Buckfein. Baakfein. Waakfein.
- U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach wyrażenia te
w niemieckim tłumaczeniu: „Bookhölter, Bookhorst.
18. *bzzz* „*sambucus*, Hollunder“.

pol. *bâz* i *bez*, p. *bez*, głuź. *bóz*, dluž. *bez* i *baz*, cz. *bez*:
Paze t. j. *bâzé* „Hollundersträucher“.

a) **bzinzka*, pol. *bâzinka* i *bezinka* lub *bâzainka* (l. mn. *bâzinky* i *bezinky*, głuź. *bozanka*, dluž. *bazyinka* i *bezynka* „Hollunderbeere (pl. Hollunderbeerstrauch“):

Passeintje-busch. Paschünken. Bessing. Beesings. Pisangs.

b) **bzište* i **bzinište*, pol. *bâzáisté* i *bâzináisté* „Platz mit Hollundersträuchern“:

Boseitzen. Buseiz. — Basitsche (Braun. A. Vorsf.). — Basinneiz (BRÜCKNER Sl. A.).

U w a g a. Porównaj, co pisze PARUM-SCHULZE: Bey *bassing*, da muss vor diesen(m) viel Lieder gestanden sein, denn Lieder heisst *baass* (cf. HILFERDING, Sprachl. Denkm. p. 35).

19. *bystre* „citus, limpidus, schnellfliessend, klar, frisch“.

stpol. *bystry*, p. i stluž. *bystry*, cz. *bystrý*.

a) **bystrica*, pol. *bystráica*, pol. *Bystrzyca* „Hellbach“:

Wisstreitzen. Wüstereiz.

b) *bystrina*, flumen, pol. *bystráina* „Hellbach, Schnellbach“: Fistrein.

20. **črěmzcha* „prunus padus. Hartriegel“.

pol. *trimsa*, l. mn. *trimsái*, p. *trzemcha*, cz. *střemcha*, slo. *črěnsa*:

Triems. Trimsen. Triensen. Triems-gärten. Triems-wiesen. Thräns.

U w a g a. Połabska forma tych słów powstała może pod wpływem dolnoniemieckiego wyrażenia „Trems“ t. j. *modrak*.

21. **črětz* „silva palustris, Sumpfwald“.

pol. *střět* lub *střát*, slov. *črět* „sumpfige Waldung“, ros. *o-čeretz* „Rohr, Schilf“ (por. kasz. *střōda*, p. *trzoda* = stsl. *čřěda*).

a) **čřětina*, pol. *střětaina* i *střátaina* „sumpfige Waldung, ein mit Schilf u. Rohr bewachsener Platz“:

Stredein-stücke. Stratein. Stradöhm.

22. *črěnz* „niger, schwarz“

pol. *čárny*, p. *czarny*, głuź. *čorny*, dluž. *carny*, cz. *černý*:

a) **črěnica*, pol. *čárnáica* i *černáica*, głuź. *čornica* „Schwarzbach“:

Zarneitz. Zarneicks (corr. ex Zarneitz). — Braun. A. Vorsf.:
Zerneitz i Zirneitz.

23. *čr̥zven̥z* „ruber, rot“.

pol. *čárwény*, p. *czerwony*, gluz. *čercjeny*, dluž. *cerwiony*,
cz. *čerwoný*:

Scharfshüneitz = pol. *čárwéna swüdnáica* „der rote Gra-
ben“ (ef. Nr. 242).

24. *dąb̥z* „quercus, Eiche“.

pol. *dąb*, *dob*, *dub*, p. *dąb*, luz. i cz. *dub*:

Tompey-wiesen t. j. *dobâi* = p. *dęby* „Eichen“.

a) dem. *dąb̥kz*, pol. *dąbâk* i *dobâk* (l. mn. *dąb̥kâi* i *dob̥kâi*)
„kleine Eiche“:

Domachoe = zepsute z: *Dobâkâi* (*Dob̥kâi*) „kleine Eichen,
Eichengestrüpp“.

b) **dąbi̥j̥b*, pol. *dąbi*, *dubi* „von Eichen“:

Dankahl t. j. *dąbi kat* „Eichensumpf(wald)“.

Dummlase t. j. *dub̥e tazé* (pl.) „Eichen-rodung. Eichen-reut“.

c) **dąbica* i **dąbowica*, pol. *dąbáica*, *dobáica*, *dubáica* i *dą-
būwáica*, *dobūwáica*, *dubūwáica*, p. *dębica* i *dębowica* „Eichen-
wäldchen, Eichenhain. Baungarten“ (Pf.):

Dambeitz. Dammbeitz. Dammeitz. Dombeitzen. Dohmbeitz.

Dobeitzen. Dumbeitz. Dumbeitzen. Dummeitzen. Duhmweitz.

Dummweitzen. Dunneitzen. Düneitz. — BRÜCKNER Sl. A.:

Tabeitz. Tobeitz. Towaiž.

d) **dąbina*, pol. *dąbaina*, *dobaina*, *dubaina*, p. *dębina*, luz.
dubina „Eichenwald, Eichholz“:

Tombein. Tobein-kamp. Dobein. Tumbein. Thumbeinen.

Taunbein. Dubbenei.

e) **dąbowynja*, pol. *dąbownja* „Eichenplatz“:

Damon (corr. ex Dambown-a).

f) **dąb̥c̥b̥*, pol. *dąbâc*, p. *dęb̥iec*, cz. *dubec*, gluz. *dubc* „Eich-
wäldchen“:

Dammatzen (ex Dambatz). Damatzen.

g) *dąbičije*, n. sg. pol. *dubicje* „Eichicht“:

Duhnbötsche.

h) **dąb̥čina*, pol. *dąbcaina*, *dobcaina*, *dubcaina*, p. *dębczyna*,
gluz. *dubčina* „junges Eichengehölz, Eichenwäldchen“:

Tabensehein (pro Tambschein), Dummsen. Thunsen. Dumsei. Tonsnitz (?). Dohms-feld. Domsen-feld.

i) *dąbnz*, pol. *dąbny*, *dębny*, p. *dębny* „Eichen-“;

Dumme t. j. *dąbna* (sc. *rzeka*) „Eichenfluss“. Dammd i Dammdesberge t. j. *dąbne* (sc. *góry*) = „Eichberge“.

k) *dąbrava* i **dąbrova*, pol. *dąbrowa*, *dąbrowa*, *dąbrowa* i *dąbrüwa*(*e*, *u*), p. *dąbrowa*, łż. *dubrawa* „Eichwald. Eichenhain“:

Dammerjahn. Dobro. Dumborn. Duhnborn. Dover. Dowerfeld. — Braun. A. Vorsf.: Doberoff-anger. Doroff.

l) **dąbravka* i **dąbrovka*, pol. *dąbrowka*(*o*, *u*) i *dąbrüwka*(*o*, *u*), p. *dąbrówka*, łż. *dubrawka* „Eichwäldchen, kleiner Eichenhain“:

Dammbrütken. Dammbrauchen. Dumbrütgen. Dumbrütgen. Dumbrütge. Dummerjahnken. Dammerag. Fuhmbränken (przez omyłkę w pisowni na mapach pól zamiast Duhmbräwken). — Braun. A. Vorsf.: Dobroek i Tobroek.

U w a g a. Zamiast tych słowiańskich używają się w niektórych wsiach lüneburgo-polabskich odpowiednie dolnoniemieckie nazwy, będące tłumaczeniem owych słowiańskich: Esternholz (n. p. wieś w powiecie Ülzen), Esternkamp (t. j. gn. Eichenfeld, Eichsfeld), Heisternholt. Heisternkamp; porównaj objaśnienie PARUM-SCHULZEGO: Da waren vor diesen(m) junge Heistern (HILFERDING. str. 34).

25. *dědz* dem. *dědzkz* „avus. Grossvater“.

pol. *děd*, *did*, dem. *dědik*, *didik*, pol. *dziad*, *dziadek*, głuż. *džěd*, *džědk*; dluž. *žěd*, *žědk*, cz. *děd*, *dědek*:

a) adj. poss. **dědzkovz*, pol. *dědküw(y)* *didküwy* „avunculi“: Thiedeken t. j. *didkowe* (sc. *püjüny*) „Grossvatersäcker“.

b) **dědica*, pol. *dědáića* i *didáića* „Grossvatersflur“:

Tideitz. Tiedeitzen. Piedeiz-wiesen (na mapie gruntu przez omyłkę w pisowni zamiast Tiedeiz-wiesen).—Taddeis (BRÜCKNER Sl. A.).

c) *dědina*, pol. *dědaina* i *didaina*, p. *diedzina* „Erbstück, Erbgut“:

Deetjein. Deetjei. Duetjeien. Detschön“.

26. *dělz* „collis, mons, Berg“.

stpol. *dot*, npol. *düt* (l. mn. *dütái*), stserb. *dólz*, mlr. *dít*:
Dillei-stüeke t. j. Berg-stüeke.

Draggadel et corruptius Regattel = stpol. *dräwa-döt* „Holzberg“ (?).

27. *dlzgz* „longus, lang“.

stpol. *dotgy* i *dätgy*, npol. *däuğy*, p. i dłuż. *dlugi*, głuż. *dothi*, cz. *dlouhý*:

Dolgen i Delgen t. j. *dotge* (sc. *püjüny*) „lange Fluren“.

Dalk t. j. *Dätg* resp. *Dätgy* (sc. *püjün*) „die lange Flur“.

Dauji, Daujy, Däfchie, Daug, Dau i Deuh (corr. ex Daug) t. j. *däuğ(y)* (sc. *püjün*) „langes Gewende. langes Flurstück“.

Dauge, Daugen, Dauden. Dauschen, Dautschen. Tausen t. j. *däuğe* (sc. *püjüny*) „lange Gewende, lange Stücke“.

Dungen, Tungen. Tungen-feld: *popsute* = *Dotge* lub *dätge*, *däuğe* (sc. *püjüny*) „lange Gewende“.

Dau-wiesen t. j. *däuğe takái* „lange Wiesen“. — Daubestruck corr. ex Daugestruck = pol. *dauji wástrüg* „die lange Schanze“.

U waga. O *ğ* = *tsch*, *sch*, *s* w niemieckiej pisowni zobacz

SCHLEICHER § 85. str. 126.

28. *dolz* „vallis, Thal“.

stpol. *dot* (l. mn. *doty*), npol. *düt* (l. mn. *dütái*), luz. *dot*, p. *dót*, cz. *dul*:

Dohl. Dohls-feld. Oden-dohl. Dohlen. Duhl. Duhle. Duhlberg. Duhl-stüeke. Duhls-feld. Döhl. Döhlen. — *dotái* i *dütái*: Dülei. Dulah. — Branduhl (ex Brand-duhl). Flicke-dohl i Facken Duhl. — BRÜCKNER Sl. A.: Dohl. Dülei.

a) *dotkz*, pol. *doták* i *düták* (l. mn. *dotkái* i *dütkái*), p. *dotek* (l. mn. *dotki*) „Thälchen“:

Dolke. Dohlken. Dohlken-feld. Duhlk. Duleiken. Delkern. Tallerken. — BRÜCKNER Sl. A.: Dohlken. — Braun. A. Vorsf.: Dauleke.

b) **dolica*, pol. *dolica* lub *dülúica* „kleines Thal“ albo **dolište*, pol. *dolište* lub *dülústé*, głuż. *dolisko* „grosses Thal, Niederung“:

Duleitz. Dulaitz. Duleitzen. Duhleitz. Düleitz. Thieleitz.

Thielitzen. Telleitz. Talleitzen. -- Teilitsch. Tulsen. Dalschen. Dahlsken (corr. ex Dahlschen). — BRÜCKNER Sl. A.: Duleitz. — Braun. A. Vorsf.: Duleiste.

c) **dolnica*, pol. *dólnáica* „Thalfluss; Niederung“ (?):

Dühlneitzen. Deelneitz (mylnie pisano zamiast Dülneitz).

d) *dolina*, pol. *dolina* lub *dülaina*, p. i luž. *dolina* „Thal, Niederung“:

Döhlen. Dehlen. Dullan (pro Dullain). Talljahn (pro Dollan).

U w a g a. Jednak w Dul, Duhl, Düleitz i t. d. może się także kryć słowo *gola* i t. d. (cf. Nr. 44), porównaj objaśnienie PARUM-SCHULZEGO: *Mohla wa duhl* heisst der kleine in der Heide (HILFERDING, Spr. Denk. p. 34).

29. **dračije*, n. sg. (cf. *dračb*) „vepres, Dorngebüsch, Dornhecke“.
pol. *dorcje* lub *dorči*, slo. *dračje*:

Dortschü. Dorsnei (corr. ex Dorschei). Dertjein. Dortjan (corr. ex Dortjei).

30. **drěnz* „cornus mascula, Kornelkirschbaum“.

pol. *drěn* i *drin*, p. *derěn* (cf. r. *derenz*), luž. *drěn*, cz. *dřín*:
Drehn. Drehm. Drem. Dreim i Drein. An-drähn.

a) **drěnzko*, pol. *drěnk* i *drinäk* (l. mn. *drěnkái* i *drinkái*), ł. *drěnk*, cz. *dřínek* „kleiner Kornelbaum“:

Drenack. Drenacken. Drehnacken. Drinach. — Drehnke. Drähnke. Dreimke. Drintki. Drenkiänk.

b) **drěnište*, pol. *drěnáisté* i *drináisté* „Kornelkirschbaumplatz, Kornelkirschbusch“:

Drineitz. Drieneitz. Drieneitzen. Drinatz.

U w a g a. Porównaj także *trěnz* (Nr. 252).

31. *drězga* „silva, Laubwald, Wasserwald (Waterloo)“.

pol. *drězga*, *drązga*, sorb. *drjazga*, stdluž. *drězga*:

a) **drěznica*, pol. *drěznáica*, dluž. *drěznica* „Seewaldbach“:
Driesneitz.

b) **drěznina*, pol. *drěznaina* i synk. *drězaina* i *drązaina* „Laubwaldgegend, Wasserwaldplatz“:

Drensen. Dransen. Drensain (BRÜCKNER Sl. A.).

32. *drěva*, pl. „ligna, Gehölz, Holzung“, i *drěvo*, sg. „lignum, Holz“.

pol. *drawa* i *drėwü* lub *drıwü* lub *dřowü*, p. *drua* i *drzewo*,
cz. *drva* i *dřevo*, luż. *drjewo*:

Drauen. Drieven i Driewen.

a) **drzwina* i **drėwina*, dem. **drėwınzka*, połab. *drāwaina*
i *drėwaina* a. *drıwaina* i *drıwainka* a. *dřowaina*; p. *drzewina*
i *drzewinka*, gluż. *drjewina* i *drjewinka*, cz. *drvina* i *dřevina*
„Gehölz. Holzung. Waldung. Waldland“:

Drawein. Dawein (corr. ex Drawein). Drawehn. Drawehn-er
Koreitz. Draginn (corr. ex Drawein). Drefein. — Trophän. —
Drieven i Driewen. Driewing. — BRÜCKNER Sl. A.: Dreufain.
— Braun. A. Vorsf.: Drafehenen.

b) **drzwište* i **drėwište*, pol. *drāwáisté*, *drėwáisté* i *drıwáisté*,
gluż. *drjewišto* „Holzung, Gemeindeholzung, Holzplatz, Holz-
schlag“:

Draweist. Draweiss. Draweis. Draweisch. Draweitsch. Dra-
feist. Trafeist. Trafeitz. — Darweizen. Derwatschen i zeps.
Dawatschen. Drallweetz (corr. ex Draweitz). — Drefeitz. Tif-
feitz (corr. ex Triffeitz). — Braun. A. Vorsf.: Draweiste.
Trafeist. — BRÜCKNER Sl. A.: Trafeisten. Driweitz. Driwotz.
Dreutze. Dreuest.

33. **dupa* i *duplja* „caverna, Höhle“.

stpol. *dupa*, npol. *deupa*, p. i luż. *dupa*, cz. *doupa*:

Düpe. Wolfs-düpe. Suckolnedüpe (cf. Nr. 219).

34. *dvorz* „aula, Hof“.

stpol. *d(w)or*, npol. *dör* i *djal. dór* (p. i luż. *dwór*, cz.
dvůr) „umfriedeter Raum beim Hause = Hof, Garten, Vieh-
weide, Grashof. Wiesenhof, Meierei“:

Dohr. Dohren. Dooren. Duhr. Duren. An-duhr. Döhr. Döh-
ren. Mitt-döhren. — Braun. A. Vorsf.: Dorje.

a) **dvorınz* „ad aulam pertinens“, pol. *dörán* a. *dörny*, pol.
dworny, luż. *dwórny* „Hof“:

Dorelang i Durlang i Dürlang = *dörán taz* t. j. „Hofaue,
Hofwiese, Wiesenhof“; cf. Nr. 115.

Dorenlötz = *dörán taz* t. j. „Hof-gereut. Rodung bei der
Meierei“, cf. Nr. 118.

Durkanzen = *dörne koncai* t. j. „Hofendstücke“, cf. Nr. 92.

Dohrlunken = *dörne łuki* t. j. „Hofwiesen“, cf. Nr. 116.

Dürlei. zepsute z Dürleug = *dörän teug* t. j. „Hofweide, Bruchland bei der Meierei“, cf. Nr. 128.

Dorselein i zepsute Dotselien i Daselien-feld = *dörna zelaina* t. j. „Hofkrautfeld, Gemüesefeld bei der Meierei“; cf. Nr. 273.

Dotsieleitz i Dorseneitz corr. ex Dohrseleitz = *dörne zeláisté* t. j. „Hofkrautgarten, Gemüsegarten an der Meierei“.
b) **dworəkz*, pol. *dörək*, pol. *dworek*, luž. *dwórk* „Höflein, kleine Meierei“:

Dorken. Doarke. Daarkens i corr. Daackens.

c) **dworəkz*, pol. *dörsky*, p. *dworski*, luž. *dwórski* „Hof-“: Dörske (sc. *püğüny*) = „Hoffluren, Meiereistücke“.

d) **dworište* i **dworňište*, pol. *döraísté* i *dörňáisté*, gluč. *dworišćo* i *dwórňišćo* „Hofplatz, Meiereiplatz“:

Doreitz. Dureitzen. Diereitz. Diereitz-wiesen. Dorisch. — Dührneitzen. Dorneints. Dornast. — Braun. A. Vorsf.: Dorneitze.

35. *dwrb* „vallis, Thal“.

pol. *dübâr*, p. *debrza*, sorb. i stluž. *debr*, cz. *děbř*:

Duber-wiesen t. j. Thal-wiesen.

a) **dwbrica*, pol. *däbráíca* „kleines Waldthal resp. Thalfloss“ (cf. gluč. n. miejsc. *Debrica*):

Dibbereitzen.

36. *gadz* „animal reptile, Schlange“.

pol. *god*, p. i dluž. *gad*, gluč. i cz. *had*:

a) **gadište*, pol. *godáisté* „Schlangenplatz, Snakenpohl“: Güdeitz.

37. *gajb* „lucus, Hain. Hag“.

pol. *gaj* i *goj*, p. i dluž. *gaj*, gluč. *haj*, cz. *háj*:

Gei. Gei-wiesen. Gey. Gey-wiesen.

38. *gatsb* „anser, Gans“.

pol. *gos* i *guš*, p. *geš*, dluž. *gus*, gluč. i cz. *hus*.

a) adj. poss. **gasijb*, pol. *gosi*, *guši*, p. *geši* „anserinus“: **gasije* (sc. *polje*) = pol. *gosje*, *gušje* a. *goše* i *guše* (sc. *püli*), p. *gesie* (*pole*) „Gänsefeld, Gänseanger“:

Gonsche. Gohnsche. Günsche. Günschei. Gohnsen. Gungs. Gohss. Kunks. Kunschirr (corr. ex Gunshie?).

39. *gatb* (**gatb*) „agger, Damm, Deich, Teich“.
 poł. *got*, l. mn. *gotāi*, p. *gać*, dłuż. *gat*, głuż. *hat*, cz. *hať*:
 Katai. Jatey-feld. Jatey-wiesen.
 a) **gatlz*, stpol. *gatlk*, npol. *gotalk*, dłuż. *gašik*, głuż. *haćik*
 „kleiner Damm, kl. Teich“:
 Kadieck.
40. **glqbb* „profundum, Tiefe, Abgrund“.
 poł. *glqb*, *glqb* i *glqb*, p. *glqb*, cz. *hloub*:
 Glimp. Glumm. Glamp-Sei.
 a) adj. *glabokz* „profundus, tief“: poł. *glqbükky* i *glqbükky*:
 Glambecks-wiesen t. j. *glqbükke takai* = n. „tiefe (tiefgele-
 gene) Wiesen“.
41. *glava* „caput, Kopf, Ende“.
 poł. *glāwa*, p. i dłuż. *glowa*, głuż. *htowa*, cz. *hlava*:
 a) **glavina*, poł. *glāwāina*, (p. *glowina*), głuż. *htowina*, cz. *hla-
 vina* „Kopfstück, Hauptstück, Endstück“:
 Klafein. Klabeins. — Braun. A. Vorsf.: Gloweine. — BRÜCKNER.
 Sl. A.: Klappin.
 b) **glavište*, poł. *glāwāistē*, głuż. *htowišćo* „Hauptplatz, Kopf-
 stück, Endflur“:
 Claweitsch. Klaweitsch. Klabeitzen. Klafeist. Klafeitz. Kla-
 bathen (corr. ex Klabeitzen).
 Uwaga: Nazwa „Ende“ lub „Enden“ oznacza w niemie-
 ckiem często niwy, składające się z kilku krańcowych (pograni-
 cznych) kawalków albo na końcu wsi lub pograniczu położone.
42. *glina* „argilla, Lehm, Letten“.
 stpol. *glina* (l. mn. *gliny*), npol. *glaina* (l. mn. *glaināi*), p.
 i dłuż. *glina*, głuż. *hlina* (Lehmfeld), cz. *hlína*:
 Glain. Glein. Gleinei. Gleim. Gleins. Gleiner. Glein-stücke.
 Gleins-busch. Gleiner-feld. Glien-feld. Gliens-busch. — Lang-
 glein. Dorf-glein. — Glän (pro Glain). Glän-feld.
 a) **glinjakz*, poł. *glainak* „Lehmgrube, Thonerde“:
 Gleinjack.
 b) **glinaka*, stpol. *glinka* (l. mn. *glinky*), npol. *glainka* (l. mn.
glainkāi), p. i dłuż. *glinka*, l. mn. *glinki*, głuż. *hlinka*, *hlinki*
 „Lehmfelder, Lehmgrube“ (w słowiańskich krainach po-
 wtwarzająca się bardzo często nazwa gruntów):

Glinken. Gleinken. Glenken. Gleimken. Glänke. Glänken. Glinkel-feld. Glinkers-feld. Gleink-stücke. Glainek (m.). Klink-berg. Klink-stücke.—Klicka (= *glinka*). Glemgi (corr. ex Gleinki). — Gleintjei. Glandiäh. Glandicin = *glaintjäi* t. j. *glainkäi*. — BRÜCKNER. Sl. A.: Glinker. Gleinke. Gleinken. Gleineeke. Gleink. Gleinogk.

c) **glinište*, pol. *glaináisté*, dluž. *glinišćo*, gluž. *hlinišćo* „Lehmlager. Lehmplatz“ (por. gluž. l. mn. *hlinišća* „Lehmfelder, Felder mit Lettenboden“, jest to tam częsta nazwa grun-tów):

Glieneitz. Klieneitz-stücke. Klieneitzen. Gleinschen. Gleinsch. Gleinsken. Kleinzohn.

43. **gogolb* „anas clangula. Quakente“.

stpol. *gogol*, cz. *hohol*, ros. *gogolb*, mrus. *hohol*:

Gugall i Gujall (BRÜCKNER, Sl. A.).

a) **gogolište* i **gogolovište*, pol. *gogoláisté* a. *gügüläisté* i *gügüläncáisté* „Quakentenpfehl“:

Kugeleitsch. Gageleitz i Gaggeleitz (przydomek żartobliwy miasta Lüneburg). — Kunkelfeitz

44. *golb* „nudus, aridus, nackt, kahl, trocken“.

stpol. *goły*, npol. *güły*, p. *goty*, dluž. *góty*, gluž. *hoły*, cz. *holý*:

a) **golja*, stpol. *gola*, npol. *gülä* (djal. *góla*), p. *gola*, dluž. *góla*, gluž. *hola* „freier, offener, kahler Platz, unbebautes, mit Heidekraut bewachsenes Land, Heide“:

Guhl. Güll-feld. Colla. Kola. Kohla. Kolla. Kollah. Kulla. Gollau i Jolau (corr. ex Gola); porównaj także uwagę do Nr. 28.

b) **golbka* (demin. od **golja*) pol. *golka* i *gülka*, dluž. *gólka*, gluž. *holka*, „kleine Blösse, kleine Heide“:

Gählken. Gählieken. Gühlken-berg. — Kolk. Kolke. Kolken. Kölken.

c) **golica*, stpol. *golica*, npol. *güláica* (djal. *góláica*) „kleine Waldblösse, kleine Heide, Heidebach, kahler Berg, Kahlenberg“ (por. nazwy miejsc. slo. *Golica*, gluž. *Hol(i)ca*, cz. *Holice*, mrus. *Hołyca*) lub **golište*, stpol. *golište*, npol. *gül-*

láisté (djal. *góláisté*) „grosse Waldblösse, grosser Heideplatz“
(por. nazwę miejsce. serbską *goliste*):

Gohleitz. Guhleitz. Guhleitzen. Guleitzen. Guleizen-horst.
Gühleitz. Gühleitzen. Güleitz. — Colleitz-berg. Kölschen-berg.
— Gulitz. Kilitz. Golatz. Golatz-moor. Neu-golatz. — Joleitz.
Jöleitz. Juleitz. Juleitzen. Jühleitz. Jüleitz. Jüleitzen. —
BRÜCKNER. Sl. A.: Göliz. Gölitz. Gulliz. Guleiz. Guleitz.

45. **gomolja* „conus. Kegel, kegelförmiger Berg bz. Hügel“.
stpol. *gomola*, npol. *gümöla* (l. mn. *gomolé* a. *gümölä*), dem.
pol. *gomolka* i *gümülka* (l. mn. *gomolky* i *gümülky*), p. *go-*
mólka, gluz. *homola* i *homolka*, cz. *homole* i *homolka*:
Gomohl. Gamihlen. Gamihlen. Jamel. — Kamelken.

46. *gora* „mons, Berg“.
stpol. *gora* i djal. *góra*, npol. *góra* (l. mn. *górāi*), p. i dluž.
góra, gluz. i cz. *hora*:

Guhren. Guhr-feld. Wilz-guren. Furnst-guren. Göhre. Göh-
ren. Gühr. Gühren. Goar. Kahrens. — Braun. A. Vorsf.:
Gore. die Gore.

a) **gorzka* (dem. od *gora*), stpol. *gorka* i djal. *górka*, npol.
górka (l. mn. *górkaī*), p. i dluž. *górka*, gluz. *hórka* „Berglein,
Anhöhe, Hügel“:

Goork. Gahrken. Gurken. Gurken-berg. Peter-gurken. Gur-
ken-feld. Guhrken. Guhrkeien. Göhrk. Göhreck. Göhrken.
Görks-berg. Gehrken-berge. Gürken-berg. Jörk. Jöhrk. Jür-
ken-berg.

b) *gorzky*, pol. *górsky*, p. i dluž. *górski*, gluz. *hórski* „mon-
tanus, Berg-“: pl. *górské* (sc. *pügüny*) „Bergfluren, Berg-
stücke“:

Göhrskén. Goorsten. Gohrsen. Guhrtschen.

c) **gorica*, pol. *górāica* i *görāica*, sł. *gorica* (nazwa miejsc.
niem. „Bübel“, kr. *Gorica*, p. *Gorzycze*, cz. *Hořice*) „kleiner
Berg, Hügel, Berglein“:

Goreizen. Goreitz-berg. Gahreitz. Garreitz. Garreitzen. Gu-
reitz. Guhreitzen. Jürreitzen. Guertzen-wiesen. Karützen.
Gorz. Gahrz-berge. — BRÜCKNER. Sl. A.: Göreiz.

d) **gorznica*, stpol. *gorznica*, npol. *görnāica* „Hügelbach“ lub

coś podobnego (por. n. miejsc. sł. *Gornica* i cz. *Hornice*):
Jörns. Jürns.

e) **gorina* i **gorovina*, pol. *górдина* i *górüwdina*, gluz. *horina* i *horovina* „Höhenzug“:

Gorein. — Gurwein.

47. *gorëti* „ardere, glühen“.

pol. *górët*, p. *gorzéc*, dluž. *góřes se*, gluz. *horjéc*, cz. *hořeti*.

a) **gorëlec*, pol. *górëläc* „Brandplatz“ (por. luz. n. miejsc. *Z-góřele*, *Z-horjele*, n. „Görlitz“):

Garels. Garlsen.

b) **gorëlište*, pol. *górëläistë* „Brandstelle“:

Gürleitzen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Gerleiz i Kerleiz i prawdopodobnie też Krigeleiz i Krigeleek (corr. ex Gürgeleiz vel Görjeleiz).

c) **gorëlina*, pol. *górëläina* „Brandstelle, Brandfeld“:

Görlein. Goerlein. Gürlein. Jürgelei (pro Görjelein).

48. *gostë* „hospes, Gast“.

stpol. *gost*, npol. *güst*, p. *gošë*, dluž. *góšë*, gluz. *hósë*, cz. *host*:

Guste-stücke t. j. Gast-stücke. — Braun. A. Vorsf.: Gost-anger i Jaust-anger.

a) **gostinëka*, pol. *güstáinka* (l. mn. *güstáinky*) „kleine Gastfelder“:

Gusteinken. — BRÜCKNER, Sl. A.: Hostin (?).

b) *gostnica* „xenodochium“, stpol. *gostnica*, npol. *güstnáica* „Gastfeld, Gasthufe, Gastland“:

Güstneitz. Gystneitz. Güsteneitz. Guesteneiz. Güstneitzen. Guestneitzen. Güsteneitzen. Gustneitz. Gustnitz. Gustneizen. Gusteneitzen. Gustenytze. Güssneitz. Güssneitzen. Gussneitz. Gussneitzen. Güsneitz. Güsneitzen. Güseneitz. Güseneitzen. Gusneitz. Gusnitz-feld. Gusneitzen. — Küsteneitz. Jüstneitz. Jüsneitz. Jüsseneitz. Jusneitzen. Jiseitz (corr. ex Jüstneitz). Jüstneien (corr. ex Jüstneitzen). Kosbeneich (corr. ex Gosteneitz). — BRÜCKNER, Sl. A.: Guseneiz.

U w a g a. Zamiast tego używają się w niektórych wsiach połabsko-lüneburskich odpowiednie niemieckie nazwy, będące tłumaczeniem owych słowiańskich: „Schulzendienstland“ (n. p.

w wsiach Naulitz i Tolstefanz) lub „Schulzenstücke“ (n. p. w wsi Trebel) lub „Gastkamp“ i „Gastkam(p)feld“; porównaj także wstęp do oddziału II PARUM SCHULZE (str. 192) podaje formę „Jüsteneitz“ i objaśnia nazwę tą miejscową słowami: „Jüstenitz heisst so viel als ein Gastland, gast heisst jüst: in alten Zeiten, wenn die Vogte haben in Dorf gekommen, so hat sie der Schultze bewirthen müss (müssen)“, patrz HILFERDING, Sprachl. Denkm. p. 35. — Już w dokumencie lüneburskim z r. 1345 czytamy: dat Burmestersrecht, dat menliken geheten is *Gustenyntze*.

49. **grabz* „fagus alba. Weissbuche“.

stpol. *grab*, npol. *groh* (l. mn. *grohāi*), p. i dluž. *grab*, głuż. i cz. *hrab*.

Groben. Greba. Grobjei. Hoch-grefen. Gräpen-stücke.

a) **grabzkz*, stpol. *grabak*, npol. *grohāk* (l. mn. *grohākāi*) „kleine Weissbuche. pl. Busch von kleinen Weissbuchen“ (por. młrus. n. miejsc. *Hrabok*):

Grabaek. Groback. Cravaak. Grabacken. Grobkie. Gräfen.

b) **grabijs*, stpol. *grabi*, npol. *grobi* „von Buchen“:

Grabelangs-feld t. j. stpol. *grabi-tag* = n. „Buchenhain. Feld am Buchenhain“.

c) **grabica*, pol. *grabáica* a. *groháica* (l. mn. *groháice*) „kleine Weissbuchen, Hain von kleinen Weissbuchen; Weissbuchenberg. Weissbuchenfluss“ (por. n. miejsc. dluž. *Grabice* i slo. *Grabovica*) lub **grabište*, pol. *grabáisté* albo *groháisté* „Weissbuchenplatz“ (porównaj nazwę miejsc. czes.-słow. *Hrabíště*):

Krabeitz. Krabeitzen. Kräbeitz. Kräbeitzen. Krebeitz. Kreweitz. Cräweitzen. Crewtzen. Grewes. Greps. Greups. Grups. — Braun. A. Vorsf.: Kraweitz i Krufentsche (= **grabovnište*).

d) **grabina*, pol. *grabáina* a. *groháina*, p. i dluž. *grabina*, głuż. i cz. *hrabina* „Weissbuchengehölz. Weissbuchenhain“: Grabain. Grawein. Krawein. Kraffein. Kraewein. Krefein. Krefien. — Braun. A. Vorsf.: Graffein. — Do tego Grabau (BRÜCKNER. Sl. A.) t. j. *Grabowa*.

50. *gradz* „murus, hortus, civitas; Schanze, Schloss. Burg“. pol. *gorđ*, p. *gród*, dluž. *grad*, głuż. *hród*, cz. *hrad*:

Göhrde. Gaarte. Göhrde-feld. Goords-berg. Goords-grund. Nogarts t. j. *nowogord* „neue Schanze, neue Burgstätte, Neuburg“.

a) **gradzkъ*, pol. *gordak*, p. *gródek*, dluž. *gradk*, głuż. *hródk*, cz. *hrádek* „kleine Schanze, kleine Burg, Kastell“:

Gordaek. Jordaek. Joraek (corr. ex Jordaek). Johdaek i Jodacken (corr. ex Jordaek-en).

b) **gradište*, pol. *gordústé*, p. *gradziszczce*, dluž. *grožišćo*, gl. *hradžišćo*, cz. *hradistě* „Burgplatz, Schanze“:

Chorteisde. Korteez.

U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach lünebursko-wendyjskich wyrażenia te w niemieckiem tłumaczeniu: „Schanze“ i „Schwedenberg“ (por. łuz.-niem. „Schwedenschanze“ zamiast łuz.-serb. *hrodzišćo*).

51. *grebenъ* „(pecten). dorsum montis. Bergkamm“.

pol. *greben*, p. *grzebień*, dluž. *grěbēn*, głuż. *hrjebjen*, cz. *hřeben*:

a) **grebenica*, pol. *grebenáica* a. *gárbenáica* „Höhenrücken. Hügelland“:

Grebeneitz. Garbeneitz.

52. *gramada* i *gromada* „acervus. Haufen“.

pol. *gromada*, p. i dluž. *gromadъ*, głuż. i cz. *hromada* „Haufen, właściwie Dorfgemeinde. Gemeindeversammlung, tutaj: Gemeindefland, Gemeindelehde, Gemeindeholzung“: Grummoth. Grummuth. Grummath. Grummoh (patrz uwagę). Gromatz. Graumatz. Graumats.

a) adj. poss. **gromudъnъ*, pol. *gromodny*, dluž. *gromadny* „der Gemeinde gehörig“:

Germenaden t. j. *gromodne* (se. *püjüny*), „Gemeindefluren“.

U w a g a. *Grummoh* jest nazwa lasu gminnego (lasu *gromady*) wsi *Belicy* (patrz A I 19 Bülitz), która bywa przytoczona także już przez HILDEBRANDA. Wend. Aberglaube etc. (patrz Slav. Arch. 1900. 115) jeszcze w mniej zepsutej postaci *Grummode*.

53. *groza* „horror. Schrecken“.

pol. *grůza*, p. i dluž. *groza*, głuż. *hroza*, cz. *hrůza*.

a) adj. *grozъnъ*, pol. *grůzny*, p. *gročny*, dluž. *grozny*, głuż. *hrozny*, cz. *hrozný* „schrecklich“:

Grusenfungel i Grusenfangel = *grüzan wagał* a. *wagał* t. j. „Schreckenswinkel“. — Grusen - horst = Schreckenshorst.

54. *gruša* i *chruša* „pirus. Birne“.

stpol. *gruša* lub *grušwa*, npol. *gransa* i *granswa* lub *greusa* i *greuswa*, p. *grusza*, głuź. *krušwa* „Birne, Birnbaum“: Grausch, Grauschen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Grausch.

a) pol. *grauk* lub *greuk* (f. mn. *graucái* i *greucái*), „Birnbaum“:

Krautschen. Krautz (f.). Krautz-berg. Krautzen-feld. Kreuzen. Creutzen. Greusen. Gresen. Greisen-feld. Grusen. Grusen-wiesen. Griesen. — Klautzen (corr. ex Krautzen). — BRÜCKNER, Sl. A.: Graütschee.

U w a g a. PARUM-SCHULZE podaje: Ey dawig gräuek (t. j. *eu dāwīch greuk*) i objaśnia: ist bei zwei Birnbaum; zwei Bäume haben da gestanden (cf. HILFERDING, p. 34).

b) **gruška*, pol. *grauska* i *greuska*, p. *gruszka*, dłuź. *kšuška* „kleiner Birnbaum“:

Krüsk. — BRÜCKNER, Sl. A.: Grausk.

c) **grušica*, pol. *grausáica* i *greusáica* „kleiner Birnbaum“ (por. nazwy miejsc. głuź. *Krušwica*, dłuź. *Kšuswica*, słow. *Hrušica*):

Grüseit. Graseit (corr. ex Grauseit).

d) **grušovina* i **grušornica*, pol. *greusüwáina* i *greusüwnáica* „Birnenspflanzung, Birngarten“:

Greisfein. Greiswenn. Grieswein. — Grüsseneit. — Braun, A. Vorsf.: Krüsseneit. Krosneitsche. Grosse-Neitze.

55. *grzmz* „fruticetum, Gestrüpp“.

pol. *gärm*, serb. *grm* „Gestrüpp, Hecken“.

a) **grzmīšte*, pol. *gärmáisté* „Hecken-platz, Gestrüpp“:

Jarmeesen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Garmeiz.

56. *gumьno* „area, Tenne, Scheunenplatz“.

pol. *gáumnü* a. *jeumnü*, p. i dłuź. *gumno* „Scheunenplatz, Vogelherd, Hof“:

Gaumah. Gaumach (loc. pl.?). Juvenaek(?).

a) **gumьnište*, pol. *gáumnáisté* a. *jeumnáisté* i per syncopen *gáumáisté* a. *jeumáisté*:

Wummeneitz. — Humitz. — BRÜCKNER, Sl. A.: Chimeiz (ex Cheumeiz).

57. *gvozdz* „silva, saltus, Wald, Hart“.

spol. *gozd*, npol. *güzd*, dluž. *gózd*, cz. *hvozď* (por. nazwy miejsc. p. *Gwoździ*, serb. *Gvozď*, dluž. *Gózd*, cz. *Hvozď*):

Göhst. Göhst-wiesen. Gust. Kuhst. Gotsehe. Giest. Geist. Geist-feld. Geist-heide. Geist-wiesch.

a) **gvozdbuz*, pol. *güzdän*, *güzdny* „zum Wald, zur Hart gehörig“; *güzdän* (sc. *püjün*) „Waldflur, Waldstück“:

Guschan. Goschan. Ko(h)sahn. — Gusten. Gussen. Gussens. Gusen. Castan. Koosten. — Kostenang (corr. ex Kostenlang) t. j. *gozdän* lub *güzdän tag* = niem. „Walldhain, Waldaue“. Gusskahl t. j. *gozdän kal* a. *güzdän kot* = n. „Waldmoor, Waldsumpf“. — Do tego BRÜCKNER, Sl. A.: Köttschen. Ketschen. Kötze.

58. *chlěvz* „stabulum, Stall“.

pol. *chlěw* i *chliw*, p. *chlěw*, dluž. *chlěw*, gluz. *khlěw*, cz. *chlěv*:

Glieten. Kliefen. Kleiben.

a) **chlěvšite*, pol. *chlěwšité* „Stallplatz, Hürde, właściwie Schweinehürde“:

Kleeweitz. Kleibeitzen.

59. *chudz* „parvus, egens, humilis, klein, mager, dürftig“.

pol. *chěudy*, p. i dluž. *chudy*, gluz. *khudy*, cz. *chudý*:

Gottie-stücke t. j. *chěude püjüny* = niem. „magere, dürftige Flurstücken“. Geitke.

a) **chudšite*, pol. *chěudšité* „geringe Gegend, dürftiger Acker“:

Chäudeitz. — BRÜCKNER, Sl. A.: Kedeitsk.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf HILFERDING, p. 35) podaje: Chäudeitz heisst so viel als geringe oder das nicht viel tauget.

60. **chvoja*, „pinus, Nadelbaum, Fichte, Kiefer“.

pol. *chüja*, p. *choja*, gluz. dem. *khójca* (ex *choj-ica*), dluž. *chójca*, cz. *chvöje*.

a) **chvojina*, pol. *chüjna*, p. *choina*, dluž. *chójna*, gluz. *khójna*, cz. *chvojina* „Fichtenwald, Kiefernbusch, Nadelwald“:

Gayn. Gain. Gein — i w starszej postaci Gajn (HENNIG) i Cheyn i HILDEBRAND. JÜGLER).

b) **chwojnica*, stpol. *chójnica*, npol. *chüjndäica* „Föhrenbach, Kiefernbach“ lub „Fichtenwäldchen, Kiefernwäldchen“ (porównaj nazwy miejsc. głuż. i sorb. *Khójnica* = n. „Kunitz“ i „Cunnewitz“ i sła. *Chvojnica*):

Gienitz-wiese.

U waga. *Chüjna* (w niem. postaci *Cheyn* i *Gain*; por. także w dok. pomorskich *Cheyn* i *Choina*) jest nazwa okręgu w kraju Wendów lüneburskich z głównym miejscem *Balica* (n. Bültz), który to okręg na północy graniczy z okręgiem *Drūwaina* (n. Dra-wehn) = n. „Laubholz, Laubwald“ i w przeciwieństwie do tego ostatniego był pokryty lasem iglastym (sosny i jodły); z tego też powodu pierwszy okręg nazwany został *Drāwaina* = niem. „Laubwaldgau“ i drugi *Chüjna* = n. „Nadelwaldgau“.

61. *chvostz* „cauda, Schwanz“.

stpol. *chóst*, npol. *chüst*, p. *chvost*.

a) **chvostije*, n. sg.. pol. *chóstje* i *chüstje*, p. *chvoszcze*, głuż. *khošćo*, dluž. *chóšć* (m.) „Katzensterz. Besenginster“: Kuschei. Kouschei. Köschen-stücke. Blanck-Kuschen.

b) **chvostina*, pol. *chóstina* i *chüstaina* „Besenginsterplatz“: Kastein. Katztein. Kussein-feld. Koosten.

c) **chvostec*, pol. *chóstac* i *chüstac* „kleiner Besenginsterplatz“.

Kusatzen.

62. *chvrastz* „sarmentum, dumetum. Gestrüpp. Eichengestrüpp“.

stpol. *chrast*, npol. *chrost*, p. *chróst*, głuż. *khróst*, cz. *chvrast* i *chrast* = n. „Horst“:

Krätz. Kratsch (corr. ex Kratsch).

63. *chytrz* „citus, rasch, flink“.

pol. i p. *chytry*, dluž. *chytšy*, głuż. *khetry*, cz. *chytryj*.

a) **chytrnica*, pol. *chytárnäica* „flinker, rascher Bach“: Gitarneitz.

64. *ilz* „argilla, Mergel, Letten“.

pol. *jil*, p. *il*, głuż. *jil*, cz. *jil*:

Ihlau-stücke. --- Jihls-wiesen. Gilhs-wiesen.

65. *imela* „viscum, Mistel“.
 pol. *jemela* i *wamela*, p. *jemiola*, luž. *jemjelina*, cz. *jemela*,
 mrus. i sla. *omela*.
 a) **imelište* i **omelište*, pol. *jemeláísté* i *wameláísté* (por. glůž.
jemjelníšćo) „Mistelplatz. Mistelort“:
 Gemeleitzen. Wamleitz.
66. *iva* „salix, Sahlweide“.
 stpol. *jiva*, npol. *jaiwa*, p. *iva*, glůž. *jiva*, cz. *jiva*:
 Gieben. Geif-holz.
67. *jablauь* „malus, Apfelbaum“.
 pol. *jobtūū* i *jobtūūna*, p., dlůž., glůž. *jabtoū*, cz. *jabloū*:
 Joblum. Jabelohn. Jabeluhn. Jabein.
 a) **jablauьka*, pol. *jobtūūnka* (l. mn. *jobtūūnky*), p. *jabtonka*,
 luž. *jabtoūnka*, cz. *jablonka* „kleiner Apfelbaum“:
 Jablonki. Jablonken. Joblōmken. Gabelang.
 b) **jablauьць*, pol. *jobtūūńc*, laž. n. miejsc. *Jabtoūc* „Apfel-
 baumplatz. Apfelgarten“:
 Jabelenz. Jabelsen.
 c) **jablauьz*, pol. *jobtūūń* i *jobtūūny*, p. *jabtonny* „Apfel-
 baum-“:
 Jobenjeh - Legden t. j. *jobtūūne lūda* = n. „Apfelbaum-
 Lehden“; por. Nr. 119.
68. *jaguedz* „populus nigra, Schwarzpappel“.
 pol. *jogued*, cz. *jehuēda*, slo. *jagued*.
 a) **jaguedovina*, pol. *joguelūrdūna* „Schwarzpappelhain“:
 Jochenfein.
69. *jalovz* „sterilis, unfruchtbar“.
 stpol. *jalowry*, npol. *jobtūwy*, p. i luž. *jalowry*, cz. *jalový*.
 a) **jalovina*, stpol. *jalowina*, npol. *jobtūrdūna* „ager incultus,
 unbebautes Land“; cf. cz. *jalovina* „Zuggraben“:
 Jahlfiels-feld.
70. *jama* „fovea, Grube, Höhle“.
 stpol. *jama*, npol. *joma* lub *jomó*, demin. *jomka* (l. mn.
jomky), pol. i luž. *jama* i *jamka*:
 Jahns-stücke. Jamanns. Jamanns-feld. — Jamken. Jomken.
 a) **jamnica*, stpol. *jamūca*, npol. *jomnāića* (porównaj dlůž.
 n. miejsc. *Jamnicē*) „Grubenplatz. Höhlenbach“:

Jandneitz (corr. ex Jamneitz). Jancitz i Juncitz (corr. ex Jamneitz). — BRÜCKNER. Sl. A.: Jamenciz. Gameitsch.

71. *jarz* „vallis. Thal“.

pol. *jar*, p. *jar* = dolina.

Jirjost = pol. *jarąjędz*, stsl. **jarogvozdi* t. j. „Thalwald. Wald im Thalgrund“.

72. **jasen* „fraxinus. Esche“.

stpol. *jasen* i obok tego: *jasla*, npol. *josin* i *josla*, p. *jesion*, luz. *jasen*, cz. *jasen*:

Jaassen. Jahsins-feld. Jessen. Josen. Jissen. Gōshen. Guhsien. Geesen-wiese. Geihsen Geissen. Giessens. — Geisenei (l. mn. *josinai*). — Ramassel = Ram (?) + Jassel; por. oddz. I Nr. 39 *Crummasel*.

a) **jaseniz* i **jaselijb*, pol. *jasenny* i *jaseli* lub *josinny* i *joseli* „zu den Eschen gehörig“:

Jeetze i Jeetzal = *josenna* i *joselja* lub *josela* (sc. *rēka*) i zwykle subst. *Josua* i *Josela* „Eschenbach“.

Jassel-mühle = *jasla mālndiica* „Eschenmühle“.

Gesenberg = *josenu* (*na*) *gōra* t. j. „Eschenberg“.

Gesenstremi (BRÜCKNER. Sl. A.) = *josenu* (*ny*) *streumin* t. j. „Eschenbach. Eschenfliess“.

b) stpol. *jaselica*, npol. *joselaiica* (l. mn. *joselaiice*) „kleine Esche“:

Krummaseleitz (niwa pod wsią Crummasel) = *krupe joselaiice* „kleine dicke Eschen“. por. Nr. 101 *krapz*.

73. *jastrzeb* „accipiter. Habicht“.

pol. *jostreb*, pol. *jastrzab*, dluž. *jastšeb*, gluz. *jatřob*, cz. *jestřáb*:

Jostreben.

74. *jašterz* „lacerta. Eidechse, (Drache)“.

pol. *joster* (l. mn. *josterai*), p. *jaszczur*, luz. *ješčer*, cz. *ješťer*, stezes. *ješčer* (*draco*).

Jesters. Jestersche Horst. Gistren. — Josterfach i Jostesack: zepsute z Josterjach lub Josterach = pol. (*wa*) *josterach* t. j. „in den Eidechsen. im Eidechsenhorst. Drachennest“.

- a) **jašterina*, pol. *josteráina* „Eidechsenfeld. Drachenhorst“: Jastrejn. — Jospernach: zepsute z (*wa*) *jost(e)ráinach* „auf den Eidechsenfeldern“.
75. *javorz* „platanus. Ahorn“.
stpol. *jawor*; npol. *jowör*; p. i luž. *jawor*, cz. *javor*: Gaur.
- a) **javoronica*, pol. *jowörnáića*, luž. *jawornica* „Ahornbuseh, Ahornbach“:
Jaberneitzen.
76. *jaz* „agger. Damm. Deich“.
pol. *jaz* i *joz*, p. *jaz*, cz. *jez*:
Jase. Gähs. Hölten-jahs. Jahs-gärten.
- a) **jazzkz*, pol. *jazak* i *jozak* „kleine Damm“:
Jaask. Jaske. Jastack-wiesen (corr. ex Jasack-w.).
- b) **jazisko*, pol. *joziskü* (l. mn. *joziska*) „grosse Deich“:
Jeschüsk. Geschüskén.
77. *jedla (jela)* „abies. Tanne“.
pol. *jadła*, p. *jodła*, gluž. *jedla*, dluž. *jedla*, cz. *jedla*:
Widdel.
78. *jelen* „cervus. Hirsch“.
pol. *jilen*, p. i luž. *jelen*, cz. *jelen*:
Jilehn. Jilang. Jilgen. Jlgén.
- a) **jelenište*, pol. *jilenáisté* „Hirschplatz. Hirschstand“ lub **jelenica*, pol. *jilenáića* „Hirschbach“ (por. czeską i polską n. miejsc. *Jelenice* i dluž. *Jeleńce*):
Jellneitz. Killneitz. Wieleney-wiesen (corr. ex Jileneitz-wiesen).
79. *jezero* „lacus. See“.
pol. *jezerü*, p. *jezioro*, dluž. *jazor*, gluž. *jęzor*, cz. *jezero*:
Josöhrn. Vessiren. — Jeerssen-feld. Iser-horst. Iser-kamp. Isker-kamp. — Braun. A. Vorsf.: Jesere i Gesehre.
- a) **jezersko*, pol. *jezirkü*, p. *jeziorko*, cz. *ježírko*, dl. *jazork*, gl. *jęzork*:
Jirseik (corr. ex Jiserk).
80. **kalina* „Wasserhollunder, Schneeball- resp. Pfeifenstrauch“.
stpol. *kalina*, npol. *koláina*, p. cz. i luž. *kalina*:

Kolein. Kullein-wiese. Kuhljahn. — BRÜCKNER, Slav. Ans.: Goleins.

81. *kalz* „lutum. Kot, Morast. Sumpf“.

stpol. *kał*, npol. *koł* (l. mn. *kołai*), p. i sorb. *kał*, cz. *kał*: Kohley. Guhli-gärten. Ghulji-feld. Lange Guhljih. Kohl. Kahlen. Heide-Kahlen.

a) **kalzkz*, pol. *kołak*, cz. *kalek* „kleiner Morast“:

Kolacken. Kallacka-Kuhle.

b) *kalište* i **kalnište*, stpol. *kalište* i *kalnište*, npol. *kolaište* i *kolnaište*, cz. *kaliště*, dluž. *kališćo* „Sumpfstelle, morastiger Platz, sumpfiger, morastiger Boden, Moorland, Sumpfland, aus Sumpf entwässertes Land“:

α) Callist. Kahlitz. K̄aleitz. Calleitz. Caliessen. Calliessen. Kaliessen. Kalissen. Kalisien. Kalässen. Kalössen. Kahlsehen. Kahlsehen. Kaaleitsch. Kaulitz. — Koleiz. Koleitz. Kollitz. Kolleitz. Koleiće. Koleitzen. Kohleitz. Kohleitzen. Koleitschen. Koleisch. Kuleitzen. Kuhlzeiten. — Kuhlsehe Land. Gulschie Land. — BRÜCKNER, Sl. A.: Kaleiz. Kaleitz. Galeiz. Galeisch. Koleitsk. Graleis (corr. ex Kaleiz). — Braun, A. Vorsf.: Koleitz. Koleitsche. Gelatsehe.

β) Kohlneitzen. Kuhlneitzen. Gulneitzen. Güldeneitzen (corr. ex Gulneitzen = Kolneitzen). — BRÜCKNER, Sl. A.: Kaleneiz i zeps. Kaknemeneiz. — Braun, A. Vorsf.: Kohlneitz. — Do tego Kolno (BRÜCKNER, Slav. An.) = stsl. *kalno* (sc. *mesto*) „Sumpfplatz“.

82. *kamy* i *камень* „lapis. Stein“.

pol. *kamai* (l. mn. *kominc*), p. *kamien*, dluž. *kamien*, gluz. *kamjen*, cz. *kámen*:

Kamin.

a) *каменьць*, pol. *komenc*, p. *kamienicc*, luž. nazwa miejsc. *Kamjenc* „kleiner Stein resp. kleiner Fels; steiniger Platz, Steinfeld“:

Comenitz. Comens. Camins.

b) **камєнкz*, pol. *kominak* (l. mn. *kominkai*) „kleine Fels, pl. Steinfeld“:

Kaminken.

c) **kamenište*, pol. *komináisté*, gluz. *kamjenišćo* „Steinort, Steinfeld“:

Camineitzen.

83. *kapina* „rubus, Brombeergebüsch“.

pol. *kopáina* i *kapáina*, p. *kapina*, cz. *kupina*:

Compein. Kompein. Cumpein. Cumpain. corr. Cumparn. Kumpahn. Campey. Compernah (corr. ex Compeinah). — Kämpfen-kamp.

84. *kasz* „frustum. Bissen. Stück, szzególnie Feldstück“.

pol. *kos* i *kus* (l. mn. *kusái*), dem. *kusák* (l. mn. *kusky*), p. *kasek*, luz. *kus* i *kusk*, cz. *kus*:

Kunsgül i Künsgül = pol. *kus güle* t. j. „Stück von Heide, Heidestück“. — Kunstki.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 34) podaje: scheinna Kungsa (t. j. *szcne kusái*) Ort (Stücke) bei dem Schlagbaum (der Dorfstrasse); *szcny* = stsl. *szcny*, przymiotnik od *sega* = cz. *sáha* „Klafter, pol. Schlagbaum“.

85. **klanьць* „palus. Planke“.

pol. *klánac*, l. mn. *klánaci*, slo. *klanec*, serb. *klanac*:

Klans. Klenz. Klänz (BRÜCKNER, Sl. A.). — Klänz-feld (Braun. A. Vorsf.). Klenzer-feld. — Clantzen. Klantzen. Klanzai. Klanzei. Clanzei. Glanzei; porów. oddz. III. Nr. 8. — Grossglanzhey i Gross-glanskey. Not(h)-Klanzei i Not(h)klanzen. — Klohnssen.

86. **klenъ* „acer, Ahorn“.

pol. *klan* i *klon* (l. mn. *klanái* i *klonái*), pol. *klon*, cz. *klen*, luz. *klon*:

Klan. Clahn. Klob. Klun. Klohn. Klohner-winkel. — Glanei. — BRÜCKNER, Sl. A.: Klan.

a) **klenište*, pol. *klanáisté* i *klonáisté* „Ahornplatz, Ahornbusch“:

Klaneitz. Klaneitzen. Klenisch.

b) **klenovica*, pol. *klanówáica* „Ahornhain resp. Ahornbach“:

Glaniveitz.

c) **klenьскъ*, pol. *klenský* i *klonský* „zum Ahorn gehörig“: BRÜCKNER, Sl. A.: Klensken. Klöhnsken.

87. **kl̥sto* „ramus, Zweig, Reis“.

pol. *klaszt* (l. mn. *klasztai*) i *klöst* „Zweig, pl. Zweige, szczerogółowo Eichenzweige, junges Eichengestrüpp“ (patrz uwaga¹), cz. *klest* (m.) i *klestf* (f.):

Klatz. Klaatz. Clatz-feld. Klatz-berg. Klatz-feld. Klatzen. Klaatzen. Klatzen-stücke. Claatsch. — Glathä. — Kleitsch. — Klötz. Klötze. Klötz-berg. Klötz-grund. Klötz-stücke. — Klotzie (l. mn.). Klötzie. Klötzen. Klözen. Klotzen. Klootzen-stücke. Koltz.—BRÜCKNER, Sl. A.: Klatz. Klöhz. Kleitz. Kleitzke. Braun. A. Vorsf.: Klaitsch. Klaitché.

a) **kl̥stun̥iste*, pol. *klisnąć* a. *klisnąć* „Platz mit jungem Eichengestrüpp“:

Kliesnitz (Braun. A. Vorsf.).

Uwaga. PAR-SCHULZE p. 175 pisze: Klatz, da waren vor diesen(m) junge Heistern (Estern=Eichen) an den(m) Weg und auf das (dem) Land, davon hat es den Namen; por. HILFERDING, str. 34. BRÜCKNER, Sl. Ans. p. 71.

88. **kl̥bb̥*¹⁾ „Gründling“.

pol. *kąb*, p. *kielb*.

a) *kābbāica* „Gründlingsteich. Schmerlbach“:
Kolbeitz.

89. *kobyła* „equa. Stute“.

stpol. *kobāla* npol. *kübāla*, p. i dluž. *kobyła*, głuż. *kobla*
cz. *kobyła*.

a) **kobylijb*, pol. *kobali* lub *kübali* „equinus“:

Kabeljih t. j. pol. *kobali* (sc. *kos*) „Stutenstück. Stutenweideplatz“.

¹⁾ Według PARUM-SCHULZEGO (cf. HILFERDING, p. 33 sq.) nazywała się we wsi Süthen pod Łuchowem niwa: *am Kleibjoste baum* (tj. po pol. *klęposty dob*), co on objaśnia słowami: vor diesen stund da ein Eichbaum mit niedergehangenen Reiser, davon hat der Stück seinen Namen; die Reiser waren von grossen Knopfen (Knospen), wann sie ausschlagen wollen, und die heissen *Kleipken*: słowo to (subst. *klępka*, pl. *klępky* i adj. *klęposty*) pochodzi od źródłosłowu *klep-* »hängen lassen, hangen«: porównaj cz. *klepo-uchij*, pol. *klapo-uchy*, sł. *klapo-uch*, mrus. *klapo-uchij* »mit herabhängenden Ohren«.

b) **kobylica* lub **kobylnica*, pol. *kobâl(n)áiica* albo *kübâláiica* „Stuterei“ (por. n. miejsc. p. *Kobylnica*, serb. *Kobilice*, cz. *Kobylice* i *Kobylnice*):

Kobelitz. Kubeleitsche.

c) **kobyliky* i **kobylanky*, pol. *kobâlaiky* i *kobâlanky* „Stutengehäge, Stutenpferch, Stutenhürden“ (por. nazwy miejsc. polskie *Kobylany* i *Kobylanka*):

Kabeleiken. Kabelken. — Kobelanken.

90. *kolo* „rota, Rad“.

pol. *kütü*; *wâ kütü* „rundherum“, p. i luz. *kolo*, cz. *kolo*.
Kielreitsch = pol. *kütürčce* = stsl. **kolorčije*, n. sg., t. j. „Landstrich rund um den Fluss herum. am Bachesrande“.

91. *komar* z „culex, Mücke“.

pol. *kümor*, pol. *komar*, luz. *komor*, cz. *komár*.

a) **komarište*, pol. *kümoráisté* „Mückenplatz, Schnackenheim“:

Kohmreitz. Köhmreitz.

92. *koniec* „finis, Ende“.

stpol. *konâc* (l. mn. *konci*), npol. *künâc* (l. mn. *küncai*), p. *koniec*, dluž. *kónce*, gluz. *kóne*, cz. *konec*:

Kanzen. Kahnschen. Dreck-kanzen. Dur-kanzen t. j. niem. „Hof- resp. Meierei-endstücken“. — Seletz-kanzen t. j. „Krautgärten-endstücke“.

U waga. „Ende“ i „Endstück“ oznacza w niemieckiem często niwy. które się składają z kilku kawałków na końcu, albo które są położone na końcu t. j. granicy wsi. Podobnie w polskiem *końce*.

93. *kopa* „cumulus, Hügel, Erdhaufen“.

stpol. *kopa*, p. i cz. *kopa*, gluz. *kop*, dluž. *kop-ic*:

Kopen-wiesen.

a) **kopрь*, stpol. *kopâc*, p. *kopiec*, gluz. *kopc*, cz. *kopec* „kleiner Hügel“:

Kops-feld = n. „Hügelfeld“.

94. *kop-ati* „fodere, graben“.

stpol. *kopał*, npol. *küpot*, p. i gluz. *kopać*, dl. *kopaś*, cz. *kopati*.

- a) **kopanica*, pol. *kūponáica* „Rodeland, Rodung“ (por. n. miejsc. dłuż. *Kopance*):
Kübenitz. Künbeitz. — Kuhpanzen.
- b) **kopanina*, pol. *kūponáina*, p., luż. i cz. *kopanina* „Rodeland, Neubruch“:
Copneyen. Copney-berg.
95. *koprz* „anethum, Dill“.
pol. *kūpâr*, p. luż. i cz. *kopr*.
a) **koprina*, pol. *kūpraina* „Dillwiese“:
Cabrünn. Kebrünn. Kuhbrein. Kobrom.
- b) **koprnište*, pol. *kūpárnáisté* „Dillplatz, Platz reich an Dill“:
Kupernitz. Cuperneitz. Kupernitz. — BRÜCKNER, Slav. A.: Koppereiz.
96. *kostreva* „lolium, Trespe“.
pol. *kūstréva* a. *kūstrówa*, p. *kostrzewa*, dłuż. *kóstrówa*, głuż. *kostrjava* i *kostrjow*, cz. *košťava*:
Castruwe. Kastrube. Kohstrube. Gustruv. Panstrube (corr. ex Kastrube).
97. *kosz* „merula, Amsel“.
pol. *kūs*, p. i cz. *kos*, luż. *kós*.
a) adj. poss. **kosjъ* i **kosovъ*, pol. *kūsi* i *kūsüw(y)*:
Kosselohn = pol. *kūsi tóg* t. j. „Amselhain“.
Küschau = pol. *kūsüw-c* (sc. *püli*) t. j. „Amselfeld“.
- b) **kosovina*, pol. *kūsüwáina* „Amselhain“:
Kusswein. Kuswuren (corr. ex Kusweien).
U w a g a. Można jednak także wywodzić pochodzenie od **kosz* (p. *kosy*) „schief, schräg“.
98. *kotlъ* „lebes, Kessel“.
pol. *kütát*, p. *kociot*, dłuż. *kóset*, głuż. *kotoł*, cz. *kotel*:
a) **kotlicia*, pol. *kütáláica* „Kessel, Kesselbach“:
Kutelitz.
99. *krągъ* „circulus, Kreis“.
pol. *króg* i *krąg* (l. mn. *krúgy*), p. *krag*, cz. i głuż. *kruh*; *krúgy* „die kreisförmig abschliessenden Flurstücke“:
Krung. Krungen. Krangen. Kränken.

- a) **kragovište*, pol. *kraujiwáisté* „Kreisplatz, Rundung, Rundteil i pod“:
Krunckfeitz.
100. *kraj* „extrema pars, regio. Rand, Gegend“.
stpol. *kraj*, p. luž. i cz. *kraj* „Rand, Uferrand, Anfurt; Land“.
a) **krajinka*, pol. *krajuka*, p. *kraínka*, luž. i cz. *krajínka* „Ländchen; Randfluss. Grenzfluss (miedzy Lüneburgiem i Lauenburgiem)“:
Krainke, Kränke. Krähnke, Kränecke.
101. *krappz* „parvus, brevis, klein, dick, kurz“.
pol. *krupy* i *krupy*, p. *krěpy*, cz. *krupy*:
Krummaseleitz = *krupe jaseláice* „kleine dicke Eschen“ (patrz Nr. 72, b) i Crummasel (patrz. oddz. I Nr. 39).
a) **krapica*, pol. *krópáica* a. *krupáica*, l. mn. *krupáice* „kurze Flurstücken“:
Krumpeitzen. Kromssen i Krohmssen (pro Krompsen, ex Krompeitzen).
102. *kremen* „silex, Kiesel“.
pol. *krémá* (l. mn. *krémíné*), p. *krzemien*, gluz. *křeměj*, dluž. *kšéměj*, cz. *křemen*:
Krymey. Krymy. — Kremen. Kremin. Kramien. Crimin. — Krahm. Krohm. Kroom. Grohm.
a) *kremeńcb*, pol. *krémínác*, p. *krzemieniec*, cz. *křemenec* „Kieselsteinfeld, Kieselsteinbach, Kieselsteinberg“:
Krammiens. Karmiens. Graims. Gräms. Kraensch (corr. ex Krens). — Krins.
b) **kremenište*, pol. *krémínáisté*, dluž. *kšemeniščo*, cz. *křemenišť* „Kieselsteinlager, Kiesgrube. Kiesfeld“:
Cremineitzen. Cremlineitzen. Krummleitz. Crummeitz. Krammeitz. Krammietz. — BRÜCKNER. Sl. A.: Krimeneiz i Grümiz.
- U w a g a. PARUM-SCHULZE str. 190 (cf. HILFERDING. p. 33) pisze: Kremin heisst so viel als da viel Kleinsteine sind, die kleine Steine heissen Kremin.
103. *kriwz* „curvus, krumm“.
stpol. *kriwy*, npol. *kraiwy*, p. *krzywy*, luž. *kříwy*, cz. *křivý*:

Krieben i Kreiben = pol. *kriwe* a. *kraiwe* (sc. *püjüny*) t. j. „krumme Fluren“.

a) *krivica*, pol. *kraiwiáca* (l. mn. *kraiwiáce*), głuź. *křiwica* (cf. n. miejsc. czes. *Křivice*) i *krivina*, pol. *kraiwiána*, głuź. *křivina* (cf. n. miejsc. serb. *Křivina*) „Krümmung, krumme, schiefe Flur“:

a) Kraiweitz. Kraiweitzen. Kreiweitz. Kreiweitzen. Kroyweitz. Kreibeitzen. Kriweitz. Kriweitzen. Criwitz. Kriwitzfeld i — moor i — sandhügel. Krüweitzen. Kräweitzen. Kreibsen.

β) Kriefein.

104. *križb* „crux, Kreuz“.

pol. *kraiž*, p. *krzyż*, głuź. *kříž*, cz. *křiž*:

Kries. Kries-feld.

a) adj. *křižny*, pol. *kraižan* i *kraižny*, głuź. *křičny*, cz. *křižný*; pol. *kraižny* (sc. *püjün*) „die am Heiligenkreuz resp. Kreuzweg gelegene Flur“; por. n. pól głuź. *křižne* (sc. *pola*) i *křižniki*:

Kreitznei. Kreuznei (albo zepsute z Kreitzneitz, por. następ.).

b) **křižnica*, pol. *kraižnáca* „Kreuzflur, Kreuzweg“ lub **křižnište*, pol. *kraižnáisté* „Platz am Heiligenkreuz“ i pod. (por. n. miejsc. czes. *Křižnice*):

Creitzneitz. Kreiseneitz. Kreutzneitz.

105. *krčb* „truncus. Baumstumpf, Stubbe“.

pol. *kärč*, p. *karcz*, cz. *krč*, serb. i słow. *krč* (Rodeland).

a) **krčina*, pol. *kärčina* „Rodung, Gereut“:

Craarssen (corr. ex Caarssen, cf. oddz. I Nr. 23).

Quars-wiese.

106. *krztb* „talpa. Maulwurf“.

pol. *kärt* (l. mn. *kártai*), p. i cz. *kret*, dluž. *kšet*, głuź. *knot* (ex *krot*):

Kortjäh (t. j. *kártai*). Kroten (ex Korten).

a) adj. poss. *krztov*, pol. *kártüve(y)*:

Kertäf-wiesen t. j. *kártüve toky* „Maulwurfswiesen“.

107. *kuka* „curvatura. Haken, Biegung“.

stpol. *kuka*, npol. *keukó*; cf. serb. *okuka*:

Kokau (BRÜCKNER. Sl. A.).

- a) **kuknište*, pol. *kekandisté* „Platz resp. Flur an der Biegung, Flusskrümmung“ i pod.:
Kukeneitz.
108. *kuna* „martes, Marder“.
stpol. *kuna*, npol. *keunó*, p., l. i cz. *kuna*.
a) **kunica*, pol. *kunica* i *keunáica* „Marderfeld, Marderbach“ (por. n. miejsc. ezes. *Kunice*):
Kuncnitz. Kulneitz. Keunitz.
109. *kurz* „gallus, Hahn“, *kura*, „gallina, Henne“.
pol. *kaur* i *keur*, *kauró* i *keuró*, p. i l. *kura*, cz. *koura*:
a) **kurica*, pol. *kauráica* i *keuráica* „Hühnervorstadt, Hühnerdorf“ (patrz oddz. III. Nr. 11):
Coreiz. Coreitz. Koreiz. Koreitz. Koritsch. Kuhreitz. — BRÜCKNER, Sl. A.: Kiritz. — Braun. A. Vorsf.: Koreitschen-holz.
110. *kzblz* „modius, Scheffel, Ackerlos, erlostes Ackerstück“.
pol. *kábál* (l. mn. *kábtái*), dem. *kábátúk* (l. mn. *kábátky*),
p. *kubel*, dluž. *kjabel*, cz. *kel*:
Kabel. Kavel. Kävel. — Kabeln. — Kieblee. — Kabelken.
111. *kzuezv* „princeps, Fürst“.
pol. *kuéz*, p. *ksiadz* i *ksiúzé*, dluž. *kněz*, gluz. *knjez*, cz. *kněz*.
a) *kzuezjyb*, pol. *kuézi*, gluz. *knježi*:
Kneselanken = pol. *kuézje taky* t. j. „Fürstenwiesen, Herzogswiesen“.
Kunspuhl = pol. djal. *kuézje póle* t. j. „Herzogsfeld“.
112. *kzrv* „radix, Wurzel, Strauch“.
pol. *kár* (l. mn. *krai*), p. *kierz*, luz. *keí*, cz. *keř*; stsl. *kzrije*, n. sg. pol. *kře* a. *kri*, p. *krze*, gl. *krjo*, dluž. *kro*, cz. *kří* „Wurzelwerk, Strauchwerk, Gesträuch“:
Krie. Kirr-feld.
a) dem. **kzrvčvkz*, pol. *kárcák* (l. mn. *kárcáky* a. *kárcéky*),
gluz. *kerčk* (*kerčki*) „kleine Sträucher, Gebüsch“:
Katzaken (ex Kartzaken). Katzken.
113. *kyjb* „fustis, malleus, Stock, Keule, Knüppel“.
pol. *kyj* a. *káij*, p. i luz. *kij*, cz. *kyj*; l. mn. pol. *káije*,
p. i luz. *kije*, cz. *kyje* „Stöckicht, Knüppeldamm“:

Kaje. Kaje-deich. Kajüh. Kiju. — Kiebeland = pol. *kyje-tug* t. j. n. Knüppelhain, Knüppelsumpf.

114. *kyselz* „acidus, humidus, sauer, feucht“.

pol. *kaiscty*, cz. *kyselý*, łuz. *kisaty*, p. *kisty*.

a) *kyselina* i **kyseliste*, pol. *kaiselaina* i *kaiselüiste* „feuchter, versäuerter Boden resp. Grassplatz, feuchter Platz, Sauerfeld“:

a) Keisslein.

b) Kuseleitzen.

115. *lagz* „nemus, Hain, Waldsumpf“.

pol. *łog*, *tug*, *łag*, p. *tug* i *łog*, dluž. *tug*, głuż. *łuh*, cz. *luh*: Lung. Lang. Lang-Koppel. Old-Lang. Lunk. Lunck. Lank. Lanken - feld. Lanker - feld. Luhn. Im-lung. Lung-dal i Lun-dahl. Lang-dahl i Langdol-berg; możliwe byloby także pierwotne czystosłowiańskie *łagjüdüł* = stsl. **łagodolz* t. j. niem. „Hainthal“. — Langschamen t. j. pol. *tug* + *kamen* lub *kamen(n)y* = stsl. *lagz kamenyuz* = niem. „Waldsumpf am Stein, resp. steinige Hain“. — BRÜCKNER. Sl. A.: Luhn-seleitsch: prawdopodobnie z pol. *tug* i *zelüiste* (cf. Nr. 273).

a) **lagovina*, pol. *łagüwaina* „Hainplatz“:

Langefein.

b) dem. **lažbъz*, pol. *łozák*, *łuzak*, *łazák* (l. mn. *łozkui*, *łuzkái*, *łazkúi*), łuz. *łužk* i **lažbъ*, pol. *łozac*, *łuzac*, *łazac* (l. mn. *łozcai* i t. d.), „kleiner Hain, kleiner Waldsumpf“ (cf. głuż. nazwę miejsce. *Łuže*):

a) Lonsack. Lunsak. Lohnsk. Lolnsch.

b) Longsatz. — (pl.) Longsei. Lohntsee. Lungsnei. — Lanz. Lanzanz (?).

c) **lažije*, pol. *łazje* i *łanz* „Wiesensumpf. Hainaue“:

Lahns-Kuhle.

116. *łuka* „palus, pratum, Sumpf, Wiese“.

pol. *łuka*, *łuka*, *łuka* (l. mn. *łukái*, *łotjai* i t. d.) p *łuka*, łuz. *łuka*, cz. *louka*:

sg. Lankau (ex Lanka). — pl. Lohnken. Lunken (BRÜCKNER, Sl. A.: Lunken). Lanken. Langen. Lanken-wiesen. Knese-lanken (cf. Nr. 111). Lungen-dahls t. j. Wiesenthäler. — Lundei. Lungdö. Lundyje. Langgäh. Langi-feld. Langdö.

Langdeh. — Lungnei i Langenei, zepsute z Lungei i Langei.

a) *laknica*, pol. *łokanáica* „Wiesebach“ (por. n. miejsce. luż. *Łuknica*):

Lunkneitz. Lunkeneitz. Luntneitz. Lageneitsche.

117. *lava* „scamnum, Bank, Steg (über Wasser, Morast etc.)“.
pol. *ława* (l. mn. *ławái*), dem. *ławka* i *ławáica*, p. i luż.

ława, *ławka*, *ławica*, cz. *lava*, *lavka*, *lavice*:

α) pl. *ławái* a. *ławái*: Lawei. Lafei. Lowey. — BRÜCKNER, Sl. A.: Lafein i Laffein (z Lafei z niem. przypadkiem liczby mnogiej).

β) *ławka*: Lappke.

γ) *ławáica*: Loweitz.— BRÜCKNER, Sl. A.: Lowitz.

118. **lazz* „terra exstirpata, Rodung, Gereut“.

stpol. *łaz* (l. mn. *łazi*), npol. *łoz* (l. mn. *łozai*), p. (l. mn.) *łazy*, luż. *łaz*, cz. *laz*:

Laas. Lahs. Lass. Laase. Laasse. Laasen. Laasen-feld. Laasen-wiesen. Laatzen. Lasei. Laseien. Lassen-berg. — Alslatzen et corr. Arslas t. j. stpol. *ołšje łazi* a. npol. *wüłšje łozai* „Erlen-Gereut“. — Lohs. Lose. Loose. Lohsen. Lossa. Losoh-Stück. Krumlosen = pol. *krupe łozai* t. j. „kleine Rodungs-stücke“.

a) **lazkz*, pol. *łazâk* i *łozâk* (l. mn. *łazky* i *łozkâi*) „kleines Gereut“ (cf. luż. n. miejsce. *Łazk*):

Lask. Losk. Lusk. Loosken-feld. — BRÜCKNER, Sl. A.: Lask. Losk.

b) **lazina* i **lazovina*, stpol. *łazina*, *łazowina*, npol. *łozáina* *łozüwáina* „Rodeland, Hag, Geheg“:

Lozein-wiesen. — Lasfein. BRÜCKNER, Sl. A.: Losfein.

c) **lazownište*, pol. *łazownište* i *łozüwnáisté* „Rodeplatz, Gereut“:

Lasinweitzen (ex Lasüwneitzen).

119. **lędo*, pl. **lęda* „terra inculta, unbebautes Land, Lehde“.

pol. *łędo* *łado* (l. mn. *łęda*, *łada*), p. *łęda*, pl., dłuż. *łędo*, *łęda*, głuż. i cz. *lado*, *lada*:

Landen. Loda-wiesen.

- a) **lędina*, pol. *łędzina* i *ładzina* „unbebautes Land“:
Ladein-weide.
120. *lěska* „corylus, Haselstaude“.
pol. *lěska*, p. *laska*, łuż. *lěska*, cz. *lěska*:
Leisken.
- a) **lěstijb*, pol. *lěsti* „gluż. *lěści*, cz. *lěsti*: „zum Haselgebüsch gehörig“:
Leest-weide. Lehsten-berg.
- b) **lěština* i **lěštowina*, pol. *lěština* i *lěštowina*, p. *leszczyna*, gluż. *lěščina*, cz. *lěština* „Haselgehölz. Haselgebüsch“:
Lestin. Lestein. Leestein. Leessein. — Leestwein. Leswein. Leesfein. Liesbein. — BRÜCKNER, Sl. A.: Lohstfein (ex Lohstfein). — Braun. A. Vorsf.: Lesseine.
- c) **lěštnica*, pol. *lěst(ą)ńdźca*, łuż. *lěšnica* (cz. n. miejsc. *Leštnice*) „Haselgehölz, Haselbach“:
Leestencitz. Lestneitzen.
121. *lěsz* „silva, Wald“.
stpol. *lěs*, npol. *los* i djal. *lěs* i *lis*, p. *las*, łuż. *lěs*, cz. *les*:
Leisch. Leiz (BRÜCKNER, Sl. A.) i do tego dwie „voes hybridae“ Blank-litz i Les-wald.
- a) **lěszkz*, pol. *lěsák*, p. *lasek*, l. *lěsk*, cz. *lěsek* „Waldchen“:
Leisack. Leisk (BRÜCKNER, Sl. A.).
- b) **lěsijb*, pol. *lěsi* i *lěsi* „Waldes-“:
Liesblant t. j. *lěsje btáhe* = n. „Waldauc, Waldwiese“.
- c) *lěsnyz*, pol. *lěsán* i *lěsny*, l. *lěsny*, cz. *lesní* „zum Waldgehörig“:
Leisan. Leisen i Leisam (ex Leisan) t. j. *lěsan* (sc. *kos* a. *ptost*) = niem. „Waldstück resp. Waldhufe“. — Leisneiwiesen i Leesseney-wiesen t. j. n. „Wald-wiesen“.
- d) **lěšnica*, pol. *lěsńdźca* „Waldbach. Laubwaldbach“:
Leisencitz. Lüssencitz.
- e) **lěšnikz*, pol. *lěšnik* „Waldort. Waldheim“:
Leissnich (przez wisko Łuchowa).
122. **línz* „tinea, Schleie“.
stpol. *lin*, npol. *lain*, p. i dluž. *lin*, gluż. *lina*, cz. *lín*.
- a) **linica*, pol. *laindźca* „Schleienteich. Schleienbach“:
Leinitz.

b) **linarъkъ*, stpol. *linarak*, „kleiner Schleiensee“ (cf. p. *Linarek*):

Lennerken-see.

123. *lipa* „tilia. Linde“.

stpol. *lipa*, npol. *lipó*, p., luz. i cz. *lipa*:

Lipp. Leib. Leip.

a) **lipъka*, pol. *lipkó*, p., luz. i cz. *lipka* „Lindchen“:

Leibchen.

b) **lipъjъ*, stpol. *lipi*, *lipja*, *lipje*, npol. *lipi* etc. „Linden-“:

Leibguhr i Leib-Chur i Leipehur t. j. pol. *lipja góra*

„Lindenberg“. — Leib-feld t. j. *lipje püli* „Lindenfeld“.

— Lippenberg t. j. vox hybrida zamiast pol. *lipja góra* = niem. „Lindenberg“.

Leipeils t. j. pol. *lipi los* „Lindenwald“.

Libröde t. j. stpol. *lipi brod* lub npol. *lipi brüd* = niem. „Lindenfurt“.

Lieper-wiesen t. j. vox hybrida z pol. *lipje taky*, niem. „Lindenwiesen“.

c) **lipica*, pol. *lipáica*, luz. n. miejsc. *Lipica*, cz. *lipice* „Lindhain, Lindenberg, Lindfeld“:

Leipeitz. Leibs-berg. Leips. Lipser Moor. Loops (corr. ex Leips?). — BRÜCKNER, Sl. A.: Leips. — Braun. A. Vorsf.: Leibs.

d) **lipina*, pol. *lipáina*, p. luz. i cz. *lipina* „Lindengehölz, Lindhain. Lindicht“:

Leipcin. Lebbien. Leppin (BRÜCKNER. Sl. A.).

e) **lipnica*, pol. *lipnáica*, pol. n. miejsc. *Lipnica* „Lindensbach. Lindenau“:

Leipnitz. Leipens.

124. **loboda* „atriplex. Melde“.

stpol. *loboda*, npol. *lobüda*, p. i luz. *lobodu*, cz. *lebeda*:

a) **lobodište*, pol. *lobodiště* a. *lobüdüstě* „Ort wo viel Melde wächst“:

Labzeitsehe.

125. *lomъ* „Bruch (Windbruch, Steinbruch, Neubruch)“.

stpol. *lom*, npol. *lüm* (l. mn. *lümli*), p. i luz. *lom* (l. mn. *lomj*), cz. *lom*:

Luhm. Löhms.

a) **tomzka*, pol. *tomak* a. *tümak* (l. mn. *tomky* lub *tümki*) „kleiner Bruch“:

Luhmke.

b) **tomnica*, stpol. *tomnicu*, npol. *tünnüüca* „Bruchland“:

Lemnitz. Lameitz (BRÜCKNER, Sl. A.).

126. *lubz* „cortex. Rinde, Bast“.

npol. *laub* i *teub*, p. i stluž. *tub*, cz. *lub*.

a) adj. *lubuz*, pol. *laubuy* i *teubuy*; *lubuo* (sc. *město*) „Bastplatz. Baumrindenort“: cf. p. n. miejsc. *Łubuo*:

Lauben.

b) **lubica*, pol. *laubica* i *teubica* „Baumrindentliess“: cf. p. *Łubnica*.

Laubitz (możliwe także pochodzenie od *ljubz* „carus“: *Leubice* od *Ljubomirz* i pod.). Laubs-feld. Laubs-wiesen.

127. *luča* „radius. Strahl“ et *lučv* „lux. Licht“.

cf. p. *łeczywo*, dłuż. *łeczywo*, gł. *tučwo*, cz. *louč* „Kien“.

a) **lučije*, n. sg., stpol. *lučje*, npol. *laucje* a. *leucje* „Kienwald, Harzwald“:

Lucie. Lootsche. — Braun. A. Vorsf.: Lütche.

128. **lugz* „palus. locus paludosus. Sumpf. Bruch. Wiesensumpf, Waldwiese. Grasanger, Weide“.

stpol. *lug* (l. mn. *lugg*), npol. *laug* i *teug* (l. mn. *laujái* i *teujái*); cf. Nr. 129 *lužu*:

Läug. Lauck. Loge. Loge-feld. Loock. Loogs-feld. Loogs-tannen.

Laucks. Lau (corr. ex Laug). Lau-weg. Lau-graben. Leu-graben. — Braun. A. Vorsf.: Look. — BRÜCKNER, Sl. A.: Lüchen(?). — Leiek-wiese. Lei-graben. — L. mn. *laujái* (*laudjai*):

Lauji. Laujih. Lokei. Lautagi-feld. — Braun. A. Vorsf.: Loche. Loje.

a) dem. **lužakz*, npol. *lausak* lub *teusak* „kleiner Sumpf“:

Lausack. Lausack-wiesen. Lausacks-feld. Lausk.

U w a g a. PARUM-SCHULZE str. 191 (cf. HILFERDING, str. 34)

podaje: der Ort Weide (t. j. Weideplatz) heisst läug.

129. *lužu* „palus. Sumpf. Pfütze“.

stpol. *lužu*, npol. *lauzu* i *teuzu* (l. mn. *lauzé* i *teuzé*), gluz. *lužu*, cz. *louže*, slo. *lužu*, cf. p. *katužu*:

Lausch. Lausche. Lausch-feld. Lausch-weide. Lause-wie-

sen. — Lüsen. Lüsei. Lusei. — Grethlausen, przez omyłkę w piśmowni z Grot-lausen t. j. „grosse Sumpfe, Teiche.“ — BRÜCKNER, Sl. A.: Lauz.

a) **lužica*, npol. *lauzáicu* a. *leuzáicu* „kleiner Sumpf, Pfütze; Sumpfland“; por. n. miejsce. łuz. *Łužica*:

Lauseitz. Lausitz. Lositz. Lūsaitz. Queer-luseitz. Luseiz (BRÜCKNER, Sl. A.). — Lausatz i Lūsatz (może i być pol. *łausac* a. *leuzac* = stsl. **lužicь*, forma zdrobniąca od **lužь*, por. Nr. 128).

130. *lysъ* „calvus, kahl“.

npol. *łaisy*, p. *łysy*, cz. *lysy*.

a) **lysanьka*, pol. *łaisonky* „kleine kahle Berge resp. kahle Flächen“, cf. p. nazwę wzgórze *Łysauki*:

Leisonken.

b) **lysica*, pol. *łūsáicu*, śl. *lysica* „kahle Stelle. kahles Land, kleiner kahler Berg“:

Leiseiz. Leiseitz. Leseitz. Leiseitzen. — BRÜCKNER, Sl. An.: Leischeiz. Lieseitsch. — Braun. A. Vorsf.: Leiseitsche. La-seitsche.

U w a g a. PARUM-SCHULZE str. 191 mówi: Leitzeis (popsute z Leiseitz)... ist ein Kalt Ort Land (popsute z kahler Ort. kahles Land), deswegen mag es wohl den Namen davon haben, weil es viel Mist bedarf ist (cf. HILFERDING, str. 34).

131. *lъnъ* „linum, Lein“.

pol. *łan*, p. głuź. i cz. *len*, dłuź. *lan*.

a) **lъnište*, pol. *łądísté*, łuz. *lnišéo*, cz. *lnište* „ager lino consitus, Leinfeld, Flachsfeld“:

Lanneitz. Lannisch. Lenitz. Lehneitzen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Laneiz. Lanz. — Braun. A. Vorsf.: Lanneitz.

U w a g a. Zamiast nazwy *łądísté* używa się w niektórych wsiach połabskich w niemieckim tłumaczeniu „Flachsstücke“.

132. **malina* „morum Idaeum, Himbeere“.

pol. *moláina* i *moláica* (cf. oddz. III Nr. 18) i *molakacka* (l. mn. *molainy* i *molaiće* i *molakacky*), p. łuz. i cz. *malina*:

a) Malein. Malein-stücke. — Molluh (corr. ex Molcin).

β) Malleitz. Mälitzen. Maleiz-berg. Maleiz-kamp.

γ) Mulkatzen. — Martutzen-weide (corr. ex Mulkatzen-weide).

133. *mat-iti* „turbare. trüben“.

pol. *mytit* i *mytit*, p. *maćić*, gluź. *mućić*, dluž. *mušiš*, cz. *moutiti*.

a) **mațkz*, pol. *mațky* lub *mațak*, gluź. dial. *mutki* „trübe, breiig“:

Mandiko i Mandikow(?).

134. *medz* „mel. Honig“.

pol. *med* i dial. *mid* i *mad*, p. *miód*, dluž. *mjod*, gluź. *měd*, cz. *med*.

a) **medovina* i **medoviça*, pol. *midüwáina* i *midüwáiea*, pol. *miodowina*, gl. *mjedowina*, cz. *medovina* „Honigwiese, Bienentrift“:

Mittween. — Mieds i Miede.

b) **medovcb*, pol. *madüwác* „Honigplatz. Bienenstand“:

Maddaus.

c) **medbnikz*, pol. *madnik* (l. mn. *madniki*) „Honigtrift resp. Honigbirne“ (cf. gluź. *mjedawka*):

Matthienken.

d) **medvedjakz*, pol. *midwidak* „Bärenplatz. Bärenberg“ (por. n. miejsc. kroacką *Medvedjak*):

Mividack.

135. *mežda* „medium, Mitte; limes, Grenze“. — Adv. *meždu* „inter, zwischen“.

pol. *midza* „(Grenze). Gewende beim Pflügen“, p. *miedza*, gluź. *mjeza*, dluž. *mjazu*, cz. *meze* „Rain“. — Adv. pol. *mědzu* i *midzu*, p. *miedzy*, gluź. *mjezy*, dluž. *mjazy*, cz. *mezi*.

a) pol. l. mn. *midzé* „Grenzfluren. Gewende, Raine“:

Meesen. Mösen. Müssen.

b) **meždakz*, pol. *midzak* „Flurstück. Berg etc. an der Flurgrenze, Grenzberg“:

Misaken-berg.

c) Messkaleitz t. j. *mědz(u)-katáisté* = n. „Platz zwischen den Sümpfen“.

Meisduhlen t. j. stsl. *meždou-dolije* = npol. *midz(u)-dole* = n. „Ort zwischen den Thälern“.

136. *měl* „syrtis, seichte Stelle“.

pol. *měl* i djal. *mil* i *mol*, p. *miel*, gl. *mjel*, dluž. i ez. *měl*:

Mehlk (demin. od *měl*).

a) **měluž*, pol. *mělan* a. *milan* i *měluj* a. *miluj* „klein, fein, seicht“. cf. stsl. *mělkъ*, pol. *malki*, p. *miatki*, dluž. *malki*; *mělan* a. *milan* (se. *pütük*) „seichter Bach“:

Mellahn. Milen. Mehlen-wiesen.

b) **měliva*, dem. **mělivka*, pol. *molawka* „kleine seichte Stelle“:

Moleifken. — Molak-wiesen (ex Mjolaifk-wiesen t. j. Wiesen mit seichten Wassertümpeln):

c) **měloviua*, pol. *melowina* a. *měluváina* i *mělizna*, pol. *mělizna* a. *mělizna*, p. *mielizna* „seichte Stelle, Untiefe“:

Mehlfiel (1670 Mehlfin). — Meelsen.

d) **mělvnište* i **mělovište* i **mělkovnište*, pol. *mělváisté* a. *mělváisté* i *mělvváisté* a. *mělvváisté* i *malčuvnáisté* „seichte Stelle, Untiefe, Land mit feinem Sandboden“:

Miehlneitzen. — Mielefitz. — Malkeneitz.

137. *měna* „mutatio, Änderung, Wechsel“.

pol. *mánó*, p. *miána*, ez. *měna*:

Menian-stücke t. j. „Wechsel-stücke“.

a) **měnica*, pol. *mánáica* (1 mn. *mánáice*), „Wechselfeld“: Maneetzen.

138. *mogyła* „tumulus, Erdhügel, Grabhügel, Hünengrab“.

pol. *müjála* (wymawiaj *müdjala* lub *müdjela*), p. *mogila*, sorb. *mogila*, ez. *mohyla*:

Mijahl. Müdel. Mudel. Mödeln. Mothel. Motel.

a) **mogyłka*, pol. *müjálka* (wymawiaj *müdjelka*) „kleiner Grabhügel“:

Modelke. Madelke. Mijohlken.

b) **mogylica*, pol. *müjáláica* (wymawiaj *müdjeláiceja*) „kleiner Grabhügel“:

Mudelitz.

c) **mogylovica*, pol. *müjálüváiceu* (wymawiaj *müdjel(ü)wáiceja*) „Hügelbach i pod.“:

Meudelfitz.

Uwaga. Rozważywszy te nazwy gruntowe, nie będziemy mogli formy przez HENNIGA zachowanej *mīgkola* i *miggola* za przykładem PORZEZIŃSKIEGO (Izvēstija II otd. I. A. N. t. VII. kn. 2. str. 198) uważać za archaistyczną (*mūgala*), ale raczej dopatrzmy się w tem za SCHLEICHEREM (p. 101. 32) błędu w rękopisie, a poprawimy to na *mūgala* (wymawiaj *mūdjala*).

139. *mok-* „humidus, nass, feucht“.

a) *mokrъ* „humidus“. stpol. *mokry*, npol. *mūkry*, p. i głuź. *mokry*, dłuź. *mokšy*, cz. *mokřý* „nass, feucht“:

Moker. Mockerscher Schlagbaum. Mucker. Mucker-feld. Mucker-heide. Munker (ex Mucker). Muckers-fohrt.—Mäken-schier, patrz Nr. 279. — Mikromiez i popsute Mokraneetz t. j. stpol. *mokra mcdzà* i npol. *mūkra mūdza* = n. „nasses Gewende, feuchtes Flurstück“. Porównaj objaśnienie PARRUM-SCHULZEGO (HILFERDING. str. 33 i 35): Mūcraneidsa (zepsute z: *mūkra mūdza*), das heisst nasse Fuhre (dniem. Fuhre = gniem. Gewende, Flur) i Mūcramidsa, unten die Stücken heissen mūcrawidsen (zepsute zamiast mūkramidsen) oder nasse Fuhren.

Muggerken t. j. stpol. *mokre gorky* = „nasse Hügel“.

b) *mokrīna* „humiditas“, pol. *mūkrāina*, p. *mokrzyina*, głuź. *mokrīna*, cz. *mokřīna* „Feuchtigkeit, nasser Fleck im Felde, nasse Flur, Nassau“:

Möckern.

c) *moča* „palus“, stpol. *moča*, npol. *mūca*, sło. *moča* „Sumpf“: Maatsch. Maatsch-damm. Maasch. Maatzen. Mausch. Mautz. Mautzen-feld.

d) **močarъ*, stpol. *močar*, npol. *mūcor*, p. *moczar*, cz. *močár* „Sumpf“:

Masier-weide. Matschier (BRÜCKNER, Sl. A.).

e) **močidlo* (*močilo*), pol. *mūcāidli* (*mūcāidli*), p. *moczydło*, głuź. *močidło*, dłuź. *mócydło*, cz. *močidlo* „Sumpf, Lache, Pfuhl; Flachsröste“:

Mūzeidel. Mietzeidels. Masseidel-pobl. Mūthzohl. Mutzehl (pro Mützedl). Muthschel. Mūtschels-feld.

f) **močlište* i **močnište*, pol. *mūcālište* i *mūcānište* (cf. cz. *močište*) „Sumpflplatz. Röstplatz“:

Müseléitsche (Braun. A. Vorsf.). — Massüsk. Museneiz (BRÜCKNER, Sl. A.).

140. **morava* resp. **murava* „pratun, Aue“.

pol. *mōrawa* a. *meurawa*, p. *murawa* „Rasenplatz“, sło. *morava* „nasses Wiesenland“:

Mahram (corr. ex Mōrawa).

a) dem. **moravzka*, pol. *mōrawka* „kleiner nasser Wiesengrund“:

Maraaken. Moreiken.

141. *morje* „mare, Meer, See“.

pol. *mōře* a. *mōri*, p. *morze*, gluz. *morjo*, dluž. *móro*, cz. *moře*:

Mürr. Mürnei (corr. ex Mürrei).

a) dem. **morica*, pol. *mōráica* „kleiner See, Binnensee“; por. nazwę Müritzsee w Mecklenburgii:

Moretsch. Meretsch. Märtzen. Maertzen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Meureitz.

b) **morina*, pol. *mōrdina* „Land am See, Seeland“; cf. p. *morzczyzna* „Küstenland“:

Morrein.

U waga. *Morje* oznacza tak samo jak niemieckie „Meer“ także jezioro i w ogóle stojącą wodę.

142. **morvz*, stsl. *mravija* „formica, Ameise“.

pol. *morwi*, p. *mrówka*, gluz. *mrowja*, dluž. *mroja*, cz. *mravence*.

a) **mravište*, pol. *morwáistě*, gluz. *mrowišćo* „Ameisenhaufen“:

Moorfeitz. Morfeitzen.

143. *mostz* „pons. Brücke“.

pol. *müst* (l. mn. *müstāi*) „Brücke, Dammstrasse, Knüppeldamm“, p. i cz. *most*, luž. *móst*:

Mustei. Mastienen (pro Mostei-en). Mostein (BRÜCKNER, Sl. A.).

a) **mostkz*, pol. *müstak* (gen. *müstka*), p. i cz. *mostek* „kleiner Knüppeldamm, Steg“:

Möstack. Mööstack. Moostaken. Mostacken. Miethska-feld (zamiast: *püli* a. *ptost eu müstka* „Flur am Knüppeldamm“).

144. *mrzs-iti se* „foedari, sich beschmutzen“; *mrzs-bnz* „foedus, schmutzig“.
 a) **mršovina*, pol. *mársüwáina* „Schmutz, Morast“: Marschfein.
145. *mzechz* „museus, Moos“.
 pol. *mách*, p. *dłuż*. i cz. *mech*, gluź. *moch*: Maach.
 a) **mzechownikz*, stpol. *máchownik* „Moosplatz“: Machunike (Braun. A. Vorsf.).
 b) **mžšina*, pol. *másáina* „Moosboden, Moosland“: Maschein. Massein. Mussein. Mühzen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Hohen-musin. — Braun. A. Vorsf.: Masseine.
146. *myšb* „mus. Maus“.
 stpol. *myš*, npol. *mâis*, p. *mysz*, luź. i cz. *myš*.
 a) adj. poss. *myšijb*, stpol. *myši*, npol. *mâisi*, p. *myszzy*, luź. *myši*, cz. *myši*:
 Museblahn t. j. *myša btâna* „Mäuseanger, Mäuseaue“.
 b) **myšovina* i **myšovina*, pol. *mâisüwáina* i *mâisnáina* „Mäusefeld“ i t. p. (cf. cz. *myšovina*):
 Meisfein. Maschfein. — Meisnein. Meisnei.
147. *mьz-ěti* „stillare, nieseln, sprudeln“.
 pol. *mázit*, p. *mžec*, cz. *mžeti*.
 a) **miža*, stpol. *mžza*, npol. *maiza* „Rieselbach, Sprudelbach“; por. n. miejsce. sorbskie *Meisa* i *Meissen*: Meisse; por. oddz. I Nr. 130 Meitze.
148. *na-* „in, auf“.
 stpol. *na*, npol. *no*, p., luź. i cz. *na*.
 1. **na-běb*, pol. *noběl*, gluź. *naběl* „weisslich“:
 pol. *nobělüwáina* „Flur mit weisslichem Lehm Boden“:
 Nobelfein et corr. Nobelsein (pro Nobelfein).
 2. **na-brěstina*, pol. *nabrěstáina* „Flur am Ulmenhain“:
 Nahberstahns.
 3. **na-brězina*, pol. *nobrizáina* (loc. *nobrizaině*) „Flur am Birkenbuseh“:
 Nobrisein et corr. Noblisein (przez omyłkę w pisowni TETZNER).
- U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 34) pisze:

Nobrisein. das ist auf Berkenbusch. da ist vor diesen auf der Heide Berkenbusch gewesen.

4. **na-dolъ*, stpol. *mdolъ* „Flur am Thal. Thalgegend“:
Nahdehl.
**na-dolica*, stpol. *nadolica* „Flur am Thalfluss resp. am Thal“:
Nadlitz.
 5. **na-drzvište*, pol. *nodrŕwáisté* „Flur am Gemeindeholz“:
Naderbeitzen.
 6. **na-dvorije*, n. sg., pol. *nodörje* „Flur am der Meierei“:
Nodorje.
 7. **na-gorije*, stpol. *nagorje* „Fluren auf dem Berg“:
Naguren.
 8. **na-gvozdije*, pol. *nojŕzdje* „Flur am Hart, Wald“:
Nogeitzen.
 9. **na-kladíšte*, pol. *nokłodáisté* „Lagerholz. Lagerplatz“:
Nakleitz.
 10. **na-lazije*, pol. *notozje* „Fluren am Gereut“:
Nahlosen.
 11. **na-meždy*, pol. *nomŕdzé* (cf. glŕz. *namjezy*) „Fluren an der Grenze“:
Nemsen.
 12. **na-patije*, pol. *napatje* i *noppti* „Flur am Wege“:
Napant.
 13. *na peštъ*, pol. *no pic* „auf den Backofen“:
PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 35): No pitz heisst auffen Backhowen.
 14. **na-solovina*, pol. *nosŕlŕwáina* „Flur am Soolplatz, Salzlager“:
Naselwien.
149. *na dъ-*, „super, über“.
stpol. *nad*, npol. *nod*, p. luž. i cz. *nad*.
1. **nadz-bagno* resp. **nadz-pnŕije*, pol. *nodbognŕ* a. *nodpani*, „Fluren oberhalb des Waldsumpfes resp. des Stöckichts, der Stubben“:
Nadbein-stücke.

2. **nadz-gora*, stpol. *nadâgora* „Überberg, der die Gegend beherrschende Berg“:

Naddeguhr: jest to miejscowość na Wietzetzeskich gruntach obok miejscowości nazwanej Guhrken t. j. górki „Hügel“.

3. **nadz-sčije*, pol. *nadsčeje* „Flur oberhalb des Holzschlags, des Hags“:

Nadzetz-weide. Nedzets-heide.

150. *niva* „ager, Ackerland“.

pol. *naiwa* i dem. *naiwka* (l. mn. *naiwái* i *naiwkái*), pol. i dluž. *níwa*, cz. *níva*:

Nief. Neifh. Neif-camp. Neibens. Lang-neiben. — Neifken. Neufken. Nefken. — Dollneifken i Tollneften t. j. *dübbe naiwckái* (wymawiaj *naiſtai*)=niem. „Ackerfluren im Thal Thalfuren“.

a) **nivica*, pol. *naiwáica* „kleine Ackerflur“; cf. n. miejsc. dluž. *Niwica*:

Nieweitzen. Nieweisen.

151. *nizz* „deorsum, hinab“, *nižъnb* „inferius situs, unterer, nieder“.

pol. *naiz* i *naizân* l. *naizni*, p. i luz. *nizki*, stpol. i sorb. *nižni*, cz. *nižní*, ros. *nižnij*:

a) Neisens t. j. pol. *Naizne* (sc. *püjüny*) = n. „die niedrig resp. in der Niederung gelegenen Flurstücke“.

Neisdöhl t. j. pol. *naiz(ân) düł* lub *naizüdüł* (stsl. **nižodolъ*) = niem. Niederthal, das niedriger gelegene Thal“.

Neitzpuncten t. j. pol. *naiz(ie) puté* „untere Wege“.

Niesen-deich t. j. niem. „der untere Deich“.

Niesen-wiesen t. j. niem. „untere Wiesen“.

b) **niža* (sc. *ržka*), pol. *naiza* „der niedrig fließende resp. gelegene Fluss“; por. stluž. nazwę rzeki *Niža* (teraz niem. *Neisse*).

Neetze (rzeka).

c) **nižъnica*, pol. *naiznáica* „Niederung; Flur resp. Fluss in der Niederung“:

Netznitz.

152. *nora* „latibulum ferarum, Wildhöhle, Fuchslotz, sla. Brunnen“.
 pol. *nōra*, p. *nora* i *nura*, stezes. i sla. *nora*, ros. *nora*.
 a) demin. **norica*, pol. *nōraćca* i **norowinśka*, pol. *nōrūwainka*
 „kleine Wildhöhle“ i pod.:
 Neereitz. Noreiz (BRÜCKNER, Sl. A.). — Nährweinken.
153. *novz* „novus, neu“.
 stpol. *nowy*, npol. *nūwy*, p. i luz. *nowy*, cz. *nový*:
 Noah-wiesen t. j. pol. *nowa łoka* = niem. „neue Wiese“.
 Nogarts t. j. pol. *nowy gord* lub *nowogard* = niem. „neue Schanze, Neuburg“.
 Novels t. j. pol. *nowy lś* „neuer Wald, Neubruchland“.
 Nivellen t. j. pol. *nūwe łony* (= stsł. *novyje lany*) = niem. „neue Hufen“.
 a) *novina*, npol. *nūwaina*, p. i luz. *nowina*, cz. *novina* „Neuland, Nebruch“:
 Niewein. Nufein. Nuben. Nubens. Nuhben. Nuben-kamp. Nuben-stücke. — PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 34) pisze: Nuwein ist Neuland.
154. *nuta* „boves, Rinder“.
 pol. *nota* obok *noŭta* (patrz SCHLEICHER, str. 73) „Viehherde“;
 por. gluz. n. miejse. *Nutnica*:
 Not-klanzei i Noth-klanzei t. j. niem. „Vieh-hürde, Viehhof“.
 a) **nutnica*, pol. *notanaića* „Viehhof, Vorwerk“; cf. gluz. *Nutnica*:
 Nothneitz.
155. *o-* „circum, um“.
 pol. *wū* i *wū* (cum *r* furtivo *wār*, corr. *wer*, *ver*, *vor*),
 p. *o*, luz. *wo*, cz. *o*.
 1. **oblato* resp. **oblatije*, pol. *wābtātū* lub *wābtātje* i *wāblāti*
 „Gegend um den Laubsumpfwald“:
 Verbalden.
 2. *oboru* resp. *oborz* i **oborište*, pol. *wābōra* resp. *wābōra*
 i *wābōraístē* (cf. p. i cz. *obora*, gluz. *wobora* i cz. *oborište*)
 „saepimentum. Gehege, Hürde, Tiergarten“:
 Waper-feld. — Wabbereits. Wappereuth. Wabbreiten.

3. **obrodije* (*brodz* „vadum“). pol. *wabrüdje* „Gegend bz. Flur um die Furt herum“:
Werbrode. Verbrode.
4. **odolz* i dem. **odolbь* pol. *wádot* resp. *wádüt* i *wádülâc* „Thalflur“:
Vaddohl. — Vordühls.
5. **odrztz* (pt. praet. p. verbi *o-dbrati* „reseindere“), pol. *wádarty* (sc. *ptost* resp. *kps*) „abgerissenes Stück Land“:
Verdatt.
6. **ogolz*, pol. *wüjüt* (l. mn. *wüjüty*), p. *ogót* „kahler Ort, kahle Gegend“:
Vigölen.
7. *ogorčti* „amburi, verbrennen, versengt werden“.
a) **ogorčlina*, pol. *wájörčláina* lub *wájörčláina* „Brandfleck im Acker“, cf. cz. *ohorčlina*:
Vergörlein. Weihjoerlein (može i byé pol. *wájörčláina* = p. *wygorzelina*).
b) **ogorčnište* i **ogorište*, pol. *wájörčnáište* i *wájöráište* „Brandstelle, Brandstätte“:
Vergorneitz. — Waggereitzen.
8. *ogradz* i **ogradije* „hortus“, pol. *wágord* i *wágordje* lub *wágordi*, p. *ogród*, cz. *ohrad* i *ohradí* „Garten“:
Fagarden. Wackerdei-gärten. Wischkerdei (ščiagnięte z Wisch-wackerdei t. j. niem. Wiesen-garten).
9. *okolz* „circulus, arcola in horto, Umkreis“; p. *okót*, cz. *okol*; serb. *oko* „castra“; kasz. *woekoelë* = kawalki łąk, pastwisk, wogóle gruntów, położonych w zakrętach wijącej się rzeki.
- a) **okolica* lub **okolište* i **okolbnica* l. **okolbnište*, pol. *wákü-láica* l. *wáküláisté* i *wáküláica* l. *wáküláisté* i *wákülnáica* l. *wákülnáište* (cf. p. *okolica*, dluz. *hokolbnica*, cz. *okolište* i *okolbnice*) „Umkreis, Umgebung, Umgegend“ i t. pod.:
Fakelcitz. Wickelcitz. Wickelcitz-feld. Wickelcits-feld.
— BRÜCKNER. Sl. An.: Vogelleiz i Vogelmeiz (corr. ex. Vogelneiz).
10. **okremem*, pol. *wakrémäi* (l. mn. *wakrémínë*) „Kiesel-lager“:

Wakermienen.

11. **olazije*, n. sg., resp. **olazy*, pl. stpol. *wátazje* lub *wátazy* „Gegend ums Gerent“:
Wallatsch. Vallasch-feld. Vallasch-wiesen.
12. **olawije* lub **olawy*, stpol. *wátawje* lub *wátawy* „Fluren am Steg“:
Vorlaff.
13. **olazije*, pol. *wátazje* lub *wátaz* „Flur am Hain“:
Fallans“.
14. **olušije*, n. sg. (cf. *luž*), pol. *wátuzje* „Waldwiesengegend, Weideplatz“ i tem pod.:
Vorlusen.
15. **opaleny*, pol. *wāpolen* „Brand, Brandstätte“. (cf. nazwę miejsc. głuź. *Wopalen*, niem. *Oppeln*) i **opalenishte*, pol. *wūpolenūishtë* i synk. *wūpolāishtë* (cf. głuź. *wupalenisćeo* i *wupalnišćeo*) „Brandfleck. Brandstätte“:
Waplon. — Wibbeleitzen.
16. **oplotz* „saepimentum“, pol. *wāptūt* i dem. *wāptūtāk* (l. mn. *wāptūtky*), p. *oplot* i *oplotek*, cz. *oplot*, gl. *wroptót* „Umzäunung Gehege“:
Vorploth. — Hoplotken.
17. **opolje*, pol. *wāpūli* „Feldflur“, cf. p. *opole*:
Appelei. Vipel.
18. **opušo* „cauda. Schwanz, schwanzartiger Streifen Landes“, cf. oddz. I Nr. 252 i oddz. II Nr. 100:
Wappaus.
19. **ostawije*, stpol. *wāstawje* „Gegend um den Teich resp. Damm“ (cf. Nr. 225, c):
Wastawen i corr. Wasdahm.
20. **osěkz*, pol. *wūsěk* (l. mn. *wūsěkāi*, wymawiaj *wūsětjei*), p. *osiek*, cz. *osek*, głuź. *wosyk* „Aushau, Holzau, Hag. Hain“:
Wissetei. Wissethey.
21. **otokz* „insula“. pol. *wātūk* (l. mn. *wātūkāi*) „Insel, Werder“. cf. p. i cz. *otok*:
Wattk. Vertoigen.

22. *ożarz*, pol. *wązor* „Brand. Brandstelle. Brandfleck“:
Versöhr.

156. *obz-* „circum, um herum“.

pol. *wüb* i *wáb*, p. i cz. *ob-*, luz. *wob*.

a) **obz-dvorz*, pol. *wábďör*, luz. *wobďwör* „hofartige Umzäunung, Umhof, Hürde“:

Wabdöhr i zepsute: Waddöhr i Watdöhr.

b) **obz-kalz*, pol. *wábkał* (l. mn. *wábkały*) „Umgegend des Sumpfes, Morastes“:

Wabkahlen.

157. *ognь* „ignis, Feuer“.

pol. *wüjju* (wym. *wüdju*), p. *ogich*, gluz. *woheñ*, dluž. *wogeñ*, cz. *ohěñ*.

a) *ognište*, pol. *wüjénúisté* i *wájénúisté*, cz. *ohniště*, dluž. *hognišćo*, gluz. *wohwišćo* „Herd. Feuerstelle, Brandstelle“:

Wihdeneitz. Wateneitz.

158. **olbša* (*jelbcha*) „alnus, Erle“.

npol. *wülsa*, p. *oleha* i *olsza*, luz. *wólša*, cz. *olše*:

Wils. Vor-wills. Wilsen. Ilschen. Ilschenberg. Vols. Fallsch. Feisch (pro Feilsch). Vor-feisch.

Wilschuren. Willschieren. Wilschier. Willschier. Wilz-Guren, Willschharren-berg = pol. *wülsja jóra* lub *wülsje jóräi*, niem. „Erlenberg resp. Erlenberge“.

a) **olbška*, pol. *wülska* (l. mn. *wülskái*) „kleine Erle“:

Wülsk. Wülsk [Busk]. Wralsk (corr. ex Wülsk).

b) **olbšica*, pol. *wülsáica* „kleine Erle. kl. Erlenhain“:

Wilscheitz. Wildsitz. Wildseitz. Follscheiz (BRÜCKNER, Sl A.).

c) **olbšina*, pol. *wülsáina* i dem. *wülsáinka*, p. *olszyna* i *olszyuka*, gluz. *wólšina* i *wólšinka*, dluž. *wólšyna* i *wólšynka*, cz. *olšina* i *olšinka* „Erlenholz. Erlenhain“:

Willschein. Willsein. Wilzein. Wilszein. Wildschein. Wildsein. Wirthsein (corr. ex Willsein). Wildsien. Wildsin. — Willsänk.

159. *orblz* „aquila, Adler“.

pol. *würát*, p. *orzet*, gluz. *worjoł*, dluž. *jeřet*, cz. *orel*.

a) adj. poss. *orbljz*, pol. *würli* „aquilae“: *orljz* (sc. *gnězdo*), pol. *würle* (sc. *gnězdü*) = niem. „Adlernest, Adlerhorst“:

Wirle (w Gartowskim moczarze). Wirl. Wirgel, Wörgel, Farjel t. j. *Würjel* = *Würle*. Marjahl. Marjahls-grund i Marjahls-horst i jeszcze więcej zepsute: Myalks-grund i Myalks-riethe t. j. n. „Adler-grund, Adler-horst, Adler-riethe“. (jednakże por. oddz. II Nr. 65).

160. **osa*, **osika*, **osina* „populus tremula. Zitterpappel, Espe“.

pol. *wüsa* i *wüsa*, *wüsaika* i *wüsaika*, stpol. *osela* i npol. *wüselu* a. *wüselu*, p. *osa*, *osika*, *osina*, głuź. *wosa* i *wosyca*, dłuź. *wósa* i *wósyca*, cz. *osika*:

Wass. Wütz (BRÜCKNER, Slav. An.). — Wassciken. Wahssacken. — Oessel. John-weissel.

a) **osina*, pol. *wüsaína* i *wüsaína*, głuź. *wosyna* „Espenholz, Espenhain“:

Wissein. — PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING. str. 35) wywodzi pochodzenie nazwy „Wisseien“ błędnie od *wüsa* (stsl. *osa* „vespa“), gdy mówi: Wisseien bedeutet so viel als wenn in alte(n) Zeiten da Wespe(n) (zamiast Espen) gewesen sei(e)n, die heissen Wissen.

b) **osovnica* i **oselnica*, pol. *wüsuwnáica* i *wüselnáica* lub *wüsuwnáica* i *wüselnáica* „Esenbach“:

Fasincitz. Wasteneitz. — Weisselneitz.

161. *ostrogz* „vallum, Wall, Schanze, Verschanzung, ein mit Pallisaden befestigter Ort“.

pol. *wástrüg* i *wüstrüg*, p. *ostróg*, cz. *ostroh*, ros. *ostrogz*, cf. n. m. głuź. *Wotrow* (zamiast *Wotroh* = storb. [w]ostrog) i dłuź. *Wótšow*:

Vastroh. Vaströh. Waschstruh. Waschstruck. Verstruh. Verstrüh. Verstrah. Vorstruche. Wahstacken (corr. pro Wahstrack-en). — Wistrük, Wistrick. Wistricken.

a) **ostrožnište*, pol. *wástrüznáisté* „Schanzplatz. Wallplatz“ (cf. głuź. *stróžišćo*, dłuź. *grožišćo*):

Verstrüssneitzen.

162. *ostrovz* „insula, Insel, Horst, Werder“.

stpol. *wóstrow*, npol. *wástrüw* i *wüstrüw*, pol. *ostrów*, cz. *ostrov*; cf. n. miejsc. dłuź. *Wótšow* i głuź. *Wóstrowce*:

Wustrow. Wastro. Wastraf. Waster-berg. — Pastry. Wustrau

(BRÜCKNER, Sl. An.); cf. Swante Wustrow w Meklenburgii.

a) **ostrowkz*, pol. *wástrüwák* „kleiner Werder“:

Mastrufecke (Braun. A. Vorsf.).

b) **ostrownica*, pol. *wástrüwnáica* „Inselland. Inselfurststück“;

cf. n. miejsc. czes. *Ostrovnice*:

Wasserneitz. Wasserneitzen.

c) adj. poss. *ostrownz*, pol. *wástrüwny* „insulae“:

Pastrunah - wiesen i Pastrunach-wiesen t. j. pol. *wástrüwne łókái* = niem. „Werderwiesen“.

163. **ostružina* „rubus fruticosus, Brombeere“.

pol. *wástrüžina* i *wástrüžela*, p. *ostržyna*, cz. *ostružina*.

a) **ostrželina*, pol. *wástrüželáina* „Brombeerstrauch, Brom-

beerbusch“; cf. cz. *ostružlina* i n. miej. głuź. *Wo(s)tružica*,

Vastrunselein. Verstrunselein. — Braun. A. Vorsf.: Stro-

seleine.

164. *owes* „avena, Hafer“.

pol. *wüwäs*, adj. poss. *wüwsi*, pol. *owies*, głuź. *wows*
dłuż. *hows*, cz. *oves*:

Avschei t. j. pol. *wüwsi* (sc. *püjün*) „Haferfeld“.

165. *pal-iti* „urere, brennen“.

pol. *polít*, p. i głuź. *palić*, cz. *páľiti*.

a) *palište*, pol. *poláísté* „Brandplatz, Brandstelle“. cf. p.
palisko:

Paleitz. Baleitz. Paleitzen.

166. **paport* „filix, Farnkraut“.

pol. *porpört* i *porpure* (djal. *parpart*, *popart*, *poport*),

adj. p. *porpörtny* i *porporny*; p. *paproc*, kasz. *parpure*, głuź.

paproc, *paprosz*, *paprot*, dłuż. *paprosz*, cz. *paprat*:

Parpar. Paporen. Poparren. Pirporn. Pamporn (corr. ex
Parpörn). Papernei; cf. dłuż. n. miejsc. *Paprotna*.

a) **paportina*, pol. *popörtáina*, p. *paprocina*, głuź. *paprosžina*
„Farnkrautgebüsch“:

Paperdein. Paperein.

b) **paportnište*, pol. *popörtnáísté* „Farnkrautplatz“:

Paperneitzen.

167. *para* „vapor. Dampf“.

pol. *poró* (l. mn. *poráři*), p. i glúz. *para* „Dunst, Hitze“,
dłuż. *para* „Kot, Morast, Sumpf“, ez. *pára* „Dunst“:

Parens. Paarens. Porein (ex Porei-n; l. mn. *poráři*, cf. dłuż. *pary*). Porrein. Poraien. Parraien. — PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 33) pisze: Porein ist so viel als Dreckstüek.

a) **paratъ*, pol. *poraty*, dłuż. *paraty* „morastig, sumpfig“:
Paraten. Parat-stüeke. Piraten. Piraten-stüeke.

b) **pari(d)lo*, pol. *poraidtü* (l. mn. *poraidta*), luz. *paridto*
(pl. *paridta*) „Morast, Sumpf albo Brache“:
Partleien.

c) **parište* i **parnište*, pol. *poráisté* i *pornáisté*, luz. *pariščo*
i *parniščo*, ez. *parišť* „Kotplatz. Sumpflplatz albo Brandplatz, Brache“:

Parreiz. Barreiz. — Parneitzen. Pornitz. Pormeitz (corr. ex Porneitz). Purneitz.

168. *pasti* „pascere, weiden“.

pol. *past*, p. *paść*, luz. *pasć*, ez. *pasti*.

a) **pastyrnica*, pol. *pastórniáca* „Hirtenhaus. Hirtenacker, ef. p. *pasternik* „Weideplatz“:
Pasterneitzen.

b) *pastva* i *pastvina* i **pastvište*, pol. *pastwa* i *pastwina*
i *pastwáisté*, p. *pastwa* i *pastwisko*, luz. *pastwa* i *pastwiščo*,
ez. *pastva* i *pastvina* i *pastvišť* „paseuum, Weide, Weideland. Weideplatz. Hutung“:

Post. Posa. Pohsa. Pasch. Paasch-weide. Pastang. Paschangs.—
Pastein. Poswein. Pusswein. Pussweyen. Poscin i Paschin
(BRÜCKNER, Sl. A.). — Postweitz. Poztweitz (SCHLEICHER, str. 45 błędnie pisze: *pastvica*). Paschüsseln.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (por. HILFERDING, str. 33) podaje:
Poztweitz heisst so viel als Viehhüten (t. j. Hutung), denn
da wird das Vieh zu der Huth (t. j. Weide) nach der
Heide getrieben.

169. **pasčkъ* i **pasčka* „Verhau, Bienengarten“.

pol. *posik* i *posčka*, p. *pasicka* „Verhau, Bienenstand“,
ez. *pasčka* „Holzschlag, Neubruch“:

Pasacken. Paask. Passek (Braun. A. Vorsf.). Patschak. Puscheik.

170. *patb* „via, Weg“.

pol. *poł* i *puł* (l. mn. *pułé*), p. djal. *pać*, gluź. *puć*, dluž. *puś*, cz. *pouť*:

Puneten. — Neitzpuneten t. j. pol. *naize* lub *naizne puťé* „die unteren Wege“. — Pentenberg.

a) **puťikz*, pol. *puťik*, gluź. *pućik*, dluž. *puśik* „kleiner Weg“:

Pundiek. — Pentke.

b) **paťnuiste*, pol. *puťunáisté* „Wegstelle. Wahlfahrtsort“:

Punkeneiz (pro Puncteneiz resp. Punkteneitz). Mit-punktneitzen.

171. *pešt* „specus. fornix, Höhle, Backofen“.

pol. *piec*, p. *piec*, gluź. *pěc*, dluž. *pjac*, cz. *pec*:

Peits. Peils (falso ser. pro Peits).

172. *pěszkz* „sabulum. Sand“.

pol. *piśak*, *pasak*, *pisak*, p. *piasek*, kasz. *piask* i *piosk*, luź. *pěsk*, cz. *pišek*:

Pöhlplatz t. j. pol. *běly piśak* „weisser Sand“.

a) **pěščina*, pol. *piścina*, gluź. *pěščina*, cz. *pišcina* „Sanderde, Sandhaufen. Sandfläche“:

Pissein. Peischien. Peischiensgrund. — BRÜCKNER. Slav. A.: Pitzen.

173. *plastz* „tortum. huba. Hufe“.

stpol. *plast*, npol. *plost* (l. mn. *plasty* i *plosty*) „Hufe“, cf. *plovník* i *plavnik* (HENNING) „Hüfener“; gluź. *plast* „Scheibe, Wabe“; cz. *plást* „Honigscheibe“:

Plast. Plahst. Plahsten. Plaast. Plaasten. Plaastens. Plasst. Plassten. Plast-berge. Plast-stücke. Plaster-berg. Plass. Plassen. Plas-stücke. Plass-feld. Tieck-plassen. Plaassens. Plaschey. Plasseyen i przez omyłkę w pisowni Phasseyen. Plaasgarens. Plaaz-gaarens. Plaasch-gaaren. Plaasgrund. Plass-gare. Plass-kuhle. Plaars, Plaars-feld, -kamp, Bahnplars-moor, Plahrs, Plaarsen, Plärsen, Blarsen, Blärsen: zepsute z: Plast, Plahst, Plahsten, Plassen. — Plost. Plosten. Ploost. Ploosten. Ploss. Plossen. Ploossen. Ploosen. Ploss-

garten. Ploss-führen i Ploos-führen t. j. gniem. „Hufen-gewende“. Blohstücke (zepsute z Plost-stücke). Plotz. Plüsten. Pleust. Plüest. — BRÜCKNER, Sl. An. podaje: Plast. Plaste. Plastau. Plausten. Ploasten. Pläst. Plohst. Plësten. Plust. Plüst.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 34) podaje nazwę pola zawwlaekne plost (t. j. *zawtâkny* lub *zowtâkny plost*), dodając objaśnienie: die wohlriechende(n) winnende(n) Blumen heissen zawwlaek (t. j. *zawtâk* lub *zowtâk*; porównaj dłuż. *włokašina* „gelbe Dotterblume, *caltha palustris*“).

174. **plavz* „Schwemme, Flossplatz“ (cf. stsl. *plavb* „navis“).

pol. *plâw*, p. i luž. *plaw*, cz. *plav*.

a) **plawcb*, pol. *plâwâc* „kleine Schwemme“:

Blawassen.

b) **plawina*, pol. *plâwâina* „Schwemme, Flossplatz“:
Plöwein. Pliewein.

c) **plawište*, stpol. *plâwište*, npol. *plâwdâsté* „Flossplatz, Schwemme“: Plawitz-horst.

175. *plěšb* „calvitium, Kahlheit“. *plěšivz* „calvus, kahl“.

pol. *plěs* „kahle Stelle. kahle Fläche Landes“, i *plěsain(y)*, p. *plesz*, głuž. *plěšivry*, cz. *pleš* i *plešivý*:

a) *plěšb*, pol. *plěs*: Pleis. Pleiss. Pleitsch. Pleitscher-berg.

b) *plěšivz*, pol. *plěsain(y)*: Plessau (BRÜCKNER, Sl. A.).—Plesübans i Plösöbanns t. j. pol. *plěsain(y) waz* = stsl. *plěšivz vęz* „die kahle Rüster, kahle Ulme“.

c) **plěšnica*, pol. *plěšânâica* „kahle Fläche resp. kahler Bach“; cf. niem. n. rzeki „Kallenbach“:

Pleiseneitz. Pleisseneitzen. Plauseneitz. Pläsineitz. Plasineitzen. Pluisineitzen. Plönsnitz.

176. **plochz* resp. **pluchz* i *ploskz* resp. **plaskz* „latus, breit, flach“.

pol. *plüchy* i *plüsky* lub *plüchy* i *plüsky*, p. *plaski*, cz. *ploský* i *plaský*; pol. *plüche* i *plüske* l. *plüche* i *plüske* (sc. *püli*) „flaches Feld. breite Ackerflur“; cf. n. miejsc. polską *Płosku* i słowacką *Ploské*:

Plachs-feld. Plaske. Plasken. Plosken. Plösken. Ploseken.—BRÜCKNER, Sl. A.: Plötzken.

177. *po-* „post, secundum, nach“.

stpol. *po*, npol. *pü* i djal. *pa* i *pó*, p. głuź. i cz. *po*,
dłuż. *po* i *pó*.

1. **po-brëzije*, n. sg., pol. *pübrëzje* lub *pübrëzi* „Flur am Birkenbusch“:

Pippersey i Pieperpei (corr. ex Pieperssei).

2. **podolъ* i *po-dolije*, stpol. *podot* i *podolje*, npol. *püdüt* i *püdüli*, cz. *podol* i *podoli* „Flur längs des Thales, Thal-land“; cf. n. miejsc. p. *Podole*:

Podel. — Boddeley.

3. **po-golije* i **po-golina*, pol. *pâgolje* i *pâgolâinu*, *pügülje* i *pügülâina* „Landstrich längs der Heide“:

Pagulen. — Pagolums - wege. Pagaluner-horst. — Piggelein.

a) **po-golica*, pol. *pagolâica* i *pügülâica* „Landstrich am Heidebach“:

Paggeleitz. Pügleitz. — Pagels-kamp.

4. **po-gorьbъ* i **po-gorьnica*, pol. djal. *pagorâr* i *pâgornâica* „Brandplatz. Brandstelle“:

Bacharatz. — Bagarneitz.

5. **po-gatije*, pol. *pâgotje* „Flur an den Teichen. Dämmen“:

Pagoten. Pagoden.

6. **po-kremenica*, pol. *pükréménâicu* „Flur am Kieselbach“:

Pekrams-stücke i Pekrans-stücke.

7. **po-lazije*, pol. djal. *pótozje* „Flur an der Rodung. am Hag“:

Pulossen.

8. **po-lugъ* i **po-lagъ*, pol. *potug* i *pütug* „Flur längs des Sumpfes. Bruches“:

Pollug. — Pillung.

9. **po-meždije*, pol. djal. *pómedzje*, cz. *pomezí*, głuź. pl. f. *pomjezy* „Grenzflur“:

Bumersen (corr. ex Pomeesen). Pums-graben t. j. „Graben an der Grenzflur“.

10. **po-mělъ*, pol. *pâmël* „mergelähnliche Erde“:

Pamel. Pameil. — BRÜCKNER. Sl. A.: Pomil i Pomeliz

(*pomëliste*).

11. **po-mrzwa*, pol. *pomiarwa*, cz. *pomrwa* „Dünger“; cf. p. *mierzwa*, luž. *mjeřwa* „Wirrstroh“:
**po-mrzwnište*, pol. *pómárwnište* „Düngerplatz“:
Pumpferneitz (ex Pumerfneitz).
12. **po-ostrovije*, pol. *pówástráurje* „Flur am Werder“:
Povorstruve. Pavorstruve.
13. **po-plotije*, pol. *pápłútje* „Flur am Zaune, Zaunstück“:
Paplut.
14. **po-řabz* i dem. **po-řabzkz*, pol. *poróbâk* a. *pöróbâk* (l. mn. *poróbky* i *pöróbky*), p. *porâb*, cz. *porub* „kleiner Holzschlag“:
Pörmke. Börmke. — Brömbick (?).
15. **po-rěčije*, pol. *porěcje*, p. *porzeczje*, cz. *pořičí* „Flur längs des Baches“:
Poritz i Puritz-mühle (młyn niedaleko od Königsutter w Brunświku). — BRÜCKNER, Sl. A.: Poritz. Parys.
16. **po-řesije*, pol. *poręsje* i *pâręše* „Flur an den Wasserlin-sen resp. Weidenkätzchen“:
Porens. Parensk. Pahr.
17. *posadz* „suburbium“ i **posada* „seminarium“, pol. djal. *pósad* lub *pósada*, p. *posad* i *posada*, gluz. i cz. *posada*:
Posade. Pussader-sied.
18. **po-sěčb* i **po-sěčenzka*, pol. *püsęc* i *pósic* i *pósicenka* „Verhau. Holzhaus“:
Pisäts. Putsitz (BRÜCKNER, Sl. A.). — Putsitzenke (BRÜCKNER, Sl. A.). — BRÜCKNER, Sl. A.: Patzetz. Pazehs.
19. *po-tokz* „torrens“, pol. *pütük* i *pätük*, p. i cz. *potok* „Bach“:
Butig. — Wormadig zepsute z: Vorm-patig t. j. przed potokiem.
Adj. poss. *potočnyz*, pol. *pätüeny*; *pätüene* (sc. *tokäi*) „am Giessbach gelegene Wiesen“:
Patözen.
20. **po-tonz* i **po-tonište*, pol. *pätün* i *pätünište* „Untiefe, Morast. Sumpf“; cf. stsl. *potouqti* „demergi“:
Batten. — Patineiz.
21. **po-za-řěky*, stpol. *pazarěky*, pl. „Fluren längs und hinter dem Flusse“:

Passareiken i Passareicken.

22. **po-žirije*, stpol. *požirje*, npol. *pazarje* i djal. *pazir* „Flur längs der Hutung“:

Paschirr. Poschü (blędnie zamiast Poschürr). Petzier.

178. *podz-* „sub, unter“.

stpol. *pod*, npol. *püd* i djal. *pód*, p. gluz. i cz. *pod*, dluž. *pód*.

1. **podz-bržizije*, pol. *püdbrizje* „Flur unterhalb des Birkenbusches“, cf. p. n. miejsc. *Podbrzezie*:

Pittbrisch.

2. **podz-gradz*, pol. djal. *pódgard*, gluz. *podhród*, cz. *podhradí* „suburbium, Gegend unterhalb der Burg“:

Puttgarten. — BRÜCKNER, Sl. A.: Potgrot.

3. **podz-gory* i **podz-goržky* i **podz-goronicz*, pol. *püdjöräi* i djal. *podjöräi* i *püdjörkäi* i *püdjörnáice* (cf. gluz. *podhory*, p. *podgórze*, cz. *podhoří*) „Fluren unterhalb des Berges resp. Hügels“:

Pidjühr. Pattgaren. — PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 35) pisze: Pid jühr heisst hinter (blędnie zamiast „unter“) den (dem) Berg, Berg heisst jühr. — Pitjürgen. Piyeerken. Putjaacken i Pützjaaken (corr. ex Putjarken et Pütjarken). — Potjürns. — BRÜCKNER, Slav. A.: Podegrin (= stpol. *podigorina*).

4. **podz-lazije*, pol. djal. *pódlazje* „Flur unterhalb der Rodung“:

Putloser-moor.

5. **podz-strumen*, pol. djal. *pódstrumien* „Flur unterhalb des Baches“:

Puttstrohm. Puström.

6. **podz-vržiije*, pol. djal. *pódwársje*, cz. *podvrší* „Flur unterhalb der Bergeshöhe“:

Puttverzei-wiesen.

7. **podz-zelište*, pol. djal. *podziláiste* „Flur unterhalb der Kohlgärten“:

Dotsieleitz i Doseleitz (corr. ex Podsieleitz).

179. *pogonz* (z *po-gonz*, cf. *po-goniti*) „area, Trift, Jagdrevier“.

stpol. *pogon*, npol. *pügün* (wymawiano *püdjün*); djal. *pâgon* i *pâgün* „Gewende, Flurstück“, p. *pogon*; cf. dluz. *zagon*, gluz. *zahn*:

Pogohn. Pagohn. Pagonen. Pagün. Pagun. Pugen. Pagens. Pitjöhn. Pitjahn. — Buetjahn. Butjahn. Buthjahns. Beitjahn. — Pigons. Pigöns. Begöhn. — Pijohn. Pijöhn. Pijöns. Pijöhns. Pijeun. Pijeuns. Pijöhnen. Piion. Piyön. Piohn. Piöhn. Piohns. Piöhns. Piehon. Pihon. Pyohn.

a) **pogonište*, pol. *pügünáisté* „Triftplatz“:

Pyeneitzen. Pieneitz.

U w a g a. PARUM - SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 35) podaje: Püdjan na (t. j. l. mn. *pügüny*) oder pidjon (t. j. *pügün*), da man sich kehret und wendet.

180. *polje* „campus, Feld“.

stpol. *pole*, npol. *püli*, p. *pole*, gluz. *polo*, dluz. *pólo*, cz. *pole*:

Pöhle. Palleh. Pohl. Puhlen. Pulei-feld.

a) **polica*, stpol. *polica*, npol. *pülaíca* „freies Feld, Gefilde, Feldbach“ etc.:

Püleitz. Puleitz. Poleitsch. Pölitz. Pülitz. Pulitz. Philitzen. Pilschen. — BRÜCKNER, Sl. A.: Poleiz. Füleiz. — Braun. A. Vorsf.: Politz.

181. *polovica* „dimidium, Hälfte“.

pol. *püliwáíca*, pol. *połowica*, luz. *połojca*, cz. *polovice* „Hälfte, halbe Hufe, Halbe“:

Pollfeitz.

182. *ponica* „cella, Keller“ i *panica* „cisterna, Brunnen“.

stpol. *panica* i *ponica*, npol. *ponáíca* i *pünáíca* i djal. *pánáíca*:

Poneitz. Ponneitz. Boneitz-berg. Buneitz. Böneitzen. Paneitz. Panneitzen. Panneizen. Bannitzen. — Penneisen. Penniesen-bergsfeld. Bonatz-berg. Bonatz-wiesen. — Ponnei (corr. ex Ponneitz). Pannei (corr. ex Panneitz). — BRÜCKNER, Slav. A.: Panneitz. Panneis. Bauneiz (corr. ex Panneiz). — Braun. A. Vorsf.: Poneitz.

183. **ponikva* „locus, ubi fluvius sub terram mergitur; Wasserschlund, unterirdischer Flusslauf“.

stpol. *ponikwa*, npol. *pūnaikwa* i *pūnaikwa*, p. *ponik*, slo. *ponikva*:

Pannecke. Punnäken. Paineck (corr. pro Paneik).

184. *popelz* „cinis, Asche“.

pol. *pupél* i djal. *pápél* (l. mn. *pápélé* „Ascheplatz“), p. *popiot*, luz. *popjel* i *popjot*, cz. *popel*:

Papielen.

a) **popelnica*, pol. *pūpelnáica* i *pápelnáica*, p. *popielnica*, cz. *popelnice*, luz. *popjelnica* „Aschebehälter. Urne“, lub **popelniste*, pol. *pūpelnáisté* i *pápelnáisté*, gluž. *popjelnisćo* „Ascheplatz“:

Papelneitz. Stepelfei-feld (prawdopodobnie zepsute z Pöpelneitz-feld).

185. *popz* „clericus, Pfaffe“.

stpol. *pop*, npol. *pūp* i djal. *pāp*, p. luz. i cz. *pop*.

a) **popishte* i **popowishte*, pol. *pūpáisté* i *pūpūwáisté* i djal. *pūpáisté* i *pūpūwáisté* „Pfaffenland. Pfarracker, geistliches Lehen“:

Papeist. Papeisch. Popatz. — Papeneitz. Papaneitzen.

186. *prachz* „pulvis, Staub“.

pol. *porch*, p. i luz. *proch*, cz. *prách*:

BRÜCKNER, Sl. A.: Parchen i Parchow.

a) **przechz*, pol. *pârch* „Bovist“, p. i diuż. *parch* „Räude“, gluž. *porchawa* „Bovist“:

**prchovina*, pol. *pârchwína*, gluž. *prochowina*, cz. *prachovina* „Staubfeld, Brachfeld resp. Bovistenland“:

Berkfein. Berüekefein.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING. str. 33) podaje: die Pofisten (t. j. Bovisten)... werden auch Porg (t. j. *porch* a. *pârch*) genannt wegen ihrer Dreck (t. j. ihres Drecks): wenn man darauf tritt, dann berstet es und sprüztet Dreck heraus.

187. *prě-* „prae, per, vor, durch“.

pol. *prě* i *pri*, p. *prze*, gluž. i cz. *pře*, dluž. *pše*.

1. *prě-dělz* „limes, Grenze“, pol. *prědět*, cf. *prodělz*:

Predöhl. Bridahl i Briedahl. Bridahl-see i Briedahl-see.

— BRÜCKNER, Sl. A.: Prüdel. Predalitze (stsl. **prědělica*).

2. **prě-gonz*, pol. *prějün*, p. *przegon* „Trift“, gluz. i cz. *přehon* i **prěgonište*, pol. *prějünáisté* „Triftplatz“: Prein. Preins-warens. — Prejeneitz.
3. *prě-gynja*, dem. **prě-gynka*, pol. *prějâinka* „kleine wüste Landfläche“, cf. p. *Przevinia*: Pretschönke. Lüt- i Grot-pretjöhnke.
4. **prě-kalz*, stpol. *prëkał* „Flur vor dem Sumpf“: Preekels-kamp. Preekall (BRÜCKNER. Sl. A.).
5. **prě-lagz* i **prě-lugz*, pol. *prëtóg* a. *prítóg* i *prëtug* a. *prítug* „Flur vor dem Grassumpf“. cf. cz. *přiloh* „Abacker, Brachfeld“: Preling. Prelüng. Prelings. Sprilon i Spilon (corr. ex Pri-long). — Prielacken. Brelack. Brela.
6. **prě-sěkz*, pol. *prësëk* i *prisëk*, stp. *preseka*, cz. *přiseka* „succisio silvae, Hag“: Priesseck. Prieseck. Priesseick. Brieseck. Pritzacken-berg. — BRÜCKNER. Sl. A.: Pressack. Priessick.
7. **prě-vora*, pol. *prëwóra* i *prüwóra*, p. *przewora* „Schranke, Schlagbaum“: Priverah.
8. *prě-vozz*, pol. *prëwáz* i *prüwáz*, p. *przewóz*, gluz. *přewóz*, dluž. *pšewoz*, cz. *převoz* „transitus, Föhre“: Prewäs. Prehwähs. Prehwächhs. Prefähhs. Prefäh (corr. ex Prefähhs). Prebsch. — Prijas (Braun. A. Vorsf.).
188. *prědz-* „ante, vor“.
 pol. *prěd* i *príd*, p. *przed*, gluz. i cz. *před*, dluž. *pšed*.
 a) **prědz-žirz*, stpol. *prědžir*, npol. *prědzár* i djal. *prědzir* i dem. **prědz-žirz*, pol. *prědzárák* i djal. *prídžirák* i **prědz-žirovina*, stpol. *prědžirovina*, npol. *prědzárüwáina* „Flur resp. Fluren vor dem Weideland“ (cf. Nr. 279 i oddz. I. Nr. 167): Pretzier. Prezier. → Prietzierek. — Breetzervin.
 b) **prědzkz*, pol. *prědlák* (l. mn. *prědky*), p. *przodek* (l. mn. *przodki*), luz. *prědk* (*prědki*), cz. *předek* (*předky*) „die vorderen Fluren“: Pretken-stüeke.

189. *prěkz* (adv. *prěko* i *prěky*) „transversus, contrarius, quer-über resp. gegenüber resp. schrägüber gelegen“.
- stpol. *prěky* i *prěko* (adv.), npol. *prěkü* i *prěky*, p. *przek*, *przeko* i *przeki*, głuź. *prěki*, dl. *prěki*, cz. *prěk* (subst.).
- a) **prěkuš*, pol. *prěkus* (l. mn. *prěkusé*), głuź. *prěkuš* (l. mn. *prěkuše*), dluž. *prěkuš* (l. mn. *prěkuše*) „Querfelder, Querstücke“:
- Prekusen. Prekusen-feld. Breckiesen. Pergusehen.
- b) **prěkynja* i **prěkynica*, pol. *prěkynia* i *prěk(á)náica*, głuź. djal. *prěkynica*, dl. *prěkynica* „Querflur, schräges Gewende“: Fretien (= *prětjyna*). — Preckneitzen. Prekneizen. Prekaneitzen.
- c) *prěcny* „transversus“, pol. *prěcny* i *pricny*, p. *przecny*, głuź. *prěcny*, dl. *prěcny*, cz. *prěcnyj* „quer resp. schräg liegend“; pol. *prěcne* (se. *přěčny*) „Querstücke, Querfluren“: Pretschen. Preetschen. Prötzen. — Prietzens.
- Prietschelungen t. j. pol. *pricne łúgy* = niem. „querliegende Grassümpfe“.
- d) **prěcěb*, stpol. *prěcěb*, npol. *prěcěb* lub *prěcěb*, kro. *prěcěb* i *prěcěb* „Querstück, Querfeld“:
- Pretsch. Preetsch. Prietsch. Preitsch.
- e) **prěcynica*, pol. *prěcynáica* „Querbeet, schräge Flur“; por. pol. *przecznica*, cz. *prěcnyce*, głuź. *prěcynica*, dluž. *prěcynica* „Querfurchen“:
- Prätzeneitz.
190. *pr-i* „apud. ad. bei, an“.
- stpol. *pr-i*, npol. *prai*, p. *przy*, głuź. i ez. *pr-i*, dluž. *ps-i*.
- **pr-i-blatsko*, stpol. *pr-i-blatsko* „Flur am Laubsumpfwald“:
 - Prüplatsk (BRÜCKNER. Sl. A.).
 - **pr-i-lavica*, stpol. *pr-i-lavica* „Flur am Steg, an der Bank“:
 - Prielefitz.
 - **pr-i-lipz*, stpol. *pr-ilip* „Anbau“ (por. oddz. I Nr. 168):
 - Prilipp. Prillipp. Prilop. Prilov. — BRÜCKNER. Sl. A.: Prie-lopp i zepsute Trilopp.
 - **pr-i-lbnije*, npol. *pr-ilbñe* „Flur am Flaechsacker“:
 - Preylahn (pro corr. Peylahn).

5. **pri-obšnište*, pol. *prywatniaście* „Flur am Erlenbusch“:
Privelsneitzen.
6. **pri-pnaje*, n. sg., pol. *prapâne* „Flur am Stöckicht, an
den Stubben“:
Pribehn. Pribohm. Priehbohm.
7. **pri-vezije*, pol. *przewje* „Flur an der Rüster“:
Priwensch.
8. **prwišnijs*, pol. *prwaisni* „an der Weichselkirsche ge-
legen“:
prwaisnje (sc. *püjüny*) „Fluren an den Weichselkirschen“:
Priweitzen. Prieweitzen. Priweitz. Priwitz-feld. — BRÜCKNER,
Sl. A.: Priweiz.
9. **pri-veysnica*, pol. *prwaisnića* (l. mn. *prwaisnićé*) „Flur-
stück(e) am Dorf“:
Priwezeizen. Priwezeitz (corr. ex Priewesneitz).
10. **pri-vygonnъ*, stpol. *przywgonân*, npol. *prawâigüu(u)y* „an
der Viehtrift gelegen“:
Priwitjahn-wiesen.
191. *pro-* „prae. vor“.
pol. *pör* i *prü* i djal. *pâr*, ez. *pro*.
1. **prodělъ*, pol. *pörděl* „Grenze“, cf. Nr. 187, 1 *prědělъ*:
Pordel i Pohrdel.
2. *pro-gonъ*, stpol. *pârgon*, ez. *prühon* „Vortrift, Trift“:
Pargon. Perguhn.
3. **pro-ily* a. **pro-ilica*, stpol. *pârjily* a. *pârjilica* „Flur vor
dem Tonlager resp. vor der Mergelgrube“ (cf. Nr. 64):
Purgihls-wiesen.
4. **pro-łeda*, pol. *pârlada*, pl. „Fluren vor der Lehde“:
Paarlanden.
5. **pro-łagъ*, pol. *pârtag* i *pârtug* „Flur vor dem Grassumpf,
vor dem Hain“:
Paarlang. Pahrlang. Paarlangen. Paarlanken. Parlanken.
Purlang. Paranung (corr. ex Paarlung). Proleg (corr. ex
Porlang). — Parlangs-werder.
6. *pro-pastъ*, pol. *pörpost* „Abgrund“; cf. p. *przepaść*, ez.
propast „Abgründ“:
Perpütz.

7. *pro-sěkz*, pol. *prüsiek* i djal. *prüsak*, cz. *prüsek* „succisio silvae, Holzhaü“:
Pruschack. Pruschack-feld
BRÜCKNER, Sl. A.: Pristatine tj. *prüsákýna* (wym. *prüsjatjájina*).
192. *proso* „miliun, Hirse“.
pol. *prüsü*, p., głuź. i cz. *proso*, dłuź. *pšoso*:
Pros. Prüss. Prussen. Preis-land. Proos-stücke.
a) adj. **prosovz*, pol. *prüsüw(y)*, p. *prosovy*.
BRÜCKNER, Sl. A.: Prissau i Pressau.
b) **prosovnište* i *prosvnište*, pol. *prüsüwnáisté* i *prüsánáisté*,
dłuź *pšosowniščo* „Hirsefeld“:
Persieneitz. Personritz. Proseneit i Porseneit (corr. ex Pro-
seneitz lub Prüseneitz):
193. *pustz* „desertus. verlassen. wüst“.
stpol. *pusty*, npol. *peusty* i *pausty*, p. i luź. *pusty*, cz. *pustý*:
Pussebiese t. j. pol. *puste midzé* = niem. „wüste Gewende
(Fluren. Grenzfluren)“.
a) *pustyni*, stpol. *pustyni* a. *pustynia*, npol. *peustäina* a. *pau-
stäini*, pol. *pustynia*, luź. *puscina*, cz. *pustina* „wüstes Land,
Wüste. Wüstenei“:
Pusstein. Putztein. Püschtein. Puschün. Pauschen.
U w a g a. W niektórych wsiach wendyjskich zamiast tych
nazw spotyka się nazwa, będąca niemieckiem tłumaczeniem owych
słowiańskich: „die Wüstenei“.
194. *ralija* „arvum, Ackerland. gepflügetes Land“.
stpol. *rolu*, npol. *rüla*, p. i luź. *rola*, cz. *role*:
BRÜCKNER, Sl. A.: Röhl.
a) **ralijica*, stpol. *rolica*, npol. *rüliću* „kleine gepflügte Acker-
flur resp. Bach zwischen Ackerland“. cz. *rolice* „Landgut“:
Roleitz.
195. *ravbnz* „planus, eben, flach. gerade“.
stpol. *ravny*, p. *równy*, dłuź. *rowny*, gl. *runy*, cz. *rovný*:
pol. *rawne* (sc. *płli*) „das flache, ebene Feld“: cf. n. miej.
luź. *Rowne*, pol. *Równie*:
Rahne. Rahn.
a) **ravbnikz*, stpol. *ravnik* „ebener Platz“ i t. p.; cf. p. *ró-
wnik* i cz. *rovnik*.

Rahnk.

196. **rebrz* (cz. *řebř*, dlůž. *řabeř*) „scala, Leiter“.
 **rebrije*, pol. *ribře* „Leiter“, dalej „Leiten“ t. j. „collis, Berghang“, cf. MIKLOSICH, Ortsn. a. App. str. 86 Nr. 532.
 a) dem. **rebravzka*, pol. *ribrowka* „kleine Leiten, kleiner Bergabhang“, cf. cz. *řebřík*, dlůž. *řeblik* „Leiter“:
 Riebrock. Riebracken.
197. *red-*, kasz. *reda* „Torf, Mull“; cz. *ředlo* „Öffnung, Rand“.
 a) pol. *redło*, f. (den. od *reda*) „muł, torf blotny“ lub *redtů*, n. „Rand“:
 Radel. Wendisch Radel, Kleine Wendisch Radel.
 b) stpol. *redlica* „Randbach, resp. Waldtorfbach“ (cf. sorb. skie nazwy rzek: *Redlitz*, *Rödlitz*, *Rüdlitz*, *Rüdlitz-bach*):
 Rädilitz. Rädelitiz.
 c) pol. *redůr* „Torflager“; cf. n. miejsc. dlůž. *Rědůr*, m. (n. Reddern) i sorb. n. rzeki *Rjedor*, f. lub *Rjedorja* (n. Röder):
 Redder.
198. *resa* „iulus. Weidenkätzchen“.
 pol. *resa*, p. *ręsa*, głuž. *rjasa*, dlůž. *rěsa*, cz. *řása* „Wasserlinse“.
 a) **resije*, pol. *resje* i *res(i)* „Gegend mit Wasserlinsen resp. Weidenkätzchen“ (wzdłuż rzeki *Rūkăitnăice-Rögnitz*):
 Rens. Rens-abfindung.
199. *rěka* „fluvius, Fluss“.
 pol. *rěka*, p. *rzeka*, luž. *rěka*, cz. *řeka*:
 Ricken-gärten t. j. Gärten am Fluss.
 Reetz-rönne. Reetz-wiesen. — BRÜCKNER, Slav. A.: Rietz.
 Riez-graben, -damm, -tannen.
 b) **rěcina*, pol. *rěcina* „Gegend resp. Flur am Bach“:
 Reetzen. Retsen.
200. *rěpa* „rapa, Rübe“.
 pol. *rěpa*, p. *rzepa*, luž. *rěpa*, cz. *řepa*.
 a) *rěpka*, pol. *rěpka* (l. mn. *rěpký*) „kleine Rüben, kleine Rübenfelder“:
 Reepken. — Rehmken (?).
 b) *rěpuz* „rapae“, pol. *rěpny*; *rěpne* (sc. *přijiny*) „Rübenfluren“:

Reepen. Rehmen (?). Rühren (?).

c) *řepište*, pol. *řepáště*, *řapáště* i *řipáště*, łuz. *řepišćo*, cz. *řepišť*, pol. *rzepisko* „Rübenfeld“:

Rehpeitz. Repeitzen. Repäs. Repas. Rebsen. — Rapeitz. Ra-
peist. Rabösehen. — Riepstehn Rüsptein (corr. ex Riepstein).
Riebs. — BRÜCKNER, Sl. A.: Rapeiz. — Braun. A. Vorsf.:
Rieppeitz.

201. *rogozz* i *rogozije* „canna, Schilfrohr“.

pol. *rügüz* i *rügüzje*, p. *rogoz-ina*, dl. *rogož*, głuź. *rohož*,
cz. *rohoz*: Rõx. Roex Rõx-wiesen. Roxe. Rocks-moor.

202. *rogz* „cornu, Horn, Krümme, Winkel, Ecke“.

pol. *rüg*, p. *róg*, dłuź. *rog*, głuź. i cz. *roh*.

a) n. miejsc. p. *rogole* i *rogule* = pol. *rügüle* „Fluren am
Horn resp. im Winkel“:

Ruehilen. Ruchillen. Rucheln. Rückellahn (ex Röchillen).

203. **rokȳta* resp. *rakȳta* „salix caprea, Salweide“.

stpol. *rokyta*, npol. *rükaita*, p. *rokita*, cz. *rokyta*, głuź.
rokot, dłuź. *rokit*; npol. l. mn. *rükaity* (wymawiano *rü-
tjaity*):

Rütjeit. Rüttheith. — BRÜCKNER, Sl. A.: Rakt.

a) **rokytina* a. **roketina* i dem. **rokytinzka*, pol. *rükaitaina*
a. *rük(c)taina* i dem. *rükaitainka*, pol. *rokicina*, dl. *rokisina*,
głuź. *rokoćina* i *rokoćinka* „Salweidengestrüpp“:

Roktein. Rothein. Rotein. Rostein (corr. ex Roktein). — Ruck-
tein. Rukthein. Ruckthein-wiesen. Rutktein. Rückthein. Rüt-
schein. Rütthein. Rütthän. Rutheins. — Zepsute: Ruptein. Ruptin.
Ruppdeien. Rupenthien. — Rütjänk (dem.). — BRÜCKNER,
Sl. A.: Rutein. Rüpstein. Ruptei.

b) **rokytáiste*, pol. *rükaitáiste* i synk. *rükáiste* „Salweiden-
platz“:

Rütjeitz.

c) **rokytnica*, pol. *rükaitnáicu* „Salweidenbach“; cf. n. miej.
cz. *Rokytnice*, mlr. *Rokytnica*:

Rügnitz i Röchnitz.

204. *rovz* „fovea, fossa, Grube, Graben, Wall“.

pol. *rüw* (l. mn. *rüwái*), p. *rów*, łuz. *row*, cz. *rov*:

Röw-stücke. Röhf-stücke. — Rühren (Braun. A. Vorsf.).

205. *ruda* „metallum, Roteisenstein, Raseneisenstein“.
 stpol. *ruda*, pol. *reuda* i *rauda*, p., luž. i cz. *ruda*.
 a) adj. *rudnъ*, pol. *rudân*, *reudân*, *raudân* i *rudny*, *reudny*, *raudny*, p. i luž. *rudny*, cz. *rudný* „von Raseneisenstein“:
 pol. *raudân* a. *reudân* (sc. *vir* resp. *potok*) „Raseneisenstein-
 quelle. -fluss“:
 Rahdan. Rahden. Ratenwüh (corr. ex Ratenwür) t. j. *rau-
 dân vir*. — Rodein-wiesen i Rudans-wiesen t. j. pol. *rau-
 dne* a. *reudne* *tokái* = n. Raseneisensteinwiesen.
 b) **rudnica*, stpol. *rudnica*, npol. *reudnáica*, gluz. i cz. *rudnica* „Raseneisenstein-bach“:
 Rodeinz-wiese. Rienitz (corr. ex Rüdnitz resp. Reudneitz),
 por. n. miejsc. sorb. *Reudnitz*, cz. *Roudnice*.
 c) **rudište* i **rudovnište*, pol. *raudáisté* a. *reudáisté* i *raudü-
 wnáisté* a. *reudüwnáisté* „Roteisensteinplatz“:
 Rödeitz. Rodeitzen. — Radoneitz. BRÜCKNER, Sl. A.: Roneiz
 (corr. ex Rodoneiz).
206. *rъtzъ* „apex, rostrum, Gipfel, Spitze, Hügel“.
 pol. *rât*, gluz. *rot*, cz. *ret*.
 a) dem. **rъtzkъ*, pol. *rûták* „kleine Bergspitze, Hügel“:
 Ratack. Rattaek. Radaek. Radacks-winkel. Ratk. Rattk.
 Ratch.
 U w a g a. Te nazwy gruntowe uważam z pewnością za słowiańskie, lecz swoje objaśnienie za niepewne.
207. *ръžъ* „secale, Korn, Roggen“.
 pol. *râž*, p. dluž. cz. *rež*, gluz. *rož*.
 a) **ръžina*, pol. *râžina* „Rogenacker, Roggenfeld“ (cf. gluz. *ržišćo*, dluž. *ržyšćo*, cz. *ržiště*, p. *ržysko*):
 Rasein. Resein. Rehsein. Reehsein. Reehsein. Reesen. Reh-
 ssen. Restein (corr. ex Resein). Rasea (corr. pro *râžina*).
208. *sad-iti* „ponere. plantare. setzen. pflanzen“.
 a) *sadzъ* „planta. hortus“, pol. *sod* (l. mn. *sodái*), p., luž. i cz. *sad* „Obst, Obstgarten“:
 Schada.
 b) *sažda*, pol. *sodzái* (l. m.), p. *sadza*, luž. *sazy*, cz. *sáze*
 „Russ“:
 Satsach-feld t. j. pol. *wâ sodzóch* „im Russ“ = Russfeld.

e) **saždina*, pol. *sodżaina*: a) „Satzkasten. Behälter für Fische, Vögel u. andere Tiere“ (cf. p. *sadz* i *sadzawka*) —
 β) „Russfeld. Russanger“:
 Satscin. — BRÜCKNER, Sl. A.: Saatsein.

209. *sadz* „iudicium, Urteil“.

pol. *sąd*, *sąd*, p. *sąd*, luž. *sud*, cz. *soud*.

a) adj. poss. **sądovъ*, pol. *sądów(y)*; *sądüwü* (sc. *püli*) „Gerichtsfeld“:

Schandow (jeżeli nie z niem. „Sand-aue“)

b) *sądije* „iudex“ dem. **sądijkъ*, adj. poss. **sądijkovъ*, stpol. *sądijkowo* (sc. *pole*) „Kleinrichtersgrundstück“:

(Die grosse u. kleine) Sandekow.

c) *sądışte*, pol. *sądąistę* „Richtplatz“:

Schandeitz.

210. *sed-* „sedere, sitzen“.

a) **sed-lo* (stsl. *selo*), **sedlъko*, **sędadlo* (stsl. *sędalo*), stpol. *sedlo*, *sedltko*, *sędadtko* a. *sędato*, p. *sioto* i *siotko*, luž. *sedto*, cz. *sedlo* i *sedalko* „fundus, Grundstück. Acker, Vorwerk, Sitz“: Siedel. Siedels-berg. Siedels-gärten. Zideln. Ziedels-gärten. Zietels. Siedelken. Siedelsken. Zidallen.

b) **sedlište* (stsl. *selište*), stpol. *sedlište*, npol. *sędlišćę*, p. *siedliszcze* i *siedlisko*, dluž. *sedlišćo*, gluž. *sydlišćo*, cz. *sedlišťę* „habitatio. Wohnplatz. Ansiedlung“:

Ziedelitz. Ziedelitzer Berg. — Cideleist. — BRÜCKNER, Sl. A.: Siedleitz. Seggeleisch.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 33) pisze: *Cideleist* kann man eigentlich nicht wissen, wie es auf täutsch (t. j. deutsch, niemiecki) heissen soll, denn es ist ein wendischer Name.

211. *sě-ti*, *sě-jati* „serere, säen“.

a) **sětina*, pol. *śętina*, cz. *setina* „Saatstück, Saatland“:

Setjahn. Zethian. Zeddian. Zeddiahn. — Säutein. Seitens. Zeiten.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 34) podaje: *Säutein* ist so viel als ein Saattstück (t. j. Saatstück).

b) **sěmenište*, pol. *śęniūistę*, gluž. *symjeniščo* „Samengarten, Saatland“:

Seimitz. Zemmitz.

212. *sěno* „foenum, Heu“.

stpol. *sěno*, npol. *sěnū* i *sinū*, *śonū* i *śanū*, p. *siano*, glůž. *syno*, dl. i cz. *seno*.

a) **sěnica*, pol. *sěnáica* a. *sináica* „Heubach, Wiesenbach“: Zieneitz. Zienschen. Ziemschen.

b) **sěnyz*, pol. *śanny*, p. *sienny*, cz. *sennyj* „von Heu“: Schöne Gurken = pol. *śanne* (lub *sěnnie*) *górka* = n. Heuhügel. — Saine-stücke = pol. *śanne kosa* = n. Heu-stücke. — Saamelungs-horst = pol. *śanny ług* (-*wástruw*) = niem. Heuwiesenbruchinsel.

c) **sěnište* resp. **sěnisko*, pol. *sěnáisté* a. *sěndisk(ū)*, glůž. *syniščo*, dlůž. *seniščo*, cz. *seniště* „Heuplatz, Wiesenplatz“: Boben-siensk = n. „Flur oberhalb des Wiesenplatzes“.

213. **sitz* „scirpus, iuncus. Binse“.

stpol. *sit*, npol. *sait*, p. *sit*, glůž. *syé*, dlůž. *syse*, cz. *sít*.

a) **sitina* i dem. **sitinzka*, pol. *sitaina* i *sitainka*, p. *sicina*, glůž. *syčina* i *syčinka*, cz. *sítina* „Binsen, Binsicht“:

BRÜCKNER. Sl. A.: Sitein. Zitein. — Sittainsk (pro Sitainka).

b) **sitnica*, pol. *sitánáica* „Binsenbach“ (cf. p. i serb. *Sitnica*) lub **sitnište*, pol. *sitánáisté* (cf. cz. *sitinšte*) „Binsenplatz, Binsicht“:

Sitoneiz.

214. *skapz* „parcus, karg, mager“.

pol. *skapy*, p. *skapy*, luž. *skupy*, cz. *skoupý*; *skape* (sc. *pügüny*) „karge Fluren“:

Schampen. — Verschempah t. j. pol. *wâ skapach* „af den mageren Fluren“.

Schangenpren, corr. ex Schampenprein t. j. pol. *skapy přegün* = n. „magere, karge Trift“ (cf. Nr. 186. 2).

a) **skapina*, pol. *skapáina* „magerer, karger, unfruchtbarer Boden“:

Schampein.

215. *slama* „stipula, Stroh“.

pol. *sláma*, p. i luž. *stoma*, cz. *sláma*.

a) **slamava* i **slaměnica*, pol. *slámawa* i *slámináica* „Strohbach“:

Schlammau. Schlamäh. — Slamieneitz.

b) **slaměnz*, pol. *stáměny*, p. *stómiany*, luz. *stómjany* „von Stroh“; pol. *stáméne* (sc. *kysái*) „Strohstiecke. Fluren. die viel Stroh liefern“:

Schlamen. Schlamien.

e) **slaměnzka* (l. mn. *slaměnzky*), pol. *stáménka* (l. mn. *stámínkái*), p. *stómianki*, luz. *stómjanka*, cz. *slaměňka* „Strohstücke“: Schlamiénken.

d) *slamište*, pol. *stámáisté*, gluz. *stomišćo* „Strohlager. Strohlagerplatz“:

Slammeitz.

216. *sliva* „prunus, Schlehe, Pflaume“.

pol. *slaiwa* i dem. *slaiwka* (l. mn. *slaiwkái*) i *slaiwéna*, p. *slíwa*, gluz. *slowka*, dluž. *slěwka*, cz. *slíwa*:

Schleifk. Schleik i Schleisk (corr. ex Schleifk).

a) **slivina* i dem. **slivinzka*, pol. *slaiwáina* i *slaiwáinka*, p. *slivina* i **sliwíšte*, pol. *slaiwáisté* „Schlehenhecke. Schlehengestrüpp, Schlehenort, Pflaumenpflanzung“:

Schlawein. — Schlaweinke. Schloweinken. — Schleitz. Schleitz-kamp.

217. *smola* „pix, Pech“.

pol. *smúla* „Harz, Hölle, Ofen“, pol. i luz. *smoła*, cz. *smola*.

a) **smolište*, pol. *smúláisté* i **smolnica*, pol. *smólnáica*, p. *smolnica*, luz. *smólnica*, cz. *smolnice* i *smolnístě* „Teerschwälerstelle. Teerbude. Pechofen“:

Schmaleitz. Schmaleitzen. — Schmalneitzen.

218. **smrzkz* (stsl. *smrčeb*) „pinus, Fichte. Rottanne“.

pol. *smârk* (l. mn. *smârkái*), p. *smrek*, gluz. *šmrčk*, dluž. *šmrók*, cz. *smrk*:

Schmarkien.

a) **smrčije* (cf. *smrčije*), pol. *smârcje*, cz. *smrčí* „Fichtenhain, Tannenplatz“:

Schmors.

219. *sokolz* „falco, Falke“.

pol. *sükül*, p. i luz. *sokol*, cz. *sokol*.

a) adj. **sokolovz* i **sokolonz*, pol. *sükütüw(y)* i *sükülny*:

Sükulofen i zepsute Eikulofen t. j. *süküüwe* (sc. *deupäi*) = niem. „Falkenlöcher, Falkenhorst“.

Suckolnedüpe t. j. pol. *süküluw deupäi* = niem. „Falkenlöcher, Falkenhorst“.

b) **sokolnica*, pol. *sükülnáicu* lub djal. *sokülnáicu* „Falkenberg“ (cf. glúz. *Sokolnica*):

Sokelneitzen.

220. *solb* „sal, Salz“.

pol. *sól*, p. *sól*, dluz. *sol*, glúz. *sel*, cz. *sůl*.

a) **solije*, n. sg., pol. *sůli* „Salz, Salzlager, Salzquelle“: Solei. Solgä. Sohl. Söhlen.

221. *sop-* i *sap-* „pfeifen, zischen, brausen“ etc.

a) **sapnuica*, pol. *sopnúáicu* (cf. n. miejsc. kr. *Sopnica*, slo. *Sopotnica*, cz. *Sopotnice*) „zischender Bach, Brausebach“: Zopeneitz.

b) *sopb* „fons saliens“, pol. *süpál* (l. mn. *süplé*) „Springquelle, Spring“:

Süplci.

222. *sosua* „abies, Kiefer“.

pol. *süsno* (l. mn. *süsuńi*), p. i cz. *sosna*, sorb. *sosna*:

Süschen. Schützen.

a) adj. **sosniyb*, pol. *süsni* i *süsniu*:

Seesendöhl t. j. pol. *süsán düł* = n. „Kieferthal“. — Zosenberg t. j. pol. *süsáa göwa* = n. „Kiefernberg“.

223. *sova* „noctua, Eule“.

stpol. *sowa*, npol. *süwó*, p. i luz. *sowa*, cz. *sova*.

a) adj. poss. **soviyb*, pol. *sowi*, p. *sowi*, cz. *soví*; stpol. *so-we* (sc. *gózda*) „Eulennester, Eulenhorst“:

Zowe. Zower Moor (porównaj Wirle i „Falkenmoor“ również w Gartowskim lesie).

224. *sridbniyb* „medius, mittlere“.

pol. *sridny* i *stridzny*, pol. *śr(z)edni*, kasz. *strzeni*, glúz. *srjedny*, dluz. *srježny*, cz. *středni*:

Streetzkarren t. j. pol. *stridzne göwái* = n. „mittlere Berge“.

Stretz-wiese t. j. pol. *stridzna łoka* = n. „mittlere Wiese“.

Stritzendahl t. j. pol. *stridzny düł* = n. „mittleres Thal“.

225. *sta-ti* „stare, stehen“.

a) *stado*, stpol. *stado*, p. *stado*, luż. *stadto*, cz. *stádo* i *stádló*
„Herde, Viehherde“:

α) **stadino*, stpol. *stadino* „Viehtrift. Viehweide“:

Staddin (BRÜCKNER, Sl. A.). — Stadin-stücke.

β) **studinište*, pol. *stadinúistę* (cf. p. *studnisko*) „Viehherdenstand, Viehweide“:

Stadineitz.

b) *stanъ*, dem. *stanъkъ*, stpol. *stau* i *stunák* (l. mn. *stanky*),
p. *stan* i *stunek*, cz. *stan* i *stánek* „Lager, Lagerstelle“:

Stahnken.

α) *stanica*, stpol. *stanica*, npol. *stonáica*, p. *stanica*, cz. *stanice*
„Standort, Ansiedlung, Kolonie“:

Stans. Stoinsch-weg.

β) *stanište*, pol. *stonúistę*, cz. *staništę* „Standort. Halteplatz,
Lagerplatz“:

Stameist i Stameitz (pro Staneist).

c) *stavъ* „compages“, pol. *stow*, p. *staw*, cz. *stav* i **stavije*,
n. sg., pol. *stoáie* „Teich, Damm, Wehr, Schleusse“:

Slowe. Stoven. Stowe-stücke. Stowe-wiesen. Staben. Steffen.

α) **stavъkъ*, pol. *stowák*, p. *starek*, cz. *stávek* „kleiner Teich.
Damm“ etc.:

Stohbaken, Stauenk.

β) **stavište*, pol. *stowáistę*, p. *stawisko*, cz. *stavištę* „Wehr,
Damm. Eindeichung“:

Stoweitz.

226. *starъ* „vetus. alt“.

stpol. *stary*, npol. *story*, p. i luż. *stary*, cz. *staryj*:

Stapuhl (corr. ex Starpuhl) t. j. *stare póle* = n. „altes Feld,
altes Land“. Stoor-wiesen t. j. npol. *store tokáii* = n. „alte
Wiesen“. — Stür = npol. *store* (sc. *páli*) „altes Feld“.

a) *starica*, pol. *storáica* „alter Bach. Altenbach resp. Alten-
hain. Altenfeld“; por. cz. *stařice* „alter versiegender Fluss“:
Storeitz. Starreitz. Starreitzen. Starrsen. Staarsen. Staarsen-
berg. Storz. Stohrz. Storzener-fach (?).

227. **stoborъ* „saepimentum. Umzäunung. Hürde“.

stpol. *stobor*, p. *stobor* (cf. n. miejsc. p. *Stobrowa*, dluž.
Stobrice, n. *Stöbritz*): Stabber.

228. *stolъ* „sella. Stuhl. Sitz“.
 stpol. *stolъ*, p. *stólъ*, luz. *stolъ*, cz. *stól*.
 a) *stolъcъ* i **stolica*, stpol. *stolâc* i *stolica*, p. *stolec* i *stolica*,
 gluž. *stôle*, cz. *stolec* i *stolice* „Sitz, Stuhl, Kanzel“ etc.:
 Staulitz-berg = „Stuhlberg, Kanzelberg“.
 b) **stolъkъ*, stpol. *stolâk*, npol. *stül(â)k*, pol. *stolek*, cz. *stolek*
 „kleiner Stuhl, Sitz“:
 Stelk.
229. *strachъ* „timor, terror. Furcht. Schrecken“.
 stpol. *strach* (l. mn. *strachy*), npol. *stroch* (l. mn. *strochâi*),
 p., gluž. i cz. *strach*, dluž. *tšach* „Bangigkeit, Gespenst“ i t. d.:
 Strach. Strachs-feld. Strag. Strau (corr. ex Strach). Stra-
 chü (pl.). Stragü. — Braun. A. Vorsf.: Strahe. Straue.
 a) **strachovъ*, stpol. *strachowy*, npol. *strochüw(y)*, p., gluž.
 i cz. *strachowy* „Schreckens-, Gespenster-“; stpol. *stracho-
 w(y)* se. *wogâł* t. j. „Schreckenswinkel“ lub *strachowo* (se.
město) t. j. „Gespensterort“ i t. p.:
 Strachau. Straucham (corr. ex Strachau).
230. *strana* „latus, Seite, Abhang, Leite, Berglehne“.
 pol. *starna* „Seite, halbes Stück, halbes Gewende“, p.
 i luz. *strona*, cz. *strána*:
 Strina (pro *starna*).
 a) dem. **stranъka*, pol. *starnka* i *starânka*, p. i luz. *stronka*,
 cz. *stránka* „kleine Seite, kleines halbes Gewende“:
 Starranken. Ströhnken.
 b) dem. *stranica*, pol. *starnáica*, p. *stronica*, cz. *stranice* „klei-
 nes halbes Stück (Gewende)“; cf. n. grunt. gluž. *strońca*:
 Starneitz.
 U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 35) pisze:
Starna dat ist eine Seite oder ein halbe(s) Stück.
231. *straža* „custodia, Wache, Warte“.
 stpol. *straža* i *starža*, npol. *stroza* i *storza* lub *starza*, p.
stróža i *straža*, cz. *stráže*, gluž. *stróža* i *straža*:
 Stratz. Strauz. Strauze. Strausestücke. — Strusch. — Braun.
 A. Vorsf.: Strausehe.
 a) **stražnište*, pol. *starzânáistê* i *storznáistê* „Wachtplatz,
 Warte“ (porównaj n. miejsc. gluž. *Stróžišćo*):

Starsencitz (BRÜCKNER, Sl. A.). — Storsnitz.

232. *strĕg-a* „custodio, bewache“; cf. Nr. 231.

a) *strĕgz*, pol. *strĕg* i *strig*, djal. *strąg* i *stróg*, cz. *střeh* „Obhut, Wacht. Warte. Auslug; Luginsland“:

Streick. Strei. Strey. Streu. Strein. — Braun. A. Vorsf.: Streue.

b) **strĕgon* i **strĕgun* i **strĕgel*, pol. *strągün* i *strógün*, *strĕjel* i *strigel* „Wacht, Warte“; por. n. miej. dluž. *Stšegow*: Straguhn. Stragan-wiesen. Stragahns-wiesen. — Stregel.

c) **strĕgonište*, pol. *strĕgündište* „Wachtplatz, Warte“; por. n. miejse. dluž. *Stšęganc*:

Stregencitz.

d) **strĕži[d]lo*, stpol. *strĕžidlo*, npol. *strĕžit(ü)*, „Wachtplatz“: Strehsell.

233. *strĕl-iti* „tela conicere, schiessen“.

a) **strĕlak* i *strĕlnik*, stpol. *strĕlak* i *strĕlnik*, gluž. *třĕlnik* „Schiessstand“, cf. p. *strzelaki*:

Streling. — Zomsterlaken t. j. zom lub tom = zum Strelaken = zum (am) Schiessplatz.

b) **strĕlnište*, pol. *strĕlnaište*, gluž. *třĕlniščo*, cz. *střelniště* „Schiessplatz“:

Strelneitzen.

c) *strĕlnz*, pol. *strĕlân* a. *strĕlny*, cz. *střelný* „zum Schiessen gehörig“; pol. *strĕlno* (sc. *městü*) „Schiessplan“:

Strelen.

U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING, str. 35) przecho-
wuje nazwę pola *No soolstjey* w każdym razie zepsutą z *no strĕl-
naistái* lub *no stólnaistái* (niem. „auf dem Schiessplatz“) i objaśnia ją słowami: „da die Stücken gegen schiessen“.

234. **stromen* i **strumen* „flumen, alveus aquae. Fliess, Wasserstrang“.

pol. *strámái* l. *strámin* i *strĕmái* l. *strĕmin* l. *trĕmin* i *strau-
min*, p. *strumien*, cz. *strumen*, gluž. djal. *strjemjen* i *strumjen*
i *trumjen* „Quell, Fliess“ etc., dluž. *tšumien*:

Stramei. Stramey. Strammey. Strammin. Schamey (popsute
w pisowni z Stramey). Strehm. — BRÜCKNER, Sl. A.: Stra-
min. Gosenstremin (cf. *jasen*). — Triems. Hoch-triems.

Triems-gärten. Triems-wiesen. Trimsen. Tremsen. Triens. Triensen. Thräns (cf. Nr. 252).

a) **strumisko*, pol. *straumisko* „grosser Wassergraben, Flutgraben“:

Stromske Rieth (tautol.).

235. *strzwo* „cadaver, Aas“.

pol. *starcwü* l. *stərbü*, p. *ścierwo*, luž. *śerb.*

a) **strzwnište*, pol. *starcwanište*, p. *ścierwiszko*, gluz. *śerbišćo* „Aasplatz. Schindanger“:

Sterbeneitz.

236. *struga* „fluctus, alveus aquae, Wassergraben, Flutgraben“.

npol. *strauga* (l. mn. *strauģāi*), pol. *struga*, dluz. *tšuga* „Fluess“, cz. *strouha*:

Straujih. — Trochen (?).

237. *studens* i **studynja* „puteus, Brunnen mit frischem Wasser, Quickborn“.

stpol. *studen*, npol. *steudin* (cf. *steudinâc*), p. *studnia*, gluz. *studžeń*, dluz. dem. *stužonk*, cz. *studen*:

Stüden. Stüdten.

238. *suchz* „siccus, trocken“.

stpol. *suchy*, npol. *sauchy* i *seuchy* „trocken, kahl“, p. i dluz. *suchy*, gluz. *suchi*, cz. *suchý*:

a) Zaukenduhl i Ziekdohl t. j. pol. *sauchy* i *seuch(y) düł* = n. „trockenes, kahles Thal“.

Schüek i Schüekberg i Schüchberg t. j. pol. *seucha* (sc. *ģöra*) = n. „troekner, kahler Berg“; cf. oddz. III Nr. 33.

b) *sušb* i *suša* i **sušije* „siccitas, Trockenheit“, pol. *saus* l. *sausó* l. *sausje* „trockene Stelle, trockenes Feld“, p. *susz* i *susza* „troekener Boden“. luž. *suš*, cz. *souš*, *souše* i *souši* „troekenes Land“ (cf. n. *miejse*, cz. *Souše*):

Saussen. Sausen-stücke. Zauschen. Schuse.

239. **svibz* i *sviba*, **svidz* i **svida* „cornus sanguinea, Kornelkirsche, Hartriegel“.

stpol. *swiba* i *swibela*, *swida* i *swidela*, npol. *swaiba* i *swaibela*, *swaida* i *swaidela* „Hartriegel i Tanne“ (obok *jadla*), p. *šwid* i *šwidca*, dluz. *swid*, sorb. *swida*, cz. *šwid*, serb. *swida*:

Zeiben. Schiebel. — Schweidel. Schwendel (pro Schweidel).
Schweissel (corr. ex Schweidel“).

a) dem. **svibzka*, stpol. *swibka* (l. mn. *swibky*) „Hartriegel-
hecke“ (cf. p. *swibka* „Sumpfbirse“):

Siepen.

b) adj. **svibijs* i **swidelijs*, stpol. *swibi* i *swideli*, npol. *swaibi*
i *swaideli* „zum Hartriegel gehörig“:

Ziebelangtein i Schaberlanktein t. j. pol. *swibja* (*swaibja*)
ładaina (cf. *łędo*) = niem. „Harriegelheide“. — Schwabelau-
wiese t. j. pol. *swaibi tang* = Hartriegelwaldwiese.

U w a g a: Tu należy także wiadomość czasopisma *Neues*
Vaterl. Archiv, II, 235: *Dammenberg* nannten die Wenden
Sweidelgoehrd (t. j. pol. *Swaideli gord*) von Sweidel die
Danne oder Tanne und Gochrd der Berg (zamiast Burg).

c) **svibina*, pol. *swibaina* „Hartriegel-, Kornelkirschgestrüpp“:
Siepeins-grund.

d) adj. **swidanz* i **swiždijz* (od *swida*), stpol. *swidanz* i *swidzi*,
npol. *swaidanz* i *swaidzi* „von Hartriegel, von Tannen“:

Schweiten-moor = pol. *swaidanz tang* = n. „Hartriegelmoor“.

Zwitzehuren t. j. stpol. *swidzć góry* = „Hartriegel- resp.
Tannen-berge“.

240. *szgorě-ti* „comburi. verbrennen“.

a) **szgorělina*, pol. *szjör(ě)łaina*, p. *szgorzelina* „Brandstätte,
Brandstelle in der Feldflur“:

Schürlein (= S-chürlein, S-gürlein). Scharlein.

241. *sztokz* i *sztoka* „confluxus, Zusammenfluss“.

stpol. *stok*, p. *stok*, cz. *stoka*; cf. n. miejsc. *Stoki*,
n. *Stacke*:

Stack.

242. *szvod-i-ti* „deducere, ableiten“.

a) **szvodnica*, stpol. *svodnica*, npol. **swüdnáica* i synk. *sü-
náica* (cf. SCHLEICHER § 107, 2 i § 108. 4). cz. *svodnice*
„Wasserableitungsgraben. Feldgraben. Wiesengraben“:

Schüneitz. Schenanze (corr. ex Schüneitze).

U w a g a. HENNINGS. Hann. Wendland. 1862 pisze: Noch
jetzt bedeutet Schüneitzen im Wendland Gräben.

243. *širb* „latitudo. Breite“.

stpol. *šír*, npol. *sâr* (l. mn. *sârái*), p. *szerz*, głuź. *šěř*,
 dłuź. *šyr*, cz. *šír* (por. także Nr. 279 *žirz*):

Scheeren. Schieren. Schirren t. j. die breiten Fluren.

U w a g a. Gdzie niegdzie używają za to niemieckiego tłumaczenia „die Breiten“. — Nazwa pól *šěrje* i *šyré* także w lużyckoserbskim bardzo często przychodzi.

244. **švestka* „prunus, Pflaume, Zwetschke“.

pol. *swostka*, p. *szwestka*, cz. *švestka*.

a) **švestčina*, pol. *swostčina* „Zwetschkenpflanzung“:

Schwutzschien.

U w a g a. Porównaj dolnoniemiecką nazwę miejscową „Plumbohm“ w powiecie Dannenberskim.

245. *tek-* „fluere, fließen, rinnen“.

a) **toknište*, pol. *tukanáiste* „Wehr resp. Dreschtenne“ (cf. p. *tok*):

Dücanitz. Ducaneitz.

246. *timěno* „coenum, lutum, Sumpf, Morast“.

a) **timěnica* l. **timěnište*, pol. *taiměnáica* l. *taiměnáiste* i synk. *taimáiste*, p. *tymienica*, głuź. *tymješćo* „Sumpflplatz, Morast“: Theimeiz (BRÜCKNER, Sl. A.).

247. *tisz* „taxus, Eibenbaum“.

stpol. *tis* i *tisela*, npol. *tais* i *taisela*, p. *cis*, głuź. *ćis*,
 dłuź. *śis*, cz. *tis*.

a) adj. *tisovz*, **tisiŋb* i **tisonz*, stpol. *tisow(y)*, *tisi* i *tisân* lub *tisny*, npol. *taisüw(y)*, *taisi* i *taisân* l. *taisny* „Eiben-“:

Cessau (pro Tiessau) t. j. stpol. *tisowo* (sc. *pole*) = n. „Eibenfeld“. — Titz-Las t. pol. *tisi las (los)* = n. „Eibenwald“.

Diessangs-stücke (ex Dieslang-stücke): Dieslang t. j. pol. *tisi tag* = n. „Eibenhölzhain“.

Thieskolen i Teiskulen t. j. pol. *tisi* l. *tuisi koł* = niem. „Eibenhölz-sumpf“.

Teschen-feld t. j. pol. *taisne püli* = n. „Eibenfeld“.

Tüschchen-holz t. j. pol. *tisne dráwa* = niem. „Eibenhölz, Eibenbusch“.

Tiessen. Deissen. Deissenjochen = n. „Eibenplatz, Eibenhain“ i tem pod.

b) adj. **tiselŋb*, pol. *taiseli* „Eiben-“:

Seissellauk ex Teisellaug t. j. pol. *taiseli taug* = n. „Eibensumpf, Eibenbruch“.

Seisselberg ex Teiselberg t. j. pol. *taisela jöru* = n. „Eibenberg“.—Diessel-stücke t. j. pol. *taisele kosa* = n. „Eibenstücke, Fluren am Eibenbaum“.

c) **tiselina*, pol. *taiselaina* „Eibenhain, Eibenfeld“:

Seislein (ex Teislein).

d) **tiselbka*, pol. *taiselka*, l. mn. *taiselkäi* „kleine Eiben, Hain von kleinen Eiben“:

Seiselken (ex Teiselken).

U w a g a. Ad b i e cf. Nr. 282. a i b *žuželb*.

248. *topolja* „populus alba, Pappel“.

stpol. *topola*, npol. *tüpäla*, p. *topola*, gluz. *topoł*, dluz. *topoł*, cz. *topoł*:

Topel. Töpels. Tjepel. Tjepeln. — Tabaul. Dubähls.

a) *topolina*, pol. *tüpälina*, p. luž. i cz. *topolina* „Pappelwäldchen, Pappelhain“:

Tapeleins.

249. **topb*, ros. *topb* „palus, Morast, Sumpf“.

cf. p. *top* i *topiel* „Wasserstrudel, Wassergrund“, kasz. *topicel* i gluz. *tonidło* (ex **top-nidło*) „Sumpf“.

a) dem. **topikz*, pol. *tüpäik*, l. mn. *tüpäiky* (wymawiano: *tüpäitji*) „kleine Moräste“:

Tobeithen.

b) **topina* i dem. **topinuka*, pol. *tüpäina* i *tüpäinuka* „sumpfige, morastige Gegend“:

Tipin. — Tibing.

c) **topinište* i **topište*, pol. *tüpänište* i *tüpäište*, cz. *topišťe* „Sumpfort, morastiger Platz“:

Topincitz. Tjepineitz. — BRÜCKNER, Sl. A.: Tobeitz, Tabeitz, Towaiz (cf. Nr. 24 *dąbz*).

250. *trěbiti* „purgare, exstirpare, lichten, roden“.

pol. *trěbit* i *tribit*, p. *trzebić*, gluz. *trjebić*, cz. *třibiti*.

a) **trěbel* i **trěbeš*, pol. *trěbel* i *trěbes* „Rodung, Gereut“ (por. nazwy miejsc. luž. *Trěbule*, cz. *Třebovle*, p. *Trzeboś*, cz. *Třebeš*):

Trevel. Triebel. — Trebs.

b) **trebina*, pol. *trębáina* i *tribáina* „Rodeland. Rodung“ (por. nazwy miejsc. p. *Trzebinia*, gluz. *Trjebiu*):

Triwein. — BRÜCKNER. Sl. A.: Tribecn.

c) **trëbenište*, pol. *trëbenáisté* i *tribenáisté* „Rodeplatz. Rodung“ (por. n. miejsc. cz. *Třebišť*):

Trebeneitz. Trebeneitzen. Treweneitz. — Tribeneitz. Triebeneitz. Triebeneitzen. Triwneitz. Trimeneitz. Trinneitz. BRÜCKNER. Sl. A.: Tribeneitz. Trabnitz-wiese. Triemeneiz. Braun. A. Vorsf.: Tribeneitz i Triemeneitz (bardzo często).

251. *trąg* „forum. Markt“.

a) *trągovište*, pol. *targówáisté*, p. *targowisko*, gluz. *torhojščo* cz. *trhoviště* „Marktplatz. Handelsplatz“:

Targofei (pro Targofeitz).

252. *trąn* „spina. Dorn. Schlehe“.

pol. *tarn* i *tren*, p. *tarn*, *tarń* i *cierń*, gluz. *čerń*, dluz. *šerń*, cz. *trn*:

Auf dem Tarn. — Trienlase = n. „Dorn-hag“.

a) **trąnište* i **trąnovište*, pol. *trenáisté* i *tárnáisté* i *trenüwáisté*, p. *tarnisko*, gluz. *čerńiščo* i *čerńowiščo*. cz. *trnište* i *trnoviště* „Dornplatz“:

Trineitz. Trieneitz. Trieneitz-wiesen. Trenneweitz. Terrenfitz. — BRÜCKNER. Sl. A.: Trineiz i Trinaiz. — Thernsen. — Thräns. Triens. Triensen. — Triems. Hoch-triems. Triemsgärten. Triems-wiesen. Trimsen. Tremsen (cf. Nr. 234). — Thornsen.

253. *trąst* „arundo, Rohr“.

pol. *tąrst* i *trest*, p. *tręś*, gl. *dyjal*. *tręś*, cz. *trest*:

Terz. Terz-gaar = n. „Rohracker. Terz-wiesen“.

a) **trąstište*, pol. *trestáisté* „Platz mit Röhricht. Rohrwiese“:

Tresseitz. Trosseitz. Trasseitz. Trasseiz. Trasehütz.

b) **trąstnica*, pol. *trestánáica* „Rohrbach“ (porównaj pol. *Trzcienica*):

Triseneitz.

c) **trąstina*, pol. *trestáina*, p. *trzcina*, kasz. *strzcina*, luz. *sćina*, cz. *třtina* „Röhricht“:

BRÜCKNER. Sl. A.: Trastein. Drastin.

254. *trąn* „taurus, Auerochs“.

a) *turica*, pol. *tauráica* „Auerochsenwald. Auerochsenbach“;
cf. serb. i sla. *turica*:

Thauröttsch (lecz może także być *kauráica*; cf. Nr. 109 a).

255. *tьma* „tenebrae. Finsternis“.

pol. *fáma*, p. i gluz. *éma*, dluž. *śma*, cz. *tma*.

a) *тѣмънъ*, pol. *fáman* i *fámny*, p. *ciemny*, gl. *čimny*, dluž. *śamny*, cz. *temný* „finster“:

Tomendole t. j. stpol. *fáman dot* = n. „finstres Thal“.

256. *u-* „ad i au-. bei, an. weg-, ab-“.

stpol. *u*, npol. *eu* i *ueu*, p. *u*, gluz. *u*, dluž. *hu*, cz. *u* resp. *ú*.

1. **u-domъkъ*, pol. *eudümäk*, l. mn. *eudümky* „Fluren am Haus. Haus-fluren“:

Aedomken. Heidömken. Heidümken.

2. **u-dvorънъ*, pol. *eudörny* „am Hof. bei der Meierei befindlich“; *eudörne* (sc. *püjünny*) „Fluren am Hof resp. an der Meierei“:

Aedöhrn.

3. **u-gola*, pol. *eujiła*, l. mn. *eujiłé* „Fluren an der Heide, Heidestücke“:

Haiguhlen-Kuble.

4. *u-gonъ*, pol. *weufün*, gluz. *wuhon* „Viehweg. Viehtrift“:
Wanjohn.

5. *u-gorčti* „uri. verbrennen“.

a) **u-gorъ*, dem. **u-gorъkъ*, pol. *weuför* i *weuförak* (l. mn. *weuföräi* i *weuförkäi*), p. *u-gor* i *u-gorek* „Brachfeld. Brachacker“. gluz. *wuhor* i *wuhork*, cz. *úhor* „Brandfleck im Acker“:

Vigoren. — Wickerah. Wanjörken. — Hongohr.

b) **u-gorčlina*, pol. *weuför(č)láina* „Brandfleck im Acker, Brachfeld“:

Weihjoerlein.

c) **u-gorъnište*, pol. *weuförnáisté* „Brandfläche. Brachfeld“:
Jankerneitz.

6. **u-kremenънъ*, pol. *eukrémín(n)y* „am Kieselsteinlager befindlich“; *eukrémín(ne)* (sc. *püjünny*) „Fluren am Kieselsteinlager“:

Aekermis.

7. **umočije*, n. sg., pol. *eumócie* „Flur am Sumpf“:
Heimatzen.
8. **uparъ*, pol. *weupor*, l. mn. *weuporái* „Brandstellen,
Brandacker. Brachfeld“ (cf. białorus. *poparъ* „Brache“):
Vohmprey.
9. **u-pastvije*, pol. *eupostwje* „Flur an der Hutung“ (cf.
Nr. 168):
Embatz.
10. **ustanica*, pol. *eustandíca* „Flur am Standort“ (cf. Nr.
225, b):
Hustanz.
11. **ustavъkъ*, stpol. *ustawâk* „Flur am kleinen See, am
Teich“:
Uhstack-feld.
257. *ulijъ* „alveus, Bienenstock“.
stpol. *ul* i *wul*, npol. *weul*, p. *ul*, glúz. *wul*, dluž. *hul*,
cz. *úl* „ausgehöhlter Baumstamm als Bienenbeute“.
a) **ulina*, pol. *weulína* „Gegend mit Bienenstöcken“:
Ohljin.
b) *ulíste*, pol. *weulísté*, cz. *úlišť* „Standort der Bienenstöcke“:
Uleitz. Ulitz. — Aleiten (corr. ex Auleitzen).
258. *usta* „os, Mund“.
a) *ustije* i *ustina* „ostium“, pol. *weustje* i *weustína*, p. *uście*,
cz. *ústí* „Mündung eines Flusses“:
Braun. A. Vorsf.: Feiste, Faidsche, Faistaine.
259. *velijъ* „magnus, gross“.
pol. *weli* i *wili*, p. *wieli*, sorb. *wjeli*, cz. *veli*; *weli* i *wili*
lës (*los*) = n. „grosser Wald“; i opuściwszy appellativum *lës*
tylko:
Der Fehl. Fell. Fiel. Viel (w istocie jeszcze dzisiaj wielki
las obok Wustrowa) — Gross-viel.
260. **vezъ* „ulmus, Ulme. Rüter“.
pol. *waz* i *węz* (l. mn. *wazi* i *węzi*), p. *wiaz*, glúz. *wjaz*,
dluz. *wěz*, cz. *vaz*:
Vehnschen. Baansen. Banser-grund. Beinsen. Mauschepanz
i Moschefanz (1326 Mussikevantz)=pol. *Mâisi* lub *Mâsi waz*
(stsl. *mysiъ* l. *mzšiъ* *vezъ*) = n. „Mäuse- resp. Moor-ulme“.

261. *vinó* „vinum, Wein“.
 pol. *wainü*, p. i luż. *wino*, cz. *wino*.
 a) *winica*, pol. *wainiáca*, p. *winnica*, luż. *winica* cz. *winice* „Weinstock. Weinberg“:
 Wieneitz. Wieneitzen. Fineitz. Finnöh (corr. ex Finneitz).
262. *virz* „vortex. Wasserwirbel. springender Quell. Spring“.
 stpol. *wir*, npol. *wár*, pol. *wir*, cz. *vír*, slo. i serb. *vir*:
 Wöhr. Wöhren. Wieren. Wahrens. — Wierk (dem. **wirkez*).
 a) **virina*, pol. *wáráina* „Gegend mit Quellwasser“:
 Wirjahn.
 b) **viršte*, pol. *wáráisté* i djal. *wiráisté* „Platz mit Spring-
 quellen“:
 Warreitz. Wirreitz. Wirreiz. Wirreitz-heide. Wirritz. —
 Feiertsch.
 c) **virovcb*, stpol. *virowác*, npol. *wárüwác* „kleiner Spring.
 Quiekbörnlein“:
 Vierfatz-Riethe.
263. *višnja* „cerasus, Kirsche, Weichselkirsche“.
 pol. *waišna*, p. *wisznia* resp. *wišnia*, luż. *wišnja*, cz. *višné*.
 a) Gottfeitz i Gottfeitzen t. j. vox hybrida z Kot-feitzen
 lub Katen-feitzen = niem. „Katen-kirschbäume t. j. die den
 Kotsassen resp. Büdnern, Häuslern gehörigen Kirschbäume
 (Kirschkpflanzung)“; cf. niem. Kottwisch, Kattwisch = Büd-
 nerwiese, Kottbarch = Büdnerberg.
 Twerfeitzen t. j. vox hybrida z Twer-feitzen = niem. „die
 quer resp. schräg stehenden Weichselkirschbäume“; cf. oddz.
 I Nr. 47 i 262 Dick-feitzen i Gross- u. Klein-Witt-feitzen.
 b) adj. poss. **višennz*, pol. *waisenny*, p. *wisienny*; *waisen(ny)*
düt = „Kirscenthal“:
 Feitzentillen. Feitzendöhlen. Fiesentill. Futzdahl.
264. *vitati* „hospitari, beherbergen“.
 a) **vitište*, pol. *witáisté* „Herberge“:
 Witeitzen. Widdeitz. Widdets.—BRÜCKNER. Sl. A.: Widdeiz.
265. *volja* „voluntas, libertas, Wille, Freiheit“.
 pol. *wála*, p. *wola* „Freigrund“, gluż. *wola*, dluž. *wóla*,
 cz. *vůle*.
 a) **voljenica*, pol. *wálenáica* „Wahlgrund, Freigrund“:

Folgeneiz.

b) **volīšte*, pol. *waląistę* „Wahlplatz, Freigrund“:
Volleitz. Volleitz-stücke. Volleitz-wiesen.

266. *volъ* „bos. Ochse“.

pol. *wół*, p. *wół*, luz. *woł*, cz. *vůl*:

Foljürns t. j. pol. *wółńjörnńćć* (stsl. **volo-gornica*) = n.
„Ochsenhügel, Ochsenhübel“.

267. *vranъ* „niger — corvus. schwarz -- Rabe“.

pol. *worńń* i *worny* „schwarz“. *wornó* „Krähe“. p. *wrony*
i *wrona*, głuż. *wrona*, dluż. *wron*, cz. *vraný*.

a) pol. *worńń* (sc. *pńńtńk*) „Schwarzbach“:

Warran. Warrahn.

b) **vranawa*, pol. *wornawa* „Schwarzbach“:

Warnau.

c) *vranovъ* (adj. poss. od *vranъ* „corvus“). pol. *wornńńw(y)*;
wornńńw(ń) (sc. *pńńli*) „Krähenfeld“:

Vornei. Vorneuh.

d) **vranica* l. **vranīšte*, pol. *wornńńćć* „Krähenbach“ lub *wornńńistę* „Krähenbusch, Krähenfeld“:

Warneitzen.

268. *vrъba* „salix, Weide, Weidenbaum“.

pol. *warba*, p. *wierzba*, luz. *wjerba*, cz. *vrba*.

a) **vrъbica*, pol. *wńrbńńćć* „kleine Weide. kleines Weiden-
gebüsch. Weidenbächlein“ (cf. cz. *vrъbice*):

Farbeitz. Vorbeitz-feld. Foebitzen (corr. ex Forbeitzen).

b) **vrъbina*, pol. *wńrbńńina*, p. *wierzbina*, luz. *wjerbina*, cz.
vrbina „Weidenholz. Weidengebüsch, Weidicht“:

Vorbein.

c) *vrъbnica* (dominica palmarum), pol. *wńrbńńńćć*, luz. *wjerb-
nica* „Weidengestrüpp, Weidenbach“:

Warpneitzen. Wapneitzen (pro Warbneitzen). Wappreits
(corr. ex Warpneitz).

269. *vrъchъ* „vertex, Gipfel. Höhe“.

pol. *wńrch*, p. *wierzch*, luz. *wjerch*, cz. *vrch*:

Fargs-wiesen = *wńrch* + wiesen = n. „Höhen-wiesen“.

a) **vrъškъ*, pol. *wńrsńk* (l. mn. *wńrsńky*), luz. *wjeršk*, cz.
vršek, „kleine Höhe, Hügel“:

Wirskén.

b) **vršōnъ*, pol. *warsân* i *warsny*, luz. *wjersén* i *wjersny* „auf dem Gipfel, der Höhe befindlich“:

warsne (se. *kosâi* l. *pügüny*) „Fluren auf der Höhe“:

Varsen. Varsen-stücke. Varzen. Vorssen.

c) **vršava*, pol. *warsawa*, p. *Warszawa* „Ort resp. Land auf der Höhe; Höchststedt, Hochland“:

Warsau.

270. **vyšijb* i adv. *vyše* „altior, altius, höher“:

pol. *wâisi* i *wâis(e)*, p. *wyższy* i *wyżej*, gluz. *vyšši* i *wyše*, dluž. *wyšy* i *wyše*, cz. *vyšši* i *výše*:

Weiselaney i Weislanei t. j. pol. *wâisje lanje* (stsl. *vyšije lwnije*, n. sg.) = niem. „das höher gelegene Flachsfeld, Leinstück“.

Vissanung (corr. ex Vissalung) t. j. pol. *wâisi ług* „der höher gelegene Hain oder das Land oberhalb des Haines“.

Feispel t. j. pol. *wâisje pâli* = niem. „höher gelegenes Feld, Hochfeldern“. — Wiskar, Wisear-wiesen i Fiscarr t. j. pol.

wâisja gôra = n. „der höhere Berg“.

271. *za-* „post, hinter“.

stpol. *za*, npol. *zo* i djal. *za*, p. luz. i cz. *za*.

1. **za-bělovka*, pol. *zabělówka* „Flur hinter dem Weissbächlein“ (cf. Nr. 5):

Zabeleitk (corr. ex Zabeleifk).

2. **za-blanska*, pol. *zobłanskie* (se. *pügüny*) „Fluren hinter dem Dorfanter (cf. Nr. 6):

Sobloms. Soplans. Sopplamm. Sabelangs.

3. **za-blatace*, pol. *zobłatace* „Flur hinter dem Sumpfwaldchen“ (cf. Nr. 7):

Sifflaschen.

4. **za-brčizje*, pol. *zabręzje* „Flur hinter dem Birkenbusch“ (cf. Nr. 12 i pol. nazwę m. *Zabrzezie*):

Sapressen. Sapereesen.

5. **za-buky*, stpol. *zabuky*, npol. *zobaukowy* „Flur hinter den Rotbuchen“ (cf. Nr. 17):

Sabock. Sabocks-wiesen.

6. **za-dolъ*, pol. *zodul* „Flur hinter dem Thal“ (cf. Nr. 28):
Sohdahl.
 7. **za-drěnikъ*, pol. *zodrink* „Flur hinter dem Kornelkirschbaum“ (cf. Nr. 30):
Sodrink.
 8. **za-dvory*, dem. **za-dvorъky* i **za-dvorъnište*, pol. *zadöry*,
zadörky i *zodörnáiste* „die grossen resp. kleinen Fluren resp. der Platz hinter den Höfen resp. der Meierei“
(cf. Nr. 34):
Sadern. — Saderken. — Soderneitzen.
 9. *za-gonъ* „sulcus“, stpol. *zagon*, npol. *zójün*, p. *zagon*, gluz.
zahon, cz. *záhon* „Ackerbeet, Ackerfeld, Gewende, Flur“:
Sagan. Saga-feld (pro Sagan-feld). Zagens.
- U waga. Przy niektórych wsiach wendyjsko-polańskich zamiast tego dolno-niemieckie: achter Höven. achter Höfen i także vox hybrida: achter Döhren t. j. gniem. „hinter den Höfen“.
10. **za-golica*, pol. *zagül(ái)éa* „Flur hinter der Heide“ (cf. Nr. 44):
Zaguhls-wiesen.
 11. **za-gora* i dem. **za-gorzka*, pol. *zajöra* i *zajörka* (l. mn. *zajörkäi*) „Fluren resp. kleine Fluren hinter dem Berge, hinter dem Höhenzug“, p. *zagörze*, cz. *záhoří* (cf. Nr. 46):
Sagera. Sagra (BRÜCKNER, Sl. A.). Saghören. Sagers-feld. Seggor. Sagurken.
 12. **za-gradъ*, pol. *zagarđ* i *zogórd* (cf. cz. *záhradí*) „Flur resp. Gegend hinter der Schanze, der Burg“ (cf. Nr. 50):
Sagert. Sagorts. Zigarrrth. Zigar. Cigar. Cigaarte.
 13. **za-grъby*, pol. *zogrъby*, mdr. *Zahorby* „Fluren hinter dem Hügel, Höhenzug“:
Sugarben.
 14. **za-gumъna*, pl., stpol. *zagumna*, npol. *zořaumna* „Fluren hinter dem Tennenplatz. hinter den Scheunen; cf. n. miejse. dluž. *zagumna* (cf. Nr. 56):
Saquams. Saquams-ort.
 15. **za-gvozdъ* i **za-gvozdije*, pol. *zajüzđ* i *zajüzđje* l. *zajüzđi* (cf. sorb. *Zagozd*) „Gegend hinter dem Wald, Hart“ (cf. Nr. 57):

- Sagast-feld. — Saguschic-feld. Sagusch. Zageist.
16. **za-jamky*, pol. *zo-jomkái* (dat. pl. *zo-jomkom*) „Flur hinter den Gruben (Lehmgruben), Höhlen“ (cf. Nr. 70):
Joyeinkum i Jojemskum: zepsute lub błędnie zapisane zamiast *Zojomkái* lub *Zojomkom*.
17. *za-kazn*, stpol. *zakazń* i *zakazña*, npol. *zokozń* i *zokozña*, głuź. *zakaznja*, dluž. *zakazń* „verbotener Platz, Waldgehege, Schonung“:
Sakaasen. Sakas. — Sokohsen. Sokhosen. Sookosen. Sookhosen. Do tego popsute: Sötösen i Sütösen.
18. **za-kzrište*, pol. *zakarásté* „Platz resp. Flur hinter den Sträuchern, den Stubben, dem Gestrüpp“ (cf. Nr. 112):
Sakreitz.
19. **za-lagz*, **za-lugz* i dem. **za-lužkz*, pol. *zotug* i *zotug* i *zalužák* (l. mn. *zalužky*) „Flur resp. kleine Fluren hinter dem Hain resp. Wiesenbruch“ (cf. Nr. 115 i Nr. 128):
Salung. Solung. Solang. Soalang. Sulang. Solonstücke. Schanangs (corr. ex Solang). — Sola. Soleik. Salock (Braun. A. Vorsf). Ciloh. Salau (BRÜCKNER, Sl. A.). — Sohl-ske. Saalsken. Sahlken (corr. ex Sahlken).
20. **za-lavy*, pol. *zotowái* (cf. n. miejse. mhr. *Zatavje*) „Fluren hinter dem Holzsteg“ (cf. Nr. 117):
Sehlawen.
21. **za-laz* resp. **za-laziye*, stpol. *zataz* i *zatazje*, p. *Zatazie* „Flur hinter der Rodung, dem Neubruch“ (cf. Nr. 118):
Salas-stücke.
22. **za-lěsije* i **za-lěskz*, pol. *zališje* i *zališák* (l. mn. *zališky*), p. *zalesie*, cz. *zálesí* „Gegend resp. kleine Fluren hinter dem Busch“ (cf. Nr. 121):
BRÜCKNER, Sl. A.: Saleisch. Saleitsch. Salais.— Salleisken.
23. **za-lomz* resp. **za-lomiye*, stpol. *zatom* lub *zatomje*, npol. *zotüm* lub *zotümi*, p. *zatom*, sorb. *zatom*, cz. *zálom* „Fluren hinter dem Neubruch, Steinbruch“ etc. (cf. Nr. 125):
Salems-stücke.
24. **za-mogylje*, pol. *zamogylé* l. *zomügälé* (wym. *zomüdjele*) „Fluren hinter dem Hünengrabe“ (cf. Nr. 138):

Samodel. Samodel-gärten.

25. **za-močije*, stpol. *zamočje*, npol. *zomücje* „Flur hinter dem Morast, Sumpf“ (cf. Nr. 139).
Sammatz. Zamosch.
26. **za-morica*, pol. *zomörüca* „Flur hinter dem kleinen See“ (cf. Nr. 141):
Semeranz (corr. ex Somöraiz).
27. **za-niva*, pol. *zanüüca* „Flur hinter dem fruchtbaren Ackerland“ (cf. Nr. 150):
Zanehf. Zaneif-wiesen.
28. **za-patb*, pol. *zoput*, l. mn. *zoputé* „Fluren hinter dem Dorfwege“ (cf. Nr. 170):
Sopungten. Sopung.
- U w a g a. PARUM-SCHULZE (cf. HILFERDING. str. 33) pisze: S o p u n s t e n (zamiast S o p u n e t e n) heisst hinter den (dem) Weg. Weg heisst p u n g t.
29. **za-pasčkz*, stpol. *zapasčk* „Flur hinter dem Bienengarten“ (cf. Nr. 169):
Sapaask.
30. **za polica*, pol. *zaplüüca* „Flur jenseits des Feldbaches“ (cf. Nr. 180):
Sapels. Sabelsch. Sepäls.
31. **za-polje*, stpol. *zapole*, npol. *zopüli*, p. *zapole*, cz. *zápoli* „Flur, Gegend hinter dem freien Felde“:
Sabeln (ex Sapolen resp. Sopülen).
32. **za-pustz*, stpol. *zapust*, npol. *zopeust* (l. mn. *zopeustái*) „Flur hinter der Einöde, Einöde, Waldesdickicht“ (cf. Nr. 193); por. stpol. *zapust* „Hain, Dickicht“:
Sopost. Sapeuschen. Zapussen. Schapas.
33. **za-ralija*, pol. *zarüla* „Flur hinter dem Ackerland“ (cf. Nr. 194):
BRÜCKNER, Sl. A.: Saaruhl.
34. **za-rčičje* i **za-rčky*, pol. *zorčje* i *zarčüi*, p. *zarzeze*, cz. *zárčč* „Gegend resp. Fluren jenseits des Flusses“ (cf. Nr. 276):
Soreitz. Sareitz-feld. Zarreitz (por. n. micjse. gl. *Zarčč*).
Zahreitzen. Zörtz. Zarenze (corr. ex *Zareeze*). — Sarücken.

35. **za-rokytina*, pol. *zorükytáina* „Flur hinter dem Röhricht“ (cf. Nr. 203):
Zerrüthzeits.
36. **za-rovy*, pol. *zarüwy* „Fluren hinter dem Graben“ (cf. Nr. 204):
Sarröben.
37. **za-stuwije*, pol. *zostowje* „Flur hinter dem Teich, Damm“; por. n. miejsc. młr. *Zastowje* (cf. Nr. 225, e):
Sostolm (corr. ex Sostow).
38. **za-strlište*, pol. *zostrláisté* „Flur hinter dem Schiessplatz“ (cf. Nr. 233):
Sosterleitzen. Sösterleitzen.
39. **za-tokz*, pol. *zatükz*, p. *zatok*, cz. *zatoka* „Einfluss, Flusskrümmung, Wasserwirbel im Fluss“ (cf. Nr. 245):
Satüek.
40. *za-tonz*, stpol. *zaton*, npol. *zotün*, cz. *zatoň*, sła. *zaton* „Aushau, Bucht, Verhau, Sandbank“ i **za-tonište*, pol. *zotünáisté* „Platz mit Verhau, Gehege, Landbank“ etc.:
Zaaten. Zaden. Sodahn. — Satineitz.
41. **za-val* i dem. **za-valkz*, stpol. *zawal*, npol. *zowol* i dem. *zowolak* (l. mn. *zowolky*), p. *zawat* i *zawatek*: „Verhau, Hindernis, Sperre, Flussperre“, por. n. miej. dluž. *Zawal*:
Savel-land. Zabel. — Sawahlk. Sowolk. Sowolken.
42. **za-zelište*, pol. *zozildáisté* „Platz, Flur hinter den Kohlgärten“ (cf. Nr. 273):
Soseleitzen. Schüseleitzen.

U w a g a. Zamiast tego w niektórych wsiach w niemiekiem tłumaczeniu: „hinter den Kohlgärten“.

272. **za-glawa*, dem. **za-glavka* (cf. *za* + *glawa*).

pl. **za-glavy* i **za-glavky*, stpol. *zaglawy* i *zaglawky*, npol. *zogláurái* i *zogláurkái* „die hinter (*za*) den Hauptflurstücken (*gláurái*) gelegenen grösseren resp. meist kleineren Endstücken der Feldmark der polabischen Dörfer“. Pola tej nazwy znajdują się zawsze na pograniezu, a więc za głównemi polami; PARUM-SCHULZE, p. 192 (HILFERDING, str. 35) podaje niedokładnie: *Soglaw* ist so viel als Kopf. Kopf heisst *glaw*:

Saglafen. Sagelaffen. Sagelaf. Sagelav. Saggelafs-feld. Saggelafs-garten. Sagalaf-stücke. Sagleben. Zagelapp. Säge-Laffen. Saga-feld (corr. ex Sagelav-feld). — Sogelof. Sogelow-stücke. Sogeloh. Soloff. Soloffen. Sollaf-feld. Solofts. Selof. — Suglofen. Sugloven. Suglovven. Sugeloh. Sulafein (corr. ex Suglafen). — Sagelafken. Sagelofken. Sagelefken. Zagelofken. Sagelaften. Sagelofen. Salofken. — Sogelafken. Sogelofken. Sogeloffken. Zogelofken. Sogolafken. Sogolofken. Solafken. Solofken. — Sugolofken. Sugelaken. Sulofken. — BRÜCKNER, Sl. A.: Sagelafken. Sagelaffken. Sogelafken. Sagellafk. Sogelafk. Saolafken. Saollaf. Saollappen. Sallappen. Solafken. Sollafken. Solafchen.

273. *zeli je* „olera. Kraut, Gemüse“.

pol. *zile* „Gras, Kraut, Weide“. p. *zile*, gluź. *zelo*, dluž. *zle*, cz. *zeli*.

a) **zelina*, pol. *zilaína* i *djal. zoláina* i dem. *ziláinka*, p. *zielina* i *zielinka*, luź. i cz. *zelina* „grünes Gemüse, Kräutergewächse, dann Land für dasselbe“:

Sielen. Zülen. Seelen-berg (= Gras-berg). Salein. Sallien. Solein. — Schilleink.

b) **zelište* i **zelníšte*, pol. *zelaísté* i *ziláísté*, *zelnáísté* i *zelnáísté*, cz. *zeliště* i *zelníště* „Krautland, Gemüseland, Krautacker, Krautfeld“ (cf. oddz. III Nr. 32):

Seleitz. Seleitzen. Seleitz-kanzen (cf. *koniec*). Seleits-kanzen. Zeleitz. Zeeleitz. Zeleitzen.

Sileitz. Sieleitz. Silitz. Sielitz. Sileiz-berg. Sieleitz-berg. Sieleitz-moor. Sieleitz-gärten. Sileitzen. Sieleitzen. Sieleissen. Zieleitz. Zieleitz-gärten. Zieleitzen. Zieleitsche. Zielitz-wiesen. — Soleitzen. Schüleitz. — Fieleitzen (falso scriptum pro Sieleitzen). Seiseitzen (falso scr. pro Sieleitzen).

Sielneitz. Sielneitz-feld. Saleneitz. Zäleneitz.

BRÜCKNER, Sl. A.: Sileiz. Sileitsch. Zieleiz. Zieleitz. Zieleitsch. Zigeleiz. Zileisk.

Braun. A. Vorsf.: Seeleitz. Zieleitz. Zieleitsche. Ziegeleitsche. Zielästge.

U w a g a. Natomiast w niektórych wsiach polabsko-wendyjskich w Lüneburskiem przetłumaczono odnośne wyrazy na

niemieckie „Kohlgärten, Kohlstücke (także „Sieleitzgärten“) i w tych wsiach stale nie są w użyciu nazwy połabsko-słowiańskie: Sieleitz, Sieleitzen etc.

274. *zabrz* „bos iubatus, Wisent“.

pol. *zubr* i *zubr*, p. *žubr* i *zabr*, cz. i łuz. *zubr*.

a) **zabrica*, stpol. *zubrica* (cf. mlrus. *zubrica*, głuź. *Zubrica*)

„Wisentwald“:

Suberitz-feld.

275. *žaba* „rana, Frosch“.

stpol. *žaba*, npol. *zobó*, p. łuz. *žaba*, cz. *žába*.

a) *žabina*, pol. *zobáina* i djal. *zabáina*, głuź. i cz. *žabina* „Froschlaich, Froschwiese“ i tym pod.:

Sobein. Sobbein. Soffein. Sabein. Sabeins. Schawahn. Seebens. — BRÜCKNER. Sl. A.: Saffin.

276. *žarz* (*po-žarz*) „aestus, Brand“.

stpol. *žar*, npol. *žor*, p. *žar*; **z-žar*, a właściwie **ždžar* (⇒ **žz-žarz*): głuź. *ždžar* „weggebranntes Waldstück“, cz. *žďár* „Waldbrand (*osada vzniklá na vypálenym místě, na místě vypáleného lesa*)“; pr. n. miejsc. p. *Ždžar(y)*, *Ždžiar(y)*. Soar. Sohr. Saaren. Sohren, Schloar (corr. ex Schoar).

a) dem. **žaržk* l. **ždžaržkz*, stpol. *žarak*; npol. *zorak*, l. mn. *žarky* l. *zorčkü* (wym. *zortjai*) „kleine Brandstelle im Acker, kleine durch Brand gelichtete Stelle im Walde“ (por. n. miejsc. łuz. *Ždžarki*):

Soreek. Sohreck. Sorick. Sorack. Soracks-feld. Schonack (falso script. pro Sohrack). Schährik. Scherrick.

Scerig. Seering. — Saaraken. — Schork. Sörck. Schoerk.

— Schörken. Scheerken. Scheerkens. Sürken-berg. Zeerken. — Lehrkein (corr. ex Sehrkei-n). — Sortjei. Schörties. Sartschei i Sarschei (ex Sartjei). Sorjü (ex Sortjei). Zarten (ex Sartjei). Sohrklei-stück (corr. pro Sohrkei lub Sohrtjei-stück).

b) **žarište* l. **ždžarište* i **žarovište* l. **ždžarovište*, pol. *zoráiste* i *zorüwáiste* „Brandstelle im Acker resp. Waldbrandstelle“: Soreitz. Sareitz. Sareitz-feld. Zarreitz. Zahreitzen (cf. Nr. 271, 31). — Sahrfeitzen. Sohrweiz (BRÜCKNER. Sl. An.).

U w a g a. Jednakże pochodzenie większej części nazw tutaj wymienionych z wyjątkiem tych, które mają wyraźną połabską

końcówkę, można także wywodzić od dolnoniemieckiego „sor“ (= suchy, ubogi w wodę).

277. **šelčzo* „ferrum, Eisen“.

pol. *żelazo*, p. *želazo*, głuź. *železo* i *zelezo*, dłuź. *zelezo*, cz. *železo*.

a) adj. *želčyznъ*, pol. *żelźzân* i *żelźzny* i *żelozny* „eisern, von Eisen, Eisen-“: *želčzân* (sc. *vâr*) i *želčzně* (sc. *vrěti*) „Eisenquelle“; *želčzně* (sc. *městü*) „eisenhaltige Stelle“:

Seelisen. Schliesen. Sielesen. Soleisen.

b) **želčznište*, pol. *żelźznáisté* „Platz mit eisenhaltiger Erde, eisenhaltiger Boden“:

Schleseneitz. Schleseneitzen.

278. *žito* „frumentum, Getreide“.

pol. *zaitü*, p. i dłuź. *žyto*, głuź. i cz. *žito*.

a) **žitište*, pol. *zaitáisté*, cz. *žitiště* „Getreideland, Kornboden, Kornacker“:

Scheideitz. Scheideitzen. Scheiditz. Schiedeitz.

b) **žitceb*, pol. *zaitüc* (*zuite*) „Kornboden, Kornkammer“ (por. n. miejse. sorb. *Žite*, n. *Zeit*):

Schetzen. — BRÜCKNER Sl. A.: Zeisz. Zeiseh. Zisz.

279. *žirъ* „paseum, Weide“.

stpol. *žir*, npol. *zâr* i djal. *zir*, p. *žyr* i *žér*, cz. *žir*; adj. poss. stpol. *žirân* i *žirny*, npol. *zârân* i *zârny*, djal. *zirân* i *zirny*, p. *žyrny* i *žérny*, cz. *žirný* „zar Weide gehörig“: Schier. Schirr. Schieren. Schirren. Scheeren. Seers. Zirnen. Zirenen. — Sarne-Berg. Zehren-berg (t. j. n. „Weide-berg, Hutberg“: nazwa niektórych gór w Saksonii). — Mäken-schier t. j. stpol. *mokâr* resp. *mokry žir* = n. „feuchte Hutung“. — Winkschill: zepsute zamiast Lungschier t. j. stpol. *lug* + *žir* = n. „Weide im Waldsumpf. Hainweide“.

Uwaga, Niektóre z tych nazw należy zapewne odnieść do polabskiego pierwiastka *sâr* (cf. Nr. 243).

a) **žirište* i **žirovište* i **žirnište*, pol. *zâráisté* i *zârüväisté* i *zârniáisté* „Weideplatz, Weideland“; cf. p. *žérovisko* „Fütterplatz“:

Scheireitz. Scheirreitzen. Sereitzen. Zersen (ściągnięte z Ze-reitzen). — Serbeitz. Sierfeitz. — Serneitz. Sereneitzen. Sur-

neitz. Stürneitz. Scharneitz. Scharneitz-wiesen. Schlarnneitz (corr. ex Scharneitz). Zehreneitz. Zirseneitz (corr. ex Zühreneitz). Zarniss.

b) *širovina, pol. *zarüwina* „Weideland, Futterplatz“:

Sehrmien (falso ser. pro Sehrwien).

280. *žrčbe* „pullus, Füllen, Fohlen“.

pol. *zriba* (*zribe*) i *zriba*, p. *šrebię* i *šrzebię*, kasz. *zgrzebie* i *zdrebie*, *zgrzebian* i *zdrebian*, głuź. *žrčbo*, dluž. *žrebe*, cz. *žřibi*: Schriebahn - stücke. Schriebahn - stücke. Schrieben - stücke. Schrebeschnee - stücke. — Striebang - stücke. Striebank - stücke. Striwein - stücke t. j. niem. „Fohlen - stücke. Fohlenweidestücke“. — Tribengs-feld (corr. ex Sribengs-feld) = n. „Fohlenkoppel-feld“. — Schräben-dieck = n. „Fohlen-deich“.

a) *žrbenište, pol. *zribenáiste* i *zdríbenáistv* „Fohlenkoppelplatz, Fohlenkoppelfeld“:

Schriebeneitz. Striebeneitz. — Striedeney-wiesen i Striebeneitz-wiesen: corr. ex Striebeneitz-wiesen.

281. *žrčlo* i *žrzlo* „fons, Quelle“.

pol. *zrčlü* i *zárľü*, p. *šródło* (*šrzódło*), głuź. *žórtlo*, dluž. *žrdlto*, cz. *žřídlo*, śl. *žrielo*; adj. poss. *zrčlüary* i *zartlüary*: Schrelew-wiese. Schrelepp. — Scharlau.

282. *žučelb* i *žukz*, dem. *žučelb „scarabaeus, Käfer“.

pol. *zeuzel* i *zeuzela* lub *zeucal* (cf. *zenk* „Rosskäfer“), p. *žuk* i *žuczek*, ros. *žužeb* „carabus“, cz. *žřčela* „Ungeziefer“, śl. *žúčela* coll. „Mäuse, Fledermäuse“ etc.

a) adj. poss. *žučelijb l. *žučelijb, pol. *zeuzeli* l. *zeuceli*:

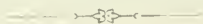
Seisel-berg t. j. pol. *zeuzela góra* = niem. „Käferberg, Mäuseberg“ i tym pod.

Seisselauk l. Seissellauk t. j. pol. *zeuzeli tang* l. *zeuceli tang* = niem. „Käfergrassumpf, Mäusebruch“ i tym pod.

b) *žučelina l. *žučelina, pol. *zeuzelaina* l. *zeucelaina* „Käferfeld, Mäusefeld“ i tym pod.:

Seislein. Schötlein (ludowe przekręcenie dolnoniemieckie z Seislein“).

U w a g a. Porównaj Nr. 247 b. e.

C. Dodatek.

Właśnie w chwili otrzymania korekty ostatniego arkusza niniejszej pracy ukazała się w wydawanej w Hanowerze publikacji p. t. *Zeitschrift des historischen Vereins für Niedersachsen* (1903) trzecia część pracy PAWŁA KÜHNELA: *Die slavischen Orts- und Flurnamen im Lüneburgischen*. W tym cennym zbiorze nazw pól w Lüneburskiem znajduje się 1) materiał mogący być dopełnieniem materiału zebranego przezemnie w oddziale A i omówionego w oddziale B, w nazwach gruntów z obu powiatów blekedeskiego (oddziału lüneburskiego) i olszyńskiego, a następnie 2) także materiał zupełnie nowy, dotyczący nazw gruntowych trzech powiatów: Isenhagen, Lüneburg („Landkreis“) i Gifhorn; z tego ostatniego rozporządzałem dotychczas tylko kilkoma nazwami pól (cf. p. 379). Aczkolwiek dostarczenie nowego, do tego czasu niedostępnego mi materiału, a szczególnie ogłoszenie danych historycznych z dawnych aktów i pism, a tycejących rozprzestrzenia się Słowian w owych lüneburskich powiatach, uznaję za wielką zasługę KÜHNELA na polu badań nad pierwotnymi siedliskami Słowian w Księstwie lüneburskiem, to jednakowoż jego objaśnienia wydają mi się w przeważnej większości wypadków niezadawalniającemi i niewystarczającemi. Wychodząc zatem z tego stanowiska i ze względu na okoliczność, iż w obecnej pracy zamierzyłem dać możliwie pełne zestawienie szczątków języka połabskiego lüneburskich Wendów (cf. p. 322), wyjmuję z pracy KÜHNELA wszystkie nazwy pól i gruntów w owych pięciu powiatach, które są wedle mego zdania niewątpliwie połabskiemi, i zestawiam je na tem miejscu pod C, dołączając do nich jednocześnie swoje własne objaśnienia.

Dość liczne z przytoczonych tu nazw są identyczne z nazwami powiatów lüchowського, dannenberskiego i in., które przezemnie zostały zestawione pod A. a pod B IV wyjaśnione. Przy tych właśnie wszystkich nazwach, bezpośrednio zaraz po niemiecko-połabskiej formie każdej nazwy, podaję w klamrach poszczególne numery jako odsyłacze do owego IV. oddziału bez bliższego przytem zaznaczania mego, bardzo często odmiennego od KÜHNELA, tłumaczenia owych nazw. Jedynie w nie-

których niezliczonych wypadkach okazały się potrzebnymi odsyłacze także do trzech pierwszych działów (I, II, III) części B. Przynowych pniach i formach. znajdujących się w tym dodatku. kierowałem się zasadą podawania zrekonstruowanych przezemnie i unormowanych form staropolańskich, względnie nowopolańskich zaraz po przytoczonych nazwach, w tych zaś przypadkach, kiedy przyjmuję podane przez KÜHNELA objaśnienie, względnie starosłowiańską formę zasadniczą, oznaczam to skrótem Kü. Zrekonstruowanych i unormowanych odnośnych form staropolańskich, względnie nowopolańskich w większości wypadków u KÜHNELA brakuje.

III. A. Powiat blekedeski.

1. Ahndorf.

Leitsch-stücke i Leitschen-berg (*löstje*, 120). Drahhahns-stücke (*drãwãina*, 32). Quas- i Quars-wiese (*chwarst*, 62).

1a. Barscamp i 3. Bleckede.

Lubki (*lubky*: stł. *ljubz*, Kü.). Brützel-berg (*brěstela gora*, 11). Pracher-berg (*prãcherüwa górã*, III, 27). — Vitiko (w dok. Vitecowe; *Witãkowo*: *Witãk*: *Witostaw*, Kü.).

6. Boitze i Fladen (*Błãto*).

Griebau (1350 *Gribowo*: *gribz*, Kü.). Neiben i Brods-neiben (150). Doak (corr. ex *dörãk*, 34 c). Gröpke (49 a). Breschirr (*prëdžir*, 188). Strietel-berg (*strigel*, 232 b). Kobelsehe Berg (*kobãla*, Kü., cf. 89). Gaunsen (*goše*, 38).

7. Breese a. S. i 10. Buendorf.

Pietzen-berg (172 a). Sebenthen-berg i -feld (*zo-beuky* = *zo-beutj*, 271, 5). Vorstrohren i Strohrens-berg (stpol. *wãstrog*, 161). — Settens (*sitno*, Kü., cf. 213). Kampen (*kapina*, 8 a. *kapã* „insula“, Kü.).

11. Carze i 12. Catemin.

Düpe (33). — Quas-berg (61). Peuschen-ort (*peuste*, sc. *sëdło*, 193).

13. Dahlem (*Dalim: Dalimir, Kü.*) i 13 a. Dahlenburg
(*Dalewo: Dal i Dalimir, Kü.*).

Klänsch-feld. -weide (85). -- Schwentheil (*swędato* „Brand-
fleck“. Kü.).

14. Dübbekold (Dupkolgk: *Dupi Kolk. 33+81*).

Kommors (*komarište, 91*). Plars-feld (173).

15. Dumstorf (1360 Dummerstorpe: *Dybrowa, Kü., cf. 24 k*).

Husdäns (256, 10). Klänsk (86 c). Mortsck (stpol. *morwište*,
142 a).

16. Eichdorf, 17. Eimstorf i 18. Ellringen.

Lausack (128 a). Silitz (273 b). Pries (12). — Sauken-
camp (*sauchie püli, 238*). Gurken-berge (46 a). — Glainsch 42 c).
Sieleitz (273 b).

19. Garge, 21. Garze i 22. Gienau.

Krautz (54). Steber (227). Jens (corr. ex Jahms, 70). Giess
(*güzd, 57*). Goar (46). — Lause-wiese (129). Fangels (1). —
Pietschen-berg (172 a). Gonsche i Gonsche-kuhle (*goša lauza*,
38). Saleitz (271, 22). Neitsch (*nuiza, 151 b*). Pinke-berg i Pinke-
bergsfeld (*pänký* „Stubben“, Kü.).

24. Harmstorf, 26. Köhlingen, 27. Koestorf i 29.

Kovahl.

Marrsen (*morica, 141 a*). Masselau (stpol. *močidło, 139 e*).
— Daugen (27). Kofahl-grund (I, 97). — Gleinken-feld (42 b).
Branduhls-feld (28). — Neestahl (*nuizüdüł, 151 a*). Piepen-goos
(stpol. *gozd, 57*). Korlein[s] (*görf[ē]läina, 47 c*). Seers-grund (279).

31. Lcestahl (1360 Lestam: *Lüstina, I, 110*).

Penten-bergsheide (*pänký = pentji: stsl. рень, ренькэ*).
Bauzen-berg (*baucje, 17 a*).

32. Lehmgräbe, 33. Lüben i 34. Lüdersburg.

Striebel-berg (corr. ex Strietel-b.: *strigel, 6*). Maschr-kuhle

(močar, 139 d.). Broack (*brodäk* „kleine Furt“, Kü., cf. 13). Klarnisch i Klärns-wiese (stpol. *klarnište*, 86). Washahn (corr. ex Wastahn = *wästawje*, 155. 19). Mathenei (corr. e. Wathenei a. Euthenei: *eučünäi* a. *ucučünäi*, 256, 4) — Sehrrs-busch (279). Prim-stücke (*prčjün*, 187. 2). — Malluck (*mał-y ług*, 128).

36. Mücklingen i Süschen-dorf.

Plath (*blälo*, 3). Priess-berg (12). Tarrenfitz, Taranfitz, Tarnefitz i Terrenfitz (*tårnowište*, 252 a).

38. Nectze. 40. Nieperfitz i 41. Niendorf.

Wralsk (corr. e. Wülsk. 158 a). Götschen (57). Töres (*tjöräiča*, 46 c). Düpe (33). Mötel (*müjüta*, 138). — Veel-Berge (*wele gory*, 259). Nummerau (corr. e. Dummerau = *dubrüwa*, 24 k). Broerk (corr. e. Goerk, 46 a). — Gröske-stücke (*greuskäi*, Kü., cf. 546). — Flansch (*blånce*, Kü., cf. 6 c). Behnken-berg (*panky: pnykz*).

43. Oldendorf i 45. Pommoissel.

Verdau (pro *Vor-dau: dāug*, 27). Plögen i Plögens-weg, -heide (*pläche* „flache Fluren“, 176). Döhle (28). Klenz- i corr. Klerz-kamp (85). — Peusch-ort. -hof (*peuste* sc. *sédlo* „wüste Mark“, 193). Serk-stücke (*zorky*, 276 a).

50. Resseln (w dok. Ressen: *Rážina*, I, 194). 51. Rieklingen i 53. Seedorf.

Bautz-berg (17 a). — Gehrken-kamp (46 a). Paschen-kamp (168 b). Row-land (204). Kabus (corr. e. Salus: *zaluž* a. *zalužje*, cf. 271, 19). — Kuhlink (*kolnik* „Sumpfwiese“, 81). Klefein (*glawáina*, 41 a). Masehr-Kuhle (139 d).

56 a. Süttdorf i 58. Tangsehl (*Tazel-o*, Kü.).

Kreiz-kamp (104). Rienken-bergheide (corr. e. Rieken? 199).

61 a. Vogelsang.

Seers-feld (279). Goh-fahrten (pro Gohs-führen: *gozd[ne] pogony* „Waldfluren“, 57 a). Dambraten-horst (*daßrawka*, Kü., cf. 24 l). Ihlan-stücke (64). Lauen (117).

62. Walmesburg.

Paarlangen (191. 5). Nuben i Neben (135 a). Argelei (*eu-jüläi* pro *eu-julé*, 256. 3). Damschen-berg (stpol. *dabčina*, 24 h). Pohl-stücke. -wiesen (180). Kluhns (85). Branduhl (28). Appelei (155, 17).

65. Wendisch-Bleckede i 66. Wendisch-Thun.

Deetzen (*dëdčina* „Erbstück“, 25 b). — Poppeln i Pöppeln (184). Witz-berg (*wüsü* „Espen“, 160). Lause-Kuhle (129).

IV. Powiat Olszyński.

1. Abbendorf i 2. Aljarn.

Wören (262). Clenzen (85). Johnknen-kuhle (pro Jomken, 70). Rütken (*rükaita*, 203). — Prekuest (*prëjüzd* „Flur vor dem Laubwald“). Sieleitz-berg. -grasfeld, -wiesen (273 b). Drumbruche (*dubrüwka*, 24 b).

5. Bankewitz i Rohrstorf i 5 a. Barnsen (1296 Bernhusen: *Bårno*).

Seinitz-moor (corr. e Sieleitz-m. 273 b). Lang-wiesen (115). Grabsa (stpol. *grabica*, 49 c). Rupthein (203 a). Plasken (176). — Brönn (*bårnü*, 15). Brützken (*bristky*, 11 a).

6 a. Bevensen i 8. Boicke mit Schlankau.

Paths-berg (*pastwa* „Hutberg“, 168 b). Brülleiu-Kämpe (*bryliua* „Schollenland“. Kü.). Lohn-berge (*tomy*, 125). — Buhnsen (corr. e. Gahnsen = *gõše?*) — Messelr (*mücar*, 139 d). Stoopken (*stowky*, 225 c). Beguhn-wiesen (*püjün*, 179).

8 a. Bockholt, 9. Bollensen i 9 a. Bohlisen.

Dohrken-kamp (34 b). Gnälken-stücke (*gnätke* = *gnäte* se. *kosäi* resp. *gnätkäi* = p. *gnilki* „faule Stücke“, Kü.). Blaas-feld (*ptast*, 173). Soloffen (272). — Wasken-Kuhle (stpol. *wüsüky* „Espen“, 160). Schamau (*šumawa* „Waldstück“, Kü.). Wilkruhn (Wilschuren?, 158). Langthun (*tačkäi*, 116). Verschnohen (corr.

ex Verstrohen = *wästrog*, 161). Cummlitz (corr. ex Cremmlitz. 102 b). Klatzen-berg (87). Nohrn (stpol. *norje* a. *nory* „Höhlen“. Kü. 152). Gröbken (49 a). Rofken (stpol. *rouky* „kl. Gruben“. Kü. cf. 204). Glanken (pro Glainken, 42 b). — Flooth (*blato*, Kü. cf. 7) Wihr-wiesen (262). Setschen (synk. e. Sötösen, 271. 17).

10. Bomke.

Deelen (stpol. *děly*, 26). Paarlegen (191, 5). Trassen-wiesen (*türstne tokái* „Rohrwieseu“, 253). Pagoden (177, 5). Klunsk-berge (86 c). Rönnen-wiesen (*rāwné tokái*, Kü. 204) Melken-berg (136).

11. Borg, 12. Borne i 13 Bostelwiebek.

Wipperaue (*weprowa* a. *wiprüwa* „Eberbach“ resp. „Schweine-weide“, Kü.). — Barn-bruch i Barren-kamp (15). Müden (134?). Grabken-wiese (49 a). — Drenn-stücke (30).

14. Brockhimbergen i 15. Bruchwedel.

Lohnken-feld (116). — Lansch (129). Sohrnitz (*zārnáica* „Mühlbach“ resp. „Mühlgrund“. Kü.). Sackau (nazwa opust. wsi. por. I. 197).

17. Dallahn, 18. Dalldorf i 19. Dörmtē.

Schurau (*zārawa* „Weideplatz“. 279). Siedelneitz (210 b). Priveneitz (*privináica* „Flur am Weinberg“. Kü.). — Sungel-netz (corr. ex Gugelneitz = *jüüjülnáistē* „Entenpfuhl“, 43 a). Plaast i Ploosten (173). Gusterneitzen (*geusternáica*, I, 82). Dreck-lahn (stpol. *lan* = stsl. **lanz* „Hufe“, Kü.). — Fieleitzen (falso pro Sieleitzen). — Rechtein (falso pro Reesein). Lausken-kuhle (*lauz-kái* „kl. Sümpfe“, 129). Lehmken-kamp (*tümkái*, Kü., 125).

19 a. Dreilingen i 21. Drohe.

Naten (stpol. *naton* = stsl. *natonz* „Holzplatz“. Kü.). Kas-siken (falso ser. pro Wassiken = *wasiky* „Espen“, 160). — Triebeins-wiesen (250 b). Makrümels i Makrämels (f. ser. pro Makrümets = *mükre mędzé* „nasse Fluren“, 139). Fardel (*pār-*

dět, 191. 1). Loose (129). Piel-wiesen (pro Viel-wiesen = *wile lokái*, 259).

23. Gross- u. Klein-Elleberg.

Luhnsen (*tužcái*, sg. *tužák*, 115 b). Lang-stücke (115). Waschtrüffken (*wástrüčky*, 162 a). Düleitz-stücke (28 b). Priweitzen (190, 8). Sogelofken (272). Sieleitz (273 b). Plaut i Platenberg (7). — Kreitznectzen (104 b). Ilkenberg (*jítky*, Kü., cf. 64). Fagurken (falso pro Sagurken (271, 11). Madeinitz (*máduwnáica* „Honigtrift“, 134). Stadiens (225 a). Beuken (17). Streisen (stpol. *strěžin* a. *strěžno* „Wachtplatz“. 232). Näfken (150).

23a. Emern i 24. Esterholz.

Pretzier (188 a). Näfken (150). Camien (82). Johster-wiesen (*josteri* = stsl. **jašterije* „Drachenhorst“, Kü., 74). Friebeins-stücke (f. ser. pro Triebein = *trěbáina*, 250 b). Dehl (*dělje* = stsl. *dělije*, n. sg., „Bergstück“, Kü., cf. 26). Lemtimmen (*łékái* = *łetjei* „Wiesen“, 116). — Tribeins (250 b). Grau (corr. ex Dau = *dâu*, 27). Primm-wiesen (*prěgün*, 188, 2). Bartsch (16 c). Siedelwiesen (210).

26. Gansau i Wappeus. 26 a. Gavendorf i 31 a Hagen (cf. 81).

Gusternitz (stpol. *gusternica*, I, 82). Willseink (158 c). Klatsch (87). — Klötzt (87). Bohnsch (*bagnište*, Kü., cf. 4 b). — Drennen (30). Casseer Feld (*küsüwe püli* „Amselfeld“, 97). Jamel (*jámelje* „Mistelplatz“, Kü., cf. 65).

32. Häcklingen, 32 a. Hambrock i 32 b. Hausen i 36a Kl.- Hesebeck.

Lohen (*łony* „Hufen“, Kü.). — Loos-heide (118). Plohst (173). — Dillen (*dilái*, 26). — Krunitz (*krynica* „Quelle“, Kü.). Trivolitischen Wiesen (*trěbowlica* i *tribüeláica* „Rodung“. 250 a). Striehens (280). Wemmsch-bruch (*węzi łog* „Rüsterbruch“. 260). Serostie (*zo-rok[á]tái* „Fluren hinter dem Röhricht“ 271. 35 + 203). Radacker Berg (206).

39. Hohen-Weddrien. 39 a. Holdenstedt i 39 b. Holt-
husen.

Kletken (*klětky* „Zellen“, Kü.). Preisekenen-feld (*brizáinka*, 12 d). Gufken (corr. ex Neifken, 150). — Tummerich (*dąbrůrka*, 24 l). Barn-bruch (15). Dehlen-berg (26). — Heid-döhren (34). Trann-berg (*tárn*, 252). Wahs-stücke (160). Sehrg Wieh (*zorkūr wir*: „Sprudelquelle am kl. Brand“, 276 + 262).

40. Hohen-Zethen m. Nievelitz u. Zieritz.

(Niev.): Straask (djal. *strazisk-ü* „Warte“, Kü., cf. 231 a). — (Zier.): Stalitzen (228 a). Plautz (*blāt-e*, 7 a).

40 a. Holxen i 40 b. Hösseringeu.

Wählen (*wēle*, se. *pogony* „grosse Fluren“, 259). — Bötzel-
berg (*wüsela göra* „Eспенberg“, 160).

41. Jarlitz i 41 a. Jastorf.

Langlay (pro Langday = *lakāi*, 116). Stagna i Staguer (*stogy* „Haufen, Heuschober“: *stogz*, Kü. albo zeps. z Sagure: *zagory* „Fluren hint. d. Berge“, 271, 11). Lohnden (*tokāi* = *tojai*, 116). Puhlitz (180 a). Ströhde (*strěgy* = *strědje*, 232). — Mel-lahn (136 a).

42. Kahlstorf i 44. Kettelstorf.

Lunka (116). Larsätzen-Kuhle (*łazište* a. *łozáisté* „Rode-
land“, 118). Dreien schnitzen (stpol. *drěžnica*, 31 b). Güsterens (*jeusternúca*, I, 82). Näfken (150). Grark i Grarken-stücke (*grabky*, 49 a). Briesenick (12 d). Breese (12). Gühlitzen (44 c). Gohrken-stücke (46 a). Strach (229). Plan (*blāna*, 6). Blänke (*blānka*, dem., 6). Prelarg (corr. pro Prelang. 187. 5). — Lohnsch (*łozje*, 115 c). Kahlk (*kalk*, 81 a). Neims (synk. ex Neibens, 150). Pagahl (177. 3). Latucken (falso pro Satucken, 271, 39). Scharnitz (stpol. *čarnica*, 22 a).

45 a. Kollendorf i 46. Könau.

Glohndieken (*chłōdiky* „Rutenbüsch“: stsl. *chłōdz*, Kü.).

Sielitz (273 b). Gleink (42 b). Wienitz-berg (261 a). Planitz (6 c). Güstritz (I. 82). Pracher-busch (*prûcheri losâk*, III, 27). Dohmbautzen (*dobûc*, 24 f).—Stainsken (*stanisko*=*stanište*, 225 b β). Tribehnzen (*tribenica* a. *tribenište*, 250 c). Plarnsken Güns (z *Plasnik* II i *gose* „Hüfners Gänseanger“, 173 + 38). Lhusken (pro Lhusken. 115 b). Pool-stücke (180). Rähmk i Rähmken (*rebyky*=stsl. *rabbyky* „kl. Holzhau“. Kü.). Ratken (206). Ploost-stücke (173). Drehmken (*drênky*, 30). Barken-stücke (*borcky* „kl. Fichten“, Kü.). Stregarns (232 b). Zepolben (f. ser. pro Zepollen, 271, 31).

47. Kroitzze i 48. Kuëksdorf.

Duben-berg (*duby*, 24). Priepert (166). Klareitz (corr. ex Klaneitz, 86 a). Pohl-stücke (180). Solof (272). Bläse Lafuhn i Lafohn (corr. ex Lasfohn: *blaiza tazüwâina* „nahe Rodung“, 8 + 118 b). Parrath-wiesen (167 a). Näfeken (150). — Plost (173). Lahrser Feld (*tazé*, Kü., cf. 118). Platteens (*blâtüisté*, 7 a). Mühlitz (*mogylica*, Kü., cf. 138 b). Glänken-feld (42 b).

49. Langenbrügge, 49 a. Lintzel i 49 b. Lüder.

Pass (168 b). Lohmk (125 a). Triemssen (252). Salms-Stücke (271, 23). Klanatz-stücke (85). Gahs-kuhlstücke (76). Golden-stücke (*gülê püjüny* „Heidefluren“, 44). Dischschonken (*tisje togy* „Eibenhaine“, 247). — Flothe (*blâtü*, 7). — Wissel (*wüsela*, 160). Gohr (46). Aschor (*eugör*, 256, 5).

52. Gr.-Malchau. 52 a. Masbroek i 54 a. Mohre.

Ponnitz (182). Güsteneitz (48 b). Lauschen-pohl (129). Tiedtken (25). — Gauersken (*jaworske*, sc. *pogony* „Fluren am Ahornhain“, 75). Penaunskén (stpol. *po-nowinske*, sc. *pogony* „Fluren hinter d. Neuland“, 177 + 153). Wellebarsken (*welê brëstky* „grosse Ulmen“, 259 + 11). Dogen (*dâuje*, 27). — Güstenitz (48 b).

55. Molbath (1330 *Maldeboit*: *Mâdobyt*, Kü.).

Sieleitzen (273 b). Dobe-Legden (*dobje lëda*, 24 b). Kraitfeld (104). Bumbaruttzen (177, 11). Schrieneitz (pro Schriebneitz

= *zribéndisté*, Kü., cf. 280 a). Wassahnken (*wásainkái*, 160). Saalosken (*zafuzký*, 271, 19). Fehl-berge (259).

61. Niendorf b. Med., 62. Nienwohlde i 63. Noeventhien.

Wesselasen-Heide (stpol. *wyšje łazé*, 270 + 118). — Dohe-wiesen (corr. pro Dobe-w.: *dobje łokái*, 24 b). Redder-Berg (197 c). Lohufeld (*łon*, Kü.). Bossel-heide (*wásela*, 160). — Pfiel-Wiese (*wila łoka*, Kü., cf. 259). Plauten-stücke (7). Beuken (17). Striesen-berg (*stržzna* a. *strizna gjóra* „Wachtberg“, 232). Strau i Strauen-moor (229). Lausken-kamp (128 a) — Drepfäden (*drawáina?*, 32).

65. Oitzendorf, 66. Oldendorf b. Med. i 66 a. Oldendorf b. Ülzen.

Lau (128). Kuhnorn (*kümornü* „Mücken-feld“. 91). Quoschen (stpol. *gwozdân*, 57 a). Dür-kamp (34 a). Patrosen (corr. pro Patösen, 177, 19). Lank (115). Stader-berg (*stadina gora* „Viehtrittberg“, 225 a). Preteitz-Kämpe (*prējūnāistē* i synk. *prējūistē*, wym. *prēdjāistē*, 187. 2). Lausch-garten (129). — Flöthen (*blāta*, 7). — Papporen (166).

69. Polau, 70. Gross u. Klein Pretzier i 70 a. Probien (*Pribin: Pribistaw*, Kü.).

Brüneitzen (15 a). Drehnken (30 a). Dorneizen (34 d). Sohsken-berg (f. ser. pro Solsken-b.: 271, 19). Gleinken (42 b). — Darn-stücke (*tárné* „Dornen“, 252). Leiseits Kuhle (130 b). Ruptin-stücke (203 a). Preküsten (189 a). Chudend (stpol. *chude konci* 59 + 92). Prising-enden. -stücke (12 d). — Meustack (143 a). Klatsch (87). Sieleitz (273 b). Stafteitz-stücke (225 c β). Plöste (173). Kalis-Kuhle (81 b a). — Grabsau (stpol. *Grabšowu Grabš: Grabštaw*, Kü.). Fissken (*wüs[i]jkái*, 160).

71 a. Räber (1329 Redhebere: *Radobor*, Kü.). 72. Rätzlingen i 73. Rassau.

Wöhlen (*wele*, sc. *pogony*, 259). Sehseele-Heide (*zeuzela gjūla*, Kü., cf. 282). — Ströhde (*stržjy* = *strđje*, 232 a). Wisterwisch (*wüstrüwac* „kleiner Werder“, 162). Schähnk (corr. ex

Schährik. 276 a). Sardel (corr. ex Pardel, 191, 1). — Ackerthien (*wâgordje* a. *wâgoridi*, 155, 8). Olluhn-stücke (f. ser. pro Glain-st., 42). Träden (pro Träben. 250 b). Stribeinitz (280 a). Vergühl (155 b). Lütck Larg (corr. pro Lask, 118 a).

74. Reddien, 75. Retzien i 75 a. Rübhel (*Robole*:
stsl. *rabz*, Kü.).

Glieneitz (42 c). — Setzkohl (*seuchy kot*, 238 + 81). — Jus slavicum quod Dedeniek vocatur (1354): *dědínica* = *dědína* „Erbrecht“, Kü., cf. 25).

76. Rürssen, 80. Schafwedel i 83. Schlieckau.

Mörken (140 a). Grove (*groby*, 49). — Schleisken-feld (pro Schleifken-f., 216). Zwiebellischen (*swibeli lës* „Kornelkirschenbusch“, 239). Compen-feld (83). Dammer Ort (24 i). — Lo-pard (corr. pro Popart, 166).

85. Schostorf, 86. Schwemlitz i 87 a. Stadensen.

Drenken (30 a). Zipollen-berg (*swibela gora* „Kornelkirsch-berg“, 239). Grümmels-berg (*krémínac*, 102 a). — Klänken i Kleinken (42 b). Nurjahn-stücke (stpol. *norina* „Höhlung, Versenkung“, 152). Perguden (177, 5). Baitzen Wiesen (*beucáina*, 17 b). Blaals-Stücke (corr. ex Blaats-st.: *blútce*, 7 a). Gansen-Kuhle (38 a). Bristil (corr. ex Bristil: *brístela*, 11). — Stülz (228 a). Meetzer Feld (stpol. *mědzé*, 135). Loige-feld (*teujy*, 128).

89. Stederdorf i 91. Stütensen.

Breek (*brëg* = stsl. *brëgz* „Ufer“, Kü.). Kämpfen (83). Fah-ren-beik (beuk, 17). Feessel (*wüsela*, 160). — Lahns i Lohn-berg (*luny* i *tony* „Hufen“, Kü.). Jahlken-berg (*golka*, 44 b). Dumlitz (*dubi lës* „Eichwald“, 24 b).

92 a. Klein-Süstedt, 98. Gr.- Thondorf i 97 a. Törwe.

Dörken-heide (34 b). Mehlen-kamp (136 a). — Kitzen-pfuhl (stpol. *chyža*, III, 14). Fils (*wülsé* „Erlen“, 158). — Ploost (173). Dullows-Stücke (*dülái* „Thalfluren“, 28).

100. Verssen (1306 Versena: *Waršina* „Anhöhe“, Kü. i 101.
Vieren (*Wiry* „Springquellen“, Kü.).

102. Walmstorf i 103. Wellendorf.

Blötzken (176). — Wappören (*waböra*, 155. 2). Siedgüstland (*güst*, 48). Strussumjirr (?) i Siedumjirr (*-wir?*, 262). Lais-kuhle (*lēs*, 121). Langeläpfken (*tağütowküi* „Sumpftege“, Kü, 115 + 117). Grosse-Kladen (stpol. *kladje*, npol. *kladje*: stsl. **kladije* „Stubenaeker“, Kü.). Lähnsken-stücke (*lanske* sc. *pogony* „Hufenland“, Kü.). Ripthein (203 a). Naster-stücke (corr. ex Waster.-st.: *wastrüg*, 161). Tree (pro Treen: *tren*, 252). Pietzken-stücke (172 a). Müsel-stücke (*müciádt*, 139 e). Stadt-Külbeiz i Kolbeiz-kuhlen (88). Wirreitz (262 b).

V. Powiat Isenhagenški.

1. Allersehl i 2. Altendorf.

Müssel (139 e). Kain-wiesen (*käije*, 113). — Plost (173). Loge (128). Duleitz (28 b). Strau (229).

3. Behren, 4 Benitz i 5. Betzhorn.

Damer-berg (*dabrüwa*, 24 k). Zittel 210 a). — Maleien-feld (132). Lage (128). Krunken-feld (99). Gurken-berg (46 a). Ploost (173). Solaftjen (272). Gortz-berg (*gordac* „kl. Burg-berg“ Kü., 50). — Düpen-busch (33). Petz-Plaek (*pěsci pläwak* „kleines Sandschwemmland“, 172 + 174). Prost-mahl (corr. ex Plost-m., 173). Könnschiers-berg (*koni šir* resp. *küni zar* „Pferdeweide“, 279).

6. Bockel, 7. Boitzenhagen (*Bytin*, Kü.) i 8. Brohme.

Kump-berge (*kupina*, 83). Anl (*w-aal*, 257). — Kiebbusch (stpol. *kyje*, Kü., cf. 113). — Botz (*wäsäi* „Espen“, 160). Sierau (*širawa* „Weideland“, Kü., cf. 279). Zaraeks-feld (276 a). Kleib-busch,-wiesen (58).

9. Croya (*Kroj* „Grenze“, Kü.) i 10. Ehra.

Soloffen (272). Laiken-wiesen (116). Besein-wiesen (*bezáina* „Hollundergebüsch“, 18 b). Trieneitz (252 a). — Lanne-busch (*lanj* „Hufen“, Kü.). Bahn (*bagno*, Kü., cf. 4). Rosch-wiesen (stpol. *rogož* „Röhricht“, 201). Begienen (*püjünj* „Gewende“, 179). Jahrschen i Jahrsche Heide (*jarica* „kleines Thal“, 71). Plost (173). Loken-wiesen (128). Leineitzen (122). Düpe (33). Malken-wiesen (stpol. *malinky* „kl. Himbeerstauden“, 132). Seutjen-berg (*seuchj dít* „trockener, kahler Berg“, 238+26). Dräneken-stücke (30 a). Gramm-wiesen (102).

11. Gannerwinkel, 12. Hagen i 13. Knesebeck.

Tobrück-feld (*dobriúwka*, 24 l). — Ker-kamp (112). Lüschen-berg (*lěškái* „Haselstauden“, 120). Malloh (*mał-y ług* „kleine Sumpf“, 128). Petz-moor (*pěsci ług* „Sand-moor“, 172). Lehskampen-berg (*z lěs i kupina*, 121+83).

14. Langwedel, 15. Lessien, 16. Lingwedel i 17. Lüben.

Meesen-berg etc. (135 a). Leu-wiesen (*łeug*, 128). — Cres-sien-feld (corr. ex Bressien-f., 12 c). — Pracher-berg (*prácheřa* a. *prácherúwa góra*, III, 27). Bröhn (*prějün*, 187, 2). Feeren-feld (corr. pro Seeren-feld, 279). — Rettie (*rátái?*, 206). Repen. (200 b). Ploss-berg, -heide (173). Wültsen-berg i zeps. Wübsen-berg (*wül-sáina*, 158 c). Loge (128).

18. Örrel, 19. Gr.-Ösingen i 17. Plastau.

Düpen-busch (33). — Müssen (*mücé* „Sümpfe“, 139 e). — Gramm-wiesen (102). Pienken (*pánky* „Stöckicht“, Kü.). Döhsch-nei-wiese (*dorcáina* „Dornhecke“, 29).

18. Radenbeck i 19. Schönewörde.

Strei (232 a). Ziesen-moor (*tisán łog*, 247+115). Pienken (*pánky* „Stöckicht“, Kü.). Dringjen i Drenjen (*drěnkái*, 30 a). — Bollschen-feld (stpol. *wolšina*, 158 c). Zootsche (stpol. *sosny* 222). Morro-feld (*morawa*, Kü., cf. 140). Querleitz-garten (*göreláistě*, 47b). Reiken-kamp (199). Ploost (173). Rusche (stpol. *rogož*, 201).

20. Steinhorst i 21. Stöcken.

Kain i Kain-teich (113). Lause-berg (129). Kostan-berg (57 a). Jafel (stpol. *jabtoñ*, 67). — Dumm-horst (*dubje* = stsl. *dubije* „Eichhorst“, Kü., cf. 24). Zicken-land (*seuche lądü* „trockene Lehde“, 238 + 119).

22. Teschendorf i 23. Tüla u.

Streu (232 a). Bele-grundstücke (*bëta* „Weissbach“, 5). — Klavin-wiese (41 a). Voltau (?). Kriebitz-bach (stpol. *kriwica* „Krummbach“, Kü., cf. 103 a). Wuhl-feld (*wüla* „Freiland“, Kü., cf. 265). Starsen-berg (*starica*, 226 a lub *starza*, 231). Lautzer-feld (corr. pro Bautzer-f.: *baucje*, 17 a). Plost (173).

24. Voitze i 25. Vorhop.

Dorschen-enden (*dorske konci*, 92). Ploost (173). Bautze-wiesen (17 a). Rathje-wiesen (206). — Schlamien (215 b). Bröne (187. 2). Krunker-feld (99). Duleigsche (28 b).

26. Weddersehl i 27 Wiswedel.

Wohle i Wohl-berg (265). — Mustein (*müstaina* „Brücken-feld“, Kü., cf. 143).

28. Zahrenholz (*Zdary*, Kü.) i 29. Zicherie.

Sell-stücke (273). Papers-berg (166). — Kahl-stücke (81). Schürnau (stpol. *žirnawa* „Weideland“, 279). Teiterwitz i Teuternitz (*tetrëwica* a. *tetrëwnica* „Auerhahnbach. Fasanenfluss“, Kü.).

X. Powiat lüneburški.

1. Bardowiek. 2. Barendorf i 3 Barnstedt.

Pracher-steg (*pracheŕa städza*, III, 27). Grimme (102). — Placht (*pläche* se. *pügüny*, 176). Zirken-pool (stpol. *žirky* „kl. Weideplätze“, 279). — Süsing (stpol. *sušnik* „Dörrwald“, Kü., cf. 238). Mussel (139 e). Grebens-berge (51 a). Breetz i Breetz-kamp (12). Grewöh (*grobäi*, 49).

4. Bavendorf (1332 Baben-dorp: *Babin*).

Ruthein (203 a). Koppelken-berg (89 c). Schleufk (216). Klaisch-berg (87). Sieleiz (273 b). Loosch i Losch-koppel (stpol. *tuža*, 129). Kürr-moor (112). Gohlk (*kolk*, 81 a resp. stpol. *golka*, 44 b). Steeft i Steefken-stücke (*stowky* „kl. Teiche“, 225 c). — Krempel (*krepela* „kurzes Flurstück“? 101). Studen-heide (237). Koeffken-berge (stpol. *kopky* „Hügel“, 93).

5. Bohndorf i 6. Gifkendorf.

Stüden-grund (237). Pocal (stpol. *pokat* „Flur am Sumpf“, Kü. cf. 81). Kraatfeinsche Bargfeld i Straatfeinsche Grund (*střa-
gjuváina* „Wachtland“, 232). Neestfeil (corr. ex Leestfein: *lěstü-
váina*, 120 b). Dreelfein (corr. e. Dreehfein: *drěwáina*, 32 a). Naarts-stücke (stpol. *nowogard*, 153). Gleimbks Grund (*glainkái*, 42 b). Krünitz Brook (*krynica* „Quelle“, Kü.). Migoors Grund (*mükár düd* „nasser Grund“, 139 a). Fiareek (falso ser. pro Sa-
reek: *zarěky*, 271, 34). Misseitz (*másáica* „Moorbach“, 145). Stööf-moor (*stowé*, 225 c). Mischirr-Busch (*mücor*, 139 d). — Bahl-
ken (stpol. *polko* „kl. Feld“, 180). Pausch (*pausty*, sc. *püjün*, 193). Sieleitz-feld. -stücke (273 b). Göhr-grund (46). Plosten (173)

7. Glüsingen i 9. Grünhagen (*Bytelin*, Kü.).

Seessel (*zeuzelje* „Käferfeld“, Kü., cf. 282). Strohse (231). — Breetz (12).

9. Häcklingen, 10. Hagen, 11. Heiligenthal i 12.
Heinsen.

Lau (128). — Bahn-kamp (*bagno*, 4). Puss-hof (stpol. *pusty
dwor*, 193+43). Kurr-moor (112). — Kars-feld (105). — Dau-
Kuhle (27). Schier-feld, -gehäge (243 a, 279).

13. Kolkhagen, 14. Melbeck i 15. Oehtmissen.

Schieren-wiesen (243 a, 279). Grawoh (*grabowo* „Buchen-
holz“, I. 72). Döhren-feld (34 a). — Glienen-kamp (42). — Ke-
mau i Kemnau (*kamen[uj]a* „Steinfeld“, Kü., cf. 82).

16. Radenbeck, 17. Reppenstedt i 18 Rohstorf.

Mattelohn (djal. *moǰalowna* „Grabhügelstätte“ 138). Gribsgrund (49 c). — Schero (*širawa*, 279). — Sieleitz-busch. -feld (273 b). Neestfeil (corr. ex Leestfein, 120 b). Goorken-berg (46a). Gelank i Staar-gelänk (78). Mutzen-kamp i Mützen-berg (*mücé*, 139 c).

19. Scharnebeck i 20. Thomasberg.

Meene, f. (*mëna* „Wechselland“, 137). Reepen (200 b). Lü-bela i Lübbeln (*Lubolin*, I, 120). Wietz-horst (*wüsdü*, 160). Düpe (33). — Matlohn (djal. *moǰalowna*, 138). Ratk (206).

21. Vastorf, 22. Volkstorf i 23. Wendisch-evern.

Klans (85). — Lunk-feld (115). Schmusch-berg (*smärcje*, 218 a, Kü.). — Rütthey (corr. ex Rüktheyn: *rüktüna*, 203 a). Miel-bäume (136).

24. Wennekath i 25. Wulfstorf.

Biel-feld (5). Trimitz (250 c). Duhlken-busch (28 a). Stä-fen (225 c). Klarsk (*kladsko* „Stubbenland“. Kü.). Klink-wiese (42 b). — Laucken (128). Kirr-wischenfeld (112).

XIII. Powiat Gifhorn.

1. Allerbüttel i 2. Ausbüttel.

Drens (30). Barn-bruchswiesen (15). Mössick (*müstik*, Kü.. cf. 143 a). Mehl-feld (136). — Goen-kamp (*gon, jün* „Trift“. Kü.). Jörden (*gordno* „Burgstelle“, Kü.. cf. 50).

3. Barnsdorf i 4. Barwedel.

Dobberaus-wiese (*dobrawa*, 24 k). Pohlfeitz (181). — Seu-tjen-berg (*seuchy dit* „Dürrenberg“, 238 + 26). Bruneitz (15 a). Lestein (120 b). Kröschen-kamp (54). Schnieberneitze (*swaibje bärnäistē* „Hartriegelmoor“, 239 b + 15 a). Dränen-berg (30). Mak-krei i Makrein (*mokrina, mükräina*, 139 b). Gneilken (djal. *gnait-käi* „faule Stücke“, Kü.). Repzeiche (*rëpäistē*, Kü.. cf. 200 c). Straie

232 a). Duleitsche (28 b). Gissejohr (*jišorü* = stsl. *jezero*, Kü., cf. 79). Düpen (33). Krehmeiken-kamp (*krémäik* = stsl. **kremyč*, resp. **kremenikz* „Steinfeld“, Kü., cf. 102).

5. Bechtsbüttel. 6. Beienrode. 7. Bockel i 8. Bockens-
torf.

Krü-garten (*kré* a. *krí*, 112). Doren-beide (34). Straue-weike i Strau-wecke (*straujái* „Wassergräben“, 236). — Varrel-land (159). Krink-feld (pro Klink-f., 42 b). — Luck-moor (128). — Schierken-kamp (276 a). — Lautsch(en) i Lohtsche (127 a). Rosche (201). Blangeneitze (*blánáisté*, 6 b). Deeren-moor i Deeren-Zieleitsche-n (*dörny łog* i *dörne zíláisté*, 34 a + 273 b). — Croje-heide (*kroj* a. pl. *kroje* „Grenze“, Kü., cf. 100).

9. Calberlah. 10. Dannenbüttel i 11. Ettenbüttel.

Barn-bruch (15). Drens (*drěnište*, 30 b). Meel-feld (136). Rull-kamp (*rüla*, 194). — Deren-moor (34 a). Gördschen (*gor-dište*, 50 b). Lubocks-riede (*Luboch* a. *Lubák*, n. rodz., Kü.). — Dupe i Döp-wiesen (33). Kroje, Kreuen i Kreuen-kamp (*kroje*, 100). Brodje (13). Kohlischen i Kohloischen (*koláisté*, 81 b). — Röhlse-stücke (*rolica* „Feldbach, kl. Acker“, Kü., cf. 194 a). Polkwiesen (stpol. *polko* „kl. Feld“, Kü., cf. 180). Dumm-wiese (24 b). Barn-moor (15). Luck-moor (128). Osterlangen (*wástroune łogy* „Werderwaldstümpfe“, 162 c + 115). Sohren (276).

12. Gamsen. 13. Grusendorf i 14. Hillerse.

Dragen (I. 53). Damara (*dąbrawa*, Kü., cf. 24k). Dup-wiesen (33). Drehn (30). Luck-berg (128). Pulsch-moor (*polica*, 180 a). — Streg-stättenfeld (232). Döhren-moor (34 a). — Schierken-kamp (276 a). Sohren-kamp (276). Rietze (199 a).

15. Isenbüttel. 16. Jembke (*Jamky*, Kü.) i 17. Leiferde.

Missel (139 e). Barn-bruch i Barn-seke (15). Tauku(m)-moor (*dańgy mücor*, 27 + 139 d). Schierken (276 a). Dohren (34 a). — Makkraie (stpol. *mokre kraje* „nasse Grenzfluren“, 139 a + 100 lub djal. *mokráina*, 139 b). Kubeleische (89 b). Pricischen-feld (corr. ex Prietschen-f., 189c). Pernasen (corr. ex Pervasen: *prě-*

wâz, 187. 8). Sogeims- i synk. Seins-wiesen (*zoŋeumna*, 271. 14. Kroje (100). Laie (corr. ex Kaije. 113). — Langen - flath (7.

18. Osloss (Oslitz: *Oselica* „Espenbach“) i 19. Rennau.

Düpe (33). Barn-bruch (15). Brodje (13). Steinneitze (*stonâistê*, 225 b). Kreiweiz (103 a). Paseten (*pâsody*, 177, 17). Sool-schen (*zoleuzje* „hinter dem Wiesenbruch“. 271. 19). Pricken-neiz (189 b). — Carwitzer Berg (I. 30). Massien-acker (145 b). Twisseln-stücke (*tiselé* „Eiben“. 247). Lavecken (*tawky*, Kü., 117 β). Trinn-berg („Schlehenberg“, 252).

20. Rhode, 21. Rötgesbüttel, 22. Sandkamp i 23. Gr. i Kl.- Schwülper.

Carwitschen-berg (I, 30). Guden-berg (36). Söpöle (271. 31). — Schieren-balken (279). Ossel-kampen (160). — Gigeleitz (43 a). — Mehlen (136). Waster-Camp (*wâstrüg*, 161). Suh-kamp (stpol. *suche pole* „Dürrenfeld“, Kü. cf. 238).

24. Stüde (*Studeñ*, Kü.), 25. Sülfeld i 26. Tappenbeck,

Persau (stpol. *pâršawa* resp. npol. *pâršawa* „Staubfeld“, Kü.). Dragen (I, 53). Drenke (30 a). — Mossek (*mostâk*, 143 a). Barn-bruch (15). Damm-mühle (*daby*, 24). — Straie (232 a). Kustreie (96). Leuschen-teich (129). Zieletsche (273 b). Sohre-feld (276). Sohlsche Berg (*zoleuzje*, 271, 19). Sängelken-stücke (*zoglâwkâi*, Kü. cf. 272). Lohsen-berg (118). Stardenig i Stardnig (stpol. *stadnik* „Weideplatz“, cf. 225 lub djal. *starznik* „Wachtplatz“, cf. 231).

27. Vordorf. 28. Wärbüttel. 29. Wasbüttel i 30. Wedelheine.

Mösen (135 a). Lies-berg (stpol. *tysa gora* „kahler Berg“, 130). Mehl-feld (136). Gertlinken (falso ser. pro Verglinken: *waglinky* „Gegend am Lehmlager“, 155 + 42 b). — Massel (139 e). Mehl-feld, -wisch (136). Leibben- i Lebken-struck (*laipâi* a. *luip-kâi*, 123). Breutschen (11). — Lanken (116).

31. Wedesbüttel, 32. Weyhausen, 33. Westerbeck
i 34. Wilsche.

Biwenden (zeps. z *püjüny*, 179). Göseken-teich (*josenkäi* „kl. Eschen“, 72). — Ifie-garten (stpol. *jiwy*, 66). Kohleischen-Pfuhl (81 b). Zieleischen (273 b). Parneitzen(r) -riede, -wiesen (167 e). Leische (*löstje*, 120). Triebneitze (250 e). Moosche (139 e). Mooschover (stpol. *močar*, 139 d). Barn-bruch (15). Düpe (33). Klanze (85). Pelau-horst (*pütaug*, 177, 8). — Sesel-berg i Schessel-berg (*taisela göra* „Eibenberg“, 247 b lub *zenzela göra* „Käferberg“, 282). Dragen (I. 53). Zieleischen-gärten (273 b). Söhrken-feld (276 a). Lubocks-feld (*Lubäk*, Kü.). Gronsen (corr. ex Goonsen: *gosje* se. *püjüny* „Gänseanger“, 38). — Stüden (237). Küsel-berg (*Küzla göra*, Kü.). Keinken (corr. ex Gleinken: *glainkäi*, 42 b). Kleideche (ex Gleindje, Gleindjei = *glainkäi*, 42 b). Naulose (*nowy łaz* a. *nüwy łoz* „Neurode“, 118).

D. Słowniczek połabski.

W miarę zbliżania się druku niniejszej pracy ku końcowi, coraz bardziej dawała się uczuć potrzeba dokładniejszego unormowania odtworzonych wyrazów połabskich oraz ściślejszego wyróżnienia form staropółabskich i dyalektycznych od form nowopółabskich, a dla uniknięcia pomieszania i nieporozumień koniecznym było wprowadzenie dla niektórych dźwięków jeszcze innych, nowych znaków graficznych.

We wstępie do oddziału B na str. 380—381 nadmieniłem, iż w oznaczeniu dźwięków i ich normowaniu szedłem głównie za SCHLEICHEREM, wyjąwszy wypadki, kiedy z jednej strony, ze względu na ortografię polską, piszę *w ł l* zamiast *v l l'*, z drugiej zaś, kiedy, ze względu na posiadany materiał, przyjmuję cztery nosówki *ā ē ō ū* (zamiast starosł. *ē i ā* = SCHLEICHERA *ā i ā*), oraz zamiast SCHLEICHEROWEGO *eu* dwa dyftongi *eu i au* (= stsl. *u*). Zresztą tak w mojej pracy jak i u SCHLEICHERA pełnogłoski *a e i o u*, spółgłoski *b p w f g k ch d t ł l m n r j c*

s z dz, jak również i palatalne (średniojęzykowe) spiranty *č š ž* (= pol. *cz sz ż*), które podług świadectwa mych źródeł nie przeszły jeszcze w staropolańskim w dentalne spiranty *c s z*. — Wszystkie one posiadają zwykłą wymowę, jak w języku polskim, dyftongi zaś *ai eu i au*, jak w niemieckim resp. dolnoniemieckim.

Zaśredniojęzykowanie spółgłosek oznaczam, jak i SCHLEICHER, za pomocą kreski nad lub obok odpowiednich liter, będących wyobrażeniami graficznymi owych spółgłosek, więc *b d n ŋ p r t u é s ž* = pol. *bi (di) mi ni pi (ri) (ti) ui ei si zi* = górnołuż. *bj (dj) mj nj pj rj (tj) wj (ej sj zj)*. Jedyńie kiedy średniojęzykowość spółgłoski jest kontynuacją starosł. połączeń spółgłosek z *-ij (-tj)*, jak np. w licznych rzeczownikach rodzaju nijakiego na *-ije* (stpol. *sčije, nagorje*, npol. *sčije, nojörje* = stsl. *sčije, nagorije*) używam znaku *j* zamiast kreski (*sčije nojörje*).

Kreska zaś nad pełnogłoskami oznacza nie odcięcie w wymowie, lecz akcent: *á é í ó ú ō ů áu éu itp.*

Pełnogłoski *ä ö ü* = niem. *ä ö ü*.

Pełnogłoska *â*, również w dyftongach *ai i au*, oznacza dźwięk pośredni między *o* i *a* (*oâ*), *é* zaś dźwięk pośredni między *i* i *e* (*ie*).

Następnie *ë* (= stsl. *ѣ* t. j. *ѣ*) oznacza francuskie *è* (*è ouvert*). Zauważę tu, iż w rękopisie mej pracy stsl. *ѣ* oznaczałem za pomocą litery *é*, używanej przez MIKLOSISCH'A i innych, zaś dla odróżnienia refleksów tego *ѣ* (ѣ) w staropolańskim od nowopolańskiego, które oznaczałem podług SCHLEICHERA za pomocą litery *ë*, używałem znaku *č*, właściwego alfabetowi łużyckiemu i czeskiemu; ponieważ jednak przy drukowaniu mej pracy w wyrazach starosłowiańskich *č* zamieniono przez *č*, widzę się zatem obecnie zmuszonym w niniejszym słowniczku wprowadzić dla form staropolańskich znak *é*, odpowiadający starosł. *ѣ* i nowopolańskiemu *ë*.

Również wskażę tu jeszcze i na inną zmianę w oznaczeniu pewnego polabskiego dźwięku. Ze zbadania zebranego przezemnie materiału wynika, iż polabszczyzna posiadała, przynajmniej w najnowszej swej epoce, względnie w gwarach miejscowych, podobnie jak np. język łużycki a i inne języki słowiańskie, obok otwartego *o* jeszcze i pochylone *o*, które w źródłach oznaczane zwykle bywa za pomocą *u* ou *uh*. Ten to dźwięk właśnie ozna-

czyłem w swej pracy za pomocą używanego w łużyckim znaku *ó*, jednakowoż podczas druku zauważyłem, iż on z łatwością pomieszany być może z *o*, oznaczającym *o* akcentowane, dlatego też w słowniczku owo *o* pochylone oznaczam zapożyczonym z alfabetu czeskiego znakiem *ů* (= *uo*).

Co się wreszcie tyczy wtórnie ześredniojęzykowionych *g k ch* (cf. SCHLEICHER, str. 124 ns.), to nadmienię, iż SCHLEICHER oznacza je za pomocą *ǵ k ch̄*, chociaż dźwięki te w nowopolańskim, podług świadectwa jego źródeł, brzmią jako *dj tj sj*. Zebrany przeze mnie materiał nie wskazuje jednak jeszcze na ten krańcowy stopień ześredniojęzykowania, tylko dopiero na poprzedzający go stopień, zatem na „nieprzerodzone“ („unverwandelte“) jeszcze palatalne tylnojęzykowe, tak jak n. p. w języku łużyckim. Mojem zdaniem należy przyjąć następujące 3 do 5 stopni średniojęzykowości *g k ch*:

1. stopień:

polab. *welky welke*
dolnołuż. *weliky welike*
polab. *suchy suche*
dłuż. i głuż. *suchy suche*

2. stopień:

wělkjy wělkje (= *wělki wělke*)
iweliki iwelikje (= *iwelike*)
seuchjy seuchje (= *seuchli seuchje*)
górnoluz. *suchi suchje* (= *suche*)

3. stopień:

polab. *wiltji wiltjě*
dolnołuż. — —
polab. *seusji seusjě* (*seusi seuse*)
dłuż. i głuż. — —

1. stopień:

polab. *łokj łogj*
łuż. *łuky ługy*

2. stopień:

łokjy łogjy
łuki ługi (gł. *łuhi*)

3. stopień:

polab. *łokjǎi łogjǎi*
łuż. — —

4. stopień:

łotjǎi łodjǎi
— —

	1. stopień:	2. stopień:	3. stopień:
połab.	<i>gola gora</i>	<i>gula gura</i>	<i>güla göra</i>
dłuż.	<i>gola gora</i>	<i>göla göra</i>	<i>güla göra</i>
połab.	<i>koza chwost</i>	<i>kuza ch(w)üst</i>	<i>küza chüst</i>
dłuż.	<i>koza chwost</i>	<i>köza ch(w)öst</i>	<i>küza chüst</i>
	4. stopień:	5. stopień:	
połab.	<i>güla göra</i>	<i>djüla djöra</i>	
dłuż. dj.	<i>gjüla gjöra</i>	— —	
połab.	<i>küza chüst</i>	<i>tjüza sjüst</i>	
dłuż. dj.	<i>kjüza chjüst</i>	— (dj. <i>fust</i>)	

Ponieważ SCHLEICHER ostatni stopień tego rozwoju oznacza za pomocą *g k ch*, dlatego, celem odróżnienia od niego owego przedostatniego stopnia ześredniojęzykowienia, na którym tylnojęzykowe jeszcze się nie przerodziły w zębowe, mając przytem na względzie język dolnołużycki (cf. *güla küza chüst*), należałoby oznaczać te dźwięki przez *k g ch* bez znaku palatalizacji; że jednakowoż podczas druku mojej pracy, ta rzeczywiście przeze mnie przyjęta zasada nie została przeprowadzona z zupełną konsekwencją i ponieważ wogóle ześredniojęzykowe spółgłoski i ja oznaczałem za pomocą zwykłego znaku palatalizacji t. j. kreski, dlatego postanowiłem w niniejszym słowniczku, mając na względzie system SCHLEICHERA, oznaczać palatalne tylnojęzykowe wyłącznie za pomocą *g k ch*; w nielicznych zatem wypadkach, kiedy mój materyał wskazywał już na ostatni stopień ześredniojęzykowienia, należało wprowadzić dla zaznaczenia tego właśnie stopnia *dj tj sj* (*d' t' s'*), co też w mej rozprawie w zasadzie uczyniłem, por. np. str. 402, nr. 233 *Djöra Djörsku* (lepiej niż *Tjöra Tjörsku*), str. 404, nr. 259 *Waitjäi*, str. 442 *glaintjäi*, str. 461 *tötjäi* i in.

Następnie zaznaczę jeszcze:

1) W licznych rzeczownikach zbiorowych (collectiva) jak n. p. *brizäna* nie stawiam nad sufiksálnem *n* kreski (*-na*), albowiem źródła, któremi rozporządzałem, nie przemawiają wcale na korzyść *ü*. Różnię się więc w tem od SCHLEICHERA.

2) Przy odtworzonych przeze mnie imionach własnych z końcówką rzeczowników rodz. żeńskiego 'a (-ja) pozostaje nierozstrzygniętem pytanie, dotyczące końcówki drugiego przyp. licz. pojed. tych imion, a mianowicie: czy ma tu być *ę*, jak w starosłowiańskim, czy *i* (*y*), jak w polskim, czy też 'e, jak w łużyckiem i staropolskiem, albowiem w źródłach połabskich nie została zanotowaną forma 2 przyp. -ja-osnów żeńskiego rodzaju. Przyjąłem zatem 'e jako pośrednie między *ę* i *i* (*y*)' por. str. 391 *Lubole* (1 przyp. *Lubola*), 392 *Marule* (*Marula*), 393, 4 *Nowcle* i *Nürdle* (*Nowcla* i *Nüwcla*), 406 *Sobèle Čärne Daze* (*Sobêlu Čärna Daza*), również str. 382 *Budze* i *Bauze* (zamiast *Budzy* i *Buzy*) i str. 385 *Kołowadze* (zamiast *Kołowadzy*).

3) Co się tyczy akcentu, to w toku opracowywania mej rozprawy, odstąpiłem o tyle od wypowiedzianego przeze mnie na str. 381 zamiaru nieoznaczania akcentu, że oznaczałem go jedynie w tych wypadkach, kiedy akcent ów z całą pewnością mógł być oznaczony, jak np. w suf. *-úúća*, *-áúna*, *-áústě*.

4) Omyłki druku i dające się z łatwością zauważyć przeoczenia i niedokładności, umieściłem dla zaoszczędzenia miejsca bez żadnych wyjaśnień w postaci poprawnej w słowniczku. Jedynie ważniejsze niedopatrzienia i omyłki drukarskie, jak np. *gorkó* (zam. *gorka*), wymieniam oddzielnie.

Co się zaś wreszcie tyczy samego składu słowniczka, to zestawilem w nim w alfabetycznym porządku wszystkie, odtworzone przeze mnie na podstawie zebranego materiału, połabskie formy imion własnych, i to w następującym układzie: I. Nazwiska rodzinne. II. 1. Nazwy miejscowe, pochodzące od imion osobowych. II. 2. Nazwy miejscowe, pochodzące od imion pospolitych. III. Nazwy gruntowe. W tych trzech poszczególnych działach, ściśle oddzieliłem formy staropółabskie od nowopółabskich. Oprócz tego w obu rubrykach formy, uznane za dyalektyczne, zaznaczyłem przez wsunięcie ich w kolumnę oraz znak →. Następnie w oddziale III na końcu każdej litery alfabety umieściłem oddzielnie wyrazy połabskie, przytoczone i wyjaśnione wyżej pod B III, str. 420 ns., a także jeszcze i niektóre lünebursko-połabskie nazwy miejscowe, które w samej rozprawie nie były wymienione.

W licznych uwagach do poszczególnych wyrazów słowniczka znajdują się dla porównania odpowiednie nazwy miejscowości i gruntów z sąsiednich, pierwotnie plemiennie-pokrewnych ziem Słowian lechickich, mieszkających niegdyś w Starej Marchii, Meklemburgu, Lauenburgu i Holsztynie (Wagryi), oznaczone odpowiednimi sygnaturami: St. M., Mk., Lau., Ho.

Na zakończenie nadmienię jeszcze raz, że wcale nie wyobrażam sobie, jakoby wszystkie moje rekonstrukcje wyrazów połabskich i ich wyjaśnienia były jedynie możliwemi, i że z przyjemnością przyjmę do wiadomości rzeczywiste sprostowania, które jako takie posuną naprzód stan naszej wiedzy w poruszonej przeze mnie, a tyle przedstawiającej trudności materji. Jednakowoż ośmielam się mniemać, że do zebrania i wyjaśnienia tych właśnie dotychczas nieuwzględnianych, a nader ciekawych i ważnych szczątków językowych Połabian przyczyniłem się w znacznej mierze, a więc — *in dubiis et voluisse et strenue egisse sat est.*

I. Nazwiska rodzinne.

a) staropołabskie.

<i>Balko</i> 409.	<i>Gławoś</i> 412.	<i>Juroś</i> 420.
<i>Barac</i> i <i>Bare</i> 413.	<i>Gronik</i> i <i>Gronko</i>	<i>Jastrab</i> 411.
<i>Burton(-nik)</i> 409.	(djal. <i>Grönko</i>) 410.	<i>Jermas</i> 411.
<i>Bél</i> i <i>Bélka</i> 409.		<i>Jośátk</i> 411.
<i>Bolko</i> 419.	<i>Hajč</i> 411.	
<i>Boš(o)</i> i <i>Bož(o)</i> 410.		<i>Kārch</i> 412.
<i>Brětsu</i> 414.	<i>Chromoś</i> 410.	<i>Karminka</i> 411.
<i>Bricko</i> 410.		<i>Kārtak(-tko)</i> 412.
<i>Bubak</i> 410.		<i>Kosak</i> 412.
<i>Budik</i> 414.	<i>Jagodka</i> 411.	<i>Kowal</i> 412.
<i>Buk</i> 410.	<i>Jan</i> i <i>Janak</i> 411.	<i>Kraj</i> 412.
	<i>Janic</i> i <i>Janiš</i> 411.	<i>Krak</i> 412.
<i>Daš</i> 410.	<i>Janišku(-ko)</i> 411.	<i>Kras</i> 412.
<i>Drogul(a)</i> 410.	<i>Janca</i> 411.	<i>Kreminka</i> 411.
	<i>Janka(-ko)</i> 411.	<i>Kristimka(-ko)</i> 412.
<i>Gławac</i> 412.	<i>Jaruk</i> i <i>Jarko</i> 411.	<i>Kristinka(-ko)</i> 412.
<i>Gławak</i> 412.	<i>Jarmas</i> 411.	<i>Krol</i> 413.
<i>Gławin</i> 412.	<i>Jarmiš</i> 410.	<i>Kubak</i> i <i>Kubka</i> 413.
<i>Gławka</i> 412.	<i>Jarnik</i> 411.	<i>Kubelku</i> 413.

- Láu* 413.
Láwin(-na) 420.
Liška 413.
Lubák 413, 536, 538.
Luboch 536.
Majak 420.
Mał(y) Jan i
 → *(Mau-Jan)* 420.
Mařál 413.
Mats i *Matš* 413.
Matuš 413
Mět 413.
Mitat(-lac, -las) 413.
Modúr 413.
Pajok 409.
Panič i *Panik* 409.
Pawlik 413.
Pek (dj. *Pink*) 414.
Pětko 409.
Pišfal 414.
Płasnik 528.
Pletku 414.
Płotka 414.
Polak(-au) 414.
Porada 414.
Prědsu(-o) 414.
Prēm(-a, -o) 414.
Prēmku(-ko) 414.
Pust 414.
Radák i *Radka* 414.
Rybak 415.
Rybka 415.
Simka(-ko) 415.
Stádak i *Stádko* 415.
Sulak i *Sulko* 415.
Som i *Sum* 415.
Teš 415.
Trěbau(-'ank) 415.
Trěboň(-oňk) 415/16.
Wárnák¹⁾(-nka) 416.
Wáták(Wantek) 416.
Wěk 416.
Wělky 416.
Wolík i *Wolko* 416.
Žirák 416.

b) nowopolaabskie i dyalektyczne.

- Bank* 409.
Beudák (albo *Pã-
ták*?) 414.
Beuk 409.
Bil i *Bilko* 409.
Bortün 409.
Bortünk (nie *Bar-
tünaiik*) 409.
Brickü 409.
 → *Bulko* 419.
Büš(o) i *Büž(o)* 410.
Čart 416.
Dědlác (dj. *Didáie*)
 415.
Dos (dj. *Das*) 410.
Drauzman 410.
Drěčau (dj. *Drěčun*)
 416.
Dümac 410.
Čauster i *Čeuster*
 410.
Gławac 410.
Gławüs 412.
 → *Grábák* albo *Grá-
bak* (nie *-ok*) 410.
Graibka (nie *-ko*) i
Graibkü (*Graibk*)
 410.
 → *Gül* 411.
Gül 411.
Hainär i *Heinác* 411.
Haje i *Heje* 411.
Chrümüs 410.
 → *Jagüdka* 411.
Jarnáik 411.
Jogüdk (nie *Jogüd-
ko*) 411.
Jornáik 411.
Jorüs 420.
Jürátk 411.
Kärstáinku(-kü) 412.
Kawáin 411.
Klěsk 412.
Klěst(-ák) 412.
Kňost i *Kňust* 412.

¹⁾ Porównaj n. miejsc. Warnekow = *Wárnákowco* (sc. *sedlo*) w Meklemburgu.

→ <i>Korcir</i> 413.	<i>Patajáiik</i> 414.	→ <i>Sipol</i> 416.
→ <i>Kürçer</i> 413.	<i>Pausnáiik</i> i <i>Paustá-</i>	<i>Skarlik</i> (?) 415.
→ <i>Kutlláik</i> 413.	<i>náiik</i> 409.	<i>Slainuk</i> (nie <i>Slainok</i>)
<i>Kütláik</i> 413.	<i>Íús</i> (<i>Pjas</i>) 413.	415.
<i>Küsak</i> (nie <i>Küsok</i>)	<i>Íust(a)</i> 414.	→ <i>Triiban</i> (-'ank)
412.	<i>Peust</i> 414.	415.
<i>Laíska</i> 413.	→ <i>Pojuk</i> 409.	<i>Triiban</i> (-'ank) 415.
<i>Laist</i> 413.	<i>Ponáic(-áik)</i> 409.	
<i>Leubak</i> 413.	<i>Rüibka</i> 415.	<i>Wapaus</i> 416.
<i>Mit</i> 413.	→ <i>Rüibok</i> 415.	<i>Warac</i> 416.
<i>Mojak</i> 413.	<i>Ráwnac</i> 415.	<i>Wíik</i> i <i>Wíiky</i> 416.
<i>Mots</i> 413.		<i>Wülik(-lkü)</i> 416.
<i>Mudra</i> 413.	<i>Sauch</i> 415.	
	<i>Sauk</i> 415.	<i>Zaid</i> 415.
<i>Págjörac</i> 409.	<i>Seuch</i> 415.	<i>Zaruk</i> 416.
<i>Paistol</i> 414.	<i>Seuk</i> 415.	<i>Zorlik</i> 415.

II. Nazwy miejscowe.

1. Pochodzące od nazw osobowych.

a) staropolańskie.

<i>Babin</i> 534.	<i>Brochowo</i> 406.	<i>Dalewo</i> 522.
→ <i>Badoradici</i> 382.	<i>Bruchow</i> 406.	<i>Dalici</i> 386.
→ <i>Bakowici</i> 382.	<i>Budzin</i> 382.	<i>Dalim</i> 522.
<i>Bélañe(-ny)</i> 383.	<i>Bytclin</i> 534.	<i>Dargowo</i> ¹⁾ 386.
<i>Benici</i> 383.	<i>Bytin</i> ²⁾ 531.	<i>Darin</i> 385.
<i>Bojtowo</i> 383.		<i>Dolain(-ny)</i> ⁵⁾ 386.
<i>Boletin</i> ¹⁾ 383.	<i>Čachowo</i> 398.	<i>Drogaie</i> (pro <i>Dor-</i>
<i>Bożewo</i> 384.	<i>Čarctin</i> ³⁾ i <i>Čarctin</i>	<i>gaie</i>) 386.
<i>Božin</i> 383.	405, 420.	<i>Drugomac</i> 406.
<i>Bożkowo</i> 406.	<i>Čarnin</i> 406.	

¹⁾ Porównaj meklemburskie nazwy miejsc. na *-ctin*: Mallentin, Mödentin, Nossentin, Parkentin, Poppentin, Rodentin, Schmakentin, Techentin, Tressentin (w dok. Stressentin), Varchentin i inne.

²⁾ Conf. **Mk.** Boizenburg (stpoł. *Bytinogard*, npoł. *Bütinügard*).

³⁾ **Mk.** Schorrentin.

⁴⁾ **Lau.** Dargow (w dok. Dargowe) i **Mk.** w dok. Putdargouiz (= *pud-dargownica*).

⁵⁾ **St. M.** Dahlen.

- Godetin* 407. *Léwáci (Léwci)* 390. *Radin* 397.
*Golowo*¹⁾ 387. *Lubin* 391. *Radišewo*¹³⁾ 397.
Gorčin 384, 407. *Lubolin* 391, 535. *Radoboř* 529.
Grabišowo 529. *Lubotin*⁹⁾ 407. *Radoborici* 397.
*Grabow(-wo)*²⁾ 388. *Lubow* 391. *Radobytici* 397.
*Chãrtowo*³⁾ 387. *Lutetin* 392. *Radogoř*¹⁴⁾ 397.
Chãtimin i Chotimin *Malchow*¹⁰⁾ 392. *Radomysle* 397.
384. *Marulin* 392. *Rašewo* 397, 398.
*Chãtin*⁴⁾ i *Chotin* *Mêšekowo* 392. *Robole* 530.
387, 389. *Mładobył* 528. *Rožków* 398.
Chorin 390. *Mojkowici* 393. *Sase(-si)* 398.
Chudici 388. *Mojlin* 393. *Sětchowo* 399.
Jinowo 387. *Mojmysle* 392. *Sětëmin* 399.
Kakowo 389. *Myslici*¹¹⁾ 393. *Smãrdowo i Smãr-*
*Kãrchowo*⁵⁾ 407. *Neborowici* 394. *dzowo (Smãrzowo)*
Kocharin 384. *Nëmci i Nëmci* 394. 399, 400.
*Kokoty*⁶⁾ 390. *Nesytowo* 394. *Sobëlin* 406.
Kołowadzi 385. *Nowelici* 393, 394. *Strachowo* 401.
*Kowal a. Kowali*⁷⁾ *Nowetin* 394. *Sulkowo* 401.
390. *Palowo* 395. *Šachowo*¹⁵⁾ 398
Krivici 423. *Papow*¹²⁾ 394, 407. *Tãłste Gławy* 402.
Krety 390. *Fomhowo i Pomowo* *Tëšin*¹⁶⁾ 402.
Kwëtořow 408. 395. *Tazel(o)* 523.
Erčany(-ně) 391. *Pomysle* 395. *Polowo* 403.
*Łuchow(-owo)*⁸⁾ 392. *Popelowo* 395. *Trëbkowo* 403.
Pribin 529. *Trëboň*¹⁷⁾ 403.
→ *Tupadly* 402.

¹⁾ St. M. Gaddow. ²⁾ Mk. Grabow. ³⁾ Šafařík II, 593 (tüm. niem.) podaje formę połabską *Gorstij* t. j. *Gor-(d)skü*, stpoł. *Gardsko*, lecz może lepiej jeszcze *Gardowo* a. *Gard* (stsl. *gradz.*). Mk. Görtow. ⁴⁾ Lau. Götlin (1230 Guthin). ⁵⁾ St. M. Kerkau(?). ⁶⁾ St. M. Köckte. ⁷⁾ Mk. Kowahl i Kowalz. Lau. Kogel (w dok. Cowale). ⁸⁾ Lau. i Mk. Lüchow. ⁹⁾ Ho. Löptin (1224 Libetine, 1460 Lubbetin). Mk. Lübitheen (1500 Lubetin).

¹⁰⁾ Mk. Malchow. ¹¹⁾ Mk. Moysliz (opust. wieś).

¹²⁾ Lau. Pampow (1230 Pampowe). Mk. Pampow i Pampin.

¹³⁾ Ho. Ranzau. ¹⁴⁾ Mk. Radegast.

¹⁵⁾ St. M. Sachau. Mk. Zachow.

¹⁶⁾ Ho. Teschendorf (1286 Thessengnewendorp). Testorf (1231 Tesmersthorpe). Testorf (1249 Tezlavesthorp, 1325 Teslevestorp).

¹⁷⁾ St. M. Trebbun (op. w.).

<i>Tuškowo</i> 403.	<i>Welin</i> ²⁾ 404.	<i>Zemłotowo</i> 400.
<i>Wadimici</i> 403.	<i>Welkowo</i> 404.	<i>Zemin</i> 400.
<i>Wadowici</i> 404.	<i>Witakowo</i> 521.	<i>Żarnosky</i> 399.
<i>Warsetin</i> 403.	<i>Zagořanie</i> ³⁾ 398.	<i>Žitin</i> 401, 400.
<i>Węcowa</i> ¹⁾ 403.		

b) nowopołabskie.

<i>Bauzin</i> (<i>Baudzin</i>) 382.	<i>Łęcandī(-ánć)</i> ⁵⁾ 391	<i>Rosow(ü)</i> ⁶⁾ 397, 398. <i>Rūzkūw</i> 398.
<i>Būzin</i> 383.	<i>Lauchūw</i> 392.	<i>Šatčkūwū, Šatclūw</i> 399.
<i>Būzkūw</i> (nie <i>Būskūw</i>) 406.	<i>Leubūtin</i> 407.	<i>Šatēmin</i> 399. <i>Sochlūw</i> 398. <i>Šabēlin</i> 406.
<i>Cāretin</i> i <i>Cārnetin</i> 405, 420.	<i>Māislāici</i> 393.	
<i>Cārnin</i> ⁴⁾ 406.	<i>Mēskūw(ü)</i> 392.	
<i>Cochūw</i> 398.	<i>Molsin</i> 393.	
→ <i>Dārzowo</i> (<i>Dārzūw</i>) 386.	<i>Momāislć</i> (<i>Māmāislć</i>) 392.	<i>Tāstć Gławdī</i> 402. <i>Tēsīn</i> 402. <i>Teuskūw</i> 403. <i>Trābūn</i> 403. <i>Trēbūn</i> 403. <i>Trībkūw</i> 403. <i>Tūlūw</i> 403.
<i>Dazānak</i> 406.	<i>Nēmāic</i> 394.	
<i>Dorin</i> 385.	<i>Nūwclāiri</i> 393, 394.	
<i>Draugūmac</i> 406.	<i>Nūwctin</i> 394.	
<i>Drāwēnē</i> (nie <i>Drā- wēūn</i>) 421.	→ <i>Polēnē</i> (nie <i>Polei- uī</i>) 424.	<i>Wārsetin</i> 403. <i>Wīlkūw</i> 404. <i>Wādūwāici</i> 404.
→ <i>Ġūnowo</i> (<i>Ġūūw</i>) 387.	<i>Pūmāislć</i> 395.	
<i>Neudāici</i> (nie <i>Cheu- dici</i>) 388.	<i>Rādūbūitāici</i> (nie <i>Ra- dūbaitici</i>) 397.	<i>Zāitin</i> 401, 406. <i>Žarnūsky</i> 399. <i>Zimūn</i> 400.
<i>Ńōrin</i> 390.	<i>Rādūbōrāici</i> (nie <i>Ro- dūbōraici</i>) 397.	
<i>Kūchorin</i> (nie <i>Kā- chorin</i>) 384.	<i>Rādūmāislć</i> 397. <i>Rodīn</i> 397.	

1) Mk. Ventsehow. 2) Ho. Wielen.

3) Lau. Segrahn (w dok. Sakkeran).

4) Mk. Zernin. Zahren. Zahrensdorf.

5) Ho. Lensahn. Mk. Lenzen; por. Lenzen (= Łęcina w Brignicy (Priegnitz).

6) Mk. Rossow.

2. Pochodzące od nazw gruntowych.

a) staropołabskie.

<i>Báčelje</i> 396.	<i>Gardác</i> (<i>Gordác</i>) ⁸⁾ 387.	<i>Jámelína</i> i <i>Jemelína</i> ¹⁵⁾ 389.
<i>Bárnica</i> ¹⁾ 382, 383.	<i>Gármica</i> 384.	<i>Jamky</i> 536.
<i>Bárno</i> 382. 524.	<i>Gasje</i> i <i>Gasowa</i> ⁹⁾ 387.	<i>Jasela</i> 389. 392.
<i>Bélawa</i> 383.	<i>Gławy</i> 402, 240.	<i>Jaworinu</i> 404.
<i>Bélica</i> ²⁾ 383.	<i>Glinica</i> 387.	<i>Jitowa(-wo)</i> ¹⁶⁾ 387.
<i>Bélowo</i> 383.	<i>Gola</i> 387.	
<i>Błatne Łazi</i> 395.	<i>Golica</i> ¹⁰⁾ 388, 73.	<i>Kamení</i> i <i>Kamen-</i>
<i>Błato</i> ³⁾ 395, 521.	77. 78.	(<i>n</i>)a ¹⁷⁾ 389.
<i>Bobolica</i> ⁴⁾ 383.	<i>Golina</i> 388.	<i>Karwica</i> (<i>Korwica</i>) ¹⁸⁾
<i>Bobowka</i> 383.	<i>Gomolina</i> ¹¹⁾ 387.	384.
<i>Bréstina</i> 384.	<i>Gora</i> 402.	<i>Kijewo</i> 389.
<i>Brézje</i> ⁵⁾ (sg.) 385,	<i>Gorélište</i> 407.	<i>Klenowo</i> ¹⁹⁾ 389.
19. 20.	<i>Gorica</i> ¹²⁾ 388.	<i>Klensko</i> i <i>Klonsko</i>
→ <i>Brézje Łęzi</i> (pl.) a.	<i>Gorlica</i> (pro <i>Gorélica</i>)	385.
<i>Brézje Łęzje</i> (sg.)	389.	<i>Kluky</i> 389.
384.	<i>Gribowo</i> 521.	<i>Kobylin(-lina)</i> 388.
<i>Bukowa(-wo)</i> 384.	<i>Gronowa</i> ¹³⁾ 407.	<i>Końno</i> i <i>Końow</i> 389.
	<i>Gušterica</i> 388.	→ <i>Kołopat</i> 389.
<i>Dalica</i> 385.	<i>Charpa</i> (<i>Chorpa</i>) 389.	<i>Komarna(-no)</i> 388.
<i>Dobac</i> i <i>Dobak</i> ⁶⁾ 386.	<i>Chrosty</i> 390.	<i>Końcowo</i> 390.
<i>Dotęje</i> ⁷⁾ 386.	<i>Chwarstawa</i> 396, 397.	<i>Kopárno</i> 384.
<i>Dolica</i> 402.	<i>Jabłoń</i> ¹⁴⁾ 389.	<i>Koreń</i> 390.
<i>Dolina</i> 386.	<i>Jádlica</i> i <i>Jedlica</i>	<i>Kosobudy</i> 385.
→ <i>Dąbič</i> 386.	387. 394.	<i>Kostrica</i> 388.
<i>Gárbowina</i> 385.		<i>Kotina</i> 389.

1) Ho. Barnitz. Lau. Barnitz (potok).

2) St. M. Beelitz i Büilitz.

3) St. Mk. Plathe. Mk. Plath (w dok. Plote) i Plate.

4) St. M. Bobelitz. 5) St. M. Bretsch(e) i Brietze.

6) Mk. Dambeck (4 razy). St. M. Dambeck.

7) Mk. Dolgen (5 razy).

8) Ho. Gaarz. Mk. Gaarz (6 razy) i Gartz. St. M. Garz i Gartz.

9) Mk. Ganzow. 10) St. M. Gohlitz (opust. w.).

11) Mk. Gamehl i Gammelín. 12) St. M. Gorisse (op. w.) i Guritz.

13) Lau. Grönau (1230 Gronowe). 14) Mk. Jabel. St. M. Jeebel.

15) Mk. Jamel. 16) Mk. Gielow. 17) St. M. Cammin (op. w.).

18) Mk. Carwitz. St. M. Karritz (w dok. Carwitze).

19) St. M. Kleinau. Mk. Kleinow (w dok. Clenow). Ho. Klenau.

<i>Krentino</i> ¹⁾ 385.	<i>Lêština</i> ⁷⁾ 391.	<i>Płastawa</i> 395.
<i>Krivicca</i> ²⁾ 385.	<i>Lipa</i> i <i>Lipe</i> ⁸⁾ 391.	<i>Plêšowca</i> ¹²⁾ 386.
→ <i>Krupje Jasele</i> (<i>Krup-</i> <i>pojasele</i>) 385.	<i>Lulawa</i> 392.	<i>Ponikwa</i> ¹³⁾ 394.
<i>Ławy</i> 390.	<i>Medowica</i> 393.	<i>Prédoł</i> 395.
<i>Łaz</i> i <i>Łaze</i> ³⁾ 390.	<i>Mélowina</i> 393.	<i>Présék</i> 395.
<i>Łazi</i> 402.	<i>Miža</i> 393.	<i>Prétou</i> 395.
→ <i>Łezi</i> 384.	<i>Muchowo</i> 407.	<i>Préžir</i> 396.
<i>Łomica</i> i <i>Łomk</i> 391.	<i>Mušin</i> (a. <i>Myššin</i>) ⁹⁾ 393.	<i>Prilip</i> 396.
<i>Łučje</i> 391.	<i>Narêčje</i> 394.	<i>Privatok</i> 396.
<i>Ług</i> 391.	<i>Niža</i> 394.	<i>Prizir</i> 396.
<i>Ługowca</i> 392.	<i>Nowizna</i> 393.	<i>Proso</i> 396.
<i>Łukowca(-wo)</i> ⁴⁾ 391.	<i>Nudno</i> 393.	<i>Puchna(-no)</i> ¹⁴⁾ 396.
<i>Łupawa</i> ⁵⁾ 391.	<i>Olšina</i> ¹⁰⁾ 394.	→ <i>Púdpole</i> 396.
<i>Łužje</i> 392.	<i>Oselica</i> 337.	→ <i>Púdryw</i> 396.
<i>Łysawa</i> ⁶⁾ 407.	<i>Osina</i> 386. 394.	→ <i>Pusada</i> ¹⁵⁾ 396.
<i>Lêsina</i> 391.	<i>Osy</i> 395.	<i>Râžina</i> ¹⁶⁾ 398. 523.
<i>Lêska</i> 407.	<i>Pânewo</i> ¹¹⁾ 395.	<i>Rêčica</i> ¹⁷⁾ 397.
<i>Lêštje</i> 391.		<i>Rêčka</i> 398.
		<i>Rêpky</i> 397.
		<i>Rîbrawa</i> 398.

1) Mk. Gremmelin.

2) St. M. Krevese. Mk. Kriwitz (1339 Kryvitze aqua = „Krummbach“).

3) Mk. Laase.

4) Mk. Lukow (4 razy) i Luckwitz; por. Lœcknitz = *Łuknica* (rzeka i wieś).

5) *Łupawa* (n. Lopau) jest także nazwą pobocznego strumienia rzeki Luhe (*Ługawa?*).

6) Mk. Leussow i Loissow. Ho. Lussau (niwa).

7) St. M. Liesten. Lau. Lehsten. Mk. Lehsen.

8) Ho. Lippe.

9) Lau. Müssen (w dok. Mussen). Ho. Mötzen (1137 rivus Moysen). Może także pochodzi od *myš* = stł. *myšb* (cf. IV, 146).

10) Mk. Oelschen-Bruch. Uelzen zaś zdaje się być pochodzenia niemieckiego: w dokumentach 1142 Ullesheim, 1189 Ulesen.

11) St. M. Pinnow (op. w.). Lau. Pinnsee (1230 Pinnowe). Mk. Pinnow (2 razy).

12) St. M. Plessau (op. w.) i Flessau.

13) Mk. Penkow i Pankowitz.

14) St. M. Püggen.

15) Ho. Passade (w dok. Pussade i Potzade). 16) Mk. Rosin.

17) St. M. Rietze i Ritze (w.). Ritze (potok).

<i>Rogowa</i> ¹⁾ 398.	<i>Sucha gora</i> 408.	<i>Węda</i> 403. 404.
<i>Ropka</i> 397.	<i>Svepet</i> 400.	<i>Węzina</i> ⁹⁾ 383, 405.
<i>Rowac</i> 397.	<i>Swiblica</i> 400.	<i>Wiry</i> 531.
<i>Rożkowa</i> 398.	<i>Swibky</i> 400.	<i>Wodrina</i> 404.
	<i>Śipnica</i> 401.	<i>Wokowy</i> 404.
<i>Ścėje</i> 406.	<i>Śwestkowa</i> (<i>Śweska-</i>	<i>Wostrow</i> (djal. <i>Wū-</i>
<i>Śónica</i> 408.	<i>wa</i>) 400.	<i>strow</i>) ¹⁰⁾ 405.
<i>Skreńu</i> a. <i>Skwreńu</i> (?)		<i>Wréchow</i> (- <i>owa</i>) ¹¹⁾
400.	→ <i>Tátsty Wáz</i> 402.	405.
<i>Śarawa</i> 400.	<i>Tárnica</i> 401.	<i>Wysočka</i> ¹²⁾ i <i>Wy-</i>
<i>Śátinac</i> a. <i>Śátinac</i>	<i>Telica(-nica)</i> 402.	<i>soke</i> 405.
398.	<i>Timnica</i> ¹⁾ 402.	
<i>Ślánawa</i> i <i>Ślánka-</i>	<i>Tisowa(-owo)</i> 402.	<i>Zadara</i> i <i>Zadra</i> 405.
<i>wa</i> 399.	<i>Trébel(-ele)</i> ⁵⁾ 403.	<i>Zamočje</i> 399.
<i>Śtanica</i> ²⁾ 399.	<i>Tuńe</i> a. <i>Tyńe</i> 402.	<i>Zarčéje</i> ¹³⁾ 399.
<i>Ślückowa</i> 399.	<i>Turowa(-owo)</i> ⁶⁾ 402.	<i>Zelino</i> 400.
<i>Smolawa</i> 400.		<i>Ziátawa</i> 399.
<i>Śnégawa</i> (<i>Schnega</i> =	<i>Wárbica</i> 403.	
„ <i>Schnebach</i> “?) 342.	<i>Wárbow(-owo)</i> 395.	<i>Ždary</i> 533.
<i>Sońe</i> 401.	<i>Wáruawa</i> ⁷⁾ (<i>Worna-</i>	<i>Žirawa</i> 400.
<i>Splótawa</i> 401.	<i>wa</i>) 404.	<i>Žirica</i> ¹⁴⁾ i <i>Zirište</i>
<i>Śtáple</i> i <i>Śtápliste</i> 401.	<i>Wársina</i> 531.	406.
<i>Śtrédza</i> 401.	→ <i>Wázowa(-owo)</i> ⁸⁾	<i>Žitawu</i> ¹⁵⁾ 408.
<i>Studeń</i> 537.	382.	<i>Žitna(-no)</i> ¹⁶⁾ 406.
<i>Sucha</i> ³⁾ 401.		

¹⁾ Mk. Roggow i Ruggow (w dok. Rugghowe); por. Ho. Röllin (1216 Ruggeline, 1256 Roggeline).

²⁾ Mk. Slonitze amnis (w dokum.).

³⁾ St. M. Sichau (?). Mk. Suckow.

⁴⁾ Mk. Temnitz.

⁵⁾ Mk. Trebel (w dok. aqua Tribula).

⁶⁾ Mk.-Lau. Thurow (1194 Turowe).

⁷⁾ Ho. Warnau. Mk. Warnow (rzeka i wieś).

⁸⁾ Mk. Banzow i Benz (2 razy).

⁹⁾ Mk. Benzin (2 razy). Tu należy także nazwa miasteczka lüneburskiego Winsen nad rzeką Luhe (*Ługawa*?).

¹⁰⁾ Mk. Wustrow. St. M. Wustrewe.

¹¹⁾ Mk. Wrechen.

¹²⁾ Lau. Witzetze (w dok. Wutsetse). Ho. Beisikelughe (folwark) = *wysoky ług* i Wesseek (1370 Wosseken i Woceke).

¹³⁾ Ho. Serecz (1250 Zeretze). ¹⁴⁾ Mk. Zieritz.

¹⁵⁾ Mk. Zittow. ¹⁶⁾ Mk.-Lau. Ziethen (1158 Ziethene).

b) nowopolańskie.

- Bacelje* 396.
Beuāina (djal. *Beu-*
cinu) 383.
Blatū (nie *Blotū*)
 395.
 → *Brazé* (pl.) i *Bra-*
zje (sg.) 383.
Brüstāina 384.
Brüzāi 383.
Brüzjé Łęzi (pl.) a.
Brüzjé Łęzi (sg.) 384.
 → *Dabac* i *Dabak*
 386, 46. 52.
Drawāinu [kraina]
 449.
 → *Droga* i *Droǰāi*
 386.
 → *Dąbie* 386.
 → *Dąbrowa* 522.
Dälūāica 402.
Dälūāina 386.
 → *Dupā* *Kotk* 522.
Ġeusterāūca 388.
Ġlawāi 402, 240.
Ġodūgord (*Ġodegord*)
 387.
Ġōra i *Ġōrska* 402.
*Ġōrāūca*¹⁾ 388.
Ġord i *Ġordy*²⁾ 387,
 405, 267.
Ġōrlāūca 389.
Ġraucāi i *Ġrausāi*
 385.
Ġreusāi 385.
- Ġūlūāica*³⁾ 388, 73.
 77. 78.
Ġūlūāina 388.
Chrostāi (nie *Chrū-*
stāi) 390.
Ġūjju [kraina] 421.
 → *Ġūjuicāa*, *Ġūjujca*
 390.
Ġūmāūca i *Ġūmāūsté*
 388.
Ġūstawa (nie *Ġlū-*
stowa) 388.
Ġūstno a. *Ġūstān*
 390.
Joblūn 389.
Josela 389, 392.
Jowūrāina i *Jowūrūn*
 (nie *-no*) 418.
 → *Kārcina* 384.
Kārcje 384.
 → *Kārcowo*⁴⁾ 384.
Klawcje(-ce) 385.
Kleukāi 389.
Komāi i *Komēn(u)*
 389.
Kōrin (nie *-reū*) 390.
Kroj 532.
Kūmtorna (-nū) 388.
Kūnnow(ū) 390.
Kūstno 390.
Kūstrāūca 388.
 → *Krupjūsela* (f. sg.)
 385.
- *Łacac* i *Łacj* 390.
Łauri a. *Lauri* 391.
Łęcac 390.
Łęzic (nie *-zic*) a. *Łę-*
zje 392.
*Łozāi*⁵⁾ 402.
Lēstāinu 391.
 → *Lēstina* 391.
Lēstje 391.
Liska 407.
Łoslje (*Łioslje*)⁶⁾ 391.
Muiza (nie *Muizo*)
 393.
Mēdūwāūca 393.
Mēlūwāūn 393.
Mcusu (a. *Maisin*)⁷⁾
 393.
 → *Modowa* (*Mōdūwa*)
 392.
Naiza (nie *Nuizo*)
 394.
Naudnū 393.
*Norčci*⁸⁾ 394.
Nūcāiznu 393.
Pānow(ū) 395.
Plēsūwa 386.
Prawolak 396.
Praizar (nie *-zir*)
 396.
 → *Prēsčje* 396.
 → *Prētūn* 395.
 → *Prēzir*⁹⁾ 396.

1) Ho. Görs (w.) i Görtz (majątek).

2) Gordy = niem. »die Göhrde« (królewski las). Magd. Gehrden.

3) Mk. Gülitz i Gülze. 4) Ho. Cassau (1214 Cartzowe).

5) Ho. Blotlosen-krug (*Blātne Łozāi*; teraz niwa).

6) St. M. Lotsche(?). Mk. Loiz i Lōz(?).

7) Od npoł. *māis* = st. sł. *mysb* (cf. IV, 146).

8) Ho. Neritz. 9) St. M. Pretzier.

- Prisëk*¹⁾ 396.
Prüsuü 396.
Rázáina 398.
Rědíáa 397.
Rěpkái 397.
Rieka 398.
Rüjüwa 398.
Rüпка (nie *Rüpkó*)
 397.
Rüzküwa 398.
Saipnááa 401.
Sěje (*Sěe*) 406.
Sěnááa 408.
Seucha (nie *Seuchó*)
 401, 406.
Smüluwa (nie *-owo*)²⁾
 400.
Splütawa (nie *Splü-*
towo) 401.
Strëza (nie *-zo*) 401.
Seucha göra 408.
Swaüdeli gord (*Swai-*
delügord) 405, 502.
Swaibkái 400.
Sweçpot 400.
Swesküwa (nie *-wo*)
 400.
Timnááa 402.
Tjöra, Tjörska zob.
Göra, Görska.
 → *Tolsty Waz* 402.
Wádráina 404.
Waikái (*Wáikam*)
 404, 405.
Waiseü *Waisna*³⁾
 386, 405.
Wáisücka i *Wáisüke*
 405.
Wáikürái 404.
Wápcus 404.
Wáska (nie *-ko*) 404.
Wástrüw (nie *Weu-*
strüw) 405.
Wila (nie *-lo*) 403,
 404.
Wrichüw (*-üwa*) 405.
Wübjëzd (*-zda*) 404.
Wülsáina 394.
Wüsái 394, 404.
*Wüsáina*⁴⁾ 386, 394,
 404.
 → *Zaricje* 399.
Zaitawa (nie *-owo*)
 408.
Zaitna (*-nü*) 406.
Zomücje 399.
Zorëcje 399.

III. Nazwy gruntowe.

a) staropolaabskie.

- barno* 433.
bagnište 526.
bagno(-na) 429.
*báz báz(-zi)*⁵⁾ 434.
bázinka(-ky) 434.
běta 533.
 → *bezinka(-ky)* 434.
blána 429, 471, 527.
blánce 430, 523.
blánie 463.
blánka 527.
blánsky (*Jan*) 430.
bláto, pl. *bláta* 430,
 523, 525.
blížán (*blížni*) *gaj*
 430.
*bobište*⁶⁾, *bobky* 431.
bobolica, *bobolnica*
 431.
bobowky, *bobownište*
 431.

¹⁾ Ho. Prissik (las).

²⁾ St. M. Schmölau; por. Ho. Schmellin (= *smüliina*: potok).

³⁾ Mk. Viez i Viezen.

⁴⁾ Lub *Wüsááa* (djal. *Wüsáa* t. j. »Eспенbach«): niem. Wietze (przytok rzeki *Uricy-Oertze*).

⁵⁾ Mk. Basepohl (w dok. Bosepule). St. M. Biese (potok) = *Bázia*, *Bezja*, *Biža*?

⁶⁾ Mk. Bobitz (1344 Bobyst).

<i>bobrua (ręka), bobrow- ka</i> 431.	→ <i>dąbrowa</i> ⁵⁾ (-owka) 435/36.	<i>gaj</i> 440.
<i>borky</i> 528.	<i>dąty i dątyy (pogon)</i> 437.	<i>gatię</i> 441.
<i>bręg</i> ¹⁾ 530.	<i>dałge (pogony)</i> 437.	<i>głina (-ny), glinka (-ky)</i> 441.
<i>bręst, bręstāk, bręstela</i> 431.	<i>dędičina</i> 524.	<i>gtęb</i> 441.
<i>bręstela (gora)</i> 521.	<i>dęt (pl. dęty), dęlje</i> 525. 526.	<i>gogol</i> ⁹⁾ (djäl. <i>guyd</i>) 442.
<i>bręstky</i> 528.	<i>dębac</i> 528.	<i>gola</i> ¹⁰⁾ <i>golica (-iste, -nica</i> ¹¹⁾) 442, 443.
<i>bręza, bręze</i> 432.	<i>dębrawa</i> 536.	<i>golka</i> 442. 530. 534.
<i>bręziuka</i> 425. 432.	<i>dębrowa (-owka)</i> 436.	<i>gomola (-le), gomolka (-ky</i> ¹²⁾) 443.
<i>bręzow i bręzowy (ąg)</i> 432.	<i>doł (pl. doły), dołak</i> 420. 437.	<i>gon</i> 535.
→ <i>brizinka, brizinky</i> 432.	→ <i>dotge (pogony)</i> 437.	<i>gora</i> 443.
<i>brod</i> 432. 464.	<i>dolica</i> ⁶⁾ (-ina ⁷⁾ , -ište) 437.	<i>gord, gordac</i> ¹³⁾ , <i>gordak</i> 445. 446.
<i>brodāk</i> 433. 523.	<i>dor (djäl. dūr)</i> 439, 533.	<i>gordiste, gordno</i> 535, 536.
<i>brylina</i> 524.	→ <i>dorün ağ</i> 439.	<i>gorka (-ky, gornica</i> ¹⁴⁾) 443. 444.
* * *	<i>dorün łaz</i> 439.	<i>gost, gostnica</i> 409, 444.
<i>brękki, brotki</i> 423.	<i>dorne (djäl. dūrne) konci (nie konca)</i> 439.	<i>gozd, gozdün (pogon)</i> 448. 522.
<i>buda, budica</i> 420.	<i>dręu</i> ⁸⁾ , <i>dręnāk, dręn- ky</i> 438. 528.	<i>gozdün kał</i> 448.
<i>čärnica</i> 527.	<i>dręnište</i> 536.	→ <i>gozdün ağ</i> 448.
→ <i>dab</i> ²⁾ , <i>dabac, da- bäk</i> ³⁾) 435.	<i>dręznica</i> 527.	<i>gozd[aw] (pogony)</i> 523.
<i>dabär</i> 440.	→ <i>dąbje łazje</i> 435.	<i>grab, grabäk</i> 445.
→ <i>dabčina</i> 524.	→ <i>dąbrowa (-owka)</i> 436.	→ <i>grabi ağ</i> 445.
→ <i>dabi kał</i> 435.	* * *	<i>grabica</i> ¹⁵⁾ <i>grabky</i> 445. 524. 527.
→ <i>dabne</i> ⁴⁾ (<i>gory</i>) 436.		<i>grabowo (dręwo)</i> 534.
→ <i>dabowia</i> 435.		<i>gromada</i> 446.
→ <i>dabrawa (-awka)</i> 523.		
	<i>dędänica</i> 530.	

1) Por. nazwy braniborskie: Prieznitz (= *Brignica*) i Briesaner (= *Brizanie* t. j. mieszkańcy krainy Brignicy).

2) Mk. Damm (3 razy). Dannitz (niwa) = *dabnica*.

3) Mk. Damekow. 4) Ho. Dahme (w.). Damlos i Damlose (= *dabny los* lub *dąbny łoz*). 5) Mk. Damerow (4 razy).

6) Mk. Dölitz 7) Mk. Dellin (jezioro). 8) Mk. Drenn.

9) Mk. Gägelow (2 razy). 10) Ho. Goel (niwa). 11) Mk. Gölnitz-See Lau. Göldenitz. 12) Mk. Jamelken-see 13) Mk. Garden, Gardin. Gardow (1302). Bresegard (Birkenschanze).

14) Ho. Görnitz. 15) Mk. Grebs i Grebz.

→ *grozän wagät*
428, 447.
gruša grušwa 447.
gusternica 526.
*gwozdän*¹⁾ (*kos*) 529.

* * *

Gordawa (*gord*, 445)
= n. Gerdau i Kar-
dau (2 przytoki
rzeki Jilmenowej).

chłōdiki 527.
chojnica) 449.
chost, *chostac*, *chosti-*
na, *chostje*³⁾ 449.
*chrust*⁴⁾ 449.
chude (*konci*) 529.
chwarzst 521.
chyža 423, 530.

jabłōn 533.
jałowina 450.
jama, *jannica* 450.
jarica 532.
jasela, *jaselica* 451.
jasen, *jasenca*⁵⁾, *ja-*
sna 451.
jawor, *jaworske* (*po-*
gony) 452, 528.
jaz, *jazak* 452.
jit, *jilawa*, *jitky* 449,
526.
jiwa, *jiwy* 450, 538.

* * *

Jilmenowa (* *ilmb*
„*ulmus*“); n. *Il-*
menau (rzeka).

kał (*kały*), 448, 453.
*kalina*⁶⁾ 452.
kalište (*-nište*⁷⁾) 453.
katk 527.

kamen, *kamen(n)a*
461, 534.

→ *kamen(n)y ług*
461.

→ *kapa* 521.
→ *kapina* 521, 532.
kladje, *kladsko* 531,
535.

klanište 523.
*kleuske*⁸⁾ (*pogony*)
454.

klēst (*klēstina*⁹⁾) 455.
klētky 527.

kobala, *kobali* (*kos*)
521, 455.

komarište 522.

konac, *konci*, (nie
koncai) 456.

koni žir 531.

kopa, *kopac*, *kopky*
456, 534.

krajnka 458.

kře 460.

→ *křepela*¹⁰⁾ 534.

křivica 533.

křivce (*pogony*) 459.

křog 457.

křynica 526, 534.
kuka 459.

kunica 460.

→ *kypina* 431.

kurica 422.

kyj, pl. *kyje* 460,
531.

* * *

koreir 422.

łan, *łanske*, *łany* (*ko-*
sy) 525, 530, 531,
532.

ławka, *ławky* 462,
537.

łaz (pl. *łazi* i *łazje*),
łazak 435, 439,
462.

łazina (*-ište*) 402,
527.

łazky 462.

łazowina (*-ownište*)
402.

łobodište 464.

łog (pl. *łogy*) 461.

łoka (pl. *łoky*) 461,
474.

łom, *łomak* (pl. *łomy*,
łomky) 464/5.

łomnica 465.

łozac (*-ak*) 461.

łozje 527.

*łuče*¹¹⁾ 465.

ług (pl. *ługy*) 465.

1) Mk. Quast (= *gwozd*). Questin i Gustin (= *gwozdina*).

2) St. M. Cheinitz.

3) St. M. Kusey (w.). Kutze (op. w.).

4) St. M. Kraaz (w.). Mk. Craatz. 5) Mk. Jasenitz i Jasnitz (potoki).

6) St. M. Kallehne.

7) Mk. Kaliss (1438 Kalnitze).

8) Mk. Cientze. Klenz-See. Klantz-See.

9) Mk. Kleisten

(w dok. Clesten). Kletzin. St. M. Klötze.

10) Ho. Crampowe

(= *Krapowo*). Mk. Krempin (= *Křepina*).

11) Mk. Lucien-See,

Lucien-Wiese.

- tuža* 465, 534.
tyśa gora 537.
 * * *
*Łąbje*¹⁾ = cz. *Labe*,
 n. *Elbe*.
lés. lésân (*kös*) 463,
 474, 508.
*lésäk*²⁾, *lésnik* 463.
léska 463.
linaräk 464.
lipa, lipi (*brod*), *lipje*
 (*łoky*) 464.
 (*lipica*³⁾, *lipina*⁴⁾ 464.
lubky 521.
*mäch, mächownik*⁵⁾
 471.
malinky 532.
mat(y) ług 523, 532.
 → *matäk* a. *matky*(?)
 467.
medza 469.
mélizna, mélowina
 468.
ména 535.
niža 471.
moča, močar 469.
močilto 522.
moylyca 528.
mokär (*doł* etc.) 469.
mokra medza 469.
mokre (*gorky*) 469.
mokre kraje 536.
mokrina 535.
moruca 532.
morica 522.
morwište 522.
*mostäk*⁶⁾ 537.
myša błüna 471.
 * * *
Mächatin (*mäch*, 471):
 n. Hohen-Meehtin
 (góra blisko wsi
G'ülainy w powie-
 cie Dannenber-
 skim).
nadägora 473.
nadoł, nadolica 472.
nagorje 472.
 → *napatje* 472.
naton 525.
norina, norje a. *nory*
 525, 530.
nota 474.
nowa (*łoka*) 474.
*nowogard*⁷⁾ 474.
nowy gord 474.
nowy łuz 538.
nowy lés 474.
Orawa (stśł. *orati*
 „arare“): n. Ohre
 (rzeka) i Ohrdorf
 (wieś) w powiecie
 Isenhagenńskim.
 → *pägölje*⁸⁾ 483.
 → *pägou* 485.
 → *pägorac* 483.
 → *pätug*⁹⁾ 483.
 → *pamél* 483.
 → *panica* 486.
 → *päpel*, pl. *päpelle*
 487.
 → *pardét* 525/6.
 → *pargou* 490.
*pärchno, pärchow*¹⁰⁾,
 487.
 → *parjilica, parjity*
 490.
 → *pärlada* 490.
parpart 479.
pärsawa 537.
pastwa 524.
 → *pazaréky* 484.
 → *päžir* 485.
*płast*¹¹⁾ 395, 481.
pławište 482.
podägorina 485.
pogou 486.
pokał 534.
*pole, polica*¹²⁾ 486,
 536.
polko 534, 536.
poług 483.
pomélište 483.
ponica 486.
ponikwa 487.
ponowinské (*pogony*)
 528.
 → *porabak* (pl. *po-*
rabkyj) 484.
porésje 484.

¹⁾ Lau. Miasto Lauenburg, podług Henniga pochodzi od Labenburg = stpoł. *Łąbjegard* a. *Łąbogord*. ²⁾ Ho. Lohsack (= *losäk* albo *łozäk*; teraz łan.) ³⁾ Mk. Liepz (w dok. Lipiz). ⁴⁾ Mk. Leppin. St. M. Lep-pin. Ho. Lepahn (1480 Lippan = stśł. *Lipjane*). ⁵⁾ Mk. Mechow (= *Mächowo*). ⁶⁾ Lau. i Mk. Mustin (= stpoł. *mostina*). ⁷⁾ Por. Mk. Stargard. ⁸⁾ Mk. Pagel. ⁹⁾ Por. Ho. Pallas (błota) i Pahlst (łan) = *pätaz*. ¹⁰⁾ Mk. Parchow. Parchim. ¹¹⁾ Mk. Plasten (w.). ¹²⁾ St. M. Pollitz (w.).

posék(-a) 480.

pot, pl. *potje*¹⁾ 481.

prédět, *prédělca* 487.

prédžir, *prédžirowina*
488.

prétog 488.

→ *prétog*²⁾ (pl.-*gy*)
488.

prétug 488.

prékat 488.

*préšék*³⁾ 488.

príbłátsko 489

prítawica 489.

*prilip*⁴⁾ 489.

prípáňe 490.

príwězje 490.

príwycgonân (lės) 490.

pusty d(w)or 534.

*pustyňa (-ni)*⁵⁾ 491.

*

*

panica 425.

polnica 424.

poměl 424.

pomost 425.

rátúk 494.

rawue (pole), *rawnik*
491.

→ *rěbky* 528.

redlica, *redto* 492.

*rěka*⁶⁾ 492.

rěpka, *rěpky* 492.

*rogož*⁷⁾ 532.

rolica 491, 536.

rokyta, *rokytnica*⁸⁾
493.

rowky 525.

rudnica 494.

*

*

Rudawa (ruda, 494):

n. Roddau (przy-
tok rzeki Jilme-
nowej).

sądjikowo (pole) 495.

sédadło a. *sédato* 495.

sedátko, *sedlišće*⁹⁾, *se-
dło* 495.

sitno 521.

stámawa 496.

*smárk*¹⁰⁾ 497.

*sosuy*¹¹⁾ 498, 532.

sowje (guězda) 498.

stadina goru 529.

stadino 499.

stadnik 537.

stanák pl. *stanky* 499.

stanica 499.

stanisko, *stanišće* 528.

→ *stare pùle* 499.

starica 533.

staranka, *starna*,

staruka 500.

staržu 500.

stobor 499.

stogy 527.

*stok*¹²⁾ 503.

stolac, *stolák*, *stolica*
500.

strach (pl. *-chy*) 500.
strachowo (město).

strachowy (wogól)
500.

*straža*¹³⁾ 500.

strég, *strégel*¹⁴⁾ 501.

strélak, *stréluik*, *strél-
no* 501.

*stréžidło (stréžowo*¹⁵⁾
501.

stréžin, *stréžno* 526.

studeň 502.

stuche pole 537.

sušnik 533.

swédato 522.

swiba, *swibela* 503.

¹⁾ Lau. Panten, w. (w dok. Pantin i Panthen = poł. *patje* lub *patina*).

²⁾ Mk. Prärlank (w.). Prelank (potok). Prelancken.

³⁾ Mk. Presek.

⁴⁾ St. M. Prilop (op. w.)

⁵⁾ Ho. Hobstin (w dok. Pusthin i Wendischen Postyn).

⁶⁾ Mk. *Rěka*, staropółabska nazwa rzeki »Elde«.

⁷⁾ St. M. Roxe, Rox-förde. Mk. Roxin (= stpoł. *rogozina*).

⁸⁾ Mk. Raguth (w dok. Rocut). — Rögnitz Röcknitz (w dok. Rokitniz: potok).

⁹⁾ Ho. Siedlitz (w.). Mk. Ziedlitz i Zietlitz (w dok. Zitlist).

¹⁰⁾ Ho. Schmark i Schmarkau (potok) = *smár-
kawa* »Fichtenbach«.

¹¹⁾ Mk. Zotzen See.

¹²⁾ Porównaj nazwę rzeki Stecknitz w Lauenburskiem: poł. *Stekuica* »Fluss aus mehreren Zusammenflüssen«.

¹³⁾ Mk. Strasen (w.). ¹⁴⁾ Ho. Stren-
glin (1475 Streggeln = stpoł. *strégelina*).

¹⁵⁾ Ho. Stresowe (op. w.), teraz jeszcze Streezer-berg = n. »Wachtberg«.

<i>swibla gora</i> 530.	<i>ul</i> 507.	<i>wolsina</i> 532.
<i>swibeli lés</i> 530.		<i>wornawa</i> 510.
<i>swibja</i> ¹⁾ <i>ludina</i> 503.	<i>wabkut</i> (pl.-ty) 477	<i>(wosa, wosina</i> ⁷⁾ 478.
<i>swibka</i> (pl. -ky) 503.	<i>wabkutje</i> 474.	<i>wyšja gora</i> ⁸⁾ 511.
<i>swidze gory</i> (dj. gury) 503.	<i>wadarty</i> (kys a. plust) 475.	<i>wyšje łazje</i> 529.
<i>swoduica</i> 503.	<i>wadot</i> 475.	<i>zabtatce</i> ⁹⁾ 511.
	<i>wagard</i> 475.	<i>zabrězje</i> 511.
<i>šir</i> 504.	<i>waglinky</i> 537.	<i>zagard</i> 512.
<i>šumawa</i> 524.	<i>wagordje</i> 530.	<i>zaglawcy, zaglawcky</i> 515.
	<i>wala</i> 533.	<i>zagory</i> 527.
<i>łaman dot</i> 507.	→ <i>wułaz</i> (-zje) 476.	<i>zagon</i> 512.
<i>łarn</i> pl. <i>łarnje</i> 527, 529.	<i>wułazje</i> (-zy) 476.	<i>zagonna</i> 512.
<i>łarnowište</i> 523.	<i>wuławje</i> (-wy) 476.	<i>zakazn</i> (-zia) 513.
<i>łarst</i> ²⁾ , <i>łarstne</i> (<i>łoky</i>) 506. 525.	<i>warch</i> (<i>warchowu</i> ³⁾), <i>warchue</i> ⁴⁾ (<i>łoky</i>) 429. 510.	<i>załaz</i> (-zje) 513.
<i>łetréwica</i> (-wica) 533.	<i>wastrowne łogy</i> 536.	<i>załusak</i> (pl. -zky) 513.
<i>tisau łog</i> 532.	<i>wasiky</i> 524. 525.	<i>załuzak</i> (pl. -zky) 513.
<i>tiscle</i> 537.	<i>wastawje</i> 476.	<i>załom, zalomje</i> ¹⁰⁾ 513.
<i>tisi łag</i> 504.	<i>wastrog</i> 521. 525.	<i>załuz</i> (-zje) 523.
<i>tisi las</i> (los) a. <i>łaz</i> 504.	<i>wele bréstky</i> 528.	<i>zamočeje</i> 514.
<i>tisje łogy</i> 528.	<i>wele gory</i> 523.	<i>zamoğyle</i> 514.
<i>tisne</i> (<i>drúwa</i>) 504.	<i>wele</i> (<i>pogony</i>) 527. 529.	<i>zapasč</i> : 514.
<i>tisowo</i> (<i>pole</i>) 504.	<i>weli, weli lés</i> 508.	<i>zapole</i> ¹¹⁾ 514.
<i>topola</i> 505.	<i>weprowa</i> 525.	<i>zapust</i> 514.
<i>trébowlica</i> 526.	<i>wez</i> ⁵⁾ pl. <i>wezi</i> 508.	<i>zaton</i> 515.
<i>trêbel</i> 505.	<i>wezi łog</i> 526.	<i>zawal</i> ¹²⁾ 515.
→ <i>tribenica, tribeni-</i> <i>šte</i> 528.	<i>wir, (wirina), wiro-</i> <i>wac</i> ⁶⁾ 509.	<i>zarický</i> 534.
		<i>zelište</i> ¹³⁾ 425.
		<i>zubr i zubr</i> ¹⁴⁾ 516.
		<i>zubrica</i> 516.

¹⁾ St. M. Sibau (stpoł., *Swibuwa*: las).

²⁾ Mk. Tarzow (w.) = stpoł. *Tarstowo*.

³⁾ St. M. Ferehau. Lau. Farchan (w dok. Verchowe). Magd. Warchau. Mk. Varchov.

⁴⁾ St. M. Verchen (op. w.). Ferchlipp (w.) = *Warch(ue) Lipé* »Oberlinden«. ⁵⁾ Mk. Wensch-See = stpoł. *węzowo jezero*.

⁶⁾ St. M. Wiersdorf: *wir* a. *wirica* a. *wirište*. ⁷⁾ Mk. Wootzen See. ⁸⁾ Mk. Wischuer i Wischür (w dok. Wiszekure = *wyšja gura*).

⁹⁾ Mk. Sablatsche (= *zabłática*: potok). Ho. Seblat (= *zabłato*). ¹⁰⁾ Mk.-Lau. Salem (1230 Salim).

¹¹⁾ Ho. Sepel (w.). ¹²⁾ Mk. Sagel (w dok. Zawal).

¹³⁾ Mk. Zilitze (op. w.) ¹⁴⁾ Ho. Zubrek i Zubrok (op. w.) = dem. *zubrak*.

žar, žarak, pl. žarky
517.
žir, žirān (dčt) 518.

žirawa, žirawa 531,
533, 535.
žirky 533.

žirne (toky) 518.
žirowište¹⁾ 518.

b) nowopolańskie.

→ baláica 429.
bárnáisté 433.
bárnü 524.
bártáina, bártce, bárt-
tnik²⁾ 433.
bauk, bauky (-üwé),
baukwy 433.
baucáina, baucje 433.
bauküwáina 433.
báz, bázi 426.
bázáinka(-ainküü) 434.
bázúisté, bázínúisté
434.
beucáina, beucje 433.
beuk, beuky, beuk(ü)-
wáina 433.
bēta (jōra) 429.
bēláica, bētüwáinka,
bētürka 429.
→ bez, bezáina 434,
532.
→ biláica 429.
→ bilān warch 429.
→ bitüwáinka 429.
blānāi 429.
blānāisté 429, 536.
blātce, blātáisté 430,
527, 528, 530.
blātü (pl. -tu³⁾) 430.

blaiza (lazüwáina)
528.
blaižān (blaižni) goj
430.
blaižky lang, 430.
blaižne, jōrāi a. djal.
gūry (nie jōry) 430.
blaižne žiláisté 430.
bog(ā)náisté 429.
bogua (-nū), boguāi-
na 429.
braud 433.
brēstáina, brēstānāisté
431.
brēžáina, brēžānāi-
ca⁴⁾ 432.
→ brēzi lug 432.
brist⁵⁾, bristela 431,
530.
bristky 524.
briza (pl. -zé) 432.
brizáina, brizáinka
432, 527.
brizānāica 432.
→ bržē łajāi a. łaj-
küü 432.
→ brōst, brōstāk
431.
→ brōstānāisté 431.

→ brōžáina 432.
brüd (pl. brüdü) 432,
464.
brüdük 433.
→ brüd 432.
bübüisté 431.
bübüláica (-náica)
431.
bübüwkāi (nie -ky)
431.
bübüwnāisté 431.
→ bystráica, bystrái-
na 434.

čárnáica⁶⁾ 434.
čárwēna (swüdnáica)
435.
→ čerunáica (pl. -aicé)
426, 434.
→ dabáica, dabáina
435.
→ dabcaína 435.
→ dabné (jōrāi) 436.
dābrāicu 440.
→ dabrüwa (-ürka)
436.
dāng i dāngjy (pūjün)
437.

¹⁾ St. M. Zerwist (op. w.); porównaj nazwę miasta Zerbst (w dokum. Ziervisti, Zirvisti etc.) w Księstwie Anhalt. ²⁾ Ho. Bardin. Mk. Barz. ³⁾ Mk. Flath i Flaten-wiese. ⁴⁾ Mk. Bressenitz (w.). ⁵⁾ Mk. Briest. Bristow. ⁶⁾ Mk. Zarn-see i Zahren-see (jeziora) = čárne (jezero). — Rzeka Seege pod Chärtowiem (Gartow), w Star.iej Marchii teraz Zehre-Graben, była podług Henniga po polańsku nazywaną Cera (Zera): porównaj dłuż. cera, głuż. čara > Strich, Kanal <.

- dauje* (püjüny) 437.
dauje (tokái) 437.
daujy wüstrüg 437.
däüüca, dädäüna 436.
deupa (pl. -pái) 439, 497.
didäüca, didäüna 436.
*didküwé*¹⁾ (nie *didkowe*) (püjüny) 436.
dit, ditäi 436.
dob, dobäi, dobäüca (-äüna) 435.
dobak, dobakäi, dobkäi 435.
dobcäüna 435.
dobje (tokäi, lęda) 528.
dobrüwa (-üwka) 436. → *dotkäi* 437.
*dör*²⁾, *dörak* 439, 440.
dördüsté (-näüsté) 440.
döran (djal. *düran*) *toğ* i *teug* i *toz* 439, 440.
dorcäüna 532.
dorei (-eje) 438.
dörna zeläüna 440.
dörne tokäi (djal. *teky*) 439.
dörske (püjüny) 440.
drüwa, drüwäüna (-äüsté) 439, 504. → *dräzäüna* 438.
drönäüsté, drönkäi 438.
*drëwäüna*³⁾, *drëwäüsté*⁴⁾ 439, 534.
drëwä 439.
drezäüna, dreznäüca (-äüna) 438.
drin, drinak, drinäüsté 438.
drinkäi 438.
driwäüna (-uka), *driwä* 439.
drowäüna, drowü 439. → *dub* (pl. *duhy*), *dubi* (lës) 435, 528, 530. → *dubüca* (-äüna) 435. → *dubcäüna, dubieje* 435. → *dubna* (rëka) 436. → *dubrüwa* (-üwka) 436. → *dubüwäüna* 436.
düt, düthäi, dütak 437.
düläüca (-äüsté, -näüca) 437, 438.
dülnc nänckäi 473.
 * * *
dörnäüca (stsl. *dwornica*) 420.
dwaräi (djal. *darái*) 420.
dwarnäüca, djal. *dwarnäüca* (stsl. **dwornica*) 420.
eudörne (püjüny) 507.
eudümak (-mký) 507.
eujör 528.
eujüla (pl. -lé), *eujälü* 507, 524.
eujündi 523.
ekrëmin(n)é (püjüny) 507.
eumärcje 508.
caposturje 508.
eustanäüca 508.
eustawak 508.
gärbenäüca 446.
gärmäüsté 447.
gäumäüsté (-näüsté), *gäumua* (-näü) 447.
gëumäüsté (-näüsté), *gëumua* (-näü) 447.
gëusternäüca 525, 527.
 → *glub, glübüké*⁵⁾ (tokäi) 441.
*glüna*⁶⁾ (-näü), *glüinäüsté* 441, 442.
glüinuk, glüinka (-käi) 441, 442.
glüwäüna (-äüsté) 441. → *glüb* 441. → *gnäitkäi* 535.

1) Ho. Dätgen (w dok. Dödeke). 2) Nazwa *dör* resp. *dö ün* (*dörny*) *toğ* jest w licznych wsiach poł.-wendyjskich przetłumaczona na niemiecką: »Grashof, Wiesent of«. 3) Mk. Drevin. Drevenssee.

4) Mk. Drewitz. 5) Mk. Glambeck. Glambike loug.

6) Glein (poł. *Glaina*) jest podług Śafařika II, 593 (w nem. tłum.) nazwę połabską głównego miasta Lüneburg (*Linoğurd* i. *Lioğord*?, por nazwę sz. zepową Lini, Lingones = Lünchugones [Atam Bremensis] i Linones [Eginhardus] = poł. *Lini* i *Linjane*).

- gnatíkē* (*kosāi*), *gnāt-kāi* 524.
godāistē 440.
 → *gogolāistē* 442.
goj 440.
gōva (-*rūi*, *gōrāicā* (-*āina*) 443/4.
*godāistē*¹⁾ 446.
gōēlic (-*āina*, -*āistē*²⁾) 444.
gōka (-*kāi*), *gōrnāicā* 443/4.
gōrskē (*pūgūny*), *gōrūwāinu* 443/4.
gōša (*tauza*) 522.
gōsē i *gōsjē* (*pūll*) 440, 521, 528.
gotāi, *gotik* (nie *gotāik*) 441.
 → *grabāicā* (-*āina*, -*āistē*) 445.
graucāi, *grauk*, *grau-sa* (-*āicā*) 447.
grauska, *grauswa* 447.
greben, *grebenāicā*³⁾ 446.
greucāi, *greuk*, *greusa* (-*āicā*) 447.
greuska, *greuskāi*, *greuswa* 447, 523.
greusiwāina (-*wādīcā*) 447.
grob, *grobāk*, *grobūi* 445.
- grobāicā* (-*āicē*), *grobāina* (-*āistē*) 445.
 → *groby* 530.
gromola, *gromodnē* (*pūgūny*) 446.
 → *grūzan wagāt* i *wagāt* 447.
gūjūlāistē (-*nāistē*, -*ūwāistē*) 442, 525.
*gūla*⁴⁾ (-*āicā*, -*āistē*) 442/3.
gūlē (*pūgūny*) 528.
gūlka 442.
gūmūla (-*lē*, *gūmūlka* (-*kāi*) 443.
gūn 535.
 → *gūšē* i *gūsjē* (*pūlī*) 440.
gūst, *gūstāinka* 444, 531.
gūstāinkāi i *gūstāinky* 444.
gūstnāicā 409, 444.
gūzd, *gūzdān*, (*pūgūn*) 448.
gūzdān koł 448.
 → *gūzdān tag* 448.
 → *gūla gūlāicū* (-*āistē*) 442/3.
 → *gūra* (-*ūicā*), *gūrka*, *gūry* 443/4, 469, 502.
 * * *
gleupy 427.
- gūw*, *gūwony* 427.
gūjūlnāicā 421.
cheulāistē, *cheudē*⁵⁾ (*pūgūny*) 448.
chlēw *chlēwāistē*⁶⁾ 448.
 → *chliw* 448.
chrost 449.
*cliūjua*⁷⁾ (-*nāicā*) 390, 421, 448/9.
chūst, *chūstāc* (-*āina*), *chūstje* 449.
 → *chytārnāicā* 449.
jadla 452.
jaiwa 450.
 → *jāmelje* 526.
jemelāistē 450.
jezērū, *jezīrkū*⁸⁾ 452.
jīlen, *jīlenāicā* (-*āistē*) 452.
jīzorū 536.
joblūu (-*ūna*, -*ūnāc*) 450.
joblūu(n)ē (*lēda*) 450.
joblūnka (-*kāi*) 450.
jognēdūwāina 450.
jołūwāina 450.
joma a. *jomó*, *jomka* (-*kāi*) 450.
jomnāicā 450.
jo rūjūzd 451.
josela, *josela* (*mālnāicā*) 451.

¹⁾ Mk. Gardist (1271). ²⁾ Mk. Görgelin (op. w.).

³⁾ St. M. Grieben (w.) i Grävenitz (w.). ⁴⁾ *Gūla* także niem. Gartower Forst (powiat Lüchowski). ⁵⁾ St. M Chüden (w.).

⁶⁾ Ho. wsie Cleve i Cleveez (1460 Kletetze). *Chlēwa* jest także połabska nazwa miasteczka meklemburskiego »Neustadt«.

⁷⁾ St. M. Cheine (wieś i las). ⁸⁾ St. M Gieseritz (= stpoł. *jezerica*); do tego nazwa połabska jeziora i miasta Arendsee: *Wlāstūjskē* se. *jezērū*.

- joscláicu* (-aicé) 451.
joselja a. *josela* (rě-
ka) 451.
josénkái 538.
joséna a. *joséna* (rě-
ka) 451.
josén(n)a (*jöra*) 451.
josén(ny) (*streamín*)
 451.
*josin*¹⁾, *joséni*, *josna*
 451.
jostérái (loc. *jostérach*)
 a. *jostérai* (loc. *jo-
 stérach*) 451.
jostéraina (loc. *joste-
 ráinaen*) 452.
josteri (*josterje*) 526.
jostreby 451.
*jowör*²⁾, *jowöráica*
 452.
joz (-ák), *joziska*
 (-skü) 452.
kábát (pl. *kábtái*) 460.
kábáták (pl. *kábátky*)
 460.
káj, *kájje* 460, 531.
káiseláina (-áisté) 461.
*káib*³⁾, *káibáica* 455.
kár, *kárcák* (-cákky)
 (*kárckky*) 460.
kárcáina 459.
kártái, *kártüwé* (*to-
 kái*) 459.
kauráica, *keuráica*
 422, 460.
- keukó*, *keukunáisté*
 459.
keunáica 460.
kłauac (pl. *kłaucái*)
 421, 454.
kłanóica 451.
 → *kłan* (pl. *kłanái*),
 454.
 → *kłanáisté* (-üwái-
ća) 454.
 → *kłast* (-ái) 455.
kłeposty (*dob*) 455.
kłisnáisté, *kłistnáisté*
 455.
klódje 531.
*kłon*⁴⁾, *kłonái*, *kłon-
 náisté* 454.
kłonské (*püjüny*) 454.
kněžjé a. *knędzjé* (*to-
 kái*) 460.
 → *kñuzjé* a. *kñudzjé*
 (*pule*) 460.
 → *kobaláica* (-náica)
 456.
 → *kobaláiky* (-an-
*ky*⁵⁾) 456.
koł (pl. *kołái*), *kołák*
 448, 453, 504.
koláina 452.
*koláisté*⁶⁾ (-náisté)
 453, 536.
kołk, *kołnik* 523, 534.
komái, *komenc*⁷⁾ (*ko-
 minc*) 453.
komináisté (-nák)
 453/4.
- komini*, *kominkái*
 453.
koppáina 454.
kos, *kosái* 454, 504
 i cz.
krai 460.
kraiwáica (-aicé) 459.
kraiwáina, *kraiwé*
 (*püjüny*) 459.
kraiz, *kraiznáica* (-ái-
sté) 459.
kraizny (*püjün*) 459.
krémái, *krémáik*, *kré-
 mín*⁸⁾, *kréminác*
 458, 530, 536.
krémináisté, *kréminé*
 458.
kri 460.
kroj, pl. *kroje* 536.
*kropáica*⁹⁾ 458.
 → *krug* (pl. *krúgy*),
krúgywáisté 457.
 → *krupáica* (pl. -ai-
cé) 458.
 → *krupé* *joselaicé*
 451, 458.
*kübaláica*¹⁰⁾, *kübali*
 (*kos*) 455/6.
kütüréce 456.
kümoráisté, *küpornü*
 456, 529.
künac (pl. *küncái*) 456.
küni zur 531.
 → *kapáina* 454.
küparnáisté (*küpar-
 náica*¹¹⁾) 457.

¹⁾ Mk. Gessin. ²⁾ St. M. Jübar. ³⁾ Mk. Kolbow (= stpoł. *Kälbowo*).
⁴⁾ St. M. Kleyn (okolica). ⁵⁾ Mk. Kublank (w.).
⁶⁾ Mk. Költz. Költzsch. Kölsch-Bruch. ⁷⁾ St. M. Kemnitz (stpoł. *Kamenc* a. *Kamenica* »Steinbach«).
⁸⁾ Mk. Kremmin. Kramon (= *kramon*). ⁹⁾ Mk. Krepz i Krembz. Krams (1558 Krampzter See).
¹⁰⁾ St. M. Köbbelitz (stpoł. *Köbäliva*).

¹¹⁾ Mk. Köppernitz (= stpoł. *Köppärnica*: potok.)

<i>Küpronáica(-áina)</i> 457.	<i>tauzák, tauzkái</i> 465, 525.	<i>tüm</i> ⁸⁾ (-mäi), <i>tümák</i> (-mkái) 464/5.
<i>Küpráina</i> 457.	→ <i>tawái</i> 462.	<i>tümuáica</i> 465.
→ <i>kys</i> (-ái), <i>kysák, kysky</i> 454/5, 504.	→ <i>tazac</i> (-ák), pl. <i>tazeci</i> (-kái) 461.	→ <i>tazac</i> (-zcai), <i>tazac</i> (-zkái) 461, 526.
<i>küsi</i> (<i>tog</i>) 457.	→ <i>ta⁴⁾</i> a. <i>tazi</i> (nie <i>lanz</i>), <i>taze</i> 461.	* * *
<i>küstréwa, küstrówa</i> 457.	→ <i>taziwáina</i> 528.	<i>Łábí</i> n. Elbe.
<i>küsürwáina, küsüwé</i> (<i>püli</i>) 457, 526.	<i>tekái</i> 526.	→ <i>lada, ladáina</i> 450, 462/3, 503.
<i>kütaláica</i> 457.	→ <i>teubica</i> ⁵⁾ 465.	<i>laináica</i> ⁹⁾ 463.
<i>küzla</i> (<i>góra</i>) 538.	<i>teucje</i> (<i>teucje</i> ⁶⁾) 465.	<i>laipái</i> (<i>laipáica</i> (-áina)) 464, 537.
* * *	<i>teug</i> (pl. <i>teujyi</i> <i>teujái</i>), <i>teuzák</i> 440, 465.	<i>laipi</i> (<i>brüd</i>) 464.
<i>klépa</i> (pl. -kái) 455.	<i>teuza</i> (pl. -z'é), <i>teuzác</i> (-áica) 465/6.	<i>laipi</i> (<i>los</i>), 464.
<i>klínkernáica</i> 422.	<i>tokái</i> 529.	<i>laipja</i> (<i>góra</i>) 464.
→ <i>ko⁷⁾</i> 422.	<i>tokánáica</i> 462.	<i>laipje</i> (<i>püli</i>) 464.
→ <i>kürceir</i> (<i>kürceir</i>) 422.	<i>ton, Tony</i> 474, 526, 529, 530.	<i>laipka</i> (nie -ko), <i>laipkái, laipnáica</i> 464, 537.
→ <i>ta¹⁾</i> , <i>tajái</i> 461.	<i>torái, toráica, torka</i> 462.	<i>lánáica</i> (-áisté ¹⁰⁾) 466, 423.
→ <i>ta²⁾gütowkái</i> 531.	<i>toz</i> (-ái), <i>tozáina</i> (-áisté) 462.	<i>lánje</i> 511.
→ <i>ta³⁾güwáina</i> 461.	<i>tozák</i> , pl. <i>tozky</i> i <i>tozkái</i> ⁷⁾) 462.	<i>ładáina</i> 463.
<i>ta⁴⁾isáica</i> ²⁾), <i>taisonkái</i> 466.	<i>toziwáina</i> (-náisté) 462.	→ <i>lës</i> 463.
→ <i>ta⁵⁾ku</i> ³⁾ , <i>ta⁶⁾kái</i> (<i>ta⁷⁾ky</i>) 461, 464.	<i>tübüdáisté</i> 464.	<i>lësuáica</i> , 463.
→ <i>taubica, taubno</i> 465.	→ <i>ta⁸⁾</i> , <i>tajái</i> 461.	<i>lëstja</i> (<i>góra</i>) 463.
<i>taucje</i> (<i>taucje</i>) 465.	→ <i>ta⁹⁾jüdü¹⁾</i> 461.	→ <i>lëska</i> (<i>loska</i>), pl. <i>lëskái</i> 463, 532.
<i>taug</i> (-gái) 465, 503.	→ <i>ta¹⁰⁾ka, ta¹¹⁾kái</i> (<i>ta¹²⁾ky</i>) 427, 439, 461.	<i>lëstáina, lëst(á)ináica</i> 463.
<i>tauzá</i> (pl. <i>z'é</i>), <i>tauzác</i> (-áica) 465/6.		

¹⁾ Mk. Lang (las). ²⁾ Mk. Loosen (w dok. Loysen: *Łysinu*. i Loitz (w dok. Loysewitze: *Łysowica*). ³⁾ Mk. Lank. Lanke) Lancken. Lancken. Lankow. Lankwitz (1491 Lankevitze: *Łakowica*). Lan. Lankau. ⁴⁾ Mk. Lansen, Lanser See. ⁵⁾ St. M. Lubitz (stpoł. *Łubica*). ⁶⁾ Lorentz, Archiv f. slav. Phil. 24, 7 podaje inną etymologję jak ja (str. 465): Lucie = pol. *luce* = stsl. *lučje* od pol. **luk* = lit. *laikas*, stniem. *loh*. ⁷⁾ St. M. *Łozky* (Peffinger *Lósdý*), pol. nazwa miasta Salzwedel. ⁸⁾ Mk. Lühm (potok i las). ⁹⁾ Lau. Leine (npoł. *Laini* se. *pütük* »Schleienbach«) i Linau = stpoł. *Linawa* »Schleienbach« (wieś i przytok rzeki Stecknitz). ¹⁰⁾ Ho. Lenste (w.).

- löstje, löstüwáina, lösti (teug)* 463. 521.
 → *lis, lisjë (blañe)* 463.
los (las i lasák¹) 464, 508.
 * * *
lifki (lifky), lütki (lütky) 723.
 → *ładnik (-niky), ładüwac* 467.
 → *müdäwüwáica* 526.
mäisnáina, mäisüwáina 471, 508.
maiza 471.
matküwnáisté 468.
mána a manó, manáica (pl. -aicé) 468.
märsüwáina 471.
mäsáica 534.
mäsáina²), mäsi waz 471, 508.
médüwáica (-áina) 467.
médzé (nie mädzé) 467, 491, 530.
 → *médz(u)-düle* 467.
 → *médz(u)-kaláisté* 467.
méláizna (-náisté) 468.
mélau (pütük³), mël (-ák) 468.
mélüwáina(-áisté) 468.
menrawa 470.
müdwidak 467.
müdza, müdzak 467, 469.
mülan (pütük) 468.
mülnáisté, mülüwáisté 468.
moláica (pl. -aicé) 423, 466.
moláina⁴) (pl. moláinüi i moláiny) 423, 466.
 → *moğalowiüa* 535.
moláinüka 468.
molkarka (pl. -ackái a: -ácky) 466.
 → *mokráina* 536.
möráica (-áina⁵) 470.
mörawu (-wka) 470.
möré, mörí 470.
morwáisté 470.
müca, müwáidt (-dtü) 469.
mücáldáisté (-áináisté) 469.
mücar 469.
*mücar (nie mücor = stsl. *močiv⁶)* 469, 534.
mücé 469, 532.
müğáta⁶), müğaláica 468.
müğátka, müğälüwáica 468.
mükar düü 534.
mükru müdza 469.
mükráina⁷) 469.
mükre müdzé 525.
müst (pl. müstá) 470.
müstáina 533.
müstak (gen müstka) 470.
müstik 535.
 * * *
mike 423.
 → *nabröstáina* 471.
 → *nadséje* 473.
naica (pl. -wái, naiwáica) 473.
naüwka (pl. -kái) 473.
naüza (rëka), naüz(an) düü 473, 522.
naüzüáica 473.
naüzic (püğüny) 473.
 → *naüzic a. naüzic (puté)* 473.
naüzüdüü 473, 522.
nobëlowáina (stsl. nobëlavina) 471.
nobrizáina (loc. -ä) 471.
nodboguü 472.
nodörje 472.
nodpaní 472.
nodrawáisté 472.
nojüzdje 472.
noktodáisté 472.
notozje 472.
nomédzé (nie nomi-dzé) 472.
 → *nopati* 472.
nöráica, nörüwáinüka 474.

¹) St. M. La(a)tzke. Lee(t)ze. Losse (wsie). (staw). St M. Messin (op. w.). Mk. Möschen. Mossen-see.

²) Ho. Messien

³) St. M. Mellin (w.).

⁴) St. M. Mallehn (op w.). Mo m-

cke (potok): czy to połabskie *Moláinüka* a. *Malinüka* »Himbeerbach«?

⁵) St. M. Meritz (op. w.). Mehrin (w.).

⁶) Ho. Mucheln

(1342 Muggghelen).

⁷) St. M. Mäckern (w.).

- nosilüwáina* 472.
notánáíca 474.
nüwáina, nüwé tony
 474.
nüury toz 538.
 * * *
no pic 471.
 → *pädüt, pädüli* 483.
 → *pagoláíca (-áina)*
 83.
 → *pájöräi* 485.
 → *pågornáíca* 483.
 → *págotje* 483.
 → *págün* 485.
 → *pánáíca* 486.
 → *pánáikwa* 487.
pánky 522. 523. 532.
 → *pápaísté* 487.
 → *paplnáíca* 487.
 → *páptátje* 484.
 → *pápuwúáísté* 487.
 → *párcüüwáina* 487.
 → *pártag, pártug*
 490.
pársawa ¹⁾ 537.
pásak (bety pásk) 481.
 → *pásody* 537.
pátün, pátünáísté 484.
pätük 483.
paustáini 491.
pausty (pügün) 534.
 → *pawástrüwje* 484.
 → *pázárje* 485.
pěsci teuy 532.
pěsci pláwák 531.
penstáina 491.
peuste (sédto) 521, 523.
pic ²⁾ 481.
pláclie i pláské (pü-
li) 482.
pláclie (pügünny) 533.
pláwac, pláwáina
 (-áísté) 482.
plēs³⁾, plēsánáíca 482.
plēsaiw(y) wuz 482.
plóst, plóstái 463,
 481.
plüclie i plüské (pü-
li) 482.
 → *podziláísté* 485.
poláísté 479.
ponáíca 486.
popart (-ort) 479.
popörtáinu, popör-
tnáísté 479.
poráídlü (pl. -dlu)
 480.
poráísté (-náísté) 480.
poraté (pügünny) 480.
pördét⁴⁾, pördüt (dj.
pördot) 490.
porčeje ⁵⁾ 484.
poró, pl. porái ⁶⁾ 480.
porporné (kösái) 479.
pörpost ⁷⁾ 490.
porpore 479.
porpört, porpörtne
 (kösái) 479.
postárnáíca 480.
postwa, postwáina
 (-áísté) 480.
prácher, prácheía lub
prácherüwa göra
 425. 521, 532.
prácheía (stüdzá)
 533.
prácheri (losák) 528.
prailáie 489.
práiwáigün(n)é (to-
kái) 490.
préác, préacánáíca
 489.
préacé (pügünny) 489.
prédák, prédky 488.
prédzár (-árak), préd-
zárüwáinu 488.
 → *prédzir* 488.
préjáiinka 488.
préjáiísté 529.
préjün, préjünáísté
 488. 529.
préjüzd 524.
prék(á)náíca 489.
 → *prékus (pl. -sé)*
 489.
 → *prékyná (prétjy-*
na) 489.
préwáz 488.
préwóra 488.
pricác 489.
 → *pricné tújy* 489.
 → *pridzirák* 488.
prítog 488.
prítug 488.
prisék 488.
 → *prüwáishé (pügün-*
ny) 490.
 → *prüwásnáíca (pl.*
-áicé) 490.
prüwáz 488.
 → *prüwináíca* 525.
prüwóra 488.

¹⁾ Mk. Parsow. ²⁾ Mk. Peetsch (w.). ³⁾ St. M. Pleetz. Mk. Pleetz (w.). ⁴⁾ Mk. Perdöhl. Ho. Perdol (1220 Prodole, Pridole). ⁵⁾ St. M. Paris (op. w.). ⁶⁾ Ho. i Mk. Parin (= stpol. *parina*); do tego Purnitz (potok w St. M.) = pol. *Pornica* a. *Pornáíca* »Sumpfbach, Moorbach«. ⁷⁾ Porównaj Ho. Peerkopp (= stpol. *prokop* a. *prékop*).

→ *prüwälsnäistē* 490.
prüsāk 491.
 → *prüsākyna* (*prüs-*
sjatjina) 491.
prüsänäistē 491.
prüsēk ¹⁾ 491.
prüsü, *prüsüwē* (*pü-*
li) 491.
prüsüwnäistē 491.
pübrēzi (-*zje*) 483.
püdbrizje 485.
püdfjördi (-*rkäi*), *püdfjörnäicē* 485.
pügfüläicā (-*äina*), *pügfülje* 483.
pügjün (pl. -*ny*), *pügjünäistē* 429, 486 i cz.
pükremēnäicā 483.
püläicā 486.
pütang 538.
püli 486 i cz.
 → *pütug* 483.
pütüwäicā ²⁾ 486.
pünäicā 486.
pünäikwa 487.
püpel (pl. -*elē*), *püpeläicā* 487.
pürobāk (pl. -*bky*) 484.
püsēcē 484.
 → *pustē mēdzē* a.
pusta mēdza 491.
 → *putänäistē* 481.
 → *putē* (*uäizē* a.
uäiznē p.) 481.
 → *putik* (nie *putaik*)
 481.
pütük 484, 486 i cz.

→ *püdgard* ³⁾ 485.
 → *püdtözje* ⁴⁾ 485.
 → *püdstreumēn* ⁵⁾
 485.
 → *püdwärsje* 485.
 → *pule* 460, 499.
 → *pütözje* 483.
 → *pümarwnäistē*
 484.
 → *pümedzje* 483.
 → *püsad*, *püsada* 484.
 → *püsic*, *püsicēnka*
 484.

* * *

Pügülac (stsl. **po-*
golsь: gola, 442
 Nr. 44a): n. Pu-
 gelatz, (góra na
 wschodnio-połu-
 dniowej granicy
 powiatu Olszynie-
 skiego).

* * *

püküläicā 423.
pēuz i *pez* a. *pēndz*
 i *pedz* 427.
pletki (*pletky*) 424.
pinkelnäicā, *pinke-*
näicā 424.
poläicā, *polnäicā*
 (-*äicka*) 424.
ponäicā 425.
pötki (*pötky*) 423.
prür 425.
pülnäicā 424.

pümüst 425.
pütänäicā 425.

řapäistē 493.
řaldäi 532.
řaudäistē 494.
řaudan (*war* a. *pü-*
tük) 494.
 → *řaudan wir* 494.
řaudnē (*řokäi*) 494.
řaudüwnäistē 494.
řaucnē (*řokäi*) 525.
řäväina 494.
řeväina 492.
ředör 492.

řepäistē (nie *řipäistē*)
 492.

řepuc ⁶⁾ (*pügjünj*) 492.
řes(i), *řesje* 492.
řeudäistē 494.

řeudan (*war* a. *pü-*
tük) 494.

řeudnäicā, *řeudnē*
 (*řokäi*) 494.
řeudüwnäistē 494.

řibrawka i *řibrowka*
 492.

řügjülē 492.

řügjüz, *řügjüzje* 492.
řükäistē, *řükäitä* pl.
 -*täi*) 493, 524.

řükäitäina (-*äinka*,
 -*äistē*) 493.

řükäitänäicā (gen. -*äi-*
cē a. -*äicē*) 492 3.

→ *řük(a)läina* ⁷⁾, *řük-*
täina 493, 535.

¹⁾ Mk. Proseken (stpol. *prośk*).

(=stpol. *połowica*).

³⁾ Ho. Putgarten (w.).

⁵⁾ Porów. Ho. Plügge (1332

i Petluis (1249 Patluse i Putluse: *püdtuzje*).

⁷⁾ St. M. Rockentin (w.). Mk. Rukieten. Roggentin.

Ho. Rettin (w dok. Raketin i Rücketin).

²⁾ St. M. Pollwitz

⁴⁾ Ho. Putlos

Padeluche: *püdtug*

⁶⁾ St. M. Reppen

⁷⁾ St. M. Rockentin (w.).

rüla, rüláica 491,
536.
rüw, rüwái 493.
→ sadáisté 495.
→ sadüwü (püli)?
495.
→ sanne (jörkäi, kō-
sái) 496.
→ sanny tug 496.
sar, sarái 504.
saucha gōra 426.
sauchē püli 522.
sauchy düt 502.
saus, sause, sauso,
502.
sčálláisté 495.
sčnnáisté 495.
sčnáica (-áisk-ü, ái-
sté) 496.
sčnnē jörkäi 496.
sčtáina 503.
seucha gōra 502.
→ seuchē lydū 533.
seuchy düt 532, 535.
seuchy düt 502.
seuchy koł 530.
sezne kōsü 454.
sčjör(č)láina 503.
sčnáica (pro sčnáica?)
496.
→ sitáina (-áinka)
496.
→ sitnáica (-áisté)
496.
→ skapáina 496.
→ *skapy: wü skap-
pach 496.
→ skapē (püjüny),
skapy přējün 496.

stámáisté 497.
stáménē (kōsü) 497.
→ stámčuka (pl. -min-
küi) 497.
→ stámináica 496.
sláiwáina (-áinka,
-áisté) 497.
sláiwka (pl. -ká) 497.
smáreje (smáreč),
smárkái 497.
smüláisté(-náicu) 497.
sod, sodái 494.
sodzái (wü sodzóch),
sodzáina 495.
→ sokülnáica 498.
sopánáica 498.
→ stadináisté 499.
starnáica 500.
stárwánáisté 502.
starza, starzánáisté
500.
starznik 537.
stardín 502.
stonáica (-áisté) 499.
storza, storznáisté
500.
storáica 499.
storē (püli), storē (tq-
ká) 499.
stowáisté, stowák, sto-
wé¹⁾ 499.
stowky 524, 534.
→ stráq, stráqün 501.
→ stráqüwáina 534.
→ strámmái, strámm²⁾
501.
strátáina 434.
stranga (pl. -já) 502.
straumái, strámmín³⁾
501.

→ stráumisko (-iskü)
502.
→ strázisk(ü)
527.
stréjēl, stréjündáisté
501.
stréjy 527, 529.
strélnáisté (no strél-
náistái) 501.
→ strémái, strémín
501.
strámmín 451.
strétáina 434.
strézait(ü) 501.
strézna a. strízna (jō-
ra) 529.
strízna (tōka) 498.
strízne jōrú 498.
strízny düt 498.
strig, strigel 501,
521/2.
strōq, strōqün 501.
střolnáisté (no střol-
náistái) 501.
stroza 500.
stül(ā)k 500.
sükülnáica 498.
sükülne deupái 498.
sükülwē deupái 498.
süli 498.
sünáica 503.
süpāl, süplē 498.
süsán düt 498.
süsna a. süsnja gōra
498.
süsno, pl. süsnái 498.
süwje (gňozda) 498,
223.
swáiba, swáibáina,
swáibcla 503.

¹⁾ Lau. Stove (w.). Mk. Stove. Staveniza rivulus t. j. stoł.
stawnica = n. »Dammbach«.

²⁾ Mk. Strahmin Pohl.

³⁾ Mk. Strumin (stoł. strumin; jezioro).

- swaibi taug, swaibja*
ladaina 503.
swaibje bärnästé 535.
swaida, swaidau taug
 503.
swaidela; swaideli
gord 503.
swostcina 504.
swüdnäica 435, 503.
 * * *
sikära 426.
sikärnäica 426.
skäkanac, skäkandäica
 426.
Słowan 427.

taimäisté, taimändäica
(-äisté) 504.
taiscia (jöra), taisclé
(kysäi) 505, 538.
taiscläina 505.
taiscli taug 505.
taiselka (pl. -käi) 505.
taisi kol, taisné (pü-
li) 504.
türjüwäisté 506.
tärn, tärnäisté 506.
tauräica ¹⁾ 507.
trëbäina, trëbenäisté
 506.
trëbes 505.
tren, trendisté, trenü-
wäisté 506.
trest, trestäina (-äi-
sté) 506.

treständäica ²⁾ 506.
trimsa, pl. trëmsäi
 434.
tribäina, tribel, tri-
benäisté 506.
tribüwläica 526.
tükändäisté 504.
tüpäina (-äinka, -äi-
sté) 505.
tüpiik, pl. tüpäiky
 505.
tüpinäisté 505.
tüpiila, tüpäläina
 505.
 * * *
töterndäica ³⁾ 426.

wäbdör 477.
wablätü(-tü) 474.
wabör, waböra, wä-
böräisté ³⁾ 474, 531.
wäbrüdje 475
wädlüt, wädlüac 475.
 → *wagat* ⁴⁾ 428, 447.
 → *waguläisté* ⁵⁾ (-näi-
 sté) 428.
wagänäisté 477.
wagordí (-dje) 475.
wagjöräisté 475.
wagjöräläina (-ränäisté)
 475.
wäijöräläina 475.
wäinäica 509.
 → *wäisi tuj* 511.
wäisja jöra, wäisje
(länje, püli) 511.

wäisna (pl. -uë^{b)}) 509.
wäisentug) dük 509.
wäkrëndi (pl. -miné)
 475.
wäkühliica (-äisté) 475.
wäkühnäica (-näisté)
 475.
wäläisté, wälänäica
 509.
wälenzje 476.
wälügjörnäica 510.
wämcläisté 450.
wäplüt, wäplütuk (pl.
-tky) 476.
wäpolen, wäpolenäi-
sté 476.
wäpüli ⁷⁾ 476.
wär, wäräina (-äisté),
wärüwac 517.
wärbäica (-äina, -näi-
äica) 510.
warsuk (pl. -skky) 510.
warsura ⁸⁾ 511.
wärsné (kysäi a. pü-
jüny) 511.
wäsa, wäsäina (-äi-
ka, -äca) 478.
wäsdü, wäsäikäi (dj.
wäsikäi) 531.
wäsäikäi 528.
wästrüg 437, 478.
wästrüw (-wak) 478,
 479.
wästrüwky 526.
wästrüwndäica 479.
wästrüwnc (tojkäi) 479.

1) St. M. Thüritz (stpoł. *Turica* = n. »Aue, bach«).

2) Mk. *Triznica* aqua (w dok.) = *trestnica* (potok).

3) Ho. Weberin (stpoł. *wäborinu*: łan). ⁴⁾ Mk. Wangelin (stpoł. *wagalina*) ⁵⁾ Mk. Wangelitz-See (*wagalic*) i Ho. Wangels (w dok. Wanghelte).

⁶⁾ Lau. Fitzen (w dok. Vit-in). Mk. Vietzen (w dok. Vis-ne.) ⁷⁾ St. M. Wöpel (stpoł. *wäpole*).

⁸⁾ Mk. Warsaw (w.); porównaj nazwę miasta Warszawy.

- *wāstružāina* 479.
 → *wāstružela* (-elāina) 479.
watük (pl. -kāi) 476.
wāursi = *wāusī* 479.
*wāzor*¹⁾ 477.
waul 531.
 → *waz*²⁾ pl. *wazāi* 382, 387, 402, 508.
 → *wegūt* 428.
 → *wegālāistē*, (-nāistē) 428.
wēufjör (pl. -rāi) 507.
wēufjörük (pl. -örkāi) 507.
wēufjör(ē)lāina 507.
wēufjörnāistē 507.
*wēufjün*³⁾ (pl. -nāi) 507, 523.
*wēulāina*⁴⁾ (-āistē) 508.
*wēupor*⁵⁾ (pl. -rāi) 508.
*wēustāina wēustje*⁶⁾ 508.
wīla (*tōka*), pl. *wīlē* (*tōkāi*) 526, 529.
wīli, *wīli* (*los*⁷⁾) 508.
wīprūwa 525.
 → *wīrāistē* 509.
 → *wītāistē* 509.
- wogūt* 428, 500.
wogālāistē (-nāistē) 428.
*worān*⁸⁾ (*pütük*) 510.
*wornāicu*⁹⁾ (-āistē) 510.
wornūwē (*pült*) 510.
wūgūnāistē 477.
 → *wugūt* 428.
wūgjörēlāina 475.
wūgūt (pl. -ty) 475.
wūkūlāicā (-āistē) 475.
wūlsa, pl. *wūlsāi* i *wūlsē* 477, 530.
wūlsāicā (-āina¹⁰⁾, (-āinka) 477.
wūlsāina 532.
wūlsja gōra a. *wūlsjē gōrāi* 477.
wūlska, pl. *wūlskāi* (*djal. -ky*) 477.
wūpoldistē, *wūpoldnāistē* 476.
*wūrlē*¹¹⁾, *wūrljē* (*gnēzdū* a. *gnōzdū*) 477.
wūsa, *wūsāi*, *wūsāika* (-āina, -ela) 478, 524, 528.
wūsela (*gōra*) 527.
wūsēk (pl. -čkāi) 476.
- *wūsijkāi* 529.
wūstrūg 478.
wūstrūw, *wūstrūwic* 478, 529,
wūstrūznāistē 478.
wūsludāicā, *wūsūw-nāicā* 478.
wūsi resp. *wāursi* (*pūjün*) 479.
 → *wūzkē* (*pūjünj*) 429.
 * * *
- Wūgōrūwka* („Aalfluss, Aalbeck“; pol. *wogjör*¹²⁾ stł. **agr* „Aal“): polabska nazwa rzeki Aland, i od niej pochodzi polabska nazwa miasta nad nią położonego *Wūgōrūwky* (pl.), niem. Seehausen.
 * * *
- wūkūlnāicā*¹³⁾ 423.
 → *zabāina* 517.
 → *zabētūwka* 511.

¹⁾ **Mk.** Wozerin (w.) = stpol. *Wožarina* = stł. *ožarina*.

²⁾ **Mk.** Zarnewan i Zarnewenz = pol. *čurny waz* resp. *č. wcz.* — Wanzberg = n. Rüterberg. — Wanzka (w dok. *Wanzik* = pol. *wązik*).

³⁾ Porów. **Mk.** Wagon (w dok. *Wigun* = stpol. *wygon* »Trift«).

⁴⁾ Por. **Mk.** Uphal = stpol. *upal* »Brandfleck«.

⁵⁾ **Mk.** Uelitz = stpol. *ulica*. ⁶⁾ Por. polabską nazwę miasta Wollmirstedt w St. Marchii = *Ustje Orawy*.

⁷⁾ **St. M.** VIELITZ-mühle: stpol. *welica*, npol. *welāicā*. ⁸⁾ **Mk.** Waren (w dok. *Warna* = npol. *Worna*).

⁹⁾ **St. M.** Wernitz i **Mk.** Warnitz = stpol. *Warnica* a. *Wornica*.

¹⁰⁾ **Mk.** Oelschen (stpol. *Olšina*).

¹¹⁾ **Mk.** Werle (kraina).

¹²⁾ Por. polab. nazwę *Wagrowa* rzeki »Tanger« w Starej Marchii.

¹³⁾ Porów. głuź. *wokoleńca*, dem. *wokoleńčka* = n. »Ranft Brot, Brotschnitte«.

- *zodörky*, *zadöry* *zueccla* (*gjöra*), *zeu-*
512. *celäina* 519.
- *zafjóra* (pl. *-äi*), *zeuweli tang* 519.
zafjorka (pl. *-käi*)
512. *zeuzela* (*gjöra*), *zeu-*
zeläina 519. 538.
- *zafjül(äi)çu* 512. *zeuzela* (*gjüla*) 529.
→ *zafjüzd* (*-zdi*, *-zdje*)
512. *zeuzeli tang* 519
zeuzelje 534.
- zaitüc* (*zaitc*), *zaitäi-*
sté 518. → *ziläina* (*-äinka*)
516
- *zakärüsté* 513. → *ziläisté* (*-näisté*)
425, 430, 461, 516
- *zalëšky* 513. 425, 430, 461, 516
→ *zatuzky* 529. → *ziv*, *zivrän*¹⁾ (*tyg*)
518.
- *zaväüca* 514. → *zärna* (*gjöra*) 518.
→ *zapüläüca* 514. *zobäina* 517.
- zär*, *zäräisté*, *zärän*
(*tyg*) 518. *zobtänské* (*püjünj*)
zäräwa 525. 512.
- zarläwa* (*Scharläw*) *zobtäter* 511.
zärklüwa (*Łoka*) 519. *zobauky* 511.
zärna (*gjöra*), *zärnäi-*
sté 518. *zobeky* 521.
- zärüräüna* (*-äüisté*)
518, 519. *zodürnäisté* 512.
→ *zarëkäi* 514. *zodrünk* 512.
zärnäüca 525. *zodüüt* 512.
- *zarüla* 514. *zofannna* 512.
→ *zarüwy* 515. *zofürby* 512.
- *zatiük* 515. *zofcunna* 537
→ *zatiinäisté* 515. *zogtürwäi*²⁾ (*-ukäi*)
515, 537.
- zdrībän* (*püjün*) 519. *zogörd* 512.
zdrībēnäisté 519. *zofjün* 512.
- zeläina* 440. *zofjomkäi* (dat. *-kom*)
513.
- zeläisté* (*-näisté*) 440,
461, 516. *zokozu* (*-nä*) 513.
- *zëlëzän* (*wär*) 518. → *zotug* 513.
→ *zëlëznäisté* 518. *zotenzje* 537.
- *zëlëznë* (*zrëtlü*)
518. *zotog* 513.
- *zotowäi* 513
→ *zotug* 513.
- *zotug* 513.
zotüm (*-mü*) 513.
zomüräüca 514
zomäüje 514.
zomüügälé 514.
zopcüst (pl. *-stüi*)
514.
zopüli 514.
→ *zopüt* (pl. *-té*)
514.
- zor* (*-äi*) 517.
zoräisté (*-üwäüisté*)
517.
zoräk, pl. *zoräkäi*
i *zorëky* 517, 523
zorkür(y) wir 527
zorëcje 514
→ *zorok(a)täi* 526.
→ *zorük(a)täüna* nie
zorükjytäüna 515.
zostowje 515.
zostreläisté 515.
zolün 515.
zowol, *zowolak* (pl.
-lky) 515.
zozeläisté 515.
zrëtlüwa (*Łoka*) 519.
zribau (*gol*) 519.
zribēnäisté 519.
zribur (*kysäi*) 519.
* *
* *
zawlak i *zowlak*
482.
zawläkny i *zowlak-*
ny plost 482.
→ *zohäina* 516.

¹⁾ St. M. Zehren (w.).
stpoł. *pä-gläwy*.

²⁾ Porów. Ho. Pagelan (mwa) t. j.

P
La
P

611111

Polska Akademia Umiejętności. Komisya
Językowa

Materialy i prace.

t. 1.

DATE

NAME OF BORROWER

**University of Toronto
Library**

**DO NOT
REMOVE
THE
CARD
FROM
THIS
POCKET**

Acme Library Card Pocket
LOWE-MARTIN CO. LIMITED

